O
c g: 33.
m 22 f ~~18~~ 14

B.3.8. h. 10.

JACOBI PONTANI
DE SOCIETATE IESV

PROGYMNASMATVM LATINITATIS,
SIVE DIALOGORVM

Voluminis tertij pars prior, cum Annotationibus.

DE VARIIS RERVM GENERIBVS.

EDITIO SECVNDA, A MENDIS *vindicata, & locupletior.*

ALESANDRINA

Cum gratia & priuilegio Caſ. Maieſt.
INGOLSTADII,
Excudebat DAVID SARTORIVS.
ANNO M. D. XCIV.

Vr

REVERENDISSIMO, ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO WOLFGANGO PRÆPOSITO Eluacenſi, Patrono longè optimo atq; humaniſſimo.

JACOBVS PONTANVS DE SOCIETATE IESV, S. P. D.

OPus iſtuc lucubrationum mearum, WOLFGANGE Ampliſſime, tibi potiſſimùm oblatum, & conſecratum volo. Perpetua in te propendeo inclinatione voluntatis, efferorque cupiditate quadam minimè, vt arbitror, vituperanda: quoniam occaſio ſe tandem aperuit, ad comme-

morationem poſteritatis, quomodocunque etiam, id eſt, pro ingenij vena (quam mihi benigniorem contigiſſe vellem) celebrandi, & ſcriptis illuſtrandi nomen tuum. Quanquam cum de rebus tuis cogito (cogito autem crebrius, quemadmodum ſcilicet amantes cõſueuerunt) nihil ſuo velut eximio fulgore obtutum meum adeo verberat, vt plurima tua per omne genus, certiſſimiſque ſignificationibus, & effectis inde vſque à primordio adminiſtrationis tuæ cõfirmata virtus. Etenim vti fons & caput lucis ſol cum exoritur, cælum totum radiorum ſuorum lumine irrigat: ſic virtutes ſuis quibuſdam radiis lucidiſſimis animum in quem immigrauerint perfuſum conueſtiunt. Rectè proinde & ordine facerent, ſi te talem virum ſtudiis & actionibus exprimendum ſibi deligerent, qui Eccleſiaſticis poteſtatibus præſunt, ſanctiſſimaque religionum iura moderantur. Si, inquam, maieſtatem celſiſſimam aſſiduiſſimis comprecationibus concipiendis, non infrequentibus ſacrificiis ineundis auguſtè, pieq; venerarentur: popu-

populo ſuo veniam pacemque expoſcerent: ſarta tecta templorum conſeruarent: adoleſcentes idoneos erogata grandi in ſumptum pecunia ad mercatum honeſtatis optimarumq; artium tranſmitterent: aliena liberalitate victitantibus penū gratuitò ſuppeditarent: vt ita DEO cum centeſimo reſtituenti fœnerati, theſauros ſibi in cælis conſtruerent: ad quos ſurripiendos perfoſſis parietibus nulli vnquam fures penetrabunt. De ſeueritatē tua, quam contra vinolentos, & impias voces in DEVM iaculantes iuſtiſſimè expromis quid ego referam? Duabus hiſce peſtibus latè nunc obſidentur homines: quibus quemadmodum ſalutares afferantur manus, abs te, opinor rectores multitudinum diſcant. Magna mihi copia eſſet memorādi, quantum oderis luxum, diligas parſimoniam: quantum prædiceris à prudentia, integritate, modeſtia, manſuetudine, continentia: ſed epiſtolam ſuſcepi ſcribendam, non panegyricum. Commendat inſuper te, ornatque vehementer mirifica, & Principi conuenientiſſima grauitas: quæ tametſi

à comitate putetur diſtare longius, nihilominus ſapientia tua ambæ ita coniunguntur ac temperantur, facilius vt ſit te in vtraque ſummum, quàm in alterutra excellentem ſtatuere. Iſthæc in te tam ſpecioſa DEVS ornamenta congeſſit: his opibus circumfluis: his comitibus ſtipatus incedis: hæ apud dynaſtas, maiorumque gentium Principes in tanta laude & gratia te ponunt. Senſus, appetitiones atque mores hominum vita priuata indicare ſatis, & aperire non poteſt: quæ in magiſtratu degitur ea verò poteſt: quando, inquã, commiſſis gubernaculis, & quaſi dempto parentium iugo videtur fieri licitum, quidquid eſt libitum. Et eſt ſine dubio perdifficile tenere modum in poteſtate: nihil agere per ſuperbiam & inſolentiam: nihil per iniuſtitiam, aut turbidiorem animi motionem aliquam: non patefacere aures adulatoribus: non auſcultare Sirenum cantibus: repudiare ſcilicet & ſeueriſſimè contemnere voluptates, quæ ſuaui ſenſuum titillatione percipiuntur: & à conſtantia demum nuſquam diſcedere. Quare haud

inſi-

inſipienter ſiue Solon, ſiue Bias: Magiſtratus oſtendit virum. Ergo cum tu tantam in omni re cautionem atq; menſuram tibi imperaueris: cùm paraſitos effugâris: cum faſtum ac tumorem exoſus ſis: iram frænis & catenis compeſcueris: affectionibus à ratione auerſis ianuam prçcluſeris: in legitima officij tui functione mentē omnem curamq; defixeris, ac te poſtremò ad quaſcunq; partes bene audiendi vehementius excitaueris: vitaque tua cenſura ſit, & ea quidem perpetua, ad quam Eccleſiaſtici homines, quibus non tam imperio quam exemplo opus eſt, dirigantur, quis vel ſubdubitare poterit, magiſtratum te virum oſtendere? cui non minus abs te honoris, quam tibi ab eo auctoritatis adiungitur. Nam & illud pro comperto eſt, quod fortiſſimus Thebanorum dux Epaminondas ſuperiore ſentētia inuerſa ꝓnunciauit: Vir oſtēdit magiſtratū: vt non Prçpoſitura tibi ſed tu Prçpoſiturç donatus à Deo videare. Ego verò, Illuſtr. Wolfgange, ſicut non ignoro principatum tuum non illum quidem aſpernandū, tuis tamen ſingularibus,

maximiſq; virtutibus nondum æqualem, decus & ſplendorem abs te mutuari: ita etiam atque etiam futurum diuino, vt hic liber meus tibi cupidiſſimè dicatus, à nomine tuo quod ſibi præſcripſit, quodque per ora cum beneuolentia & charitate volutari cæptum eſt, trahat quippiam, vnde acceptior in manus hominum perueniat. Qui, qualiſcunque ſit, peto ab Amplitud tua, vt eum ex animo potius offerentis æſtimare, & Pontanum tuum præſtantiæ tuæ admiratorem magnum, laudatorem mediocrem eadem de cętero, qua ad hanc diem propenſione & amicitia dignari velis. Bene vale. AVGVSTÆ. Kalend. Sextilibus M.D.XCII.

AD

AD HVMANIORVM ARTIVM CVLTORES PRÆFATIO.

PRIORA conſilia nouis ac melioribus mutare conſiliis, & promiſſa factis vincere in his, quæ publicis rationibus expediunt, mihi ſemper viſum ex intima laude liberalitatis. Quocirca non modo duobus antehac in apertum lucemq́ prolatis voluminibus tertium adiungere, id quod eram pollicitus, verùm idipſum quoque locupletius, & accuratiore opera perpolitum, magíſque ſplendidum efficere ſum enixus. Sic pro vno volumine geminum: ſeu vt loquar aptius, vnius, eiusq́ poſtremi voluminis partes duas accipietis: quando ſe vltra atque vltra appetendo tantùm propagauit, & iis exaggeratum eſt incrementis, vt in duo corpora tribuendum neceſſariò fuerit. Mirari igitur neminem velim, cur ad quaternarium vſque dialo-

gorum

gorum libros duplicauerim: quando illud potius admirationem parere oportet, quamobrem ad decimum vſque librum non proceſſerim, cumprimus præcipuusq́; ſcopus noſter ſit, ſermonem tradere, qui ſe latiſſimè fundit. Nulla autem pars literarum in tanta ignoratione contemptionéque iacet, in quanta ſermo: cuius, ſi varietatem ac multitudinem rerum animo circumſpicias, vix conteſimam partem tenemus: & idipſum quod tenemus, nondum ſatis perfectè, immo verò ſatis imperfectè cognoſcimus. Proinde noſtra latinitate nihil hodie ſqualidius, inquinatius, atque monſtroſius. Per inſcitiam ignauiamq́; noſtram, non veriſimile eſt, quàm immunda ac dira illuuie tota pæne eius nitidiſſima facies infuſcata & conſpurcata ſit. Exſuccus eſt iam ille ſuccus, eneruati ſunt nerui, deprauatus ſanguis, omnis demum corrupta & perdita propemodum ſalubritas. Sed querelis quanquam iuſtis, tamen imperemus. At in dialogo ſcriptos quidam fortaſſe nollent. Quaſi neſciamus hanc ſcribendi formam veteribus maximè frequentatam, multisq́; de cauſſis perutilem. Vniuerſam philoſophiam ſuam Plato, maiorem partem monumentorum ſuorum

rum Cicero, vt alios taceam, dialogis conſcribere voluit. Vtilitatem paucis demonſtremus. Ex viciſſitudine colloquentium perſonarum lectoris faſtidium leuatur, animus reficitur, & illa mutatione quodammodo reſpirat. Sententiæ & argumenta aduerſaria plus ponderis, & vim maiorem habent, percipiunturq́ melius, dum non ab vno & eodem, ſed à vero aduerſario finguntur concludi. Quò fit, vt etiam diſſolutiones omnium oppoſitionum dilucidius intelligantur. Denique non videmur ſcripturam legere: ſed coram diſputantes audire, eorumq́ vultus intueri, & geſtus cernere. Sic deinde ipſi ad legendum alacriores euadimus. Quia verò lepore quodam & affectibus illis mitioribus perſpergitur oratio, ex hac ipſa re non modica ſanè delectatio in lectorum mentibus excitatur. Et quoniam ad dialogum tres artes, dialectica, rhetorica, poëtica velut ſymbolas conferunt, & is earum præſidiis tanquam inſtruitur & locupletatur: primæ quidem propter argumentandi & diſſerendi rationem: alterius propter elocutionis ornatum, & dicendi genus: poſtremæ propter decorum perſonarum, & imitationem naturarum: dubitandū non eſt,

ex

ex hoc ſcripti genere non mediocrem commoditatem prouenire. Nullam artem doceo, quod prima ſpecie quibuſdam fortaſsis apparebit: veruntamen ac ſi docerem, ita vt me nonnunquam gererem neceſſe fuit: aliter enim quod in primis ſpectare me profiteor, obtinere non potuiſſem. Ob eundem finem ſcriptorum, quorum os cultius ac rotundius, ſententias & locos liberius atque crebrius in paginas meas addidi. Ac præcedentia quidem volumina duo tali moderatione compoſita ac temperata ſunt, vt in gymnaſiis Grammaticis magiſtri ea auditoribus poſſent exponere, quod factitarunt: hoc extremum lectores eiuſmodi poſtulat, qui è fundamentis literarum ſe ſe pridem emerſerint, altiusq; iam ire cæperint. Res ipſa porrò hortatur, vt qua de cauſſa hanc materiæ diſtributionem aſciuerim, & quid in ſingulis rerum propoſitarum ordinibus ſecutus ſim, quam diſtinctiſsimè aperiam: quò omni conſilio meo liquidius perſpecto & cognito, vitilitigatorum voculæ, ſi qui exorientur, compreſſæ conquieſcant.

De diuinis dialogis.

De naturæ, aut doctrinæ ordine, vt ſiue ab imperfectioribus, ſiue à notioribus incipere-

ciperemus, nobis in hoc materiarum delectu atque collocatione laborandum idcirco non fuit, quod, vt ſupra diximus, nullam artem iſtis literis noſtris perſequimur. Quò tamen abeſſet confuſio, & ſeries ſubordinata, alteráque claſſis ex altera apta fieret, antiquitatem in iis, & conſequentiam quæſiuimus: vetuſtioráque recentioribus, quæq́; anteceſſerunt iis quæ ſucceſſerunt, inſcribendo antetulimus. Hinc prima ſedes DEO *ceſſit, quo nihil eſt antiquius, quiq́; tempora ipſa condidit: ſecunda mundo: tertia rei ruſticæ, & aliæ deinceps aliis. Quanquam* DEVS *& mundus etiam nobilitatis præſtantia cæteris quibuſcunque rerum claſſibus longiſſimè antecellunt. A* DEO *petendum exordium decreuimus: eius qualemcunque imaginem, ſeu vmbram imaginis exhibuimus: ac de eo ſaltem non prorſus ineptè balbutire eoſdem docuimus, quibus cætera elaborauimus: ſperamúſque vehementer, hoſce perpaucos dialogos idoneis ac religioſis lectoribus cum vtilitate ſuauem & piam animi voluptatem parituros. Beatiſſimæ illius, ſibiq́; ſufficientiſſimæ & principis naturæ cum nulla poſſit inſidere in mentibus humanis ſpecies, nec eam vlla complecti*

oratio,

oratio, nihilominus etiam ab oratoribus & poëtis multa ſuper ea diſputata & cantata videmus: quæ, qualia qualia ſunt, plena & admirationis, & oblectamenti ſunt: DEO enim nihil ſcitur magnificentius, nihil melius, nihil vtilius, nihil dulcius: de quo nos parcè ac timidè memoramus, nec alia ferme, quàm quæ de ſacratis venerandorum Eccleſiæ Patrum voluminibus vt comprehenſu faciliora, ita ſuauiora, & ad deſtinationem explicandam accommodatiora libauimus: quibus ipſis noſtrum dicendi genus ordinemq́ adiunximus. Eſtne verò pulchrum factum, nos viam præire, qua de humanis propriè, nec ita parum caſtigatè parumq́ venuſtè diſſeramus, & non erit pulcherrimum factum hanc ipſam præire in diuinis? Illáne hominum interſunt, hæc hominibus curanda non ſunt?

De mundanis.

SEcundum DEVM nec vetuſtius eſt aliquid mundo (quo vocabulo omnis rerum natura accipienda eſt) nec præſtabilius: cuius ſpecies inſatiabilis permagnum eſt mortalibus ad abditas diuinitatis notiones eruendas adiumentum.

tum. Ad hanc claſſem Baſilius, Damaſcenus, Theodoretus, Nyſſenus, Auguſtinus, Arnobius, Philo, M. Tullius, Plinius, Seneca, Benedictus Pererius noſtræ Societatis homo Commentariis in Geneſin & Danielem, omni liberaliore eruditione abundantiſſimis tanquam cohortes auxiliarias, ſimiliter vt in prioribus illis nobis ſubmiſerunt. Quem autem ampliſſimi & elegantiſſimi huius ædificij diebus omnino ſenis conſummata conſtructio; ſi enucleatius atque copioſius enarretur, non maximopere ad legendum inuitet? quàm potens, quàm ſapiens, quàm pia ſingularum tanti corporis partium molitio? Horti verò illius non poteſt ſine ſuauiſſimo ſenſu vſurpari cogitatio: cuius nomen terrenarum atque cæleſtium, vaneſcentium & ſempiternarum iucunditatum deliciarúmque nomen eſt. In deſcriptione Protoplaſtorum, & ante oculos conſtituenda generis noſtri dignitate elaborare me non dedecuit: & confido illis dialogis neminem non gauiſurum, niſi ſi quis belluam ſe, quàm hominem natum eſſe malit. Denique cætera, quæ de genitalibus rerum corporibus, de his quæ infra, quæq́; ſupra terram gignuntur & fiunt prodidimus, vt conſideratio-

esn

nes habent periucundas, ita plurimum diuerſitatis, verborumq́ ac locutionum obſeruandarum vim non infrequentem. Sed quoniam in mundanos etiam illos retulimus, qui ſunt de ſublimibus, qui pauci ſunt, age de his ſeorſim aliquid dicamus.

Sublimium aliqua quidem certè quotidie experimur, pluuias ac ventos ſæpiſſimè, tonitrua, fulgura æſtate, niues hyeme: quorum cauſſas effectusq́ cum neſciamus, pernoſcere tamen aueamus, & non ſit tantis obſepta caliginibus vniuerſa hæc diſputatio, quin ab ingeniis non acutiſſimis penetretur & capiatur: quò ſtudioſis placerem, & prodeſſem largius, pro vtroque fine, quem mihi præſtitui, ſermonis & rerum ſcilicet, perbreuem & eorundem explanationem ſum aggreſſus. Monendi ſunt autem qui propter aures teretes ac religioſas niſi incorruptum & elegans audire nihil poſſunt, nos in hiſce & aliis quibuſdam dialogis, diuinis potiſſimum, à communi quodam more verborum diſcedere non ſemper potuiſſe, magisq́ perſpicuitati interdum, quàm eorum religioni ſeruiendum putauiſſe. Veruntamen id paſſim ſtuduimus, ne euaderet aſpera, triſtis, horridula compoſitio:

poſitio: atque vt in mediis quoque vel obſcuritatibus, vel difficultatibus (ſi modo aliquæ inciderunt) florem aliquem, & aliquod ſaltem eloquentiæ lumen oſtenderet. Vtrum id è ſententia ceſſerit, faciundæ & quadrandæ orationis periti exiſtimabunt.

De georgicis ſeu ruſticis.

VETVSTISSIMORVM hominum vita agreſtis, & colenda humo occupata, vrbanam anteceſſit: quare tertium in noſtra ſerie gradum ruſticis deſcripſimus, & in iis conſultò longiores fuimus, quandoquidem ipſa res georgica latè longéque diffuſa, & multifida varietate non paulùm delectabilis eſt: in qua ipſa natura oculis quodammodo luſtrari, & nobiſcum colloqui, laxatóque ſinu, & excuſſo gremio tot opes ſuas largiſſimè videtur in nos effundere. Nec adeo mirum, ſi nos in eo adumbrando paginas aliquot conſumimus, in quo exercendo Reges & Principes multos ætatis annos citra defatiga-

)(tionem

tionem conſumpſerunt. Eſt autem in hac parte operis noſtri vocum locutionúmque earum, quas nos quærimus, & in quarum inopia atque indigentia ſumma verſamur, ſylua infinitior, quàm in vlla alia: quò libentius, & diligentius eam legent latinitatis candidati: præſertim cùm non pauca è Varrone, Columella & Plinio (quorum potiſſimum auxiliis profecimus) metuemur: quibus ipſis tamen noſtra & attexuimus paſſim, & intexuimus. Ab illis materiem cum lingua variè conducimus, ligna & lapides quodammodo ſumimus: ædificationis formam ipſi addimus. De architectonicis, politicis, militaribus, naualibus, culinariis, medicis, funebribus, quia de hiſce rebus in hoc primo Variarum non ſcribimus, in altero commodius diſſeremus. Veruntamen & huic quod in manibus habes, miſcella progymnaſmata ſubiungo, & ſecundo æquè ſubiuncturus ſum: de quo mentem meam accipe.

De

De miſcellis.

PROPOSITVM *nobis eſſe cum rerum diuerſitate multiplicem ſermonis ſupellectilem, non vti mos eſt Calepinis, Nomenclatoribus, & Phraſiologis, ſed in colloquij forma tradere, vt quod præcipuè agitur, id non ita agi videatur, iam, credo, ſatis eſt manifeſtum. Hoc conſilium iſta Miſcellorum caterua ad exitum perduci quàm opportuniſſimè poteſt: in qua ſcilicet ſinguli dialogi ſingula & peculiaria themata conficiunt, quorum aliud ab alio nihil pendet. Quid enim negotij Germaniæ cum quatuor ſæculis? quid mendicitati cum nudinis? quid commune habent, aut quo pacto ſibi, & ſuperioribus à me iam recenſitis reſpondent ſarcophagia, ſomnia, circumforaneus medicus, ænigmata? ſpero autem ſummopere, defeſſas legendo mentes in his quo releuentur recreentúrque inuenturas. Itaque ceu portum quendam in extremo libro lectores videbunt, in quem peracta nauigatione ingrediantur, & in quo cum voluptate quieſcant. DEVM opt. max. precor, vt conatus mei quàm ſecundiſſi-*

diſsimè vobis eueniant: & hæc ſcripta annos ferant. Nam vt ſæclis innumerabilibus caneſcant, quia me tantum non amo, non deſidero. Interim à fructibus veſtris literariis tuendis procurandisq́; nulla me vel laſsitudo retardabit, vel deſperatio mollitiéſque reuocabit.

Valete.

INDEX

INDEX

PROGYMNASMATVM PRIMAE TERTII.

De re diuina, ſiue DEVS opt. max.

1 *Diuinitas quoquo modo adumbrata.* pag. 1
2 *Dei nomina.* [illegible]
3 *Dei virginisq; filius, ſeu vita & mors Ieſu Chriſti Redemptoris & Vindicis humanæ libertatis.* 39
4 *Sacroſanctus Spiritus Paracletus.* 75
5 *Diuinæ collaudationes.* 80

De re mundana, ſiue vniuerſitas.

6 *Sex mundi natales, ſeu Coſmopœia.* [illegible]
7 *Paradiſus, qui & Hortus voluptatis.* [illegible]
8 *Protoplaſti.* [illegible]
9 *Dignitas hominis.* 160
10 *Quatuor elementa.* [illegible]
11 *De ſublimibus generatim.* 190
12 *Ignea meteora.* [illegible]
13 *Aeria meteora.* 245
14 *Aquea meteora.* [illegible]
15 *Foſsilia.* [illegible]
16 *Quatuor mundi plagæ & polus.* [illegible]
17 *Quadripartita tempeſtatum anni commutatio, ſiue [illegible].* [illegible]
18 *Trium orbis partium de principatu altercatio.* [illegible]
19 *Animalia.* [illegible]
20 *Stirpes.* [illegible]
21 *Mundi præconium.* 354

Georgica, ſiue de re ruſtica.

22 *Prædicatio vitæ ruſticanæ.* 366
23 *Rei ruſticæ partitio, tum inſtrumenta officiaque ruſtica.* 398
24 *Agricultura, ſiue agricolatio.* 413
25 *Agreſtis paſtoritia, ſeu pecuaria.* 450
26 *Villatica paſtio.* 486
27 *Vineta & horti.* 526
28 *Paralipomena ad agriculturam.* 540
29 *Paralipomena ad pecuariam.* 555
30 *Symbola, ſiue enuntiata ruſtica.* 567
31 *Prognoſtica.* 583

Miſcella Progymnaſmata, ſiue chaos.

32 *Germania.* 603
33 *Quatuor ſæcula, ſiue ætates.* 634
34 *Mendicitas.* 645
35 *Nundinæ.* 667
36 *Pars altera.* 685
37 *Concilium animalium, ſiue ſarcophagia.* 710
38 *Hiſtoriologia.* 723
39 *Somnia, & quatuor conſtitutiones corporum.* 734
40 *Apologi.* 747
41 *Circumforaneus medicus.* 765
42 *Aenigmata.* 777
43 *Leontarchia, ſeu Leonis inter belluas principatus.* 789
44 *Aurum.* 811
45 *Vita humana & cœleſtis.* 829

Erra-

Erratorum correctio.

Pag.	Verſv.		Pag.	Verſv.	
2.	21.	ſciri.	501.	10.	Aëre.
4.	18.	ſiue.	506.	5.	vt.
132.	21.	damæ.	510.	25.	lege, E floribus.
148.	3.	appellantur.	511.	27.	legum.
153.	5.	viſione.	517.	28.	de.
161.	1.	tactus.	519.	17.	nidamenta.
168.	vlt.	Sanctius.	540.	18.	racemoſiſſimā.
256.	8.	flacceſcunt.	543.	16.	hortum.
260.	27.	ſalſiores.	558.	11.	caue.
272.	19.	indicium.	559.	24.	quem.
289.	19.	chryſopœia.	577.	10.	ingerendum.
295.	7.	ter.	582.	9.	quam.
326.	vlt.	coram.	583.	5.	vobis.
348.	pen.	qua.	Ibid.	10.	euentuum.
350.	pen.	Germaniſcum.	585.	1.	cerito.
362.	11.	quarum.	599.	30.	illa.
364.	1.	ſint.	604.	23.	ominibus.
371.	13.	ſubrepſit.	612.	30.	Templa.
385.	28.	at.	645.	1.	ferreo.
403.	17.	id.	660.	6.	lege, vnà cum ſacculo.
424	9.	ſeges.			
433.	23.	aleonibus.	681.	23.	limas.
445.	3.	QVI IDEM.	688.	11.	num.
448.	25.	indicem.	691.	27.	duo.
456.	16.	Firmas, magnas.	775.	13.	ſe.
457.	1.	flaccidis.	790.	17.	ne.
472.	18.	Nolo.	798.	4.	nam.
493.	9.	anguſtum.	799.	23.	lege, laudibus te celebrant.
494.	13.	dele, volenti.			

Dialogorum latinitatis voluminis tertij pars prior, &c. R. P. IACOBI PONTANI elegantiſſima eſt, quę variarum rerum ſupellectilem ad linguæ latinæ tum puritatem tum proprietatem reuocatam continet iuuentuti Chriſtianæ ac omnibus optimarum artium ſtudioſis vtiliſſima, quam typis commiſſam cenſui longè digniſſimam quę omnium manibus tereretur.

PETRVS STEVARTIVS LEODIVS SS. literarum Ingolſtadij Profeſſor Colleg. Theol. Decanus & A.R.

PROGYMNASMATVM LATINITATIS, SIVE DIALOGORVM VOLVMINIS TERTII PARS PRIOR.

DE RE DIVINA, SIVE DEVS OPT. MAX.

PROGYMNASMA, SIVE DIALOGVS PRIMVS.

Diuinitas quoquo modo adumbrata.

THEOLOGIA, DIANOEA, PATHVSA.

THEOLOGIA. Rem magnis inuolutam obſcuritatibus,& ad explicatum longè impeditiſsimam laborioſiſsimamq́ꝫ,rem difficilem,ô Deus,atque omnium difficillimam cognoſcere ex me ardetis:, in qua non parum operæ conſumpſerunt homines cùm ingenio acutiſsimi, tum

ſtudio & doctrina abundantiſsimi: qui (fatendum eſt enim) quàm multa præclarè, tam non pauca ſtultè chartis ad poſteros propagauerunt. Præſtabat autem in myſterio non ſolum à ſenſibus, verũ etiam à cogitationibus remotiſsimo candidè fateri ignorantiam, quàm inſcitè philoſophando ſuam toti terrarum orbi prodere inſipientiſsimam ſapientiam. D. Si vera auguramur, non aſpernaberis illud Simonidis poëtæ, de quo cum quæſiſſet Tyrannus Hiero, quid eſſet Deus, deliberandi cauſa ſibi vnam diem poſtulauit. Cum idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petiuit. Cum ſæpius duplicaret numerum dierum, admiranſq; Hiero quęreret, cur ita faceret: quia quanto, inquit, diutius conſidero, tanto mihi res videtur obſcurior. T. Tantum abeſt, ſoror, vt hoc enuntiatum aſperner, aut non probem, vt pæne nihil aliud probem: certè nihil perinde probem ex omnibus, quæ de illa cæleſti, æternaq; maieſtate dicuntur. P. Cur? ô Magiſtra. T. Cum enim non paulò facilius, multò etiam verius, certius, exploratius ſcire poſsit, quid DEVS non ſit, quàm quid tandem ſit, & quali potiſſimùm finitione eius natura, quà nihil inuolutius, euoluenda ſit, qui iſtiuſmodi cognitionem ſibi vehementer obſcuram ac perdifficilem eſſe teſtificatur, is ſimul magis ſe intelligentia percipere quid DEVS non ſit, quàm quid ſit, nonne confitetur? atq; eò amplius id confiteatur oportet, quò plus in huiuſcemodi indagatione temporis collocârit. D. Quid? ergóne tu alumnos diſciplinæ tuæ ad illam Socraticam hæreſin erudis, vt ſe hoc vnum intelligant, profiteanturq; ſcire de DEO, quòd nihil ſciant?

Si

Si res ſic eſt, næ tu inſcitiæ, non diuinæ ſapientiæ mater & interpres ducenda es. T. Mane, auremq́ dictis commoda. Si hæc mens fuit Socratis, quam equidem fuiſſe autumem, plura ſe ignorare, quàm ſcire: quæq́ didiciſſet, imperfectè ſcire, nihil, opinor, abſurdum deſignabo, ſi in hac diuinitatis perſpicientia mea idem vſurpem: & ſanè aliquantò iuſtius. Rerum ſiquidem vniuerſarum, DEO ſolo excepto, certis eſt limitibus ac terminis circumſcripta ſcientia, eaq́ vel in humanam, vel in mentium illarum ab omni admiſtione ſegregatarum intelligentiam cadit, & exhauriri poteſt, quoniam finita eſt, vt ipſæ res finitæ. DEI notitia non habet circumſeptam regionem, infinitè patet, quoniam ipſe immenſus & infinitus. Quapropter quantumcunq́ vel eruditiſsimi Theologi meo myſtagogio perceperint, id totum infinitioni illi comparatum quota pars futura eſt? nulla. Theophraſtum ferunt dicere ſolitum: maximam partem eorum quæ ſciret, minimam eſſe eorum quæ neſciret: de philoſophia loquebatur, quæ humanas præcipuè res perſcrutatur ac perueſtigat. Aſſentiemur itaq́ hoc fieri poſſe in humanis, non aſſentiemur poſſe in diuinis? ad quas intellectus ſic quodammodo affectus eſt, vt ad iubar ſolis oculus noctuæ. P. Euelle, amabo, hunc mihi ſcrupulum. Si tam pauca de Deo cognoſcuntur, cur adhuc tanta inter doctos diſſenſione certatum eſt? vnde tot librorum volumina? T. Vnde? Inde videlicet, vnde tanta ſcriptorum copia, vnde tot opiniones: opinari autem & ſcire immane quantum diſtant. De qua porrò arte ſiue ſcientia non extant, non extabunt

libri innumeri? hoc ipſum, indicium, vel firmiſsimum potiùs argumentum eſt, in ſingulis doctrinarum multa nec dum probè cognita, nec dum ſat enodatè & ſubtiliter explicata eſſe: easq; ingenioſorum & induſtriorum hominum labore ac diligentia maiorem ſemper abſolutionem perfectionemq; adipiſci. Veruntamen cum illæ capacitatem humanam amplitudine ſua non excedant, nolim te mirari, adeo multa dici mandariq; literis de eo, quem, ſi vnum in locum cõferantur, quotquot ingeniis & ſapientia poſt hominum memoriam excelluerunt, non poſsint capere, quid dicam verbis exprimere? & de quo ſi omnia ſcribenda ſint, quæ in eo magna & admirabilia ſunt (omnia autem ſunt) nec mundus vniuerſus tot libros contiuerit. P. Nec ipſe mundus? T. Etiam. Cogita pauliſper. Vtrum maius eſt, DEVS, an DEI opera ſupra natūræ morem atque vim perpetrata, ſine miracula? P. DEVS vtiq;. T. Et tamen Euangeliſtes ad multitudinem miraculorum à filio DEI editorum capiendam nec innumerabiles libros fore ſatis affirmat: vniuerſa ergo DEI virtus atque præſtantia paucis libris includetur? P. O abyſſum, ô pelagus. D. Platoni quidem ita viſum, DEVM inueſtigare difficillimum eſſe: vbi autem inueſtigaueris, in vulgus enunciare, vt ſic dicam, impoſſibile. T. Perſimile, quin plenius quiddam Auguſtinum meum ego docui. D. Legi, illud fortè. *Excedit ſupereminentia Deitatis non ſolum vſitati eloquij noſtri, ſed etiam intelligentiæ facultatem. Verius enim cogitatur* DEVS, *quàm dicitur, & verius eſt, quàm cogitetur.* T. Quæ ab his apta ſunt, quare omittis? D. Iſta ſunt.

Non

Non parua autem notitiæ pars eſt, ſi, antequam ſcire poſsimus quid ſit DEVS, *poſsimus ſcire quid non ſit.* P. Ita equidem & ſenſi iam pridem,& ſentio,deſiderari ac ſuſpirari DEVM poſſe, pro dignitate autem cogitari, & explicari nunquam. Quocirca ſumma cum reuerentia & caſtimonia, ac perparcè de illius natura & admirabilitate oratio ſuſcipienda eſt, non audacter & copioſè. Quamquam vbi tanta materiæ vbertas ad dicendum, etiam multa ſatis, pauca nimis videri poterunt. T. Eſt ita: nunquam verecundius loquendum, quam cum de deo agitur, de quo etiam vera dicere periculoſum eſt. Et hoc ſacerdotes Ægyptij,qui notis hieroglyphicis tam recōdita tam ſapienter demonſtrarūt,ciconia & crocodilo monuerunt,qui lingua carent. Significarūt, inquam,illi per iſthæc animalia,non ſolum in altiſſimo quietiſsimoq́; ſilentio DEVM facta mortalium ponderare & diſcutere, merita inſpicere, pro re,loco, tempore ſingula conſtituere, ac moderari: ſed etiam nos ſuper eo prodigos ſermonibus eſſe non debere, quem nulla vis humani ingenij quantum fas admirari queat. Similiter eiuſdem conſilium,quo ab ipſis mundi primordiis vniuerſa pariter & ſingularia adminiſtrantur,fide potius ac taciturnitate venerandum, quam concluſionibus, & diſputationibus indagandum ſapiētes præcipiunt. D. Vnicáne imbecillitas, & hebetudo mentis impedimento eſt, vt de æterno illo bonorum omnium fonte tam pauca diſcamus, plurima ignoremus? T. Haud vnica. D. Quid aliud? T. Ipſe DEVS ſua quaſi tenebris circumfundit atque operit. Præterea cum ſit puritas puriſsima, animus

ſcelere corruptus, & ſuſceptis flagitiorum impuritatibus fœdè contaminatus, eam recipere nequit: in maleuolam enim animam ſapientia non introibit. Deniq; corpus humanum terreno principiorum genere coagmentatum, craſſum & fæculentum, ipſi quoque menti caliginem offundit, & aciem eiuſdem retundit. D. Sic memini M. Tullium autumare. E corpore, inquit, multa exiſtunt quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. P. Non fugit hoc idem P. Virgilium, cuius pronunciabo verſus è ſexto, de animis.

Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudētq;, nec auras
Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco.

T. Cum ergo intellectus propter eam veluti nebulam caliginemq; ne in caducis quidem lumen veritatis poſsit intueri, in diuinis quomodo intuebitur? Deprimit vtiq; terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Iam vt ad priora redeamus, mens de ſanctiſsimi numinis maieſtate cogitans deficit, quia comprehendi niſi à ſemetipſo nequit. Senſus eò nullus aſpirat, quia corpore vacat. Lingua non effatur, quia quod non capitur, quî nam efferatur? P. Nihilominus ipſa cogitatio & oratio quæ de vi & natura DEI habetur, non ſolum perjucunda eſt, verum etiam eius imitandæ ſtudium incendit, & ad diuinam concupiſcendam aucupādamq; ſimilitudinē animos mirabiliter exſuſcitat. Mihi quidem vſque adeo dulcis eſt diuinitatis meditatio, & ita me inebriat, quātulumcunq; eſt quod aſſe-

aſſequor, vt in hac voluptate libenter animam extremam editura ſim. Ingenerat autem mihi mirificum amorem erga DEVM hæc, licet manca, & inchoata ſolùm cognitio: nec dubito quin amarem impenſius, meq́ ad eius exemplar (quatenus id cōceditur) magis conformarem, ſi plura & clarius ſuper eo cognoſcerem. T. Poteſt amorem progignere iſta cognitio: ſed non idem valet apud omnes. Quidam etenim cum cognouiſſent DEVM, non ſicut DEVM glorificauerunt, & in cogitationibus ſuis euanuerunt. Tum valet egregiè, cum is qui amatur DEVS, ipſemet ad ſe amandum mentes inflammat. P. Optimè verò. Da quod iubes Domine, & iube quod vis: memini dicere Theologum illum tuum auguſtiſsimum Auguſtinum. D. Profectò illi, de quibus dicebas, philoſophi natura tantum duce, ab effectis, & iis duntaxat rebus, quæ ſenſibus percipiuntur pedetentim progreſsi, aſsiduitate commentandi eò penetrauerunt, vt ſi minus omnia, multa certè eximia ac ſingularia de eo diuulgarent: quidquid admixtum, copulatum atque diuiduum eſſet, procul remouerent: omnium bonorum ampliſsimam ei copiā tribuerent: quidquid reperiretur in conditis naturis boni, ab eo dimanare decernerent. Eundem vt ſapientiſsimum, iuſtiſsimum, mundi opificem, aliis demum nominibus honorarunt, quibus ſupremarum perfectionum excellentia declaratur. Eius inſuper immenſam infinitamq́ poteſtatem quemcunque implentem locum, & per omnium rerum naturam pertinentem, vitalemq́ ſenſum animantibus impertientem celebrarunt. Egeſtatem ſermonis humani

eam eſſe dixerunt, vt nulla ex parte vim diuinam verba conſequantur. Vix etiam ſapientiſsimos, cum à ſenſibus animum auocauerint, ſeq; totos ad inquiſitionem beatiſsimæ omniumq; procreatricis naturæ tranſtulerint, tanquam per denſiſsimas tenebras radium quendam aſpicere. Eſſe mentem ſolutam & liberam, ſeiunctam ab omni concretione mortali, omnia ſentientem & mouētem, ipſámque præditam motu ſempiterno. Eius prouidentia mundum temperari, eam conſulere rebus humanis, etiam ſingulis. Commoda quibus vtimur: lucemq; qua fruimur: ſpiritumq; quem ducimus, ab ipſa nobis dari atq; impertiri. Nihil ipſam agere, nullis occupationibus diſtineri, nulla moliri opera: nec cogitatione complecti quenquam, nec verbis effari poſſe, quanta ſint gaudia, quanta beatitudo illius, ſe ipſa fruentis, ſuumq; numen in omni æternitate contemplantis. Hæc & alia magnificentiæ plena de DEO illi diſſerunt, quibus non modò plura, verum etiam maiora doceri abs te ſolere non ſum neſcia: ſiquidem non res effectas, ſed effectorem ipſum: neq; naturam, ſed naturæ ipſius parentem ac dominum, inſtitutorem ac magiſtrū nacta es. T. Et ea ipſa, ſoror, quæ illi dicunt, ex diuinorum librorum monumentis, quos ego interpretor, quique inſtinctu inflatuq; cæleſti conſcripti ſunt, manifeſtius & cumulatius diſcuntur: ac præſtantior omnino ſempiterni numinis eſt iudicanda intelligentia, ad quam non communiter quibuſcunque rerum procreatarum perueſtigatio: ſed Chriſtianæ diſciplinæ inſtituta profeſsis, fidei clariſsimum lumen clara præpandit lumina. P. Da

nobis ergo, vt enucleatius pertractes quæ Dianœam erudiant, animum autem meum admiratione, gaudio, ſtupore, veneratione, deſiderio, amore cõpleant. Hæc namque mihi proponere conſueui, cum de Deo meo attentius cogitare aggredior. T. Chriſtianum factum. Ego verò eadem oratione vtrique veſtrûm conabor ſatisfacere, & de eadem fidelia duos parietes: quamquam huius orationis principium vnde petam neſcio, nec vbi deſinam video. Veruntamen ne vobis admirationem det, ſi ego initium finemq́; nullum reperio, quando is de quo dicere rogata molior, initio & fine caret: qui nunquam non fuit, nunquam non erit: atque ita probè per circulum eius ab Ægyptiis expreſſa eſt æternitas. D. A definitione proficiſci iubent omnem quæ à ratione ſuſcipitur aliqua de re inſtitutio. T. Hem, à definitione? non definitur DEVS. Quamobrem? T. Quia nihil illi commune cum vlla re: nec eſt quidquam compoſitum DEVS: ſed ſincerum omnino atque ſimplex. Cum igitur deſit genus, deſit differentia, quam tu definitionem expectas? Poteſt quidem intellectus humanus lumine naturali colluſtratus perſpicere quòd DEVS ſit, & quid non ſit, & quemadmodum, & quid efficiat, & quomodo quæq; regat: poſtremò qua conditione res omnes ad DEVM ſe habeant: ſcire quid propriè ſit ipſa diuinitas, nec homo poteſt, nec angelus. D. At illæ definitiones mihi videntur: DEVS eſt mens vniuerſi. DEVS eſt præſtans quædam natura, qua nil melius. Et illa Pythagoræ, Animus per vniuerſas mundi partes, omnémque naturam commeans, atque diffuſus, ex quo omnia quæ naſcun-

ſcuntur animalia vitam capiunt. Et Anaxagoræ, Infinita mens, quæ per ſe ipſam mouetur: & ſimiles, quas quidam collegerunt. T. Speciem definitionis præ ſe ferunt, propriè vereq; id quod definitur non explanant. Pergam dicere vt inſtitui. Nihil eſt DEVS eorum quæ ſub ſenſus veniunt, nihil terreſtre, humidum, flabile, igneum. Non lux, non ſonus, non odor, non dulcedo, non aliquid demũ, quod ſub tactionem cadat. Rurſum DEVS eſt quædam lux, omnem cuiuſcunq; lucis claritatem ſuperans, quam contra tollere ſe mortales oculi non ſuſtinent. Quare eius nota ſol, nõ ſolùm quia DEVS vnus vt ſol, quia bonus vt ſol, verũ etiam quia lucidus vt ſol: quanquam luce longè alia, & inacceſſa. Et quod ſol eſt inter res creatas atq; ſenſiles, pulcherrimus videlicet, hoc DEVS inter naturas intelligentes, multoq; excellentius. Eſt vox quædam quæ humanis auribus non inſonat. Eſt odor omnium vnguentorum & aromatum odore fragrantior, dulcedo omni dulcedine dulcior, & amplexus quidam, & oſculum quouis amplexu oſculoq; deſiderabilius. Aſt illo odore non imbuuntur nares: illam dulcedinem non experitur guſtatus: illum complexum non excipit corpus. Millies mille partibus rebus quas architectatus eſt omnibus, quiddam nobilius eſt DEVS, eoq; nihil poteſt animo concipi vllo modo præclarius: bonum videlicet & pulchrum, à quo, & in quo bona, & pulchra quæcunq; tandem. Nullius eſt aut erit tanta iuſtitia, tanta clementia, tanta in omni genere virtus, potentia, ſapientia: quid multa? nihil eximium inuenietur vnquam, quod non ſit centies millies in

DEO

DEO magis eximium: cuius potentiſsimo imperio natura tota obtemperat: cuius nutu cæleſtium globorum amplitudo incitatiſsima conuerſione ab ortu ad occaſum aſsiduò fertur: ſidera peragunt curſus ſuos: ſol creat diem: luna præſidet nocti: cōficit annum quadripartita temporum varietas. D. Credo equidem, cum tanta ſit operum magnitudo atque nobilitas, & cum in rebus productis tanta cernatur elegantia, magnum vtique & pulchrum principem harum, & conditorem eſſe. T. Quod in triremi gubernator, dux in vrbe, in exercitu imperator, hoc in mundo DEVS: cui nomen nullum, quia ſolus: nec opus eſt proprio vocabulo, niſi vbi diſcrimen exigit multitudo. Sed iſtuc ipſum explicemus diſertius. Humani ingenij ſolertia quadam, & vi rationis nomina imponuntur, per quæ res vna ab alia ſecludatur. Vbi autem omnia ſunt vnum, quî nam ibi nomen locum habeat? Rerum vniuerſitatem complectitur DEVS, & eſt omnia in omnibus: non igitur proprium aliquod nomen in eum conuenit: ſiquidem aut omni nomine DEVS, aut omnia eius nuncupari nomine debebunt. D. Admoneor verborum Senecæ. Natura, inquis, hæc mihi præſtat. Non intelligis te cum hoc dicis, mutare nomen DEO? Quid enim aliud eſt natura, quā DEVS & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inſerta? quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum noſtrarum compellare. Et paucis interiectis. Quæcunque voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam, effectumq́ cæleſtem continentia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera. Num tibi hæc cum dictis tuis videntur

con-

congruere? T. Videntur: non enim nego multis nominibus appellari poſſe DEVM, nec falsò, cum & ſanctarum literarum oracula multimodis eum nominent: ſed vno quodam rem tantã indicari poſſe totam, id conſtantiſsimè nego. P. Te auſcultare, & paſcere animum, talibuſque tanquam faculis ſubiectis exardeſcere iuuat. Quare benigna deprome, quæcunque habes repoſita, nec vllum à me time faſtidium. T. Ille, cum vbique præſens ſit, nuſquam eſt: in locis omnibus ſine loco, ſine motu, ſine ſitu. Continet omnia & non ambit: portat omnia, & onus non ſentit: ſemper agit, & non quieſcit: ſemper quieſcit, & continenter agit: nec in eius quiete vlla deſidia, nec in labore vlla laſsitudo. Pœnitet & non dolet, iraſcitur & non commouetur, amat & non eſt ſollicitus, reddit & non debet, donat plurima & nihil perdit, colligit & non eget, recipit quod non amittit, venit vbi erat, abit vnde non recedit, nuſquam deeſt & ſe abſcondit, meminit & admonetur. Primus ingenitus, nunquam deſiturus: partium expers: ſibi ſimillimus: cui nihil præteritum aut futurum, omnia præſentia: qui non ſingula cogitando intuetur, verùm vna æterna & inexplicabili vi ac poteſtate ſua quæ nouit cuncta complectitur. Apud quem omnium rerum ſtabilium cauſæ, & omnium mirabilium origines immutabiles, & eorum quæ cum tempore labuntur rationes ſempiternæ. Nihil eum latet: à quo ſe nemo poteſt abſcondere. Nec mirum, quandoquidem creaturarum maximas haud quiſquam effugerit. Quis enim effugiat, terram, aquam, aërem, cælum, mundum denique vniuerſum? His contineri,

neri, in his fugientes manere nos imperat inexpugnabilis & inuicta neceſsitas: niſi quiſpiam extra mundum exulare velit. Nemo ergo ſe DEO occultauerit, cum nec à mundo, nec à mũdi partibus ſeſe queat ſubducere. DEVS anteponendus eſt omnibus: ſiquidem hoc communis gentium conſenſio iudicat, id eſſe DEVM, quod vniuerſis anteponunt. Quod quanquam nec lingua narrari, nec mente poſsit attingi, attamen natura vnaquæque de eo pro copia & facultate ſua coniicit & ſuſpicatur: vt proinde quantum vna differt ab alia, angelica ab humana, ipſorumq́ angelorum inter ſe, & hominis vnius ab alterius, tantum ſententiam de diuinitatis amplitudine à ſententia diſtare conueniat: ſupra quam nihil, extra quã nihil, infra quam nihil. P. Pace tua interpellabo te, addamq́ iſtis, quæ ſæpius mecum pertractare conſueui. Hanc ſummam rerũ infinitamq́ poteſtatem, hunc communem vniuerſorum auctorem neſcire, mortis inſtar putandum eſt: hunc noſſe viuere eſt: huic ſeruire regnare eſt: cuius nec miſericordia iuſtitiam minuit: nec iuſtitia miſericordiam excludit. Cuius ea manſuetudo, vt iniuriis affectus ab iis quos procreauit, ſufferat, & prior ad pacem amicitiamq́ vocet. Quem totis medullis diligere & venerari tam decet, vt perinde nihil deceat. T. Satis omninò eſt DEVM noſſe, vt aliud nihil noueris: & qui in DEO cognoſcẽdo occupatus eſt, penitusq́ defixus, is aliarum ſcientiarum iacturam non magni pendet. Nulla eum neceſsitudo, ſed ſua ipſius duntaxat voluntas ac bonitas ad mundum conſtruendum adduxit: qui ad fælicitatem ſe ſolo contentus,

tus,ſibiq; ſufficiens,nullius rei, quæ extra ipſum ſit, adminiculo aut ſocietate indiget. Condidit ille quidem cælum & terram, quæq; horum ambitu coërcentur: hoc, inquam, ſingulare opus ipſe molitus eſt,vt bonus quod vtiliſsimũ, vt ſapiens quod pulcherrimum,vt potens quod maximum:potentiam tamen ſuam non exhauſit, qua innumerabiles mundos alios fabricare, & iſtum ipſum in nihilum redigere poteſt. Nec verò poſteaquam fabricauit, continuò deſeruit, aliisq; conſeruandum ac regendum permiſit: ſed eundem paternè tuetur moderaturq;.Hîc terminum figamus ſermoni noſtro, & ad littus maturè proram aduertamus: ne cum ipſa loquendi iucunditas in altum mare cymbam prouexerit, ægrè vbi voluerim, in portũ perueniamus. D. Non id concederemus tibi, niſi tuæ ſapientiæ fideremus, quæ ſcis exploratiſsimè, quatenus, & quando, & vbi de DEO diſſerendum ſit. Hæc autem ipſa quæ diſputauiſti, tuo nomine, & expectatione noſtra prorſus digniſsima fuerunt. P. O ſanctiſsime vniuerſi huius gubernator & parens,qui idcirco hominibus animum intelligentiæ conſiliiq; participem donauiſti, vt immenſæ poteſtatis, bonitatis, ſapientiæ tuæ aliquod in terris ſimulachrum extaret: & cum reliquæ animantes ad pabulum abiectæ ventri ſeruirent, illi in te cõtemplando, colendo,& collaudando omnem ſuam vitam, voluptatem, operam & cogitationem ponerent,da, vt quãdo mortalium nemo maieſtatis tuæ præſtantiam animo & ratione comprehendere,nedum ſermone diſſerere poteſt,ſaltẽ nihil de te alienum, abſurdum, impium, aut meditemur, aut loqua-

quamur: nosq́ tuarum legum præceptis ſtudioſiſſimè parentes, à contagione corporum caſtos integrosq́ præſtemus: quò vitam cæleſtium in hoc exilio imitati, & olim membrorum nexibus exſoluti, atq́ ex iſta cuſtodia dimiſſi, ad beatorum cœtum conciliumq́ peruolemus: vbi te coram, & ſicuti es contemplantes, ſperata voluptatis magnitudine ad innumerabilium ſæculorum ætates potiamur.

ANNOTATIONES.

DEVS OPT. MAX.) *Vox,* DEVS, *à græca* θεὸς, *commutatione vnius elementi, vt ſæpe aliâs, videtur deducta.* Θεὸς *autem eſſe vel ab* αἴθειν, *quod eſt vrere, accendere, ardere: vel à* θεῖν, *quod eſt currere: vel à* θεᾶσθαι, *quod interpretantur ſpeculari, contemplari, tradit Damaſcen. de fid. orthod. lib.* I. *cap.* 12. *quod poſtremum amplectitur item Nyſſenus libro, Tres deos dicẽ non oportere. Quocirca vocabulum iſtuc vi & origine ſua naturam quandam ſubiicit nobis: vel illuſtrantem ſplendore ſuo vniuerſa: vel meantem, & quaſi fuſam per omnia: vel intuentem ſingula: quanquam hæc tria ſimul germaniſſimè in* DEVM *quadrant: quando ipſe ignis conſumens eſt: & cælum ei ſedes, terra autem ſcabellum pedum eius: & non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: cuius oculis omnia nuda & aperta. Plato à* θεῖν *Deũ nomen fluxiſſe vult, apud quem in Cratylo Socrates loquens eſt hunc in modum.* φαίνονται μοὶ οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων, &c. Primi nimirum homines, qui Græciam inco-

incoluerunt, videntur eoſdem tantum agnouiſſe deos, quos etiamnum barbarorum complures, ſolem dico, lunam, terram, aſtra, cælum. Cum igitur illa omnia perpetuo quodam curſu meantia, & currentia homines conſpicarentur, ab illius naturæ ratione θεοὺς cognominarunt, à θέω, quod eſt curro. Deinde alios quoque hoc vocabulo nuncupauerunt. *Idem confirmat Clemens Alexand. Adhortatoria ad gentes, vbi ſeptuplicem deorum originem commemorat. Plutarch. de placit. philoſoph. lib. 1. cap. 6. à θεᾶσθαι, & θεῖν deos appellatos innuit: ſic enim ait:* Βλέποντες δὲ ἀεὶ τοὺς ἀστέρας θέοντας, αἰτίους δὲ τοῦ θεωρεῖν ἡμᾶς ἥλιόν τε καὶ σελήνην, θεοὺς προσηγόρευσαν. *Cum aſpicerent ſtellas perenni motu cieri, ſolemque & lunam lucis (per quam videmus ſcilicet) nobis auctores eſſe, à* θεᾶσθαι *videlicet his, à* θεῖν *illis appellationem indiderunt* θεούς. QVOQVO MODO ADVMBRATA) *Si nos diuinum numen explicare, deſcribere definire profiteremur, haud iniuria prudentes & eruditi, tanquam à mente deſertos an miſerarentur, an irriderent? Nunc quidquid hoc eſt, & qualequale tandem eſt, quod ſuper natura Dei pudenter & religioſè, vt puto, diſſerimus, adumbrationem, & eam qualemcunque vocauimus: vt in negotio ſacratiſſimo quantam poſſet cautionem & verecundiam haberet noſtra promiſſio. Grauiſſimè, & ad noſtrum hoc inſtitutum appoſitiſſimè Arnobius, antiquarum & reconditarum rerum doctrina ſcriptor refertiſſimus, lib. 3. aduerſus gentes.* Quidquid de DEO dixeris, quidquid tacita mentis cogitatione conceperis,

peris, in humanum tranſibit & corrumpetur ſenſum: nec habet propriæ ſignificationis notam, quod noſtris dicitur verbis, atque ad negotia humana compoſitis. Vnus eſt hominis intellectus de Dei natura certiſsimus, ſi ſcias & ſentias, nihil poſſe de illo mortali oratione depromi. TAM NON PAVCA STVLTE) *Protagoras dubitare ſe ſcripſit, an dij eſſent: propter quam impietatem ipſe ab Athenienſibus ciuitate pulſus, libri eius in concione combuſti ſunt, interdictumq́; præconis voce, ne quis eos apud ſe deſcriptos retineret. Diagoras Melius, ob id cognominatus ἄθεος, nullos eſſe Deos aſſeruit: quemadmodum & Theodorus Cyrenaicus, & Euemerus Tegeates. Nihil tetrius, immanius, execrabilius, magisq́; contra naturam, quam funditus omnem vim diuinam tollere, & Deum nihil eſſe præter nomen exiſtimare: quod etiam gentes barbaræ omni ſupplicio vindicandum ſtatuerunt. Meminerunt Cicer. 1. de nat. deor. Plutarch. de placit. philoſoph. lib. 1. cap. 7. Laërt. lib. 9. Lactant. lib. 1. cap. 2. & de Ira Dei cap. 9. Cleanthes & Anaximenes aërem eſſe Deum ſomniarunt. Antiſthenes multos deos inferiores ac plebeios, vnum principem, ac totius mundi architectum introduxit. Anaximander ſideribus diuinitatem largitus eſt. Sed omnium perſequi inſaniam quid attinet?* THEOPHRASTVM FERVNT DICERE SOLITVM) *Huc ſuſpicor reſpexiſſe Philonem Commentario de plantat. Noë, in quo eſt his ipſis verbis.* Qui rerum naturas ſcrutantur, & ſingulas in diſquiſitionem vocant, magna cum diligentia, ſimiles ſunt puteos fodientibus. Nam & illi aquas latentes inquirunt. Vtriſq;

B com-

commune deſiderium eſt potus inueniendi: ſed alteris quo corpus, alteris quo animus reficitur. Vt igitur nonnulli puteorum foſſores aquam ſæpè non inueniunt: ita qui in ſcientiis vlterius progrediuntur, & diutius in iis ambulant, non poſſunt ad finem accedere. Certè admodũ doctos aiunt accuſare ſuam magnam ignorantiam. Hoc enim tantum ſentiunt, quàm longè abſint à veritate. *Idem lib. de Somniis in eadem ſimilitudine eleganter, & eruditè verſatur.* Mihi videtur, inquit, hic puteus (*puteus iuramenti, de quo in hiſtoria Iacob Patriarchæ*) ſignificare ſciẽtiam, quæ ſuapte natura in profundo ſita eſt, nõ in ſuperficie: nec in propatulo ſolet eſſe, ſed in abdito: nec facilè, ſed vix multo labore inuenitur: id quod videmus non ſolum in magnas obſcuraſq; contemplationes habentibus, verumetiam in viliſſimis. Elige quamcunq; libet artem, non eximiam inquam, ſed omnium obſcuriſſimam, quam nemo liber in vrbe educatus ſponte exerceret, ruri verò vix ſeruus coactus à duro moroſoq; domino multa facere præter ſententiam: inuenies hãc quoq; multiplicem, variam, querulam, difficilem, aduerſam pigritię, ſocordiæ, negligentiæ, plenam ſtudio, curaq;, & laboribus ac ſudoribus. TANTA SCRIPTORVM COPIA, VNDE TOT OPINIONES) *Apud Græcos quoque infinitam librorum multitudinem extare dicit M. Tullius 2. Tuſcul. propter multitudinem eorum qui ſcripſerunt. Eadem enim, inquit, dicuntur à multis, ex quo libris omnia referſerunt. Et in Theologia Chriſtiana eadem dicuntur à multis. Verùm quod idem paulò ante affirmârat: in ipſa Græcia philoſophiam tanto in honore nunquam futuram fuiſſe, niſi doctiſſimorum contentionibus, diſſenſionibuſq; vigu-*

viguiſſet, hoc æquè de ſacro Theologiæ ſtudio rectè dicatur, quam tot excellentiſſima ingenia ſcriptionum ac diſputationum varietate honoratiſſimam effecerunt. Nihilominus in rebus diuinis valere magis fidem, quam opinionem & ſcientiam, nemo vel θεολογώτατος *inficiabitur.* DEVM INVESTIGARE) *Platonis ex opificij admirabilitate ipſum opificem admirantis verba in Timæo hæc ſunt.* Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς ἑυρεῖν τε, καὶ ἑυρόντα ἐις πάντας ἀδύνατον λέγειν. *Cicero latinè. Atque illum quidem quaſi parentem huius vniuerſitatis inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in vulgus nefas. Eundem locum quaſi conuertens Lactant. lib. 1. cap. 8. Cuius vim, inquit, maieſtatemq́; tantam eſſe dicit in Timæo Plato, vt eam neq; mente concipere, neq; verbis enarrare quiſquam poſſit, ob nimiam eius, & inæſtimabilem poteſtatem. Adducit hunc ipſum de Ira Dei, cap. 11.* ET CROCODILO) *Crocodilus ſophiſmatis, ſeu captionis quoq; genus, ex eiuſmodi fabula nomen traxit. Mulier Ægyptia ſecus Nili ripas puerum vagantem à crocodilo abreptum ſenſit: rogat crocodilum, vt filium ſibi reddere velit. Reſpondet ille, ſe redditurum, ſi verum diceret. Tum illa: non reddes. Ex quo ſequebatur, eum nec reddere poſſe puerum, nec non reddere. Redderet? atqui tum mulier verum non dixerat. Non redderet? atqui tum verum dixerat. Quintil. lib. 1. Ceratinas & crocodilinas ambiguitates nominat. Mentio eſt huius argutiæ non rara apud Lucianum.*

MENTEM SOLVTAM ET LIBERAM) *Mentem quidem, ſed mente ſubtiliorem partibus infinitis. Sententia Hermetis eſt in Pæmendro. Materia ſubtilior, aër: aëre, animæ: anima, mens: mente, ipſe deus.* EX DIVINORVM LIBRORVM) *Sacrarum ſcripturarum auctoritate, & teſtimoniis quorumuis argumenta philoſophorum præponderantur, qui plurimùm inter ſe diſſederunt: idquod non tacuit Cicero in exorſu I. de nat. deor. Verſati ſunt autem philoſophi in multis magniſq; erroribus, quòd cum noſtra cognitio initium ducat à ſenſibus, quos intelligentia tanquam præcurſores & anteambulones habet, nulla porrò res in ſenſus incurrat, quæ Dei vim naturamq; totam exprimat, neceſſe fuit, Dei notionem, quam illi ex procreatis adipiſcebantur, imperfectam, obſcuram, ſæpenumerò falſam eſſe. At verò quæ Prophetarum, Apoſtolorum, atq; inprimis* IESV *Chriſti loquela de arcanis cæleſtibus promulgata ſunt, ea ſenſibus nihil debent: & eorũ veritatem profuſus tot millium ſanguis abundè confirmauit.* CONABOR SATISFACERE) *Sub hoc verbum eadem aliquando ſubiecta eſt ſignificatio, quæ ſub vocem, excuſare. Reconditiore vi in eo ponebatur, cum quis affirmabat, pœnitere ſe iniurioſum in quempiam fuiſſe verbo aut facto, & indignum eſſe illa iniuria, ac nolle factum, & malam ſe mentem habuiſſe: quod nonnunquam fiebat teſtibus præſentibus. Interdum etiam interpoſito ſacramento reddebant credibilius. Locus apertiſſimus eſt in Amphit. vbi Alcmena irata viro, à quo fuerat adulterij inſimulata, ſic ait:*

Non ædepol faciam, neq; me perpetiar probri
Falsò inſimulatam, quin ego illum aut deſeram,
Aut ſatisfaciat mihi, atq; adiuret inſuper
Nolle eſſe dicta, quæ in me inſontem protulit.

Et apud Terent. Adelph.

Tu quod te poſterius purges, hanc iniuriam mihi nolle
Factam eſſe, huius non faciam, crede hoc, ego meum ius perſequar.
Neq; tu verbis ſolues vnquam, quod mihi re malefeceris.
Noui ego veſtra hæc: nollem factum, iuſiurandum dabitur, te eſſe
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet ſim acceptus modis.

Tibull. Eleg. 6. lib. 2.

Ingeret hic potus iuuenis maledicta puellæ,
Poſtmodo quæ votis irrita facta volet.
Nam ferus ille ſuæ plorabit ſobrius idem,
Et ſe iurabit mente fuiſſe mala.

Sic fortaſſe accipiendum hoc idem verbum apud Cælium. ep. 13. ad Ciceronem. Conqueritur de iniuriis Appij. Poſteaquam, inquit, illum ne cui ſatisfaceret quidem me dignum habere ſenſi: malui collegæ eius, &c. & apud Ciceronem pro Roſcio Comœdo. Manutius apud Cælium & Ciceronem exponit ſatisfacere, verbis ſe excuſare, & in eam explicationem exempla plura adducit. A DEFINITIONE PROFICISCI) *Cic. 1. Offic. quod notum eſt ſatis. Sed idem fuſius hoc præceptum tradidit in Orat. perſ. in hæc verba. Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur & via, primùm conſtituendum eſt quid quidq; ſit (niſi enim inter eos qui diſceptant conuenit quid ſit illud de quo ambigitur: nec rectè diſſeri, nec vnquam ad*

exitum perueniri poteſt) explicanda eſt ſæpe verbis mens noſtra de quaq; re, atque inuoluta rei notitia definiendo aperienda eſt. NON DEFINITVR DEVS) *Inter multas deſcriptiones, quas nihil neceſſe eſt annumerare, placet illa Baſilij Homil. 1. in hexaëmeron.* Deus, id eſt, natura beata, abundans, infinitaq; bonitas, quæ cunctis ratione præditis eſt chariſſima, pulchritudo ſummè deſiderabilis, principium eorum quæ ſunt omnium, fons origoq; vitæ, ſpiritualis illa lux, immenſa ſapientia. IN TRIREMI GVBERNATOR) *Theodoret. ſerm. 1. de prouid. vnamquamq; rem à Deo effectam nauim, ipſum Deū eius gubernatorem eſſe dicit.* QVID ENIM ALIVD EST NATVRA) *Qui mundum adminiſtrari putauerunt à natura, eamq; intellexerunt communem quandam vim, quæ nullo conſilio & ratione neceſſarios ex ſe motus cieret in corporibus, omnis ſenſus & figuræ expertem, in qua gignendi, augendi mouendiq; cauſſæ ineſſent, & hanc ipſam vim* DEum *vocare non dubitarunt, in quibus numerantur Strato Phyſicus, diſcipulus Theophraſti, & Plinius, contumeliam in Deum grauiſſimam intorſerunt. Nam quid hoc indignius, quam in ſumma ac perfectiſſima prouidentia temeritatem ponere? Qui autem naturam definierunt, vim participem rationis atque ordinis, meantem per omnia, legeſq; rebus omnibus præſcribentem, nullius imperio ſubiectam, ſed ipſam ſingularum rerum naturis imperantem, eius nomine diuinum numen ſignificarunt, vt Seneca de Benef. lib. 4. cap. 7. & 8. qui deum & naturam idem eſſe cenſet, atq; ex diuerſis rebus quas gignit, diuerſiſq; beneficiis quæ humano generi impertit diuerſas appella-*

pellationes ſortiri. Hanc ſententiam commendat Lactant. lib.2.cap.9. Melius igitur, inquit, Seneca omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nihil aliud eſſe naturam quam Deum. Vide eundem lib.3. cap.28. VBIQVE PRAESENS, NVSQVAM EST) *Philo lib. de confuſ. ling. in illud Geneſ. Deſcendit dominus vt videret ciuitatem & turrim. Iſta, inquit, humano more de Deo legislator, quamuis haud quaquam humana forma prædito, ad vtilitatem diſcentium, &c. Sic veteres Philoſophi, ac Theologi Deum vbique docuerunt eſſe. Triſmegiſtus mundum vocat vas diuino numine repletum, atq; Deum cerni in ſingulis. Pythagoram, Platonem cum Cicerone, Empedoclem, Thalem omitto. Laudatur Heraclitus ab Ariſtotele, quod cum in cella quadam furnaria cõmoraretur, his qui ad ſe viſendum acceſſerant, dixerit: ne locum illum intrare erubeſcerent, in quo etiam Deus ineſſet. Idem fuit poëtarum iudicium. Homerus ſolem, cuius vocabulo ſummum Deum nominat, ait omnia cernere, & audire. Virgil.in Eclog.ex Arato: Iouis omnia plena: & Georg. 4. deum namq; ire per omnes Terrasq; tractusq; maris cælumq; profundum. Plaut. Capt. Eſt profectò Deus, qui quæ nos gerimus auditq; & videt. Lucanus. Iupiter eſt quodcunq; vides, quodcunq; mouetur. Verùm in literis noſtris ſæpiſſimè & apertiſſimè legas, Deum nuſquam non eſſe. Arnobius quoq; lib.6.non longè ab initio, Deum vbiq; eſſe oportere demonſtrat.* IRASCITVR ET NON COMMOVETVR) *De ira Dei aduerſum Epicureos & Stoicos diſertiſſimè diſputauit diſertiſ-*

ſimus Lactant. lib. cui hanc inſcriptionem dedit, cap. 4. 5. & 6. Damaſcen. de fid. orthod. iram & indignationem Dei, eſſe voluntatem eius, odio vitij flagrantem, illudq́ auerſantem monet. Nam & nos, inquit, ea quæ cum voluntate ac ſententia noſtra pugnant, odio habentes in iram prorumpimus. NEC MENTE POSSIT ATTINGI) *Quoniam hoc dialogo plures Dei proprietates, pluráue adiuncta aceruauimus, libet velut vnum adhuc coronæ noſtræ torum addere ex Arnobio, locum eximiè illuſtrem, quo ille Deum piè affatus, complura congeſsit. Hoc autem eo fine, vt Deum manifeſtius intelligentes, ſeu melius quid qualisq́ ſit Deus ſuſpicantes, maiore eum honoris reuerentia, charitateq́ proſequamur: quem quidem nos finem hoc primo dialogorum ordine ſecundùm alios nobis propoſitos valde vehementerq́ intuemur. Sic igitur ille lib.* 3. O maxime, ô ſumme rerum inuiſibilium procreator. O ipſe inuiſe, & nullis vnquam comprehenſe naturis, dignus, dignus es verè (ſi modo dignum mortali dicendum eſt ore) cui ſpirans omnis intelligensque natura & habere, & agere nunquam deſinat gratias: cui tota conueniat vita genu nixo procumbere, & continuatis precibus ſupplicare. Prima enim tu cauſſa es, locus rerum & ſpatium, fundamentum cunctorum quæcunque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumſcriptio qualitatis, expers quantitatis, ſine ſitu, motu, & habitu, de quo nihil dici & exprimi mortalium poteſt ſignificatione verborum: qui vt intelligaris tacendum eſt, atque vt per vmbram te poſsit errans inueſtigare ſuſpicio, nihil eſt omninò mutiendum. Da veniam Rex ſum-

ſumme tuos perſequentibus famulos, & (quod tuæ benignitatis eſt proprium) fugientibus tui nominis & religionis cultum ignoſce. Non eſt mirum ſi ignoraris: maioris eſt admirationis ſi ſciaris. Fons rerum, ſator ſæculorum ac temporum, pater rerum ac dominus, conſtitutor moderatorque cunctorum. *Hæc poſtrema apud eundem, quamquam non eodem loco quo priora, leguntur.* ISTVM IPSVM IN NIHILVM) *Qua libertate voluntatis, & immenſitate pietatis ex nihilo tanti operis fabricam effecit Deus, eadem deſtruere, & ad nihilum reuocare poteſt. Hoc ex libris diuinis patet, quibus nos potius credimus, quam Peripateticis, qui vel negant Deum effectorem mundi huius: vel eum non plena libertate voluntatis, ſed ea naturæ neceſſitate obſtrictum condidiſſe mundum opinantur, vt opus ſuum retexere, ac diſſoluere nequeat.*

PROGYMNASMA SECVNDVM.

Dei nomina.

EÆDEM.

DIANOEA. Permirum tamen, ô Magiſtra, quod DEVS carere dicitur nomine, id quod tu etiam nos docuiſti, tametſi breuius, vt viderere annum in menſem contrahere: idem nihilominus (vt tu melius noſti) quamplurimis nomi-

nibus afficitur. Nominatur ergo, vereq́; nominatur qui verè nullum nomen habet, & in quem nomen nullum cadit. Hoc ipſum quo pacto verum ſit, (& verum eſſe veriſsimum eſt) ego nondum ſat manifeſtè perſpicueq́; intelligo. P. Et mihi inceſsit huius rei ſcitandæ cupiditas. T. Conſtat certè ipſum in perſona angeli negaſſe ſibi nomen eſſe. Nam cum illud Iacob Patriarcha quæſiſſet. Quid, inquit, quæris nomen meum, quod eſt mirabile? quibus verbis item Manue patri Sampſonis interroganti alius cæleſtis internuncius reſpondit loco DEI, cuius perſonam gerebat. Prorſus nomen admirabile, quod veluti ſpatiis immenſis ſupergreditur omne nomen, vel in terris, vel in cælis, aut nominatum vnquam, aut nominandum: quódque poſsis dicere nomen nullum eſſe. Patet præterea, Prophetas, Apoſtolos, & ſanctos demum viros eundem plurifariam appellaſſe: quibus appellationibus proinde vt ſua maieſtate indignis haud vnquam nobis interdixit. Et quomodo non vetat nos de ſe verba facere, de ſe diſputare, ſe laudare, cum nihil ſatis idoneum aptumq́; proferre poſsimus: ſic neque hoc aut illo nomine ſalutari ſe recuſat, quantumuis nec quotamcunq; nobilitatis eius, dignitatisq́; partem complectatur. P. Quoniam igitur ſcimus, nec nominari poſſe DEVM, & rurſum nominari poſſe nominibus multiplicibus, quæ poſtea ex ore tuo percupidè arripiemus, cauſſam nobis aperito, ſi lubet. T. Nominari ſeu nomine indicari haud quaquam poteſt, quod intelligentia non eſt comprehenſum. Ac ſi ea demum intelliguntur & cognoſcuntur quę ſunt, quomodo

quod omnem,&omnium eſſentiam interuallis incredibilibus antegreditur,&inexplicabili,imo verò,vt ita loquar,non intelligibili modo eſt, cognoſcetur ? Nihilominus ne cognitione iſta penitus priuemur, & vt aliquantillam diuinitatis notitiam habeamus,ex hiſce rebus,quæ naturæ noſtræ conueniunt,ſe patitur DEVS nominari.Vacat ergo nomine quà intellectum effugit: quà verò omnium rerum cauſſa eſt, & omnium quæ ſunt, rationes & cauſſas prius ipſe complectitur,ab omnibus rebus,etiam inter ſe pugnantibus, nuncupatur. Vt à luce&tenebris,ab igne & aqua,ab effectibus demũ omnibus,vt effectorum omnium prima pręcipuáque cauſſa. Hinc nomina quædã inficiantia illi ponuntur: nihil videlicet aliud ſignificantia,quã eum omnẽ ſuperare eſſentiã: ἀνούσιος, ἄχρονος, ἄναρχος. ἀόρατος,eſſentiæ,temporis,principij expers,oculorum obtutum effugiens. Alia affirmantia , tanquam de rerum vniuerſarum auctore, vt eſſentia, ſapientia, ſapiens, mens, ratio, potentia, parens, &c. Ex præſtantioribus autem, & ad eum propius accedentibus rebus, & quæ, concretæ non ſunt,quæque abundantius eo fruuntur, rectius appellationem accipit. A puris, inquam, commodius quam à ſpurcis: à ſanctis quam à profanis ac ſceleſtis. Sol & lumen melius dicitur quàm tenebræ: dies quàm nox: vita quàm mors: bonitas quàm vitiũ: ignis,aqua,quàm terra. P. Percepimus rem, & recenſeri deſideramus,non omnia quidem illa, aliqua tamen nomina, deq; ſacris voluminibus deſumpta potiſsimùm, quibus ſi aliunde conquiſita aut immiſcueris, aut ſubdideris, tantò magis

gis ſitim noſtram explebis. Cum enim ſtudeamus Deum penitius noſcere, non puſillam cognitionis huiús ſcientię́q; partem in ipſis nominibus eſſe cõſtitutam arbitramur. T. Rectè vos quidem, vt illud, quod aliqua, id eſt, quorum reminiſcar, proferri petitis: ſcatent enim libri illi diuinis nuncupationibus. P. Age. T. ὁ ὢν, ſiue QVI EST. Hoc primum eſto ex libro Exodi. Erant vtiq; res multæ aliæ tum. Erant quatuor primigenia corpora, erat mare, cælum, ſingulares illæ ac ſempiternæ mentes, homines, animantia. Quid ergo ſuum ait eſſe, quod habebat commune? Oh nequaquam commune, omnino proprium eſt Dei, ESSE, qui ſemper eſt, qui ſuimetipſe origo eſt, & aliunde principium non ducit, cùm reliqua vt ſint, ab eo ſumant. Deinde hæc vox, eſſe, immutabilitatis vox eſt. Quæcunq; mutantur (quid autem non mutatur?) deſinunt eſſe quod erant, & fiunt, ſeu incipiũt eſſe quod nõ erant. Verum, ſincerum, germanum eſſe non cernitur præterquam penes eum, in quem nulla cadit mutatio. P. Fuiſſe igitur & fore, heri & cras, quæ à Deo abſunt longiſsimè, in nobis locum hàbent: eſſe autem non, quia nec immutabilitas. Mutamur verò non ſolum in annos, ſed etiam in dies. Quid in dies? in horas. Inſtabiles ſunt cogitationes noſtræ, cum earundem rerum imaginibus non ſemper iiſdem, ſed interdum contrariis impellantur. Corpus quoq; noſtrum inſtabile, quod indicant mutationes ætatum continuæ ab infantia vſque ad præcipitem ſenectutem. Nihilo ſtabiliores ſunt res extraneę, mille videlicet caſibus & fortunæ temeritati ſubiectæ. Nunquam igitur res noſtræ

ſtræ eodem ſtatu abſque vlla varietate conſiſtunt. Nollem eſſe, vt poſſem eſſe. D. Pugnantia loqueris. P. Vellem exire de vita hac ærumnoſiſsima, & inconſtantiſsimâ, & intrare in illam aliam bonis perennibus, procul iſta mutatione, affluentiſsimã. T. Vocatur etiam creberrimè VITA, LVX, LVMEN, VERITAS, BONVS, PVLCHER, SAPIENS, AMABILIS, DOMINVS, PATER. D. Cur vtrunque, pater, inquam, & dominus, cùm alteri alterum aduerſetur? T. Non aduerſatur: debet enim diligi Deus, quia ſicut pater nos ipſe diligit, & cum indulgentia nos tractat, veriusq́; pater eſt noſter, quàm qui nos genuerunt: cui illi ipſi debent tum quod ſunt, tum quod ſobolem progenerant. Debet præterea timeri, quia vt Dominus pœnis coërcere delinquentes nos poteſt. Multa & magna in nos bona & contulit & confert, ideo dicendus eſt Dominus, non ſeruorum modò, verum ipſorum quoque DOMINANTIVM ET DOMINORVM DOMINVS, ET DEVS DEORVM, ET DOMINVS EXERCITVVM. P. Prô quantorum exercituum? Millia millium miniſtrant ei, & decies centena millia aſsiſtunt ei. Vno milite ſuo centum & octoginta quinq; hominum millia vna nocte iugulabit. Qualium, quam fortium, generoſarumq́; copiarum hunc Imperatorem exiſtimabimus? T. AVCTOR, REX SECVLORVM, SANCTVS SANCTORVM, ÆTERNVS, LARGITOR VITAE, SAPIENTIVM DVX, ET EMENDATOR, COGNITOR, SCRVTATORQVE ANIMORVM. P. Scrutans corda, & probans renes, qui nouit omnia antequam fiant, oculus qui contemplatur bonos & malos, ſemper vigil: qui ſi dormitet, mundus ad nihilum reuertatur.

tur. T. THESAVRVS TOTIVS COGNITIONIS. P. Et nos theſauri totius ignorationis, qui tot laboribus tam ſerò ad modicam ſapientiam, erroribus multis infuſcatam peruenimus, & aqũam ſemper turbidam bibimus. D. Hinc Pythagoras non ſe σοφὸν, ſed φιλόσοφον, amatorem ſapientię nominauit. Heu, non ſolum in magnis periculis, ſed in magnis quoque tenebris degitur hoc æui quodcunque eſt. T. Referet igitur, quo ſit perfectior ſcientia, homines DEO ſupplices fieri, ab eo iſtuc bonum contendere: nec ſuo tantũm ingenio fidere. In quo illuſtriſſimum exemplum eſt, quem ego Theologorum principem renunciaui Thomas Aquinas, qui nunquam ſe ad legendum aut ſcribendum dabat, niſi Deum ante precatus: quem ſui ſæpicule prædicantem audierunt: quidquid ſciret, non tam induſtria ſua peperiſſe, quàm diuinitus infuſum traditumq́ accepiſſe. Vnde illa pulcherrima monumenta poſteris ab eo relicta, quæ ad diuinarum rerum comprehenſionem enitentibus, ſplendidiſſimum lumen præferunt, atque in illa ſacroſancta penetralia tutiſsimo homines itinere, facillimóque perducunt. Tranſibo ad cætera nomina. FORTIS, POTENS, OMNIPOTENS, quo poſtremo nullum legetis frequentius, & diuinitatem ἐναργῶς ponit ante oculos. Illud idem, eſt quando pluribus circuitione qũadam effertur. Nam illis: non erit impoſsibile apud DEVM omne verbum: non eſt qui poſsit reſiſtere voluntati tuæ, & ſimilibus dicendi formis, non aliud quàm voce, Omnipotens, certum eſt contineri. Intelligimus autem hoc vocabulo, nihil eſſe, nihil animo & cogi-

cogitatione aut fingi, aut depingi, aut informari poſſe, quod DEVS efficere non ſit potis: etiam vt plures mundi è nihilo repentè exoriantur, & tota hæc moles operoſa euaneſcat. Maiora quoque iſtis, in quæ ſcilicet humanarum mentium acies, cogitationúmque ſubtilitas non ſe intendit. D. Non poteſt DEVS falli, mentiri, peccare, neſcire aliquid: quædam ergo non poteſt. T. Puerile eſt quod opponis. Incidunt hæc in naturam infirmam, cuius imperfecta eſt actio: non in eam quæ ſumma infinitaq; omnium rerum poteſtate prædita eſt. P. Vtinam vtinam multipotentes non eſſemus. Vtinam illa non poſſemus tam multa, quæ DEVS non poteſt. Quàm diuinum, vt omittam alia, nõ poſſe peccare? quid enim peccato fœdius? quid exitioſius? remigio velóque quantum poſſumus feſtinemus, peccatumq; fugiamus. Sed non peccare, Deo proprium eſto, ſapienti autẽ pœnitere. T. REX REGVM, REX SEMPITERNVS, ANTIQVVS DIERVM, cuius initium, ætas, & origo non comprehenditur: qui omnium temporum vetuſtatem anteceſsit: cuius regnum, regnum omnium ſæculorum. P. Puram caſtamq; mentem nihil maiore lætitia perfundit, quàm cum cogitat & cognoſcit, habere ſe Dominum, qui ſit Rex vniuerſorum. Etenim ſeruire Deo quiddam eſt non ſolum libertate, verum etiam opibus, principatu, & vniuerſis quæ homines ſuſpiciunt maius atq; glorioſius: & quorum ille eſt hæreditas, eorum comparatione plebei ſunt, qui vel centum viginti prouincias, vel cum Europa Aſiam, & Africam ſubiugarunt. T. SALVS, IVSTITIA, SANCTIFICATIO,

REDEM-

REDEMPTIO, MAGNITVDO, OMNIA EXCEDENS, AVRA TENVIS, SOL IVSTITIAE, STELLA MATVTINA, IGNIS CONSVMENS, AQVA VIVA. P. O dies noctesq́; expetendum huius aquæ hauſtum. O ignis, quã ſuauiter vrunt præcordia flammæ tuæ? O ſtella, ô ſol. Sed quid ego toties te remoror? T. Libenter eiuſmodi vocibus interpellor, quos illi de quo loquimur, iucundas eſſe comperi. PROTECTOR, MAGNVS DOMINVS, & LAVDABILIS NIMIS, ILLVMINATOR, INITIVM & FINIS, PRINCIPIVM OMNIS PRINCIPII, CAVSA OMNIVM, ESSENTIA, VITA VNIVERSORVM, RATIO RATIONE VTENTIVM, CADENTES ERIGENS, CORRVPTOS INNOVANS, STANTES CORROBORANS, AD SE ACCEDENTES SVBLEVANS, PERFECTORVM PERFECTIO, SIMPLICIVM SIMPLICITAS, QVI DIVINITATE AFFICIVNTVR EORVM DIVINITATIS AVCTOR, VNITORVM VNITAS, SENECTVTIS EXPERS, IMMVTABILIS, IMMORTALIS. Hæc & plura ſanctæ literæ de numine: quæ quidem ego Dionyſio illi Areopagitæ, cùm nobiliſsimum de diuinis nominibus commentarium contexeret, libens meritò ſuggeſsi. D. Expone nobis, obſecro, planius quæ ſit harum appellationum ratio: cur, inquam, verè ad ſanctiſsimam maieſtatem accommodentur. T. Ad cauſſæ effectusq́; vim pertinet inprimis, vt hic ab illa aptus ſit, & quidem eo amplius, quo cauſſa magis eſt cauſſa. Hoccine intelligis? D. Liquidiſsimè. T. Cum ergo cauſſa cauſſarum ſit maximè cauſſa, nonne hinc conficitur, vt & omnia, & omnino inde, vehementiſsimeq́;, & maximè pendeant? D. Sic opinor. T. Eſt inſuper

illa

illa non ſolum efficiens omnium cauſſa, verum etiam finis, & conſeruans, & mouens, & perficiens, & reficiens cauſſa: ac proinde quæcunq; in re ſunt, ſeu opere, ab illa neceſſe erit dependere. D. Vtique. T. Iam in mundanis iſtis eſt eſſentia, vita, virtus, inclinatio, motus, actio, perſeuerantia, perfectio. Hæc igitur omnia primæ illi cauſſæ oportebit adſcribere. Et quoniam & ab illo pendent omnia, & ille eſt omnibus omnium intimus, non immeritò videtur hæc bona, quæ dixi, ipſemet eſſe. D. Potéſne aliquo exemplo hoc mihi euidentius oſtendere? T. Poſſum. Imago viui hominis, quam ſpeculum reddit, adeo ab illo viuo pendet, vt eſſentia eius, & virtus, & motus, & ſtatus ſit ipſe qui viuit, cuius eſt imago, quiq; in ſpeculo ſemetipſum intuetur. D. Peridonea declaratio. Qualia nomina Philoſophi DEO impoſuerunt? nam nec iſta neſcis. T. Triſmegiſtus, cui hoc nomen plurimarum ſcientiarum peritia conciliauit, libros varios ad res diuinas pertinentes reliquit, in quibus maieſtatem ſummi ac ſingularis DEI aſſerit, iiſdemq; vocabulis quibus nos conſueuimus, eum honorat: Dei ſcilicet & Patris. Ac ne quis certum eius propriumq; nomen poſtulare auderet, *ἀνώνυμον* eſſe dixit: quòd nimirum quia vnicus eſt, nomine non egeat, quo ab aliis ſecernatur. Ab eodem dictus eſt *ἀμήτωρ*, & *ἀπάτωρ*, quod origo illi non ſit aliunde, vti nobis à patribus ac matribus eſt. A Chryſippo naturalis vis diuina ratione prædita, & neceſsitas. A Zenone diuina naturaliſq; lex. Veruntamen ſiue his nominibus, ſiue aliis, vt ætherem, naturam, mentem, rationem eum appelles,

les, non aliud quam quod nos Deum vocamus, intelligitur: nec obſtat appellationum diuerſitas, cũ ipſa ſignificatione ad vnum omnia reuoluantur. αὐτοφυὴς, ἀδίδακτος, ἀστυφέλικτος ex ſe ortus, à nemine doctus, inconcuſſus. A Sibylla μόνος, ὑπερμεγέθης, ἀγέννητος, πανυπέρτατος, ſolus, ſupra quam dici poteſt magnus, ingenitus, eminentiſsimus. Ab Orpheo πρωτόγονος, quod ante illum nihil ſit genitũ. Eundem φάνητα vocat, quod cum adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit & extiterit: cuius originem atq; naturam, quia concipere mente non poterat, ex aëre immenſo natum pronunciauit. Hæc perbreuiter à me ſuper diuinis nominibus, quæ etiam atq; etiam vobiſcum cogitabitis, & in animo frequentabitis. P. Res ipſa ſuadet, & perſuadet.

ANNOTATIONES.

DEVS CARERE NOMINE) *Deus, inquit Iuſtinus Martyr Apol. pro Chriſtianis, non tam nomẽ eſt, quam inenarrabilis rei hominibus innata opinio.* AB OMNIBVS REBVS, &c. NVNCVPATVR) *Sen. libr. 2. Quæſt. natural. cap. 45. Eundem quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem, rectoremq; vniuerſi, animum ac ſpiritum, mundani huius operis Dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſa cauſarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices.*

dices. Eſt enim cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris: ipſe enim eſt totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua. DE QVE SACRIS VOLVMINIBVS) *Dionyſius quidem de rebus diuinis nihil aſſeuerandum ſtatuit, niſi quod ſacris literis conſcriptum habemus. Cur autem Prophetæ & Apoſtoli tam varia Deo nomina impoſuerint, & quomodo hæc, iuſtitia, ſapientia, potentia, veritas, bonitas, vita, ſalus, &c. vno Chriſti nomine includantur, docet Nyſſenus lib. de profeſſione Chriſtianorum. Et quoniam in hoc, atque etiam ſuperiore dialogo crebrius eſſentiæ vocabulum adhibemus, quod res ita poſtulat, vt alia quoque minus teretia, & à delicatis auribus abhorrentiora, ſciant ſtudioſi, Ciceronis vocem eſſe, falſoq; primum eius auctorem Flauium à Quintiliano proferri. Teſtem laudare poſſumus Senecam ep. 58. cuius initio magnam latinæ linguæ paupertatem, immo egeſtatem deplorans, mille res ait incidere, quæ nomina deſiderent. Lege Muret. cap. 20. lib. 15.* ὁ ὤν, SIVE QVI EST) *In eadem epiſt. grauis ille diſputator Seneca: magis damnabis, inquit, anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſum. Quæ hæc ſit quæris? Τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitum eſſe, poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. Cogor verbum pro vocabulo ponere. Hæc ille. Idem nobis licet de voce*

virili, quod ille de neutra: melius vtiq; dicitur Deus ὁ ὢν. græcè, quàm, Qui eſt, latinè. Iuſtinus Martyr Exhortatorio ad gentes præclarè oſtendit, cur Deo nullum ſit nomen, & quamobrem Moyſen ad Hebræos mittens, ac de ſe loquens, participio vſus ſit. Ibidem collatum Platonis τὸ ὂν cum Moyſis ὁ ὢν. VERIVSQVE PATER NOSTER EST) *Nobilior noſtri pars, animus ſcilicet, nihil in ſe concretionis, aut copulationis continens, indiſſolubilis, ſemperq; victura eſt, cuius auctor & pater Deus, cum parentes ſolum dent nobis corpus. Quapropter extincto nati corpore, patris nomen haud iurè à quoquam vſurpatur: animus cum æternus ſit, Deus eiuſdem pater eſſe & vocari nunquam deſinit. Qui nos de ſanguine ac ſemine ſuo progenuerunt, mortis fata ſubire coguntur, & cum vita paternitatem maternitatemq; deponunt: animorum noſtrorum parens viuit victurusq; eſt temporibus infinitis: atq; idcirco nomen hoc ſuum non amittet. Quòd nos pepererunt parentes, idipſum à Deo in beneficiis tulerunt: quandoquidem non fuit eorum libertatis & arbitrij, prolem cum luberet ſuſcipere: neq; ſua vi virtuteq; corpora noſtra effingere, & in membra diſtinguere tam admirabili conſilio & prouidentia potuerunt. Dei opus, Dei hoc quoq; munus eſt. Ob iſtas aliasq; cauſas verius ſine dubio pater appellabitur Deus, quam qui alioqui ab vnoquoq; noſtrum ſuus pater appellatur. Quocirca etiam qui eſt naturâ, non adoptione, eòue mòdo quo nos, Dei filius: patrem, inquit, nolite vocare vobis ſuper terram: vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt: omnes*

autem

autem vos fratres eſtis. DOMINVS EXERCITVVM) *Vatibus ſanctis perquam frequenter in ore eſt, Dominus Sabaoth, aut, quod idem ſonat, Dominus exercituum. Nec aptiore vocabulo notabitur illa cæleſtium agminum ſpirituumq́; multitudo: ſiquidem exercitus numeroſæ cuiuſdam multitudinis, multorum, inquam, millium notionem habet. At in cælis exercitus ſanè multi, quia multi ordines angelorum, & ſingulorum innumeræ chiliades. Ipſe Deus inſuper quodam loco, quaſi vir bellator dicitur. Si bellator, cur non Dominus exercituum?* CENTVM ET OCTOGINTA) *Fecit hoc Senacherib Aſſyriorum Regi Hieroſolymam obſidenti, vt ſcriptum eſt Reg.4.cap.19.& Eſaiæ cap.37.* VT PLVRES MVNDI E NIHILO) *Sicut artifex qua arte & poteſtate vnum quoddam opus confecit: eadem plura eiuſdem generis conficiet: ita Deus, qua poteſtate, quo artificio hunc mundum condidit, eo ipſo complures condiderit. Quod ſentit Baſilius Magnus. Ariſtoteles lib.* 1. *de cælo plures mundos eſſe poſſe idcirco negat, quia opinatur hunc mundum, & materiam eius non eſſe à Deo factam, & è nihilo: & cum mundus ipſe vniuerſam in ſe materiam cohibeat, nihil relinqui vnde alius procreetur. Sed deſipit.* QVAEDAM ERGO NON POTEST) *Non iſta ſolum nequit Deus, quæ inſcitiæ aut infirmitatis ſunt: ſed neque atram niuem, ignem gelidum, quod ſedet vt ſtet, quod ſtat vt ſedeat, factum infectum, virginem ex muliere, animal ſine anima, & ſimilia, quæ nimirum ſe ipſa perimunt, & in ſcholis Philoſophorum* im-

implicare contradictionem dicuntur. SOL IVSTITIAE) *Non mirum eſt, inquit Philo lib. de Somniis, ſolem* ἀλληγορικῶς *aſsimilari patri principiq́; rerum omnium: quãdoquidem reuera nihil dici poteſt Deo ſimile, opinione autem hominum duo tantum, alterum ſub aſpectum non veniens, alterum aſpectabile, anima ſcilicet & Sol. & ibi plura ſuper comparatione iſta.* DIONYSIO ILLI AREOPAGITAE) *Areopagus à Marte nomen inuenit, qui ob Halirrhotium Neptuni filium à ſe interfectum primus ibi cauſam dixit. Fertur etiam Oreſtes ibidem matricidij reus ſeſe defendiſſe. Pauſan. in Atticis. Senatum Areopagiticum Solo conſtituit, qua de re Cic. 1. Offic. quo loco res vrbanas cum bellicis contendit. Ex his poſtea ſenatoribus fuit Dionyſius Epiſcopus Athenienſis, & Galliarum Apoſtolus.* TRISMEGISTVS, CVI HOC NOMEN) *Lact. hæc de illo, lib. 1. cap. 6. & de Ira Dei cap. 11. Alij ſcripſerunt hoc cognomento inſignitum, quod maximus Rex, maximus Sacerdos, maximus Philoſophus fuiſſet. Nazianzenus* τελσάειςον, *metri neceſsitate forſitan nominat. De eodem multa Auguſt. Steuchus lib. 7. de perenni philoſophia. Diſputat etiam nonnulla de nominibus Dei Ariſtoteles libello de mundo, quem pluribus de cauſis euoluiſſe fuerit operæpretium.*

PRO-

PROGYMNASMA TERTIVM.

Dei, Virginiſq; filius, ſeu vita & mors IESV CHRISTI, *Reſtitutoris & Vindicis humanæ libertatis.*

ECCLESIA, FIDELES ANIMAE.

ECCLESIA. Nomen dilecti mei, filiæ, nomen eſt ſalutis, ſuauitatis, maieſtatis. Nam quid aliud ſonat præter ſalutem IESVS? præter vnctionem CHRISTVS? præter maieſtatem DEI FILIVS? Hoc neque poteſt aliquid conſiderari mirabilius, neque comprehendi maius. Vnigena, qui eſt in ſinu Patris, quique idem habitauit in vtero, & reqeuit in gremio Virginis matris, nil cogitatur delectabilius, nil amatur dignius, nil deſideratur fructuoſius. A. Patere nos, oramus, de illo quem diligit anima tua pauliſper haurire vocem tuam: vox enim tua dulcis. Sine nos, ô pulcherrima mulierum, ſine nos comedere de fauo tuo cum melle tuo, & bibere de vino tuo cum lacte tuo. E. Quis fuit, antequam eſſet? quis natus erat infinitis ante æuum conditum ſpatiis, & natus antequam naſceretur? cuius ortus geminus, niſi vnius tantum, Saluatoris ſcilicet, ac Domini mei? vterq; plenus

ſanctitudinis, plenus admirationis: ille diuinus, iſte humanus: ille materni officij neſcius, hic paterni: ille etiam cæleſtibus naturis incognitus, hic omnibus præcedentium ætatum mortalibus inauditus. Vtramq; procreationem μυϛηριωδεϛάτην quis enarrabit? Et licet bis natus ſit, è Deo & è virgine, nõn duo tamen, ſed vnus eſt filius: quia vnica perſona ſeu hypoſtaſis, in qua fœdere ſempiterno ſeſe cum abiecta & miſera conditione noſtra, celſiſsima & beatiſsima diuinitas copulauit: vt quemadmodum animus intelligens & corpus vnum hominem: ita Deus & homo vnum efficiant Chriſtum. A. O conſociationem prædicandam, deſperatiſq; rebus humanis maximè neceſſariam & ſalutarem. Sed de æterna geneſi porrò audiamus. E. Conſtitutor & repertor omnium Deus, antequam huius vniuerſi præclariſsimum ac magnificentiſsimum templum moliretur, filium ſibi ὁμοούσιον, eadem & vna ſecum voluntate, omnipotentia, virtute, ſapiẽtia præditum, &, vt verbo complectar, penitus penitusq; parem generauit. Ante flumina, & terrarum ſola, ante moles montium, & ſublimia collium fæcundiſsimo Patris conceptu genitus erat. Cælos fabricanti, & ornamentis ſuis diſtinguenti, æquora fluuiosq; diffundenti, & illa littoribus, iſtos ripis ſuis cingenti, orbem terræ in medio mundi ſuper nihilum fundanti aderat: cum eo cuncta cõponebat, & tanquam conſilio manuumq; tractatione fabricantem adiuuabat, perfectisq; tantis operibus, cum lætante lætabatur. Huic à Patre dicitur: filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem

nem tuam terminos terræ. Huic: ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Germaniſsimus lucifer ante luciferum promicuit, candor lucis æternæ, & ſpeculum puriſsimum, imagoq́ abſolutiſsima bonitatis DEI. Pater numen & lumen, principium, vita, fons: filius ſimiliter, Deus è Deo, lumen de lumine, principium de principio, fons de fonte. O arcanum, ô ſacroſanctum, & [illegible]andum partum, in quo nihil mortale, nihil ex te[illegible]eſtrium conſuetudine, nihil inæquale aut diſsimile, nihil prius aut poſterius, diuiniſsima & auguſtiſsima omnia: ſed ita ab intelligentia ſemotum & abhorrentem partum, vt eum nulla cuiuſquam inquiſitio & inueſtigatio poſsit attingere. A. Huius obſtupeſcendæ magis, quam perſcrutandæ procreationis, nonne qualeſcunque ſimilitudines ſe offerunt? Has edito. E. Duæ potiſsimùm, è quibus illa ad rem videtur propius accedere, quæ ab animi cogitatione ducitur. Namq; vt mens noſtra ſeipſam intelligens ac percipiēs, ſui ſimulacrū ſiue imaginē, à Theologis verbū nuncupatum quodam modo effingit, ac parit: ſic DEVS (quatenus fas & religio ſinit cum diuinis humana contendere) ſeipſum intelligens, æternum ab omni æternitate verbum progenerat, vnam habens cum progenerante eſſentiam: vt alius quidem ſit pater, alius filius, at non aliud. Etenim vt perſonæ confundendæ non ſunt: ſic non eſt ſubſtantia ſeparanda. Alia ſimilitudo ab igne, & luce trahitur. Quomodo lumen ab igne exiſtens ſimul eſt cum eo, vt nec ille prius ſit, nec iſtuc: quomodo item lumen ex igne natum in igne ſemper ineſt, nec ab

eo vlla ratione diſiungitur: ſic filius cuius origo à Patre eſt, ſemper cum eo eſt, & ſeiungi diuellíque nullo modo poteſt. A. In hoc ſimili videmur cernere quoddam diſsimile. E. Et magnum quidem. Nam lux, qualitas & virtus tantum ignis, in eius ſubſtantiæ communitatem non venit: at filius patri eſt ὁμοούσιος conſubſtantialis, quam vocem libenter & ſæpe vſurpo. Quiſquis confeſſus fuerit, IESVM eſſe filium Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo. A. Noua hæc ſingularisq́ue vtilitas. E. Eius tamen fructum ſtatus illius beatiſsimi, in quo principes homines communesq́ue noſtri generis ſatores Deus collocauerat, in ærumnoſiſsimum miſerabilis, & lacrymis proſequenda conuerſio maximè declarat. Cum enim cæleſte mandatum rupiſſent, ſanctitatis & iuſtitiæ ornamentis ampliſsimis orbati, in varias atque grauiſsimas calamitates præcipitio abierunt. Quorum peccati pænarumq́ue peccato irrogatarum particeps, & hæres facta eſt vniuerſa poſteritas. Tanquam ex ſemine, cauſſa, & radice facinus & ſupplicia ad nos quoque permanarunt. Nec verò potuiſſet hominum genus Dei recuperare voluntatem & gratiam, niſi filius humano indutus corpore, & in maxima innocentia effuſo ſanguine interſeptam & intercluſam ad cælum viam aperuiſſet. Hoc myſterium adipiſcendæ ſalutis & libertatis per filium hominem ſubiturum, rebus mutis adumbrauit, & vatum oraculis ita clarè totiesq́ue prædixit Deus, vt ingentem Saluatoris expectationem commouerit. In ſeruitute diriſsima, in ergaſtulis, in quæſtionibus perpetuò iace-

iacere videbantur, atque idcirco liberatorem promiſſum ac præmonſtratum nimiopere, incredibiliterq́ flagitabant. A. Venit tandem deſideratus cunctis gentibus. Eximia verò Dei charitas in homines, quæ tam gratuita liberalitate tam immenſum donum, quo nihil reperit æſtimabilius, in nos contulit. Demiſit ignorantibus doctorem, ægrotis medicum, captiuis aſſertorem, errantibus ducem, mortuis vitam. E. Atque etiam vti per vnum hominem inuaſit in mundum pernicies: ſic per vnum rurſus hominem ſalus introiuit: & quẽadmodum criminis miſeriarumq́ initiũ mulier: ita viciſsim iuſtitiæ felicitatisq́ exordium altera mulier attulit. Siquidem exactis temporibus Hebræam virginem delegit ſibi Deus, quam omni virtutis elegantia ſic decorauit, vt inſtar paradiſi efficeret, in quo ſecundum Adamum de cœlo cæleſtem conſtitueret. Ad hanc puellam lectioni ſacræ, & concipiendis precibus intentam Gabriel archangelus in cubiculum oſtiolo clauſo ingreditur (nullæ enim feræ, nulla ſaxa, nulli parietes arcere angelos ingreſſu poſſunt) reuerenter ei, verbis quanquam nouis & inuſitatis, tamen perhonorificis & glorioſis ſalutem dicit, legationem exponit, filium Dei edituram ſpondet. Tum illa vbi de modo rei quæſiuiſſet, & cognouiſſet, colloquium mellitiſsimum, & diuiniſsimũ ita concluſit, vt ſe ancillam Domini nominaret, & q̃ audierat, re perfici optaret. Simul ore locuta eſt, & illapſa in eius vterum repente natura diuina humanis ſeſe artubus veſtiuit, non virtute ſeminis, more communi hominum: ſed vi & efficacitate

ſancti

ſancti ſpiritus, ex puriſsimis illius ſanguinibus, vti corpora noſtra ex materno ſanguine concreſcere, & formari conſueuerunt. Hoc autem & naturæ vim atque ordinem, & humanum longè excedit ingenium, quod eo ipſo temporis puncto, quo virgo angeli promiſsis aſſenſa eſt, corpus Saluatoris conformatum, & anima mentis conſiliiq́ compos ei copulata eſt, & eodem articulo cum vtroq́ conglutinata diuinitas: vt eſſet idē Deus & homo perfectus, ſanctiſsimaq́ virgo mater Dei & hominis fieri inciperet: quoniam eodem momento Deum, hominemq́ concepiſſet. Quæ nam facundia explicabit admirationem, lætitiam, modeſtiam, pietatem, inſuetas denique motiones animi, quibus tum agitata eſt Maria? cum agnouit habere ſe requieſcentem in corpore ſuo procreatorem ſuum: ſuum autem? immo totius mundi. Omnipotens ex omnipotente, corporis expers, cælum & terram implens verbum, factum verbum corporatū, quod & oculi videre, & aures audire, & manus attrectare, & brachia circumferre, & labia diſuauiari poſſent, inter viſcerum ſuorum latebras, anguſtiasq́ claudebat. Verbum non præteruolans, ſed permanens: non aërium, ſed carneum: non inanimū, ſed viuum & viuificum. A.

Caſtæ parentis viſcera,
Cæleſtis intrat gratia.
Venter puellæ baiulat
Secreta quæ non nouerat.
Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei:
Intacta neſciens virum
Verbo concepit filium.

E. Ve-

E. Verè tum illa ſecum voluebat, quæ poſtea in ædibus Zachariæ, quò cognatam annoſam, vterum geſtantem viſura aduenerat, tam dulci carmine modulata eſt. A. Quid illas voces Elizabeth: Benedicta tu inter mulieres, & quæ ſequuntur, nónne clariſsimum argumentum ex aduentu, cõplexu, affatuq; Virginis perceptæ voluptatis cuiuſdam mirandæ putabimus? E. Et cognitionis quoque myſterij Euangelici, futuræq; hominum liberationis. A. At infantes duo, ſponſus & amicus ſponſi, Chriſtus & Ioannes, quàm ſe admirabiliter adhuc intra maternorum viſcerum clauſtra delitentes conſalutarunt? quibus ſeſe gaudiis & gratulationibus viderunt nec viderunt? allocuti ſunt nec allocuti? E. Propheta fuit altiſsimi nec dum progenitus Ioannes, non quidem vocibus, verùm motibus. At illi motus, illi ſaltus hoc volebant, hoc clamabant. Dominum aſpicio, qui tempus pariendi nouem menſibus definiuit: mihi verò tam diuturna in vtero mora non eſt neceſſaria: non poſſum de cætero iſto carcere clauſus, & his tanquam catenis alligatus detineri. Exſoluar, egrediar, euolem è tenebris vt præcurram, quia Præcurſor ſum: vt præluceam, quia Lucerna ſum: vt prænuntiem, quia Angelus ſum. Adeſt qui vincula diſrumpit, & ego adhuc irretitus ſedeo. Cur non datur exitus? quando tandem erit, ô Domine, vt clamem in ſolitudine? vt præparem viam tuam ante te? vt digito demonſtrans te, dicam omnibus: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi? Hæc omnia ſaltus illi, & gaudia muta loquebãtur. Nunc, agite, naſcentem Dei filium in antro contemplemur,

mur. A. Vt cupimus? nihil quippe tam cæleſtibus refertum illecebris, & tam caſtis plenum blandimentis, vt tenerrima infantia prodeuntis ab vtero non reſerato Saluatoris. E. Virgo parit, paritur DEVS: oſculantur inuicem diuinitas & humanitas, virginitas & fæcunditas. O ſine exemplo matrem, ô ſine ſocio filium. Et tamen hic matris ſuæ parens eſt, quæ reuera natura mirante genuit ſuum ſanctum genitorem, & aluit vbere de cælis pleno, à quo ipſa alebatur. Immò dum virgineum lac puerilibus labris infundebat, hominum, angelorumq́; cibum cibabat. Nullus in hoc partu abortionis metus, nullus cruciatus, nulla virium defectio, nullum interitus periculum: inter meras lætitias, genethliacon cælicolis cantantibus, ſpecioſiſsimus ille hominum de thalamo ſuo progreditur. Et quanquam generatur in male olenti caula, & recubat ſuper fæno, & verba non format, & vagitibus indulget, & linteolis vilibus ac laceris inuoluitur, & caret turba famulorum, idem nihilominus in ſublimi per agmina volitantûm, & triumphantûm maieſtatem ſuam indicat, & ortu fulgentiſsimi ſideris reges ab oriente ad ſeſe adorandum, & muneribus honorandum accerſit. Quàm miro modo ſe in hoc natali contraria miſcent? Lætitia mœret, iucunditas plorat, vigilia dormit, fons ſitit, ſaturitas eſurit, copia indiget. Qui ſemper eſt, eſſe incipit, & altiſsimus fit infimus, potentiſſimus imbecillimus, Dominus ſeruorum ſuorum ſeruus numeratur. Cubat in puellę ſinu puſio, qui cum ęquęuo patre ſuo mundum inde à principio temperat. Teneræ virginis amplexu conſtringitur,

gitur, quem nullæ latitudinum immenſitates ambire queunt: portatur qui portat vniuerſa: & iam nunc potentiam, ſapientiam, iuſtitiam, maieſtatem occultans, bonitatem, manſuetudinem, clementiam, benignitatem, miſericordiam, humilitatem ſuam iuris noſtri facit. A. Efficit ſuauiloquens, & in aures noſtras leniſsimè influens diſſertatio tua, vt quodam modo in ſtabulo verſari, & quaſi quaſdam voces percipere, & è præſepi infantem hunc ſacratum, genus humanum his verbis alloquẽtem audire videamur. O filij hominum, acceditote ad cunabula mea, & iam tãdem oculis veſtris aſpicite, auribus attẽdite, manibus contingite charitatem pietatemq́ meam. Peccaſtis, agnoſcite, & ignoſco. Non miſit me pater meus occidere vos: ſed occiſos in vitã reſtituere: non percutere, ſed percuſſos ſanare. Iſti panni mei veſtram cooperiẽt nuditatem: egeſtas mea veſtram locupletabit inopiam: lacrymulæ meæ veſtras conſolabuntur lacrymas: nex mea veſtra erit incolumitas. Accipite & fruimini me: ſiquidem vobis natus, vobis datus ſum totus: & idcirco IESVS appellabor, vt vel ex ipſa appellatione mea officium meum felicitatemq́ veſtram animaduertatis. E. Agedum Adame hominum prime ſeminator & parens, qui in horto deſignati ſceleris conſcientia oppreſſus te abſcondebas, & in conſpectum eius quem violâras, dare te non audebas: en, quẽ fugiebas, quẽ horrebas ille te requirit, & ad ſe allectat: nõ vt pœnam infligat: ſed vt culpã remittat. Neq; enim iracundia efferri, neq; minis terrefacere, neq; ſuppliciis multare quemquã poteſt, quoniã infãs eſt: tantũ vagire & alludere nouit:

quo-

quorum illud nihil habet formidinis: hoc non parum iucundiſsimæ voluptatis. A. Et tu Eua mater huc properare propera, & hanc filiam tuã præ filiabus omnibus fæcundiſsimam læta intuere. Tu & reliquæ cum dolore homines: iſta ſine dolore Deum peperit. Tu peccatum & exitium: iſta ſalutẽ & gloriam apportauit. Propter te morimur, antequam naſcimur: propter iſtam viuimus æuo ſempiterno. En, hæc eſt mulier illa, de qua olim in paradiſo audiebas, futurum, vt ſerpentis caput contereret. Iuſtiſsimas gratias ſecundum Deum huic filiæ tuæ debemus, in cuius puriſsimũ caſtiſsimũq; vterum libertatis ſalutisq; noſtræ pretium grande effuſum eſt. E. O beatiſsimum vterum, qui propter caſtimoniæ & munditiæ ſuæ excellẽtiam animæ bonum eximium ad ſe attraxit. Etenim in cæteris omnibus vix etiam mundiſsima anima Spiritum ſanctum habitatorem accipiat. Hîc autem corpus ipſum, caro ipſa, ſpiritus omnium ſanctiſſimi domicilium facta eſt. A. Quid conſecutum? E. Die octauo poſt ortum ipſe lator legis ſub auctoritatem legis ſeſe vltro ſubiecit, & tanquam vnus è multis piaculi cauſſa cultello lapideo de more ſibi præputio reſecto cruentari, cruciamentúmque perferre acerbiſsimum cæpit. Quanto vulnere tum etiam Virginis matris animus ſauciabatur? Impoſitum eſt autem puero nomen IESVS, non fortuitò, non humano iudicio: ſed Dei nutu atq; præcepto. Ad hoc referuntur cætera nomina, quæ ſacri vates eidem imponenda prænunciarunt. Etenim cum illa ſalutem, quam ab eo expectabamus, aliqua ex parte attingant, hoc omnem ſalutis noſtræ

ſtræ vim rationem'q; complectitur. A. O nomen. Tu religioſarum mentium in fame cibus, in ſiti potus, in laſsitudine quies, in imbecillitate robur, in tempeſtate tranquillitas, in deſperatione fiducia, in mœrore ſuauis voluptas. Tu frangis iram : tu comprimis ſuperbiam : tu repellis inuidiam : tu extinguis libidinem. Cum enim te proferimus, hominem cogitamus mãſuetum, modeſtum, charitate affluentem, pudicum, omni deniq; morum integritate, & ſanctitate ornatiſsimum : & hunc eundem DEVM, qui & exemplo velut medicina præſenti nos ſanet, & auxilio præualenti confirmet: illud vt verus eſt homo : iſtuc, vt verus eſt, & ſolus Deus. Tu dæmonas à corporibus exturbaſti : tu amiſſa luce oculos impleuiſti, ægrotantes ad ſoſpitatem, mortuos ad vitæ munera reuocaſti, multa'q; ſupra naturæ curſum & morem effeciſti. Tu cæleſtibus venerabile, terreſtribus amabile, ſubterraneis horribile. E. Laudo equidem vos, ô filiæ, cum ſacratiſsimum nomẽ gratiſsimis animis proſequimini. Ecce itineribus magnis, multo ſeruorum comitatu profecti ex orientis ſolis regionibus Magi, regiam vrbem Hieroſolymorum ineunt, regem Iudæorum nuper ingreſſum in vitam requirunt. Herodes metu regni amittendi percellitur. Ex reſponſo ſacerdotum in oppidulum Bethleem mittuntur : ibi puerum cum Maria matre in tuguriolo inuenientes cadunt in genua, preces geminant, dona ditia & myſtica offerunt, per ſomnum cælitus moniti, alia via domum diſcedunt. Adeo longum, periculoſum iter emetiri, duriſsimo anni tẽpore, cum laboribus ſummis, nonne admirandæ

D pieta-

pietatis fuit? A. Vtiq; fuit. E. Cernere tritis inuolutum pannis, ſordidum ſtabulum, extremam egeſtatem, ſupremam à miniſtris ſolitudinem, vberibus inhiantem, in fœno iacentem, audire miſerabiliter vagientem, & tamen ſuppliciter hunc vt DEVM OPT. MAX. regemq; regum omnium venerari, nónne præſtantis fidei opus fuit? A. Certè præſtantiſsimæ fidei. E. Quid Herodes? videns ſe à Magis deluſum, & non ignarus omne malum naſcens facilius opprimi, inueteratum fieri plerunque robuſtius, carnificibus in agrum Bethleemiticum dimiſsis, iugulat pueros omnes quique bimatum agebant, quique ætatulam tantillam necdum viderant. Nota eſt Diomedis & Buſyridis regum immanis crudelitas: quorum ille equis ſuis mactatos hoſpites obiectabat: hic eoſdem ſacrificabat. Nota etiam Atrei in fratrem ſæuitia: nota Phalaridis: nota Mezentij, quos omnes Herodis furor crudeliſsimis conſiliis incitatus ſuperauit. Quænam eloquentia illam calamitatem Bethleemitarum, illam atrocitatem carnificum, illas complorationes genitricum, quibus etiam ſaxa rumperentur, illos dolores & gemitus patrum, fletus & luctus cognatorum æquauerit? Puerulos ad ſe latrones illi iugulandos raptabant: matres per ſacra omnia obteſtantes retrahebant, ceruices ſuas ſtrictis mucronibus ſupponebant, vt letalibus plagis tollerentur prius è medio, quam dilaniari, & in fruſta concidi ſua viſcera aſpicere cogerentur: Heu, heu, infans ſimul vbera ſugebat, ſimul mortiferum ictum excipiebat, & cum materno lacte quod iam biberat, riuulos ſanguinis permiſtos profundebat. Sæpe ma-

matres cum parricidis paruulos non dimitterent, vnà interficiebantur, & ita de ipſarum natorumq́ cruore vnus torrens efficiebatur. Quomodo pueruli illi, cum micãtes viderent gladios, curſim ad matres aduolabant, & (quod ſolet illa ætas in terrore ac metu) earum ſe veſtibus tanquam ſecuritatem iam adepti inuoluebant? Quo modo per oppidum miſerandæ curſitantes, & in ſinu dulcia portantes onera, ſicubi latere tutò poſſent, ſedulò curioſeq́ veſtigabant? Vbiq́ tanquam feræ à canibus indagabantur. Quod ſi quem etiam mater occultâſſet in latebra, is ſemetipſum eiulatu ſuo prodebat. In ſingulis, & in omnibus Chriſtus quærebatur: & ne vnicus viueret, tot millia oportebat tam inaudito genere atrocitatis interimi. Interdum miteſcebat ad lamenta materna carnificis animus, vt lachrymas non teneret: incipiebat gladium vaginæ reddere: veruntamen Herodis imperium, minæq́, & promiſſa parcere non ſinebant. In domo qualibet duo tréſue infantes haſtis aut pugionibus confoſsi, enſibus conciſi iacębant: nec propinqui ac familiares inter ſe conſolari poterãt, cum omnes pari in magnitudine & acerbitate doloris verſarentur: magisq́ vnuſquiſq́ alieno officio indigere: quàm vt ipſe ſuum aliis officium præſtare poſſet. A. Dic tyranne, quid hi commeruerunt? qua te iniuria læſerunt? quos tibi theſauros auerterunt? quando, quibus legibus tuis rebellarunt? vbi, cum quibus aduerſum te conſpirarunt? quas inſidias moliti ſunt? Nullam aliam culpam inuenimus, niſi hanc vnicam, quod nati erant: non te offendiſſent, ſceleratiſsime, ſi nati non fuiſſent:

quòd vitam adierunt, interitum apud te meruerunt. E. O beati paruuli, feliciter orti, felicius mortui. Nondum loquimini, & pro Dei filio tollimini, & in ipſo naſcendi limine ſempiterna vita vos excipit. Finis lucis, æternitatis principium factum eſt vobis. Vixdum egreſsi è cunis, euolatis ad coronas. A ſinu & gremiis matrum rapimini quidem, ſed angelorum cœtibus inſerimini. In morte aliorum martyrum confeſsio Chriſti prædicatur: in vobis ipſa mors confeſsio eſt, qui in ipſo ortu, ſed cum gloria, & triumpho occidiſtis. Herodes nunquam obſequendo tantum profuiſſet, quantum perſequendo profuit. O bonitatem Dei: in locum martyrij mortem accepit, quam non voluntas elegit, ſed neceſsitas attulit: vbi non fuit arbitrium, ſed violentia: non deſiderium pereuntis, ſed immanitas perimentis. At Deus miſeriam in remunerationem conuertit: nec maior eſſe potuit ſæuitia tyranni, quàm munificentia Dei. Potuit illius truculentiſsimæ belluæ inaudita feritas afferre ſupplicium vbi non erat culpa, & diuinitas contra voluit reddere coronam, vbi non extabat meritum. A. De luſtratione Mariæ ſequitur vt dicas. E. Dicam. Occurrit tum virginitas viduitati, fæcunditas ſterilitati, infantia ſenectuti. Mera emicuit in iſta expiatione Mariæ demiſsio: quæ cum cauſſam nullam haberet, cur ſe diuino mandato ſubiiceret, tamen filium imitata, in grege matrum duci non recuſauit. Vidua autem Anna, turtur illa octogenaria, quo pacto ſatis laudetur? Erat corpore imbecilla, animo firma ac robuſta: facies rugis ſulcata, mens vegeta: paſſu anili procedebat, & iuue-

iuueniliter exultabat: canis gerebat aſperſum caput,& iuueneſcebat. Eius ſaturitas erat inedia, ſomnus vigiliæ, opes rerum humanarum contemptus. Cum Deo noctes atque dies colloquebatur: quò fiebat, vt hominum ſermones nihil deſideraret. Beatus ille Simeon longo confectus æuo, à vita demigrare, & à natura conceſſum reddere cupiebat: cum certior factus eſt, non ante ſe ex his compedibus euolaturum, quàm Chriſtum Domini conſpexiſſet. Conſpexit, vlnis fouit,& tanquam cygneam cantionem funeri proximus cecinit, lætusq; ad plures abiit. Non eum iam iſtud lumen quod obſcurari poteſt delectabat: aliud, cuius maior eſt, & æterna claritas conſpexerat. Viuere iam illi pœna erat, mors pro munere ducebatur. Filium Dei infantem complexus & oſculatus, audire eundem concionantem, intueri morientem minimè cupiebat. A. Quæ in ſalutatione Gabrielis, in gratulatione Elizabethæ, in cæleſti partu, in aduentu regum, in acceſſu ad templum euenerunt, omnia hæc Genitrici, vt debuerunt, ita immenſo gaudio fuerunt. Cæterùm hoc ipſum gaudium noua mox ægritudine, & ærumna longinqua contaminatum atque confuſum eſt: quando ſecundùm quietem Ioſepho angeli oblata ſpecies, eum ſomno excuſſo matrem cum puero accipere, & in Ægyptum fugere iuſsit: propterea quod Herodes tyrannus necem infanti machinaretur. E. Siccine? qui largitur vitam viuentibus vniuerſis, ei de vita & in ipſo vitæ primordio eripienda cogitabatur? qui venerat, vt de exilio miſeros exules in germanam patriam reduceret, ipſe ſolum vertere, & in exili-

um proficiſci coactus eſt? Non multo ante in ſtabulo, inter iumenta, in egeſtate genitus, paulo poſt corpuſculum octodiale, ſectionis an lacerationis? cruciatui ſæuiſsimo expoſuit, & ſanguinem fudit, vt nos ſeruaret: nunc vt ſe ipſum ſeruet, patriis excedere finibus vrgetur, & ex vna terra profugere is, cuius eſt orbis terræ, & plenitudo eius. Quàm ſedulò Maria, etſi impensè dolens, ad hoc ſeſe iter comparare inſiſtebat? quàm ſollicitè dulciſsimum pignus aduerſus frigora & inuoluebat, & obuoluebat? Atque vt hunc theſaurum, in quo omnes theſauri, tueretur, in minimis reputabat, quæcunq; relinquebat, & quæ perpeti inſuper aduerſa neceſſe habebat. Deſerebatur ſolum patriũ, deſerebantur propinqui, deſerebantur parentes, per ignota & inhoſpita loca, tempeſtate perfrigida, maximis ſæpe imbribus & ventis, nunquã oculis vſurpata, & dæmonũ ſacris dedita regio, nullo, niſi vnius aſelli cui adoleſcẽtula mater prolem paruulã brachiis complexa inſideret, quiq; ſarcinulas aliquot geſtaret, & ſoli⁹ Ioſephi comitatu petebatur. O diuina parens, quò ſuſceptus hic abitus? quò tecũ tollis hunc cęleſtem puerum tuum? tuúmne, an meum? & tuum, & meum. Ne quæſo recedas gloria Hieruſalem, lætitia Iſraël, honorificentia populi noſtri? Ne abſcondas hunc ex te ortum ſolem iuſtitiæ: ne miſericordiam à miſeris, ſalutem à perditis hinc aſportes. Hucuſque vixi, inquit, inter gaudia: hactenus multa vidi non viſa, nec videnda amplius: huc vſq; exultandi & amplexandi tempus fuit: nunc prægustanda eſt, quæ me poſt hac excipiet amarities: ad laborum tolerantiam me comparo: mercedem poſte-

poſterorum Adam, incõmoda, luctus & ærumnas exſpecto. E barbarie cum redierimus, etiam inter notos quaſi ignoti, inter populares quaſi peregrini vitam tranſigemus. O dilecti Deo viatores, vrbes plurimæ ſunt Ægypti: in quam vos habitatum cõferetis? Quis tecto ſuo recipiet? Si enim inter ciues veſtros, inter fratres veſtros nullum diuerſorium, niſi ſtabulum, etiam vicina partitudine inuenire conceſſum eſt, inter feros barbarosq́ꝫ quomodo inuenietis? cuius benignitate vtemini? nam vobis pauxillum nummorum eſſe haud ignoro. Quî nam in medio ſuperſtitioſiſsimorum mortalium degere poteritis? Et quî nam illi vos ab impietate & idolomania abhorrentiſsimos patientur? Facto agmine anteuolate ſancti angeli, & diuerſorium Regi veſtro præparate. Annunciate gaudium magnum toti Ægypto, quia Saluator aduenit. Sed populus hic eum non cognouit. Nihilominus DEI numine factum eſt, vt aduenis iſtis de habitatione attribuerint: vt moleſtiarum illis nihil toto ſeptennio exhibuerint: vt angeli monitu reditum in Iudæam parantes, cum familiariſsimi doloris ſignificatione, & lacrymis dimiſerint. Virgo quidem lana facienda, Ioſephus fabrica materiaria victum in commune quæritabant: & cùm vnà tenui ſalino accumberent, ſemper in medio amborum puer IESVS, puer ſuauiſsimus, & amabiliſsimus diſcumbebat. Nulla ibi pediſequa, nullus famulus, nulla ancilla: vt neque ante quàm migrarunt, neque poſtquam remigrarunt. Quæ deinde ad annum ætatis eius duodecimum contigerunt, poſt reuerſionem ſcilicet, Herode iam ſedente, æternumq́ꝫ ſeſ-

ſuro apud inferos, pietati veſtræ commentanda permittuntur. A. Vt quæ poſt eundem amiſſum, & in templo inter doctores, audientem illos & interrogantem repertum, vſque ad annum triceſimum geſta ſunt. E. Tres vltimos populum ſalutariter inſtituiſſe certum eſt, totos præcedentes tacuiſſe: quamquam eſſet à prima origine æquè vt in cruce ſapientiſsimus. A. Quorſum hoc? E. Vt diu ante diſcendum putemus, quod alios doceamus. Nos celare ſcientiam noſtram inſcientem nequimus, & ſilentij prudentiam, noſtram ignominiam interpretamur. Ante effundimus quàm infundamus, duasq́ aures, vnam linguam nobis datam, vt plus audiamus, minus loquamur, nõ intelligimus. Ad exemplum quoque Chriſtianorum fecit, vt eſſet ſubditus vtrique: & nunc matrem in iis quæ imperaret, nunc nutricium in re fabrili adiuuaret. Credimus quoque ſolidas propemodum noctes aliquando in votis poſuiſſe, & humano generi à Deo clementiam popoſciſſe: cuius liberandi, & pro eo moriendi amore ita exarſerat, vt tempore illo, quo vitam poneret, nihil illi lõgius videretur. Nec dulcia ſolùm & diuina cum parentibus, verùm etiam cum ſuperis colloquia miſcebat, qui Dominum ſuum frequenter viſentes, cum eo iucundiſsimè commorabantur. A. Nec dubitamus, quin ſacros libros in manus ſumpſerit, quæq́ ad ſe pertinebant in Prophetis & pſalmis matri explanauerit. Non enim erat filius fabri, vt neſciret literas, quod Phariſæi garriebant. E. Iſta & iſtis affinia quin de adoleſcentia & pueritia Chriſti cogitetis, nihil prohibeo: ſunt enim pia, & amorem caſtiſsimum ſpiran-

rantia. Quis autem tam ingratus & ferreus reperietur, qui IESVM amare nolit? immo redamare. Si quis non amat Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, ſit anathema maranatha. A. Agnoſcimus Pauli magiſtri tui vocem, prorſus apoſtolico pectore digniſsimam. E. In poſtremis annis tribus (tres enim ſupra triginta natum aſcendiſſe cælum, eſt omnium conſenſu populorum firmata opinio) qui ſunt myſteriorum, & rerum mirabiliter ab eo confectarum pleni, baptiſmus ſe primo loco offert, quo ſanè humilitatem nos colere docuit, & hoc factorum ſuorum procemium eſſe voluit. E Galilæa incomitatus ad Iordanem, cum diſcipulos nondum legiſſet, adhuc nemini not' ſe apportauit, vbi Ioannes publicanos & peccatores myſtica lympha perfundebat: vt inter eos velut vnus ex eis ipſe quoque lauaretur. Quod ipſum cognoſcens ille inter natos mulierum ſanctiſsimus atq; maximus, cum agnum Dei circumſtantibus venire dixiſſet, ſummiſſo animo: ego, inquit, à te ablui debeo, & tu venis ad me? Ego dignus non ſum vt ſoluam corrigiam calceamenti tui; & tu ſupponis mihi ter ſanctum, & ſpiritibus almis honorandum caput? Ego ſeruus, tu Dominus: ego homo, tu Deus. Quò tibi lauatio, qui mundiſsimus, qui ipſa munditia es? Tu planè agnus es, quia te nihil manſuetius, nihil mitius: ſed cæleſtis agnus, ſuper quo cæli aperiuntur, Spiritus ſanctus forma columbæ demittitur, vox patris magnifica exauditur. Succeſsit mox in loco deſerto per dies quadraginta cũ abſtinentia à cibo & potione permanſio, & ſecundùm eos dies cum diabolo dimicatio, quia eſurientem animad-

uerterat. Vt ſe Deum approbaret, cibo tanto interuallo caruit: vt hominem, cibum appetiuit. Triplex autem telum iecit in eum aduerſarius dolis inſtructiſsimus: quorum primum fuit ventris, alterum ambitionis, poſtremum auariſsimæ cupiditatis. Audes adhuc (quid eſt autem quod tu non audeas?) vendicare tibi quæ tua non ſunt, & promittere illi, quæ illius ſunt? hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me? O execrande, tu vt adorêre? vt ad pedes tibi accidat ſupplex Dominus ac Deus tuus? Dignus eras, qui in nihilum redires. A. Quem hic leo immanis non quęrit vt deuoret? cuius ille ſaluti non ſtruit inſidias? E. Si reſiſtamus fortes in fide, turpiter aufugiet: non vincit niſi volentem: ſuperuenit fortior, à quo perdomitus eſt. A. Armatura, vti remur, optima aduerſus impreſsiones eius, & ad vniuerſas vitæ Chriſtianæ rationes inſtituendas doctrina perfectiſsima, & vberrimi ſalutarium præceptorum fontes Euangeliorum libri. E. Summa Euangeliorum auctoritas. A. Quomodo? E. Cum Deus olim quid à maioribus noſtris vellet, Prophetarum linguis vſus declaraſſet, nouiſsimè per filium nobis locutus eſt, qui hæc Euangelia, id eſt, nuntios expectatiſsimos apportauit. Filij Dei oratio quanta cum veneratione excipienda eſt? Nihil hac diſciplina præſtantius, vtilius, conſummatius, atq; omnibus modis diuinius. A. Eandem factis quoque eximiè confirmauit, vt non doceret tantum, ſed faceret: quin immo prius faceret, quàm doceret. E. Eſt nimirum ita vt dicitis. Laudat paupertatem, ſummiſsionem, manſuetudinem, iuſtitiam, miſericordiam,

diam, & virtutes alias: at nemo eas tam abſolutè præſtitit. Cuius paupertas inſignior, quàm qui in bouili natus, cuiq; non ſuppeditauit vbi caput reclinaret? cum tamen vulpeculæ luſtra ſua, & auiculæ colant nidulos ſuos. Quid eius humilitate præclarius, qui effectus eſt vermis, non homo, & ludibrium hominum? Quid eo manſuetius, qui vt agnus coram ſe tondente: ſic ille coram ſe occidente obmutuit? Quis quotidiana generis humani piacula, & doluit vehementius, & defleuit impenſius? Quis eo magis miſericors, qui tot miſeris tam volens ſubuenit? Fame afflictos pauit, claudos, mutos, ſurdos ſanauit, cæcis aſpiciendi facultatem, paralyticis priſtinum corporis nitorem habitumq; donauit, notas albicantium vitiliginum manu admota deterſit, vliginoſa & turgentia hydropicorum viſcera ſanitatem natiuam recipere iuſsit, energumenos à dæmonibus expediuit, luce perfunctos in lucem reſtituit. Nemo adeo purus macularum, quàm qui extra omnem culpam ſemper vixit, & humanorum delictorum nulla contagione fœdari potuit. Nemo ita pacis ſtudioſus, vt qui princeps pacis eſt appellatus, quiq; inter cælum & terram, inter Iudæos & gentes, inter Deũ & hominem placidiſsimam firmiſsimamq; pacem compoſuit. Nemo in tanta morum innocentia tam probroſa tam æquo animo paſſus eſt. Dilexit inimicos, iniurias vltus eſt benefactis, per noctes quàm longæ pro nobis patrem ſæpenumero precatus eſt: quorũ ſalutis quàm cupiens fuerit, labores & moleſtiæ quas exhauſit innumerabiles teſtâtur. Quanto negotio, quàm amanter ac diligenter per montes,

tes, per valles, per auia & inuia, per terras, per vndas ouem perditam requiſiuit? Ob hanc à caſtello in caſtellum, à ciuitate in ciuitatem, à prouincia in prouinciam pedibus ambulauit: tot deniq; locos nullo equo aut mulo, nullo curru aut lectica vſus, cum fame, ſiti, æſtu, algore peragrauit. Videamus quæ illi gratiæ relatæ ſint. Curabantur à medico, & deterius ſe habebant. Illuſtrabantur à ſole, & tenebras malebant. Supra naturalem poteſtatem res ſtupendas perpetrabat, & magus audiebat. Pellebat ab obſeſsis dæmones, & aiebant, dæmonium habet. Peccantes increpabat, iter in cælum demõſtrabat, & planum impoſtoremq; dictitabant. Neminem flagitioſum auerſabatur, & vnus de eorum grege numerabatur. Edebat, bibebat inuitatus, & comedonem ac potorem vocabant. Vehementiſſima contentione animi ad populum concionabatur, & eum pro fanatico per ora traducebant. Quid plura? aliâs eum moliti ſunt comprehendere, & in cuſtodiam dare: aliâs lapidatione facta cogitarunt eum vita eiicere: aliâs de monte præcipitem agere: aliâs vt furioſum vinculis conſtringere: aliâs è ſynagoga conuentuq; publico exterminare: nec requierunt, donec tormentis laniatum, patibulo ſuffixerunt. A. Quid retribuemus Domino pro his omnibus? Non fuimus tanti. E. Hæc faxo magis dicatis, ſi mortem inhoneſtiſsimam, & crudeliſsimam, quæque eandem proximè anteceſſerunt, ſtudioſius conſideraueritis. A. Fiat id adeo te duce & magiſtra. E. Progredientem me ecce remoratur, & attonitã in veſtigio conſiſtere cogit in monte ſancto inſuetum, nec vlli præteritis ſæculis viſum

ſum ſpectaculum: candidiſsimum, lucidiſsimum, omnino formoſiſsimum, diuiniſsimumq́ue ſpectaculum, quo Apoſtolis, & eorum poſteritati ad appetendam comparandamq́ue futuram æthereis in ſedibus beatitudinem mirificè additi ſunt animi. Pulchritudo & ſplendor rediuiuorum corporum pars quædam parua erit quæſitæ & exſpectatæ fælicitatis, hanc deguſtandam tribus diſcipulis in monte Thabor, propoſuit. Quæ illis vſque adeo delectabilis fuit, vt ſe in terris verſari amplius non putarent, & continenter in illa voluptate ædificatis domunculis manere magnopere optarent. Quid autem dicemus, cum olim cæleſti ciuitate donati torrente voluptatum inundabimur? nónne altiſſimis clamoribus ingeminabimus: Bonum eſt hîc nos eſſe? Vna ſtilla Petrum inebriabat, ô quid ipſa flumina tunc facient? buccella de conuiuio tuo, bone IESV, quod apparaſti diligentibus te, ita ſaturabat animam apoſtolicam, quid epularum illa varietas, ferculorumq́ue cæleſtium magnificentiſsima multitudo? Huius beatitatis dediſti mihi pignus, harum epularum imaginem & vmbram teneo te ipſum, quamquam velatum: corpus tuum, quod mihi ad ſupera proficiſcens comedendum reliquiſti. Saluator mi, caro tua verè eſt cibus, & ſanguis tuus verè eſt potus. Hoc meum vnicum fideliſsimumq́ue ſolatium: hæc interim menſa mea aduerſus eos qui tribulant me. Totus à me diſceſſiſti, & totus mecum remanſiſti. Hic panis meus quotidianus, quem vt quotidie proſit, quotidie accipio: & ſic tuo beneficio mores fingo meos, vt quotidie merear accipere. Iudæi deſiderent ollas

car-

carnium Ægyptiılli poſtulent ſibi pepones, cepas, & allium: ego hanc alimoniam volo mihi eſſe perpetuam, quæ peccata dimittit, quæ auerſas à recta ratione cupiditates conſopit, vires ad reſiſtendum flagitiis miniſtrat, ad ardua & difficilia ſubeunda exſuſcitat, virtutes auget, mentem facibus maioribus erga Deum inflammat, ad regiones immortalitatis poſt obitum euehit. A. Quàm piè in cantico ſuo Theologus?

In mortem à diſcipulo
Suis tradendus æmulis,
Prius in vitæ ferculo
Se tradidit diſcipulis.
Quibus ſub bina ſpecie
Carnem dedit & ſanguinem;
Vt duplicis ſubſtantiæ
Totum cibaret hominem.
Se naſcens dedit ſocium,
Conueſcens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.
O ſalutaris hoſtia
Quæ cæli pandis oſtium:
Bella premunt hoſtilia,
Da robur, fer auxilium.

E. In triumphali introitu in vrbem Hieroſolymorum, die quem Palmarum vocitamus, in eſu agni paſchalis, in lotione pedum, in ſermone ſuper cœnam, atque in via ad hortum trans torrentem Cedrorum habito, digna animaduerſione inueniet qui ſcrutabitur: ad extremum perfectiſsimumq; actum, ad Saluatoris irriſiones, contumelias, verbera, tormenta, ad teterrimam denique necem, & ſepul-

ſepulturam animo & cogitatione tota,cũ acerrimo miſerationis, & pietatis ſenſu nos intendamus. A. Quid faciamus aut libentius,aut ſalutarius?In vulneribus & morte Domini IESV vertitur ſpes noſtra omnis. In his requies,ſecuritas,virtus, perfugium, vita & ſalus noſtra. E. Expandit in cruce brachia ſponſus meus, vt amplexetur me: inclinat caput, vt oſculetur me. Reficior & permulceor amore gratuito & inexplicabili,qui tam multa,tam infanda, tam ſedatè tolerauit: crucior cauſſis, ob quas ea omnia tolerata ſunt, & doloribus συμπάσχω. Hæc in turbidis & ad voluntatem procedentibus rebus moderamina mea: in illis,ne preſſa ſuccumbam: in iſtis,ne eleuata altius aſcẽdam,& caſu grauiore decidam. Hæc cum aſsiduò volutem in corde, ſæpe etiam ore canto, chartis illino. Non requiro vbi paſcat dilectꝰ, vbi cubet in meridie: quãdo in penetralibus meis,in intimo pectore meo cubantem paſcentemq́ꝫ complector. Ibi contemplor ſudorem ſanguineum per corpus vndique prorumpentem,& in humum defluentem,Iudam maligniſsimè oſculantem, cohortem perbacchantem, Saluatorem funibus & catenis arctè conſtringentem, validè percutientem, furenter huc illuc raptantem, trahentem, protrudentem. Subſequor mœſta in ædes Annæ Pontificis, inde ad Caypham, ab eo ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode rurſus ad Pilatum. Audio accuſationes mendaciſsimas, riſus effuſiſsimos, clamores inconditiſſimos, caput innocentiſsimum ad mortem flagitãtium. Aſpicio iſtos velantes eius oculos, illum in faciem pugnos impingentem: alios eandem conſpu-

ſputantes, aliáque in Regem meum contumelioſiſsimè per ſummam petulantiã deſignantes. Obtueor virgis & flagellis conciſum, & purpureos per membra decurrẽtes riuulos: cerno coccinea chlamyde circumdari, ſpinis coronari, per ridiculum adorari, ſceptri loco tenentem arundinem, & eadem rapta de manibus verticem reuerendum immaniter contundi. In hiſce tam atrocibus iniuriis, tam exquiſitis pœnis nulla vel leuis querimonia, nullum irritati & impatientis animi argumentum. Circumdederunt eum canes & vituli multi, tauri pingues obſederunt, quid non dicentes? quid non incæptantes? quid non facinoroſiſsimè molientes? & placatiſsimè fert omnia: quæque præcepta virtutum dedit tot concionibus, eas virtutes omnes in ſe vno die quàm perfectiſsimè exprimit. Tandem homicida illi anteponitur, ab iniuſto iudice condemnatur, cum latronibus ducitur, ferreis clauis cruci affigitur, pro interfectoribus ſuis rogat, illis precatur à Patre veniam, à quibus adhuc accipit iniuriam, matrem diſcipulo, diſcipulum matri tradit, fel & acetum guſtat, cum clamore valido & lacrymis excedit, militis haſta perfoditur, in alienum monumentum infertur. O quis mihi talia cogitanti ſenſus? immo potius quis conſenſus? O inſontiſsime agne, ô dulciſsime iuuenis, quid nam & quantum ſceleris conſciuiſti, vt ſic odioſus & execrabilis fieres: vt excarnificatus inter ſceleratos nudus penderes? Nos peccauimus, tu pœnas luis immeritas. Propter ſananda vulnera noſtra tu vulneraris: vt nos viuamus, tu moreris. A. Sic ſic Abel iuſtus ab inuido fratre necatus: ſic Iſaac ligno-

rum

rum faſcem, quibus ipſe victima cremaretur, humeris baiulans ſacrificatus eſt: ſic agnus Ægyptius, agnus ſine macula iugulatus eſt: ſic ſerpens æneus exaltatus eſt. Iam Dauidis ſub perſona in crucem ſublati lamentabiles voces exaudimus, & nimium vera cecinisse cognoſcimus. Omnes videntes me deriſerunt me: locuti ſunt labiis, & mouerunt caput. Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia oſſa mea. Iam euentus tuam, Eſaia, vaticinationem confirmat. Ecce tibi illum de quo dixeras: non eſt ei ſpecies neque decor. Iam nunc ô Hieremia accede ad montem Caluariæ, & iterum iterumq́ illud tuum flebili clamore perſona. O vos omnes qui tranſitis per viam, attendite & videte, ſi eſt dolor, ſicut dolor meus. Sancti Prophetæ, qui tot ante ſæculis hæc vidiſtis & prænunciaſtis, adeſte quæſumus, & quæ aguntur conſiderate, & præſentes oculis auribusq́ diſcite, nec minimum quippiam omiſſum de oraculis veſtris ad rem conferendis. E. Meritò hunc in modum Hieremias. Si enim Saluatori ſola imminentium tormentorum cogitatio tantam acerbitatem creauit, vt grumos ſanguinis per artus extorqueret: qualem & quantam ipſam tot immaniſsimorum cruciatuum perpeſsionē fuiſſe opinabimur? Ah, nulla pars corporis, à dolore relicta eſt libera. A. Intelligimus. Nam pedes manusq́ clauis terebratæ, caput ſpinis aculeatiſsimis indutum, & arūdinis ictibus conquaſſatum, facies ſputorum ſorditie deformata, etiam lingua fellis hauſtu cruciata, totum corpus flagris dilaceratum eſt. E. Ipſa porrò corporis cōſtitutio & habitus longè quàm alio-

rum perfectior & temperatior, ideoq́ maiore vi ſentiendi præditus, ad exaggerandam tormentorum magnitudinem momentum addebat nõ modicum. Animus quanta mœſtitudine cumulabatur, quo cruciamento lacerabatur ex eo, quod omnium generum ordinumq́ mortales contra ſe conſpiraſſe videbat? Crux cũ ea non niſi nocentiſsimi & ſacrilegiſsimi afficerentur, præter acerbitatẽ extremi dedecoris erat ignominiæq́ pleniſsima. Veruntamen Deo ita viſum, vt inde vita exiſteret, vnde mors prodierat: & quo telo perempti iacebamus, eodem perimeretur, qui peremerat. Præterea non defuerunt cæleſtia ſolatia iis, qui Dei cauſſa dati ſunt aliquando in ſupplicium; & quamuis diro genere mortis conſumpti: at Chriſti poculum meriſsimæ fuerunt amaritudines. Atque hac eum velut procella intolerandorum dolorum obrui eo fuit indignius, quod non ſolum non meritus, ſed neque coactus, volens autem hæc ſuſtinuit, ipſeq́ locum & tempus his rebus elegit: quo quidem ad permouendos animos humanos nihil æquè valet. Neq́ enim illuſtre beneficium eius numerandum eſt, qui pro alio dura patitur, non quia voluerit, ſed quia effugere non potuerit. At verò qui duriſsima quæque, ipſamq́ necem, quam vitare poterat, ſolo alterius nomine perfert, hic omnem, etiam gratiſsimo habendæ, quid dicam referendæ? gratiæ facultatem eripit. Deinde quod conditor prò natura condita, Dominus pro mancipiis, pius pro impiis, Deus pro hominibus morti ſe obtulit. Quò minus mirandum eſt, ſi mutæ quoque res, & ſenſibus orbatæ interitum procreatoris ſui luxerunt.

Ex-

Expalluerunt aſtra : fugit hoc ſpectaculum ſol aureus, & vultum ferrugineo amictu contexit: dies in noctem conceſsit: terribili fremitu totius terræ concuſſum eſt ædificium: elementa turbauerunt: ſaxa quaſi doloris vim non ferentia crepuerunt: tumulis apertis cadauera redeuntibus animis iam olim efflatis prodierunt. Quæ maiora commiſerantis naturæ indicia requirimus? A.

Arbor decora, & fulgida,
Ornata Regis purpura,
Electa digno ſtipite,
Tam ſancta membra tangere.
Beata cuius brachiis
Pretium pependit ſæculi,
Statera facta eſt corporis,
Tulitq; prædam tartari.

E. Aue ô crux, cui tam inſigne decus tantamq; gloriam membra Domini contulerunt. Tu platano vmbroſior, cedris celſior, cypreſſo odoratior, lauro ſemper virentior. Omnibus lignis paradiſi tu lignum pulchrius & fructuoſius. Tu reuera arbor vitæ: tu arbor ſcientiæ boni & mali, viſu ſpecioſiſsima, guſtatu longè ſuauiſsima: quæ per orbem vniuerſum aſtris micas ſplendidius, celebrarisq; à cœlitibus & hominibus. In te vita moriens omnium mortem morti dedit. Tu ſublimis conſpiciere, & gemmis rutilantior, cum ſupremo die ad iudicium gentes humanæ conuocabuntur: atq; vt ouibus incredibilem lætitiam, ſic hœdis triſtitiam & lamentationem afferes. A. Adoramus te Chriſte, & benedicimus tibi, quia per ſanctam crucem tuam redemiſti mundum.

E. Crux fidelis inter omnes,
Arbor vna nobilis.
Nulla talem ſylua profert
Fronde, flore, germine.
Dulce lignum, dulces clauos,
Dulce pondus ſuſtinens.

A. Fuit ſanè mœſtiſsimus ille dies, quo ſol verus occubuit, & debet Chriſtianis eius anniuerſaria reditio renouare ſacratiſsimæ mortis huius tormentorumq́ memoriam. E. Verùm tertius ab eo, quo inferis ſpoliatis, anima denuo coniuncta cum corpore, triumphator exſurrexit, & ad ſuperas oras reuenit, impatibilis ac immortalis, plauſu magno & gratulatione ſemper excipiendus eſt. Strauit Sampſon plures occidens quàm viuus. Emiſſus eſt è vinculis Ioſeph. De ventre ceti emerſit Ionas. Per mare populus excuſſo iugo ſeruitutis ſicco pede Moyſis ductu tranſiuit. Heliſæus puerum Sunamitidis exanimatum, denuo (vt ſic dixerim) animauit: eius mortui corpus aliud mortuum à mortuis excitauit. A. Quid Iudæa profeciſti, cum doctorem & magiſtrum tuum perdidiſti? Et vos, ô Pontifices, cur eius ſepulchro cuſtodes appoſuiſtis? qui clauſo materno vtero exiuit, hunc vos teneri inter ſaxa poſſe exiſtimatis? & qui aliis ad vitam reditum indulſit, ſemet in vitam reducere non poterit? Da Caypha pecuniam militi: iube mentiri: licet tibi quod libet: fas tibi omne nefas. E. At verò ſi in terris Chriſtus reſtitiſſet, in ipſo hominis aſpectu omnis hæſiſſet noſtra cogitatio, & humana quadam beneuolentia eum coluiſſemus. Itaq; cælum aſcendit, effecitq́, vt quem ante oculos amplius

pliusnon habemus, hunc vt Deum quoque diligamus & veneremur. Aſcendit autem ſua vi & poteſtate: non curru vectatus, vt Elias: & à Deo patre ſumma eſt affectus dignitate, quam vt explicemus, ad eius dexteram Filium ſedere dicimus. Maxima verò bona hinc ad genus hominum confluxerunt. Donis donati ſumus plurimis & maximis: patronum ac deprecatorem apud Patrem habere cœpimus, qui & locum ſuis domiciliaq; parat. Hæc ſumma quædam & ſpicilegium eſt vitæ mortisq; IESV Chriſti, ô fidelisſimæ animæ, cuius meditationem multis rationibus mihi vtilisſimam, iucũdisſimamq; experior, eamq; vnicuiq; veſtrûm in amoribus eſſe quàm maximè vos diligo, tam maximè concupiſco.

ANNOTATIONES.

FIDELES ANIMAE) *Doctoribus rei Chriſtianæ fideles ſunt, qui Chriſtum induerunt, vt loquitur Apoſtolus: qui Chriſtum profitentur, cuius fidei ſe ſuaq; omnia commiſerunt: dicti à fide, quæ vox rurſum aliud eſt iiſdem, quam literis ciuilibus, quibus eſt dictorum conuentorumq; conſtantia & veritas, appellata ex eo, quod fiat quod dictum eſt. Sic Cicero 1. Off. Hinc fidelis & infidelis aliam vim habent his, aliam illis. Turca aut Indus non eſt illis fidelis, quia non eſt Chriſto initiatus, non eſt ſacris Chriſtianis imbutus, & ita infidelis. Iſtis autem hoc ipſo dicitur fidelis, ſi fidem præſtat ac ſeruat: infidelis, ſi non ſeruat. Hac notio cum priore coniungi po-*

teſt, & nos vtroque modo fideles animas accipi volumus: quæ, inquam, non ſolum Chriſto nomina dederunt, ſed etiam conſtanter in eius & Eccleſiæ cultu ſe gerunt, & ſtant promiſſis. SVPER NIHILVM FVNDANTI) *Super quonam terra ſit fundata, quo fulciatur, cui innitatur, aëri, an aquæ, an alicui demum corpori ea ſolidiori, vetat inquirendum pulcherrima diſputatione D. Baſilius Homil. 1. in Hexam.* ALIA SIMILITVDO AB IGNE ET LVCE) *Hanc proponit Damaſcenus de fide orthod. lib. 1. cap. 9.* ORTV FVLGENTISSIMI SIDERIS) *Magnificè de hac ſtella prædicat D. Ignatius epiſtola ad Epheſios, quem locum cur non deſcribam?* Ἀστὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσιν αὐτόν: τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα, ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, χορὸς ἐγίνοντο τῷ ἀστέρι. αὐτοῦ δὲ ἦν ὑπερβάλλων αὐτοὺς τῷ φανῷ, ταραχή τε ἦν, πόθεν ἡ καινότης ἡ φαινομένη. *Stella fulſit, ſplendore exſuperans omnes, quotquot ante fuerant. Lux enim illius inenarrabilis erat, & ſtuporem incuſſit omnibus aſpicientibus rei nouitas. Omnia autem reliqua aſtra vnà cum ſole & luna chorus fuere ſtellæ illius: ea verò claritate ſuperabat omnes. Turbabanturq́; vnde prodiret hæc quæ apparebat nouitas.* AD HOC REFERVNTVR CAETERA NOMINA) *De nominibus atque adeo de reliquis ad filium Dei pertinentibus myſteriis Lactantius à cap. 6. lib. 4. ad cap. 33.* DIOMEDIS, ET BVSIRIDIS) *Ille Thracum Rex, equabus ſuis mactatos hoſpites obiiciebat. Qui rumor vnde ortus,*

docet

docet prouerbium, Diomedea neceſſitas. Hic Ægypti Rex eoſdem immolabat: interemptus eſt ab Hercule, cum etiam eum voluiſſet occidere. Virgil. 3. Georg.

> *Omnia iam vulgata: quis aut Euryſthea durum,*
> *Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?*

Vbi Seruius. Illaudati participium eſt, pro nomine: vt ſit, illaudabilis, non qui laudatus non ſit: ſed qui laudari non meruit, vt eſt illud in 7. Diues inacceſſos vbi ſolis filia lucos: pro, inacceſſibiles: non quos nullus acceſſit: ſed ad quos accedere nullus debeat. Encomium huius, oſtentandæ eloquentiæ & ingenij ſcripſit Iſocrates. Atreus Thyeſtæ fratri liberos eius à ſe contrucidatos & coctos in cœnam appoſuit, ob adulterium vindicandum. Introducebatur in tragœdia oculis trucibus ſemper. Hinc de toruo truculentoq́ue aſpectu adagium, Atrei oculi. Horat. ad Piſon.

> *Nec pueros coram populo Medea trucidet,*
> *Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus.*

Phalaris Agrigentinorum tyrannus, in taurum æneum viuos includebat, quos ſubiecto igni torrebat, ex eorumq́ue clamore velut mugitu quodam mentem ſatiabat. Hunc taurum, exuſto primùm in eodem artifice ipſius Perillo, Delphos miſit, vt Phœbo dicatus, in eius templo reponeretur, monumentoq́ue eſſet, & artis exquiſitiſſimæ, & inuenti crudeliſſimi, & pœna meritò in auctorem conuerſæ: Sed Delphi munus à tyranno aſpernati ſunt. Vide prouerb. Phalaridis imperium. Idem eſt φαλαρισμός. Mezentius Rex Etruſcorum, cuius ſæuitiam & immanitatem Virgil. exponit in 8. Æneid. his verſibus:

Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Efferaʔ dij capiti ipſius, generiq́ reſeruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq́ manus, atq́ oribus ora
(Tormenti genus) & ſanie taboq́ fluentes
Complexu in miſero longa ſic morte necabat.

OCCVRRIT TVM VIRGINITAS) *Cum tot & tam admirabiles occurſus euenerint, haud ineptè illa Eccleſiæ Catholicæ lumina Ioannes Chryſoſtomus, Gregorius Nyſſenus, Cyrillus, cæterì Græcorum doctiſſimi Põtifices, huic diei* ὑπαντὴν *nomen dixerunt, occurſum ſcilicet. A noſtris, ad Virginem & legem magis reſpicientibus, Purificationis dies nominatur.* VRBES PLVRIMAE SVNT AEGYPTI) *Oppida inſignia & vrbes olim in Ægypto numeratas vltra octo & decem millia, ad ſuam ætatem manſiſſe amplius tria millia narrat Diodorus lib. 1. cap. 3.* SVPERSTITIOSISSIMORVM MORTALIVM) *De huius populi ſuperſtitionibus Gyrald. de diis gentium, Syntag. 1. in extremo, & alij. Clem. Alexand. Ægyptios animalia muta venerantes, Græcis adulteros, turpiſſimisq́ flagitiis coopertos adorantibus præfert, Protrept. ad Gentes.* VIRGO QVIDEM LANA FACIENDA) *Oleam facere, eſt ex ea oleum facere: ſic lanam facere, eſt lanam operi impendere, & ex ea aliquid facere. Sic aurifex dicitur qui aurum facit, id eſt, qui ex auro opus facit. Poſſum & vetus epitaphium citare in hanc rem, in cuius poſtremo carmine eſt, lanam fecit. Sed id totum antiquitatis, ſuauitatis, & venuſtatis cauſſa apponam.*

Hoſpes quod deico paullum eſt, aſta, ac pellege.
Heic eſt ſepulcrum hau pulcrum pulcrai fœminæ:

Nomen

Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suom mareitum corde dilexit ſouo.
Gnatos duos creauit: horunc alterum
In terra linquit, alium ſub terra locat.
Sermone lepido, tum autem inceſſu commodo.
Domum ſeruauit, lanam fecit, dixi: Abei.

Apud Nonium, *verbo Putare, lana depenſa eſt pondere certo iuſtoq́ penſa, putata, purgata. De labore muliebri perſimili Terent. And.*

Primùm hac pudicè vitam, parcè ac duriter
Agebat, lana, ac tela victum quæritans.

Et Virgil. 8. *Æneid.*

Cui tolerare colo vitam, tenuiq́ Minerua.
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes.
Noctem addens operi, famulosq́ ad lumina longo
Exercet penſo: caſtum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poßit paruos educere natos.

TRIPLEX AVTEM TELVM) *De hac triplici petitione, machinationeq́ Satanica D.Ignatius epiſt.ad Philippenſes, vbi iuſtiſſima indignatione concitatus, illa verba,* SI CADENS ADORAVERIS ME, *quantum poteſt execratur, &* τὸν πειράζοντα *condignis cognominibus cumulat.* καὶ πῶς ὐκ ἔφριξας τοιαύτην φωνὴν κατὰ τοῦ δεσπότου προήκασθαι; ὦ πάντων πονηρῶν πνευμάτων πονηρότερον ἐκ κακονοίας πνεῦμα, &c. SVPRA NATVRALEM POTESTATEM) *Vitruuio lib.9. cap.4. naturalis poteſtas eſt natura. Namque in his locis, inquit, naturalis poteſtas ita architectata eſt. Quo genere circuitionis vtitur Lucretius lib.5. & ferri poteſtatem pro ferro, plumbi poteſtatem pro plumbo dicit. Turneb.lib.22.cap.29.* ADDITI

SVNT ANIMI) *Animos numero multitudinis vocant latini vehementiam, confidentiam, audaciam, ferociam, impetus, acrimoniam animi. Inde addere, facere alicui animos, tollere animos. Valet idem quod Græcis* θυμός.

CVM LATRONIBVS DVCITVR) *Hoc verbo, ducere, vtebantur antiqui propriè in condemnatis, in addictis, in iis, quibus à magiſtratu manus iniecta eſſet. Terent. ducent damnatum domum. Cic. in Rull. Ego is Cos. qui concionem metuam? qui trib. pl. perhorreſcam? ſæpe & ſine cauſſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi trib. pl. duci iuſſiſſet? In XII. tab. Aſt qui ei endo iure im addicit, ſecum ducito. Et notum eſt verbum illud vſitatum in auctionibus, ducas licet. Sic lib. 2. accuſat. ſi petit, ducas. Nam id exagitat in Verre Cic. quod cum debitores qui ſoluendo non erant, à creditoribus domum duci ſolerent, Verris iuſſu interdum petitores à debitoribus ducerentur. Quin & genus illud loquendi, quo quis vxorem domum ducere dicitur, à coemptione ortum puto. Hæc in 1. Catilinar. Muretus. Facit huc exemplum quoddam facetiarum earum, quæ poſita ſunt in verbis, quod & inopinatum habet & ambiguum. Vt apud Næuium videtur eſſe miſericors ille, qui iudicatum duci videns, percunctatur ita: Quanti addictus? mille nummûm. Si addidiſſet tantummodo, ducas licet: eſſet illud genus ridiculi præter expectationem: ſed quia addidit: Nihil addo, ducas licet: addito altero genere ridiculi, fuit, vt mihi quidem videtur, ſalſiſſimus. 2. de Orat.*

PRO-

PROGYMNASMA QVARTVM.

Sacroſanctus Spiritus Paracletus.

MINORES, MAIORES.

MINORES. Quinam, & quales, & quanti ſunt effectus Spiritus ſancti? MA. Præcipui, & maximè proprij ſunt, quæ ſeptem dona ſolemus vſurpare, quibus eorundem contraria penitus profligantur. MI. Quo tandem pacto profligantur? MA. Timorem Domini largitur aduerſus ſuperbiam, pietatem contra obſtinationem, ſcientiã contra ignorantiam, fortitudinem in locum timiditatis, conſilium contra temeritatem, intellectum contra hebetudinem, poſtremò ſapientiam aduerſus ſtultitiam. MI. O amplectenda dona. O nullis quàm his tẽporibus magis neceſſaria dona. Nunc quippe humano genere nihil ſuperbius, nihil obſtinatius, ignorantius, timidius, audacius, hebetius, ſtolidius. MA. De eiuſdem donis agens Paulus epiſtola priore ad Corinthios, ſic ait: *Diuiſiones verò gratiarum ſunt: idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſtrationum ſunt: idem autem Dominus. Et diuiſiones operationum ſunt: idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem*, & quæ deinceps ſequuntur, quæque in ea ad Galatas recenſentur. Sed effectuũ donorumq; varietas, multitudo, præſtantia ex nominibus quoq; eidem à ſacra præſertim ſcriptura tributis cognoſcitur. MI. De nominibus ergo, ſi vobis placet, erudia-

diamur. MA. DOMINVS in ſymbolo Patrum dicitur: quo quidem declaratur, quanto angelis ſuperior ac excellentior ſit : qui cum ſint nobiliſsimi ſpiritus, à Deo conditi, omnes tamen ſunt adminiſtratorij, miſsi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis. In eodem VIVIFICANS, quod anima hominis cum diuina mente conſociata vitam magis vitalem viuit, quam corpus, dum animæ præſentia regitur ac ſuſtinetur. Et quia ſanctæ literæ iſtam animi cum Deo coniunctionem Spiritui ſancto adſcribunt, rectiſsimè vocari ſpiritum viuificantem non eſt cur dubitemus. Dabo vobis ſpiritum & viuetis, eſt apud Ezechielem. Vocatur præterea DONVM, quod vocabulum in eo poni intelligimus, cum aliquid benignè & gratis, nulla ſpe remunerationis in alium confertur. Quæcunq; autem beneficia à Deo nobis tributa ſunt (quid autem ille non eſt largitus?) ea gratuitò, Spiritus ſancti conceſſu ac munere tributa ſunt. A Dauide nominatus eſt SPIRITVS RECTVS, & SPIRITVS PRINCIPALIS, quoniam facit, vt nihil niſi rectum, honeſtum & ſanctum expetamus, & per eundem animus noſter cupiditates, reliquasq; perturbationes imperio regit, & liber rectam rationem Deiq; præcepta ſequitur. Zachariæ eſt SPIRITVS GRATIAE ET PRECVM, Ezechieli AQVA MVNDA. Saluatori SPIRITVS VERITATIS, PROMISSVM PATRIS, DIGITVS DEI, IGNIS, FONS VIVVS, SEV FONS AQVAE SALIENTIS, VIRTVS DEI. Paulo SPIRITVS ADOPTIONIS. Ioanni VNCTIO. Silemus alia multa. Illud vnum iactatiſsimum, præq; omnibus gratiſsimum eſt, quo aliquoties in ſacro Euangelio coho-

neſta-

neſtatur, PARACLETVS, latinè Conſolator. Reuera enimDeus eſt totius conſolationis,qui nos in omni rerum aduerſarum moleſtia & deſperatione conſolatur. MI. Haud videtur dubitandum, quin ille in rebus incommodis præſtò nobis ſit, vt eas æquiore animo perferamus: & eſt tam eneruata per ſe, infirmaq́; natura noſtra, vt fortunarum naufragia boni conſulere, iniurias nihili pendere, tormenta excipere, mortem denique ipſam in quamuis bona cauſſa oppetere non poſsit, niſi eius vi confirmata ante, & corroborata fuerit. Veni, eia veni ſancte Spiritus, & te noſtris implica pectoribus. Tu leuamen oppreſſorum, tu ſolamen miſerorum. Dulcis hoſpes age veni, dulce refrigerium. MA. Sapientiſsimus, hominumq́; amantiſsimus eſt hic ſpiritus, qui è paſtoribus ouium citharœdos, cantu ſuo impuros ſpiritus abigentes, & reges efficit, vt Dauidem. E caprariis ſicomoros vellicantibus Prophetas, vt Amos. Ex adoleſcentulis preſbyterorum iudices, vt Danielem. Ex piſcatoribus Apoſtolos, hoc eſt, hominum vniuerſorum piſcatores, & principes orbis, vt Petrum, & Andream, Iacobum, & Ioannem, & alios. E publicanis Euangeliſtas, vt Matthæum. E perſecutoribus defenſores, vt Paulum. Quales inuenit Apoſtolos? quales reddidit? Qui prius frondium crepitu terrebantur vt lepores, vbi hoc igne calefacti, & hac aqua perfuſi, & iſto vnguento perliti ſunt, nullius periculi magnitudinem, nullius lethi atrocitatem in Chriſtiana cauſſa perhorruerunt. Per ferrum & flammas, per beſtias & vndas, per quæuis dictu horrida ad iuſtitiæ coronam contenderunt. Cum

eſſent idiotæ,de diuinis humanisq́ rebus cum ſtupore audientium diſſerebant. Cum nullas adhuc regiones peragraſſent, omnium gentium linguis cogitata mentis eloquebantur. Cum ignoti eſſent & abiecti, erant Regibus & Imperatoribus terrori. Muſto pleni in re tam noua & inuſitata dicebantur Apoſtoli. Sane pleni,ſed cæleſti muſto,vino nouo, miſſo in vtres nouos. Quo muſto illi etiam venas inflati apparent, qui exeunt è terra & cognatione ſua, patriam, parentes deſerunt,mundum ſibi, ſeſe mundo crucifigunt. Honores deſpiciunt, contemptu proinde vt honore lætantur, paupertatem reputant opulentiam, voluptates corporis peſſundant,inediam epulis,vigilias ſomno,& omnino caducis, quæque ſub ſenſus venire poſſunt, æterna, & quæ cogitatione nulla informantur, longiſsimè anteponunt. Hoc merum biberunt,quibus irrequietum contra vitia certamen ſumma eſt iucunditas: quibus ob amorem IESV CHRISTI vilia & deſpecta placent,pretioſa & magni æſtimata diſplicent. Qui inimicos charitate, & malè de ſe merentes benefactis proſequuntur. Hoc vino madebant martyres, quando ad cruciatus veluti ad conuiuia læti & alacres ibant, ſpernentes facultates, matrum, filiorum, vxorumq́ lamenta, tyrannorum minas iuxta ac promiſſa nihili pendentes. Hæc animis defigite, ô filij ac nepotes noſtri, quotidieq́ ſpiritum hunc bonum à Patre cæleſti rogatote.

ANNO-

ANNOTATIONES.

DVLCIS HOSPES AGE VENI) *Eſt liber Philonis, cuius inſcriptio, de Cherubin, ex eo nonnulla de hoſpitio diuinitati in animis parando huc inſeram.* Si enim, quoties reges excipiendi ſunt, magnificentius excolimus ædes proprias, nihil negligendo quod ad ornatum pertineat: ſed omnia benignè ac liberaliter adhibemus, vt hoſpitium quam iucundiſſimum reſpondeat dignitati hoſpitis: regum regi, & huius vniuerſi rectori Deo, comitatis & humanitatis cauſſa dignato ſuam creaturam inuiſere, & à ſummo cælo ad terram, vt generi humano beneficia ſua conferret degreſſo, qualem tandem domum oportet inſtrui? Abſit enim vt lapideam ligneámue, quod vel dictu nefas eſt. Nam etiamſi tota terra aurum, aut ſi quid auro pretioſius, repente fieret, moxq; per opificum artes in porticus, veſtibula, aulas, areas, ædesq; ſacras impenderetur, ne ſcabellum quidem eius pedibus poſſet fieri. Dignum tamen eo domicilium anima eſt, modo ſit idonea.

PRO-

PROGYMNASMA QVINTVM.

Diuinæ collaudationes.

IVVENES, ET VIRGINES, SENES CVM iunioribus laudent nomen Domini.

I. COETVS *pudici floridarum Virginum,*
Quibusq; cani iam ſparſerunt tempora,
Dein vos, quibus adhuc æui ſanguis integer,
Suoq; ſolidæ vires adſunt robore,
Venite, cælo oculos aureſq; tollite,
Pernoſcite rem miris modis mirabilem.
Sedes per ſuperas, regna per ſtellantia
IESSAEVS *vates gemmis auroq; duplicem*
Geſtans coronam, & digitis neruos increpans
Serenus graditur, longa ducens agmina
Puerorumq; puellarumq; radiantia,
Sertis purpureis, candidiſq; veſtibus
Cithariſq; præditorum, & ſtrepitu amabili
Hymnos æterno regi perſonantium.
V. *Spectaculum ſpectamus diuiniſſimum,*
Auditum & imbuunt moduli ſuauiſſimi.
Mens afflata calet, venis ſe Deus inſerit.
Sociemus cantum cantibus cæleſtium.
S. *Noſtram quoq; ad veſtram adſcribite ſententiam:*

Tu-

Τετράγιον numen cohoneſtemus laudibus:
Diuûmq́ regnatorem, hominumq́ principem
Mortalis quantum lingua prædicauerit,
Tantum conemur prædicare, & amplius.

IVN. Laudationis plures adhibere ſocios
Æquum eſt: namq́ Deo laudem debent omnia,
Quæcunq́ ſuo natura complexu tenet.

V. Mentes beatæ, qualibet
Concretione liberæ,
Quas mundi in ipſo exordio
Communis auctor conditas
Nouem diremit claſſibus:
Tum quotquot eſtis cælites,
Per fata iam terreſtrium
Vinclis leuati corporum,
Meritaq́ adepti præmia:
Dicamus almo numini
Ampliſſimum præconium.
Orbesq́ vos Olympici,
Tu fons diurni luminis,
Tu tacita noctis arbitra,
Et vos coruſcæ lampades,
Fundamus electum melos:
Deo feramus inclytas
Laudes, honores, gloriam.

S. Sub cælis duo bis corpora maxima,
Vnde exorta ferunt corpora cætera:
Grando, ros, pluuia, cum glacie niues,

Et cum frigoribus fulgura, fulmina,
Venti ſyluifragi, marmoreum gelu,
Tempeſtas violens, & tepor & calor,
Ipſum perpetuis pſallite laudibus.

IVN. *Omnia per magnas labentia flumina terras,*
Sylua, nemoraq́ frondea,
Cunctaq́ mobilibus pometa interflua riuis,
Atq; arborum mille ſpecies,
Pinguia camporum, & pubentes gramine valles,
Et flos, & herba multiplex.
Aſſiduò inſiſtant magnum celebrare Tonantem,
Laudare & effuſiſſimè.

I. *Nec vos ſilere numinis ſacri decus*
Alumni aquarum condecet.
Nec vos quæ humo ſummiſſa dente largiter,
Tondetis auido pabula.
Volatile genus omne, modulemur Deo
Noua ſemper & noua cantica.
Huic ſceptra reges turgidi, huic potentiam,
Auctoritatem Præſides:
Huic iura veſtra iudices concedite,
Regi omnium iuſtiſſimo:
Eiusq́ nomen proſequimini mentibus
Caſtiſſimis, gratiſſimis.
Vrbes, & arces, caſtra, propugnacula,
Cumq́ oppidis prouinciæ,
Populiq́, genteſq́, & fruentia ſpiritu
Diuinitatem concinant.

CHO-

CHORI QVATVOR.

V. *Barbita iungantur crotalis, & tympana cornu,*
Tibia ſambucæ, lyra, buccina, cymbala ſiſtris,
Et chorus atq; chorus noſter veſterq; viciſſim
Hymniſonas, iuuenes, iactent ad ſydera voces.

I. *En agedũ, en alterna vocant ad carmina nymphæ:*
En ſecum meditantur, habent quo vincere poſſint.
In medio palma eſt, animos contendite veſtros.
Cælituum Rector, quæ nam te digna canemus?
Par tibi laus nullo, DEVS *ô* Deus*, editur ore.*

S. *Nos quoq; vobiſcum, quorum conſtantior ætas,*
Alterna cupimus, ſi fas, certare Camœnæ.
Omnipotens genitor quo te cumulemus honore?
Ad tua ſexcentis opus eſt encomia linguis.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Si ſedet hoc animo collatis prælia ſignis*
Tentare, & numeris ſacratum vrgere laborem,
Dicite longæui, nos reſpondere parati.
Plurima dixeritis, linquetis plurima nobis.
Maior honore DEVS*, & inenarrabilis vnus.*

V. *Quà roſeos ſol iungit equos, quà mergit in vndas*
Aurea terricolis portantes lumina currus,
Nota DEI *virtus, clarum & memorabile nomen,*
Quod nec terra capit, ſpatioſa nec atria cæli.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus*, editur ore.*

I. *Omnia diuino quondam ſunt condita nutu,*
Omnia diuino ſunt conſiſtentia nutu,
Diuinus rerum moderatur ſingula nutus.

Diuino penitus procedunt omnia nutu.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

S. *Hic ſapiens, verus, iuſtus, pius atq; benignus,*
Contractas hominum faciliſq; remittere culpas,
Et miſeros miſerari, humileſq; audire precatus,
Solari mœſtos, ruituris tendere dextram.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Regale ad ſolium ſolet ille vocare modeſtos,*
Frangere præfractos, & debellare ſuperbos,
Manſuetos curat mirando incenſus amore,
Sæuit in ingratos, iracundoſq; repellit.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

V. *Quàm dulcis Dominus ſeſe quærentibus? ô quàm*
Blandula ſunt noſtras quæ verba ſuſurrat in aures.
Illius amplexus, illius & oſcula nobis
Contingant, ſeu vita manet, ſeu vita recedit,
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

I. *Laudemus Dominum, veneremur, & admiremur,*
Viribus & totis, & totis ſenſibus illum,
Pectoribus totis, & plus quàm noſmet amemus.
Laudemus ſeu vita manet, ſeu vita recedit.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

S. *Felices quicunq; Dei mandata faceſſunt:*
Felices in eo qui ſpes defigere gaudent:
Felices ab eo exſpectantes vſq; ſalutem:
Felices nimium quibus omnia in omnibus ipſe eſt.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Ætherei donec magnis amfractibus orbes*

Voluen-

Voluentur, noctemq́ dies formoſa ſequetur,
Et patres, natoſq́, & qui naſcentur ab illis,
Et matres nataſq́ Deum memorare iuuabit.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.
V. *Oſſa artuſq́ mei, præcordia & ipſa loquantur,*
Cælicolûmq́ Patri laudes & carmina promant.
Quæcunq́ in me ſunt, ô fiant omnia linguæ,
Admiranda operum diuinorumq́ profantor.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.
I. *Ne ſinite ex animis elabi commoda veſtris*
Mortales, quibus ille Deus, Deus ille deorum
In vos ſæpe ſuum eſt clarè teſtatus amorem:
Et quales quales meritis perſoluite grates.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.
S. *Pectoribus promptis diuina capeſſite iuſſa,*
Juſſa Dei, veniat donec pars vltima vitæ.
Omne bonum Deus eſt, cuius ſtant omnia verbo,
Quẽ metuunt freta, terra, polus, maneſq́ profundi.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.
IVN. *Latior eſt terris, cælo ſublimior extat.*
Omnia plena Deo, cælum, mare, tartara, tellus:
Qui potis in nihilum tantas conuertere moles,
Et potis è nihilo ter centum fingere mundos.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.
V. *Siue Deum canimus, cantu nil ſuauius illo:*
Siue Deum loquimur, verbis nil dulcius illis.
Iucundum eſt audire Dei venerabile nomen.
Iucundum eſt imiſq́ Deum verſare medullis.

Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

I. *Lucidior ſole eſt, & flore fragrantior omni.*
Pulchrior & luna eſt, & ſtellis purior ipſis,
Supra aurũ, gemmaſq; Deus,irideſq; ſmaragdos,
Et pretium pretiorum, & mundi ſolus opum Rex.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

S. *In noſtros Deus, in noſtros illabere ſenſus:*
Eia tuos gelidis accende in cordibus ignes:
Diſcute luce tua tetram caliginis vmbram.
Eſurieſq; ſitiſq; Deus te noſtra requirit.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Felices animæ quibus extra hunc omnia ſordent,*
Quæ deſideriis nocturnis atq; diurnis
Hunc ſolum exoptant, ſolo oblectantur in illo:
Atq; ita præcipiunt quæ ſolis nota beatis.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

ANNOTATIONES.

DIALOGVM *hunc, quo certatim Dei laudes accumulantur, carmine quam pedeſtri oratione præſtabat componere: tum quoniam eas numerorum concinnitas, & artificioſa illa verborum concluſio dulciores facit: tum quia plus feriunt animum, atque in eum deſcendunt altius, quæ certis deuincto pedibus, quam quæ ſoluto ſermone produntur: quæ quidem nos vt conſequeremur elaborauimus. Teſtis dictorum noſtrorum prudentiſſimus & grauiſſimus Seneca, cuius locum ex epiſt.* CVIII. *ſubnectam.*

nectam. Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore nouiſſimè exitu effudit: ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minuſque percutiunt, quamdiu ſoluta oratione dicuntur. Vbi acceſſêre numeri, & egregium ſenſum aſtrinxêre certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur, &c. *Iſocrates præterea in Euagora tantam ineſſe in verſibus, & numeris poëticis venuſtatem ſcribit, vt quamuis neque verba poematum, neque ſententiæ præclaræ fuerint, ipſa tamen concinnitudo numerorum, aptaq́ dimenſiones demulceant auditores. At nos lectores demulcere ſtuduimus, &, vt ſperamus, neq́ verba nimium abiecta, neq́ ſententias parum egregias adhibuimus: ſiquidem ex hymnis Dauidicis pleraſq́ mutuati ſumus. Iam quod quatuor perſonarum genera huic dialogo dedimus, in eo ipſo ſanctiſſimi vatis auctoritati paruimus: qui cum in diuinis prædicationibus omnem propemodum pſalmodiam ſuam conſumat, & res quaslibet ad Deum collaudandum frequenter inuitet, hoc ipſum quodam loco dulciter præcepit. Hortatur etiam nos eloquentiſſimus Philo lib. de plantatio. Noe, ad gratias, & laudes Deo depromendas, his verbis, quæ ſtudioſis literarum inprimis commendauerim.* Nihil eſt Deo magis proprium, quàm benefacere: nihil item creaturæ, quàm gratias agere, cum præterea nihil rependere valeat. Nam ſi quid aliud retribuere voluerit, id inueniet iam ante non ad creaturæ offerentis, ſed ad ipſius omnium creatoris

 poſſeſ-

poſſeſsionem pertinere. Ergo quia didicimus vnum ſolum opus nobis competere ad honorem DEI faciens, videlicet gratiarum actionem, eam ſemper & vbiq; meditemur, tum voce, tum bonis literis : nec vnquam deſinamus vel orationes laudatorias, vel poemata componere, vt & per carmen, & ſine carmine & mundi opificem, & mundum veneremur: illum, vt quidam ait, auctorem optimum: hunc creaturam perfectiſſimam. SANGVIS INTEGER) *Firmam ac validam ætatem oſtendit hac locutione cum Virgil.2.Æneid.tum Plaut. Mercat. lege Victor.cap.21.lib.25.* ORBESQVE VOS OLYMPICI) *Cælum concentu ſuorum motuum harmoniam ſuauiſſimam reddere,quæ ſi poſſet ad noſtras aures affluere,in nobis excitaret impotentes amores, inſanum deſiderium, quo ſtimulati, rerum neceſſariarũ obliuiſceremur: & eſſe inſtrumentum Muſicæ archetypum, non propter alia elaboratum, quam vt rerum patrem ſic decantaret muſicè,ſcribit Philo lib.de ſomniis: quam opinionem quoque veteribus quibuſdam Philoſophis ſediſſe non ignoramus: orbes nimirum cæleſtes perpetua circumuectione ſua dulciſſimos ſonos edere. Videndum Som. Scipionis, & in id Macrob.* ELECTVM MELOS) *Melos propriè Græcis membrum corporis. Sicut autem plura in corporibus membra, tametſi diuerſum ſortiantur ſitum & motum, ac diuerſas habeant functiones,nihilominus ad vnum opus cooriuntur,& vnum finem ac ſcopum habent: ſic concentus qui ex temperata vocum diuerſitate exiſtit, melos vocatur. Plutarch.de Muſica. Aliam cauſſam cur in muſica melos dictum ſit, affert Rhodigin.lib.5.cap.11.* VENTI SYLVIFRA-

VIFRAGI) *Vim atq; impetum ventorum luculentiſſimis pulcherrimisq; carminibus expreſſit Lucret. lib. 1. quæ adducam.*

Principio venti vis verberat incita pontum
Ingenteſq; ruit naues, & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis ſternit, monteſq; ſupremos
Syluifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, ſæuitq; immani murmure pontus.
Sunt igitur venti nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ deniq; nubila cæli
Vertunt, ac ſubito vexantia turbine raptant.

Eandem violentiam, ac velut tyrannidem graphicè Virgil. 1. Æneid. illo loco. Hîc vaſto Rex Æolus antro Luctantes ventos, &c. TONDETIS AVIDO) *Aptè elegantérque vtuntur hac metaphora poëtæ de pecoribus cum paſcuntur, vt dicant illa tondere herbas & prata: nihil quippe ſimilius ad demonſtrandam paſcendi rationem afferri poteſt. Nam & paulatim progrediuntur, nihilq; intactum relinquunt, & ſummas tantum partes herbarum decerpunt. Lucret. Nam ſæpe in colli tondentes gramina læta Lanigeræ reptant pecudes. Virgil. 1. Georg. Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci. Sic Homerus vſurpauit* κείρειν *de aſino ſegetem depaſcente. Plura Victor. li. 28. ca. 9.* HVIC SCEPTRA REGES) *Regum ac Principum ſceptrum fuiſſe virgam arboream, frõdibus & cortice nudatam, diſtinctam tamen & ornatam auro argentoq;, apparet ex Iliad. lib. 1. & Æneid. 12. Ea ſignificabat ſummum in conſiliis, actionibus, ſententiis, & gratia aque odio, omniq; perturbatione tanquam*

foliis ſpoliatum recti amorem atque ſtudium. Scitè enim Salluſt. in Catil. Omnes homines qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. Haud facilè animus verum prouidet, vbi illa officiunt: neque quiſquam omnium libidini ſimul & vſui paruit. AD CARMINA) *Vox, carmen, etiam domicilium habet in magicis cantionibus. Virgil. Eclog. 8. Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam. Quendam concentum virtutum exiſtimo notaſſe Ciceronem cum dixit: prima elementa naturæ, quibus auctis virtutis quaſi carmen efficitur. Carmen item ponunt latini pro verbis & effatis ſollemnibus quibuſcunque. Liuius lib. 1. vbi de fœderis faciendi cærimonia ſermo eſt. Quæ longo effata carmine non operæ eſt referre. Ibid. Lex horrendi carminis erat. In eod. Paucis verbis carminis, concipiendiq; iuriſiurandi mutatis. Rurſum de vatum prædictione: idq; carmen peruenerat ad antiſtitem fani Dianæ. Sic vocabimus haud ineptè verſiculos, quibus vel Sacerdotes, vel populus publicè aut priuatim in certa verba conceptis, Dei, diuorumq; opem flagitat. Quin etiam iuriſiurandi, deuouendi, ſibi aliisúe mala peſtemq; imprecandi formulas.* FELICES) *Hoc diſtat inter felices & beatos, quanquam ſæpe coniunguntur, quod illis non optata modo, ſed quæ ne cogitaſſent quidem, proſpere ſuccedunt: his nihil iam ſupereſt, quod amplius expectent aut concupiſcant. Itaque felicitas beatitudine carere poteſt, beatitudo felicitate non poteſt. Vel, felix eſt compos rerum plurimarum: beatus ſeipſo lætus eſt, & quibuſcunque*

cunque rebus, etiam tenuibus, etiam afflictis benè ac beatè vitam agit. Labefactare beatitudinem nulla res aduerſa poteſt: felicitas omnibus fortunæ caſibus eſt propoſita. NOCTEMQVE DIES SEQVETVR) *Si conſideremus quæ ſcripta ſunt in Geneſi de mundi exordio, diſcemus diem nocte priorem extitiſſe, quæ eſt item ſententia D. Baſilij, Chryſoſt. Auguſt. Status mundi ante lucem primigeniam non dicebatur nox, ſed tenebræ: quoniam nox ea pars temporis eſt, quæ velut ex altera parte diei reſpondet, & diem reſpicit, cui viciſſitudine quadam continuata ſuccedit.* PRAECIPIVNT) *Præcipere eſt iubere, mandare, imperare, quod pueri quoque nouerunt. Et præmonſtrare, præſcribere, ac docere: vnde præcepta, quas Græci* ὑποθήκας. *Horat. ad Piſon. Quidquid præcipies eſto breuis. Idem ſat. 2. lib 2.*

Quæ virtus, & quanta, boni, ſit viuere paruo:
Nec meus hic ſermo, ſed quem præcepit Oſellus, &c.

Cic. Catil. 3. orare, vt item illi facerent, quæ ſibi legati eorum præcepiſſent. 2. de Orat. Præcipere de eloquentia. Horat. ad Aug. Mox etiam pectus præceptis format amicis. Terent. Adelph. Docui, monui, bene præcepi ſemper, quæ potui, omnia. Nonnunquam eſt, antecapere. Cic. Philip. 13. Præcipias licet gaudia. Offic. 1. Ingenij magni eſt præcipere cogitatione futura. Virgil. eclog. 3.

Cogite oues pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Vt nuper, fruſtra preſſabimus vbera palmis.

DE

DE RE MVNDANA, SEV VNIVERSITAS.

PROGYMNASMA SEXTVM.

Sex mundi natales, ſeu Coſmopœia.

NATVRA, FIDES, RELIGIO.

NATVRA. Hæc ampla, ingens, ſpatioſa machina: hæc operoſa, immenſa, propemodũqúe interminata moles, quam propter partium ac veluti membrorum varietatem incredibilem, ordinem, conſenſum, elegantiam, perfectionem, gubernationem vt quiſq; ingenioſiſsimus ac ſapientiſsimus eſt, ita plurimùm admiratur, & vos iuſto ac religioſo contemplatu ſuſpicitis: mundus, inquam, iſte, nec ipſum ſe fabricauit: ſed Deum fabricationis ſuæ auctorem habuit: nec ab infinito tempore æternitatis extitit: ſed aliquando exiſtere cœpit, cum ante non fuiſſet: nec adhuc innumerabilium pręteruolauit annorum ſeries, ex quo apparuit: ſed quina millia duntaxat ſupra ſexcentos ab illius naſcentis exordio ad hanc ætatem abierunt. Quocirca neque tanta, & tam cana eſt eius anili-

nilitas: neque tam difficilis indagatu. F. Pulcherrimum iſtuc rerum naturæ opus, rerumq́ ipſam naturam à numine mentis illius prçſtantiſsimæ ſuopte conſilio, nulliusq́ neceſsitatis impulſu procreatam credimus: quæ, quando ſibi viſum eſt faciendum, prolixè opes ſuas munificeq́ transfudit. R. Maius aliquid ego, bona cum venia tua effabor. Bonitatis ſuæ riuos ſolùm quoſdam in naturam deduxit, ac deducit: nam ipſa flumina capere vtiq́ nec potuiſſet illa, nec poſſet. Non eſt Deus pro beneficentiæ ſuæ ac liberalitatis magnitudine beneficus & liberalis, quæ menſuram, finem, atque modum omnem poſt ſe relinquit: verùm ad eorum quos beneficiis complectitur infirmitatem ſe accommodat, & pro rerum ſingularum captu donorum ſuorum numerum immenſitatemq́ moderatur. F. Iam illud etiam, quod antiquitas loquitari, & ſcriptitare conſueuit, ante octona, quadragena, ſeptuagena, centena millia annorum eueniſſe quippiam, ſibilo & cachinnatione potius, quam fide dignandum arbitramur, quia procul à vera eſt animi ratione repulſum. N. Si ita eſt, vt aiſtis, ſi deteſtamini hanc falſitatē, non igitur reſpuet hoc credulitas veſtra: quæcunq́ apud nationes falſorum deorum religione imbutas aut in libris, aut in aliis quibuſcunq́ monumentis vel inuenta eſt, vel inuenietur aliquando vetuſtatis memoria, eam non modo mundi primordiis, verum etiam communi eluuione illa, quæ Noacho ſuperante orbem ſummerſit, poſteriorem eſſe, & vltra quater milleſimū annum non produci: ſacræ autem hiſtoriæ voluminibus narrari, quæ ante greſsis mille ſexcētis an-

nis

nis euenerunt: vt eadem proinde volumina ſicut rebus aliis, ita quoque venerandæ cuiuſdam ſenectutis auctoritate omnium gentium litteris annalibusq; antecellant. R. Haud infrequens, cum Philoſophorum dogmata de mundo vel legerem, vel audirem, eos partim inſipientes, partim impios iudicaui: quia cùm commentitia multa, tum futilitatis plena, & ridicula docuerunt. Qui mundum nullo ortu generatum effectumq; aſſeuerarunt, non viderunt ſe tollere quod eſt ipſi mundo vtiliſſimum, & ad pietatem excitandam ſummopere neceſſarium, prouidentiam nempe. Quo, quid tandem excogitari poteſt abſurdius? Nam quod factum non eſt, illius qui ſe non fecit, nihil intereſt. Qui autem hunc vniuerſitatis ornatum procreatum quidem fuiſſe, at nunquam non extitiſſe ſomniarunt, opificium pariter atque opificem admirantes, eadem propè veneratione illud atque hunc affecerunt: quod extremæ cuiuſdam, & amentiſſimæ impietatis meritò cenſeatur. N. Nonnulli natiuum quidem, ſed ex æterna & ingenita materia, non è nihilo conditũ garriuerunt: quod ipſum longè remotiſsimum eſt à veritate. Scilicet quemadmodum figulus vas nullum niſi è luto, fabri domum nullam, niſi è lapidibus, calce & lignis conſtruxerint, ſic Deus niſi è ſubiecta materia mundum ædificare nequiuit: & EX NIHILO NIHIL FIT, etiam in illius omnipotentiam cadet neceſſariò. R. Caueamus, ô Fides, ne quidquam æternum præter vnum vnicumq; Deum fallacibus circumuentæ concluſiunculis exiſtimemus. F. At enim quia tu, Natura, molitioni rerum coram affuiſti, &

& vnumquodque particulatim aſpexiſti dicam, an ſenſiſti? optimè ac diſtinctiſsimè nobis omnia vehementer cupientibus, & ad aſſentiendum dictis tuis, conditoremq́ per cuncta reuerendum & admirandum paratiſsimis expones.

Pluris eſt teſtis oculatus vnus, quam auriti decem.

Qui audiunt, audita dicunt: qui vident, planè ſciũt.

N. Ego verò cæli terræq́, & quæ horum nomine incluſa intelliguntur geneſin percenſere non grauabor, ſi id primùm præfata fuero: eam elucere in iſta tanti operis effectione ſapientiam, bonitatem, potentiam, prouidentiam: eam in ſimplici etiam, nuda, & ſtricta commemoratione intelligentiarum ſubtilium, ac ſublimium ineſſe vim, vt nullius ſit tantum ingenij flumen, tanta in dicendo vbertas, quæ partem aliquam, quantum ſatis eſt, adumbret: ne dum vt totum aſſequatur: mortalium quippe effatu & auditione maius hoc quiddam, multòq́ ſuperius eſt. R. At non ideo abſtinendum: quin pietati largiendum aliquid, cuius cauſſa vel ſupra vires tentari quædam ſolere haud ignoramus. N. Agè, è multis perpauca & paucis, ad quæ nimirum animo vos penetraturas ſperauero. Imitabor eos, qui coloſſorum montiumq́ ſimilitudines vel in annuli gemma exprimunt, & rerum, atque adeo molitionis τῦ ἑξαημέρυ artificium perangusto, nec tamen gemmato ſermone comprehendam. F. Tuus arbitratus eſto, nos τἰὼ πρώτἰω ἡμέραν, id eſt, primam omnium procreationem initiúmque ſtructuræ huius artificioſiſsimę incenſis mentibus expectamus, & auribus arrectiſsimis vorabimus.

PRIMVS DIES.

N. Cæleſte illud templum, diuinitatis auguſtiſsima ſedes, & cũ eo mentiũ corporis ſocietate vacantiũ myriades, orbes oẽs ætherei, qui circũ terrã perenni motione conuerſantur, & quatuor primorum corporum naturæ, è quorum copulatione diſpari res cæteræ poſtmodum conflatæ cohærẽtesq́ prodierunt, principiò exiſtere iuſſa ſunt. Veruntamen cæleſtes illi globi nec ſtatim luce colluſtrabantur, nec eodem quo nati erant momento, vel ſua vel externa incitatione agitabantur: nec eo ipſo articulo ſiderum micantium candore inſignes viſebantur: paulatim quippe, primo nimirum quartoq́ die politiſsima arte perfecti & cumulati fuerunt. F. Nihil ergo, ſi rectè teneo, defuit orbibus ab initio, quod ad ſubſtantiam, numerum, magnitudinem, figuram eorum attineret: habuerunt præterea denſa & rara partium, poſtea fulgorem lucis, & à quo vnuſquiſque, & qua ſibi propria volubilitate contorqueretur, aſtrorum inſuper quaſi lampadas ſeu faces, quorum eſt in efficiendo non parua poteſtas, obtinuerunt. N. Verè ſic acta res F. Quid ita quatuor illa initia, è quorum multigena temperatione omnia conſtare dicuntur, velut partita inter ſe, ac diuiſa loca ſortiuntur? N. Placitum eſt Deo quæque ſic moliri, vt eorum naturæ nihil violentum aduerſumq́ paterentur, contraq́ omnia cum ipſis tanquam facta cõſpiratione congruerent. Quapropter ignis, qui nihil proni habet, vtpote leuiſsimus, ſuperiora, vel ſuprema potius capeſſere debuit: cui proximam regionem ſpirabilis natura ſimilem ob cauſſam inſedit: aquæ pon-

pondus inferiora petiuit. Terra quia grauiſsima, ſuopte nutu, vltimo, hoc eſt, medio mundi loco (nam in rotundo medium eſt infimum) vt maximè naturali conſtitit, in quo ſtabilis & immobilis, ceu paribus librata ponderibus hęręt, vt globus: nō vt columna, ſeu pyramis: nō vt menſa: nō vt tympanum: non vt diſcus: quodlibet enim horum de terræ figura cum falſitate prædicatur. F. Diſtributionem iſtam poëta Sulmonenſis luculento carmine memorauit, tametſi ab Anaxagora non diſceſſit, qui hæc omnia à mente, (Ouidius meliorem naturam, atque adeo Deum vocat) ex confuſa rerum in vnum corpus temerè ac fortuitò coaceruatarum congerie educta, & ex iis hanc deſcriptionem elegantiſsimam deſignatam atque confectam ſenſit. Et in eo etiam peccauit, quod aquæ vltimum locum attribuiſſe videtur.

Nam cælo terras, & terris abſcidit vndas,
Et liquidum ſpiſſo ſecreuit ab aëre cælum.
Quæ poſtquam euoluit, cæcoq́ exemit aceruo,
Diſſociata locis concordi pace ligauit.
Ignea conuexi vis & ſine pondere cæli
Emicuit, ſummaq́ locum ſibi legit in arce.
Proximus eſt aër illi leuitate locoq́.
Denſior his tellus, elementaq́ grandia traxit
Et preſſa eſt grauitate ſui. Circumfluus humor
Vltima poſſedit, ſolidumq́ coercuit orbem.

N. Ac terra quidem quam in medio, ſeu infimo vniuerſi conſtitutam dixi, quotcunq; tandem milliaribus definiatur eius amplitudo, ad complexum extimi orbis, qui reliquos ſeptem includit, in quo infixi ſunt qui voluuntur ſtellarum curſus ſempiterni, inſtar puncti tantum obtinet: ſiquidem va-

ſtior eſt olympicus ille globus eo, qui ex terra & aqua componitur, vicies & bis millies, & ſexcenties ac duodecies minimùm. Quod ſi iam cum ſupremo cælorum omnium, quod Chriſtiani nouimus, & empyreum vocitamus, in quo beati æuum ducunt inter gaudia, terræ molem conferre velis, longè minorem puncto iudicabis: & tamen quid puncto minus? R. O quàm magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſsionis eius. Nihilominus quanquam tam magna eſt, non eum capit: quia magnus nimis, & non habens finem, excelſus & immenſus. Terram quoque non cælum modo implet: & cum nuſquam appareat, vbique præſens & præſes adeſt. N. Cæterum quomodo cæli, ſic tellus extra ornatum ac decorem fabricata eſt, hominibus, animantibus, ſtirpibus vidua, nullis variata montibus, abſque vallibus, ſine campis, ſine collibus, aquis vndecunque altiſsimè obruta & cooperta, copia vtique abundantiore, quam cum illæ largiſſimis & diuturnis effuſæ imbribus genus hominum, & genus omne animantium extinguentes, quindecim cubitis ſupra montium quãtumuis altorum culmina ſtupeſcendis auctibus excreuerunt. Nec verò aqua ſuos alumnos mutasq; natantes quibus cohoneſtaretur, nec aër ſuum cultum, volãtum corpora nimirum, mox tenebat. Manebãt etenim illæ primigeniæ vniuerſitatis, & procreatrices naturæ indigeſtæ, inornatæ, tenebroſæ, permiſtæ, inanes aliquandiu, cum ſubitò productæ luci tenebræ ceſſerunt, idq; primo die. Altero & tertio vndarum ac terræ eſt ſublata confuſio: inſequens triduum in conformandam, expediendam, perfi-

perficiendam mundi conſtructionem præpotens, & omnia præuidens, ac præſentiens fabricator impendit. Quarto ſiquidem die cælum lucidiſsimorum ſiderum, quinto aërem mirabili pennipotentum, mare & fluuios ſumma ſquamigerarum pecudum, tellurem multa ferarum cicurumq; beſtiarum diuerſitate compleuit, & homine vniuerſorum ꝑincipe, ac velut terreſtri quodam Deo condecorauit. F. Demulcet nos detinetq; hæc vſque adeo feſtiua narratio. R. Me hoc amplius iuuabit admirari & laudare effectorem, quo te per dies ſingulos functiones illius in procreando referente, potentiam, ſapientiam, & bonitatem eiuſdem manifeſtius perſpexero. Et omnino, vt enunciē quod ſecum volutat animus, expoſitio mundi fabricæ res quinque præclariſsimas docet. Eſſe Deum, vnum eſſe, mundum cœpiſſe, mundum vnicum eſſe, eundem regi ac procurari à Deo, quemadmodum à parentibus regitur procuraturq; quod ex iis natum eſt. N. Nunc itaq; vt fides tua, ô Fides, & religio tua augeatur, ô Religio, de cæli primo, eoq; inchoato tantum, & informi ornamento diſſeramus, luce videlicet imperfecta, cui deinceps die quarto ſua acceſsit abſolutio. F. Quænam illa lux & quanta? N. Non alia certè quam ſolis, cuius eſt munus lucere, & colluſtrare terras: & qui luci acceptam fert qua mortalibus blanditur pulchritudinem, quam cohibet efficientiam, quem tenet inter ſidera principatum. Verum ea lux, vt dicebam, primo die rudis, imbecilla, & talis fuit, qualis eſt auroræ, antequam largus iſte liquidi fons luminis ſol exoriens irrigare cælum candore recenti incipit.

Non vſquequaque tum arſit hæc lampas, hic globus, fulſit tenuiſsimo radio: ſerius, quarto nimirum die fulgorem ſplendidiſsimum, & diuitias lucis accepit, quibus totus cum iſta figura quam nũc habet, eſt completus: ſerius celerrimam in orbem replicationem ſuam, agitatoremq́ ſuum, admirabilem effectuum poteſtatem, & frequentiſsimum nitidiſsimarum ſtellarum comitatum eſt conſecutus. Tum, ſigna dare, tempeſtates prænunciare, naturalia euenta indicare inſtituit. Tum æſtas & hyems exoriri, & reliquæ anni varietates duæ, quæ quodammodo ex frigoribus huius, & caloribus illius temperantur. Tum diſsimilitudo & inæqualitas dierum exiſtere: nam primi tres penitus æquales fuerunt. Tum luna à ſole illuminari, & ab eo dependere, lumenq́ mutuatitium ad congreſſiones cum illo, digreſsionesq́ commutare. Tum etiam fieri ſolis cum vagantibus ſtellis varij concurſus, è quibus diſsimiles in rebus inferioribus influxus effectusq́ animaduerterentur. F. Quid ſol antequam ſuo motu cieretur? N. Vi aliena, primi, inquam, orbis, qui altiſsimam oram tenet, & ſuppoſitos ſeptem vnà ſecum per eadem veſtigia redeunte luſtratione conuoluit, lapſu rapidiſsimo ab ortu ad occaſum ferebatur, horis quaternis & vicenis mundum obiens vniuerſum, dierum noctiumq́ omnino æquales, & vniuſmodi viciſsitudines, veſpertinumq́ & matutinum tempus eodẽ pacto quo nunc progignens. R. Bene ſapienterq́ factum, vt primo die lux proderetur. Nam cum dies ſex ad hanc exædificationem eſſent conferendi, ſine ea dierum atque noctium ratio, & alternum

num velut ius imperiumq́ conſtare neutiquam potuiſſet. Atque vt qui domum magnificam deſcribit architectus, antè omnia ne cœlo officiatur, & vt luminis quam plurimum illabatur ſollicitus eſt: ſic præſtantiſsimus & antiquiſsimus architectus huic quod architectari aggrediebatur ampliſſimo ſplendidiſsimoq́ palatio, lucem imprimis, & lucem largam copioſamq́ comparandam putauit. O lux, quid ego de te potiſsimum loquar? Tuo ſubſidio omnium rerum varietas, & pulchritudo cum voluptate agnoſcitur: ſine te ſepulta tenebris iacent omnia. Non eſt aliquid te acceptius, optatius, commodius, potentius, fœcundius. Nihil te ad mundum exornandum decentius: ad cæleſtiũ præcipuè percipiendam cognitionem, ad diuina intelligentiæ ſubiicienda opportunius: cum qua perſæpe coniungitur comparaturq́ ipſa diuinitas, cui profectò, rerum quæ in ſentiendi rationem cadunt, ſimilius nihil quiſpiam cogitando inuenerit. Qui luce nos prohibet, ſimul etiam oculos nobis eruat.

SECVNDVS DIES.

N. Iam, niſi quid remoratur, ad alterius diei opificium conuertamur, quod quidem totum aquarum intereſt: tum namque in aërias & terreſtres ſunt diſtinctæ, & firmamẽto hoc quaſi muneris impoſitum, vt aquas ab aquis ſepararet, ac dirimeret: in media nimirum aëris regione naſcentes ab his, quas terræ oris ſuperfuſas cernimus. F. Tum ergo in ſublime vapores ſublati, qui ſe in nubem induerent, è quibus coactæ demum in locis illis ſuperis aquæ. N. Non hoc aio: ſed illo ſecundo die

aëri hanc adiunctam proprietatem, & quodammodo mandatam prouinciam, vt eſſet aquarum ſupernè generandarum, pluuialium nempe, locus naturalis: quæ quidem ſimul generatæ forent, per pluuias, imbres, grandines, niues in terram præcipitarent cogēte grauitate, ob quam inferiora ſemper peti certum eſt. F. Quid verò eſt, quod hoc ipſum aquas ab aquis diuidens, & in medio aquarum factum firmamentum vocatur? aut quid ſibi hoc loco vult iſta vox tandem? N. Nihil aliud (mihi crede, & opinionum diſcrepantias valere iube) quam interuallum, διάστημα, terminum, ſpatium, tractum denique inter aquas ſupernas & infernas, cæleſtes ac terreſtres interiectum. F. Cur iſtuc ſpatium & διάστημα firmamentum dicimus, cum neq; corpus firmiſsimum, neq; omnino corpus ſit? N. Quia terminus firmiſsimus, certiſsimus, ac prorſus immutabilis. Dilucidius rem explanabo, quo intelligentius eam percipiatis. Firmamentum in hiſtoria mundanæ geneſeos dico ſignificare ſpatium totum illud, quod ab humo vſque ad aſtra diffuſum patet: quouſque, inquam, quaquà verſus pertinere aſpectus oculorum poteſt. Huius interualli ſeu ſpatij quam latiſsimi & longiſsimi partem ſupremam cælis & ſideribus, imam igni & aëri attributam putatote. Quare cum auditis ſidera in firmamento conſtituta, id de parte firmamenti ſuperiore dictum interpretabimini. Rurſus cum auditis aues volitare in firmamento, & firmamentum diuidere aquas ab aquis, ſublimes nempe ab humilibus, ſecundum firmamenti partem depreſſam inferioremq; prolatum hoc exiſtimabitis. An non

cælum

cælum quoque nunc pro ſidereo, nunc pro aëreo adhibitum & legiſtis crebrò, & audiſtis? F. Tu mihi teſtis vt vetuſtiſsima, ſic grauiſsima eris & certiſſima: differam quærere, quid ſuper vocabulo firmamenti ſeu commententur, ſeu comminiſcantur alij. R. Hem, veráne & naturalis aqua in aëre? hoc non modo non credibiliter, ſed nec ſuſpiciosè dicatur forſitan: quanquam ſcio Deum poſſe omnia, etiam quæ nobis videntur fieri non poſſe. N. Si necdum ceſsit memoria quid paulo ante dixerim, quibusq́ verbis vſa fuerim, tute tibi quæſtionem hanc facillimè ſolues. R. Occurrit: aquæ generandæ aëris intermedia decreta eſſe docebas, quæ à conceptu celeriter in gremium terræ, locum nempe omnium grauium naturalem delaberentur. N. Hæc mea mens. Vt igitur hoc caput concludamus: ſcitote aquas ſupra firmamentum eas ipſas intelligendas, quæ ſublimi in aêre, quam regiònem mediam appellitant, qui interiores ſcrutantur literas, procreantur & exiſtunt. Eouſque vapores humidi & afflatus è terra & aquis vi caloreq́ ſolis cũ aſcenderint, condenſantur, & in nubes concreſcũt: è quibus poſtmodum ad terram irrigandam grauidandamq́ guttatim aquæ decidunt. Nonnunquam autem adeo denſi ab æthere fundũtur nimbi, & ita magno cum ſonitu, ingentiq́ impetu, vt iis locis ſtagna, fluuios, maria eſſe ſuſpicêre, vnde tantum aquarum arua & foſſas inundantium defluuium ſeſe agit. F. Verba tua huius rei à ſignifero poëtarum Romanorum ornatiſsimis verſibus depictæ recordationem mihi dederunt. R. Profer.

Sæpe etiam immenſum cælo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti ſata læta, boumq́; labores
Diluit. Implentur foſſæ, & caua flumina creſcunt
Cum ſonitu, feruetq́; fretis ſpirantibus æquor.

TERTIVS DIES.

R. Succedat iam dies tertius, quem haud minus ac præcedentes venerabilem nobis iucundíſmque futurum confido. N. Hoc die tellus, quæ in ſpeciem magni orbis glomerata ſub aquis iacebat, emergere, aquæ ipſæ recedere, mariaq́; flumina, paludes, ſtagna efficere, ſpatiis à terra habitabili diſcretis. F. Si vndiquaque terras complexæ tegebant aquæ, quonam recedere aut confluere potuerunt? N. Multis in partibus terra Dei nutu ſemet in anguſtum redegit atque contraxit: aliis magis minus extumuit, ſeſeq́; erexit. Hinc depreſſæ admodum valles, profundi ſpecus, plurimæ cauernæ, plurimi colles, altiſsimi montes enati: qua quidem ratione aquis receptacula præbebantur. Addo quòd aqua non minimam partem euaſit denſior, quàm erat duobus diebus antecedentibus: vt idcirco ſedibus non ita latis indigeret. Pro argumento eſt aqua maris, quam cæteris quibuſcunq; aquis denſiorem & craſsiorem eſſe quem fugit? At quoniam ad alendum hominem animantesq́; die ſexto procreandas, herbarum erat & fructuum neceſſarius prouentus, terra perinde vt iam pridem grauida & parturiens, ſimul vt mandatum hauſit: germinet terra, & cætera, edere fœtus ſuos, & quaſi lugubrem amictum deponere, lætumq́; ac nitentem

ſumere properauit, in quo ſibi placuit quodammodo & exultauit. Repentinò omne genus herbas atque fructus profudit, quibus non ſolum animantes paſcerentur, verum etiam eiuſdem ſpeciei propagatio fieret. Proinde ſemen continebāt, vnde reparati immortalitatem quandā ſuam conſequerentur. Temporis puncto in pratis apparuit gramen viridiſsimum, campi ſegetum copia & denſitate fluctuabaut, cuiuſuis generis olus, herba, legumen, frutex ingenti copia eminebat. Mox quoque montium iuga arboribus tanquam comis conueſtiebantur. Fluuiorum ripas item innumeræ ſtirpium varietates condecorabant. Quàm ſuaues autem ad guſtum, quàm ad nutriendum idonei, quàm denique perfecti fuerint illi fructus, ex eo coniiciatis licet, quod ſumma tūm erat ſoli bonitas, & à Deo proximè, nulla alia cauſſa admiſta creabantur: cuius ſanè hunc in modum perpetrata opera quàm perfectiſsima ſint oportet. R. Omnipotentis edicto ſpecies arborum omnes ſeu mitium, ſeu ſylueſtrium ſuo fœtu onuſtas à principio extitiſſe videris affirmare. N. Affirmo equidem. Non, inquam, ſingula, vt nunc, ſuo loco progignebantur nec in frugibus nec in fructibus: ſimul ſe promebant omnia. Non præcedebat aratio ſationem, non ſatio occationem, non occatio ſarritionem, non plantatio putationem, non initia incrementa, non incrementa maturitatem: non prius agebantur deorſum radices, deindè ſtirpes in altum tollebantur, & poſt hæc in florem, tum in frondes ſe rami induebant, poſtremoq́ꝫ fructus reddebant, primò paruos & acerbos, paulatim maiores & per-

fectos prorſus. Omnia hæc coniunctim, eodemq́; momento nata vidiſſetis. F. Num antequam primi homines ſuſcepto ſcelere ſe perditum iuiſſent, ſpinæ, rubi, herbæ virulentę ac peſtiferæ non extabant? N. Immo, verùm nullo eos incommodo vnquam affeciſſent, ſi præceptum ſibi datum inuiolatè ſeruaſſent: eiuſmodi enim res nullo negotio internouiſſent: ac terra ipſa, quam alimoniæ quærendæ exercuiſſent, nihil non vtile, ne dum letale quippiam eduxiſſet. R. Hinc prima labes malorum omnium: hoc egeſtatis, morborum, famis, curarum, dolorum, ſollicitudinum, heu, mortis denique ſeminarium. Non fuiſſet peccatum, non illi facti eſſent ex beatis miſeri, ex immortalibus caduci, nec nos in miſeriam & occaſum naſceremur. F. Nondum illud perſpicuum eſt factum, vernóne, an autumnali tempore generatus ſit mūdus. N. Autumnus hunc naſcentem vidit, ſeu cum ipſo natus eſt ipſe potius. Tempore quippe nullo ita decuit ædificari mūdum, vt eo, quo rato naturæ ordine annus antegreſſus finitur, ſecutūrus inchoatur. Quo fructus maturati decerpuntur: meſsis horreo reponitur: pleno lacu pinguia muſta præbentur: noua fit ſementis: terra ſibi mandatam Cererem fotu ſuo calefacit: radices & herbeſcentem viriditatem elicit: partumq́; ſuum non ſecus quàm animalia in vtero orditur. Hæc autem autumno fieri contuemur, non vere: primordiis ergo mundi hic quoque, quàm ver magis erat idoneus. Deinde cum ab initio, vt reliqua omnia, ſic item arbores perfectæ, ſuisq́; & maturis oneratæ pomis, & ad eſum iam aptis procreatæ ſint (quod hominum

&

& animalium vſus poſcebat) fructus autem maturitatem aſſecuti vernis menſibus nõ viſantur, nónne ex hoc ipſo mundum autumno conditum ratiocinamini? Argumentis pluribus ſuperſedebo, quando auctoritatem meam apud vos ad perſuaſionem valere ſatis cognoui. F. Quid ipſius Naturæ vox non perſuadeat?

QVARTVS DIES.

N. Ecce ad quartum natalem huius auguſtæ molis orationis curſum fleximus, quem Pater rectorq́ rerum in globis cæleſtibus quaſi depingendis, & artificiosè illuſtrandis cõſumere voluit. Picturæ & ornamenta illa ſunt ſtellarum innumerabilium chori ſiue agmina, qui ſunt tanquam flores cæli, & in iis tanquam duo eius oculi ſol & luna. Ac dimidium quidem totius temporis, dies, inquam, ſoli, reliquũ nox ſcilicet, lunæ & ſtellis deſtinatum eſt, ac præſcriptum. Stellæ ſingulæ quà de materia, partes ſunt cæli ſolidiores, & magis compactæ, quibus forma (à qua potiſsimùm ſua rei vnicuique eſſentia nomenq́ tribuitur) cum adhuc deeſſet, hoc die fuit addita, cum partes illæ denſiores vberrima luce donatæ ſunt. Tum inſuper ſuus cuique orbi circumuoluendo moderãdoq́ præfectus adiunctus. Qui ſunt mentes illæ ſolitariæ, & omni materia vacantes: quæ ſanctiſsimi genitoris amore inflammatæ, & imitandi eius deſiderio feruentes, quacunq́ via poſſunt, voluntati illius obſequuntur. Vult autem is rerum quam fabricatus eſt immenſitatem incolumem & ſaluam permanere: id quod abſq́ perpetua, & diſsimili orbiũ cæleſtium circumuolutione effici haud poteſt: qui orbes prius vna ſolùm

lùm altiſsimi orbis incitatione ambitus ſuos conficiebant. Adhæc eodem die per lucem motionemq́ propriam diuerſa & mirabilia efficiendi vis cum aſtris communicata eſt. Neque enim ad lucem duntaxat fundendam, ſed ad coniecturam quoq; de futuris afferendam ea fuiſſe generata ſtatuitote: multa ſiquidem ex eorum ortu obituq́, defectione & motuum diſcriminibus, vt annonariam vilitatem, laxitatem, fructuum copiam, penuriam, tranquillitatem & temperamentum cœli, ventos, tempeſtates, ſiccitates, eluuiones, mutationes quatuor anni temporum, & quaſi migrationes vnius in aliud præſentimus in poſterum. Iiſdem dies, menſes, annos ac tempora metiri conſueuimus. F. Quia die primo ſolis lucem exhibitam docuiſti, quo ipſo die quas nominaſti denſæ cælorum partes iam extabant, dic amabo, cur eas lumine ſuo, vt penitus aſtra euaderent, ſol non irradiabat? N. Lux illa principis diei, vt antea indicaui, parum clara ac nitens fuit, qualis quum abeunte nocte dies appetit: quando nimirum purpureas Aurora fores, & plena roſarum atria ab ortu patefacere inſiſtit, cũ adhuc dubius eſt, & quaſi languidus dies. Quare ſtipatas cælorum partes, & veluti nodos ob exiguitatem & imperfectionem ſuam implere ſol nequiuit. Nec velim exiſtimare vos, quæcunque in ſuperis lux eſt, eius vnicum ſolumq́ parentem & largitorem eſſe ſolem: & cum luna ſuum illi ſplendorem debeat, debere ſimiliter alia ſidera, vt mutuatitia tantum, non ſua quoque ſibique ingenerata luce fulgeſcant. R. Eſto vt narras: noſtrum enim non videtur, immò nullius, aduerſus Naturã contenten-

tendere. Sine me nunc etiam quæſtiunculam vnam quærere. N. Sino. R. Cum ſidera, & imprimis eorum imperator ac dominus ſol haud paulo nobiliora ſint herbis atque ſtirpibus, quandoquidem ab interitu remota ſunt, & ad fouendam, tuendam rerum fluxarum naturam vtilitates incredibiles pariunt, quid impediuiſſe putabimus (ſi modo fas cuiquam diuinorum conſiliorum arcana perſcrutari) cur minus eorundem procreatio harum ortum antecederet? An terræ cælum poſthabuit, qui illam, & hoc eſt fabricatus? N. Huius facti cauſſam expediam tibi. Vt diuini imperij potentia oſtenderetur, & mortales à ſole ſtellisq́; vt à primis totisq́; cauſsis eas profectas ne impiè nefarieq́; opinarentur, (cum hodie quoque ex earum luce motuq́;, herbarum ac ſtirpium originem, accretionẽ, perfectionem pendere obſeruent) ideoq́; diuini cultus honoribus ſolem & aſtra proſequerentur. R. Hoc mihi videris dicere, Deum qui ſimul nouit & intuetur omnia quæ ſunt, quæ fuerunt, & quæ ventura trahuntur, iam tum præuidiſſe, non defuturos qui admirandam ſolis, lunæ, ſtellarumq́; ſpeciem, ac puriſsimum nitorem inſatiabiliter contemplantes, ſecumq́; tam variorum, tãtorumq́; commodorũ, quæ inde ad homines profluerent multitudinem reputantes, in deorum eas numero ducerẽt. Quod vtinam vtinã factum nunquã audiuiſſemus. Quocirca molitor ſapiẽtiſsimus ſidera prius efficere noluit: vt cum de mundi exordiis cogitaremus, in quibus ſtirpes ſideribus antiquiores cerneremus, omnia quæ nunc ab illis pendere iudicamus, ea maximè à DEO, vt à veriſsimo

&

& primo auctore pendere : nec honorem impertiendum , aut gratias agendas aſtris ob vtilitates quas inde accipimus : ſed illi à quo ipſa quidquid ſunt & poſſunt acceperunt, diſceremus. F. Cùm dictis tuis aſſentior , tum hoc etiam ſcire laboro, quare ante aſtrorum , quam animalium eſt administrata productio? nam animata inanimis præſtare quis dubitet? N. Poſterius triduum mundo perpoliendo abſoluendoq́ſummus artifex cum decreuiſſet, æquum eſt ratus, vt quod eſſet in hac machina primum, id primo quoque tempore, primóque loco ſuis locupletatum & cohoneſtatum inſignibus perficeretur. Verùm de magnitudine ſolis ecquid auetis quanta ea ſit cognoſcere ? F. Enimuerò auemus, & magnopere. N. Terræ & aquæ vnum globum centies & ſexagies ſexies ſuperat: lunam autem ſexies millies quingenties & tricies nouies. R. O amplitudinem prædicandam: ô patentiſsimum certè, maximumq́ ſidus. F. Magnitudinem hanc credibilem mihi reddit ipſa qua præpollet lucis copia quam ditiſsima. Nam vnus ipſe cum lumina cælo infert, & roſeo vultu luſtrat terras , diem nitidiſsimum creat, tenebris penitus diſpulſis ac fugatis. Quod ſi vniuerſa ſiderum frequentia collato in vnum lumine conetur , nihil agat. Nocturnas quidem tenebras eorum ſplendore non omnino , ſed parte tantum aliqua temperari, & exortu ſolis claritatem illam quæcunque eſt occultari, & tanquam in nihilum occidere aſpicimus. R. Quantus eſſet ſolis circulus, & quantopere lunam vinceret, gaudentes, & attonitæ didicimus. Nihilominus quia ſecundùm ſolem luna ſidus maximum vulgò creditur , de illius etiam gran-

granditate quid ſentiamus mone. N. Nequaquam ſecundas à ſole vendicat luna. Omnes etenim ſtellæ inerrãtes, quarum præ cæteris inſignior eſt aſpectus, quæque duæ & viginti ſupra mille numerantur, longe ipſa maiores reperiuntur. F. Quî hoc intelligemus? N. Luna eſt minor terra tricies nouies: terræ autem corpus, ſtellę de quibus ſermo eſt ſuperant octies decies. Sátne argumenti? R. Sat. F. Vnde ergo eſt, quod cæteris aſtris maior & propemodũ ſoli par videtur? N. Quia vehemẽter propinqua eſt telluri, cũ aſtra receſſu longiſsimo ab ea diſtẽt: ex quo illa diſsimilitudo magnitudinis, quæ oculis ingeritur: vt ſentias q̃ múlto maiora, ea minora: q̃ minora, ea maiora eſſe. Quãuis autẽ ita parua ſit, aſtris tamẽ antecellit: quod nocti illuminãdæ propoſita: quod in elementis, foſsilibus, ſtirpibus, animantibus, humano corpore eius quam ſtellarũ vis effectrix potentior & præſtabilior percipitur: ꝙ temporum curſus ſuo curſu liquidius declarat.

QVINTVS DIES.

F. Herbis & arboribus datus eſt dies tertius, quartus ſideribus, quintus ſine dubio piſcib⁹ & volucribus natalis contigit. N. Quid vos? an putatis potiorem eſſe piſcium multitudinem, quam vel terreſtrium, vel volatilium? F. De numero addubitamus, de mole nihil. Nam quid ceto viſum eſt vſpiam ſimile? adeo monſtroſa eſt illius moles atꝙ vaſtitas. N. At nihil negotij eſt probare piſces ſuperare multitudine, ex ouorum innumerabilitate, quã incluſam gerunt in viſceribus. Quin & varietate præſtant aliis duobus generib. Sicut porrò ipſi originis ſuæ materiam habent aquam, ſic etiam aues: vt quodammodo hę germanę ſorores illorũ dici poſſint.

ſint. Quanquã non eam prorſus, quæ propriè aqua, verùm tenuiorem quandam aquam, veluti nebuloſam, ſeu vaporem humidum. Atque vt animantes reliquæ in eo elemento viuunt verſanturq́; ex quo diuinitus proceſſerunt, vt piſces in aqua, beſtię & homines in terra, aſtra (quibus nonnulli animas inditas ſtultè ſenſerunt) cæleſti ſolo, perinde vt in patria: ſic aues degunt & volitant ferme in aëre, in infima eius regione ſcilicet, quò aſpirationes illæ aquaticæ deferuntur, ad quam proinde aſcendunt, & per eam vagantur ipſæ quoque: vnde ex aqua in vapores tenuata ſe progenitas eſſe hoc indicio ſignificant. F. Pulchrè & probè omnia. N. Audite iam de cognatione piſcium & auium, & ex hoc ſermone meo quàm conueniens fuerit ex aqua, ſeu aquoſa materia generari volucres pernoſcite. In ſede vtrorumq; naturali, aqua nempe & aëre, quanta conuenientia? Sunt corpora tralucentia, humida, agitabilia, facilè cedentia, & aër aqueo humore plenus, in aquam non difficilè conuertitur. In his & in illis ineſt leuitas, & agilitas. Inter pinnas & alas, inter pennas harum, & illorum ſquamas, quibus corpus omne contegitur & communitur, videtis ſimilitudinem? Pro auribus vtuntur meatibus: nec mammas alterutris natura affixit. Auium genera non pauca haberi poſſunt etiam in aquatilibus, vt cygni, anſeres, fulicæ, mergi, grues, anates, halcyones. Iam vti per vndas piſces, ſic per aëra natant aues, & vtrunq; animal iter ſuum cauda dirigit: vt dicere fas ſit, piſces aues aquatiles, aues piſces aërios: & ab his nauigandi ſcientiam homines didiciſſe creditum eſt.

SEX.

SEXTVS DIES.

Supereſt dies ſextus, de quo breuiter. Eo terreſtres animantes vidi conditas, quibus mirificè tellus cō-decorabatur. Sunt eæ ſimiliores homini, & excellentiores piſcibus atque auibus. Domeſticæ magis, ad conſuetudinem humanam, ac diſciplinam quoque aptiores, quarum opera mortales in rebus quā plurimis vtuntur: ad cibum, ad veſtitum, ad portanda & ſubuehenda onera, ad ſui ſuarumq́; rerum cuſtodiam, ad venationes, ad gerenda bella, ad medicamenta, ad multimodam deniq; oblectationem & voluptatem. De naturis & proprietatibus earum ſi narrare velim, verendũ ſit, ne nimium multi dies neceſſarij ſint. Eodem die effictus eſt ex humo homo, cui immortalis ac diuinus à Deo inſpiratus animus. Mens, inquam, illi tributa, quæ velut animæ anima eſt, vt pupilla oculi velut oculus. Atque ita res duæ admodum diſsimiles coagmentatæ, corpus & ſpiritus, viliſsimum & nobiliſsimũ, caducum & ſempiternum.

Sanctius his animal mentiſq́; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.
Natus homo eſt.

Et paulo poſt.

Pronaq́; cum ſpectent animalia cætera terram.
Os homini ſublime dedit, cœlumq́; tueri.
Iuſsit, & erectos ad ſidera tendere vultus.

R. Ex diſputatione tua præclarum in animantium procreatione ordinē ſeruatum notauimus. Piſces primo effecti, homo poſtremo natus, inter illos & hunc terreſtria animantia, & pennata. Illis commiſſum genus animæ inertiſsimum, ac ſummope-

re hebes atque rude : homini excellentiſsimum, quo proximè ad Deum accederet : mediis medium quoddam , quorum quidem ſenſus auctiores & integriores ſunt quàm piſcium,obtuſiores quàm hominum. Nec omnino ſunt,nec non ſunt animalia piſces : in beſtiis & volucribus animalis natura ſe prodit euidentius: homo eſt ſuperior omnibus, & vno quaſi tantum gradu differens à cæleſtibus. N. Quamobrem diuinarum molitionum vltima fuerit homo , ſcire ſi quæritis , dicam. F. Damus operam auribus. N. Deus illum vt chariſsimum familiariſsimumq́ animal non ratione ſola , ſed plurib⁹ cumulare beneficiis cogitauerat, vt rè nulla egeret , quæ ad bene beateq́ viuendum conduceret. Ideo mundum illi, quæq́ eius ſinu coërcentur ante conſtruxit ac præparauit. Corpori quidem rerum multiplici copia,animo cæleſtibus miraculis , quorum contemplatione aleretur , conſuluit. Itaque vt conuiuatores tum demum conuiuas arceſſunt,cum eſt apparatum inſtructumq́ cõuiuium , & qui faciunt ludos , quique dant ſpectacula,pugiles,ornatus,& ea quibus oculi aureſq́ demulcentur prius curant,quàm in theatrum aut ſtadium ſpectatores veniant : ſic communis parens hominem velut conuiuator ad epulas,aut ędilis ad ludos magnificentiſsimos vocaturus, quidquid ad vtrunq́ faciebat ante comparauit : vt ille in mundum cum introiſſet , & conuiuium omni dape exquiſitiſsimum,& theatrum maximũ gratiſsimúmque inueniret : in quorum altero cerneret infinitatem copiarum, quas ei terra, maria, fluuij, aër ad vtendum ac fruendum ſuppeditarent : in altero

ea ſpectaret, quæ propter motum, ordinem, numerum, proportionem, curſus, recurſus, effectusq́ admirationes nimium quantum eximias eſſent habitura: per quas cognitiones ad deſideriũ ipſius primæ omnium cauſſæ cognoſcendæ exardeſceret.

ANNOTATIONES.

NEC AB INFINITO TEMPORE AETERNIT.) *Mundum quidam ex ſapientibus exiſtimant neque eſſe natum, neque vllo in tempore periturum: immortalem nonnulli, quamuis eum eſſe natum, & genitum fateantur. Tertiis verò collibitum dicere eſt, & eſſe natum, & genitum, & ordinaria neceſsitate periturum. Et cum ex iſtis opinionibus trinis vnam eſſe neceſſe ſit veram, cunctis tamen argumenta non deſunt, quibus & ſua decreta confirment, & aliorum ſubrumpant, & labefaciant ſcita.* Hæc *Arnob. lib. 2. Attamen perpauci reperiuntur æternitatis mundi propugnatores, permulti contra oppugnatores: ſiquidem ſapiẽtium pæne omnium conſentiens doctrina eſt, ortum aliquando. Quam ſententiam commune iudicium vulgi confirmat: quæ quaſi ipſius naturæ vox habenda eſt. Refellit etiam Baſil. Homil. 1. in Hexaëm. tum eos qui mundum æternum faciunt, tum alios, qui cauſſam eius ſtatuunt illi quidem Deum, ſed cauſſam neceſſariam, vt corpus vmbræ, ſolem radij, ſpeculum imaginis.* PROLIXE OPES SVAS) *Quia bonus Deus, immo ipſa bonitas, extare voluit quibus benefaceret. Eſt namque hoc boni proprium, communi-*

care ſeſe, ſuaq́ꝫ munera & diuitias diſtribuere inter alios: quemadmodum lucidi eſt illuſtrare, & calidi calorem impertiri propinquis corporibus. Hoc fuit cur Deus mundum conderet, & ita ſentiunt Plato in Timæo, Dionyſius de cæleſt. hierarch. ca. 4. Damaſcen. de fid. orthod. lib. 2. cap. 2. ANTE OCTONA, QVADRAGENA) *Mirum in modum vetuſtatem ſuam iactitare amabant Ægyptij, de qua illis diuturna contentio cum Scythis, vt narrat Iuſtin. li. 2. Aiebant igitur hominum vaniſſimi reges ſuos vſq́ꝫ ad vltimum Ptolemæum, patrem Cleopatræ, regnaſſe amplius ſeptuaginta annorum millia, præteriiſſeq́ꝫ plus centum millia, ex quo ſiderum ſcientiam percepiſſent. Prætermitto aliorum delirationes in recenſendis millibus annorum tam multis, in quo ſanè delirauit etiam Diog. Laertius, & Diodorus Siculus.* SICVT REBVS ALIIS, ITA QVOQVE VENERANDAE) *Nam ſi prima rerum principia quærimus, non altius repetere, quam ab ipſo mundi, hominumq́ꝫ quod ibi exponitur opificio poſſumus: ſi vera, nihil tam verum exiſtit, quàm quod Dei ipſius viuentis ore prolatum eſt: ſi grauia, quid magnificentius iis inueniri monumentis poteſt, in quibus ſancta Dei mandata, ſalutaria promiſſa, certa oracula, cæteraq́ꝫ his annexa ſalutis noſtræ adminicula concluduntur? Porrò autem, vnde aut virtutũ exempla præſtantiora ad perſequẽdum, aut vitiorum deteſtationes acriores ad declinãdum, aut actiones inſigniores ad memorandum, quam ab ipſis Hebræorum peti commentariis poſſunt? in quibus ſolis apertè docetur, quãtum humanum genus aut religione colenda ſummo præſentis*

Dei

Dei auxilio ſubleuetur, aut ea negligenda acri eiuſdem iracundia conteratur. Hanc laudatiunculam ſacrorum bibliorum, ex Carolo Sigonio præfat. commentar. in Seueri Sulpitij ſacram hiſtoriam appoſuimus. NON E NIHILO CONDITVM.) *Quomodo his ſapienter occurrat ſanctiſſ. doctiſſimuſq; Baſil. Homil. 2. ne pigeat nos attendere. At humana paupertas, inopſq; natura illos decepiſſe videtur: & quoniam humanis in rebus ſingulæ artes in aliqua materia definitè verſantur, vt fabrorum ferrariorum in ferro, fabrilis in ligno: atq; in his quidem aliud eſt ipſum ſubiectum, aliud forma, aliud item id quod ex forma conficitur, & materia aliunde aſſumitur, forma accommodatur ab arte, effectus autem eſt id, quod ex vtriſq; componitur: ſic & in effectione diuina vſu iam eueniſſe putarunt: mundi quidem figuram à Creatoris omnium allatam ſapientia, materiam autem aliunde opifici ſubiectam fuiſſe: mundum ipſum ex hiſce compoſitum emerſiſſe. Lege quæ ſequuntur, ſi placet.* EX NIHILO NIHIL FIT) *Quicunque de natura ſcripſerunt aut diſputarunt, eorum communis fuit opinio: nullam rem è nihilo gigni vnquam: ſeu, nihil ex nihilo fieri. Teſtis Ariſtoteles lib. 1. Phyſ. Cic. 2. de Diuinat. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum ſubitò occidat. Quis hoc Phyſicus dixit vnquam? Sed Chriſtianorum Philoſophia ſanctior & verior, Deum vtrunque poſſe nos docuit: & ex eo quod non eſt, efficere aliquid: & id ipſum quod eſt, ad nihilum deducere.* VT NVLLIVS

SIT TANTVM INGENII FLVMEN) *Etſi naturam eorum quæ facta ſunt ignoramus, id tamen omne quod ſenſibus noſtris vniuerſè ſubijcitur adeo eſt admirabile, vt & acutiſſima quæq; mens impar ſit ad minutiſſimum quippiam eorum quæ mundo continentur pro dignitate expēdendum ac tractandum, debitaq́; laude Creatorem proſequendum. Baſil.Homil.1.* IGNIS QVI NIHIL PRONI HABET) *De ſedibus elementorum hæc Cic.Tuſcul.1. Eam porrò naturam eſſe quatuor omnia gignentium corporum, vt quaſi partita habeant inter ſe ac diuiſa momenta, terrena & humida ſuopte nutu, & ſuo pondere ad pares angulos in terram & mare ferantur: reliquæ duæ partes, vna ignea, altera animalis, vt illæ ſuperiores in medium locum mundi grauitate feruntur & pondere: ſic hæ ſurſum rectis lineis in cæleſtem locum ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. Eadē de re Plin.li.2.c.2. cuius verba tametſi paulo longiorem me futurum intelligo, idcirco ſubſcribam, vt hîc etiam, perinde, vti alibi, ſtudioſis voces ad loquendum de rebus naturæ ſuppeditem.* Nec de elementis, video dubitari, quatuor ea eſſe. Ignium ſummum, inde tot ſtellarum collucentium illos oculos. Proximum ſpiritus, quem Græci noſtrique eodem vocabulo aëra appellant: vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totoque conſertum. Huius vi ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento, librari medio

dio ſpatio tellurem. Ita mutuo complexu diuerſitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quo minus euolent: contraque grauia ne ruant, ſuſpendi leuibus, in ſublime tendentibus. Sic pari in diuerſa niſu, vi ſua quæque conſiſtere irrequeto mundi ipſius conſtricta circuitu: quo ſemper in ſe currente, imam atque mediam in toto eſſe terram, eandemque vniuerſi cardine ſtare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita ſolam immobilem circa eam volubili vniuerſitate, eandem ex omnibus necti, eidemque omnia inniti. QVOTCVNQVE TANDEM MILLIARIBVS) *Quid de magnitudine ambitus terræ ſentiant Mathematici & Philoſophi, & quo pacto eorum ſententia diuinis literis contraria non ſit, videas licet Pererium lib. 1. Comment. in Geneſ. Ceterùm quamuis tam ampla & lata ſit terra, eius nihilominus anguſtias præclarè quoque & diſertè Plinius cap. 68. lib. 2. in quo extremo hæc digna memoratu.* Hæc tot portiones terræ, immò verò, vt plures tradidere, mundi punctus (neque enim eſt aliud terra in vniuerſo) hæc eſt materia gloriæ noſtræ, hæc ſedes: hìc honores gerimus, hìc exercemus imperia, hìc opes cupimus, hìc tumultuatur humanum genus, hìc inſtauramus bella etiam ciuilia, mutuiſque cædibus laxiorem facimus terram. Et vt publicos gentium furores tranſeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoque vicini ceſpitem noſtro ſolo affodimus, vt qui latiſsimè rura metatus fuerit, vltraque fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cum ad menſuram auaritiæ ſuæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

DIERVM NOCTIVMQVE VICISSITVDINES) *Mutua dierum atque noctium ſucceſſio quam ad multa proſit, Pererius in Daniel. lib. 4. Primò quidem ad incolumitatem & conſeruationem rerum, &c. Putat item Cicero, noctem non tantum ad quietem animantium: verum etiam ad numerum dierum à terra effici: ſemper enim ſi luceret, dies diſtingui numerariq́; non poſſet: cuius hæc ſunt verba è 4. de Repub. apud Nonium. Eademq́; obiectu ſuo vmbram noctemq́; efficiat, cùm ad numerum dierum aptam, tum ad laborum quietem.* O LVX QVID EGO DE TE) *Quo pacto lux pulchra dici poſſit, Homil. 2. non longè à fine pulcherrimè diſputat Baſilius. A quinq; proprietatibus eius laudationem contexit Pererius. Comment. in Daniel. lib. 4. Ab incomparabili munditia puritateq́;. A potentia & efficacitate. A iucunditate. A fœcunditate. A velocitate.* SAEPE ETIAM IMMENSVM) *Lucretius lib. 1. oſtendere cupiens quemadmodum venti, cum ſint corpora cæca, id eſt, aſpectum fugientia, tamen maria, terras, nubila cæli verrant, rapidoq́; turbine vexent, ac ſternant omnia, ſimilitudinem adhibet fluminis, quod aquis maximo imbri è monte decurrentibus vehementer auctum, pelago premit arua ſonanti, & oppoſitas moles perrumpit, rapitq́; ſecum omnia. Locum elegantiſſimum ſubiicio, vt huic Virgilianæ deſcriptioni ex aduerſo ponatur.*

Nec ratione fluunt alia, ſtragemq́; propagant,
Quam cum mollis aqua fertur natura repente.
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decurſus aquäi,

Frag-

Fragmina coniiciens ſyluarum, arbuſtaq; tota:
Nec validi poſſunt pontes venientis aquai
Vim ſubitam tolerare: ita magno turbidus imbre
Molibus incurrens validis cum viribus amnis
Dat ſonitu magno ſtragem, voluitq; ſub vndis
Grandia ſaxa: ruit quà quidquid fluctibus obſtat.

FLORES CAELI, DVO EIVS OCVLI SOL ET LVNA) *Stellarum laudes, item ſolis & lunæ encomium qui varium & diffuſum expetit, legat Pererium in Dan. lib. 4. in illũ verſum ex Cant. 3. puerorum* BENEDICITE SOL ET LVNA DOMINO: BENEDICITE STELLAE CAELI DOMINO. *Laudatur etiam ſol à Dionyſio Areopag. de diuin. nominibus cap. 4. Dio orat. 3. de regno pereleganter Regem cum ſole confert, & ex huius virtute multiplici, ſingularíq; præſtantia illius officium oſtendit.* VT DIVINI IMPERII POTENTIA) *Cauſſam hanc diſſertiſſimus Philo copioſius declarat lib. de mundi opificio.* VTINAM VTINAM FACTVM NVNQVAM) *Laboraſſe hac inſania Iudæos etiam, non ethnicos modo, id eſt, homines profanos, & commentitiorum numinum falſis religionibus implicatos, documento ſunt frequentes, & ſeueritatis pleniſſimæ reprehenſiones, quibus eos Prophetæ ob ſolem, lunam, ſtellas adoratas, & ſacrificiis cultas inſectantur. Et Moyſes ab hac illos amentia deterret. Lege principium lib. 1. de Monarchia apud Philonem.* VERVM DE MAGNITVDINE SOLIS) *Anaximander ſolem quidem terræ æqualem, circulum verò quo vertatur, & vnde ſpiraculum habet, ſepties & vicies terra maiorem: Anaxagoras multis partibus Peloponneſo maiorem: Heraclitus*

latitudine pedali: Epicurus omnia prædicta probabilia eſſe dixit, aut etiam tantum eſſe, quantulus apparet, maiuſculum, minuſculum. Refert Plutarch. de placit. Philoſoph. lib. 2. cap. 21. *Nónne rides inſanam ſapientiam? Tam ne ſtolidè loqui Philoſophos? Cur autem cum tantus ſit, quantum eſſe diximus in progymnaſmate, adeo paruus videatur, rationem attulit* Baſil. Homil. 6. SANCTIVS HIS ANIMAL) *Tanquam explanatorem aut paraphraſten horum verſuum Philonem lege, lib. Quod deterius potiori inſidietur. Solam enim in terris cæleſtem plantam fecit hominem, cæterarum in terra defixit capita: omnes enim humi caput habent: ſoli homini ſublime dedit, vt alimenta cælitus immortalia quærat, &c.* QVORVM CONTEMPLATIONE ALERETVR) *Cum ex profanis ſpectaculis tantam capiamus voluptatem, multò cupidius diuinas molitiones nobis eſſe contemplandas, quibus verbis, quàm grauiter Baſilius? exordio Homil. 4. Seneca autem, vtpote nihil aliud quam philoſophus, & iſtorum quæ vulgus admiratur deſpicientiſſimus, vide quantopere cæleſtia ſpatia cum ornatu ſuo præ terrarum paruitate commendet, præfat. Quæſt. natural.*

PRO-

PROGYMNASMA SEPTIMVM.

Paradiſus, qui & Hortus voluptatis.

PRONOEA, GNOSTICE.

PRONOEA. Duabus è naturis, quarum altera cernendi tangendíque contineretur ſenſibus, communitate iuncta cum belluis, altera corporis expers, rationis & cogitationis exornata munere, & diuinitatis ipſius germanum ſimulacrum eſſet, compoſiturus hominem Deus, eumq́ mundi Dominum ac principem iuſſurus, prouida cura fecit, vt domicilium, nec ſeſe tanto opifice indignum, & ſingulari excellentia hominis omnino dignum prius moliretur: in quod is introductus, vt rex potentiſsimus in ampliſsima nobiliſsimáque regia vitam nulla vnquam lethi forma exuendam, ab angoribus ſecretam, omnigenaq́ felicitate conſummatam, æuo longiſsimo coleret: ac nihil prope aliud actitaret, quàm vt cum cæleſtibus illis, & à materia ſeiunctis animis perenni laudatione ſacroſancti maieſtatem numinis prædicaret, in eiuſdémque conſideratione gaudio inſatiabili conquieſceret. G. Orſus iſte ſermonis tui grauiſsimus & præclariſsimus peracres mihi ſtimulos admouet ad audiendum. Faciam ergo me auritam mirum in modum. P. Hæc autem regia, hæc ſedes fuit hortus,

hortus ille præter omnes angulos terrarum ridens, deliciarum quà corporis, quà animi refertiſsimus, pluſquam verbis enarrari: tantúmne? pluſquam mente fingi poteſt pulcherrimus, amœniſsimus, cultiſsimus, feraciſsimus: quæ ratio eſt, cur ſingillatim à Deo conſitus memoretur, cum cæteroqui vniuerſa, quæque ſunt, quæque fuerunt, ab eo ceu fonte vberrimo ac ſempiterno promanârint. G. Amplector quod affers: nam ſi quid vulgare, aliarumq́ arborum, frugum, atque fructuum ſimile continuiſſet, ſeparatim eius effectionem perſcribere ineptum negotium non ineptè quiſpiam cenſuiſſet: ibi enim expoſitam teneremus, vbi legimus: Germinet terra herbam virentem, & quæ conſequuntur. Sed indicandum videbatur, hortum illum præcipuo quodam diuinitatis conſilio atque ſtudio procreatum. P. Quare præcipuò ſtudio? G. Quod cum illi deliberatum & conſtitutum eſſet, hominem fabricari ſeorſum à cæteris animantibus, ratione quadam propria & admirabili, par erat, vt habitationem eius dignitati reſpondentem, & iucunditate omnia ſuperantem, tanquam opus ſuis ipſiuſmet manibus excitatum elaboratumq́ ſibi vendicaret. P. Sentis meam ſententiam. Das ergo à principio mihi, fuiſſe illic incomparabilem magnificentiam, & decorem prorſus inexplicabilem, bonorumq́ optabilium abundantiſsimam affluentiam, & affluentiſsimam abundantiam: & adumbraſſe paradiſum hunc terreſtrem cæleſtis paradiſi ſtatum lõgè feliciſsimum, eaq́ bona, in quorum poſſeſsionem ſecundum expletam mortalitatem venturi ſunt, quicunque diuinarum legum ſan-

ſanctionibus fideliter obtemperauerint. G. Quid ni darem? Ac mallem profectò luſtrare hortum iſtum, quàm Alcinoi, quàm Heſperidum, quàm Semiramidis, & ſi qui alij nomen ſuum ad poſteros fama prodiderunt: libenterq́; Venuſino vati domum Albuneæ reſonantis, & præcipitem Aniené, & mobilibus pomaria riuis concederem: quorum mirifico amore percuſſus ille, Rhodon, Mitylenen, Epheſum, Corinthum, Thebas, Delphos, Tempe, Athenas, Argos, Mycenas, Lacedæmona, Lariſſam vilipendit: aſt ego præ illecebris paradiſi omnes regum voluptates, ipſumq́; adeo mundum deſpicerem, ac infra me ducerem. P. Nec imprudenter, & meritò iſtuc dicere te procedens mea declarabit oratio. G. Id eſt quod in ſpe exploratiſsima habeo, ingreſſuram te ad explicandum paradiſi decus: quod vt fiat quàm enucleatiſsimè, rogo. P. Hoc primùm diſce, paradiſum abfuiſſe non ita longo interuallo ab iis regionibus, quas Tigris & Euphrates lauant, Armenia, Meſopotamia, Aſſyria: à quo, paradiſo inquam, haud longa intercapedine incoluerunt, quos ante ac poſt diluuium mortales ſol aſpexit: prius videlicet, quàm linguarum perturbatione inducta, diuerſas in oras diſceſsiones factæ ſunt. Sedes autem huic finitimas ac vicinas tenuerũt, tum propter agri opimitaté, tum quòd generis humani natalium, & quaſi cunabulorũ ſic aſsiduè admonerentur. G. Ergo in oriente eductus eſt à Deo paradiſus, vt quidem tu argumenta loqueris, hoc eſt, in potiori mundi parte, vnde curſum voluere, ad idem caput velociſsima agitatione reuertens orbis octauus incipit, motione vtique perfe-

ctiſsi-

ctiſsima: & cuius regiones rerum pretioſiſsimarum fertilitates ad magnam apud priſcos gloriam extulerunt. P. Quàm tu porrò amplum fuiſſe autumas? G. Admodum,& quidem multò futurum aliquando ampliorẽ, vt homines qui inſontes, hoc eſt,nulla hæreditaria contagione ſordidi ac deformati generarentur, vniuerſi eo comprehendi poſſent. P. Capta es errore,in quo diutius verſari te non oportet. Adeo vaſtus ac ſpatioſus neutiquam erat:ſiquidem hortus erat:& homines natiua labe, quam nunc in illis cæleſte baptiſmi lauacrum eluit, expertes, etiam extra illum habitauiſſent. Verùm ego deſcriptionem commendationemq; loci huius tripartitò diſtribuam, quando omnis eius præſtantia profecta fuit potiſsimum è cæli plaga: cui ſubiiciebatur: ex aquis per eum fluitantibus: ex ipſa demum humo. Cælum eiuſmodi, quod nulli terræ anhelitus graue craſſumq; redderent:ſalubre inprimis, ac verna quadam temperatione prorſus æquabiliſsimum, & pacatiſsimum. Tametſi enim per quatuor tempeſtates ordinatim curſum ſuum annus exigeret, nihilominus commutatio illa ſucceſsioq; mutua moderationem & clementiam cæli huius neq; profligabat, neq; corrũpebat, aut aliqua ratione imminuebat: quin potius variabat viciſsitudine haud iniucunda, & minimè ingrata: Quamobrẽ non illic iners & torpidũ gelu, nõ horridus rigor, nõ amnes & torrẽtes frigoribus cõglaciãtes, niuibusq; & pruina cõcreſcẽtes, vt in media bruma,aut adulta hyeme,non ita tellus lubrica vt,

Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur,& Zephyro putris ſe gleba reſoluit;

non,

non,inquam, tantus ac talis ibi humor, qualis quãtusq́ ſolet eſſe veris, non immodici calores æſtatis, nõ iniqua ſiccitas autumni: verùm hæc omnia,frigus,calor,humor,ſiccitas diſcordia concordiſsima miſcebantur,& ad illam mediocritatẽ ſingulę temporũ vices quod habebant optimum, tanquã ſymbolas inſuper cõferebant: ver nempe qdquid amęnitatis,æſtas qdquid fœcunditatis,autumnus quidquid vbertatis, hyems quidquid otij, ſecuritatis,& quietis. Aberant tenebræ.caligines, nebulæ,nubes, venti,procellæ,turbines, fulmina, imbres, grandines:continua ibidẽ,& pura ſemper lucis claritas,cũ cæli facie ſereniſsima,& aſtrorũ electiorib. effectis. G. Laudatur Rhodos etiã ex eo, quod nullus præteriret dies,quin incolæ ſolẽ viderẽt: at tuis ex verbis eam fuiſſe cæli in paradiſo conditionem intelligo,qua nulla poſsit cogitari melior,eamq́ ſerenitatem , quã nulla vel ad horam nubiũ opacitas fœdaret:qualis ſupra orbem lunæ:vbi cælum nunquã nitere intermittit: vbi nullus auræ ſibilus, nullum caliginis veſtigium , pura ac ſine permixtione omnia. P. Prorſus talis. Viridaria illa perennium riuulorum curſibus recurſibus ac mæandris irrigabãtur: quorum aqnulæ vitro pellucidiores ad vmbilicos aliosq́ verſicolores lapillos molliter alliſæ fractæq́ dulciſsimè ſtrepitabãt, delicatiſsimisq́ piſciculis complebantur, cum eſſent item potu ſuauiſsimæ ac ſaluberrimæ. Nam de quatuor fluentis illis celebribus per eiuſdem ſpatia properantibus ſilebo. G. Spectare coram & audire videor loquaces illas lymphas, & leni agmine labentes vndas plenis amnibus : ac ſine dubio aurum quoque &

gem-

gemmas vehentes, non minus quàm Hermus aut Tagus. P. Non minus. De terra iam audias licet, quam, etſi, Deo ita ſtatuente, homines coluiſſent, tamen ea cultura nullum laboris ſenſum, moleſtiamq́; nullam habuiſſet. Nihil ea opimius ac fœcundius: prouentum rerum omnium nullis grauidata ſeminibus ex ſe fundebat: non tantum quæ ad explendam neceſsitatem, verum etiam ad oblectationem ſolùm pertinerent. Nihil noxium, nihil non ad vſum aliquem gignebat. Copiam quidem alimentorum tam liberalem, vt optari liberalior non potuerit: quorum quanta eſſet cum ſaporis gratia ſalubritas, & parandi facilitas, tibi relinquam æſtimandum: nam ſingula diſſerere, non eſt operæ.

Flumina ibi lactis, & flumina nectaris ibant,
Flauaq́; de viridi ſtillabant ilice mella.

Oculos arborum viridantium, & multis partibus quam ſunt hæ noſtrę pulchriorum lętiorumq́; fœtuum ramos onerãtium, fœtuum, inquam, ſpecioſiſsimorum, & figurarum venuſtiſsimarum, quin & vitium populos altas maritantium, & in iis vuarum purpuræ certantium, & tot plantariorum, florum quibus quaſi lætiſsimis coloribus humus depingebatur, & gemmeis honoribus coronabatur aſpectus voluptate multa paſcebat. Auiculæ tam diuerſis & picturatis pennis viſum: liquidiſsimis cantibus, quos tenui gutture meditabantur auditionem mirabiliter recreabant: lenibusq́; auris perſtrictæ arborum comæ placidùm murmurabant. Nares odoribus ambroſiis quos efflabant, aromata, flores, & herbæ perfundebant. Guſtatui ſua item è ſa-

è ſaporib. gratiſsimis oble&atio carpebatur. Quod ad ſenſum tactionis attinet, non lædebat frigus, nõ macerabat æſtus, non multipedum vermiculorum morſus, non muſcarũ impudentia quenquã vexabat. Nulla tum nota fatigatio, nihil aſperum, durũ, incommodũ ſentiebatur. G. Quàm iuuiſſet ibi ad citharã choros agitare, calathos implere liliis, pallentes legere violas, narciſsũ & bene olentis anethi florem iungere, & mollia vacinia luteola caltha, caſia & ſuauibus herbis intertextis pingere? Quàm libuiſſet modo in tenaci gramine, modo ſub vmbroſa ilice iacere, & communicare ſermones amiciſsimos? An verò cuiuſq; generis arbores in paradiſo? P. Cur dubitas? G. Etiam infrugiferæ? P. Etiam illæ. G. Aliæ igitur ad delectamentum ſenſuum tantummodo, aliæ ad ſumminiſtrandum cibum, & delectationem ſimul valebant. P. Rem ipſam dixti: nam ibi nihil deſiderabatur, quod vel corpori, vel animo gaudium generaret. In illa porrò arborum multitudine eminebat dignitate, & ſpecie ad intuendum peruenuſta, cui Vitæ nomen inditum. G. Quam ob cauſſam hoc nominis illi impertitum? P. Quod eius poma vi & efficientia admiranda eſſent. G. Qua tandem? P. Non modo conſeruandi, verùm etiam in longinquum tempus extendendi vitam hominis, eumq; nullo morbo, aut ſenectute extabeſcentem in continua quadam hilaritate ad plurimas ſæculorum longinquitates vigentem florentemq; præſtandi. G. Non erat igitur alendo ille fructus. P. Non, ſed tanquam medicamentum, vt intermiſsis temporibus ad eum quem dixi finem adhiberetur. G. Quouſq;

vitam homines illius beneficio retinuiſſent? P. Ad octo aut decem annorum millia. G. Diuturnitas magna. Quid illis factum eſſet poſtea? nulla quippe vis mortis eos perimere potuiſſet. Nec anima nec corpus illorum vllius finis particeps, cum omnium æuorum perpetuitate proceſsiſſet. P. Ad fælicioris vitæ rationem, in cælum viuos valentesq́ conditor ſecum deinceps æternùm victuros tranſtuliſſet. Illi autem arbori alias ſimillimas conſeuiſſet, ſi parentes primæui caſtos ſe integrosq́ ſeruaſſent, atque ita ſobolem nulla paterni criminis macula infectam propagaſſent: tot namque millibus capitum vna haud ſuffeciſſet. G. Quid? in horto ipſo fuerúntne animantes? quanquam de auibus & piſcibus iam pronunciaſti: ſed de quadrupedibus & reptilibus interrogo. P. Maximè fuerunt: non tamen vti nunc, capitalibus inimicitiis diſsidebant, nec ſeſe dilaniabant, victu quem terra ſummittebat contentæ. Non lupus agno perniciem machinabatur: non leones armentum inuadebant: non aquila cygnum: nõ canis felem perſequebatur: non accipiter columbam inuolabat. Nondum miluo bellum naturale cum coruo, quorum alter alteri vbicunq́ nactus eſt oua confringit. Nullum animal alteri nocebat: nullum homini ad nutum non parebat. G. O voluptates, quorſum recidiſtis? P. Euanuerunt, manentibus interim & manſuris, quas illæ vt imagines quædam imitabãtur, & quaſi prænunciabant. Eſt enim alius nobiliorq́ paradiſus, ad quem non pedum itinere, ſed animorum paſsibus feſtinandum eſt: etſi eo non niſi poſt flexas huius miſerabilis vitæ metas peruenitur,

nitur, è quo nemo exturbabitur. G. Permitte mihi quoque meo modo bona horti huius, veluti adhuc extantis percurrere, & quam cœperim ex ore tuo voluptatem, quantumq́; ad cognitionem paradiſi profecerim, verſibus teſtari. P. Certum eſt non aduerſari: lauda prodigè. G.

Eoi ſalue pars formoſiſſima mundi,
Nobile ſupremi ſalue opus artificis.
Aſſyria omniferi ſaluete in finibus horti,
Ruraq́; præcipuis accumulata bonis.
Grandia conamur tenues exprimere: nam vos
Nulla ſat egregio carmine Muſa refert.
Vos fugiunt venti, fugiunt vos nubila cæli,
Nec Paradiſe potes noſcere quid ſit hyems.
Lumine te aſſiduo veſtit largiſſimus æther,
Attamen æſtiferis ſolibus vſque cares.
Sidere mutato haud tempus variatur apud te,
Perpetua veris commoditate places.
Et parit, & nullos tellus tua poſtulat imbres,
Purpureos laxans ebria rore ſinus.
Et nobis quæ vix totus produxerit annus,
Fœnore ibi magno menſtrua dat breuitas.
Semper habes nemorumq́; comas, & amœna vireta,
Flore nouo ſemper picta renidet humus.
Lilia cumq́; roſis, & cum narciſſo hyacinthi,
Decerpta nullis vnguibus & violæ,
Illic & redolent immortales amaranthi,
Dein alij, quorum nomina ferre labor.
Spirat ibi molli quoque mollis amaracus vmbra,
Et myrrha, & nardi copia multa viget.
Copia multa thymi, qualem non nouit Hymettus,
Roſida mellificis pabula virginibus.
Nec deſunt pendere tibi de matribus vuæ,
Cernitur & baccis arbor onuſta ſuis.

Sunt & odorifero ſudantia balſama ligno,
Cinnama, punicei mollia fila croci.
Sunt illic quæ thurilegis dat fama Sabæis,
Quæque alius nondum germina vidit ager.
Diuinis auium feriuntur cantibus aures,
Par facere vt nunquam barbita docta queant.
Hic philomela ſtudet ſub ramis arboris altæ
Gutture vocali continuare melos.
Flatu impulſa leui pergratum ſylua ſuſurrat,
Arboreas crepitans ventilat aura comas.
Indocilesq́; vias currunt per gramina lymphæ,
Languiduloſq́; vocant murmure ſomniculos.
Non rabies tigrim, non fuluos ira leones
Concitat inualidas dilacerare feras.
It lupus inter oues: non miſcent prælia tauri:
Non eſt vulnifico dente timendus aper.
Neſcit adhuc medios ceruus tranſmittere campos,
Dum tergo inſequitur vis violenta canum
Perſultare pecus vidiſſes pabula læta,
Perq́; eadem paſci pratula pacificè.
Cum canibusq́; ibant conſueta ad pocula damæ,
Audebant ſeſe iungere gryphes equis.
Illecebris tantis mentes perculſa nouellas,
Armenta inſolitis luxuriare modis.
Ludebant teneras nimium laſciua per herbas,
Inq́; vicem ad requiem corpora feſſa dabant.
Vberibus plenis manabat lacteus humor.
Ampla voluptatum tu Paradiſe domus.
Terrarum, heu, quondã ſplendor, decus, ornamentũ,
Heu, hodie præter nomen inane nihil.

ANNO-

ANNOTATIONES.

PARADISVS) *Perſicum eſſe vocabulum paradiſus, non græcum (vt item alia nonnulla huius barbaræ linguæ in græcum latinumq́; ſermonem per conſuetudinem manauerunt) affirmat Iulius Pollux libr. 3. Explicatur autem hortus ſeu ager conſeptus, ac diligenter conſitus arboribus ac plantis omnis generis. Præterea viuarium, id eſt locus ſeptus, in quo feræ viuæ paſcuntur, qualia oblectationis venationisq́; cauſſa videmus habere Principes, germanicè* thiergarten. *Quoniam itaq; hortus iſte, in quo primum patrem, primamq́; matrem noſtrûm Deus locauit, omnigenis arboribus & animalibus refertus fuit, non abſurdè paradiſi nomine ſignatus eſt. Ergo nos paradiſum, cuius mentio cap. 2. Geneſ. feſtiuitate quanta potuimus deſcribere laborauimus, atque ita egimus, quaſi is verno tempore conditus eſſet, quod eruditiſſimis Theologis placuiſſe non ignoramus: cum tamen ſuperiore dialogo mundum autumno ex aliorũ item Theologorum ſententia effectum docuerimus. Nos enim nihil affirmandi ac ſtatuendi, ſed delectandi potius, ſermonisq́; tradendi cauſſa dicimus: quo reſponſo videmur omnem, quæ de rebus ipſis per volumina dialogorum tractatis intendi in nos poterat calumniam effugiſſe.* QVAM ALCINOI, QVAM HESPERIDVM, QVAM SEMIRAMIDIS) *Hortos Alcinoi Regis Phæaciorum, ſeu Corcyræorum cantat eximiè Homerus Odyſſ. 7. In his arbores nunquam non grauatæ fœtibus: quippe cum prioribus iam maturis, no-*

ui ſemper ſubnaſcerentur. Eoſdem celebrarunt poëtæ alij.

Stat. lib. 1. Syluarum.

Quid biferæ Alcinoi laudem pomaria, voſq;
Qui nunquam vacui prodiſtis in aëra rami?

Ouid. lib. 3. Metam.

Proxima Phæacum fælicibus obſita pomis
Rura petunt.

Propert. lib. 3. eleg. 2.

Nec mea Phæacias æquant pomaria ſyluas.

Iuuenal. ſat. 5.

illa iubebit
Poma dari, quorum ſolo paſcaris odore,
Qualia perpetuus Phæacum autumnus habebat.

Heſperides Heſperi Atlantis fratris filiæ fuerunt, quarum nomina Ægle, Arethuſa, Heſperthuſa. Hæ hortos habuiſſe inſignes dicuntur in Mauritania, in quibus prouenirent mala aurea, quæ à peruigili dracone cuſtodirentur, cuius rei meminit Virgil. 4. Æneid. Hæc mala dracone interfecto, monſtrorum ille domitor Hercules rapuit, & ad Euryſtheum detulit. Cætera Natalis Comes Mythol. lib. 7. cap. 7. & Diodorus lib. 5. Feruntur & magnis laudibus horti penſiles apud Babyloniam, opus Semiramidis, & à nonnullis inter 7. orbis miracula recenſentur. PER QVATVOR ANNI TEMPESTATES) *Bellè Varro hæc quatuor anni tempora à muſico inſtrumento petita ſimilitudine tetrachordum appellauit. Nonius in Autumnitas.* CVI VITAE NOMEN INDITVM) *Vt alia fidei noſtræ myſteria cum eſſent à priſcis vel lecta in libris*

libris noſtris, vel auditione accepta, fabulis & mendaciis corrupta ad poſteros peruenerunt: ſic credibile ſit, hoc etiam de arbore vitæ, cuius fructus comeſus immortalitatem daret, à poëtis veteribus cognitum, tranſlatumq́; ad fabulam de nectare & ambroſia: quorum hanc deorum cibum, illud eorundem potum eſſe nugantur, & ambobus inſitam vim propulſandæ in perpetuum mortis, conſeruandæq́; iuuentutis. Celebrata eſt etiam herba nepenthes, quæ iniecta potioni triſtitiam omnem diſcutiat, & mœrorem exhauriat. Vide Plin. libr. 25. cap. 2. & libr. 21. cap. 21. NEC SESE DILANIABANT) *Animantes ante diluuium iis quæ è terra ſurgunt victitaſſe, nec fuiſſe carniuoras quaſdam & immanes, ſenſerunt inprimis Beda & Baſilius, eandemq́; opinionem, vt diuinis literis, & ſanctorum Patrum doctrinæ conſentientem amplectitur doctiſſimus Pererius Comment. in Geneſ. lib. 4. Iam quod Plin. præfat. lib. 7. ait, cætera animantia in ſuo genere probè degere, congregari, & ſtare contra diſſimilia: leonum feritatem inter ſe non dimicare, ſerpentum morſus non petere ſerpentes: ne maris quidem belluas ac piſces, niſi in diuerſa genera ſæuire: quod ſimiliter Horat. Ode 7. Epod. dum in Romanos bello ciuili mutua ſe cæde mactantes inuehens, exemplo eos ferarum abſterret,*

> *Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus*
> *Vnquam, niſi in diſpar genus,*

de hoc, inquam, videndum eſt accuratius, quàm ſit ex veritate: cùm neminem lateat, de paſtu & Venere ea in

eodem etiam genere acriter concurrere. Et ſunt nonnulla tam crudelia, vt ipſam naturam odiſſe videantur, quando aut parentes, aut cognata, aut ex ſe procreata interimunt. Exempla notauit Brodæus lib. 3. cap. 28. NON ACCIPITER COLVMBAM) *Accepto malo vnumquemq; cautiorem fieri, & ſapere, prouerbiali figura monet Ouidius lib. 1. Triſt. Eleg. 1.*

Terretur minimo pennæ ſtridore columba
Vnguibus accipiter ſaucia facta tuis.
Nec procul à ſtabulis audet diſcedere, ſi qua
Excuſſa eſt auidi dentibus agna lupi.

PROGYMNASMA OCTAVVM.

Protoplaſti.

ANGELI CVSTODES, HOMINES.

ANGELI. Ecquid, ô clientes cognatiq́ noſtri, de primæuis auctoribus humanarum gentium, à quibus tantum gradatim accepiſtis patrimonium dignitatis, quomodo nati, quales fuerint narratiunculam exoptatis? H. Nos verò ita, ô patroni, vt æquè adhuc nihil. Quid enim poteſt cuiquam accidere optabilius, quàm audire de progenitoribus ſuis? ſed de parentibus parentum omnium multò erit, vt ſpe præcipimus,

mus, amabilior acceptiorq́ auditio: & vobis, vt in re præſenti teſtibus præſentibus, auctoritatem fidemq́ multò plurimam tribuemus. A. Quod in mundana molitione vltimus homini locus deſcriptus eſt, volumus vos omnem, ſi qua eſtis capti, admirationem ponere. Exordium duxit à cæleſtibus corporibus opifex, fine facto in homine quieuit: quia initium & extremum iis dare voluit, quæ in vtrauis ſenſilium ſpecie, intereuntium nempe ac permanentium optimà eſſent atque perfectiſsima: quò prima cum poſtremis, à quibus media apta penderent, amicitiæ & affinitatis quodam quaſi fœdere conſociarentur. Eſt nimirum quoddam cælum puſillum homo, cui collucent intus tanquā ſtellulæ ex virtutum contemplationibus, artiumq́ diſciplinis acquiſitæ naturarum plurimarum imagines. Illa etiam de cauſſa nouiſsimè ſuſcepta eſt hominis effectio, vt cum inter animantes repente apparuiſſet, terrorem iis reuerentiamq́ afferret: quò primo ſtatim intuitu perculſæ, moderatorem atque principem ſuum agnoſcerent, & eius imperia volentes ac venerabundæ faceſſerent. Præterea domicilium ipſi poſteriſq́ extruere prius oportebat, cum omni inſtrumento, eoq́ lautiſsimo. Hoc autem eſt mundus iſte tot rerum diſcriminibus quàm decentiſsimè inſtructus & ornatus. Cum ſit inſuper mundi epitome homo, ante magnum quàm paruum mundum condi debuiſſe haud negabitis. Denique poſtquam architectatus erat tum naturas, quæ ſola intelligentia percipiuntur, quæq́ ipſæ ſunt intelligentes, tum eas quę ſenſus mouent, & à corporea mole non ſeiunguntur: quarum illæ

ob ſimilitudinem quadam cum eo neceſsitudine copularentur : hæ quamuis procul ab eodem ſeiungerentur : quò manifeſtius præberet magnificentiæ ſapientiæq; ſuæ documentum, ex vtroq; naturæ genere admiſtum & conflatum aliquid , ceu corporatorum & aſpectabilium, ſenſumq; omnem fugientium rerum vinculum atque nexum excitauit. Quid igitur incæptat ? Vt cogitabundus, & re ante in conſultatione poſita (id quod arduis & impeditis in negotiis conſuetudo communis efflagitat) ad hoc operis moliendum ſeſe conuertit, opus abſolutiſsimum, præſtantiſsimum, poteſtatiſq; ac prouidentiæ ſuæ ſingulare monumentum, certiſsimumq; teſtimonium. Non ait, fiat homo, quomodo dixerat, fiat firmamentum, fiat lux : maius quiddam auditis : ſua enim ipſius manu hoc veſtrum corpus fingere dignatus eſt. Non cuiquam angelorum id mandauit, ipſe ſibi hoc depopoſcit. O miraculum. Sol fit, nec deliberatio antecedit : cælum corpus nobiliſsimum ſolo nutu conditur : nec vnde, aut quonam modo tam ſingulare opus effectum ſit memoratur. Sic ſtellæ, aër, mare, terra, animantes, omnia deniq; verbo ad ortum cientur: ad ſolius hominis effectionem cum conſilio effector accedit, & materia ad eam rem comparatur , & ad diuinitatis pulchritudinem ſpecies eius naturáque accommodatur, & finis ob quem condendus ſit exprimitur. Non indici animantis dentem, non ſapphirum aut ſmaragdum , ſed abiectum ac deſpicabile quiddam, pedibúſque conculcandum, terræ glebam ſumit, è qua vt artifex ſcientiſsimus arte permira, & co-

gitatu

gitatu effatúque perdifficili, tam honeſtum, tam formoſum, tam eximium, tam admirabile plaſma corporis humani componit & efformat, cui animum conſilij mentiſque participem cum inſertaſſet, hominem ſuæ ſibi excellentiſsimæ præſtantiæ ſimillimum perfecit Quin hoc amplius: iterum iterumq; humano ſchemate velatus, ſe in oculos vtriuſque plaſmatis ingeſsit, ſermonéſque cum ambobus ſerere ſuauiſsimos & amantiſsimos non eſt dedignatus: quo maximè modo amorem ſuum immenſum erga vtrumque demonſtrauit, & contra ad ſe diligendum vehementer accendit. Angeli quoque iiſdem ſeſe ad conſpiciendum & ad colloquendum dederunt. H. Quanquam neque patris omnium noſtrûm, neque genetricis origo nos fugit: nihilominus cæleſti lingua, condoceſieri, etiam in notis, haud nihil eſt. A. Poteſtíſne dicere, quam ob rem ſua DEVS imagine parentem veſtrum, & per illum vos omnes impertiuerit? H. Quî poſſemus imperiti & prophani? A. Tenuit morem regium. H. Quem illum? A. Si exædificaret ciuitatem rex quiſpiam, in eius medio electa è materia fabrefactum ſimulacrum ſuum loco celebri ſtatueret, vt conditorem indigenarum conuenarumq; nemo non agnoſceret. Sic ipſe ampliſsimam hanc elegantiſsimamq; ciuitatem cum ædificaſſet, in eius meditullio ſuam effigiem palàm ſpectandã propoſuit in homine, qui inter res procreatas medium eſt locum conſecutus: vt ex eius conſideratione ipſius magnitudo opificis perſpiceretur. A rebus præterea vniuerſis hominem in honore haberi voluit.

luit. Nam quid æquè honorandum vt imago conditoris omnium? Itaq; ſeruire vobis nec nos pudet, in quorũ ſalute curanda noſter labor omnis, opera omnis, & ſtudium omne conſumitur: nec aut cælũ, aut tellus, aut naturæ ſentiẽtes, aut aliud quippiam non commodat hominibus: qui ſi in ſcelera ruant, neq; cacodæmones in reos dare impetum, quod maximopere in optatis habent, nec res vlla fabricatorem violatum vlciſci audet. Vt porrò, cum in tanta animalium diſtinctione nullum Adamo ſimile inueniretur, quo cum is familiariter ageret, concorditerq; in omne tempus viueret, Deus Euam illi ſociam procreauit: ad eundem modum rebus corporeis omnibus iam conſtantibus, quoniam diuina ſimilitudo in earum nulla relucebat, nec reperiebatur cum qua Deum coire amicitiam, & deuincire ſe familiari conſuetudine deceret, hominem finxit, qui cum voluptatem caperet, à quo mutuùm amaretur, quemq; beatitudinis ſuæ conſortem decerneret: deliciæ enim illius eſſe cum filiis hominum. H. Oppidò magnum inter Dei bonitatem maleuolorumq; inuidentiam diſcrimen. Nam ſi vel diuitiis, vel potentia, vel nobilitate, vel honoribus, vel alio quocunque bono emineant, neminem ſibi parem tolerare queunt. A. De Eua generata ſubiiciamus. In hortum præparatum, vt in palatium magnificũ tranſlatus Adamus, ſoliuagus erat: quæ ſolitudo tum ob alia, tum ob ſobolẽ progignendã, qua homines proſeminarẽtur ſeruarenturq;, bona & vtilis ei non videbatur. Etenim cum homo naturâ ſit animal congregabile, & communitatis appetens, liquidò animaduertitur, quàm

eſſet

eſſet illi moleſtum futurum, vitam licet in ſumma commoditatũ affluentia ſocietatis expertẽ agitare. H. Alios mares, & complures fabricaretur Deus: cur muliebri commercio potiſsimùm Adamus indiguit? A. Quia cum eſſet caput, radix, fons veſtrûm omnium, ex quo populi genteſq́ ceu innumerabilia flumina deriuari debebant, illa deriuatio propagatioq́ niſi generaret, ipſum autem generare ſine vſu fœminæ confieri non poterat: quam eandem (vt dignitatem æſtimetis) non minus atque virum, velut conſultò ac deliberatò formauit. Faciamus, inquit, ei adiutorium ſimile. Fecit autem è latere Adami, quem ſomnus fuerat complexus, non è pedibus, non è tergo: quò is noſceret, ſociam & adiutricem ſibi, non ſeruam & mancipium tradi. Redundarunt verò tum corporis tum animi ornamentis ambo maximis & ſplendidiſsimis, extiteruntq́ in vtraque parte ſui adeo nobiles atque pulchri, vt nulla quæ aliquando inuenta eſt inter homines deinde progenitos vſque ad hanc diem pulchritudo, in comparationem cum illis venire queat. Mulier æquè ac vir ad imaginem Dei facta eſt. Eadem in vtroq; naturæ præcellentia, ſimilis virtus, eadem prœmia, eadem ſupplicia vtrique conſtituta. Eiuſdem conditionis vtriuſque anima: ſed animarum diſcreta velamina, quia diſcretus ſexus. Vos quidem hominum conceptu generamini, illi diuino ſatu ſunt editi: quare quò præſtantior eſt auctor, eo laudabilius exiſtere neceſſe eſt opus. Cæterùm vt in animalibus, vt in frugibus, vt in rebus naturę ſubiectis, recẽtia & vigentia vetera ſcentibus ac marcentibus antecellunt: ſic

gene-

generis veſtri vim potiſsimam, & ſupremam excellentiam in duobus illis principiis ac principibus fuiſſe, poſteritatémque continuata ſucceſsione magis magis ab ea defeciſſe creditote. Sic in plaſtarum pictorumq́ue operibus ſemper minus oſtendunt artis & elegantiæ, quæ ad propoſitum exemplar finguntur ac depinguntur: efficiturq́ue ſecunda imago deterior prima, & ex ſecunda depicta tertia, & ex tertia quarta: quóque longius à prototypo diſceditur, eo imperfectius eiuſdem perfectio imitando exhibetur. Tale aliquid etiam in magnete obſeruaſtis. Qui primus ad eum ferreus annulus admouetur, quàm fixus adhæſitat? At qui poſtmodum ad hunc admotum alius, non tanta vi ab annulo priore, quanta ille à lapide retinetur: lentius à ſecundo tertius, ſegnius rurſum à tertio quartus: atque ita deinceps ſerie longiſsima, per quam vna ſanè poteſtas ferrum ad ſe trahit & cohibet: non tamen ita validè in ſequentibus, vt in primis, præſertimq́ue in ipſo magnete. Debilitatur enim virtus, & quò ab origine longius ſeſe porrigit ac diffundit, eò magis ſenſim carpitur & exhauritur. Similiter cùm homines hominibus, vt folia foliis per tot interualla ſæculorum ſucceſſerint, tum corporis tum animi vires atque decora paulatim velut attrita, acciſa, & ſenectute confecta cernuntur. H. Hoc miſeri ſatis ſuperq́ue ſentimus quotidie. Quid ſi mundus annis adhuc mille extaret? A. Formatum eſt præterea corpus Adami è terra recenti, & ab aquis ſeparata penitus, atq́ue ob id pura ac ſincera, è qua non niſi purum ac ſincerum aliquid extruendum erat.

Nec

Nec idcirco tamen è quauis terrę particula, ſed vndiquaq; lectiſsima atque optima, & tanquam excolata, puriſsimo & nobiliſsimo habitatori, animo nempe diuino domus ſeu templum eſt excitatum. Quod ſi artifex probatiſsimus & ingenioſiſsimus fuit, vt planè fuit, vtique artus ſingulos numeris ſuis concinnauit, atque vt ad vnam & præclaram figurã aptis dimenſionibus proportionibusq; congruerent, operam dedit. Ad quam figuram & ſymmetriam cum eximia coloris ſuauitas acceſsiſſet, nihil ad conſummatæ pulchritudinis laudem deſiderari potuit: nec ad corporis decorem ornatumq; vllis tum veſtimentorum nitoribus, non ceruſſa & purpuriſſo, non armillis, torquibus, gemmis, monilibus, annulis aureis opus erat, quæ omnia ſtupeſcendum illud in primo viro, primaq; muliere membrorum ſ[illegible]ciſsimorum decus, & incredibilem compoſitionis venuſtatem potius dedecoraſſent, ac inuenuſtam & indecoram omnino reddidiſſent. Quæ enim de Adami forma dicuntur, de forma Euæ item interpretanda ſunt, quæ artificem eũdem habuit, & pulcherrima è pulcherrimo fabricata prodiit: cúmque ipſa eſſet ſexus ſui princeps exemplar, & coniux donanda viro belliſsimo, eam pariter eſſe viridiſsimo flore conueniebat. Parem verò præſtantiam obtinuiſſe vtriuſq; animum dubitare quî poteſtis, cum archetypon adeo egregium perfectumq; cernatis? in quo errare, aut minus omnia cõſequi quę vellet, non potuit opificis imitatio, qui hanc imaginem è ſua imagine non manu ac penicillo, ſed verbo tantum expinxit. Summa tum amborum ſimplicitas,

tas,candor,integritas, innocentia : vt & mens Deo, & ſenſus menti,& corpus animo obedientiſsimum ſe præberet. Perturbationes, motus à ratione auerſi, immoderati appetitus nulli : pax, quies, tranquillitas regnabant. Probationem deſideratis? nudi in paradiſo degebant:. inerat vtrique ſpecies quæ auguſtiſsima fingi poteſt : nihilominus nec nuditas, nec alterni aſpectus Venereas cogitationibus flammas ſubdebant. Rerum omnium ſcientia Salomonem anteibāt, ſanctitate & iuſtitia condecorati. Quid multa? nihil in terris eo ſtatu quem vterque à principio tenebat, vel ad dignitatis amplitudinem magnificentius, vel ad voluptatis oblectationem iucundius, vel ad copiam bonorum cumulatius, vel denique ad omnem hominis voluntatem & cupiditatem optabilius & beatius eſſe poterit. Verùm hæc fuerunt. H. Fuerunt, heu: dicendum eſt iterum, fuerunt: ſua enim culpa tantis opibus ſunt ſpoliati, & nos nec dum editos, in eaſdem clades præcipitauerunt, quibus ſemetipſi indigniſsimè perdiderunt. A. Quandoquidem ergò Deus Euam condiderat vt Adami ſociam & conſortem, propter ineundam coniungendamq; hanc inter eos inuiolabilem ſocietatem, & irruptā vitæ communionem, ad illum eam deduxit, ſponſoq; ipſemet ſponſam ſuam de manu in manū tradidit, huiusq; ſanctiſsimi coniugij conciliator atq; inſtitutor eſſe voluit. Quinimmo vt amantiſsimus pater filios chariſsimos amplexatus, omniaq; fauſta apprecatus, præcepit illis inire matrimonium, procreare dulciſsimas liberorum ſtirpes, extendere genus, progignere populos, obtinere mundum,

impe-

imperitare ac præeſſe rebus. Sed Adamum ſomno iam perfunctum, quibus, quàm blandis oculis Euam intuitum arbitramini? Subitò eam ex ſe productam agnouit, & amore perenni complectendam ſibi vt vxorem, & adminiſtram ſuam iudicauit, cum in hæc verba linguam ſolueret. *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem*, noſtis cætera. Mulier quoque, dici nequit, quàm placido lumine virum obierit, quamq; lætabunda ſuum in eo initium recognouerit, & quàm ſe ad illum toto pectore adiuuandum fouendumq; inclinatam ac propenſam ſenſerit. H. O caſtiſsimas & illuſtriſsimas nuptias, quas ſempiternus pater inter duas creaturas creaturarum corporatarum dominas, inter virgines, & terreſtres angelos (propter animos nimirum nulla adhuc libidine furentes, & quarumuis rationi non obtemperantium commotionum expertes) ad genus hominum perpetuandum ſua voce mandatoq; ſanxit. O nobiliſsimas nuptias. Ipſe DEVS pronubus ac paranymphus, paradiſus thalamus, dos vniuerſus orbis. A. Ridebat cælum, plaudebant ſidera, gratulabantur elementa, tellus gaudio geſtiebat. Noſtra caterua quæ iam tum cuſtodiæ gubernationiq; hominum naſciturorum addictam & conſecratam ſe audierat, & ex eo iucunditatem permagnam accipiebat, deſponſionem iſtam, & percuſsionem fœderis connubialis ab alto deſpectans & admirans triumphabat, cantuq; hilariſsimo epithalamium modulabatur. H. Cæleſte illud epithalamium veſtrum iteratote nobis, ſi meremur: vt antiquæ illius lætitiæ veſtræ particulam

vel nunc deguſtemus. Quid ni, ô Deum immortalem, illis nuptiarum ſacris recogitandis exultaremus, ſine quibus nullæ nuptiæ, atq; ita nulli homines. Si nulli homines, nullus mundus: nam propter homines mundus. A. Concedemus petitioni, & qua tum cæleſtium ordines, eadem ſymphonia aures animosq; veſtros deliniemus.

EPITHALAMION ANGELORVM TVTELARIVM,

IN NVPTIAS ADAMI ET EVAE, *parentum humani generis.*

IAm cælum terrasq; Deus, camposq; liquentes,
Et variasſtirpes, & naturas animantum
Condidit, & quæcunq; eſt illum hortata voluntas.
Huius at effigies ſolis incluſa duobus
Maiores mundo, & rerum dedit eſſe potentes.
Vnus & vna tamen numerus breuis, & decus ingens
Per latos quondam populos diffundere viſum eſt.
Ergò ſerenatam vinctus diademate frontem,
Totus & in dulcem altiſonans reſolutus amorem,
Cernite vti natis connubia læta creandis
Imperet, atq; ambos æterna in fœdera mittat.
Coniugium canimus, ſponſum ſponſamq; canamus.
Hoc agit ipſe Deus, dulci diteſcite partu,
Et ſeritote almas fœcundo ſemine gentes.
Accipe formoſam tæda fælice puellam:
Dedere præſtanti præſtans ô nupta marito.
Arduus exultat repetitis plauſibus æther,

Aſtre-

Aſtrorumq́ chori facto gratantur ouantes.
In numerum ludunt animalia capta lepore,
Annuit inque vicem concuſsis frondibus arbos.
Coniugium canimus, ſponſum ſponſamq́ canamus.
Veridicum oraclum, quod nulla redarguat ætas
Pandimus, ô magni fortunatiq́ parentes.
Naſcetur ſeries de vobis longa nepotum:
Secula diſcedent, ſuccedent altera ſacla,
Nec ceſſatura eſt hominum ſe dia propago
Spargere per terram, & patuli ſuper æquora mundi.
Coniugium canimus, ſponſum ſponſamq́ canamus.
Poſteritas perſæpe ſua ſub imagine numen
Cernet, & alternis dabit accipietq́ loquelas.
Namq́ genus veſtrum incenſo Deus ardet amore.
Ipſe olim humanos non aſpernabitur artus.
Coniugium canimus, ſponſum ſponſamq́ canamus.
At nobis iam nunc Genitoris maxima cura
Hoc voluit proprium, vt vigilet cuſtodia ſemper
Noſtra ſuper veſtros quocunq́ in tempore natos,
Quemlibet è ſuperis comitetur & vſq́ miniſter.
Coniugium canimus, ſponſum ſponſamq́ canamus.
De latere ergo tuo fabricatam hanc dilige, par eſt.
Tota ex te pendet, toto te pectore Adame,
Toto animo, & totis eſt te complexa medullis.
Coniugium canimus, ſponſum ſponſamq́ canamus.
Tu quoq́ fac præſtes quæ ſunt tua munera virgo:
Teq́ illo genitam memor eſto, & adhære, & ab omni
Commiſſum tibi parte tuum venerare maritum.

ANNOTATIONES.

PROTOPLASTI) *Primùm ficti & formati: ſic à Gracis Patribus appellatur. Adamus autem à Theodoreto* πατὴρ τȣ̃ γένȣς ἡμῶν, γενάρχης, προπάτωρ, *princeps, auus, ſeu progenitor, ſeu auctor generis noſtri.* O CLIENTES) *Dicebantur clientes liberi homines, qui ſe in alicuius fidem & patrocinium conferrent, à quo & ipſi in periculo capitis fortunarumq́ ſuarum defenderentur, & quem viciſſim omni honore & obſeruantia colerent. Conſule Gellium lib. 5. cap. 13. Priuatam clientelam etiam vnius familiæ intelligimus. Hoc enim ius neceſſitudinis gentilium quoque erat, & ad agnatos atq; gentiles tranſibat. Cic. pro Roſ. Amer. Nam cum multos veteres à maioribus Roſcij patronos hoſpitesq́ haberent, omnes eos colere atque obſeruare deſtiterunt, ac ſe in Chryſogoni fidem & clientelam contulerunt. Fuit alia clientela publica, de qua in Pand. multa Budæus, ego perpauca huc transferam. Moris fuit apud antiquos, vt prouinciales & ſocij pop. Rom. in clientelam ſeſe darent proceribus Romanis, quos patronos ſibi adoptabant non modo publicè, ſed etiam priuatim, ijq́ vt clientes eorum dicerentur, inter ſe verò hoſpites. Ferebat autem id huiuſmodi neceſſitudo, vt clientes perpetuo patronorum ſuorum patrocinio caput ac fortunas ſuas tuerentur, viciſſimq́ ipſi patronos ſuos omni obſeruantia atque obſequio venerarentur. Cic. in Diuinat. Clariſſimi viri noſtræ ciuitatis, temporibus optimis, hoc ſibi ampliſſimũ pulcherrimumq́ duce-*

ducebant ab hoſpitibus clientibuſq́; ſuis, ab exteris nationibus, quæ in amicitia ditioneq́; pop. Rom. eſſent, iniurias propulſare, eorumq́; fortunas defendere. Ibid. Scit hoc C. Marcellus: ſcit hic quem adeſſe video Lentulus Marcellinus: quorum fide atque præſidio Siculi maximè vtuntur: quod omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta eſt. Dicebantur autem illi conferre ſe in fidem ac clientelam patronorum, patroni autem clientes in fidem recipere. Huc vſq; Budæus. Addamus quædam de proprietate vocis ex Cornelio Frontone Grammat. Comes iter facit, Aſſecla ſequitur potentiorem, Sodalis adoleſcentiæ nomen eſt, Cliens implorat opem & fidem. Ita comes tutus, aſſecla officioſus, ſodalis amicus, cliens ſummiſſus. At enim cum cliens viro & fœminæ commune ſit, Horatius tamen genere muliebri clienta extulit, vt eruditi legunt Ode 18. lib. 2.

Nec Laconicas mihi.
Trahunt honeſtæ purpuras clientæ.

Plaut. item Rud.

Bene factum, & volupe eſt, hodie me his mulierculis
Tetuliſſe auxilium: iam clientas repperi.

Et Milite.

Habeo eccillam clientam meam.

Sic apud Terent. Eunucho, eſt gracila, pro, graciles, quemadmodum alia id genus apud alios. O PATRONI) *Quoniam cliens & patronus inter ſe conferuntur, & ſub eandem rationem cadentia ſunt, quod genus contrariorum Dialectici τὰ πρός τι vocant, neceſſe non eſt, quæ patro-*

no ſubiecta ſit vis, hoc loco declarare: vna enim huius generis vox alteram declarat. Refertur etiam patronus ad libertum: præterea ad reum, ita vt docet Aſconius, cuius hæc ſunt. Qui defendit alterum in iudicio, aut Patronus dicitur, ſi orator eſt: aut Aduocatus, ſi aut ius ſuggerit, aut præſentiam ſuam amico commodat: aut Procurator, ſi negotium ſuſcipit: aut Cognitor, ſi præſentis cauſſam nouit, & ſic tuetur vt ſuam. SENSILIVM SPECIE) *Cur loquimur voce barbara ſenſibilis, cum latina ſit in promptu ſenſilis ſenſile? pro eo, quod ſenſu percipi poteſt, quod ſub ſenſum cadit, quod ſenſum mouet, quo ſenſus cietur: ſeu quod ſentit, quod ſenſu præditum eſt, quod vim obtinet ſentiendi, quæ græcis* αἰσθητὸν, & αἰσθητικόν. *Præibit vtentibus Lucretius.* CVM OMNI INSTRVMENTO) *Propriè inſtrumentum in eo ponitur, quo quis vtitur ad opus aliquod efficiendum. In eo ſimiliter, quo domus, fundus, taberna & alia inſtruuntur, in omni, inquam, harum rerum apparatu, ac ſupellectile. Cic. in Verrem. Apronianus in eorum arationes venit, omne inſtrumentum diripuit, familiam abduxit. In Academ. Tantus ergo Imperator in omni genere belli fuit, prœliis, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiusq; belli inſtrumentis & apparatu, &c. Tranſlatè eſt, quo ad quippiam vel aſſequendum, vel comparandum, vel ad rei alicuius vſum vtimur. Cic. in Catil. Cum induſtriæ ſubſidia atque inſtrumenta virtutis in libidine audaciaq; conſumerentur. In Bruto. Quidquid habuit, habuit ex diſciplina: inſtrumenta naturæ deerant. Capitur hoc nomine*

mine interdum monumentum ſcripturarum ad res geſtas vel teſtificandas, vel poſteritati tranſmittendas pertinentium. Ex quo nonnulli, etiam Theologi, vetus & nouũ inſtrumentum vocant, quod alij vetus & nouum teſtamentum. Non indici animantis dentem) *Vt corporis vaſtitate & forma reliqua multum diſtat ab aliis animalibus quadrupedibus elephas: ſic in eo quoq;, quod ei cornua ex ore erumpunt: nam cornua eſſe, quos dentes nos putamus, argumentis probare nititur Pauſan. lib. 5.* Humano schemate) *Schema eſt habitus ſeu veſtitus, cultus, habitus, ſeu ſpecies oris, & geſtus, perſona, ſpecies, forma, figura. Sunt & Rhetoribus ſua ſchemata, quæ diuiduntur in* λέξεως καὶ διανοίας, *verborum & ſententiarũ. Cic. quaſi quoſdam geſtus orationis interpretatur. Illud ſilendum non eſt, Plaut. Amphit. ſchema genere fœminino dixiſſe, cui rei teſtes libri omnes, & Grammatici veteres.*

Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,
Quod ego huc proceſſi ſic cum ſeruili ſchema.

Animal congregabile) *Fieri profectò nequiret, vt ciuitas omnis naturà conſtaret, id quod lib. 1. de Repub. aſſerit Ariſtoteles, niſi (quod eodem loco idem docet) homo eſſet animal ciuile, & naturà aptum ad colendam ciuitatem, ſeu eos cœtus, ex quibus iure ſociatis ciuitas conficitur. Ex hoc rectiſſimè ratiocinamur, & verum eſſe quod idem ait, decernimus, eos qui ſe à ciuili ſocietate longius remouent, idq; non neceſſitate, ſed naturà & voluntate faciunt, aut improbos eſſe, aut humana conditione maiores: quales ſcilicet exiſtimandi ſunt, qui ab homini-*

minibus propter res vel naturales, vel cæleſtes liberius quietiusq́; contemplandas in vaſtas ſolitudines ſeſe abdunt: hi enim ad Diuos proximè accedunt. PAVLATIM VELVT ATTRITA, ACCISA) *Seneſcere mundum, & ad occaſum vergere naturam rerum, cum alia multa, tum præſertim humanorum corporum breuitas arguit. Nam eo recenti ac vigente multò proceriora naſcebantur: quod oſſa ingentia ſepulchris eruta pleriſq; locis demonſtrant. Qua de re conqueſtus eſt Homerus Iliad. 5. qui tamen à mundi ortu propius aberat. Ex quo ſcripſit Iuuenal. ſat. 15.*

Nam genus hoc viuo tunc decreſcebat Homero,
Terra malos homines nunc educat atq; puſillos.

Lucretius in 2. de paruitate animantium hæc habet.

Iamq́; adeo effœta eſt ætas effœtaq́; tellus,
Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit
Sæcla, deditq́; ferarum ingentia corpora partu.

PROGYMNASMA NONVM.

Dignitas hominis.

IIDEM.

ANGELI. O quam diu tandem vobis in minutioribus curis erunt conſilia noſtra fideliſsima atque amantiſsima? Quouſque igitur ad quotidiana, & pia cuſtodum defenſorumq́; veſtrorum monita obſurdeſcetis? Nunquámne quid hic erectus excelſusq́; ſtatus, & os ſublime, quid

quid diuorum qua tenemini poſcat cognatio diſpicietis? Antiquiſsima cuiq; veſtrum cura ſemper eſſe debet, cupiditatem exultantem omnibus opibus atque viribus coercere: mentita ac fallacia bona, ſenſus veſtros inani viſioni pulſantia, & in flagitiorum turpitudines impellentia contemnere: opiniones effæminatas ex animo extirpare: nihil quàm decus, quàm laudem, quàm virtutem charius, aut magis expetendum ducere. At vos in luto & ſordibus libidinum peſtiferarumq; voluptatum iacentes, nihil altum ac cæleſte ſuſpicitis. H. Quàm vellemus, ô puriſsimi ſpiritus, ô vindices acerrimi, quàm vellemus parere conſiliis ſalutaribus, & quà ducitis ſequi, niſi iſte quem circumferimus, & à quo circumferimur carcer nos arceret: niſi hæc cui nos illigatos, implicatosq; interdum ſuſpiramus, caruncula contra vota veniret: niſi hoc indomitum animal, id quod ipſi & commeminiſtis, & commemorare poteſtis, frænos impotenter recuſaret, ſeſſorem excuteret, calcibus feriret? A. Vidimus & videmus certè quidem refractariolam eſſe, repugnareq;, & obniti ancillam dominæ, voluptatem virtuti, cupiditatem rationi, & nulla induciarum pactione prælia vos præliari: attamen cùm fortius dimicaretis, tum trophęa, victoriarum verè laudabilium inſignia non pauciora ſanè conſtitueretis, ſi, quàm alto ſanguine oriundi, qualẽ diuina munificẽtia nobilitatis hęreditatem adieritis, crebrius in pectorib. volutaretis. Vitiũ omne, peccatum omne quomodocunq; & quibuſcũq; illiciis blandiatur, excellenti ac prope diuina hominis natura alienum eſt atq; indignum. H. Non negamus.

At illud nobis permoleſtũ, quod excelſam conditionem noſtram haud bene nouimus: quanquã ſuper ea diſputantibus vel attentiſsimas aures aduertere nunquã piguit. A. Scientib. iſta. Tam voſmetipſi negligenter habetis, vt nec ea noſſe ſtudeatis, quæ minuta in vobis ſunt cognituq́; expeditiſsima. Et humiles quidem, adeoq́; parui pretij apparetis, ſi quis è terra vos enatos cogitet: magni autẽ præſtantesq́; nimium, ſi, quonam modo, & quibus cum ornamentis nati conſideret. Faciemus ergo, vt hæc in conſpectu ponamus. H. Ita ſi feceritis, clientibus in poſterum obedientioribus vtemini. A. Homo partim eſt terreſtris, partim cæleſtis: partim ſenſu, partim intelligentia continetur: partim mortalis, partim immortalis: & hæc quidem, quæq́ue hunc in modum affirmari plura poſſent, partim propter corpus, partim propter animum, per quẽ ſolum ſocietate quadam ac ſimilitudine cum Deo coniungitur: quoniã ad archetypum diuinæ mentis diuina cura perfectus, eius ipſius ſigillum, ſpeculum nitidiſsimum, & tanquam particula quædam eſt, ac Deus quodammodo illius, cui commiſſus, & à quo geſtatur: paruus ſcilicet Deus in mundo paruo, vt ille magnus eſt Deus, & rex ſuper omnes Deos in mundo ampliore. Etenim ad hominem mens ſimilem illi proportionem & comparationem habet, quam ad mundanam machinam ſummus ille omnium moderator ac Dominus. Non videtur mens, & videt ac perſpicit tam quæ in homine, quam quæ extra hominem ſunt omnia. Naturam rerum omnium caducarum ſcientiis & artibus tanquam directis ac certis itineribus peruaga-

uagatur, per cælum, terras, & maria incredibili celeritate diſcurrit. Nec in his acquieſcens, è caligine iſta rerum mortalium, ipſa cælorum penetralia peruadit, mentes ab omni coniunctione materiæ ſinceras perluſtrat, & vſque ad ipſum primum vniuerſorum ſatorem contendit, cuius maieſtatis percuſſa radiis velut temulenta efficitur. Atque vt Deus quæ ſunt entia re, ac formas naturales: ſic ipſa quæ ſunt entia ratione, & formas artificioſas creat: eæ ſunt intellectus humani ſimilitudines. quemadmodum procreatæ res diuini intellectus imagines cenſentur. Animo debet homo, quod miraculum ingẽs, animal venerandum, Deus quidam in terris, Trinitati ſimilis appellatur. Nam vt ex patre ſempiterno filius generatur, ex illo & hoc Spiritus ſanctus procedit: ſic (licitum eſt enim diuina ad humana cum pietate transferre, longè magis quàm hæc ad illa) ex intellectu progignitur voluntas, & ex his duobus memoria emanat. Atque vt pater eſt Deus, filius Deus, Spiritus ſanctus Deus, nec idcirco tres dij, ſed vnus duntaxat ſub perſonis tribus: ita intelligentia eſt anima, voluntas anima, memoria anima: nec ideo tres animæ, verùm vna tantũ, cuius trina vis & dignitas. Quid? num hæc vobis honorifica, & eximia non videntur? H. Immo verò eximia & honorifica, ô tutores fidiſsimi. A. Imitator quoque & quaſi æmulus Dei, nõ modo effigies & ſimulacrum eſt homo per ingenium & ſollertiam: quod cum exemplis monſtrare liceat innumeris, nos vnum & alterum fidei faciendæ producemus: à pictoribus autem ordiemur. Zeuxis ita ſcitè vuas pinxit, vt eas tanquam

veras

veras auiculæ aduolitantes peterent. Apelles equũ & canem tanto artificio ſimulauit, vt equi prætereuntes adhinnirent, canes allatrarent. Ariſtides Thebanus pinxit animum, & ſenſus omnes expreſſit, quos Græci vocant ἤθη: perturbationes ſimiliter. Eiuſdem pictura fuit, oppido occupato ad matris è vulnere animam agentis mammam adrepẽs infans: intelligebaturq́ ſentire mater, & timere, ne emortuo lacte ſanguinem infans lamberet. Praxitelis Venerem qui aſpectabant, viuam iuraſſent. Architas Tarentinus mathematicis rationibus columbam confecit ligneam, quæ volauit. Ægyptij deorum ſtatuas eo ingenio fabricabantur, vt incederent, & vocem mitterent. Quid Archimedes? Lunæ, ſolis, quinque errantium motus in ſphæram illigauit, effecitq́, vt quemadmodum in mundo, tarditate & celeritate diſsimillimos motus vna regeret conuerſio. Quod ſi id in hoc mundo fieri ſine Deo nequit, an eoſdem motus Archimedem ſine diuino ingenio in ſphæra imitari potuiſſe creditis? In aliis rebus & artibus inuenta & effecta cõplura, è quibus mentium veſtrarum ſingularis pręſtātię clariſsima elucet ſignificatio pręteruehimur, ne longius ſermo extendatur. Qua de cauſſa Homerus veſter homines appoſitè ἀλφηςὰς, multæ indagationis & inuentionis nuncupauit. Nec non admirabiles fuerunt qui fruges, veſtitum, tecta, cultum vitæ, præſidia contra feras excogitarunt, & à quibus cæteri officiorum ciuilium leges ac iura didicerunt. Iam inueſtigare occulta, rebus imponere nomina, mortales in agris beſtiarum ritu vagantes, victuq́ ferino vitam tolerantes vnum in locum

cum compellere & congregare , eorũmq́; immanem feritatem ratione & oratione in manſuetudinem facilitatémq́; conuertere, ſonos vocis infinitos paucis literarum notis amplecti, in domos ſuperas ſcandere, aſtrorum ortus, obitus, curſus, progreſsiones, inſtitiones notare, dies, menſes, annos, circumſcribere, defectiones ſolis & lunæ cognoſcere, longéq́; ante prænoſcere, & inpoſterum tempus prædicere : hæc & ſimilia ab animo profecta certè diuina ſunt. Ille & præterita recordatur, & futura proſpicit, & præſentia complectitur : ille ſapit, ille ſentit, ille vult, ille viget, quæ cum Deo habet communia. Ille demum conſequentia cum antecedentibus connectens, quid ex quo efficiatur aut probabili, aut neceſſaria argumentatione concludit, ſingula definit circumſcriptéq́; comprehendit. Vt porrò Deus ex molitionibus ſuis: ſic ipſe ex memoria tot tantarúmq́; rerum, ex inuentione innumerabilium artium, ex celeritate motionis, ex pulchritudine virtutis, ex operibus denique & actionibus ſuis agnoſcendus eſt. A ratione ſermo profluit, eius interpres & nuntiũs, per quem animus quidquid concepit, quidquid voluit, omnes pulſus & agitationes ſuas indicat, in apertúmq́; deducit. Hæc etiam ſolius hominis laus, cui adiuncta eſt vox mirè ſedata, placida & manſũeta, q̃ ipſa peruariè ad vſum, ad explicandum, ad placandum, ad excitandum, vrgendum, impellendum, erigendum, confirmandum, retinendum, & quaſi alendum accommodatur. Fremunt, rugiunt, mugiunt, ſibilant, barriunt, grunniunt reliquæ animantes: auium autem cantus humana voce dulcior nullus

repe-

reperitur. H. Dignitatem communem omnium noſtrûm, quod quidem pertinet ad partem meliorem è duabus, quibus cohæremus, præclarè expoſuiſtis, & iam nos chariores ipſis nobis reddidiſtis. Deprehendimus nunc manifeſtius, quàm immemorabile tetrumq; ſit facinus, commaculare & inquinare picturam diuinitatis tam ſplendidam, & tam admirabilem atq; excellentem corporis noſtri incolam, mũdo ipſo nobiliorem ſuperioremq; rebus ſubiicere viliſsimis & inaniſsimis.

A. Quin & altera veſtri pars propter fabricationem mirificam ſuſpicienda eſt: vt eius cauſſa æquum videatur hominem ſeruire nemini, niſi opifici ſuo, & cui ille ſeruire iuſſerit. Nec, vt ſapientum quoque vox vna eſt omnium, Deum quiſpiam clarius ex cælo & terra, quàm è ſua ipſius natura, fabrica, conſtitutiòne, compagibus cum accuratione perueſtigatis cognouerit. H. Erudite nos etiam fultis ſuper altero dimidio noſtri: vt cum perfectius viderimus, quantum præſtemus naturis aliis ſentientibus, de hoc munere ardentius vos amemus, & præcepta quæ dederitis cupidius agitemus. A. Antecellere corpora humana animalium corporibus, figura iſta non prona, & in humum abiecta vt illorum, ſed celſa, & ad cæli domicilium, quaſiq; ad conſpectum patriæ erecta in primis docet. Senſibus tam internis, quàm externis anteitis. Perfectior in vobis ſenſus communis, imaginandi vis ſeu imaginatrix facultas, quæ φαντασία græco nomine, acrior memoria, cogitatiua, quæ in illis æſtimatrix. Aquilæ à viſu, vultures ab olfactu laudantur, quædam ab auditu. At-

qui

qui oculi veſtri in iis artibus, quarum iudicium eſt penes oculos, in pictis, fictis, cęlatiſq́ formis, in corporum etiã motione atq́ geſtu multa cernunt ſubtilius: colorum etiam, & figurarum venuſtatem atq́ ordinem, & decentiam oculi iudicant. Non diſcernunt, non diiudicant aut diſtinguunt animantes ea quæ ſenſu attingunt, vti vos, qui aſpectu virtutes etiam aliorum vitiaq́ obſeruatis: iratos, propitios: lætantes, dolentes: fortes, ignauos: audaces, timidos. Auribus & in vocis, & in tibiarum neruorumq́ cantibus varietatem ſonorum, interualla, diſtinctionem, & vocis genera permulta: canorum, fuſcum, leue, aſperum, graue, acutum, flexibile, durum percipitis. Illæ nihil horum. Quantum reliquis tribus excellatis, odoratu, guſtatu, & tactione, plures artes ad eos capiendos delectandoſq́ repertæ oſtendunt. Tot compoſitiones vnguentorum & odoramentorum, tot ciborum conditiones, tot corporum lenocinia. Præterea in temperamento corporum veſtrorum maior primarum qualitatum ęqualitas, & longius ab exuperantia remota mediocritas. Non illic pugnant frigida calidis, humẽtia ſiccis: nec nimis vel terrea ſunt, vel aquea. Quocirca pelliũ duritia, villi, vngues recurui, roſtra, cornua, moles, quoniam hæc ex abundanti vel terreſtris, vel aqueæ materiæ copia certum eſt exiſtere, imperfectam in belluis coagmentationem corporis arguunt. H. Et queri non erubeſcimus, quod iſta arma & munimenta nõ habemus, quaſi malignius nobiſcum prouidentia cæleſtis egiſſet? O ſtoliditatem. A. Quidquid vobis negatum eſt, dari non potuit. Dedit autem Deus horum

horum loco homini conſilium ſiue prudentiam, & manus: vt illa quidem quæcunq; ſibi forent ex vſu excogitaret: his eadem compararet atq; conficeret. Nec foris potius quàm intus ornari & armari oportuit hoc ſanctiſsimum animal, quod ad æternitatem fingebatur. Quid quod illiuſmodi rebus, quas nominaſtis, pulcherrima ſpecies humani corporis periiſſet? Informemus animo hominem cum ferinis dentibus, cum cornibus, vngulis, cauda ſeu breui, ſeu longa, pilis diuerſicoloribus: quid illo fœdius? quid monſtroſius? ſicut ipſa viciſsim animalia, ſi has res detraxeris, ſi nuda & inermia finxeris, elegantia dicere profectò non poteris. Sed pretium operæ fuerit de ſtructura & perfectione corporis particulatim diſſerere, vnde videatis, quantis rebus quamq; preclaris vos artifex ille maximus dignandos putauerit. Omittemus ſtatum erectum, de quo paulo ante: qui vos monet cæleſtium contemplatores eſſe inſtitutos: & eo cogitationes dirigendas, quo vultus dirigitur. Cum ſit autem nobiliſsimum elegãtiſsimumq; animal homo, etiam quà corpus, non eſt controuerſum, in ipſo corpore nihil nobilius eſſe aut pulchrius capite. H. Bene caput diſputationis veſtræ caput ipſum facitis: attentione attentiſsima attendimus. A. Ipſo ſitu primùm partibus reliquis antecellit, in loco poſitum celſiſsimo, tanquam cælum huius puſilli mundi, qui dicitur homo, in quo duo ſidera voluuntur lucidiſsima, oculi videlicet, vt ſol & luna. Eſt ſedes & aula rationis: ex qua, vt ex ſublimi arce, per ſenſuum feneſtras omnia contuetur. In eo ſenſus omnes tum qui interiores, tum qui exterio-

teriores vocantur: alibi ſolùs tractus viget. Non *illud*, quemadmodum in aliis animantibus, porrectum, ſed globi ſimile formatum, quoniam in figuris perfectior eſt rotunditas. Huius ſuprema pars & faſtigium naturali veſte, ſiue caluaria vt ſcuto tegitur muniturq́ue: pars prior, quam faciem dicitis, neceſſariis ſenſuum vſibus tanquam miniſteriis inſtruitur & ornatur. Nam oculi duo quam vos cohoneſtant? inter quos naſus veluti murus eſt interiectus. Aures duæ quantum decorem addunt? Frons vallata per circuitum, effuſi ante aures capilli, earumq́ue ſummæ partes in coronæ modum circumdatæ, & occipitium omne velatum, quantopere hæc ſingula decent? Cumq́ue ipſa nuditas humanam pulchritudinem, & proportionem membrorum, vnde pulchritudo naſcitur, magis exhibeat, non ideo capiti congruebat: quanta enim deformitas fuiſſet, ex caluitie patet. Cooperuit ergo illud pilis. Et quoniam in ſummo futurum erat, tanquam ſupremum ædificij faſtigium atque culmen decorauit. Barba vel ad maturitatem corporum, vel ad ſexum diſcernendum confert, decorem virilitatis auget. Ore paruo, labris rubentibus in reliquo faciei colore albo nihil eſt venuſtius. Dentium acies duplex, medij acuti ad cibum diuidendum, lati poſtremi ad eum penitus commolendum. Lingua ſucciplena: eadem non hiſpida vt boum: non tenuis & longa, vt canum: ſed moderata, cuius appulſu ad dentes verba formantur. Vires omnes cæterarum partium à capite oriuntur, à quo illis ſenſus, & motus, & rectio propter imaginationem atque ſenſus, quorum in

eo ſedes. Quamobrem caput meritò vocatis, quidquid in re aliqua principium eſt, aut excellit. Denique ſi quem vultis honore afficere, caput nudatis, non manum: quod probationi eſt, videri partem corporis præcipuam. In toto homine dicitur, totus capitis vocabulo intelligitur. Et Iurecos. tradunt eum locum, in quo caput hominis ſolum ſepeliatur, ſacrum atque religioſum fieri: qui honos reliquis partibus non conceditur. Verum enimuero quia ſenſus animi interpretes & miniſtri perſapienter in capite facti conſtitutiq; ſunt, antequam hinc diſcedamus, de fabrica & excellentia quinque ſenſuum diſſeramus. Oculi inſtar excubitorum ſeu ſpeculatorum, bini in arce ſunt collocati, quorum vnus ſeruet à dextris, alter à ſiniſtris. Hi tuniculis membranulisq; tenuiſsimis, pellucidilis ac bene firmis conueſtiuntur, quorum pupillæ quaſi quadam Iride in orbem cinguntur. Sunt autem ob id lubrici ac verſatiles, vt & declinent ſi quid lædat, & quaquà verſus aſpectum velociter faciléque conuertant. Tegumenta eorundem palpebræ mira ſunt mollitudine: non ſolum enim prohibere debent, ne quid pupillas offendat, ſed ipſæ etiam eoſdem, dum claudunt, dum aperiunt minimè lædere. Hæ pilis tanquam telis & haſtilibus muniuntur, quibus ciliis nomen inditum, quò paruorum corporum, vt puluiſculorum, arenularum, feſtucarum, quæ ventorum flatibus excitari ſolent, damna arceantur, excludanturq; inuolatu culices, & eius generis inſecta: quæ cum veluti palos ac ſudes cilia præfixa conſpiciunt terrentur, & fugam capeſſunt. Hoc eodem modo cuſpidibus quibuſdam,

quæ

quæ ariſtæ dicuntur, contra minorum auium morſus natura ſpicas communiuit atque vallauit. Præterea oculis velut tectum Deus impoſuit ſupercilia, quæ defluentem à fronte ſudorem vt pluuias excipiant, & ad tempora tranſmittant, vt illi huius quoque moleſtiæ maneant expertes. Sequuntur aures, iurè & ipſæ altiorem ſortitæ locum, propter ſonum recipiendum qui naturà in ſuperiora fertur. Auditus continenter patet, cumq́ue voces infinitas admittat, nunquam expletur: quarum differentias pernouit: & vt concinnitate gaudet, ſic diſcrepantia contriſtatur. Hoc ipſo etiam in ſomnis egemus: cuius iter flexuoſum ne quid illaberetur, ſi directum eſſet. Prouiſum deinde, vt minutiſsimæ beſtiolæ, ſi quæ conarentur irrumpere, in ſordibus vt in viſco hæreſcerent. Durus autem, & quaſi corneolus introitus multis cum amfractibus, quòd his naturis relatus amplificatur ſonus. Extra autem eminent quę appellantur aures, & tegendi cauſſa factæ, tutandiq́ue ſenſus, & ne adiectæ voces laberentur atque errarent, priuſquam ſenſus ab his pelleretur. Nares ad odores percipiendos, & ſuaues quidem admittendos, fœdos autem nocentesq́ue repellendos & auerſandos, & ad capitis defluxus excipiendos rectè etiam ſurſum poſitæ: & quòd cibi potionisq́ue iudicium magnum earum eſt, ori vicinæ ſunt. Quia verò neceſſariæ vtilitates vt ſint patulæ requirunt, anguſtiores habent aditus, ne quid in eas quod lædat, poſsit peruadere: humidæ perpetuò ad puluerem multáque alia repellenda vtiliter. Ad incolumitatis porrò cuſtodiam, & ad vſum aptè guſtatus in ea parte oris habitat, qua eſcu-

lentis poculentisq́ iter natura patefecit. Tactus toto corpore æquabiliter funditur, vt omnes ictus, omnesq́ minimi & frigoris & caloris appulſus ſentiantur. Subeſt capiti rigidum ac teres collum, ſub quo ſcapulæ, velut mollibus iugis à ceruice demiſſæ: valida dein, & ſubſtricta neruis ad fortitudinē brachia: toris inſignibus extantium lacertorum ingens robur: vtilis ac decēs flexura cubitorū. Quàm etiam aptæ, quamq́ multarum artium miniſtræ manus vobis datæ? Digitorum enim contractio facilis, facilisq́ porrectio, propter molles commiſſuras & artus, nullo in motu laborat. Pectoris latitudo ſublimis & expoſita oculis, mirabilem præfert habitus ſui dignitatem. Papillæ quoque leuiter eminentes, & fuſcioribus ac paruis orbibus coronatæ, nonnihil addunt venuſtatis: fœminis ad alendos fœtus affixæ, maribus ad ſolum decus, ne informe pectus, & quaſi mutilum videretur. Huic ſubdita eſt planicies ventris, quam mediam ferè vmbilicus nō indecenti nota ſignat: ad hoc factus, vt per eum fœtus dum eſt in vtero nutriatur. Pedes tanquam columnæ, totum hoc ædificium ſuſtentant. Vt autem in ædificiis architecti auertunt ab oculis & naribus dominorum ea, quæ profluentia neceſſariò tetri eſſent aliquid habitura: ſic Deus prouidentiſsimus architectus res ſimiles procul à ſenſibus amandauit. Hæc de exterioribus membris partibusq́ ſummatim & breuiſsimè dicta ſunto. H. Cauſſam breuitatis ipſi non ignoramus: nimiam videlicet longitudinem, quam vitare conuenit: propterea fortaſſe de interioribus quoque tacetis: quorum explicatio etſi iucunda foret, vobis

bis tamen hoc oneris imponendum non eſt. Quanquam vos quidem fatigari non poteſtis: ſed nobis in eo parcitis, quos abire ſine faſtidio cupitis. Nunc oramus, vt velitis declarare, quo pacto verum ſit, hominem cõmunicare cum omnibus, & eſſe quodammodo omnia: id enim eſt quod ſæpe audimus. A. Si homo mundus minor verè dicitur, neceſſe eſt eum aliquo modo rerum omnium gerere ſimilitudinem, & proportione quadam reſpondere omnibus. Vt ergo in maiore mundo quatuor corporum elementa ſunt: ſic in homine humores quatuor reperiuntur, cholera, ſanguis, pituita, atra bilis: quorum primus igni, alter aëri, tertius aquæ, poſtremus terræ habet imaginem. Vt in magno mundo cæli octaui incitatione orbes inferiores conuerſantur: ſic in homine penes rationem eſt principatus, cui appetitus omnes ſeſe obſequentes præſtare, & ab ea moueri atque gubernari debent. Quod in illo eſt media regio aëris, in quã elati terrarum aquarumq; halitus condenſantur, & in nubes coguntur, id eſt in homine cerebrum, quo in loco aſpirationes vaporesq; è viſceribus ſublati frigeſcunt, indeq; velut in pluuias ſoluti deſtillant. Cum ſint item ſubſtantiarum genera quatuor, quibus vniuerſum conſtat componiturq;, ſubſiſtentium, viuentium, ſentientium, intelligentium, eadem quatuor in homine inſunt. Etenim cum inanimis, & ſtirpibus illi cognatio intercedit, quod ad corpus, & elemẽtorum temperationem, & ad vim vegetatricem, altricem, accretionis, & generatricem attinet. Cum animantibus & in iiſdem, & in virtute ſentiente, appetente ac mouente. Cum beatis ſpiritibus, quòd rationis particeps. Hactenus

nus de animis & corporibus humanis ſermonem texuimus, & ex his dignitatem veſtram demonſtrauimus. Iam, poſtremo ſcilicet loco, ex fine rerum eandem docebimus. H. Percommoda & expedita diſtributio. A. Veſtri cauſſa tantarum rerum molitio facta eſt: vobis omnia parata: vobis ſubiecta: vos vtimini omnibus: omnium in homine rerum dominatus, id quod exploratiſsimum, & in manifeſtiſsimæ veritatis luce poſitum eſt. An non apparet hominem tenere principatum & regnum animalium, dum greges maximi ducantur à ruſticano, ſine ferro, ſine telo, ſine vllis armis, cooperto viliſsimo ſagulo, aut rhenone, geſtante baculum quo laſſus innitatur? Nihilominus pecudes tam multæ, tam validæ, tam à natura armis potentibus inſtructæ, vt ſerui Dominum venerantur, & imperata faciunt. Terram colit iuuencus, trahit aratrum, vehit onera, ſubit iugum, vocem hominis aratoris pertimeſcit, cornuum ſuorum obliuiſcitur. Aſini, muli, cameli ad ſarcinas recipiendas veſtro iuſſu ſe ſubmittunt. Ferociſsimos equos domatis, & cicures redditis. Flagellorum ictus patitur, qui robore & celeritate vos ſuperat longiſsimè. Seu fugere, ſeu venari, ſeu in arma ruere velis, non repugnat, ad mandata exequenda præſtò eſt. Canis domum tibi cuſtodit, feras indagat, ipſum te quocunque, vt ſatelles iuratus comitatur, latratu dentibusq; à periculo te ſeruare paratiſsimus. Oues ſub tonſura quieſcunt tacitæ, & velut annuum tributum libentes perſoluunt. Mare, aër, terra, ſidera tributaria ſunt hominum, quibus vſum ſui vt vectigal largiuntur. Sol illuminat, calefacit,

facit, grauiditates & partus maturitatesq́ gignendi affert. Luna tenebras nocturnas moderatur, ſtellæ temporum viciſsitudinem indicant. Mare tranſportandis & apportandis mercibus ſeruit. Aër hauſtus ingenitum vobis calorem temperat, pluuiæ inde cadentes ſata alunt, auium tot genera vobis ſuſtinet. Vos campis, vos montibus fruimini: veſtri ſunt amnes, veſtri lacus, veſtra vineta, veſtræ fruges. Nulla demum res eſt, quæ ad commodum veſtrum non faciat: quando aliæ ad vſum vitę conducunt: aliæ ad voluptatem & iucunditatem: aliæ ad depellendos morbos, & retinendam ſanitatem: permultæ ad exemplum & imitationem: omnes ad percipiendam cognitionem, & ex ea cognitione ad hauriendam Dei notitiam, ex qua pietas & amor erga eundem effloreſcat. Quomodo ergo fides & tibias eorum cauſſa repertas dicendum eſt, qui illis vti nouerunt, & vti poſſunt: ſic ea quæ diximus, ſolis iis parata confitendum eſt, qui vtuntur. Rurſum, vt Athenas, & Lacedæmonem Athenienſium & Lacedæmoniorum cauſſa putandum eſt conditas: & omnia quæ ſunt in his vrbibus, eorum populorum rectè eſſe dicuntur: ſic quæcunque ſunt in omni mundo, hominum putanda ſunt. Nec quia poſtremus conditus eſt homo, ideo non Dominus. Aurigæ & gubernatores loco poſtremo cum ſedeant, currum & nauim moderantur, habenasq́ cum volunt laxant, & adducunt: ſimiliter homo præfectus eſt rebus conditis, vt eas gubernet, iisq́ ad arbitrium vtatur: non ipſe quidem ſimpliciter præfectus vt ſit, ſed vt Vicarius quidam ſit illius ſummi Regis, cuius eſt imperium totius vniuerſi-

tatis: ita tamen, vt ſua ſibi libertas relinquatur, liceatq́ facere quod libet. Hoc eſt culmen, hæc nobilitas humana: cuius nunquam non memores, cauetote, nequid ea alienum indignumq́ committatis: ſi & numen propitium, & nos amicos, atq́ fautores retinere deſideratis. H. Modis omnibus & impensè cauebimus: & quo fælicius caueamus, facite ne aliquando cohortationibus inſtinctibúſque veſtris egeamus.

ANNOTATIONES.

DIGNITAS HOMINIS) *Græcis* ἄνθρωπος *(vt alia veriloquia mittam, adducta ab Etymologo) dicitur* παρὰ τὸ ἄνω καὶ θρεῖν, ἤγουν βλέπειν, μόνος γὰρ τῶν ἄλλων ζώων ὁ ἄνθρωπος ἄνω βλέπει, *ab eo quod ſurſum aſpiciat, quod illi ſoli conceſſum eſt ex animantibus: ſoli enim contigit os erectum, ſtatusq́ ſublimis. Plato in Cratylo* ἄνθρωπον *dictum vult ab* ἀναθρεῖν, *quod eſt attentè intueri, quæ videris, & adhibita animi ratiocinatione contemplari, quod animantes aliæ non faciunt. Latina vox homo, vnde exiſtat, adhuc ſub iudice lis eſt. Plurimi Grammatici ab humo deducunt: ſiquidem ex humo conditus homo. Hoc etymon irridet Fabius libr. 1. cap. 6. Docti quidam ab* ὁμοῦ *ſimul, quoniam homo eſt animal ſocietatis appetens. Lege cap. 20. lib. 2. apud Rhodig.* QVID HIC ERECTVS EXCELSVSQVE) *Annotatione quadam in ſuperiorem dialogum ſatis, opinor, multa hac de re diximus, cum illud: Sanctius his animal,*

mal, &c. illuſtraremus ex Philone & Baſilio. Legas licebit in eandem ſententiam extremum capitis primi li. 2. apud Lactant. ET A QVO CIRCVMFERIMVR CARCER) *In Phædone Plato nominat corpus* τῆς ψυχῆς φρουρὰν, εἱργμὸν, δεσμοὺς, *animæ cuſtodiam, carcerem, vincula. Seneca ſimiliter ergaſtulum atq; vincula. Apud Iob domus luteæ appellantur humana corpora.* CARVNCVLA CONTRA VOTA VENIRET) *Quantopere ſapientiæ adeptionem corpus hoc, quæq; ad id pertinent, eiuſq; cauſſa quæruntur, impediant, eximiè docet Philo, libro de Gigantibus.* Cauſſa autem inſcitiæ præcipua caro eſt,& cum hac intercedens familiaritas. Certè & coniugium, liberorum educatio, parandæ rei familiaris neceſſitas, obſcuritas, egeſtas, negotia tum priuata tum publica, & cætera innumera ſapientiam adhuc florentem arefaciunt, &c. OBEDIENTIORIBVS VTEMINI) *Obedientiores nos ſentietis, experiemini. Demoſth. Olynth. 1.* ῥᾴονι καὶ πολὺ ταπεινοτέρῳ νῦν ἂν ἐχρώμεθα τῷ φιλίππῳ, *faciliore iam multo, & demiſſiore Philippo vteremur. Terent. Heaut. Næ ille facili me vtetur patre. Cic. pro Sex. Roſc. Ne beſtiis quoq;, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus vteremur.* PER QVEM SOLVM SOCIETATE QVADAM) *Non eſſe hominem Dei imaginem per corpus, diſertè oſtendit Baſilius Homil. 10. non longè à principio. Quomodo autem in corpore quoq; modo aliquo imago Dei reperiatur, docet ex Auguſtino, & Bernardo Pererius lib. 4. in Geneſ. Quæſt. 5. Huc quadrabit locus peregregius Ciceronis è 1. de leg.* Animal hoc prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & conſilij, quem voca-

mus hominem, præclara quadam conditione generatum eſt à ſempiterno Deo. Solum eſt enim ex tot animantium generibus, atque naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera ſint omnia expertia. Quid eſt autem non dicam in homine, ſed in omni cælo atq; terra ratione diuinius? Quæ cum adoleuit, atque perfecta eſt, nominatur rite ſapientia. ANIMO DEBET HOMO) *De præſtantia & libertate mentis humanæ Philo in lib. inſcripto: Quod Deus ſit immutabilis. Videamus quanam re homo antecellat cætera. Hic eximium munus ſortitus eſt, etc. Miratur animum Cicero quoque Tuſcul. 1. & referti ſunt commẽtarij ſapientum eius admirationibus & commendationibus.* ZEVXIS ITA SCITE) *De Zeuxide, Apelle, aliiſq́; celeberrimis pictoribus, & admirandis eorum picturis Plin. lib. 35. cap. 10.* QVID ARCHIMEDES) *De ſphæra vitrea huius Mathematici M. Tullius Tuſcul. 1. & 2. de Nat. deor. Lactant. lib. 2. cap. 5. Extat Claudiani epigramma in eandem.*

Iuppiter in paruo cum cerneret æthera vitro
Riſit, & ad ſuperos talia dicta dedit.
Huccine mortalis progreſſa potentia curæ?
Iam meus in fragili luditur orbe labor.
Iura poli, rerumq́; fidem, legemq́; deorum
Ecce Syracoſius tranſtulit arte ſenex.
Incluſus variis famulatur ſpiritus aſtris,
Et viuum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium mentitus ſignifer annum,
Et ſimulata nouo Cynthia menſe redit.
Iamq́; ſuum voluens audax induſtria mundum
Gaudet, & humana ſidera mente regit.
Quid falſo inſontem tonitru Salmonea miror?
Aemula naturæ parua reperta manus.

Poſido-

Poſidonius Panætij auditor & ſucceſſor ſimilem ſphæram effecit. Teſtis Cicero 2. de nat. deor. MORTALES IN AGRIS BESTIARVM MORE) *Certum eſt, quicunq; humaniorem iſtum cultum, iuriſq; deſcriptionem, & domiciliorum coniunctiones inuenerunt, vt nec ſine ſapientia, ſic nec ſine animo inuenire potuiſſe: cuius effecta cum tam illuſtria & multa ſint, ipſum vt cauſſam, illuſtriſſimum eſſe oportet.* A RATIONE SERMO) *Theodoretus ſerm. 3. de prouidentia, humani corporis ſcitiſſimam compoſitionem eleganter deſcribens, ſermonis organa ſeu inſtrumenta vide quomodo explicet.* ANTECELLERE CORPORA HVMANA) *Quam nihil deſit corporibus noſtris ad abſolutionem, & quo pacto occurrendum ſit bruta animalia nobis proponentibus, Rhodig. lib. 3. cap. 10.* SENSIBVS TAM INTERNIS, QVAM EXTERNIS) *Senſus hominum multo anteferendos ſenſibus beſtiarum M. Tullij ſententia eſt 2. de nat. deor. cui ſua probatio adiungitur ibidem. Plin. lib. 10. cap. 69. tactione, deinde guſtatu ſuperare, reliquis ſuperari à multis animalibus hominem affirmat. Aquilæ, inquit, clarius cernunt, vultures ſagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denſo atq; ſurdo naturæ elemento. Sed huic obiectioni ſatis reſponſum videtur in dialogo. Illud certiſſimum, quod adiungit Plin. Auditus cui hominum primus negatus eſt, huic & ſermonis vſus ablatus: nec ſunt naturaliter ſurdi, vt non iidem ſint & muti. Senſus externos ſcribunt quidam quinque partibus mundi reſpondere. Tactum habere rationem terræ, guſtatum aquæ,*

auditum aëris, olfactum ignis, viſum cæli. Tactui obiicitur aſperum, leue, humidum, aridum, rigidum, &c. guſtus humectatione perficitur : percuſſus aër ſonum efficit : ex calore odores exiſtunt : videndi ratio lumine indiget. OCVLI INSTAR EXCVBITORVM) *De oculorum natura & conſtitutione Baſil. Humil. 11. ſub finem, Theodoret. ſerm. 3. de prouid. Sicut autem in corpore principatum natura dedit capiti, cui ſummum locum tanquam regiam attribuit, reliquis membris omnibus quæ à ceruice vſque ad imos pedes pertinent ei pro baſi ſuppoſitis : ita inter cæteros ſenſus imperium penes oculos eſſe voluit. Ideo hos quoque in ſublimi collocauit vt principes, & quidem variis modis honoratos, ſed præcipuè loco tam inſigni & conſpicuo. Hæc Philo lib. de legibus. Maius malum eſſe cæcitatem ſurditate, puto dubitare neminem. Ex eo ſequitur oculorum ſenſum præſtare auditui : quo de poterat eſſe controuerſia.* VESTRI CAVSSA TANTARVM RERVM) *Nimis longum facerem, ſi hoc aggrederer per rerum ordines oſtendere. Ita eſt ſanè : omnia quibus conſtat mundus, quæque ex ſe generat, ad hominis vtilitatem accommodata, eius cauſſa omnia facta & parata ſunt. Tu lege Cic. 2. de nat. deor. Lactant. lib. 7. cap. 3. & lib. de Ira Dei cap. 13. Theodoret. de prouid. ſerm. 1. 2. 5. Damaſcenum de fid. orthodox. lib. 2. cap. 10.* VOS MONTIBVS FRVIMINI) *Non tantum ex neceſſitate materiæ, ſed ad vtilitatem quoque ſtirpium atque animantium, nec non ad ornatum & decorem terræ facti ſunt montes. Etenim varietas collium,*

&

& camporum, diſtinctioq́ue vallium & montium eximiam terræ pulchritudinem & decorem addunt. Conferunt deinde montes ad ſalubritatem aëris, ad fertilitatem ſoli, ad maturitatem fructuum, ad coërcendos frangendoſq́ue maris impetus, ad furorem ventorum refrænandum, ad generationem fontium & fluminum, quæ ferè oriuntur è montibus. Multæ arbores, multæq́ue animantes non alibi, quàm in montibus generari, paſci, & verſari ſolent. Valent præterea ad diſcriminandas prouincias & nationes. Sunt enim quidam montes regnorum gentiumq́ue quaſi limites & termini: quorum arduus & difficilis tranſitus obſtat, ne aliæ gentes alias bello appetere, & vexare contendant. Hæc longeq́ue plura de laudibus & mirabilibus montium Pererius in Daniel. lib. 4.

PROGYMNASMA DECIMVM.

Quatuor elementa.

AFRANIVS, CALLIPPVS, SANCTINVS, BALBVS.

AFRANIVS. Quid vos cenſetis, condiſcipuli & amiculi mei? quid cenſetis, inquam? De naturis quatuor corporũ ſimpliciũ, quæ ϛοιχεῖα Græcis, elementa Latinis,

Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & ſemina rerum

Ap-

Appellare ſuemus, & hæc eadem vſurpare
Corpora prima, quòd ex illis ſunt omnia primis,

frequentes & lectitauimus domi, & audiuimus in gymnaſio. Poſſumúſne per συζήτησιν diſcere, quod eorum loco principe habendum ſit? C. Poſſumus verò, nec voluntas deſit: iam enim noſti amiculos tuos diſputationum iſtarum paulo etiam cupidiores fortaſſe quàm ſatis eſt. S. Ac iurè quidem earum percupidi ſumus: limatur quippe in diſputando, & tanquam excolatur veritas. Percipiendæ autem puræ ac liquidæ veritatis ſi nos quacunque ratione cupidos ſtudioſosq́ confiteamur, quis tam eſt futurus incogitans, pæne dicam delirus atq́ fanaticus, vt id in vitioſis ducat? B. Addendum fuit, Sanctine, nos infinitis, concertationumq́, & vociferationum iracundarum plenis diſputationibus applaudere non ſolere. A. Prudenter hoc: nam & philoſophiæ grauitate ac ſanctimonia indignæ ſunt: & cum iracundia pertinaciaq́ vtiliter atque rectè haud eſt vt poſsit diſputatio procedere. Nos autem hodie nõ ad Philoſophorum quotidianum protritumq́ morem tenuiter, anguſtè, cum verborum fœtoribus, ſed ad oratoriam propè conſuetudinem, ſeu ſecundum Philoſophorum rhetoricam explicatius, abundantius, rebus & verbis illuminatius diſſeramus: quodq́ antehac perſtudioſè fecimus, vt eloquentiam cum philoſophia coniungeremus, idipſum in hac quæſtione perficiendum nobis arbitremur. C. Quoniam elementa ſunt quatuor omnino, & nos totidem, ſuum quiſq́ ſibi depoſcat, cuius patrocinium tueatur. B. Ego indoctior ſum Philonide, & in literis cùm interioribus,

tum leuioribus plumbeus. Quocirca infimum locum, in quo terra quieſcit, petere me verum eſt, & de ea vt graculum inter Muſas aliquid perſtrepere. S. Tua modeſtia, Balbe, partem pulcherrimam mihi, veluti bolum è faucibus. Quid igitur? quando omnia grauia deorſum feruntur ſuo pondere, vt leuia in ſublime, date nobis duobus Afrani & Callipe, vt de principiis craſsioribus garriamus nos craſsi & pingues. Vos contra de leuibus, & ſublimibus diſſertare addecet, qui ingeniorum celeritate in domos ſuperas perfacilè ſcanditis, an euolatis? C. Circumſpice Afrani, quid huic encomiaſtæ reſpondeas. A. Quaſi tu vera prædicaueris, Sanctine, ego & Callippus de igne & aëre ſcholas explicabimus. Veruntamen cum naturali qualitate vtraq; diſcordent ignis & aqua, quòd ille calidus & ſiccus, hæc frigida & humida: poſtulo vt tu æquè à me in diſputando diſſentias, & aquam igne à me commendato meliorem rationibus nobis aut perſuadeas, aut perſuadere contendas. S. Non eſt ingenij cymba grauanda mei. Erit difficilè aduerſus te tantum Achillem arma expedire, pugnamq; capeſſere: & vereor, ne facibus ſuis ingentibus ignis me tuus amburat, ſi non comburat. A. At tu, vereor ne me aquis tuis ſummergas, totumq; Oceanum mihi ſuperfundas. C. Eodem certè modo aër meus à terra Balbi qualitatibus ambabus diſsidet: humor quippe & calor aërem efficit: ſiccitas & rigus terræ inſunt. Itaque mihi tecum ſimilis digladiatio proponitur. Impedi quæſo, mi Balbe, ne aut ſiccitas tua humorem meum exſorbeat, aut frigus calorem extinguat. B. Immo tu caueto, ne

plus

plus caleas quàm licet : hoc enim igni conceditur ſoli, calere quantum maximè poteſt, cuius quidem patronum ſe edidit Afranius: aut humorem faucibus ſicceſcentibus amittas, vt çogaris flagitare potum, cum hæc ſint quaſi ſacra quædam *νηφάλια*. Quem verò huius litis dicemus arbitrum? A. Vos duo de nobis, nos duo de vobis arbitria faciemus. S. Eſto. An ex contentione iſta duarum vtrinque partium intelligetur, quod elementum non aduerſario tantum ſuo, ſed reliquis quoq; tribus antecellat? C. Etiam.

IGNIS.

A. Primigenium corpus ignis, cæteris longè maius, ſubtilius naturæq; corpori vacanti cognatum atque proximum, cum lunæ globo cui ſubeſt, in orbem contorquetur, ſemperq; viget. Cuius munera (vt paucis & generatim agamus) aquæ & terræ frigus temperare in coagmentatis corporibus: eorundem vitalem confouere ſpiritum : renouare, purgare, conſumere, maturitates afferre, percoquere : cuius imaginem poſsidet hic noſter ignis, quem ad vſum atque victum adhibemus: quia calidus & ſiccus, multis alioqui rebus diſsimilis. Ille eſt purus quidam feruor : hic minimè purus: ſed aqua, terra, & concretis qualitatibus admiſtus, ſeſe hominibus indulget. Ille aſpectu propter ſummam raritatem nõ ſentitur, nec nutritur, cum ſimplex ſit, & aliis potius alimentum largiatur: at hic noſter ſub oculos cadit, & niſi tu pabulum iterum iterumq; ſufficias, non ſufficit. Ille vitalis, ſalutaris, omnia conſeruat, alit, auget, ſuſtinet, ſenſuq; afficit: hic noſter quem vſus vitæ requirit, confector conſum-

ſumptorq́ eſt omnium, & quocunq; inuaſerit, omnia diſturbat ac diſsipat. Cum ipſa procreationis ratio ſimul omnia quatuor initia iſta poſcat, aqua & terra materiæ, ignis & aër velut formæ locum obtinent, à quibus illa priora finguntur formanturq́ vt ab artificibus: ornatum ordinemq́ adipiſcuntur, & quodammodo vti mortua ad vitam excitantur. Haud quidquam progenerat tellus, niſi igni per eius intima diffuſo grauidetur: qua vi, ignea ſcilicet: quoniam aut carent, aut neutiquam abundant petræ, ſcopuli, ideo nihil edunt. Quin aqua ipſa igne deſtituta corrumpitur: tantum abeſt, vt producendis conſeruandisq́ rebus idonea per ſe videatur. Nam quomodo aliarum rerum, ſic prorſus etiam aquæ formã atq; naturam calor tuetur, cuius abſentia illius mors dicenda eſt: putrorem enim odoremq́ fœdiſsimum nanciſcitur. Quod dico, in aquis paluſtribus & ſtagnantibus, & aliis demum nullo motu agitatis liquet: quo motu ceu machinatore calor fotus in naturis perſeuerat. Nec aliũs rei gratia aquas fluitantes vocitare viuas conſueuimus, niſi, quod in iis calorem, quæ eſt aquarum vita, ipſa motio retinet. Et dubitabitur ignem præſtare aquam, quandoquidem ea ab ipſo vt ſit adipiſcitur? Quid quod igni ablato interit animal? omne enim quod vitę particeps eſt, ſiue animal, ſiue è terra natum, propter incluſum in eo calorem viuit: quo refrigerato & extincto, occidere omnia & extingui neceſſe eſt. Partes animalis, in quibus perparum caloris inſidet, vt oſſa, capilli, & quæ à corde longius diſtant, minus pollent ſenſu: ſtirpes & ſemina non ab humore, ſed à cali-

do humore accretionem ſortiuntur: vapor humidus omnes res creat, inquit Ouidius. Nocet frugibus aqua: vſq; adeo per ſe non eſt fertilis. Quid aqua ad vſum ignis egemus? quę etiam exitio illum dare conſueuit. Aqua autem calefacta cum aptior ſit ad vſus diuerſos, hoc igni debet, qui ab Æſchylo Pythagoreo vocatur πάντεχνος: ſiquidem ſine eius auxilio neq; à principio potuerunt, neq; hodie poſſunt confici vlla inſtrumenta aut opera artium, quibus quotidie vtimur. Omnes inuenit ignis, & conſeruat artes, in cuius ſocietatem laudis aqua ſe non offert. Perquam breuibus terminis vitam natura circumſcripſit, & huius breuitatis dimidium ſomnus aufert. Quod ſi quis etiam in tenebris quam longa eſt noctē vigilaret, quo tandem ex ea peruigilatione fructu augeretur, ſi non ignis bona diei repræſentans, noctis & diei diſcrimen tolleret? Si ergo nihil vita charius, quia nihil vtilius aut iucundius, ignis qui vitam, hoc eſt vitæ quaſi dies multiplicat fugandis tenebris, per quas omni actione ſuperſedendum eſt, cur non rebus omnibus, nedū aquæ anteponatur? Arbitror præterea multùm vidiſſe Perſas, qui diuinis illum honoribus coluerunt. Vultis amplius? Leo nihil perinde vt ignem metuit: nec eſt quidquam ad eius immanitatem edomandam efficacius. Quiſquamne igitur domitorem ferociſsimæ beſtiæ aquis digniorem negare molietur? Audiamus Sanctinum.
S. Atqui longiuſculum te fore ſperabam. An quia domunculam tibi, non domum natura dedit, idcirco etiam breuiloquentiam dedit? A. Vobis permittitur eſſe longioribus, cælo capita alta ferenti-

rentibus, vt de Ætnæis fratribus in 3. canit Virgilius. C. Vende merces tuas Sanctine.

A Q V A.

S. Vellem de mea merce Plautinum hoc liceret. Bona merx, inquit, facilè emptorem reperit, tametſi in abſtruſo ſita ſit. Aqua eſt elementum humidum, ac ſummopere frigidum, diffluens, terra tenuius, aëre craſsius, agitabile, concretis corporibus ad emolliendum, ad conglutinãdum, ad ignis aërisq; calorem mitigãdum perutile. Aquæ & igni communis laus, quod iis hominum vitam contineri veteres rati, quos grauibus pœnis ob commiſſa dedere inſtituebant, iis aqua & igni, hoc eſt, commercio & communitate hominum interdicebant: ne quis eos, inquam, vrbe, tecto, menſa reciperet: ne quidquam rerum vitæ tolerandæ impertiret. Anteſtare autem hanc igni, mox videbitis. Sed trium ingenio prudentiaq; acutiſsimorum poëtarum, & vetuſtatis auctoritas non eſt tacitè prætereunda. Heſiodus eam rerum primordium ſtatuiſſe, & chaos ὡς ἀπὸ τῆς χύσεως ab effuſione (eſt enim natura fluida ac fuſilis) videtur nominaſſe: quicum facit Homerus, Oceanum rerum patrē appellans. Hoc ſenſit Thales, hoc idem Pindarus, vt apparet, qui exordio ſtatim Olympiorum ait, optimam eſſe aquam. Quanquam ob variam eius vtilitatem hoc fortaſſe dixerit: quam ob rem viliora rariſsimis anteferimus, diuináque nominamus. Ægyptiorum ſacerdotes hydriam quandam ingentem veneratione ſingulari colebant, quam obtectam & caſta religione ſuſceptam, in ædem ſollemni pompa inferebant.

Eo cum perueniſſent, ſummiſsi genibus terram petentes, manusq́ in cælum tendentes iis agebant gratias, qui primi diuinæ benignitatis dona cum hominibus ad eorum commoditates communicaſſent: ex humore enim oriri omnia opinabâtur. Hinc etiam fluminum magnorum capita & origines honore deorum proſequebantur: & cum omnium aquarum, tum præſertim fluuiorum perenniumq́ fontium naturam, propter eximiam alendi augendiq́ vim, diuinam iudicabant. Ignis non eſt ſemper vtilis, nec eo ſemper eſt opus: cum vtamur tamen, & neceſſariò vtamur aquâ hyeme & ęſtate, noctu interdiu, ſani & ęgroti: faciliusq́ quarumcunque rerum, quam illius inopiam perferamus: ſine qua nihil, neque marinum, neq́ aërium, neque terrenum viuendi munere fungitur. Deficiant nos frumenta, veſcemur pomis & nucibus: victitabimus aucupio, venatu, piſcatu, oleribus, radicibus. Deficiamur aqua, nihil iſtorum ſuppeditabit: ſin autẽ, ad vſum tamen ea parare non poterimus. Infelix, noxia, infrugifera regio, quæ premitur aquarum penuria. In ſtirpibus, herbis, fructibus quędam nullo ſunt calore, quędam perexiguo: humor omnibus humo prodeuntibus naſcẽdi, augeſcendi, fructum pariendi auctor eſt. Aqua nuſquam detrimentoſa, ignis aliquando perniciosus ſentitur, qui ſumptum materiamq́, & cibum ſuum cum deſideret, non poſſunt eo perinde vti pauperes vt copioſi: aqua patitur ſe hauriri & adhiberi æqualiter, & gratis ab omnibus, ac veluti bonum ſe ipſo perfectum & ἀυταρκὲς, extra ſe nihil requirit. Elias vates Deum precabatur ne plueret.

eret. Non pluit annos tres,menſes ſex. Quàm tum *fame ora modis pallentia miris?* quàm multi paſſim ante diem reddebant animas? Initium vitę hominis aqua & panis. Poſt vinum inuentum, poſt excogitatam potioné hordeaceam, quam cereuiſiam vulgus, adhuc innumeri aquæ potores ſunt, & ſani interim ac robuſti ſunt: potitant falernum, maſsicum diuites, & morborum diritate laniantur. Aqua cum igni ſociari poteſt: videmus enim eam calefieri ad res multas, & quæ ſunt naturà calentes, quas thermas dicimus, morbis (quod norunt omnes) expellendis facultatem ſalutiferam cohibent: at ignis nunquam vel humidus erit, vel frigidus, vt eius temperatio commodare queat. Addam hoc vt coronidem. Aliud quodammodo elementum aqua creat, mare inquam, cuius vtilitates vt maximæ, ita plurimæ. Heracliti eſt, ſi ſole careremus, noctem nobis futuram perpetuam. Concedatur nobis cum Plutarcho non abſimile huic dicere: abſq; mari fuiſſet, homo animal omnium animalium efferatiſsimum & impudentiſſimum fuiſſet. Et hęc quidem iſto modo, & hactenus. A. Si tam egregiè pro terra diſputabitur aduerſus aërem, quam pro aqua diſputatum eſt contra igné, tam vincet Balbus Callippum, quam Sanctinus vicit Afranium. S. Ecquid auditis? ſe perculſum à me victumq; pronuntiat. C. Eo timidius accedo ad cauſſam orandam, quia deſperatur de me. A. Non deſperationis, ſed fiduciæ iniiciendæ dictum puta, ſi quid dictum eſt. C. Perpauca de natura & vtilitate aëris attédite, palmamq; Balbo, nihil repugno, adiudicate: ita aqua & terra erunt

vtiliora elementa,ſi minus nobiliora. Vtrum verò in his duobus præſtet, de eo ferat litem qui voluerit. A. Ad te hoc Balbe. B. Prome laudes aëreas.

A E R.

C. Aër mediocriter eſt calidus, ſummè humidus, ſubtilis etiam (quod terræ & aquæ negatum eſt) facilè fugiens, agitabilis, aliisq́; ſe coërcentibus terminis opus habens. Quocirca inter cælum & terram medium ipſum maximus ille pater diffudit, vt ita muris firmiſsimis ſepiretur. Nec homines, nec animantes vllæ motu cierentur, nec reſpirarent ſine eo, cum eas ipſe ducto ſpiritu alat ac ſuſtentet: ac ne locutionis quidem vſum ſine eius vſu haberemus. Ille cordis membrorumq́; aliorum æſtuantium feruorem moderatur: pellucidus, per quem oculi noſtri ſolis luce paſcuntur: cuius item radiorũ vim vehementiorem humore ſuo naturali, caloreq́; ſubfrigido ea temperatione afficit, vt iis citra moleſtiam perfruamur. Locum omnem alio corpore vacuum implet: per cauernulas & rimas ſe ingerit: oculis ad cernendum, auribus ad audiendum, naribus ad odorandum inſeruit. Ad calorem & frigus, ad humorem & ſiccitatem excipiendam idoneus, ſponte ſua ſuperiora appetit vt ignis, at celeritate impari, quia leuitate poſterior. Verum ob tenuitatem mobilitatemq́; introrſum, extrorſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum, & in orbem agitatur. Cum per ſe luminis ſit expers, à ſole ſideribusq́; illuſtratur. Tenet ipſe quoque animantes ſuas, vt aqua piſces, terra quadrupedes: volatus, inquam, auium ſuſtinet, &

per

per vnumquodq; earum genus ἱερογλυφικῶς notatus reperitur, potiſsimumq́; per accipitrem paſſis alis, ob excellẽtem eius celeritatem inter aues, & per columbam: vel quia de domeſticis alitibus nulla neque longius domo, neque diutius auolat: vel quod illi tanta cum aëre familiaritas, vt ibi tutius quàm humi verſari videatur: tantaq́; eſt eius in volatu facilitas, vt Virgilius dicat: Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas. Itaq; Syri, qui aërem tantopere colebant, occidere columbam religione vetabantur. Viciſsitudines illæ quatuor, hyemis, æſtatis, veris, & autumni quid ſunt, niſi commutationes aëris, ad tuendam animalium vitam, ad rerum ſub luna poſitarum conſeruationem prouentumq́; neceſſariæ? Hoc elementum in nubes concreſcit; humoremq́; colligens terram irrigat imbribus, atque etiam, vt quidam ſenſerunt, huc illuc effluens ventos creat, annuasq́; frigorum & calorum varietates conciliat. In eodem generantur rores, niues, & res frigidæ, quæ ſuis locis ac temporibus ſalubres cognoſcuntur.

Illic & nebulas, illic conſiſtere nubes
Iuſsit, & humanas motura tonitrua mentes,
Et cum fulminibus facientes frigora ventos,

Non temerè ſcripſit Hippocrates: aërem diuinum quid eſſe: & vires cùm in temporum, tum etiam corporum ac ingeniorum mutatione nõ exiguas habere. Ægyptij deorum nuntium vocauerunt. Hem Balbe, prodi in medium, & cum ornamentis ſuis terram tuam introducito, nobisq́; optatum præbe ſpectaculum.

TERRA.

B. Velim quidem ſanè,ſi queam modo. Quamuis vltimum locum terra inſideat,non tamē vltimam poſſedit laudem: elementum inprimis ſiccum & frigidum,cuius ſiccitas aquæ humorem in corporibus temperans, ea durabiliora præſtat. Eſt præterea denſum, graue, immobile. Exin eius nota cubus. Vt enim ille quocunque voluitur, ſemper iacet,nec facilè mouetur:ſicipſa per ſe immobilis, ſi fortuita vi commoueatur, mox rurſum iacens quieſcit.Alia tria elemēta continet.Delitere enim in eius viſceribus ignem, perpetua flammarum eiaculatio in Ætna monte, aliisq́ꝫ locis perſuadet. Item complurium aquarum igneo calore feruentium ex eadem ebullitio. Quantam aëris copiam coërceat,crebri terræ motus,propter ſpiritum nimirum intus agitatum conflictatumq́ꝫ teſtātur;vt interiores cauernas,& ſpecus ſubterraneos multo aëre completos prætereamus. Aquæ vim immodicam eius intimis contineri, perpetuæ fontium ſcaturigines, & origines fluminum, & puteorum effoſsiones docent.Iam vos ipſius vocem auribus accipere fingitote. Ea ſit huiuſmodi. *Me ob multa ingentiaq́ꝫ merita parentis nomine mortales venerantur, quæ vt cælum diuorum, ſic ego hominum ſedes, naſcentes excipio, natos alo, ſemel editos ſemper ſuſtineo ac porto, poſtremoq́ꝫ hac luce defunctos gremio meo complector & operio. Vos ſacros facio (ſacri enim ſepulti) titulos veſtros & monumenta gero, veſtraq́ꝫ vitæ breuitatem futurorum ſæculorum memoria compenſo. Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus,*

præci-

præcipitantur in torrentes: aër denſatur in nubibus, procellis furit: ego conſtans, ego benigna, mitis & indulgens, quaſi ancilla ſedula vobis miniſtro. Vomeribus, raſtris, ligonibus ſollicitata quæ non gigno? quæ vltro ac libens non fundo? quid à me deſideratis vel odorum, vel ſaporum, vel ſuccorum, vel colorum, vel tactionum denique? Paſco veſtros oculos, recreo nares, delecto guſtatum, demulceo aures, tangendi quoque ſenſum ſuauiter rebus pluribus afficio. Medicas herbas ad corporum humanorum incolumitatem ſemper effero, venenatas beſtias patior quidem, ſed inuita, & homines ſuis me criminibus vrgent culpamq́ ſuã mihi imputant. Venena me gignere confiteor: ſed quis eorum vſum nocentiſſimũ præter hominem inuenit? Cauere ac refugere alitibus feriſq́ ſatis eſt. Atq́ cum arbore exacuant limentq́ cornua elephanti, & ſaxo rhinocerotes, & vtroq́ apri dentium ſicas, ſciántq́ ad nocendum ſe præparare animalia, quod tamen eorum tela ſua, excepto homine, venenis tingit? Illi & ſagittas vngunt, & ferro aliquid dant nocentius. Inficiunt flumina, & rerum naturæ elementa. Ipſum quoque aërem quo viuitur in perniciem vertunt. Creditum mihi cum fœnore magno reddo: vt à me diſcatis cumulatè referre gratias: & non ſolum altricem, verum etiam magiſtram virtutis pulcherrimæ, vel virtutum potius agnoſcatis: nec tantum velitis eſſe alumni mei, ſed etiam diſcipuli. Quæ namque Themis dicitur, dea æquitatis, eadem & Terra, ſumq́ ſymbolum iuſtitiæ, benignitatis, grati animi, virtutumq́ ſimilium. Contemplamini pauliſper, & aciem

in omnem partem protendite, meumq́; decus, ſpeciem ac pulchritudinem admiramini. Quæ copia, quæ varietas florum è ſinu meo prodeuntium? quibus tanquam margaritis & gemmis ſplendeſco. Quàm inexplicabilis herbarum diuerſarum vbiq; multitudo? qua vt viridiſſimo amictu conueſtior. Quàm proceræ, quàm formoſæ arbores? quæ eſt veluti cæſaries mea, & illa tot arbuſta, tot frutices cincinnuli mei. Per me vagantur, & pabula pinguiſſima mea detondent tot animalium ferorum cicuratorumq́; genera, nec conqueror. Tot & tam vaſta maria humanis vſibus ad res commutandas apportandasq́; opportuniſſima ego contineo. In me fluminum gelidorum piſcoſorumq́;, ac fontium lymphis ſtrepentibus manantium mira iucunditas, quæ ſunt quaſi vbera mea quibus rigantur ſtirpes, potanturq́; animalia. Hîc ſpeluncis vſq; ad delicias excauata ſum, illic accliuis & ſurrecta proceritate ſuperba montium. Non omnia in me plana, vel ardua: ſyluis, pratis, montibus, vallibusq́; diſtinguor. Et cum foris alimenta animantibus ſufficio, ob quæ vitam mihi debent (quare etiam ζείδωρος vitæ datrix, rurſum πολυβότειρα, πολυφόρβη multorũ nutrix appellata ſum) non ſum ſterilis in ipſis viſceribus, vbi tam varia metalla, aurum, argentum, ſtannum, plumbum, aliaq́; pario. Produco inſuper marmora plurium generum ad fabricandas columnas, ad ædes & palatia fulcienda & exornanda, ad contegendos & incruſtandos parietes, ad ſigna & ſtatuas conformandas, ad regum tumulos, ad omnigena monumenta. Nec gemmas à me non conſequimini,

quibus

quibus articuli veſtri niteant. Habetis deniq; è ſyluis meis molliſsima vellera, inde veſtes ſericas. Quas ego prætereo, quàm innumeras magnificasq; vrbes ſuſtento, quibus vt corona circumdor? Et ego quondam dearum fui in ordine, & habita ſum dearum vetuſtiſsima, ne ſeſe hoc bono tantum ignis & aqua iactitent. Ac multo quidem iuſtius ego fui, propter plura & præſtantiora beneficia, quibus cum aſsiduè fruamini, non eſt neceſſe ea deinceps à me percenſeri. Hæc vt imparatus: de palma non curo, vincat æquitas. A. Quid ſentis Callippe? C. Quod antequam diceret ſentiebam: vicit Balbus. A. Et de Sanctino? C. Teſtatus es ipſe, te ab eo victum. S. Nos duo igitur quod de vobis iudicemus nihil habemus: & tam bonis iudicibus agimus gratias. Poſthac ad ſimilia certamina paratiores veniemus, quo paratius vincamus. A. Neſcio: nam & nos armati, & graui quidem armatura in arenam deſcendemus.

ANNOTATIONES.

PER ΣΥΖΗΤΗΣΙΝ) *Interpretari poſſumus hoc verbum diſputationem, diſceptationem, qua inter ſe aliqui de re quapiam quærunt rationibus & argumẽtis, mutuam quæſtionem. Nam* συζητέω *valet vnà cum alio de re aliqua diſquiro, diſputo, cum aliquo rationes & argumenta ad rei cuiuſpiam indagationem confero.* SECVNDVM PHILOSOPHORVM RHETORICAM) *Alia quædam eloquentia philoſophorum eſt, eorum dico, qui eloquentes ſunt habiti, vt Platonis, Xenophontis,*

Ariſto-

Ariſtotelis, Theophraſti, &c. alia oratorum: quod diſcrimen explanat non vno in loco per libros de arte dicendi ſuos M. Tullius. In 2. autem de finib. vno verbo, & ſummatim indicat. Sed hac Rhetorica philoſophorum, inquit, non noſtra illa forenſi, quam neceſſe eſt, cum populariter loquamur, eſſe interdum paulo hebetiorem. PETERE ME VERVM EST) *Verum apud maiorum gentium ſcriptores latinos eſt idem perſæpe quod iuſtum, æquum, par, rectum: id teſtimoniis planum fiet. Cic. pro Quintio. Continuò ne verum fuit poſtulare, vt ex edicto bona poßidere liceret? Pro Murana. Negat verum eſſe allici beneuolentiam cibo. Ad Att. li. 2. Quid verius, quàm in iudicium venire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? Liuius lib. 32. Cæterùm & ſociorum audiri poſtulata verum eſſe. Virgil. lib. 12. Æneid. me verius vnum Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro. Terent. And. Id ne verum eſt? immò id genus hominum eſt peßimum. Horat. ſat. 3. lib. 2.*

An, quodcunq; facit Mæcenas, te quoq; verum eſt
Tanto dißimilem, & tanto certare minorem?

Et epiſt. 7. lib. 1.

Metiri ſe quemq; ſuo modulo ac pede verum eſt.

Sic veritas pro æquitate nonnunquam. Cic. pro Quint. Cùm tot tantiſq; difficultatibus affectus, atq; afflictus, in tuam C. Aquilli fidem, veritatē, miſericordiam P. Quinctius confugerit. In Verrem Act. 1. Sin iſtius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem, veritatemq; perfregerint. SCHOLAS EXPLICABIMVS) *Nomen ſcholæ Cic.*

etiam

etiam adhibet in controuerſiis, & diſputationibus de rebus cognitione dignis. Tuſc.1. Vt iam etiam ſcholas Græcorum more habere auderemus. Ibid. Itaq; dierum quinque ſcholas, vt Græci appellant, in totidem libros contuli. Et lib.3. Sunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de vita inhonorata & ingloria dici ſoleant. Separatim autem certæ ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de ſeruitute, de debilitate, de cæcitate, de omni caſu, in quo nomen poni ſoleat calamitatis. Hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim quærunt, quanquã planè diſputationis, delectationiſq; ſunt. 2. de finib. Primùm deprecor, ne me tanquam Philoſophum putetis ſcholam vobis aliquam explicaturum. SACRA QVÆDAM νηφάλια) *In ſacris iſtis quæ Athenis fiebant Mnemoſynæ, Auroræ, Soli, Lunæ, Nymphis, Veneri, & Vraniæ non libabatur vinum, ſed aqua melle diluta, ſeu aqua mulſa. Per prouerbium dicitur nephalium ſacrificium de conuiuio abſtemio, aut nimium frugali ac ſobrio.* PRIMIGENIVM CORPVS IGNIS) *De igne videbis, ſi libuerit, quæ ſcribat lectu mirè iucunda, ſacra & profana, vir omnibus maximarum artium diſciplinis politiſſimus Pererius lib.4. in Daniel.* IPSA PROCREATIONIS RATIO SIMVL OMNIA) *Quomodo per copulationem qualitatum elementa corpus mixtum generent, egregiè, vt alia compluſcula phyſica Baſil. Homil.4. Omne autem corpus eſſe mortale, ſic oſtendit Cicer. lib.3. de nat. deor. Etenim omne corpus aut aqua, aut aër, aut ignis, aut terra eſt, aut id quod eſt concretum ex his, aut*

ex aliqua parte eorum. Horum autem nihil eſt quod non intereat. Nam & terrenum omne diuiditur: & humor ita mollis eſt, vt facilè comprimi collidiq́ʒ poſſit. Ignis verò & aër omni impulſu facillimè pellitur, naturaq́ʒ cedens eſt maximè, & diſſipabilis. Præterea omnia hæc tum intereunt, tum in aliam naturam conuertuntur: quod fit cum terra in aquam ſe vertit, & cum ex aqua oritur aër, & cum ex aëre æther, cumq́ʒ eadem viciſſim retro commeant. VLLA INSTRVMENTA AVT OPERA ARTIVM) *Toti mundo, variisq́ʒ artibus neceſſarium eſſe ignẽ ſcribit Baſil. Hom. 3. Neceſſariam mundo naturam ignis ipſius eſſe, nemo adeo expers eſt vitæ, vt ignoret, &c.* AQVA) *Laudat aquam Plinius lib. 31. cap. 1. Idem multa de aquarum naturis cap. 2. 3. 4.* FLVMINVM MAG. CAPITA ET ORIGINES) *Inſinuat hoc Virgil. 4. Georg. loquens de Ariſtæo. Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis.* DEFICIANT NOS FRVMENTA) *Vide extremum capitis 4. lib. 8. apud Vitruuium.* VT CORONIDEM) *Cum alicui rei ſummam manum imponi, aut extremum finem addi ſignificare volumus, coronidem addi, colophonem addi, ſeu imponi dicimus. Prius tranſlatum eſt à nauibus, quibus quiddam roſtri ſpeciem gerens addi ſolet: poſterius ortum à Colophoniis, qui cum naualibus copiis abundabant, tum equeſtribus adeo præcellebant, vt vbicunqʒ gentium bellum gereretur quod confici non poſſet, Colophoniorum equitum auxilio profligaretur. Legendus Paroemiographus.* ET HOMINES SVIS ME CRIMINIBVS) *Hæc eſt defenſio terræ, deſcripta à me ex Plinio,*

Plinio,lib.18.cap.1.in quo etiam docet,homines vt venena naſci. MEVMQVE DECVS, SPECIEM) *Non pauca, nec vulgaria de laudibus terræ Philo Comment.De æternitate mundi. Vbi explicat item, cur à poëtis Pandora vocetur.Terra certè nondum ſenuit,vt videri poßit effæta præſenio, &c.* QVASI VBERA MEA) *Si mater quodammodo terra, ergo & vbera quodammodo, quibus alat quos alit, habeat neceſſe eſt. Super ea re Philonem audiamus, lib. de mundi opif.* Mater autem etiam terra eſſe videtur. Quapropter & priſcis illis placuit, vt nominaretur δημήτηρ, compoſito è matre & terra vocabulo. Non enim terra mulierem, vt dixit Plato, ſed mulier terram imitatur: quam verè poëtica gẽs omniparam, frugiferam, Pandoramque appellare ſolita eſt: quippe cauſſam ortus & perpetuitatis tam ſtirpium quàm animalium. Meritò igitur terræ quoq; antiquiſſimę matrum,ac fœcundiſſimę natura tanquam mammas dedit, amnium fluenta fontiumque, vt ſtirpes rigentur, & omnia animalia potum copioſum habeant. *Varro 3. de re ruſt.cap.1. Itaque non ſine cauſſa maiores noſtri ex vrbe in agros redigebant ſuos ciues,quod & in pace à ruſticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur. Nec ſine cauſſa Terram eandem appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerent, piam & vtilem agere vitam credebant,atq; eos ſolos reliquos eſſe ex ſtirpe Saturni regis. Ad terræ commendationem non me teneo quin eius cum humano corpore pulcherrimã comparationem ex Bened.Pererio adiungã,è lib.4.Comment.in Daniel.* Videtur etiam terra ad humani corporis exemplar formata.

mata. Sunt enim in corporibus noſtris, venæ & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ ſpiritus currit: adeoq; illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura finxit, vt veteres, aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis, nõ tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humorum, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris; in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, ſaliuæque, & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod agilius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoq; ſunt humoris genera complura. Quædam, quæ natura durentur: hinc eſt omne metallorum genus, ex quibus aurum argentumq; petit auaritia: quædam, quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam verò locis terra humore liqueſcit, ſicut bitumen, & cætera huic ſimilia. Et ſicut noſtrum corpus, ſpiritu interius clauſo, ſępe quatitur & conflictatur, vt tremat: ita etiam contingit terræ: vnde horribiles terræmotus, exitia non modo ſingulorum hominum & locorum, ſed etiam populorum & regionum exiſtunt.

PROGYMNASMA VNDECIMVM.

De ſublimibus generatim.

CELERINVS, VENNONIVS, SIMONETTVS.

CELERINVS. Cum multæ res ſint in naturæ ratione, quam Gręci phyſiologiam appellauerunt, & ad ſpectionem iucundiſsimæ, & ad cognitionẽ animi pulcherrimæ, operosè abundanterq;

danterq́ à Phyſicis explicatæ, patere latiſsimè videntur, quæ, quoniam ſuprà caput noſtrum illis ætheriis in oris, ex cæli elementorumq́ actione mutua præter naturam pariuntur, meteora, item ſublimia, ſiue ſupera legitimè nominantur: quorũ partim in alto manent, vt fulgura, tonitrua: partim in ſola terrarum decidunt, vt pluuiæ, rores, niues. Numquid ſecus eſt Vennoni? V. Minimè ſecus. Ac tametſi imperfectæ concretionis ſunt, ſeu miſta imperfecta, atq; à genitalib⁹ rerum corporibus nihil fermè ſecernuntur, & eorum pleraque dum gignuntur exoleſcũt, aut ad ea mox reuertuntur, è quibus nata ſunt (quod in perfectè mixtis non fit, quæ non illico in elementa ſua, ſed in alia quædam mixta prius occidunt, aliaq́; & alia forma veſtiuntur) attamen in ſpatioſiſsimo huius mundi theatro, quemadmodum non eſt quod crebrius, ita profectò nõ eſt quod auidius aſpicias, libentius inueſtiges, delectabilius comprehendas. S. Cum cętera vobis tanquam Geometris, quę vocant poſtulata, concedo, tum hoc ad laudem meteôron (quas impreſsiones noſtratium philoſophorum greges nominitant, quod in aëreis regionibus velut imprimuntur, & impreſſa quodammodo viſuntur) non arbitror omittendum, vſuram ea pręſtare multiplicem, & commodiſsimas vtilitates. Eſſe quædam ſpectacula, ſeu miracula mundi huius lunari orbitæ ſubiacentis, quotidiana propemodum, ſummopere illa quidem grata contemplatu, periucunda inueſtigatu, ſuauiſsima cognitu, vt dicebat modo Vennonius: ſed nonnulla interim viſu, nonnulla auditu horribilia. Vt enim ſi-

leamus illas cęli ruinas,illos perterricrepos in nubibus ſonitus:vt abſtineamus meminiſſe fulgurationum, aliorumq́ profanæ multitudinis animos percutientium: aſpectus ſiderum ſanguineo crine horrentium, & comarum ſpecie in vertice hiſpidorum, quia grauium publicorumq́ incommodorum pręnuntia exiſtimantur,nunquam non timorem facit.Hoc etiam aſſeuero,diuinam potentiam, ſapientiam, prouidentiam non aliis,quam è perturbationibus illis cęleſtibus,aut apertius vulgò cognoſci, aut magnificentius prædicari. At enimuero,vt inueſtigatores atq; interpretes rerum à natura inuolutarum his quæſtionibus ſtudium magnum dederint,ſicutCelerinus confirmauit,& mihi ſanè videntur, nequaquam tamē omnia adhuc penitus enucleata,dubia multa, & valde propter obſcuritatē opinabilia ab iis relicta inuenias: vt in variis doctiſsimorum hominum,diſcrepantibusq́ ſententiis ſæpius occurrat, à quo aſſenſionem cohibeas,ne perperā ſentias,quàm quod ſine vlla ambiguitate defendas. C. Totum iſtuc largimur tibi:num ideo non ſatis percepta,& exploratè cognita,quæ de communibus ſublimium cauſſis aſſeruerunt? S. Illi viderint:nos quidem & planè percepimus,& probè cognouimus. Nam quæ aliæ poſſunt eſſe effectrices, quàm cælum, quàm aſtra; quàm ſol ipſe? quorum omnium motu, lumine, virtute excitari ea progigniq́ compertiſsimum eſt. Materiam dant quæ varia & multa,quædam humida, quædam arida, quædam algentia, quædam feruida è terris & aquis.ſimiliter vt fumi quidam craſsiores,tenuioresq́ afflātur. Formam

eorum

eorum aliam, quam elementorum, è quibus creantur, nullam cerno. Finis eſto animantium ſalubritas, ſtirpium, corporumq́ cæterorum commoditas. Afflatus enim tetri, putiſcentes ac venenati, quibus vitiatum & corruptum cęlum morbos inuectat, & funera agglomerat abſumuntur, ventis aërperpurgatur, terra recreatur, imbribus arua irrigantur, quò pinguiora pabula concipiant, ſolis feruores mitigantur. Et quamuis velut proprietates quædam elementorũ cenſeri queant (quæ tum demum illis conueniunt, cum aut inuicem agendo, aut vi cęleſti immutata, ac perturbata, aliquantulum à conditione ſua receſſerunt) & effectus naturę quales quales, ſingula nihilominus ad vniuerſitatis elegantem & perfectam conſtitutionem pertinere ſentiendum eſt. Quemadmodum præterea morborum iactationibus pecudũm corpora ſuperuacuos humores atq; noxios cum ſpiritibus fæculentis amittentia purgari, atque ita ad vitam diuturniora ſolent euadere: ſic opinantur eruditi, elementa humores non neceſſarios & ſuperuacaneos, & tanquam virulentos flatus in meteoris amittere, & quaſi renouari. Qui idcirco ea oriri dicunt, vt futura portendant, probabilia loquuntur, ſi ea ſignificationes habere intelligunt veriſimiles eorum, quæ ab eadem cauſſa & materia exiſtere poſſent, vnde ipſa extiterunt. Sic è cometa ſiccitatem, ventos: ex cæli mutationibus morbos vaticinari licebit. Locus & quaſi patria cuiuſque vbi eduntur, eſt aër, aqua, tellus, ignis. Verùm aër totus, aqua tota, terra & ignis ea parte, qua impura ſunt. Nam philoſophi non ignobiles elementa certas in partes diuiſerunt. Ignem

in geminas, quarum cælo proxima omnino pura: altera propior aëri, eiuſdem actione paulum infecta eſſet. Reliqua in tres, pro tripartita in quolibet puritatis impuritatíſue differentia. V. Cæleſtium corporum tanquã imperio exhalationem diſparilem è terra & aqua emanantem, & per aërios ſeſe tractus attollentem, conſtitui duplicem animaduerto: vnam craſsiorem, quæ humecta ſit, & calida: eam ſuo vocabulo ἀτμίδα, latinè vaporẽ, qualis è locis humentibus, & omnino ex aquis excernitur: alteram tenuiorem, ſiccam, & calentem, qualem propriè terra, & arentia maximè loca in ſole remittunt: hanc communi voce grçca ἀναθυμίασιν, & exhalationem latinè vocitant, ſtatuuntq́ materiam igneorum & aëreorum meteôron, vt vaporem humidorum. Nos vtrumq́ genus non modo indiſcriminatim exhalationes, verum etiam halitus, anhelitus, fumos, exſpirationes, aſpirationes, afflatus, euaporationes, ſpiritus, animas, vapores nominemus: ſiquidem non adeo ſubtiliter in hac diſſertatione limare veritatem propoſitum eſt. A Seneca aliquoties aër nominatur. Videris autem, Simonette, elementa duo feciſſe, quæ exſpirent: duo quę exſpirata recipiant. Hoc abs te ego & Celerinus pluribus diſſeri percupimus, ſimulq́ de illis æthereis campis, quomodo, quótue regionibus interſecentur ac diſtinguantur. S. Ad efflatus elementi neceſſarium eſt ineſſe illi partes alias craſſas & ſolidas, alias tenues ac ſubtiles: quarum hæ ab illis vi & actione corporis alicuius calefacientis ſecludãtur: hoc enim eſt exſpirare. Ita pomum odorem exſpirat, cum partes eius ſubtiliores abeunt.

Cor-

Corpora illa præter ignem, ſunt cælum, ſtellæ, & ſol inprimis: quæ infima hæc, ſua qua verſantur ſempiterna volubilitate & luce calefacientia, halituum copiam in ſublime eliciunt. Quod ſi corpus aliquod partibus aut ſubtilitate, aut craſsitudine paribus reperietur, nulla illic exſpectabitur euaporatio. Sin autem craſsis miſcebuntur tantopere ſubtiles, vt earum ſubtilitate omnis vincatur exhalatio, ne tum quidem aſpirationes ſequentur. Cur igitur non exhalat lapis? ob æquabilem craſſitiem ſcilicet. Cur non ignis? quia corpus eſt puriſsimum, partibus omnibus, & ęqualiter ſubtiliſſimis. Cur non aër? quia partium eius nimia eſt tenuitas. Quamobrem, ſi duo duntaxat extarent elementa, ignis & aër, non eſſet vnde meteora conflarentur. In aqua autem & terra quoniam latet huiuſcemodi partium inęquabilitas, ideo crebros anhelitus reddunt. Vidimus frequenter, dũ aqua, aſtituta ad focum olla ferueſceret, fumum quendam ollari ſublato exire. Sic per radios ſolis atomos, hoc eſt, indiuidua quædam corpuſcula volitantia, quas ſubtiliores ſui partes terra eiectabat. Quanquam nec exhalatio verè terra, ſed terreſtre quiddam: nec vapor verè aqua, ſed aqueum quiddam eſt. Partes porrò, ſpatia, ſeu regiones aëris ſunt tres. Prima initium capiens, vbi montes excelſiſsimi finiuntur, igni viciniſsima, eouſq; deorſum pertinet, quouſq; calor ignis ſe diffundit. Hęc cum eodem igne ad cæli conuerſionem circumagitur: cui cum ſemper propinqua ſit, & ille caloris ſui formam conſtantiſsimè retentet, nemo negabit continenter eſſe calidiſsimam, & magnopere

ſiccam, cum naturâ tamen humore ſit, & calore mediocri. Tertia à terra mariſq; extremitatibus illuc vſque ſurſum verſus porrigitur, quò ex ſolis redeuntibus ac replicantibus ſeſe radiis calor vltra non intenditur: in qua vagantur & victitant animalia quæq; reciprocas ducunt auras, quæque non ducunt. Hanc cum reflexa illa Phœbi ſpicula calefaciant, vt dictum eſt, ob eiuſdem acceſſum diſceſſumq; magis & minus caleſcere oportet: quã maximè variam, inconſtantem, & mutabilem experimur. Secunda ſeu media, quidquid aëris inter ſummam & infimam interfuſum eſt, quam claret propter vtriuſq; extremi contrarium (antiperiſtaſin vocant) à frigore obtineri, eoq; ſęuiore, quo extremorum calor validius vtrinq; incumbens, velut in medium locum frigus ab aëre conceptum compellit. Cui rei indicio nubium, niuis, aliarumque rerum algidarum concretio: quæ res quoniam nec in hoc cælo terris proximo, quod ſæpius calet, nec in extima illa regione ſemper æſtuante gigni vllo modo poſſunt, conſentaneum ſit, aliquam eſſe aëris regionem frigidam, iis generandis accommodatam. Euolant aquarum terrarumq; animæ partim in ſupremum regionis vltimæ, ſeu ignis infimum: partim petunt medium: partim hæſitant in poſtrema: partim, quæ ſunt terreſtres nimium, in terræ viſceribus reſtitant. Antiperiſtaſis eſt, vt planius explicemus, actio alicuius in ſeipſum ob contrarium circumſtans. Ita hyeme calidiora ſunt hominum intima, ſtomachus ad concoquendum obſequentior quàm æſtate. Frigus enim poros ſtringens, calorem exitu prohibet: ſic

ignis

ignis hyeme plus calet,&eſt eius flamma viuacior. C. Quia materia rerum ſupra nos orientium exhalatio eſt, eaq́ vel craſsior atq; humidior: vel tenuior & aridior, inde quiſpiam tria earum genera collegerit (nam quartum illud, in quo Ariſtoteles librum μετεωρολογικῶν extremum conſumpſit, ad libros de ortu & interitu, vt ſupplemētum rectius additur) quæ ſingula formas ſuas contineant: vt ſicca quidem & tenuis ignitis, craſſa & humida aëreis,& aqueis concipiendis idonea ſtatuatur. V. Sinite me tentare memoriam meam de fidelitate, & ſub vnumquodq; genus ſubiectas ſpecies percenſere. S. Tenta. V. Igneorum quędam verè ſunt quod apparent, vt virgæ, æges, doci, draco, domus ardens, faces, pyramides, candelæ, lanceę, lucernę, erraticus ignis, ſtellæ tranſuolantes, caſtores, fulgura, fulmina, cometæ: alia non verè, ſeu alia, quæ huic velut curiæ annumerantur, ex repercuſſu luminis fermè fiunt, vt chaſma, colores nubium, iris, area, & parelia. Ad ordinem aëriorum aggregantur venti, terræmotus, ecnephias, typhon, preſter, tonitru. In numerum aqueorum referuntur pluuia, nix, ros, pruina, grando, nebula: in quo eodem reponuntur fontium, fluminum origines, maris ſalſedo, accedentiumq́; & recedentium eius aquarum viciſsitudo. Adnectitur genus quartum, terreorum, quæ nimirum humo effodiuntur & exciduntur, varia metalla, lapides, terræ inſigniores. C. Non te fefellit tua cuſtos. S. Quis autem à primo ſuſpicatus eſſet, hoc ſermone tam aptè ordinateq́; à nobis explicatum iri quid eſſent meteora, quantū valerent, quibus è cauſsis exiſterent,

quibus ſedibus, quæ illorum claſſes? C. Quia igitur neſcientes tam præclara,& firma fundamenta locauimus, de reliquo noſtra,&quidem haud ſcio an expiabilis culpa fuerit, ſi ædificationem aut intermittemus, aut procraſtinabimus: cum præſertim delineatam futuri operis deſcriptionem ab architecto non deſideremus, copiasq́ ad huius ædificij perfectioné aptas iam pridem quęſierimus.

ANNOTATIONES.

METEORA, ITEM SVBLIMIA) *Ob hanc ſolam cauſſam hoc illis nomen: quod nempe editis in locis,& mundo ſublimiore pleraq; omnia produntur: non quod à cauſſis ſublimibus: nec quod animum admiratione ſuſpenſum teneant: etſi vtrumq; horum in ea conuenit.* SEV MISTA IMPERFECTA) *Corporum alia ſimplicia ſunt, quæ nimirum materia, forma,& duabus qualitatibus conſtant, vt elementa: alia mixta, in quibus inſunt plures qualitates. Mixtorum rurſus quædam imperfecta ſunt, vt meteora: quædam perfecta: & horum alia inanima,& ſub terris latentia, vt foßilia: alia animata, & ſupra terras extantia, vt ſtirpes, & animantes.* QVÆ VOCANT POSTVLATA) *De iſto ſollemni Geometrarum Cic. 3. Off. Geometræ ſolent non omnia docere, ſed poſtulare, vt quædam ſibi concedantur, quò facilius quæ velint explicent. Et Tuſcul. 5. Veruntamen Mathematicorum iſte mos eſt, non philoſophorum. Nam Geometræ cum aliquid docere volunt, ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id ſumunt pro conceſſo*

ceſſo & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil ſcriptum eſt. Philoſophi quamcunq; rem habent in manibus, in eam quæ conueniunt, congerunt omnia, etſi alio loco diſputata ſunt. Talia poſtulata ſunt: Quæ vidẽ æqualia ſunt, inter ſe quoq; ſunt æqualia. Si ab æqualibus, ſeu paribus demas paria, quæ remanent paria, aut æqualia ſunt. Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis. PROFANAE MVLTITVDINIS) *Profanum quod eſt ante fanum. Varro. Quod fani religione non tenetur. Feſtus. Profani demum qui fanum ſacrumue locum intrare non poterant, non initiati. Gloßis* ἀμύητοι, βέβηλοι, ἀνίεϱοι. *Virgil. lib. 6.*

procul hinc procul eſte profani,
Conclamat vates, totoq; abſiſtite luco.

Qui literas non didicerunt, qui quaſi myſteriis philoſophiæ initiati nondum ſunt, homines idiotæ, rudes, imperiti, lanij, fartores, olitores, collegia pharmacopolarum, & opificum, etiam quodammodo profani cum ſint, ita à ſcriptoribus nobilibus dicuntur. Plato Theæteto. ἄθρει δὴ περισκοπῶν μήτις τῶν ἀμυήτων ἐπακούῃ. *Contemplare igitur circumſpiciens, ne quis profanorum, & non initiatorum exaudiat. Sic Horatius modulaturus res non ludicras, ſed ſerias & graues, è media philoſophia petitas, myſteriorumq; ſimiles, peruerſis laborantes opinionibus, & frugifera vitæ præcepta aſpernantes, quaſi indoctos, & à ſacris remotos auditione ſuorum carminum excludit lib. 3. Ode 1. Odi profanum vulgus, & arceo. Profanum quoq; vocabimus, quem indocti laicum.* DIVINAM

POTENTIAM, SAPIENTIAM) *Impius Lucretius, cum obſeruaſſet haſce res ad venerãdos, timendoſq́; deos multum poſſe in hominum mentibus, ſolis naturæ viribus eas contingere, deos omni curarum impeditione liberos viuere vitam otioſam lib. 6. docere non dubitauit. Verebatur quippe, ſi eoſdem rerum humanarum habere procurationem fateretur, ne beatitate eos ſpoliaret: & genus humanum vitam ſollicitam & anxiferam ducere nolebat. Principium ſceleratæ doctrinæ hoc eſt.*

Cætera quæ fieri in terris, cæloq́; tuentur
Mortales, pauidis quom pendent mentibu' ſæpe,
Efficiunt animos humiles formidine diuûm &c.

Efficiuntur hæc quidem à cauſſis, quas ſecundas nominant: at non ab his ſolis efficiuntur, hoc eſt, ope nutúque diuino deſtitutis. In ſcriptis ſacratis ex iſtiuſmodi meteorologicis & frequentius & mirabilius poteſtas, prouidentia, maieſtas, æquitas Dei prædicatur. Teſtimonia collegit Pererius Comment. in Daniel. Cic. 2. de nat. deor. Ex quatuor cauſſis, ob quas in hominum animis eſſe informatam deorum notionem Cleanthes dixit, hanc ponit tertiam, quæ terret animos fulminibus, tempeſtatibus, nimbis, niuibus, grandinibus, vaſtitate, peſtilentia, terræmotibus, & ſæpe fremitibus, lapideiſq́; imbribus, & guttis imbrium quaſi cruentis: tum lapidibus, aut repentinis terrarum hiatibus: tum præter naturam hominum pecudumq́; portentis: tum facibus viſis cæleſtibus: tum ſtellis iis quas Græci cometas, noſtri crinitas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum *præ-*

prænuntia: tum ſole geminato. Quibus exterriti homines, vim quandam eſſe cæleſtem ſuſpicantur. CONSTITVI DVPLICEM ANIMADVERTO) *Ariſtot. 1. Meteor. cap. 4. De vtriuſq; diſcrimine, ac triplici interuallo aërio venuſtè Iouianus Pontanus.*

Terra etenim duplicem exhalat ſaturata vaporem.
Humidus hic, craſſoq; madens ſe corpore vix fert:
Aridus & calido ſuffimine proſilit alter.
Accipit hos latè in gremium circumfluus aër.
Hunc ipſum triplex regio ſecat: altera candet
Ignibus, horrentiq; gelu riget altera: vtrunque
Prima quidem æſtatemq; ſuam, ſua frigora ſentit.

OLLARI SVBLATO) *Aular vel ollar eſt aulæ ſeu ollæ operculum, vt puteal τ͂ φρέατος χάλυμμα, ad exemplum τ͂ ſpecular, torcular, lucar, & aliorum. Secunda ſignificatione eſt operculum cadi, aut dolij. Varro. 3. de re ruſt. Quibus in tenebris cum aular impoſitum eſt in doliis fiunt pingues.* REGIONES AERIS SVNT TRES) *Deſcriptionem naturamque harum partium ſuccinctè proponam è Seneca, cap. 10. & 11. lib. 2. & cap. 10. lib. 4. Quæſt. natur.* Permeat ab æthere lucidiſſimo aër, in terram vſq; diffuſus: agilior quidem tenuiorq; & altior terris, nec minus aquis: cæterum æthere ſpiſſior grauiorq;, frigidus per ſe & obſcurus. Lumen illi calorque aliunde ſunt, ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim à proximis. Summa pars eius ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima, propter vicinitatem æternorum ignium, & illos tot motus ſiderũ, aſſiduumq; cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt, quia terrenas exhalationes receptat.

Media

Media pars temperatior, ſi ſummis imiſq; conferas, quãtum ad ſiccitatem tenuitatemq́; pertinet: cęterùm vtraq; parte frigidior. Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoq; tepent, primùm terrarum halitu, qui multùm ſecum calidi affert: deinde quia radij ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiã illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſq; ac ſatis calidus eſt.

Ima ſui parte aër maximè varius, & inconſtans, & mutabilis eſt. Circa terram plurimùm agit, plurimùm patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi: ac partibus inquietus eſt ac turbidus.

Omnis aër quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua, & in omni humore fæx ima eſt: ita in aëre ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Sed quo editior eſt aër, & quo longius à terrarum colluuie receſſit, hoc ſincerior, puriorq́; eſt. Itaq; ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſmittit: ideo minus calefit: nam omnia quò craſſioris ſolidioriſq; materiæ ſunt, hoc fidelius calorem receptum cuſtodiunt. SVB VNVMQVODQVE GENVS SVBIECTAS) *Quamuis non adeò partitè diſtinctéque, ſuauidicis tamen numeris, & poëtica prorſus Venere meteororum genera principio libri ſui de hoc argumento Iouianus pertexit. Eam ego enumerationem non quidem vt neceſſariàm, verum vt feſtiuam atq; iucundam, & Parnaßiis alumnis perquam vtilem adducere in medium decreui. Eſt autem explicata in hunc modum.*

Hinc ego, quæ nubes cauſſæ, quis ſpiritus auras
Sollicitet, quæ vis agitet liquida æquora ponti
Expediam, & ſalſæ doceam ſapor vnde lacunæ,
Quid denſas cogat nebulas, denſumq́; relaxet
Aëra,

Aëra, cum læto deſcendit plurimus imbri,
Aut abit in rorem, aut crepitanti grandine tectis
Diſsilit, aut vaſto cælum quatit omne fragore.
Vnde & præcipites liquidum per inane ferantur
Siue faces, rutiliue angues, aut ignea lampas,
Quiq; micantúe, caduntúe coruſci è nubibus ignes,
Aut cælo quæ impulſa ruunt Vulcania tela,
Seu qui per dirum miſeris mortalibus omen
Spargit ſanguineos flammato vertice crines,
Ille quidem morboſq; ferens, inopinaq; bella.
Vnde etiam tanto ſpirent cum murmure venti
Aëra per vacuum, & pelago dominentur aperto,
Nunc altis in ſpeluncis tellure ſub ima
Incluſi ſuperas quatiant cum mœnibus vrbes.
Atq; hinc digrediens fontes, quiq; amne citato
Flumina diuerſis erumpunt partibus orbis,
Vndarumq; vagos latebroſo è pumice ductus,
Et quæ ſint liquidis memorabo exordia lymphis.

PROGYMNASMA
DVODECIMVM.

Ignea meteora.

IIDEM.

SIMONETTVS. Niſi à Cicerone monitus intelligerem, ſemper ex eo quod maximas partes continet, latiſsiméq; funditur, rem appellari, abſolutiſsimũ perfectiſsimumq; philoſophorum Ariſtotelem in reprehenſionem adducerem, qui tribus illis libris μετεωρολογικὰ præſcripſit (tribus inquam: nam quartum re ſubiecta quam tractat, cæterorum diſsimilem, ſiquidem de mixtis perfe-ctis

ctis eſt,iurè ſubmouemus)cum terrarum tremor, fontes,flumina,mare,de quibus explicauit in tertio, certè in ſuperis oris non procreentur. Sed tamen quia ſupera illa non tantum numero, verùm dignitate quoq; reliquis antecellũt, maioreq́; animos admiratione percutiunt, & inferna hæc cum iiſdem materia coniunguntur,non inſcitè hoc potius quam alio, ceu communi nomine ambo donantur.C.Doctè.At hoc amplius cenſeo,inter ipſa ſublimia,quę diuerſa & multa ſunt,imagines illas, & ſpectacula ignita,Græcis ὑπερκαύματα, ſiue calidos, ſiccos, & terroſos fumos inflammatos (quod eſt vnum idemq́; ignium meteorologicorum alimentum) mirationem facere maiorẽ,ac præcipuè cometam, qui in hoc habet inſtar omnium. Forma iſtarum impreſsionum, nempe vt mixtorum imperfectorũ,vix eſt diſpar illi,qua conſtant vnde ipſa naſcuntur.Differunt autẽ inter ſe rebus compluribus. V. Quibus tandem illis? C. Figuris,quæ à diſsimilium inflammationum ratione oriuntur. Cernimus virgas,lanceas,candelas,capras, & ſexcentas demũ terreſtrium rerum ſpecies ac ſimulacra, quæ cum propter longinquam diſtantiam modica nobis videantur, ſcire conuenit, eſſe mole ampliſsima, aërisq́; ſpatia non parua occupare. Deinde differunt ardoribus, copia, paucitate, ſitu materiæ,colore,diuturnitate,motu,& aliis.Exſpirationes iſtas pro calore quem cohibent,altius altiusq́; ſubuolare haud in incerto eſt.In quibus caloris ineſt plurimùm,ad aërem celſiorem contendunt.In quibus parum, eæ in propinquo terræ incenduntur.Si habuerint non ita parũ,ad medium eniten-

enitentur, ibiq́ exardeſcent. S. Quæ flammeſcunt in ſuprema (vt ego te hinc excipiam) earum figuræ pyramidas, candelas ardentes, lanceas, trabes, faces, lucernas, ſtellas tranſuolantes, ſtipulas imitantur. Cauſſas cum effectionibus percurram. Si halitus bene terrenus, bene calidus, partibus bene compactus fuerit, quodq́ in eo leuius eſt, in longitudinem tetenderit, quod reſederit, vi caloris ſeſe dilatauerit, tum vel pyramis, vel columna recta baſi ſuæ inſiſtens viſetur. De hoc meteoro Iouiani Pontani Muſam percipiamus.

Sed neq; tam tenuis terrarum eſt halitus, vt non
Et denſas habeat fumoſo in corpore partes,
Quæ ſurſum rapta, totoq; volumine miſtæ
Denſantur, leue in aërium ſe tollit acumen
Conſurgens: grauiora ſuo ſeſe ordine ad imum
Detrudunt, donec cunei ſub imagine flammam
Concipit, & rutilus micat inter ſidera conus.
Tunc aliquis limoſa agitans ad flumina Nili
Piſcator, dum nocte oculos ad ſidera tollit,
Obſtupuit, doluitq; ſimul ſuper aſtra referri
Pyramidas, veterumq; rapi monumenta virorum,
Aegyptumq; ſuis ſuperos ſpoliare trophæis.

Candela generatur ex æqualiter ſubtili exhalatione, æqualiterq́ extēſa ac dilatata. Lancea aliis ignis oblongus, aliis iaculum, aliis ſagitta ardens nuncupata fit, cum materia æqualiter craſſa, & ſubtilis, nec dilatata, ſuperiora capeſsit, & accenditur: de qua rectè vſurpes illud poëtæ ex 5. Namq; volans liquidis in nubibus arſit arundo. Doci ſeu trabes ſunt effigie trabium, latè, æqualiterq́ in longū porrectæ flammæ. Fax ſiue lampas non ante cōſpicitur, quàm cum ad terras delabitur. Plinio duplex.

Eius verba hærent animo. *Emicant & faces, non niſi cum decidunt viſa: qualis Germanico Cæſare gladiatorum ſpectaculum edente, præter ora populi meridiano tranſcurrit. Duo genera earum: lampades vocant planè faces: alterum bolides, quale Mutinenſibus malis viſum eſt. Diſtant, quod faces veſtigia longa faciunt, priore ardente parte: bolis verò perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes ſimili modo, quas docos vocant. quales cum Lacedæmonij claſſe victi, imperium Græciæ amiſerunt.* Lucerna principio ſui candelæ incenſæ gerit imaginem, cuius materiam deſuper ignis attingens, paulatim eam ſerpendo conſumit. Stellę tranſuolantes, ſeu ſtellarum diſcurſus accidunt, cum vna & eadẽ materia flammis correpta, affrictione aëris in duas pluresúe partes diſtracta decurrit: velut cum aquam manibus comprimimus, guttę per digitos effluunt. Stultiſsimum eſt exiſtimare, inquit Seneca, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri, & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco. Magnitudo ſua ſingulis cõſtat. Sequitur ergo, vt infra illas iſta naſcantur: & citò intercidant, quia ſine fundamento ſunt, & ſede certa. Eaſdem mox ibidem faces nominat. Stipulę quas Ariſtoteles ῥάβδους, virgas dicit, definiuntur rarę quædam inter ſe, diſtantes, diffuſiores, longeq́ue paſcentes flammę, quæ modo ſcintillarum è fornace prorumpentium ſenſim accenduntur: exhalatio enim vt linea protenditur. Hæc ferè ſunt, quę altiſsima ora nouit. Nunc abs te meis, & huius Vennonij verbis quæſo Celerine, vt de ignibus medio aëre excitatis ſubiungas. V. Tu ſi hoc

hoc feceris, neceſſariò mihi de ignitis halitibus infimæ oræ differendum erit: niſi fortè alter veſtrum hoc etiam onus vt ὑπήμετρον geſtare voluerit. S. Non volet profectò. V. Nolitis, quid mea refert quàm imperitè dicam, ſi vos non inuiti audiatis? S. Aggredere ad opus tuum Celerine. C. De capris ſaltantibus, ſtellis cadentibus, & draconibus meus erit ſermo. Materiam conglobatam, & ſimiliter atque ramis productis in alios globos circum latera diſperſam, nullo ordine, ignis veluti per ſaltus inflammat, inde nomen caprarum ſaltantium. Informemus mente puluerem tormentarium ſparſim in pugillos digeſtum, & à primo ad vnumquemque puluerεam pertinentem lineam. An non quocunque pugillo ſuccenſo, reliqui omnes ſaltuatim quodammodo ſuccendentur? Alij rationem appellationis afferunt hanc: quòd in morem caprarum, quaſi barbulas dependentes oſtentent. Alij capras iſtas definiunt duas faces accenſas de exhalatione diuiſa in duas partes. Condenſata & pinguis exhalatio, non ita magno calore, cum ad cæli medium ſe extulerit, à frigore excepta, per antiperiſtaſin igneſcet, deiicieturq; nonnunquam recta, nonnunquam obliqua linea. Ex eo ſtella cadens dicitur. De qua Ouid. 2. Metamor. ſimilitudine exprimens lapſum Phaëtontis, quem Iupiter curru pariter, & anima exutum in præceps deturbauit.

Voluitur in præceps, longoq; per aëra tractu
Fertur, vt interdum de cælo ſtella ſereno
Etſi non cecidit, potuit cecidiſſe videri.

Hæc materia glutinoſa aliquãdo inter cadendum

ſopito ſeu extincto igne non penitus abolita, ſed aduſta, tanquam atra pix, aut bitumen in agris ab agreſtibus, & paſtoribus reperitur, ſtellarumq; mucus vocatur. Ex qua verò parte huiuſmodi mendaces ſtellę deorſum volant, ex ea vehementiores plerunq; venti cooriuntur. Exhalatio diutius alimenta flammis ſufficiens, & in obliquū contorta, draconis tortuoſi vocabulum accipit. Hæc ſummatim de meis. V. Soluamus quod debemus, tametſi poteramus nō debere. Sunt domus ardens, ignis fatuus ſeu erraticus, Caſtores, de quibus fabulabor. C. Modo ne fabulas, V. Canebitur. Vapor ille ex complexione calidi aridiq; conceptus, eſt cum in receſsibus terrę à frigore eum conſtringente coërcetur. Hic quia calidus, aquas terræ cauis incluſas tepefacit: quæ vna cauſſa eſt cur puteales & fontanæ per tempus hybernum tepeant, per æſtiuum gelidę ſentiantur. Æſtate enim egreſſus liberos nanciſcitur, & in ſublime excedens, aliquod meteôꝛon procreat: niſi raritas immoderata eum in aërem migrare cogat. Cum itaq; per regionem hanc imam effertur, ſi multus eſt, & ad facile incendium aptatus, tum qui ardentem intuentur, domum, aut cumulum palearum conflagrantem ſe iudicant intueri. Fatuus ignis inde cognomentum ſortitur: vel quòd, vt alij ignes, non vrit: vel quòd viatoribus vt fatuis illudit, eosúe vt fatuos circumducit. Eius pabulum ſeu materia pinguiores quædam aſpirationes, cuiuſmodi è locis potiſsimùm pinguioribus, & viſcoſioribus expromuntur: vt ſunt paludes, cœmeteria, patibula, aliaúe capitalium ſuppliciorum loca. Hæ calore

aëris

aëris, prope terram ſole feruentiore toſtam, procliuius in flammas concedunt. Et ſpectari ſolent ignes huius generis ſupra hominum, equorumq́ue capita in longiore celerioréque motu. Quippe ex celeritate motus in corporibus currentium feſtinantiumúe calor acrior excitatur: vnde fumus quidam ſiccus, tepidus, tenax è membris ſurgit, qui a b aëre circumfuſo extemplò inflammatur, & ſupra vertices luminis, aut globi candẽtis ſpeciem gerit. Interdum inſequentes fugere, fugientes inſequi videntur: id quod aëris agitationi adſcribamus, quicum vnà agitantur. Progredientes enim aërem dimouemus, ac repellimus, tantoq́ue vehementius, quantò contentius ambulamus. Iam aër impulſus, ipſum halitum flammatum impellit. Dum porrò fugimus, aërem à tergo nobiſcũ quodammodo rapimus: vt in aqua fas eſt animaduerti: atque ita etiam erraticum illum ignem. Quod ſi flabra ventorum eò quò viator tendit, aërem egerint, tum ille talem ignem neq́ue ſi inſequatur aſſequetur: neq́ue ſi maximè fugiat effugiet. Eundem nocturni illi viatores lucernam aut faculam eſſe rati, quæ ab homine quopiam geſtetur, & eam veluti certam itineris ducem proſequentes, aliquando in foſſas, ſenticeta, & paluſtria incidunt. De Caſtoribus Plinium teſtem dabo grauem, & dignum fide. Is ita ſcribit. *Vidi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis pro vallo fulgorem effigie ea: & antemnis nauigantium, aliisque nauium partibus, ceu vocali quodam ſono inſiſtunt, vt volucres ſedem ex ſede mutantes: graues cum ſolitariæ venere, mergentesq́ue nauigia: & ſi in carinæ ima deciderint, exurentes: gemina autem ſalutares, & proſperi curſus prænuntiæ, quarum aduentu fugari*

 diram

diram illam & minacem, appellatamq́ Helenam ferunt. Et ob id Polluci & Caſtori id numen aſſignant, eosq́ in mari deos inuocant. Hominum quoq́ capita veſpertinis horis, magno præſagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturæ maieſtate abdita. Porrò ſpei melioris cauſſa naturalis eſt, quod Caſtoribus apparentibus tempeſtas intelligitur frangi, & deſinere venti. Omnino, fulgores iſti de quibus adhuc verba à nobis facta ſunt, plus dant cernentibus admirationis, quam horroris: qui autem fulgura, fulmina, fulgetra nominantur, quoniam incendiorum perſimiles ſunt, & eos terribilis plerunq; tumultus fragorq; comitatur, magis valent ad timorem. Audite Iarbam Getulum, aduenam ſibi à Didone prælatum ægre patientem, & cum Ioue acriter expoſtulantem apud vatum Regem. Sic ille ante aras, media inter numina Diuûm.

Iupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata thoris, Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te genitor, cum fulmina torques
Nequidquam horremus? cæciq́ in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?

Videas ſtupere ac trepidare mortales, quando (vt idem poëta aliâs) intonuere poli, & crebris micat ignibus æther. Sed opportunum videtur fore, ſi fulminũ, & fulgurationum diſcrimina adducam prius è 2. Quæſt. natur. Senecę, quàm de communi amborum origine explanem. *Fulguratio oſtendit ignem, fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, conatio ſine ictu: iſta iaculatio eſt cum ictu. Fulguratio eſt latè ignis explicitus: fulmen eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis aquam concipere, & compreſſa vtrinq́ palma in modum ſyphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium in-*

ter

ter ſe compreſſarum anguſtia medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſta quoq;, & ſcorpiones tela cum ſono expellunt. Fulguratio eſt aëris diducentis ſe, corruentisq; iactatio, languidum ignem nec exiturum aperiens: fulmen eſt acrioris denſiorisq; ſpiritus curſus. Illa eſt fulmen non in terras vſque perlatum: hæc eſt fulgur vſq; in terras perductum. Fulmen eſt quiddam plus, quàm fulguratio, & fulguratio eſt pene fulmen. Vt ergo vno complectamur verbo, fulmen eſt cum è conflictu exhalationis & nubis exprimitur & eiicitur ardor: fulgur cum oſtenditur. Quod quia fit celerrimè, ideo antiqui ad ſignificandam hanc è nubibus ſubita lucis eruptionem correpta ſyllaba dicebant fulgere, quia nos producta dicimus fulgere, vt ſplendere. S. Hæc tam multis declarata qui nondũ percipit, ne Mercurius quidem ipſe cum Muſis hominem ſanauerit. Tam plana & indubitata ſunt, vt eorum cauſſa nullius philoſophi ſchola petenda ſit. Conflictum illum quem nominabas, in quo cauſſas efficientes horrificantium iſtorum ignium perſpiciemus, quin depingis? At lingua, non coloribus. C. Quin & coloribus: eſt etenim quædam ſeu picta, ſeu picturata oratio. V. Eam me eloquentioribus volens relinquo. Cum exhalatio calido, ſicco, craſſo, & denſo conſtans, in mediam regionẽ emicuerit, ſi ibidem denſa frigidaq; nube omnem in partem quaquà verſus circumdetur, obſideatur, conſtringatur, & haud ſecus quàm ab aduerſario impotentiſsimo vndiq; quàm acerrimè oppugnetur, & ad ſummas rerum anguſtias redigatur, animoſius reluctante, & tanquam ſolidiſsimis armis ſeſe contra túente calore interiore, contra frigus extraneum, ęſtuans mirum in modum, collectis viribus, omniq; qua poteſt arietatione inſurgens, cum vaſto ſonitu

crepituq́; , quà data porta per nubẽ victrix erumpit: atque in ipſa adeo violenta eruptione inflammatur, ſeſeq́; in terras penetrat. C. Tantam ergo inflammationem calidi oppreſsi, & frigidi opprimentis duellum atrociſsimum progenerat, natura valeſcente hoc amplius, quo propior eſt exitio: ſiquidem omnia iam peritura vires ſuas etiam atque etiam validiſsimeq́; contendunt, ne pereant. Quem autem auribus haurimus ſonitum mugitumq́;, is dum perfringitur ac dirumpitur nubes exiſtit, & tonitruum appellatur. V. Sic eſt. Habeo exempla rei illuſtrandę. An non, ſi quando ardenti candelæ guttas frigidę iniicimus, calor obnitens frigori fit auctior, factóque ſtrepitu plures veluti ſcintillas euibrat? An non ſalem in ignem proiectum ſalire: an non caſtaneam nucem prunis impoſitam diſcindere tunicam videtis? S. Materia & procreatio fulminis atque fulguris ita ſunt, vt declarauit Vennonius: de fulgure tamẽ hoc amplius dici poteſt: eſſe ſplendorem repentinum fulminis, at quandoque citra fulmen emicare per ſe: quandoquidem halitus nube cinctus ob tenuitatem in copulationem fulmineam cogi ac denſari nequit. C. Interrogauit me nunc nuper non planè illiteratus, quî fieret, vt ante ad oculos noſtros veniret fulgur quàm fulmen: & rurſum tardius ad aures tonitru, cum, vt ſe audiſſe affirmabat, omnia tria eodem tempore contingerent, quod appoſita ſimilitudine monſtrabat. Vt cum, inquiebat, militare tormentum exploditur ſeu exoneratur, ſimul puluis accenditur, lux micat, globus cum tonitru prouolat. Docuerat eum hoc quidam philoſophaſter,

ſter,cauſſamq́ obſcurius& inuolutius diſſeruerat. Orabat igitur me, vt eam ſibi ne grauarer indicare: capi enim ſe mirificè cognitionibus naturaliũ. Obſecutus ſum petenti,quia erat liberalis petitio, & in hanc ferme ſententiam reſpondi. Quoniam, inquam, aſpectus noſter tenuior eſt, auditus craſſior & hebetior,& ille ſine aëris motu aſpectabiles formas ſubitò apprehẽdit, ideo ſplendorem mox vt editur cernit. Aures non niſi aëris impulſionibus formas ad ſe perlatas corripiunt: quod quidem,vt aërem trudat aër,donec ad auditũ perueniatur,confici perceleriter neutiquã poteſt.De iſta re proferam animi gratia verſus Lucretij è lib.6.

Fulgit item, nubes ignis cum ſemina multa
Excuſſere ſuo concurſu, ceu lapidem ſi
Percutiat lapis,aut ferrum. Nam tum quoq; lumen
Exſilit, & claras ſcintillas diſſupat ignis.
Sed, tonitrum fit vti poſt auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia ſemper ad aures
Tardius adueniunt, quam viſum quæ moueant res.
Id licet hinc etiam cognoſcere, cadere ſi quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum:
Ante fit vt cernas ictum, quam plaga per aures
Det ſonitum: ſic fulgorem quoq; cernimus ante,
Quam tonitrũ accipimus, pariter qui mittitur igni
E ſimili cauſſa, & concurſu natus eodem.

Ad hoc idem vtitur Ariſtoteles exemplo remorum. Declarat autem,inquit, triremium remigatio. Nam tum demum primus agitationis remorum ſonitus aures tangit, cum iam remiges iterũ remos ſublatos inferunt. Denique ipſum de tormento militari quod afferebas,in exemplis ducendum eſt. V. Fingas licet,me quoq; ab eodem philoſophaſtro audiſſe quippiam de fulgetro, quod

neque ille ipſe, neque ego intellexerim, mihiq́ da paulùm operę. C.Fiat, paulùm Celerinus tibi: at tú illi, & huic Simonetto non paulùm. V. Quî nam? S. Odoror, quid machinetur Celerinus: onerare te vult onere maiore aliquo, vt multùm ſudes. V. Quonam illo? quæſo. S. De fulmine cumulatius adhuc diſputandum eſt: ad eam diſputationem te tua ſolius virtute fretum peruellet aggredi, quæq́ ſcitu pulcherrima tibi viſa fuerint, quo ordine col libuerit depromere. V. Nõ ingenio, aut perrecondita doctrina mea confiſus: ſed humanitate veſtra beneuolentiaq́ innixus ſubibo humeris, nec me grauabit iſte labor: præſertim cum nihil ſit, quod vobis mei cupidiſsimis gratificari non debeam. C. Hoc verbum, ſi quis venerit licitator, nulla à me licitatione impetrauerit. Ergo ad rem. Fulgetrum ſeu coruſcatio fit, cũ à nube rarior exhalatio haud magna vi comprimitur, nec ſe clariſono cum fragore prorumpit, nec vt fulmen cadit. Exiſtimabat Heraclitus fulgurationem eſſe veluti apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgẽtem: hæc antiqui fulgetra dicebant. Per noctes pluuias tempeſtatesq́ apparent crebrius fulgetra, & per rimas domorum ſe infundunt. Si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi ſcribit Plinius: ſi erumpat ardens, fulmina: ſi longiore tractu nitatur, fulgetra. His ſindi nubem, illis perrumpi. Agedum Vennoni, curſum meum peregi. V. Breuem admodum profectò, & tanta velocitate, quanta nec ille Tarſenſis curſor, qui græco epigrammate memoratur. Fulminum generá tria ſunt potiſsimùm.

Vnum quod res percuſſas terebrat ac perforat, ob exhalationem tenuiorem ſcilicet, perq́ idem foramen quod fecit redit. Alterum oppoſita diſsipat ac difiicit: hoc quidem cum ſpiritu procelloſo coagmentatum eſt. Tertium terreni multum complexum, & igneum magis quam flammeum, vrit, clarasq́ ignium notas ictis à ſe rebus inhærentes relinquit. Et quanquam nullum fulmen igne vacat, hoc tamē propriè igneum vocatur, quod non dubia, vel manifeſtiſsima potius ardoris veſtigia imprimere conſueuit. Vrit tripliciter: aut enim afflat, & leui iniuria lædit: aut comburit: aut accendit. Eſt quoddam genus fulminis (niſi hoc ad tertium iam dictum ſpectare malumus) quo tacta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur, cuius fit alia facies quàm fuit: tanquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Cōmunia ſunt omnium generum. Quod pernicitate mira decidunt: hinc illud: & fulminis ocyor alis. Quod vim & poteſtatem ſuam momentis breuiſsimis exerunt, exercentq́. Quod teterrimum efflant halitum: quandoquidem è craſſa, glutinoſa, ſeu tenaci, fœda euaporatione gignuntur, quem halitum ipſæ quoq́ animantes, iis in locis vbi deciderunt degentes, deſertis cubilibus fugiunt. Effecta quamplurima, maximéque admirabilia credita litteris tenemus: vt dubium non ſit, ſubtilem quandam in illis ineſſe diuinamq́ potentiam. Crumena nec ambuſta & *illęſa*, auri, argenti, & ęris quod intus eſt conflatur: igne videlicet tenuiſsimo per occulta foramina inſinuante. Intra vaginam inoffenſam gladius li-

queſcit: haſtili inuiolato ferrum deſtillat: ſtat fracto dolio vinum, qui rigor vltra triduum nō perſeuerat. Exhauriuntur dolia intactis operimentis. Hominum & animalium ictorum caput ad exitum fulminis ſpectat: arborum omnium percuſſarum haſtulæ contra fulmina ſurgunt. Serpentium beſtiarumq́ꝫ quibus mortifera vis ineſt, cum fulminatæ ſunt, venenum omne conſumitur. Hoc inde liquet: quod cum in corporibus venenatis non naſcatur vermis, percuſſa fulmine intra dies paucos verminant. Vinum fulmine gelatum, cum ad priſtinum habitum ſe receperit, potum, aut exanimat, aut dementes efficit. In eadem materia multa diuerſa facit eadem vis fulminea. In arbore, quod aridiſsimum eſt, vrit: quod ſolidiſsimum & duriſsimū eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſsipat: interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit: folia perſtringit ac tundit: olei quoqꝫ & omnis vnguenti teter poſt fulmen odor eſt. Quocunque decidit, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui, quia naturà grauis eſt, ſępe hauſtus alienat. Martia fœminarum Romanarum illuſtriſſima, icta fulmine grauida, partu examinato, ipſa citra vllum aliud incommodum vixit. Vnum animal hominem non ſemper extinguit, cætera illico: hunc videlicet illi natura tribuente honorem, cum tot belluæ viribus præſtēt. Omnia contrarias incubant in partes: homo niſi conuertatur in percuſſas, non exſpirat. Vigilans fulminatus, conniuentibus oculis: dormiens patentibus reperitur. Nullum animal niſi exanimatum fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum reliquo corpore

frigi-

frigidiora ſunt. Ex iis quæ è terra producũtur, lauri fruticem non icit fulmen: nec vnquam quinque altius pedibus in terram deſcendit. Quare pauidi altiores ſpecus tutiſsimos putant. aut tabernacula è pellibus belluarum, quibus vitulis marinis nomen eſt: quoniam hoc ſolum animal ex marinis nõ percutit fulmen: ſicut nec ex volucribus aquilam, quæ ob hoc Iouis armigera fingitur. Non ſimiliter omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſsipat: cedentia nonnunquam ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferróque, & duriſsimis quibuſq; confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaq; facit viam qua effugiat: teneris & rarioribus parcit quanquam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu patente minus ſęuit. Bruta fulmina & vana, quę nulla veniunt ratione naturæ. Iis percutiuntur montes, iis maria. Sic dicuntur omnes alij irriti iactus. Feriuntur autem ſæpius montium culmina, & editiora locorum, quod Lucretius indicat lib. 6.

Altaq; cur plerunq; petit loca, plurimaq; huius
Montibus in ſummis veſtigia cernimus ignis?

Idem lib. 5.

Inuidia quoniam, ceu fulmine, ſumma vaporant
Plerunque, & quæ ſunt aliis magis edita cunque.

Horat. Ode 10. lib. 2.

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus: & celſæ grauiore caſu
Decidunt turres, feriuntq; ſummos
Fulmina montes.

Sen. li. 2. cauſſam eſſe putat: quia oppoſita ſunt nubibus, & è cælo cadentibus per hæc tranſeundũ eſt. Hyeme & æſtate rara ſunt fulmina, contrariis

de cauſsis: quoniam hyeme denſatus aër nubium craſsiore corio ſpiſſatur: omnisq́ terrarum exhalatio rigens ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quę ratio immunem Scythiam & circa rigentia, à fulminum caſu præſtat, & è diuerſo minus ardor Ægyptum. Siquidem calidi ſicciq́ halitus terrę, raras admodum tenuesq́ & infirmas denſantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora, corruptis in vtroque tempore æſtatis hyemisq́ cauſsis. Hæc legere memini apud ſcriptores primi ordinis, Senecam præſertim ac Plinium. C. Mira miris modis, & diligentiſsimę obſeruationis. S. Et non cuíuis credibilia: ſicuti alia in natura non pauca habemus, quæ niſi docti, qui rationes cuiuſque perſcrutantur & capiunt, nemo credat. Tametſi inuenias aliquãdo, quæ nulla, nec recondita ratione cernantur: vt imbecillitatem intelligentiæ noſtræ, Deiq́ poteſtatem immenſam vel è nobis ipſis diſcamus. Et hęc quidem hactenus, atq; iſto modo: nunc aliunde ſumpto principio, de crinito ſidere colloquamur. C. Ingredientibus nobis explicare deſcriptionem cometarum, per mihi mirus, & illaudatus videtur mos, quem in locorum cæleſtium ſpectaculis oſtentisq́ homines cuſtodiunt: magis noua quàm vetera: inuſitata quàm aſsidua: parua denique quàm ingentia mirantur. Quàm illic in ſole, luna, aſtris multa, nec qualiacunq́ miracula, quibus adminiſtratur mundus, & natura hæc omnis inferior temperatur? Quia tamen fiunt quotidie, nulla eſt apud nos eorum notatio, nulla animaduerſio: negliguntur. Sin autem ordini conſtantiſsimo aliqua fuerit allata perturbatio:

batio: ſi quippiam præter ſtatum ſolitumq; effulſerit, continuò ibi omnium oculi morantur, indefeſsè aſpectamus, curioſiſsimè interrogamus, effœminatiſsimè formidamus, cupidiſsimè inuicem commonſtramus. Atque iſtuc cum in aliis ignitis ſpiritibus, tum in vno exaggeratiſsimo, & ſummè conſpicuo, quem cometam nominare didicimus, vulgaris conſuetudo inprimis recepit. Exoritur cometa, concurſantur compita, portenti nouitas vnumquemque ad ſe rapit, domi & in publico ſeruntur fabulę, attonitas mentes non lætitię, ſed timores calamitatum imminentium peruagantur. Dirum quippe mortalibus omen, & inauſpicatiſſimus vates cometa, terrificum magna ex parte ſidus. S. Iſtis ſideribus (quæ, quod habent ramulos tanquam crines circumcirca ſparſos ardentesq;, à Græcis cometæ, à latinis crinitæ ſtellæ nuncupantur) me quoq; nonnihil primo aſpectu commoueri, vt viſo perraro ac terribili ſum expertus (quoniam viſiones animi, quas appellant φαντασίας, quibus mens hominis prima ſtatim ſpecie accidentis ad animũ rei pellitur, non pendent à libertate voluntatis: ſed vi quadã ſua hominibus ſe inferunt, & iis carere nec ſapientibus conceditur) at me numero plebeiorum Philoſophia ſcientiarum mater, & naturæ ſolertiſsima indagatrix iam pridem exemit, cum mihi talium monſtrorum euentorumq; ſtuporem & admirationem ademit. Ac ſæpius etiam priſcorum commenta philoſophorum de natura cometæ mecum derideo. Pythagoreis quibuſdam placuit eſſe ſtellam ex earum ordine, quæ ſtatis temporibus ambitu certo peracto, rur-

ſus

ſus ad ortum venirent. Aliis obtutus noſtri reper-cuſſum ad ſolem, vt accidit in ſpeculo. Anaxagorę & Democrito duarum pluriumúe ſtellarum coitionem, viciſsim ſe illuſtrantium. Stratoni ſideris lumen denſa nube obuelatum: quomodo ſcilicet in laternis vſu venit. Horum confutationem Ariſtoteli, opinor, totam permittamus. A germanis autem naturæ ſpeculatoribus veriora nos doceri patiamur: non eſſe corpus cęleſte: nō corpus à ſole illuſtratum: eſſe exhalationem terrenam, ſiccam, calidam, craſſam, beneq́ compactam, & tenacem, ſeu pinguem, quæ velut membratim leuata in ſupremam partem aëris, in collimitio ignis diducitur (calidi enim proprium eſt diducere ac dilatare) orbiumq́ æthereorum incitatione agitato aëre, ignis afflatu contactuq́ accenditur, ſerpentibus æqualiter flāmis, quę propter materię copiam haud ita breui poſſunt deſinere: præſertim cum continenti quodam ſimilis alimenti, cæli circumuolutione, caloreq́ ſolis attracti conciliatu inſtaurentur & amplificentur. Ex quo elucet eo durabiliorem cometam fore, quo abundantior fuerit exhalatio. Neceſſe eſt inquit Seneca his cometis diuturnioribus & celſioribus plenior materia ſit: neq́ enim diutius apparerent, niſi maiorib⁹ nutrimentis ſuſtinerentur. Quendam totos ſex menſes manſiſſe idem narrat. Plinius ait: breuiſsimum quo cernerentur ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt: longiſsimum octoginta. Vbi cenſet eruditus quidam, Plinio addendam vnam litteram C. vt ſit, C. octoginta: totidem enim diebus ſex menſes continentur, Poſtquam diu ſe viſendum præbuit, tan-
dem

demin aërem ignemúe conuerſus diſperit. Quid tu ais Vennoni, cur taces? V. Vt vos loquamini. C. Scio Heraclitum interrogatum cur taceret, hoc dixiſſe. At iam nos tacemus, vt tu loquare. V. Non longum faciam. Cometarum naturam dico eſſe admodum ſiccam, cum exiſtere ſoleant ſiccis calidiſq; temporibus, æſtate videlicet & autumno, frequentius autumno: & ita apparet eos humani corporis temperamento aduerſari. Hos Seneca tradit non in vna cæli parte aſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu, frequentiſsimè tamen circa ſeptentrionem, quia illic plurimũ eſt aëris pigri, & illi denſo aëre creantur. Quia verò non ignem modo, verùm & aërem ſupremum rapit ſecum in orbem cæleſtium illorum corporum aſsiduus circumactus, cometam qui in aëre illo pendet, eadem vertigine conuerſari, atq; in orbem ſimiliter cieri neceſſe eſt. Inde natus error illorum, qui ſtellam aſſeruerunt. C. Quid de coloribus tam diuerſis? V. Pro raritate denſitudineq; materiæ alios eſſe atque alios. C. Quomodo? V. Exhalatio rara dat videri candidos & argenteos: denſa & craſſa ſuffuſos ſanguine. Species autem ſeu formæ cometarum idcirco multiplices, quia ſuccenſæ exhalationis figura non eſt vniuſmodi. Caudati formidabiliores veniunt, & crebrius eiuſmodi veniunt. Hoc genus naſcitur, cum ex vna parte materies tenuata ad effigiem caudæ pauoninæ producitur. Quod ſi inferiore ex parte in ſpeciem barbæ longæ promittatur iuba, dicuntur Pogoniæ: vt Acontiæ, qui iaculi modo vibrantur: Xiphiæ breuiores,

&

& in mucronem faſtigiati, omnium pallidiſsimi, quodã nitore gladij, ſine vllis radiis. Ceratiis cornuum ſimilitudo nomen dedit. S. Nihil addis? V. Nihil hodie, niſi hoc vnum: plures duobus cometis, ſummum tribus ſimul nunquam viſos. S. Verboſiores ſunt nonnulli ſcriptores in exponendis tot cometæ ſignificationibus, cum earum cauſsis. Docent portendere famẽ, tempeſtates, ventorum atq; imbrium intemperantiam, ſterilitates, terrarum concuſſus, peſtilentiam, tumultus, bellum, indéq; fata Principum, & mutationes imperiorum atque regnorum, nouis videlicet dominis ſceptra capeſſentibus: cauſſas in ſiccitatem eius, & calorem conferunt: ſed probationes non habent in ſe omnes numeros veritatis, videnturq; magis timidorum hominum errores ſimpliciorum animos anili ſuperſtitione obligantium, quàm prudentum eruditorumq; rationes. Veruntamen nolo diuinationes huiuſmodi repudiare ſingulas, ne in quoſdam patriciæ gentis philoſophos dicar fuiſſe iniurioſus: vniuerſas non admitto: præcipuè illæ de bello, & occaſu Principum ridiculę ſunt. C. Tu igitur pro nihilo habes illas voces poëtæ Romani, inter præſagia necis Iulij Cæſaris: & diri toties arſere cometæ. Contemnis illa Lucani,

Ignota obſcuræ viderunt ſidera noctes,
Ardentemq; polum flammis, cælóq; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq; timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometen.

S. Nõ plus eis, quàm populari iudicio, ex quo ſcribebantur, fidei adhibeo. V. Tecum ſuper hac quidem controuerſia ad manus in præſens non venimus. Eſt aliquid, nos quoq; arcta naturæ portarum

rum clauſtra confregiſſe, vt Lucretij verbum eſt. S. Supereſt quoddam genus oſtentorum cæli, quæ non ſunt id, quod intuentium obtutibus obiectatur. Cum enim appareant vel flammantia in aëre, vel colorata, id ſecus eſt: expertia enim ſunt ardoris & coloris: chaſma, inquam, color nubium, corona, parelion, iris, lineæ perpendiculares, adde galaxiam. De quorum procreatricibus cauſsis, vti hucuſque de reliquorum, ſtrictim, & ſine vlla exornatione ſimpliciter commentemur. V. Chaſma ſeu hiatus tum fieri traditur, cum in editiſsima regione aëris exhalationis denſæ glutinoſæq́ extrema rariora inflammata, lucis ſuæ vicinitate medium denſius, nec flammiferum, & ideo obſcurum hiatui, & cauo ſimile reddunt, cælo ſplendore illo ſubito velut vtrinque aperto: vt quis cum poëta exclamauerit: video medium diſcedere cælum. Si anguſtior fuerit, dolium: ſi latior, vorago nominabitur. C. Nimirum vt pictores, dum puteum, receſſum, profundum quippiam, introitum, feneſtram penicillo imitãtur, coloribus lucidis atrum ambiunt, quo illud cernatur magis: ſic naturam ſe gerere in chaſmate, partibus videlicet lucidis ac tenuioribus caliginoſam, craſſam ac denſam ſæpire cogitemus. S. Idoneum ſimile. V. Atque vt progrediamur vlterius, quid ſint colores illi nubium, expedire non eſt laborioſum. Nubes eſt vberior exhalatio, in medio aëriarum regionum frigoris vi coacta & compacta, caloréque interiore, quo euocata fuit, quíque in ea remanſit ſuſpenſa. Coeunt è diuerſis vaporibus, aliæ craſsioribus, alię tenuioribus, alię aridioribus, aliæ humentiori-

 bus:

bus: ex quo eſt, quod ſolis afflatæ radiis, quædam albentes quædam rubentes, quædam nigricantes, quædam pallentes, quædam cæruleæ à nobis conſpiciuntur. Rubor quidem palloŕq; rariore & ſicciore eas halitu conduplicatas indicat: ob id ſperanda ſerenitas. Fuſcum, atrum, cæruleum, terreno admodum & humido: proinde tum pluuias & procellas minãtur. Dicam verbo, colores nubium ex vaporum conuectorum diſsimilitudine, & lumine radiato proficiſcuntur. S. Sit fas mihi tuarum nubium coloribus poëticum quendam colorem iungere, quo ſint aſpectu pulchriores. Nam de his ita canit Iouianus.

Alba parum denſa eſt, raroq́; immiſta vapore,
Quam ſol irrumpit radiis, & ad intima tranat.
Nigra grauem traxit denſa caligine fumum,
Non illum vt penetrent Nemeæi lumina Phœbi.
Puniceam multus ſubiit calor: occupat humor
Cæruleam, grauidamq́; imbri, longeq́; madentem.

Ad alia iam perge. V. Quæ nobis circulus ſiderum, corona & area, Græcis eſt halos. Ea non niſi per tranquillum & ſerenum exiſtit. Eſt autem fulgor rotundus, ſolem, lunam, & hanc ſæpius, aliamúe ſtellam de maioribus circumnectens, & hæret in nubibus, non in axe ſtellifero: in quo deceptus videtur Plinius, & refutat iſtuc opinantes Seneca doctiſsimus. Tum porrò gignitur, cum raram ac ſubtilem nubem radij ſideris, cui illa ſubeſt, tranſmittunt, atque in medio velut aream relinquunt. Iuuat adducere, quem in hiſce noſtris diſputationum parallelis perſæpe, & meritiſsimo quidem nominamus, Senecam. *Cum in piſcinam, inquit, lapis*

miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primum anguſtiſsimum, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre, cum ſpiſsior factus plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ, vel cuiuſlibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor & aër, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocauere: quia ferè terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Quod ſi ſenſim euaneſcant hæ coronæ, ſerenitas portenditur: ſi nigreſcant denſenturq́; pluuia: eſt quippe humoris multi ſpiſſarumq́; nubium argumentum. Si perrumpantur, venti inde ſpirantes, à quibus etiam ruptus eſt contextus. S. Tu quaſi via longiuſcula confecta in diuerſorio quieſces, quodq́; ſequitur in hac claſſe ſublimium, mihi & Celerino tractandum dimittes. V. Ego verò gratiam vobis habeo, reſpirabo, quieſcamq́; perlubens. Sic enim parebo pulchrè ingenio meo, quod quidem ad audiendum quàm ad audendum ſemper ſenſi adhuc ferri procliuiùs. C. Quam tu conſuetudinem hanc tuam autumaſti, eam tenent, quicunque non in ſpeciem, verùm re ipſa ſunt eruditi: nec ſub leonino tergore id quod ſunt manent, aſini videlicet: vt cauſſæ nihil ſit, cur tu gloriæ huius principatum ad te potiſsimùm deferendum exiſtimes. V. Equidem, Celerine, non exiſtimo, niſi fortè imprudens inſanio: me tamen hoc audientibus vobis profeſſum eſſe non pudet, nec profiteri aliquando pudebit. S. Optimè, & optimorum hominum

optimus homo es. Si partitio tibi iniquior non videtur, Celerine, explica tu ſodes de pareliis, de lineis, de galaxia: vt ego poſtremò dicam de iride. C. Parelia nominamus, quæ nonnulli plures ſoles & lunas. Sunt autem imagines ab hac & ab illo in propinquis, ac ſpiſsis nubibus in formam ſpeculi impreſſæ. Vtramque ob cauſſam hoc nominis habent: vel quia in propinquo ferè à ſole viſuntur: vel quia ſimilitudinem ſolis aliquam adipiſcuntur: quanquam quæ à luna eduntur, ſuo prædita ſunt vocabulo, dicunturq; paraſelena: ſed eo vix vtimur. Creantur parelia, cum nubes aliqua modicè denſa aut rara, & æquabilis atque humida ſeu rorida, aëre quieto, ſolis vicini radiis verberatur ita, vt eius effigiem exhibeat. Sic in fontibus & ſtagnis, aqua immota, eiuſdem ſimulacrum intuemur. Hinc Seneca. Num quis noſtrûm miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quàm inter nos reddi, ſi modo idonea eſt materia quæ reddat. Eſt cum bina, aut terna parelia per idem tempus conſpiciuntur, quando ſcilicet ad ſolem referendum plures aptatæ ſunt nubes. Indicia ſeu monumenta gerunt pluuiarum: ſiquidem & nubes eorum receptatrices, quoniam humidæ, denſatæ, ac roridæ, pluuiis generandis opportunæ cenſentur. Perpendiculares illæ lineæ, & tanquam funes quibus tentoria diſtendi mos eſt, varios colores imitantur, quos etiam iris: puniceum, viridem, purpureum: quandoquidem ſimiliter fiunt, vt illam fieri tu docebis: diſtant ab ea quod rectæ ſunt, & in longum porriguntur, non
in

in arcum curuantur: proptérea nimirum, quod nubes in quibus excitantur nihil habent cauitatis, vt illæ, quæ iridem patiuntur: ſed planæ ſunt, inſtar ſpeculorum: itaque radij ſolis quaſi propter leuorem non poſsint adhæreſcere, defluunt, & figuram linearum exprimunt. Color ergo, concretio nubis, inflexio radiorum eadem virgulis iſtis quæ iridi: at forma diſpar, quia plana nubes. De via ſublimi, cælo ſereno manifeſta poëtæ fabulantur eſſe iter ad palatium ſeu regiam Iouis. Opinio fuit animos optimorum clariſsimorumqúe virorum compagibus corporum expeditos huc ſe velut in ſedem propriam recipere. Id perſpicuum fit ex verbis Africani, qui eſt ita loquens in extremo ſexto de Repub. Ciceronis. Et corpore laxati incolunt illum locum, quem vides (erat autem ſplẽdidiſsimo candore inter flammas circulus elucens) quem vos, vt à Græcis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis. Cælo puro quaſi nubeculas candidas, raras, ſiue quendam velut album fumum, ſiue lactis ſparſi copiam contuemur: à quo albore, ſiue lactis, viæq; imagine, latinis via lactea, græcis γαλαξίας, vt ſubaudias κύκλος, circulus lacteus vſurpatur. Quid hic orbis lacteus re ipſa ſit, philoſophi pugnãt: à Plutarcho & Macrobio complures opiniones enumerantur. Ariſtoteles materiam eius eandem conſtituit, quam cometę, ſubtiliorem ac puriorem tamen: ita vt in altiſsima regione aëris intra circulum illum diſsipata, & diffuſa, à ſtellarum concurrentium radiis perpetim accendatur, & quem videmus candorem acquirat. Sanè quidem ſerenato cælo numeroſa ſtella-

rum vis ibidem ſpectatur. Aſtrologorum plures cæli partem eſſe volunt, ſtellis denſiorem, atque idcirco lucidiorem, & albicantem propter copiam luminis. Inter exhalationes vtique falsò reponitur, quando eodem perpetuo loco, eademque magnitudine aſpicitur, & nunquam euaneſcit. S. Quin ſtatuis ergo, quod credis quam veriſsimum? C. Cum recentioribus affirmo, eſſe lumen natum è reciprocantibus radiis plurimarum, minutiſsimarumque ſtellarum, & contiguarum in octaua ſphæra, quæ magnam partem ob loci diſtantiam oculorum noſtrorum viſu non attinguntur. Nunc ſimus arrectis auribus Vennoni, nam iſte admiranda effabitur de ſua iride. Quam cum poëtæ Thaumantis filiam confinxerint, rei vtique miraculo adducti, oportebit nos etiam in eius conſideratione θαυμάζειν. S. Eſt ne omnium quæ locis illis celſioribus naturæ vi & ingenio procreantur, aliud quidquam aut ſpectatu formoſius, aut obſeruatu dignius hoc arcu? Hoc monumentum eſt immutabilis decreti, de mundo quantumuis omnibus ſceleribus cooperto, nunquã de cætero vndarum molibus cooperiendo. In libris qui dicuntur Sapientiæ, en quàm graui oratione, quanquam minus culta, eius pulchritudo laudatur. *Vide arcum, & benedic qui fecit illum. Valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo. Gyrauit cælum in circuitu gloria ſua, manus excelſi aperuerunt illum.* Sed forſitan non eſt aliud etiam eo difficilius ad intelligendum: quando multa & mira in eo, ſollertique inueſtigatione digna. Nunquam gignitur niſi aduerſo ſole: nec circulo integro: vix item nocturnis horis: atque ideò veteres propter rarita-

raritatem eum noctu nunquam fieri opinabantur. De hoc iſtis verbis Ariſtoteles *καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ἴρις γίγνεται, νυκτὸς δὲ ἀπὸ σελήνης, ὡς μὲν οἱ ἀρχαῖοι ᾤοντο, οὐκ ἐγίγνετο. Τοῦτο δὲ ἔπαθον διὰ τὸ σπάνιον, ἐλάνθανε γὰρ αὐτούς. γίγνεται μὲν γὰρ, ὀλιγάκις δὲ γίγνεται.* Adiicit id fieri tantum plenilunio: atq; ita inſolenter, vt ipſe totis quinquaginta annis non plus ſemel & iterum factum obſeruauerit. Cauſſam raritatis exequitur Seneca. Quia luna non habet tantum virium, vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Humili ſole fit ſublimis, ſublimi humilis: & eo occidente aut oriente minor, ſed in latitudinem diffuſa: meridie exilis, ſed ambitus maioris, & eo minor, quo ſol eſt altior. Hybernis menſibus cerni ſolet potiſsimùm ab æquinoctio autumnali decreſcente die: quo rurſus creſcente, ab æquinoctio verno non exiſtit: nec circa ſolſtitium longiſsimis diebus: bruma verò, hoc eſt breuiſsimis diebus, crebrò. Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri: æſtate non fieri, niſi aut incipiente, aut inclinato iam die. Cuius rei ratio in manifeſto eſt. Primùm quia medio die ſol præferuidus nubes euincit: nec ab his imaginem ſuam poteſt recipere quas ſcindit. Matutino tempore & veſpertino cùm ad occaſum ruit, eſt imbecillior: & ideo à nubibus & ſuſtineri & replicari, ſeu repercuti poteſt. Deinde cum arcum creare non ſoleat, niſi oppoſitus iis nubibus, in quibus creat, cùm breuiores ſunt dies, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altiſsimè fertur,

habet nubes aliquas in quas tela ſua proiicere ex aduerſo poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem vehitur. Quocirca medio die excelſiſsimus rectiore linea terras aſpicit, quam vt vllis nubibus poſsit occurri: omnes enim tunc ſibi ſubiectas habet. Comparatur ergo iris, quando ſolis radij in nubem cauam, humidam, roridam, tenuem, æquabilem, quæq́ue in guttas liquari iam cæperat exaduersùm ſoli poſitam reflectuntur. Radius ſolis cauæ nubi immiſſus, repulſa acie in ſolem refringitur & retroagitur. Et quoniam radij figuram rotundam generant, arcuata nobis imago oſtenditur. Lucretium quoque teſtem ne aſpernemur.

Hinc vbi ſol radiis tempeſtatem inter opacam.
Aduerſa fulſit nimborum aſpergine contra:
Tum color in nigris exiſtit nubibus arqui.

Cæterùm cur arcus iſte, cum ſit imago ſolis, longe maior ſole ipſo cernatur, cauſſa ponitur hæc: quia ſpeculi alicuius natura talis eſt, vt maiora multo quàm videat oſtendat, & in portentoſam magnitudinem formas augeat: alicuius inuicem eiuſmodi eſt, vt minuat. Fit diſcolor, quia partes aliæ in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſummiſsiores: quædam craſsiores, quàm vt ſolem tranſmittant: aliæ imbecilliores, quàm vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramq́; permiſcet, & mirabilem illam varietatem conciliat. Color autem ille non eſt color, ſed videtur. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus, ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Si ſolem obtexeris, euaneſcet arcus. Oppone ſoli alteram nubem, mox peribit

huius

huius varietas. Atque interdum tres ſimul, duas ſæpius irides videmus: quarum prima ſi ſit perlucida, aliam, & hæc viciſsim aliam reflexa producit. Verùm prima ſemper lucidior erit, ſecunda minus, tertia exiguè. Affectionum, inquit Plutarchus, quæ ſublimè fiunt, partim per ſubſtantiam vt imber, grando: partim per ſpeciem nullam ſuam habentes ſubſtantiam: vt ecce tibi nauigantibus nobis continens cieri videtur. Per huiuſmodi nimirum ſpeciem cæleſtis arcus exiſtit. Hunc porrò ipſum dimiſsis in terram cornibus haurire aquam à fontibus, ſeu in nubes aquam elicere, quæ poſtea per imbrem redderentur, vulgus olim opinabatur: ex qua opinione ſcripſit Virgil. 1. Georg. & bibit ingens arcus. Plaut. Curcul. ecce autem bibit arcus, pluet credo herclè hodie. Propert. lib. 3. eleg. 5. Cæruleus pluuias cur bibit arcus aquas. Vitruuius lib. 9. cap. 4. non minus aquæ vapores à fontibus ad nubes per arcus excitari. Tibull. lib. 1. eleg. 4.

Quamuis prætexens picta ferrugine cælum
Venturam admittat imbrifer arcus aquam.

Vbi hoc verbi, admittat, multi exponunt, accipiat, hauriat. Alij, ſignificet, portendat, vt ſit augurale. Hæc hactenus, quæ ſi alter veſtrûm meliora & vberiora facere velit, me haud nolente faciet. C. Diſſertationes longiores congreſſus iſte noſter nõ pateretur: ſtrictim atq; compreſsius aut μετεωρολογεῖν, aut μετεωρολέσχειν, quæq; didicimus aliquando, ea iſto modo potiſsimum celebrare, interq; nos recolere & reguſtare nobis eſt ſatis.

ANNOTATIONES.

HOC AMPLIVS CENSEO) *In ſenatu, cum qui ſententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab aliis dicta erant, addebat tamen aliquid etiam de ſuo,* SED HOC AMPLIVS CENSEO, *dicebat. Eſt ergo ſenatorium loquendi genus.* CVR PVTEALES, ET FONTANAE) *Frigidum, & calidum ſemper in contraria abeunt, & vnà eſſe non queunt: eò frigidum confluit, vnde vis calidi diſceſſit: & inuicem ibi calidum ſuccedit, vnde expulſum eſt frigus. Ita hyberno tempore, cum ſupra terram viget frigus, calent putei, nec minus ſpecus, atq; omnes ſub terra receſſus: propterea quod eò ſe calor contulit, ſuperiora poßidenti frigori cedens; qui cum in inferiora peruenit, & eò ſe quantum poterat ingeßit, quo denſior, hoc validior eſt. Seneca lib. 6. cap. 13. Hinc etiam diſcas, cur cellæ vinariæ caleant hyeme.* DE CASTORIBVS PLINIVM) *Vide inſuper Senecæ cap. 1. lib. 1.* TERTIVSDECIMVS) *Ordinales numeri vſq; ad viginti, compoſitè, & ſub vno accentu latinius ita efferuntur, vt minor numerus præcedat, maior ſequatur: tertiuſdecimus, quartuſdecimus, quintuſdecimus, octauuſdecimus, nonuſdecimus. Poſt viginti minorem ſequi oportet. Viceſimuſprimus, viceſimuſſecundus, triceſimuſprimus, triceſimuſſecundus, &c. Si autem diſſoluatur coniunctione intercedēte, compoſitio, & duobus accentibus pronuncientur, poſt viginti, & ante viginti præcedet minor, vt, primus & viceſimus, ſecundus & viceſimus, primus & quadrageſimus, &c. ſextus & decimus,*

decimus, ſeptimus & octauus, &c. Hoc *præceptum eſt* Priſciani, *lib. de pond. & menſ.* Cic. *in Bruto.* Poſt Romam *conditam autem quarto & quingenteſimo, vt hic ait. In cardinali quoque numero poſt viginti, ſi adhibeatur coniunctio, præſtat minorem præponere maiori. Liuius lib. 1. ab vrbe condita. Romulus ſeptem & triginta regnauit annos: Numa tres & quadraginta.* INANIA MVRMVRA) *Lucret. lib. 5.* Et *rapidi fremitus, & murmura magna minarum. Lib. 6.*

Inde tremor terras grauiter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cælum.

Ouid. 1. Metamorph. *& humanas motura tonitrua mentes. Nemo porrò tam graphicè expreſſit vim tonitrus in terrore afferendo, pectoribusq́ concutiendis, quàm* Plaut. *ſic in Amphit.* Bromiam *ancillam loquentem inducens.*

Spes atq; opes vitæ meæ iacent ſepultæ in pectore,
Neque vlla eſt confidentia iam meo in corde, quin amiſerim:
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cælũ conſequi,
Iam vt opprimar, vt enecer. Me miſeram, quid agam neſcio.
Ita tãta mira in ædibus ſunt facta. Væ miſeræ mihi,
Animo malè eſt, aquam velim, corrupta ſum, atque abſumpta ſum.
Caput dolet, neque audio, nec oculis proſpicio ſatis,
Nec me miſerior fœmina eſt, neq; vlla videatur magis
Ita heræ meæ hodie contigit. Nam vbi parturit, deos ſibi inuocat,
Strepitus, crepitus, ſonitus, tonitrus, vt ſubitò, vt properè, vt valdè tonit?
Vbi quiſque inſtiterat, concidit crepitu.

E SECVNDO QVÆST. NATVRAL.) *Diuerſis capitibus, videlicet 12.16.18.21.27.* QVI GRAECO EPIGRAMMATE) *Lib.1. Anthologiæ, titulo εἰς ἀγῶνας, καὶ ἀγωνιστάς.* HOC VERBVM, SI QVIS VENERIT) *Verbum Terentia eſt ἀξίωμα, pronuntiatum, dictum, ſententia integra, quòd aliâs à me notatum arbitror. Loquendi genus à Plauto eſt, apud quem in Aſinaria Clearcta Argyrippo.*

Vnumquodq; iſtorũ verbûm nummis Philippeis aureis
Non poteſt auferre hinc à me, ſi quis emptor venerit.

FVLMINVM GENERA TRIA) *Lege Senecam lib.2. cap.40. & 41. Plin. lib.2. cap.51. De fulgure autem & fulmine Manut. de quæſit. per ep. pag.66.* EFFECTA QVAM PLVRIMA) *Etiam Lucret. de natura effectisq; fulminis lib.6. talibus cecinit.*

Quod ſupereſt, quali natura prædita conſtent
Fulmina, declarant ictus, & inuſta vapore
Signa, notæq; graues halantes ſulphuris auras.
Ignis enim ſunt hæc, non venti ſigna, neq; imbris.
Præterea per ſe accendunt quoq; tecta domorum:
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipſis.

Cætera è fonte ipſo lector philologus ſibi petat. LAVRI FRVTICEM) *Cauſſam afferunt Pythagorici, quod Apollini ſacra arbor: quaſi eius Dei templa fulmine tacta, & ambuſta conflagraſſe apud hiſtoricos non legamus. Adeas licet Brodæum li.3. Miſcel. cap.2.* MAGIS NOVA, QVAM VETERA) *Lucem non modicam dabunt iſtis, quæ prudenter Auguſtinus in Ioan. tract.24.* Quia non eſt talis ſubſtantiæ Deus, quæ videri oculis poſſit, & miracula eius quibus totum mundum regit, vniuerſamque creaturam adminiſtrat, aſſiduitate vilueruntːita vt pæne nemo dignetur

gnetur

gnetur attendere opera Dei mira & ſtupenda in quolibet ſeminis grano: ſecundùm ipſam ſuam miſericordiam ſeruauit ſibi quædam, quæ faceret opportuno tempore, præter vſitatum curſum ordinemque naturæ, vt non maiora, ſed inſolita videndo ſtuperent, quibus quotidiana viluerunt. Maius enim miraculum eſt gubernatio totius mundi, quàm ſaturatio quinque millium hominum de quinque panibus. Et tamen hoc nemo miratur: illud mirantur homines, non quia maius eſt, ſed quia rarum eſt. Quis enim & nunc paſcit vniuerſum mundum, niſi ille, qui de paucis granis ſegetes creat? *Hunc eundem locum vide, mi lector, quàm grauiter, & facundè tractauerit Seneca lib. 7. cap. 1. ſimul adducens pro exemplo cometam, de quo nos in parte huius dialogi, & ille toto libro.* Nemo, inquit, vſq; eo tardus & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente conſurgat: vtique vbi nouum aliquod è cælo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, vt nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contra minimarum quoq; rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cælo eſt. Sol ſpectatorem niſi cum deficit, non habet. Nemo obſeruat lunam niſi laborantem. Tunc vrbes conclamant: tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vana trepidat. Quanto illa maiora ſunt, quod ſol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit: quod à ſolſtitio ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quod ſidera abſcondit, quod terras, cum tanto maior ſit illis, non vrit: ſed calorem ſuum intenſio-

tenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet: quod lunam nunquam implet, niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat? Hęc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid turbatum eſt, aut pręter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeò naturale eſt, magis noua, quam magna mirari. Idem in cometis fit. Si rarus, & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus, vtrum debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. EFFAEMINATISSIME FORMIDAMVS) *Vide Senecam lib. 6. cap. 3.* QVONIAM VISIONES ANIMI) *Legendum cap. 1. lib. 19. Noctium Atticarum.* NVMERO PLEBEIORVM EXEMIT) *Horat. Ode 2. lib. 2.*

Redditum Cyri ſolio Phraaten
Diſsidens plebi, numero beato-
Rum eximit virtus, populumq́ue falſis
Dedocet vti
Vocibus.

Eximere eſt auferre, detrahere, excludere, excipere. Item producere, conſumere. Eximere diem dicendo, tempus, actionem, horam, è rerum natura amicitiam. Illud quod me angit non eximis. Græci ἐκκρούειν τὸ πρᾶγμα τῷ χρόνῳ, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τῷ λέγειν κατατρίβειν. Τὸν χρόνον ὑποτέμνεσθαι, τὴν ἡμέραν ὑφαιρεῖν, ἢ καταναλίσκειν. *Notione alia eſt, effodere, extrahere, eruere. Cato de re Ruſt. Quod genus aut ficum, aut oleam eſſe voles, inde librum ſcalpro eximito. Ibid. In amphoram muſtum indito, & corticem oppicato: demittito in piſcinam: poſt trigeſimum diem eximito: totum annum muſtum erit. Vitruuius. Sequitur*

ordo

ordo de lapicidinis explicare: de quibus & quadrata ſaxa, & cæmentorum ad ædificia eximuntur copiæ, & comparantur. Aliquando in eam ſignificationem vtuntur, in quam liberare, ſoluere. Eximere aliquem à culpa, ex miſeriis, è vinculis, ex obſidione. Eximere de reis. Eximere ex ærariis, eſt condonare mulctam. Eximere noxa, eſt gratiam criminis facere, hoc eſt remiſſionem dare. Eximere notæ, eſt remittere infamiam. Gell. lib. 4. Sed cum ille deieraſſet, inuitiſſimum ſeſe ac repugnantem oſcitatione victum, teneriq; eo vitio, quod oſcedo appellatur, tum notæ iam deſtinatæ exemptus eſt à Cenſoribus. Eximere ſupplicio. Vide Bud. in Pand. PYTHAGOREIS QVIBVSDAM) Plutarch. de placit. philoſoph. lib. 3. cap. 2. DVARVM PLVRIVMVE STELLARVM) Hanc opinionem in medium adducit, & conuellit. Seneca lib. 7. cap. 11. & 12. SPECIES AVTEM SEV FORMAE) Seneca lib. 7. cap. 11. Plin. lib. 2. cap. 25. QVAE NOBIS CIRCVLVS SIDERVM) Ariſtot. lib. 3. Meteor. cap. 9. & 10. Senec. lib. 1. cap. 2. Cum arcu & virgis coronas componit cap. 10. SENECA DOCTISSIMVS) Verba tranſcribam ex eodem libro & cap. 2. Nos autem non exiſtimemus iſtas ſiue areæ, ſiue coronæ ſint in vicinia ſiderum fieri: plurimùm enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longè à terra ſit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autē ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illic æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum, ſpiſſisq; corpo-

corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. FERRI PROCLIVIVS) *De voce, procliuitas, Cic.4.Tuſcu. Hæc igitur procliuitas ad ſuum quodque genus à ſimilitudine corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. Sed hæc in bonis rebus, quod alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur: in malis procliuitas: vt ſignificet lapſionem, in neutris habeat ſuperius nomen.* PARELIA NOMINAMVS) *Seneca lib.1.cap.12.* NONNVLLI PLVRES SOLES) *Plin.lib.2.cap.31.& 32.* PERPENDICVLARES ILLAE LINEAE) *Sen.lib.1.cap.9.* ITER AD PALATIVM IOVIS) *Hypotypoſis eſt apud Ouid.1.Metamorph.*

Eſt via ſublimis cælo manifeſta ſereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipſo.
Hac iter eſſe ferunt ad magni tecta tonantis
Regalemq; domum, dextrà leuaq; deorum
Atria nobilium valuis celebrantur apertis,
Plebs habitat diuerſa locis, à fronte potentes
Cælicolæ clariq; ſuos poſuere penates.

DE SVA IRIDE) *De hac Seneca lib.1.cap.3.4.5.6. Ariſtot.lib.3.cap.11.& 12.* DIGNIVS HOC ARCV?) *Arcus omnis ſuſpenſus fornix appellatur: arquus non niſi qui in cælo apparet, quem Irin poëtæ dixerunt. Vnde & arquati dicuntur, quibus color & oculi virent, quaſi in arqui ſimilitudinem. Lucret.lib.6. Tum color in nigris exiſtit nubibus arqui. Hæc Nonius. Priſcian.lib.6. ex 3.Cic.de nat.deor.probat arcum arci in ſecunda quoq; declinatione dici, pro arcu cæleſti. Sic verò Cicero. Cur autem arci ſpecies non in numero deorum reponatur?*

PRO-

PROGYMNASMA TERTIVMDECIMVM.

Aeria meteora.

IIDEM.

CELERINVS. Tonitrua definiuit Anaximander, nubis ictæ ſonum. Inæqualia fieri ideo, quia & ipſe ictus eſſet inæqualis. Tonare ſereno, quia tunc quoque per craſſum, & ſiccum aërem ſpiritus proſiliret. Aliquando fulgurare non tonare: quia tenuior infirmiorqúe ſpiritus, qui in flammam non valuiſſet, in ſonum valeret. Aliter definiemus: fragorem & crepitum diruptæ nubis, ex repugnantia caloris, qui in exhalatione inhæret, & frigoris aërei illam circumuallantis. Aliter, ſonitum ex colliſa ac dirupta nube per aërem editum, qui ſenſim amplificatus, ad audiendi ſenſum tanquam circulis quibuſdam accidit. S. Fiam Aeolus ego, cauumq́ conuerſa cuſpide montem in latus impellam, & laxas, quamuis iniuſſus à Ioue, habenas dabo. V. Vt te ſimiliter Prometheo ad Caucaſum Vulcanus eius mandato affigat. S. Ha ha. Hinc autem incipiam. In perampla iſta, & communi deorum hominumq́ ciuitate, nihil eſt profectò tam exiguum, nihil tam abiectum & caducum, cuius accurata diligensq́ meditatio vſqueadeò ſpatioſæ ac ſpecioſæ molis inuentori ac principi collaudando non multum ſit argumenti præbitura. Ille etiam & in minimis maximus, & in imbecil-

becillimis potentiſsimus, & in contemptiſsimis ſummè admirabilis eſt. Quid inanius, aut fugatius vento? Atqui non eſt iſtuc niſi magnificum diuinæ prouidentiæ opus, cuius opera omnia magnificata ſunt. Ob multimodas vtilitates ventos Deus & inuenit, & ſuum cuique locum deſcripſit: quas ego cum nuperrime legerim apud Senecam aceruatas in quinto Quæſt. natural. quanta licebit cum breuitate memoriter eas recitabo. V. Optimum verò conſilium. S. *Primùm vt aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſsidua vexatione vtilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent, iidemq; nimios compeſcerent. Fruges percipi non poſſent, niſi flatu ſupervacua admixta ſeruādis ventilarentur: niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant adaperiret. Omnibus inter ſe populis commercium dederunt, & gentes diſsipatas locis miſcuerunt. Dedit ille mundi diſpoſitor Deus ventos ad cuſtodiendam cœli terrarumq; temperiem, ad euocandas ſupprimendasq; aquas, ad alendos ſatorum atq; arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis cauſsis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſummo, & ne torpeat promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. Fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, vt cōmoda cuiuſq; regionis fierent communia.* Hæc interpolatim auctor nobiliſsimus. C. Tenuis res ventus, at eius, ſicuti oſtenſum eſt, non tenuis in natura commoditas: nec tenuis gloria, eiuſdem tenere ſcientiam. Quæ hoc impeditior eſt, & intricatior, quod multa ſunt, quę ſuper ventis in quæſtionē veniunt, & inter doctos non leuibus referta controuerſiis diſceptantur. Plinius amplius viginti de iis ſcripſiſſe prædicat

cat. Quàm illi nec pauca, & diuerſa ac diſſentanea ſcripſerint? V. Exempla. C. Hem tibi exempla. Quid ſit vētus. Quæ materia. Quomodo fiat. Quot venti. Quæ ſingulorum loca. Quæ natura. Quæ tempora. Quę cauſſa tanti, tamq́ violenti ac rapidi impetus. Qua demum ratione tam fixa ac ſtabili lege vento-rum viciſsitudo procedat. Vnde illis tanta poteſtas, tantaq́ mirandorum effectuum diuerſitas. An hæc nondum ſatis multa? V. Certè ſatis. Anaximander ventum cenſuit aërem fluidum, ſubtiliſsimis eius, humidisq́ partibus à ſole citatis, aut illiquefactis. Stoici omnem flatum aërium eſſe fluxum, pro varietate locorum variè appellatum. Metrodorus humido expiramento à ſole efferuefacto flatus impetum cieri. Seneca aërem fluentem in aliquam mundi partem. Vitruuius aëris fluentem vndam, cum incerta motus redundātia. Idem aliàs: Aër cum ruit, inquit, trudens quocunq́ humorem præuium, ſpiritus & impetus, & vndas creſcentes facit ventorum. Ariſtoteles terreni halitus copiam, quæ circum terras agitetur. V. Materia ergo ventorum, ſi quidem ſtamus ab Ariſtotele, erunt vapores calidi & ſicci, è terra virtute ſolis euocati. S. Sanè quidem. C. Quoniam materiam habemus, quod ſequitur, genera nobis ventos, id eſt, doce quo pacto fiant. S. Cū ſuopte nutu exhalatio illa feruidum & aridum intra naturam ſuam cohibens, ad aërem medium, ſeu ſuperiora enitatur, ab aëre frigidiore ac dēſiore intercipitur, Quia verò nec aſcendere amplius poteſt, nec ob nouos halitus identidem ſurſum nitentes deſcendere, in tranſuerſum per infimam regionem retor-

 quetur,

quetur,conſurgitq́ flatus aut pro materięaffluentia, aut pro antiperiſtaſi vel lenior, vel turbulentior. Nunc te interrogatum volo, Celerine, quid de ventorum numero, locis etiam, ac natura ſentias. C. Quoniam per mundi plagas omnes efflari corpora manifeſtum eſt, plurimà quoque certum eſt naſci ventorum genera. A quatuor cardinibus olim quatuor celebrabantur, qui hodieq́ ſunt principes. Ad vnumquemque deinde applicati duo, velut ſtipatores & adminiſtri, factiq́ duodecim, in totidem ſcilicet partes diuiſo horizonte: non quia vbique tot ſint, ſed quia plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Duos ſupra triginta numerant nautæ, cum finitorem in totidem partes diſtribuant. Flat igitur ab oriente Eurus, Latinis Subſolanus. Ab occaſu Zephyrus, qui & Fauonius. A polo arctico Septentrio, ſeu Boreas, ſeu Aquilo. A meridie Auſter, ſeu Notus. Sodales Euri Cæcias, & Vulturnus: ille ab ortu æſtiuo: hic à ſolſtitiali. Zephyri Corus, qui & Iapyx, ac Libs ſiue Africus. Ille ab æſtiuo occaſu, hic à ſolſtitiali. Boreę Aparctias & Traſcias, ſeu Circius: ille ab orientali latere, hic ab occiduo. Auſtri Libonotus ab occaſu, Euronotus ab ortu. Pro ingenio regionum vnde proueniunt venti, alia atq́ alia eſt eorum natura. Eoi calidi ſunt & ſicci: occidui tepidi & humidi: Auſtrales calidi & humidi, eaq́ de cauſſa nubili, procelloſi, peſtilentes: ſeptentrionales frigidi & ſicci. Deinde ſunt quidam prouinciales, id eſt, quibuſdam gentibus peculiares, nō vltra certum procedentes tractum: vt Athenienſibus Sciron, paulùm

lùm ab Argeſte deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Auſtros in Ægyptum penetrare negant. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapix, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem ſui cæli debeant ei. Nulla propemodum regio eſt, quæ non aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem habeat.

Omnis in aduerſos ventus non peruenit axes,
Et quidam certo ſedem poſuère receſſu.

Ver aperit nauigantibus maria, cuius in principio Fauonij hybernum molliunt cælum. Subſolano datur exortus Virgiliarum ante Maias idus. Caniculæ exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Poſt biduum autem exortus, iidem Aquilones conſtantius perflant diebus quadraginta, quos Eteſias dixerunt. De his ſcriptum legimus apud Tullium 2. de nat. deor. Quàm tempeſtiuos autem dedit, quàm ſalutares non modo hominum, ſed etiam pecudum generi, iis denique omnibus, qui oriuntur è terra, ventos Eteſias? quorum flatu nimij temperantur calores. Ab iiſdem etiam maritimi curſus celeres & certi diriguntur. Poſt eos rurſus Auſtri frequentes, vſque ad ſidus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante æquinoctium autumni. Quæſtiones cæteras illi diſcutiant, qui me doctrina & intelligentia præſtant. Et arbitror pro inſtituta breuitate hæc ſuffectura nobis. V. Plura ſi das, non aſpernor: non das? non requiram. S. Si occaſio fuerit, vberius iſta inter nos. Ad caput de ventis aggregemus repentinorum flatuum, ſeu potius tempeſta-

tum genera, quoniam ex natura ſpirabili progenerantur, de quibus hæc Plinius. Simili modo ventos, vel potius flatus poſſe & ex arido ſiccoq́ halitu terræ gigni non negauerim: poſſe & aquis aëra expirantibus, qui neque in nebulam denſetur, nec craſſeſcat in nubes: poſſe & ſolis impulſu agi, quoniam ventus non aliud intelligitur, quàm fluctus aëris, pluribusq́ etiam modis. De his putem accipiendum potiſsimùm, quod verſiculis perelegantibus in Marcipore Varro.

Ventiq́ ab axe ſe erumpebant frigidi,
Phrenetici Septentrionum filij.
Secum ferentes tegulas, ramos Syri.

Etſi non ignoramus Aquilonem eſſe ventum procelloſum ac tumultuoſum admodum. Primùm ecnephias quid ſit videamus. Flatus eſt vehemens ac procelloſus, quanquam non diuturnus, è ſicca & calida exhalatione exiſtens, quæ quidem exhalatio nube compreſſa ſe foras eiicit, & obliquè per terras ſe ſpargit. Quandoque ex celeritate volatus ſui ignem concipit. Sine pluuiis nubem diſcindit. Quę autē nube impulſa ęrumpentes cum imbribus graſſantur, illis nomen eſt exhydriæ. Typhon perinde vaſto impetu eluctatus, vt turbo rotatur, & in terras ruens obuia quæq́ corripit, & conuerſat, à latinis idcirco vortex dictus. Similis huic eſt Preſter. Hic dum in terras ſe contorquet, ob vim motus, materiæq́ aritudinem inflammatur, quæq́ contigerit incendit. Ob id igneus turbo Senecæ. De terræ motu agendum aliquantò diligentius. Bellum, fames, eluuiones, peſtilentia graues & publicæ calamitates ſunt: grauis etiam & publica terrarum

rarum

rarum commotio & ſuſſultus. Res, mihi credite ſodales, funeſta: res trepidationis, pauoris, conſternationisque communis, commiſerationis, collacrymationis, vlulatus & eiulatus pleniſsima: quam vt auertat, deteſteturque à patria noſtra chariſsima, proinde vt aliud malum quoduis nocentiſsimum ac luctuoſiſsimum, votis ſupplicibus maximè fatigandus eſt Deus. Quas labes facit ruri, terra ad infinitam prope altitudinem deſidente? Montes diuidit, puteos obſcurat, ſaxa dirumpit, diſsipat ædificia, emouet ſubſtructiones, extirpat ſtirpes, obruit animantes, homines ex timoris magnitudine lymphatos reddit. Amnes in alium curſum contorquentur ac deflectuntur, aut abſorbentur, aut exareſcunt, & in eos mare influit. Nonnunquam noua, vti nouæ inſulæ, noui montes excitantur. Totæ regiones contremiſcunt, totæ vrbes, inſulæ, montes in imum hauriuntur, vt aliquãdo nullum ſuperſit veſtigium. Adhuc, cum motu iſto formidabilius nihil ſit, aliorum inſuper ingentium, intolerabiliumque malorum eſt prænuntius atrociſsimus. Sed eum ipſum affuturum monent, & præcurrunt ſilentium cæli, ac tempeſtatum, ſeu maris quietiſsimus ſtatus (non enim vnquam terræ tremeſiunt, teſte Plinio, niſi ſopito mari, cæloque adeo tranquillo, vt volatus auium nõ pendeant, ſubtracto omni ſpiritu qui vehit: nec vnquam niſi poſt vẽtos, cõdito ſcilicet in venas & cauernas occultas flatu: neque aliud eſt in terra tremor, quam in nube tonitruum) ſubitò citra flatum tumeſcens fluctus, crepitantia ædificia. Præterea in puteis aqua turbida, cum tetri odoris afflatu. Tenuis quædam linea

nubis per cælum longius porrectæ. Docti aiunt, autumno & vere ſæpius accidere: noctu crebrius quàm interdiu, & tum quidem circa meridiem. Grauiores eſſe terræmotus matutinos & veſpertinos, maritima quati inclementius, & frequentius. In locis arenoſis non fieri, quod aër ibi ſenſim liberè egrediatur: ſed in denſis ac duris potius. V. De cauſſa huius conquaſſationis diu eſt cum neſcio quid legi. Quid viſum eſt antiquis Celerine? C. An tu credis me curare antiquorum ſomnia? V. At certè ad veri cognitionem falſa ſæpe proſunt: nec puduit conſiliorum naturæ participem Ariſtotelem rei illuſtrandæ & corroborandæ in medium proferre identidem, quid priſci de re propoſita decreuiſſent. C. Curioſitati tuæ hoc dabo. Thales, qui terram aqua ſuſtineri, & vehi ab eius mobilitate, vt nauigium putauit, hanc commotionem, & quaſi fluctuationem ab aquis eſſe credidit: cum præſertim obſeruaſſet, in omni vehementiore motu fontes humo, & flumina conſueſſe prorumpere. Quam opinationem labefactauit Seneca lib. 6. cap. 6. Democritus eundem aquis adſcripſit: quia per meatus ac venas terræ ingens aquarum vis fluitaret, quæ cæleſtibus ſuperuenientibus auctæ, tanti corporis molem impellerent: ſiquidem tantum impetum violentiamq́ ferre non poſſet. Horum ſententiæ affines ſunt poëtæ veteres, qui Neptunum Ennoſigæum, & Siſichtona vocarunt, quaſi dicas, terræ quaſſatorem. Anaxagoras ignem pronunciauit agitationis iſtius auctorem, qui exitum quærens, obſiſtentia ſibi quatiat ac diuellat, atq; ita viam ſibi in oram cæleſtem pandat. Anaximenes

menes terram ipſam ſibi eſſe cauſſam, nec incurrere extrinſecus, quod illam concutiat: ſed intra ipſam, & ex ipſa quaſdã partes eius decidere, quas aut humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. His quoque ceſſantibus, non deeſſe, propter quod abſcedat, aut reuellatur aliquid. Nam primùm omnia vetuſtate conficiuntur & collabaſcunt, nec poteſt quidquam non ſentire ſenectutem. Plurimis, primæq; claſsis auctoribus placet, ſpiritum eſſe, qui incluſus in latebris & cauernis terræ luctatur foras erumpere, & quaſi fugam adornat. Quæ ſententia mihi cum veritate videtur coniunctior. V. Vellem etiam de formis. S. Me huius vicarium accipito. Tres memorantur à Seneca: vnam ſuccuſsionem appellat, cum terra conquaſſata ſurſum ac deorſum mouetur: alteram inclinationem, qua ceu nauigium in latera nutat, vnde ruina, ſeu inclinatio ædificiorum & montium conſequatur: vt eadem rurſus erigantur, ab altera parte aliò ſe ſimili afflatu attollente: tertiam tremorem, qua terra in ſe ipſa vibratur. V. Quænam verò illa ingentia & intolerabilia mala, quæ motibus iſtis prænunciantur? S. Quæ? Peſtilitas. Multa quippe mortifera in alto latent: & aër ipſe, qui vel terrarum culpa, vel pigritia & ęterna nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio cum eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumqúe maculat ac polluit, inſuetumqúe ducentes ſpiritum, inſuetis morborum generibus infeſtat. Item aquæ inutiles ac peſtilentes terra occultantur, quas nullus exercet vſus, nunquã aura liberior perſtringit. Quam-

obrem craſſę, & graui caligine ac ſempiterna tectę, quid aliud in ſe habeant, niſi corporibus noſtris inimicum atq; peſtiferum? Aër quoq; illis admixtus, & inter illas paludes iacens, cum emerſit, latè vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Plura ſuper his Seneca. Ecquid dirum mortiferumq́; malum eſt ipſa peſtilentia? Dirum profectò hominum generi pecudumq́; cateruis. Famem quoq; & clades bellicas terræmotum portendere arbitrantur, vt benè ſcriptum ſit à Plinio: Nec verò ſimplex malum, aut in ipſo tantum motu periculum eſt, ſed par aut maius oſtentum. Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium eſſet. Maximus memoria mortalium extitit Tiberij Cæſaris principatu, duodecim vrbibus Aſiæ vna nocte proſtratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum ſepties atq; quinquagies nuntiatus Romam. Imperatore Theodoſio iuniore quidam ſex menſibus durauit. Quidam annuo, & bimo ſpatio permanſerunt. V. De magnis, ac verè inſolitis & terrificis motibus terrarum ex hiſtoriis poſteriorum Imperatorum ſubiungam exemplum vnum. C. Eò aures cum mentibus dedimus. V. Ad memoriam inſignisſimus eſt ille Antiochenus, qui Traiano præſente & ibi hyemante contigit: multisq́; ciuitatibus, Antiochiæ inprimis detrimentoſisſimus fuit. *In quam vrbem, cum magnus militum numerus, nec parua priuatorum multitudo, litium, legationum, negotiationis, & ſpectaculorum gratia vndiq; conueniſſet, id damnum ad omnes nationes populosq; ita pertinuit, vt in vrbe hac totus terrarum orbis imperio Romano ſubiectus afflictus ſit. Primùm de improuiſo mugire ſolum vehementer, poſt fremitus maris audiri horribilis.*

ribilis. Terra ſublime tolli, ædificia ſurſum erigi, erecta partim ruere & conquaſſari, partim, velut in ſumma tempeſtate, huc atq; illuc commota nutare: loca pura mirificè agitari, materies ædificiorum frangi, lateres & lapides collidi, horum omnium fragor incredibilis audiri. Tantus excitari puluis, vt non videre, non alloqui, non audire quenquã per eum liceret. Extra domos paſſim vagabantur, quòd inde agitatis tectis tabulatiſq;, & in ſe corruentibus parietibus vel tanquam præcipites darentur, vel ruinis aut mutilarentur, aut ſepelirentur. Etiam arbores radicitus vellebantur. Qui lapidibus aut lignis læſi iacebant, nec viuere poterant, nec mori, quod cupiebant. Qui euaſerant, eorum pars magna viſebatur inſigniter attrita; alij fractis cruribus, alij humeris, nonnulli ceruicibus, multi ſanguinem reiiciebant. Nulla fuit grauis calamitas, quam illi homines non experirentur. Vbi ceſſauit terræmotus, fuit qui ruinas conſcendens vocem viuæ mulieris acciperet, habentis infantem, quem vnà ſecum lacte ſuo ſuſtentabat. Cœperunt indagare cætera, neminem tamen amplius viuum inuenerunt, præter puerum alterum, mortuæ matris vbera ſugentem. Et cum mortuos eruerent, de ſalute ſua præ errore mentis, quo illos doloris magnitudo afficiebat, haud quaquam lætabantur. Coraſius mons ita concuſſus eſt, vt eius culmina ſubſidere, & conuulſa in ipſam ciuitatem cadere viderentur. Subſedere præterea alij montes, & aquæ, vbi antea viſæ fuerant nunquam, extiterunt: contra nonnullæ vbi fluxerant, deſtiterunt. Nõne hîc exclamabimus: quis talia fando Mymidonũ Dolopumúe aut duri miles Vlyſsi temperet à lachrymis? Quid ad immenſitatem ærumnarũ accedere potuit? Perſpicitis vel vno hoc exemplo quãtum malorum pariat hoc vnum malum, terræ moles ſuccuſſa. S. Nullane auxilia, nulla arma, nulla deniq; munitio aduerſus hãcce cladẽ? V. In puteis remedium fore ait Plinius, & in ſpecubus crebris. Præconceptũ enim ſpiritum exhalant,

quod

quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Tutiſſimi ſunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, poſtesq́ alterno pulſu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa impelluntur. C. Ego verò putarim, nihil tutius eſſe abſentia ab his locis quæ concutiuntur. V. Hoc adde, niſi te fugientem etiam aut caſus inopinatus opprimat, aut terra diſcedens deglutiat. Contra communia mala nil ſatis tutum eſt. Ad mortem quamcunq́, quandocunque, vbicunque paratam paratum eſſe, hoc ego præſidium periculo omni vacuum cenſeo. S. Et nos.

ANNOTATIONES.

AERIA METEORA) *Vocamus aeria, vt ab aliis duobus generibus, igneis, & aqueis ſeparemus ipſo nomine, & quia videntur aëre conſtare: quod ſecus eſt. Aërinus dixiſſe Varronem, ab aëre, vt à tartaro tartarinus, ex Nonio in Compedes probat Turneb. lib. 29. cap. 17.* TONARE SERENO) *De huiuſmodi tonitru cælo ſereno Horat. lib. 1. Ode 34.*

namq; Dieſpiter
Igni coruſco nubila diuidens
Plerunq; per purum tonantes
Egit equos volucremq́ currum:
Quo bruta tellus, & vaga flumina
Quo Styx & inuiſi horrida Tænari
Sedes, Atlanteuſq́ finis
Concutitur.

Sed

Sed hæc fulmina tonitruaq; prodigioſa ſunt, & malum aliquod hominibus portendunt. Quocirca & Lucanus in prodigiis ciuilibus lib.1. Emicuit cælo tacitum ſine nubibus vllis Fulmen. Naturalia enim niſi nubilo cælo fieri nequeunt. Rectè Lucret. lib.6.

Fulmina gignier è craſſis, alteq; putandum eſt
Nubibus extructis. Nam cælo nulla ſereno,
Nec leuiter denſis mittuntur nubibus vnquam.

Idem:

Deniq; cur nunquam cælo iacit vndiq; puro
Iupiter in terras fulmen, ſonitusq; profundit?

VT TE SIMILITER PROMETHEO) *Propter ignem furtim ſubductum, & hominibus impertitum Prometheus iuſſu Iouis à Vulcano ad Caucaſum Scythiæ mõtem affigitur apud Æſchylum. Apud Lucianum de hoc, aliisq; criminibus, nẽpe de Ioue in diſtributione carnium deluſo, de hominibus formatis cauſſam dicit interea, dum ferreis vinculis ad rupem alligatur, coram Vulcano ipſo & Mercurio. Euolue dial. qui inſcribitur, προμηθεὺς, ἢ χαύκασος: & alium προμηθέως καὶ διὸς, & illum præterea, πρὸς τὸν εἰπόντα, προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις. Contra eum qui dixerat, Prometheus es in verbis. Huic frater fuit Epimetheus: de ambobus Heſiodus in operibus & diebus. Ille prouidus & conſultus: hic improuidus, & poſt rem factam deliberans inducitur: id quod etiam vtriuſque nomen declarat. Hinc prouerbium: Prometheus, Epimetheus. Lucianus. Τόγε μεταβουλεύεσθαι, ἐπιμηθέως ἔργον, οὐ προμηθέως ἐστί. poſt rem conſulere Epimethei opus, non Promethei eſt. Idem affert hunc verſiculum ex quopiam Comico*

in

in Cleonem, qui ſerò, nec niſi confecto negotio ſaperet. Κλέων προμηθεύς ἐστι μετὰ πράγματα. *Plato Romanos Prometheos appellat, procul aſpicientes, & præmatura vtentes conſilio: Siculos verò Epimetheos, & imprudentes.* MAGNIFICVM DIVINÆ PROVIDENTIAE) *Quæ in dialogo deinceps differuntur è Seneca, certiſsima huius prouidentiæ diuinæ, ac beneficentiæ argumenta ſunt. Sacræ item litteræ Deum formatorem, dominum, rectorem ventorum, ſuo illos arbitratu vel cohibentem, vel emittentem prædicant.* QVO PACTO FIANT) *Hac de re ita Vitruuius cap. 6. lib. 1. Naſcitur ventus cum feruor offendit humorem, & impetus feruoris exprimit vim ſpiritus flantis. Id autem verum eſſe ex Æolipylis æreis licet aſpicere, & de latentibus cæli rationibus, artificioſis rerum inuentionibus, diuinitatis exprimere veritatem. Fiunt enim Æolipylæ æreæ, cauæ: hæ habent punctum anguſtiſsimum, quo aquæ infunduntur, collocanturq́ ad ignem, & antequam caleſcant, non habent vllum ſpiritum, ſimul ac autem feruere cæperint, efficiunt ad ignem vehementem flatum. Ita ſcire & iudicare licet, è paruulo breuiſsimoq́ ſpectaculo de magnis, & immanibus cæli ventorumq́ rationibus. Æolipylæ, inquit Turneb. lib. 25. cap. 11. ſunt ex eo vocatæ, quia credidit antiquitas Æolum ventos tenere clauſos carcere: & patefacta ab eo porta erumpere, terraſq́ perflare canit Maro 1. Æneid. Itaque quia è cauis illis globis aqua plenis, quà foramen eſt, cum induntur in ignem, magna vis halitus effertur: propter eius eruptionem ſunt Æolipylæ vocatæ, id eſt,*

Æoli portæ. PER MVNDI PLAGAS OMNES) *Seneca lib.6.cap.16. Non poſſet autem tam multa, tantaq́; & ſe ipſa maiora terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, vt non multùm illi ſuperſit, ex qua tantum petitur, ac ſumitur, & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cæleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra ſpatia aër latus obtineat.* PLVRIMA QVOQVE VENTORVM GENERA) *Plin. lib.2.cap.47. Seneca lib.5. cap.16. & 17. Vitruuius lib.1.cap.7. Gell. lib.2.cap.22.* DIVISO HORIZONTE) *Cic.2. de nat. deor. Cum enim illi orbes qui cælum quaſi medium diuidunt, & aſpectum noſtrum definiunt, qui à Græcis ὁρίζοντες nominantur, à nobis finientes rectiſſimè nominari poſſunt, varietatem maximam habeant, aliiq́; in aliis locis ſint: neceſſe eſt ortus occaſusq́; ſiderum non fieri eodem tempore apud omnes.* AB ORIENTE EVRVS) *Quod ex auris procreatur, ea re à Græcis εὖρος videtur appellatus, inquit Vitruuius. Nonius ſcribit dictum ἀπὸ τῆς ἕω ῥέοντα, quod flatus eius ab oriente ſit hyemali. Auſtrum qui Græcè νότος, ab humore & nebula, νοτὶς enim latinè humor, & eſt is ventus ſudoris effector. Homer. κατὰ δὲ νότιος ῥέεν ἱδρώς. Circium à turbine & vertigine. Boream ἀπὸ τῆς βοῆς, quod ſonorus ſit, & procelloſus.*

De

De notationibus ventorum Iſid. lib. 13. cap. 11. CALIDI SVNT ET SICCI) *Non cælum tantum ſudum, ſine vdo dicitur, ſed etiam ventus, qui ſiccus ſit. Varro apud Nonium in Anima. Dum nos ventos flamine ſudo. Sepultos etiam ventos pro quietis dixit Lucret. lib. 6. Inſtatione locata ſepultis vndiq; ventis. Id eſt, ſedatis & ſtratis ventis. Tralatio eſt. Sic Græci dicunt* κοιμίζειν ἀνέμους, *id eſt ſopire. Præterea venti cum flaueſcunt, & elangueſcunt, dicuntur cadere, deſidere, ſubſidere, Virgilio ponere.* ECNEPHIAS QVID SIT) *Conſule Senecam lib. 5. cap. 12. Plin. lib. 2. cap. 48.* IGNEVS TVRBO NOMINATVS A SENECA) *Vtrunq; genus turbinis ab eo deſcribitur lib. 5. cap. 13. Rurſum de turbine lib. 7. cap. 5.* PVBLICÆ CALAMITATES) *Publicum & commune qui nihil differre putant, in errore ſunt. Publicum dictum eſt, quaſi populicum, ſeu poplicum, & eſt totius populi, vt campus Martius publicus eſt pop. Rom. Ager Campanus lege agraria lata publicatus eſt. Flumina omnia & portus publica ſunt. Prætor, Conſul, cæteri Magiſtratus, & Reges ſunt publicæ perſonæ: nam totius populi perſonam ſuſtinent. Publico opponitur priuatum. Commune vno modo appellamus, quod eſt duorum aut plurium, vt paries communis, domus communis. Altero modo dicimus, quæ à nemine ſunt occupata, neque poſſeſſa & poſſunt fieri occupantis, vt aqua profluens, aër, lapilli & gemmæ in littore maris. Opponitur commune proprio. Diffuſius iſta. Lamb. in Horat. epiſt. ad Piſones.* RES TREPIDATIONIS, PAVORIS) *Quamobrem tremorem terræ homines tanto-*

pere metuant, cauſſas explanauit Seneca lib. 6. cap. 1. Quem audire non alienum fuerit. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo, fixumque vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat? Si, quod proprium habet, perdidit, ſtare: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient? Quò ſollicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & fundi tus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi tecta crepuêre, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quàm latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? Si hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid ibi eſſe non dico auxilij, ſed ſolatij poteſt, vbi timor fugam perdidit? *Lege quæ conſequuntur. Veruntamen in eodem capite & duobus ſuccedentibus huic timori egregiam, prorſuſque Stoicam conſolationem adhibet.* IN PVTEIS AQVA TVRBIDA) *Quare Pherecydes magiſter Pythagoræ, cum è puteo aquam ſitula eduxiſſet, hoc ſigno præſenſit ac prædixit terræ motum fore. Et Anaximander, quanquam non eodem ſigno, Lacedæmoniis prædixit, vt vrbem ac tecta linquerent, armatiq; in agro excubarent: inſtare enim motum terræ, cum & vrbs tota eorum corruit, & Taygeti montis extrema quaſi puppis auulſa, cladem inſuper eam ruina preſſit. Cic. 1. de Diuinat. Plin. lib. 2. cap. 79.* MARITIMA FREQVENTIVS) *Spiritus terram intrat per occulta foramina quemadmodum vbique, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille*

trames per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat, ideo frequentiſſimè mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas litteras græcas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον vocari. Senec. lib. 6. cap. 23. QVID PRISCI DE RE PROPOSITA) *Pauca præfatus Marcellinus lib. 17. decreta antiquorum refert. Adeſſe tempus exiſtimo, inquit, pauca dicere, quæ de terræ pulſibus coniectura veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modo hæc noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhauſta phyſicorum ingenia penetrarunt. Vnde & in ritualibus, & pontificiis obtemperantibus ſacerdotiis, cautum ne alio deo pro alio nominato, cum qui eorum terram concutiat ſit in abſtruſo, piacula committantur.* SPIRITVM ESSE, QVI INCLVSVS) *Videto Senecam lib. 6. cap. 12. 13. & ſequentib.* TRES MEMORANTVR A SENECA) *Ab Ariſtot. de mundo ſeptem. Adi etiam Plin. lib. 2. cap. 28.* PLVRA SVPER HIS SENECA) *Lib. 6. c. 27. Facilius, inquit, pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quò auidiora ſunt, aperto cælo plurimùm vtuntur & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues mollioris naturæ, quò propiora terris ferunt capita corruptas eſſe non miror, cum afflatum diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exiiſſet: ſed illum copia aëris ſinceri extinxit, antequam vt ab homine poſſet trahi ſurgeret.* DVODECIM

VRBI-

VRBIBVS ASIAE) *Aſiæ minoris ſub Tiberio Auguſti priuigno quatuordecim vrbes terræ motu concidiſſe memoriæ proditum eſt, quarum nomina ſunt Epheſus, Magneſia, Sardis, Moſthene, Hierocæſarea, Philadelphia, Tmolus, Timus, Myrina, Cime, Apollonia, Hyrcania, Dia, Cibyra. Niceph. lib. 1. cap. 17. Diſſentit igitur hic ſcriptor à Plinio, vt vides, in numero. In Campania quoq; vno tempore duodecim oppida procubuerunt.* ANTIOCHENVS QVI TRAIANO) *Deſcribitur à Dione in Traiano. Alius Nicomedienſis æquè horrificus ab Ammiano Marcellino refertur lib. 17.*

PROGYMNASMA
QVARTVMDECIMVM.
Aquea meteora.

IIDEM.

CELERINVS. A ſiccis ad humidas, à calidis ad frigidas res ſupernè concreſcentes ſuſceptæ nos diſputationis ordo prouexit. Ab igneis ad aërias, ab aëriis ad aquoſas impreſsiones ſeu affectiones videtis vt delapſi ſimus? Quo genere comprehenduntur pluuiæ, nix, grando, pruina, ros, nebula, fontium ac fluminum origo, ſalſitudo, & æſtus maris. Hæc omnia propter cauſſæ ſimilitudinem, & mixtionis imperfectam rationem tractatione coniunguntur, & cum his numerantur,

quibus cognomentum meteôron loci indidit ſub-
limitas. Eſt autem pluuia, vt magiſtri meteorolo-
gici definiunt, fluxio nubis humidæ, feruore ſolis
penetrantis in aquæ guttas colliquefactæ. Nam ca-
loris ea vis eſt, vt humentia diſſoluat. Cum enim
in mediam partem aëris humidi calidiq; vapores
emicuerint, reperto ibi frigore in nubem ſe indu-
unt, atque inde deſuper ſole inſtante, acriterq; fe-
riente, aqua ſicut è ſpongia compreſſa deſtillare
incipit. Ac pro ratione quidem vaporis è quo con-
fecta eſt nubes, & efficientia caloris in eam agen-
tis, diuerſæ pluuiarũ formæ concipiuntur. Tenuis
illa pluuia guttulis minutiſsimis à Græcis ψεκάδιον
dicitur. Fit propter vaporem rariorem: vti pluuiæ
& nimbi propter ſpiſsiorem. Subſtillum eſt, cum
ſtillis raris iam iam ventura pluuia ſignificatur. A-
quilone flante, & ſuum cælum obtinente minutæ
deſcendunt pluuiæ: Auſtro imber cadit impro-
bior, & guttæ pleniores. Iuuat è Marcipore Varro-
nis perbellos de pluuia verſus aſſumere. Sic ille.

Nubes aquali frigido velo leues
Cæli cauernas aureas ſubduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.

S. Quid eſt Vennoni, quod cæleſtis aquæ ſapores
non eoſdem experimur? V. Id ego vaporibus illis
nubium parentibus tribuendum ſentio. Horum
quidam cum ſint ſalſioros, quidam amariores, alij
dulciores, alij inſipidi, aliòue guſtu, oportet aquam
inde procreatam hæc omnia ſapere. Quod verò
vapores ita diſcernuntur, atq; vnus præ altero ſin-
cerus, aut concretus eſt, terrarum ex quibus emit-
tuntur diuerſitati aſsignetur. Ex ſalſa & aduſta, ne

vos

vos aliam quàm ſalſam exhalationem, ac proinde nec aliûs ſaporis aquam pluuiam expectate. Documentum capite fontanas, in quibus non idem ſapor: quoniam natura terræ qua ſcaturiunt, aut per quam voluuntur, non eſt vniuſmodi. C. Probabilius ad quæſitum non potuiſti. De ſignis prognoſticis pluuiarum quàm multa liceret? Rubor nubium matutinus, ranarum importunæ querelæ, ſolis ac lunæ pallor, ſexcenta præterea, quæ petat ſibi à Plinio, & aliis curioſus. Idem Plinius ex Romanorum annalium monumentis portentoſas pluuias adducit: pluiſſe carne, lacte, ſanguine, lana, ferro, coctis lateribus. Ciceronis locus eſt 1. de Diuinat. vbi de portentorum interpretationibus ex Haruſpicum diſciplina differit. Quid, cum ſæpe lapidum, ſanguinis nonnunquam, terræ interdum, quondam etiam lactis imber defluxit? Quod ex Auicenna Albertus adducit, aliquando vitulum integrum cum pluuia decidiſſe, de eo valde ſum incertus, & eadem ratione oues & boues inde poſſe delabi puto. Ille idem Auicenna conſpexit maſſam ferri centum librarum è nubibus decidere, vnde poſtmodum gladij præſtantes fabricati ſint. Miror tamen, ſi vitulus ibidem formari potuit, cur enſes non potuerint: vt hoc labore qui fabricã ferrariam exercent, liberarentur. Quid vos? Vnquámne viſas creditis hoc genus pluuias? ſi creditis, num eas (quod ſolent quidam indocti) ſtellis aut ſoli res tales in ſupera attrahenti adſcribetis? S. Nos quia in aliarum quoque gentium annalibus prodigioſas cecidiſſe pluuias reperimus, fidem Plinio abrogare non audemus: rem totam ad cauſſam ignotam, &

occultam nobis, planè dubiam, ad Dei quoq; nutum, ad cacodæmonum impoſturas & nequitias referimus. Ranunculis pluere viſum aliquando per æſtum intentiſsimum. Veruntamen illi per aërem deorſum non aguntur: ex guttis autem pluuialibus magnis atq; craſsis, in humum à ſole feruefactam, & pinguiorem lapſis, puncto temporis exiſtũt: quomodo mures & vermes ex putrore enaſci haud neſcimus. Narratum eſt in ſacris quoque libris, quadraginta ipſos dies cum noctibus pluiſſe: ex quo tam inſolita aquarum prognata cõpia, vt orbem ſummergeret. Imbres ignei & ſulphurei Pentapolim fœdiſsimi ſceleris impuritate infamem perdiderunt. Hebræis per inculta & vaſta locorum tendentibus, annis quadraginta in dies ſingulos manna pluit, quo cibo victitarunt. Cæterùm harum pluuiarum auctorem inquirere quid opus eſt? Ideò porrò multis diebus continenter interdum cadunt pluuię, quia nubes non ſimul ac ſemel, ſed ſucceſsione in aquam reſoluuntur. Deinde quia vapores noui ſine intermiſsione, frequentesq; nubium pluuiarum alimenta futuri eleuantur. Cum ergo cauſſa non deficiat, effectum longiorem & continuum ne miremur. At enim cum ſatis iam pluerit, ne omnino vſq; ad intimam tunicam permadeſcamus, oro te, Celerine, ningat deinceps aliquantum: niuem enim excutere poſſumus. C. Quin me oras, vti etiam tonet, fulguret, grandinet, & Iouem creas alterum, cui illud Horatianum commune fiat?

Iam ſatis terris niuis atque diræ
Grandinis miſit pater, & rubente

Dextera ſacras iaculatus arces
Terruit Vrbem.

S. Tamen fulgurare, tonare, vt Pericles; & verba hybernis denſiora niuibus poſsit eloquentia tua profundere, quemadmodum poetarum imperator de Vlyſſe canit. C. Iungamus vires, Vennoni, & hunc virum bonum obruamus niuibus. S. Si faxitis, ego emerſus pro mercede crepitanti vos grandine viciſsim egregiè verberatos ſepeliam. V. Iſti vtrinq; iactant minas, & res ad vim ſpectat: neutri in hac pugna faueo, nec ob id Solonis legem metuo. C. Ad niualem imbrem cælo deducendum aggredior. Sed nix mea non erit alta: cito enim deſinet ningere: & nihil eſt quod metuas, Simonette, muto conſilium. S. Nec eſt quòd tu: nam & ego perpaucis de grandine. C. Nix quæ videtur tanquam ſpuma aquarum ſublimium, pluuiæq; velut germana ſoror: tum oritur, cum nubes edendæ pluuię præparata, priuſquam in guttas abeat, calore vaneſcente, à frigore circumſtante molliter cogitur ſeu congelatur, ventorumq; frigidorum impulſu in flocculos dirempta terras petit: qui flocculi, quaſi pluuiales guttæ numerandæ ſunt, quas vtiq; energia frigoris tam candidas efficit: qua de cauſſa quamuis aquam conglaciantem non rigere modo, verum etiam albere videmus. V. Quid eſt, quod altos montes, vt alpes, niuibus conſputas cernimus (vtar enim verbo antiqui vatis, cuius hoc carmen celebratur: Iupiter hybernas cana niue conſpuit alpes) nec tamen eodem tempore vllas in planicie niues aſpicimus? C. Quia deeſt ibi, in iugis, inquam, excelſorum montium calor ad

eas diſſoluendas neceſſarius: ſunt enim proxima regioni mediæ, vbi incolunt perennia & peracuta frigora. Ob quam cauſſam in montibus ningit, cùm apud nos pluit: niuem enim tepor regionis infimæ confeſtim liquefacit, & in aquam ſoluit. Nix alit quodammodo animantes, præſertim oues, quia ex humido aërio generatur, in quo vita conſiſtit: ſegetes & herbas nutrit atque auget: ſuo enim frigore terræ poros occludit, ne calor, cuius fotu ſemina iacta indigent, exhalet. Terram præterea quam cooperit per antiperiſtaſin calefacit, & hyberni frigoris aduſtione ſemina prohibet. S. Ha ha ha. C. Quid noui? Quamobrem tu intempeſtiuè rides? niſi forte derides. S. Rideo atram niuem Anaxagoræ. C. Haud minus in ratione aſſertionis quam afferebat, quam in ipſa aſſertione oculis indigebat. S. Quam ergo afferebat? C. Quia, inquiebat, aqua eſt nigra, vnde nix congregata eſt. Et hic vocatur philoſophus? S. Inter vocari & eſſe, immane quantum intereſt. Multa delirauit iſte Clazomenius. De grandine auſculta mihi. C. Hoc ago. S. Grando, conglaciatus imber, modo ferè pari, & ex eadem materia conflatur, ex qua niues: cum nimirum nubis liquefactæ iam decidentes guttæ aërio frigore dureſcunt. Rotunda eſt, quod omne ſtillicidium conglomeratur. Id etiam apparet in ſpeculis, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliáque omni leuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum iacent. Excauatio ipſa à guttis facta rotunda eſt: ex quo liquet, huic quoque ſimile eſſe quod cauat; locum enim ſibi ad formam & habi-

habitum ſuum exſculpit. Poteſt deinde cum deſertur corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi deuoluta, æquabiliter atque in orbem teri. Grandinat ſæpius vere & autumno, quàm hyeme & æſtate. V. Cur? S. Quia æſtate non eſt copia vaporis, quæ quidem eſt apta grandini materia: propter æſtum videlicet huiuſmodi afflatus conſumentem. In hyeme non viget calor, cuius euocatu in ſupera peruenire vapores debent, nec loci inferioris antiperiſtaſis ſufficit. Vere & autumno adſunt omnia. Cadit crebrius locis calidis quàm algidis: interdiu ſæpius quàm noctu, celeriusq́ perit quàm niues: quoniam nix ex nube, grando ex aqua facta eſt. Vel quia acriore frigore nix, leniore grando concreuit. Nix terram fæcundat: at quod grandine percuſſum eſt, infæcundum ac ſterile, ſæpe in multos annos efficitur. Plura nolo, ne in hiſce rebus doctiorem me ſuſpicemini, quàm ſum. V. Caueat ergo longitudinem Celerinus. C. Vt aliquid diceres hoc dixiſti, ô noſter Simonette. Rorem noſtis conſtare vapore ſubtili & humecto, qui quoniam ob caloris exiguitatem altius euadere non quit, in aëre terris propinquiore ſubſidit, modicoq́ frigore nocturno ad aquam redactus, paruulis guttis non ſentientibus nobis crepuſculo matutino deorſum ruens, aſperginibus leuioribus tanquam gemmulis herbas aliasq́ res madefacit. S. Quia gemmas vocaſti, belliſsimorum è Lucretio verſuum redintegratur mihi memoria. Sunt autem lib. 2.

Nam ſæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quò quamq́ vocantes

Inuitant herbæ gemmantes rore recenti:
Et ſatiati agni ludunt, blandeq; coruſcant.

Et lib.5.

Aurea cum primùm gemmantes rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina ſolis.

C. Locum eius eſſe regionem nobis vicinam argumento eſt, quod excelſi montes & ſublimia ędificia non irrorantur. Gignitur ſerenis noctibus, aëre inter frigus caloremqúe temperato: in locis præterea calidioribus, & Auſtro inprimis ſpirante: quæ omnia ad eum liquandum tenuandumqúe proficiunt. Pruinam dicamus licet rorem nocturno & aërio frigore prius quaſi vinctum, & in ſalis ſpeciem conſtrictum, quam in aquam penitus abiret. A niue diſtat, quod in hac proxima regione potiſsimùm Borea flante concreſcit, & minus humoris poſsidet. Quod autem inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, nec non inter glaciem & niuem. Plerunq; fœtet pruina: quoniam naſcitur ex materia fœtida & commixta exhalatione calida cum vapore humido, è paludibus & vliginoſis locis educto. Vel ob admiſtum terreſtre, & impediente frigore non conſumptum. Nebularum eadem eſt materies, quæ roris, quæ pruinæ, quæ nubium: ſic porrò generantur. Vapor ab aquis terriſúe matutino aut veſpertino crepuſculo ſolis calore redditur. Is vel quia grauior, vel quia non ita calidus, ſuperare hoc infimum ſpatium aërium non poteſt, quod ipſum atra caligine inuoluit. Quod ſi feruore ſolis diſcuſſæ perierint nebulæ, diem fore ſudum indicabunt: quoniam ſcilicet earum tenuitas creandis

nubibus pluuialibus haud ſuffecit. Sin eodem calore ſolis ſublimius euehentur, & in nubes extruentur, pluuiam denuntiabunt ob humoris abundantiam. In magna item cæli temperatione, & per ſerenitatem exoriuntur. Nam ſi gelidus ſit aër terras alligabit, vt exhalationi opportunæ exitus nullus pateat. Si intemperanter calidus, eandem conficiet. Atq; hoc eſt, quod ait Plinius: nec æſtate, nec maximo frigore nebulas exiſtere. Si procellæ graſſabuntur, nihil animæ ſurſum emanabit.

Rogemus nunc, Simonette, Vennonium, vt meteoricis, quæ propriè hoc vocantur, finem imponat, & breuiter aliquid de fontium & fluminum origine: erimus enim paucis contenti. S. Ne deſpexeris te ipſum Vennoni, da hoc amicis, caue rogantes deſpuas. Euge, habes diſcipulos. V. Cur me cogitis ineptum fieri? S. Ineptum? Quamobrem? V. Vos maiores, me audire eſt æquius, vos loqui. C. Non annorum ſerie, ſed ingenio paratur eruditio: quod tam non deeſt tibi, quàm adeſt nobis, ſi adeſt modo. S. Satis excuſationum. V. Sitient mei fontes, exareſcent mea flumina, non erunt ad potum ſufficientia. C. Non hic Xerxis exercitus: duo ſumus. V. Aliorſum ego intelligo. S. Adhuc? V. Non perſuadeo. C. Tu vt perſuadeas? qui ne appoſitè quidem dicis ad perſuadendum. V. Ergo fruſtra Rhetoras audiui. Aſt finis hodie nullus erit vrgendi. Ecce facio. Per terræ corpus patent cauernæ & foramina longè plurima, quæ, ne vſpiam ſit inane admiſtum rebus, aër à ſummo penetrans complet, & ob frigus loci tepore ſuo ſpoliatur, craſsior & humidior euadit:

hinc

hinc deſtillans,paulatimq́ ingeminantibus,& crebreſcentibus guttis aliquò defluens, fontium fluminumq́ ſcaturigines producit. Etenim cum aër humido & calido componatur, aqua frigore & humore,ſi ille coercitus & incluſus in ſubterraneis ſpecubus calorem amittat, neceſſariò in aquam commutabitur,quę ſemel fluendi adepta initium, nunquam deſinit,quod ad vacuum prohibendum nouus ſemper aër in locum colliqueſcentis ſurrogatur,& acceſsionibus poſtmodum aliarum aquarum eam augeri ad perennitatem certiſsimum eſt. Hoc philoſophema iſtis carminibus complexus eſt Iouianus.

Spiritus hic (Graij fecerunt Aëra nomen)
Qui terras, pontumq́, leui circumtegit vmbra,
Et penetrat rimoſa means in viſcera terræ,
(Certa fides) facile humentem permanat in vndam,
In liquidumq́, coit contracto frigore rorem,
Mox abit in latices, & ripis plenior errat,
Et magno labens intrat cum murmure pontum,
Armatas etiam raptans ad littora claſſes.
Ipſe vides ſæpe in foribus ſudantia ſaxa,
Et guttas de marmoreis ſtillare columnis.
Namq́, aër circumfuſus dum frigora ſentit,
Paulatim ſeſe cogit, mox defluit humor.
Ille quidem ſicco ducens è marmore guttas.
Speluncis quoq́, de gelidis manare liquorem
Continuum, vnde fluunt crepitanti murmure riui.

Prouenire autē aquas in cauis terræ ad iſtum modum,monteſquoque declarant,vnde fontes eunt ac flumina: qui cum emineant, & altius aſſurgant, afflantur vndique, & aëris plus concipiunt. Quo de rurſum Iouianus.

Si

Si Rhenum, Rhodanumq́ꝫ videns, magnumq́ꝫ Garumnam,
Aut Hebrum, Eridanumúe, aut clari nominis Iſtrũ,
Aut qui per latos populos mare peruenit Indus,
Aut ſeptemgemini rumpunt quà flumina Nili,
Perſcrutere ortum, & fontis ſacra antra recluſi,
(Non dubium) inuenies ſummis è montibus illos
Delabi, genus & gelidis deducere ab antris.
Namq́ꝫ aër terræ immiſtus, molemq́ꝫ ſub ipſam
Incluſus, montana rigens vt frigora ſenſit,
In ſtillas abit, & longo fluit agmine multus,
Deſuper ima petens, donec iam viribus auctis
Erumpit vallo, atque in campos turgidus exit,
Multum etiam ſtillante ſolo, niuibusq́ꝫ liquatis
Auxilium accedit venis tellure ſub ipſa,
Multum etiam nebuloſa iugis immanibus aura
Tabeſcens cælo gelido quum ſtringitur humor,
Vnde ſibi occulti ſumunt alimenta meatus.

Plato in Phædone ita philoſophatur: tartarum ſeu abyſſum ingentem eſſe in terrarum medio, aquæ plenam, è qua fontes, fluuij, ipſa denique maria emittantur. Sententia non ita aliena ſacro dogmati apud Eccleſiaſten. Omnia flumina, inquit, intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterũ fluant. Ex hoc fit conſequens, vti in corpore humano ab hepate tanquam conceptaculo ſanguis in venas alias maiores, alias minores dimiſſus membra irrigat: ſic per terræ quaſdam venas contractiores, latiores, ex ipſo mari minorem vberiorem úe aquarum copiam fieri, & prorumpere, manareq́ꝫ fontes & fluuios non è montibus ſolùm, verùm etiam ab ipſa planicie. Ad naturam ſitumq́ꝫ loci referenda

eſt

eſt illa varietas, quod quædam ſtant, vt in ſtagnis, aliæ fluunt, aliæ variis continentur venis, aliæ colligũtur. Et quomodo vaſorum quibus infunduntur ſaporem & odorem trahunt: ſic terrarum per quas labuntur. Quæ per glareoſam, dulces fiunt: per ſalſugineam, ſalſæ: per aluminoſam, aluminoſæ: per bituminoſam & ſulphuratam, bituminoſæ ac ſulphuratæ, & calidæ, vt quæ per lapidoſam, frigidæ. Earum ſimiliter colorem induunt. De mari ſequitur vt quærendum ſit. Philoſophi, Plato, Ariſtoteles, Seneca illud ſemper cum mundo fuiſſe ab initio ita conſtitutum volunt. Eius conſtitutionem Moſes explicauit, pulchritudinem Cic. in 2. de nat. deor. hoc modo. At verò quanta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi? quæ multitudo, & varietas inſularum? quæ amœnitates orarum, & littorum? quot genera, quamq́ue diſparia partim ſubmerſarum, partim fluitantium, & innatantium beluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærentium? Ipſum autem mare ſic terram appetens littoribus alludit, vt vna ex duabus naturis conflata videatur. Eſſe ſalſum, ad vtilitatem animantium in eo degentium, atque inſuper ad integritatem aquæ conſeruandam Deo placuit. An vultis etiam ſuper cauſſa huius ſalſitudinis philoſophorum cognoſcere iudicia, ſi fortè obliti eſtis? S. Volumus certè, & audiemus perattentè. V. Quid neceſſe eſt curare quid quiſque dicat? Probabilior cæteris eſt ſententia quam ponit Ariſtoteles: exhalationes calore ſolis aduſtas & craſſas, aquæ marinæ permiſtas, hunc triſtem ſaporem generare. Solem enim tantummodo dulces ac tenues attrahere, illas alias

relin-

relinquere. Calidum autem humori admixtum amarum ſalſumq́ ſaporem creat. Experiri licebit in aduſtis, aut feruentibus terræ partibus, ſi aquam ſuperfuderis. In corporibus noſtris ideo ſalſus ſudor ire per artus ſolet, quia humor ille calore decoquitur, atq; ita craſſeſcit, & quodammodo ſalitur. Potu item in corpore percolato vrina ſalſa, & aqua cineribus percolata ſalſa redditur, quam lixiuium nominamus. Quare vbi ſol eſt ardentior, eò loci mare ſalſius habetur: & æſtate quàm hyeme marinam ſalſiorem eſſe ſcribitur: ad Auſtrum quàm ad Septentrionem, in ſuperficie, quàm in imo: exhalatio enim ſuperiora petit, & vbi plus caloris inuenit, magis aduritur. Illa igitur, quam paulò ante ſtatuimus, Dei voluntas nimirum prima cauſſa eſto maris ſalſi. hæc Ariſtotelea ſecunda. Fortè etiam ideo ſalſum eſt mare, quia ſolum eius ſale, ſulphure, bitumine abundat. Cur porrò flumina è mari prodeuntia hoc ſapore careant, rationem dictitant, quod per longos terræ meatus decurrentia ſalſitudinem exuunt. Deinde cum aſſiduè properent, quamuis ſolibus quotidianis feriantur, nequeunt tamen ſalſo imbui: mare hoc poteſt: quod niſi ventis concitetur, ſtatisúe temporibus ad littora ſeſe voluat & reuoluat, velut ſtagnũ immobile conſiſtit. Hunc acceſſum receſſumq́ lunæ motu gubernari, eius ortu obituq́ maritimos ęſtus fretorumq́ anguſtias commoueri prędicant, cuius in aquas eſt imperium, quæq́ telluri coniunctior, ſecundùm ſolem poteſt plurimum. Pro huius ortu vel occaſu, progreſſuq́ ad meridianum circulum mare fluit ac refluit. Sunt autem æſtus

locis

locis aliis vehementiores, aliis languidiores, aliis nulli ferè. Sunt item euripi, & multiplices aquarum reciprocationes, quarum difficillima eſt cognitio. Admirabilis eſt natura Nili, cuius inundationis cauſſam cenſuerunt eſſe liquatas niues in montibus lunæ, vnde caput effert. Inſularum enaſcentium, maris æſtu conuectam congeſtamq́; alicubi arenam originem eſſe Plinius & Seneca docent: quam rem in fluminibus ſæpe vidimus. Habetis quæ voluiſtis, etſi melius enodatiusq́; voluiſtis. C. De iſta eruditione modeſtiaq́; tua amplius te amamus.

ANNOTATIONES.

DE SIGNIS PROGNOSTICIS PLVVIARVM) *Collegimus hæc ſigna dialogo huius partis 31. Aquæ pluuiæ, Græcis ὀμβρίαι ſunt accommodatæ ſalubritati corporum. Columell. lib. 1. cap. 5. Eædem ex Hippocratis ſententia, ſunt leues, ſuaues, limpidæ, tenues, & quod celerius putreſcunt, id virtutis potius iudicium eſt, quam vitij.* RANARVM IMPORTVNAE QVERELAE) *De materia & ortu ranarum Ouid. lib. 15. Metamorph.*

Semina limus habet, virides generantia ranas:
Et generat truncas pedibus: mox apta natando
Crura dat: vtq́; eadem ſint longis ſaltibus apta,
Poſterior ſuperat partes menſura priores.

De earundem conuerſione ex ruſticis, propter Latonam aquæ potu è ſtagno prohibitam, & verbis contumelioſis appetitam, idem lib. 6. in cuius fabulæ extremo natura

&

& corpus earum ſatis iocosè depingitur. POETARVM IMP. DE VLYSSE) *Iliad.3. Antenor in comparatione eius cum Menelao in eloquentia, ſeu genere dicendi,*

Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ ῥ᾽ ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος ἵει,
Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν.

Cic. in Bruto. Neq; enim iam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Vlyſſi tribuiſſet Homerus, & Neſtori, quorum alterum vim habere voluit, alterum ſuauitatem, niſi iam tum eſſet honos eloquentiæ. NEC OB ID SOLONIS LEGEM) *Commendat Plutarchus eam Solonis legem, qua eum notauit infamia, qui in ſeditione neutram eſſet partem ſecutus, quia ſuorum quàm patriæ commodorum ſtudioſior videretur: quo quidem nihil poteſt boni ciuis officio magis eſſe contrarium. Cenſuit autem, oportere vnumquemque meliori & iuſtiori parti ſe adiungere.* RIDEO ATRAM NIVEM) *Cui non audita Anaxagoræ fatuitás, niuem eſſe atram? Cic. ad Q. F. epiſt. 12. lib. 2. Riſi niuem atram: teq; hilari animo eſſe, & prompto ad iocandum, valde me iuuat. Scripſerat fortè Quintus per iocum, niuem ſe atram inueniſſe, illam, inquam, Anaxagoræ: quaſi triſtem minimeq; iucundam: quia ſcilicet ei per niues incommodiſſimo itinere eundum, ac fortaſſe etiam in ipſis niuibus cum hoſte, non ſine ſummo vitæ diſcrimine pugnandum foret. Sic locum declarauit Manut.* NEBVLARVM EADEM) *Plautus dixit per nebulam audire, Cicero, in ſtrepitu exaudire,*

& per caliginem videre: de quibus loquendi modis Victor. lib.13.cap.14. NON HIC XERXIS EXERCITVS) *Tantas habuiſſe copias Xerxes Græciam inuaſurus fertur, vt flumina ebiberent. Iuuenal. epotaq́ flumina Medo. Iuſtin.lib.2. Iam Xerxes ſeptingenta millia de regno armauerat, & trecenta millia de auxiliis: vt non immeritò proditum ſit, flumina ab exercitu eius ſiccata, Græciamq́ omnem vix capere exercitum eius potuiſſe.* TERRARVM PER QVAS LABVNTVR) *Quare aquis ſapor varius? Propter quatuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda ex eadem ſimulatione eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corrupta per iniuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium. Hæ medicaminum potentium. Hæ grauem ſpiritum odoremq́ peſtiferum. Hæ leuitatem grauitatemq́, aut calorem, aut nimium rigorem. Senec.lib.3.cap.20.* ADMIRABILIS EST NATVRA NILI) *Videbis Senecam lib.4.cap.1. & 2.* De eo *multa* Herodot.lib.2. Diodor.lib.1. Solin.cap.45. Plin. *lib.5.cap.9.* Heliodor.lib.2. Æthiopicôn. Ouid.2. Me*tamorph. de incerta eius origine,*

Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occuluitq́ caput, quod adhuc latet.

Tibull.lib.1.eleg.7.

Nile pater quanam poſſim te dicere cauſſa,
Aut quibus in terris occuluiſſe caput?

PRO-

PROGYMNASMA QVINTVMDECIMVM.

Foßilia.

SOPHIANVS, ALBERICVS.

SOPHIANVS. Vt Africa, Alberice, ſemper aliquid noui monſtri: ita mundus ſemper aliquod inſanorum genus, inſanorum, inquam, ſtultorumq́ue, ſapientum non æquè. Paucis illi ordinibus, anguſtoq́ue numero includuntur: & commodè M. Tullius in 2. de Diuinat. *Nam ſi, quod raro fit, portentum putandum eſt, ſapientem eſſe portentum eſt. Sæpius enim mulam peperiſſe arbitror, quàm ſapientem fuiſſe.* At verò ſtultorum quam infinita eſt natio, tam ſpecies infinitæ; vt ferme nihil quidquam aut paruum, aut magnum, aut diuinum, aut humanum reperiatur, in quo non aliqui ſine magiſtro etiam plerunque delirent. Nam ſtoliditatem qui data, quique accepta mercede, vel diſcunt, vel docent, longè omnium teterrimi, ſi minus miſerrimi iudicandi ſunt. A. Bene profectò, ſine magiſtro: admodum enim ſcitum illud Senecæ. *Cito nequitia ſubrepit; Virtus difficilis inuentu eſt; rectorem ducemq́ue deſiderat. Etiam ſine magiſtro Vitia diſcuntur.* S. Emerſerunt, quos eruditiores vocant Chemicos, vulgus Alchimiſtas. Hi de metallorum ortu cauſsisq́ue longè diuerſum à Platone & Ariſtotele an philoſophantur, an nugantur? In quendam horum die heſterno incidi, ex argento viuo & ſulphure

conantem aurum componere. Quocum ſermocinatus pluribus, inueni hominem peruerſiorem, contumacioremqúe hæreticum in re metallica, quàm Martinum Iſlebienſem in re Euangelica. Duo præfractè aſſeuerabat eſſe metallorum initia: vnum vt marem, ſeu patrem, in quo ineſſet ſumma efficiendi poteſtas, ſulphur nempe: alterum vt fœminam ſeu matrem, quod illi quodammodo ſubſterneretur, atque vt materia formæ ſubiiceretur, argentum viuum ſcilicet. Horum concretione procreari metalla omnia: meliora è purioribus principiis, deteriora ex impuris. Et naturam quidem nunquam non aurum, veluti perfectiſsimum velle gignere, fruſtratam autem ob inopiam ſulphuris, quod in eo metalli genere affatim requiritur, vel argẽtum, vel ſtannum, vel aliud quippiam progenerare. Mentiebatur deinde quędam de virtute motionum cæleſtium, & efficacitate ſiderum in his rebus ſingulari. Solem auro pariendo præponebat, lunam argento, Iouem ſtanno, Saturnum plumbo, Venerem æri, Martem ferro, argento viuo Mercurium. Opponebam cum alia, tum hæc, quod in pleriſq; metallorum fodinis nulla aut ſulphuris, aut argenti viui nota, & in horum ipſorum venis nullum metalli indicium. Ad ea nihil ille reſpondere, ridere tantum: qui mos eſt proteruitatis ac petulantię. A. Inania & infrugifera ſunt, quæ ad huiuſcemodi impoſtores & fanaticos ſanandos admouentur remedia: cæci ſunt, cæcorumq; duces: aliis pollicentur diuitias, ipſi vacua crumena incedunt: nec tam pecuniam, quàm penuriam fucaciſsimo ſuo fallaciſsimóque artificio apportant.

Iam

Iam oppida auro argentóque repleuiſſent, ſi quid potuiſſent. Doctrina Peripatetica quid poteſt tandem eſſe credibilius, ac certius? Duo inueniri ſub terris halituum genera, vnum ſiccum lapidibus: alterum humidum metallis conflandis idoneum: ſic tamen, vt ſuccus quidam tenax tenui terræ admiſtus, cum vtrauis exhalatione conſtringatur, qui calore frigoreq́ indurátus, pro copia humoris interioris maiore minoréue aut lapides, aut metalla reddat. S. Omnium foſsilium duas eſſe cauſſas efficientes animaduerto, calorem & frigus: materiem, cum exhalatione ſuccum illum glutinoſum terræ additum, qui à calore initiò coagulatus temperatusq́, à frigore autem condenſatus, in alicuius metalli formam ſeu pretioſioris, ſeu vilioris, pro diuerſa ſucci humorisúe temperatione effingitur. Quo enim fuerit humidius, & à terrena concretione magis liberum, quoq́ plus illius ſucci frigore alligati ſolidatiq́ complexum fuerit, eo purius euadet ac nobilius. Hinc aurum argentumq́ æri & ferro puritate antecellunt, quod minus terrenæ fæcis habent, quæ fæx ſanè ex rubigine metallorum cognoſcitur, cum aliud nihil ſit, quàm ſiccata terræ admiſtio. Ferrum humi defoſſum in terram conuerti compertum eſt, & ex glebis quibuſdam terrenis illud liquari videmus. Hinc item eſt, quod liquantur metalla, quia humore conſtant, minoreq́ negotio humidiora, vt aurum, argentum: maiore ſicciora, vt ferrum & æs. Eorundem ſplendor & color ab humoris temperamento & colore venit. Omnium natura frigida & humida potiſsimùm eſt: calore quidem temperatur, & ſiccitate

cohæret. Sunt præterea ſolida, denſa, grauia metalla propter diuerſam humoris copiam: & humidiora ponderoſiora, vt aurum, argentum, plumbum, ſiccioribus ære & ferro. Ad metallorum effectionem loci & cæli requiritur moderatio, præterea'q; terræ tepor & humor: ſiquidem non vbique, nec quouis loco aurum, non vbicunque ferrum naſcitur. Siticuloſa eſt Africa, quocirca quia deficit humor, rara ibi metalla. Aurum & argentum deſiderant regiones feruidas, cætera frigidas: illa etenim præter humorem calore in primis, hæc frigore abſoluuntur. A. An non videtur tibi, metalla ſic eſſe in fodinis, vt in arbore ſurculi aut rami, aut vt in radice ipſa arbor: hoc eſt foueri & ali à fodinis ipſis, ceu à radicibus quibus nitantur? S. Mihi omnino ita videtur. Species autem facio ſeptem, aurum, argentum, æs, ſtannum, ferrum, plumbum, orichalcum. A. Ego adiungo argentum viuum, chalybem, biſemutũ, quod inter plumbum & ſtannum intercedit, plumbo nobilius, argento inferius, cinereum argentum appellant, ſingulorum variæ ſunt naturæ atq; ortus. S. Sanè ſic eſt, & hæc declarauerit quiſpiam hunc in modũ. Aurum plus humoris quàm terræ ſortitum eſt, & hanc flauentem, calorisq́ue poteſtate admodum compactam. Coaleſcit præſertim calidioribus locis, vbi humor eius percoctus defæcatur. Argento ineſt humor non adeo excalfactus atque ſincerus vt auro: & eſt frigidius, prouenitq; locis alſioſis. Cum liquatur, nunquam non aliquid decedit, quod eſt impurioris naturæ quoddam argumentum. Æs vulgò cuprum, à quibuſdam ſcriptorum æs Cyprium,

prium, quod eo Cyprus inſula abundet, terreno potius, quàm humido coalitum: eſt enim tenuius, & obnoxium rubigini, dumq́ue coquitur, ſordes deſpumat. In montibus lapidoſis, locis aridis & gelidis crebrius inuenitur. Stannum perfrigido, nec omnino decocto humore conflatur: metallum mollius, leuius, rarius. Effoditur è locis humentibus & frigidis. Britannia venarum huius generis maximè diues eſt. Ferrum partes terræ plures, humoris pauciores deſiderat. Amat loca ſaxoſa & frigida. Chalybs dici poteſt ferrum durius, ſeu denſius, propter humoris exſuperantiam decoctiorem. Optimè fit in æſtuoſis regionibus. Plumbo conficiendo inſeruit humor craſſus, impurus, malè decoctus: ideo liuet, ideo molle eſt & graue. Solo gaudet frigido & humenti. Formæ eius album, nigrum, cinericium, ſeu liuidum. Album ſtanni implet officium. Orichalcum æri præſtat: & quia purius, idcirco nitidius. Durius etiam, quia decoctius. Argentū viuum, Græcis ὑδράργυρον, inconſtans, liquidum, graue, clarum, humidæ & aëriæ naturæ, ex humore aquoſo & glutinoſo, ſubtiliq́ue ac pura terra confit. Huius aliud natiuum ac foſsile: aliud facticium, quod alicubi è minio decocto exprimitur. A. Quia foſsilium meminiſti, & in iis numerantur lapides & gemmę, dicam quid de horum effectione ſentiam. Materiam dico eſſe ſuccum humidum ac tenacem, ſponte lapideſcentem, & terram craſsiorem: efficientia calorem & frigus, per quæ ſuccus ille temporis longinquitate cum terra conglutinatur. A calore quidem humor percoquitur, à frigore condenſatus coaleſcit.

S 4 His

His cauſsis communiter lapidum ortus conſtat. Diuerſitas autem temperamenti materiæ, copiæ, decocti, variam lapidum magnitudinem, qualitatem, perſpicuitatem, colorem, leuorem, mollitiem, duritiem parit. Iam verò terra vt foris tam admirabilem florum varietatē procreans, ſemetipſam pulcherrimè depingit atque exornat tot coloribus: ſic in viſceribus atq; intimo ſinu ſuo gemmarum lapidumq; coloribus, & multiplici in iis effigie maculisq; diuerſiſsimis videtur quodammodo oblectari & placere ſibi. Cernuntur enim in lapidibus ſimilitudines expreſſæ ſtellarum, liliorum, montium, conuallium, arbuſcularum, nemorum, fluminum, quorundam piſcium, galli gallinacei, ſalamandræ, ſimiæ, iumentorum, ornamentorum equeſtrium, curriculorum, rotarum, oculorum, cordis, humanę faciei, immo humanorum corporum. Habuit Pyrrhus Rex achatem, in quo cernere licebat nouem Muſas ſuis decoratas inſignibus cum Apolline tenente citharam. Reperta dicitur patrum memoria in lapide figura virginis puerum inter brachia tenentis. S. Reſtat tertium genus foſsilium, ſub quod cadunt terræ quędam inſignes ac pretioſæ, mediæ formæ ſeu naturę inter lapides ac metalla. Hę neque metalla poſſunt fieri, quia non tantum humoris ſuppetit, & calor illis materiæq́ue conueniens concretio deeſt: nec rurſus lapides, quia non ſatis habent ſiccitatis & caloris, vt lapideſcant. Complura harum veluti metalla funduntur, vt alumen, bitumen, ſulphur, ſal, nitrum, vitrum. Aliæ quamuis, vti lapides ſcilicet, liquari nequeant, lapidibus tamen humidiores

res ac molliores ſunt, vt minium, auripigmentum, ſandaraca, gypſum, chalcitis, &c. De his & ſuperioribus Plinius, Theophraſtus, Georgius Agricola, & alij, quos aut legiſti, aut cum erit otium leges. A. Feci id, & facio ſubſeciuis quibuſdam dieculis: meminiq́ plurimas metallicæ vtilitates ab iis proferri. S. Profer tu etiam. A. Prodeſt medicis, cum medicamentorum copiam ad curanda vulnera, vlcera, peſtemq́ effundat. Quare ſi aliam terræ rimandæ cauſſam nullam haberemus, hæc vna, medicina videlicet, ſufficere poterat, cum vita nihil charius ſit hominibus, cui ſeruandæ tuendæq́ medicina inſeruit. Pictores inde pigmenta nanciſcuntur, architecti marmora ad ornatum & firmitatem ædium. Commodat iis, qui nomen ſuum ad poſteros prodere, & immortali florere gloria cupiunt. Metalla enim ad numiſmata, ad ſtatuas, & alia monumenta valent, quibus æternitas quædam ineſt. Et cum moneta quam permutatio nobis ad res parandas ſit aptior, commodior quoq́ eſt mercatoribus. Vt aurifabrorum, argentariorum, ærariorum, plumbariorum, ferrariorum opera prætermittam, quis tandem artifex citra metalli vſum opus aliquod concinnum & elegans efficiat? Niſi enim adhibuerit inſtrumenta ærea aut ferrea, neque ligneum, neq́ lapideum quidquam formabit. Nullo modo carere metallica poteſt humanum genus. S. At illis videri poteſt parum vtilis metallica, qui in eius ſtudio ſunt occupati: fortunas ſiquidem ſuas in ſpem incertam profundunt, exhauſtiq́ue ſumptibus vitam viuunt in paupertate & miſeria. A. Si de metallico qui ſit vſu peritus, & artis

bene gnarus loquare, nihil dicis: ſi de imperito, quiq́ citra delectum venas fodiat, non illas prius diligenter explorat ac tentat, ne nimis anguſtas & duras, laxas, aut putres fodiat, verum dicis. Sic agricolas terram ſiccam, denſam, macram arantes, eíque ſemina committentes, certum eſt quæſtum tenuiorem excipere, quàm ſi pingue ac putre ſolum excolerent. Quia verò maior imperitorum in re metallica, quàm peritorum eſt numerus, ideo mirari non oportet, ſi plures damnum, pauciores lucrum faciant. S. Attamen hic quæſtus qualiſcunq; eſt, non eſt ſtabilis, vt agriculturæ. A. Quomodo? Scimus argentaria metalla alicubi iam quadringentis annis durare, plumbaria ſexcentis, auri argentíque ad octingentos. Et quanquam ſingularum fodinarum lucra ſtabilia eſſe nequeunt, nihilominus plurium ſtabilis eſt: nec metallicus vni fodinæ deditus erit, ſed in plures, vel potius cum pluribus in plures ſumptum impendet. Veruntamen fatebor, metallicum quæſtum non æquè, vt agriculturæ permanentem eſſe, atque continuum, quia venæ tandem deficiunt, agri fruges quotannis efferunt. At inſtabilitatem vbertas compenſat & conſolatur. Quæſtus enim annuus plumbariæ, ſi cum fructibus annuis agri quamuis fructuoſiſsimi comparetur, duplo aut triplo maior erit. Quanto plus argentariæ aut aurariæ venæ per annum reddent? Relinquamus ergo colonis campos fæcundos, colles vbere gleba: metallicis obſcuras valles, ſteriles montes tribuamus, vnde gemmas & metalla, non frugum duntaxat, ſed omnium venalium pretia effodiant. S. Quid? nonne res

ne res eſt periculoſa metalla ſcrutari? Foſſores ſæpe hauſtu peſtilentis aëris animam deponunt: aliâs puluerem attrahentes, quo pulmones exulcerantur, macie conficiuntur, & tabe pereunt. Nonnunquam ruinis ſepeliuntur viui. Interdum de ſcalis lapſi, crura, brachia, ceruices comminuunt. A. Grauia iſta confiteor: quæ ſi multis, ſi ſæpe acciderent, ſi caueri non poſſent, metallicam deſerendam putarem. Eueniunt autem rarò, non multis, & vitari cautione poſſunt. Lapſus eſt aliquando faber materiarius è tecto, num ideo nemo fabrorum aſcendet? S. Quidquid tu de vtilitate dicas, quam metallici capiant, ego aduerſus te contendam argumentis, & metalla, & gemmas, nullam hominibus afferre vtilitatem, immo verò incommoda potius. A. Argumentis? quibus tandem? Fiat, ſi placet, velitatiuncula inter nos: rem manifeſtam adducamus in controuerſiam, & vtrum die luceat diſputemus. Tu oſtende ingenium in re abſurda & incredibili. S. Immo valde credibili. Quæ vtilia & neceſſaria ſunt humano generi, ea benigniſsima parens, & altrix terra non ſolet abdere, à conſpectu remouere, in ſinu ſuo occultare: ſed vbertate magna profundere, largiriq́ue, vt fœtus arborum, frumenta, legumina, herbas omne genus: at iſta foſsilia recondidit, ſtygiiſq; vmbris admouit, vt inquit Naſo: non ſunt igitur eruenda: qui eruunt, quos niſi ferreæ ætatis homines imitantur? à quibus itum eſt in viſcera terræ, & eorum opera prolatum à tenebris ferrum, aurum, quorum vtrumque multis modis nocentiſsimum experimur. Cum deinde altera pars

noſtri ſit animus, altera corpus, vtri foſsilibus opus eſt? Mens quidem naturarum contemplatione, & optimarum artium perceptione, virtutisq́; doctrina viuit & paſcitur: corpus victum veſtitumq́; (quibus duabus rebus indiget) cum ſumma varietate à terra & animantibus petit, à quibus præter pelles lanam quoq; ad ſe tegendum ſumit. Foſsiones iſtæ metallicæ vaſtant agros, vineas & olíueta corrumpunt, ſyluas ſuccidunt: quandoquidem ad machinas, & ſubſtructiones, ad excoquenda metalla lignorum immenſę ſtrues requiruntur. Sic beſtiis & volucribus ſua diuerſoria & latibula auferuntur, ipſæq; nobis. Præſtantiſsimi quiq; viri metalla deſpexerunt, aurum pręcipuè, vt Bias, Ariſtippus, Socrates, Anacreon, Phocion, Curius, mille alij: nihil ergo habent cur expetantur. Quamuis longus eſſe poſſem, ſi contra aurum argentumq́; dicere vellem? Quæ enim peſtis hominum vitæ ab his duobus non eſt importata? Quanta in ipſo ferro pernicies? Nonne, vt ęſt apud Catullum, exclamemus meritò:

Iupiter, vt χαλύϐων omne genus pereat,
Et qui principiò ſub terra quærere venas
Inſtitit, ac ferri frangere duritiem.

Inde namque gladij, pila, haſtæ, conti, ſagittæ, per quæ veniunt vulnera, perpetrantur cædes, exercentur latrocinia, geruntur atrociſsima bella. Ferro, inquit Plinius, vtimur non cominus ſolùm, ſed etiam miſsili, volucríque, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc verò pennato, quam ſceleratiſſimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem

tem illam fecimus, pennasq́; ferro dedimus. Sed miſsilia & ſagittæ vnum corpus necant: illi globi ferrei è tormentis bellicis emiſsi non modo per multorum corpora cum eorum interitu feruntur: ſed marmora etiam perrumpunt, turres, ac mœnia proſternunt. Quid dicam de glandibus plumbeis? quid de variis variorum ſuppliciorum inſtrumentis? quæ omnia ex ære, plumbo, ferro conficiuntur. His etiam innocentes excarnificantur, occiduntuŕq;. Cùm ergo oſtenderim quàm breuiſsimè, naturam in ſecretiſsimis receſsibus metalla abſtruſiſſe, iis vitam humanam haud egere, eorum cauſſa agros ſyluasq́; perdi, ab optimo quoq; contempta ſemper eſſe, multa & grauia mala ſecum aduehere, efficitur hanc artem, quæ metallica dicitur, vt pernicioſam ſcilicet hominibus, non ſectandam, ſed auerſandam eſſe. A. Vide Sophiane, ne vituperatione iſta metallorum Deum ipſum criminari putere, vt qui res quaſdam fruſtra procreauerit: immo in quibuſdam ſeſe maximorum auctorem malorum præbuerit, ſi quidem illis non niſi malè vti liceat. Non ideo illa gremio ſuo tellus obtexit, ſeu in intimum terræ ſinum natura abdidit, ne ab hominibus tanquam vtilia effoderentur: verùm cuique ſuum locum deſcripſit, & ea in venis commiſſuriſq́; ſaxorum, tanquam in ſuis vaſis receptaculiſq́; gigni voluit. Hæc illorum propria & ſtabilis eſt ſedes, terræ viſcera. Quod ſi idcirco eruenda non ſunt, quia ibi vt in proprio loco occultantur: ne piſces capiamus ſub aquis latentes in patria ſua: & ſi indecorum eſt nobis, ſcrutari terræ viſcera, ne ſit etiam fas pernauigare maria, quia nos terrena

ſumus

ſumus animalia. Deinde ſine vſu metallorum ea quæ ad cultum victumq́ue ſunt neceſſaria, parare quî tandem poſſumus? Res ruſtica ingentem copiam ad corpus alendum ſuppeditat. Quis autem in ea labor ſine inſtrumentis abſoluitur? quæ porrò inſtrumenta durabilia, aut ſatis apta ſine ferro? Nolo hîc commemorare ſingula. Neque ipſa penitus lignea vaſa aut inſtrumenta, neque vlla cella, aut villæ pars citra ferrum fabricata eſt. Num etiam ſine ſecuribus, cultris aut lanius, aut cocus ſuo officio fungatur? Quid ahena, verua, culinæ denique ſupellectilem tibi deſcribam? Ollæ fictiles ſine inſtrumentis à figulo factæ non ſunt, nec ipſa inſtrumenta ſine ferro. Præterea victum dant homini venatio, aucupium, piſcatus. Atqui ceruum retibus implicitum venator venabulo tranſfigit, currentem ſagitta, aut globulo plumbeo traiicit: quibus duobus etiam aucupes vtuntur, vt de aliis inſtrumentis taceamus. Piſcator hamum ferreum capiendis piſcibus proiicit, & verriculo plumbeas, aut ferreas maſſulas appendit, captos piſces mox cultris ſecuribúſue in fruſta ſecat, aut exenterat. Ad conficiendas veſtes ſimiliter ferrum requiri omnes vident. Ædificia quæ corpus defendunt à cœli iniuriis, numquid ſine ſecuri, ſerra, terebro, malleo extruuntur? Niſi metalla eſſent, ad glandes rediremus, herbas & radices vnguibus velleremus, ſpeluncas manibus effoderemus. Quod ad tertium argumentum tuum attinet, metallici plerumque fodiunt montes ſteriles, valles tenebroſas, ideo agris nihil nocent. Vbi autem ſyluæ & nemora ſucciduntur, ibi radicibus

extir-

extirpatis frumentis ſatio conceditur. Atque ita noui agri ſpatio breui tam læto prouentu colonis reſpondent, vt damna lignis carius emendis rependant accolis. Metallis denique infinitæ volucres,ac belluę ad eſum idoneæ comparari poſſunt. Philoſophi, aliíque clari viri laudandi ſunt, quod virtutem diuitiis longè prætulerunt: contemnendi, quod aurum omnino tanquam rem inutilem abiecerunt. Certè ille ipſe Ariſtippus neceſſe non habuiſſet propter egeſtatem adulari Dionyſio tyranno: nec fuiſſet nominatus regius canis, ſi ad vſum vitæ neceſſarium ſibi aurū ſuum ſeruauiſſet. Nullam partem mentis habet,qui aurum aut opes virtutibus anteponit: ſed æquè inſanit, qui aurum atque opes à ſe proiicit, cum illis bene ac ſine ſcelere, quin etiam cum laude vti negatum non ſit. Spreuerunt alij quoq; rem familiarem, quod eius cura animorum contemplationi obſtaret: num ideo nos ſimiliter eam negligemus?Compluresеruditiſsimi rem habuerunt, nec ideo in ſtudiis ſuis præpediti ſunt, quia vti re ſua non neſciebant. Vt ad extremum reſpondeam: ſi ideo res in malis ac reprehendendis eſt, quoniam ad malum occaſio quædam eſt, nihil dicamus bonū,omnia vocemus peſtes,eáq; vt exitia vitæ noſtrę fugiamus. Alicuius viatoris generoſum equū latrones,aut ornamenta veſtium adamauerunt, atque idcirco eum ſpoliarunt,aut etiam ſpoliatum occiderunt:ne igitur faciamus iter equo, ne induamus veſtes elegantes, nudi incedamus. Non ita,ſed caueamus nos quidem à latronibus, furibus, ſicariis quantum poſſumus: magiſtratus autem tales comprehendere,

& à

& è medio tollere ſtudeat. Nec aurum, ſed auri immodeſta cupiditas & auaritia belli incendia ſuſcitat: quemadmodum ſi tyrannus quiſpiam, inſaniens amore virginis formoſæ, qua aliter potiri non daretur, oppidum obſideret, ciues bello & fame vexaret, non ipſa puellæ eximia ſpecies pulchritudinis: ſed illius belluæ importuna & impura libido horum malorum cauſſa meritò diceretur, Sic omnia alia ſcelera, quæ auri adipiſcendi perpetrantur, à corruptis hominum peruerſisq́ voluntatibus oriuntur. Quod ſi ferrum & plumbum non erunt, homines ira & immanitate ſtimulati, tanquam beſtiæ truculentæ in ſe mutuò pugnis, calcibus, dentibus, vnguibus, toto corpore graſſabuntur, ad fuſtes lapidesq́ confugient. Quid? an ſolo ferro hominem homo interimit? non etiam veneno? non fame? non ſiti? nonne alij ſtrangulantur, alij aquis ſummerguntur, alij in crucem aguntur, alij in rogum dantur? nonne mille formæ letho quemcunque afficiendi? cur igitur ferrum inſectaris? Denique vt finem faciam, mala omnia quibus inter ſe affligunt homines, vnum habent fontem, vitioſitatem. Hanc aufer, & eradica, mox viuemus vitam iucundam, & trànquillam: nec plus metalla, quàm vinum, robur, formam, ingenium, eloquentiam culpabimus, quibus tam boni bene, quàm mali malè vtuntur: & tamen vſus malus non illa quoque mala efficit. S. Sic vtique res eſt, & cum aliquid horum, quæ tu nominaſti, à ſcriptoribus vituperatur, non ipſum, ſed ipſo abutentium ſcelus iuſta criminatione verberatur. Illud demũ verè malum eſt, quo vti bene, ſi velit, nemo poteſt.

ANNO-

ANNOTATIONES.

FOSSILIA) *Plin. lib. 33. proœmio. Tellurem intus inquirit cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorumq́ pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesq́. Perſequimur omnes eius fibras, viuimusq́ ſuper excauatam, &c. Cic. 2. de nat. deor. Nec verò tantum ſupra terram, ſed etiam in intimis eius tenebris plurimarum rerum latet vtilitas, quæ ad vſum hominum orta, ab hominibus ſolis inuenitur.* SI MINVS MISERRIMI) *Immo enimuero miſerrimi. Cic. eod. lib. Deinde quid eſt aſſecutus, cum omnes ſtulti ſine dubio ſint miſerrimi: maximè quòd ſtulti ſunt: miſerius enim ſtultitia quid poſſumus dicere?* QVOS ERVDITIORES VOCANT CHEMICOS) *Artem mutandorum metallorum Græci nominant* χημίαν, *à fundendo, auri autem faciendi* χρυσοποιΐαν, *ipſos metallarios* χημικοὺς, *& auri artifices* χρυσοποιούς. *Quin à præcipuo genere tota eorum ars Chryſopœa dici poteſt, & illi Chryſopœi. Arabes Alchimiam, magiſtros Alchimiſtas appellant: vbi quidam* τὸ *al, eſſe aiunt articulum tantum.* HI DE METALLORVM) *Metallum dictum Græcè* ἀπὸ τοῦ μεταλλᾷν, *quod natura eius ea ſit, vt vbi vna vena apparuerit, ibì ſpes ſit alterius inquirendæ. Plin. lib. 33. cap. 6. de argenti metallis in Hiſpania ſic ait. Et vbicunq́ vna inuenta vena eſt, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia. Vnde* μέταλλα

*Græci videntur dixiſſe.Euſtathius deriuat quidem à μετὰ & ἄλλ⊗: ſed affert rationem aliam, nempe, διὰ τὸ μετὰ ἄλλα πάντα ἐπινοηθῆναι, quod poſt alia omnia ſint cognita. Cum voci μέταλλον, aut metallum patrius caſus adiungitur,non tam id ſignificat, quod è terra effoditur, quàm etiam venas è quibus eruitur,ſeu loca ipſa, in quibus reperitur.Sic Etymologiſtes dicit μέταλλον eſſe τὸν τόπον ἐν ᾧ χρυσὸς τίκτε). Sic Plin.lib.33.dicit metalla miniaria,plumbaria,argentaria.Lucanus,aurifera metalla. Suidas in μεταλλεῖς.μέταλλον ἐφεῦρε χρυσοῦ ἢ ἀργύρου καὶ σιδήρου.Et Callias Comicus dixit μετάλλου στόμα.Plura linguæ græcæ Theſaur.*SPECIES AVTEM FACIO SEPTEM) *Et multò plura metallorum genera, & ea ſtellarum influxibus,ſeu planetarum efficientia (quos nonnulli Chemiſtæ,tanquam fugitiuos ac reos ad metalla damnarunt) minimè procreari oſtendit Brodæus lib.6.cap.23.* ORICHALCVM) *Latini ſcribebant aurichalcum, quod ex auro & ære componi arbitrabantur,addita Cadmea terra: ſiue quòd colorem haberet aureum. Sed ratio vincit ſine diphthongo ſcribendum, cum vocali o breui: ſic enim dicitur, quod in mõtuoſis locis inuenitur, Græci ὀρείχαλκον. Certabant autem olim ſerui orichalco, ſicut liberi auro aut argento, quod ex Curcul. Plauti cognoſcitur. Fuiſſe in magno pretio ex Milite glorioſ. eiuſdem intelligas. Ego iſtos mores orichalco comparem.* STANNVM PERFRIGIDO) *Quod hodie omnes vocamus ſtannum, quidam eruditus vocari debere plumbum candidum aſſerit. Stannum eſſe, quando natura*

duabus

duabus argenti portionibus vnam plumbi nigri immiſcuit.

PROGYMNASMA SEXTVMDECIMVM.

Quatuor mundi plagæ, & poſitus.

PARTHENIVS, SYLVINVS.

PARTHENIVS. Quid legit tam contentis luminibus Syluinus? S. Quid legam? Carmina de domini funere rapta ſui. Metamorphoſin Ouidij legere ſum ingreſſus. Dignam vtiq; fortuna meliore: vt nimirũ quemadmodum parens eius, nec iniurià, volebat, emendata abſolutaq; per hominum manus iret. Sed, heu exilium in quod miſerum Cæſaris ira tradebat, & trudebat, quæ illi mors quædam fuit, optimè cogitata impediuit. Quare monumentum hoc ſuum nondum condigna induſtria elaboratũ flammis aboleuit quidem ipſe (id quod de ſua Æneide ſimili ratione commotus teſtamento præceperat Virgilius) ſed fruſtra fuit: ab amicis enim iam deſcriptum tenebatur. P. Tantum nefas vtrumq; poëtam conſciſcere non reformidaſſe? quam diuitem gazam egentiſſimis nobis Vulcanus præripuiſſet, niſi Deus ille noluiſſet? S. Vt eruditè, vt partitè, vt enucleatè, vt feſtiuè molitionem mundi, ornatumq; perſequitur? prorſus vt hiſtoriam ſacrarum originum, ſiue

geneſeos videatur cognouiſſe. P. Non tamen ille primus huiuſcemodi metamorphoſeωn cantor. S. Credibile. Scitum verò quod ait, ideo non paſſim habendum aëra ventis conceſſum, ne, vt Maronis verba ſunt, maria ac terras, cælumq́ profundum rapidi ſecum ferãt verrantq́ per auras. Nam vel nunc eorum furori impotẽtiſsimo vix obſiſti, cum intra ſuum quiſque regnum ſpirare cogatur, quin mundum lanient: tãta eſt diſcordia fratrum. Subiicitur deinde cuiuſque regnum. P. Lege verſus.

S. Eurus ad auroram Nabathæaq́ regna receſſit,
Perſidaq́ & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper, & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro: Scythiam ſeptemq́ triones
Horrifer inuaſit Boreas: contraria tellus
Nubibus aſsiduis, pluuioq́ madeſcit ab Auſtro.

P. Quatuor ventos primores nominauit, qui cardinales à quibuſdam, quod à cardinibus ruant. Illi ſunt oriens, occidens, ſeptentrio, meridies. Priores à ſolis ortu occaſuq́ dicuntur. Septentrionale cælum eſt, quod inter polum arcticum & æquinoctialem circulum interiicitur. Quod autem inter eundem æquinoctialem, & polum antarcticum, quem ſub pedibus noſtris Styx atra videt, manesq́ profundi, eſt interpoſitum, meridionale vocatur. Eadem nomina ſuppoſitis terrę partibus tribuuntur. Verùm iſta oleariis, & olitoribus perſpectiſſima. Illud non æquè notum cuilibet, quod ſupra ſcribit, cum de quinque zonis agit. Duas zonas cęlum dextra, totidem ſiniſtra parte ſecare. Habet igitur cælum, ſeu mundus vniuerſus ſuas partes,

eorumq́ poſitum ac ſitum. Si dextras & ſiniſtras, quid ni etiam anteriores & poſteriores, ſuperas & inferas? S. De hoc negotio reſpondere forſitan tibi nequeam, atque vt tu me de illo erudias rogo: nam ea gratia te reor quæſiuiſſe. P. Habet verò, quanquam haud natura ſua, ſed tantum comparatione noſtri, aut iudicio hominum: de quibus non eadem mens omnibus. Tres enim celebriores feruntur ſententiæ, vt poëtas taceamus, qui totum hemiſphærium ab æquatore ad Aquilonem nominant dextrum, alterum ſiniſtrum. Cleomedes imum mundi ait eſſe medium illius: nã in rotundo medium eſt infimum, rotundus autem mundus. Supremum quod vndiq; medio incumbit. Antica quæ ad ſolem occaſum vergunt, ſeu partes occiduas, quo tendit motus. Poſtica quæ ad orientem ſpectant, vnde moles æthereain occidentẽ incipit conuerſari. Ex qua opinione ratiocinamur dextras ſeptentrioni, ſiniſtras meridiei concedendas, & caput locari in arctico, pedes in antarctico. Varro ſiniſtra in oriente conſtituit, & dextra in occaſu, antica ad meridiem, poſtica ad ſeptentrionem. Ariſtoteles dextras verſus orientem, quoniam ibi motus oriatur: ſiniſtras ad partem occiduam eſſe confirmat. Atque hæc poſitura contraria eſt illi, quam Varro adducit. Cum itaque dextra mundi pars ſit oriens, eam eſſe præcipuam concluditur: vel ideo potius dextræ partes orienti tribuuntur, quia id latus mundi nobiliſsimum. Maior ibi ſolis efficientia, potentiorq́; & illuſtrior virtus. Hinc adeo multa in illis regionibus orientis naſcuntur, quæ aut nuſquam præterea, aut rarius alibi, aut

non æquè excellenter, vt aromata, gemmæ, aurum & metalla, belluæ item, vt elephanti, leones, tygres, & aliæ nobiles, vſibusq; humanis percommodæ. Ibi fontes ſaluberrimis aquis, fluminum & ad piſces generandos, ad terras grauidandas mira fæcunditas. Singularis è montibus, nemoribus, fluuiis, fontibus, mariq; proueniens amœnitas. Rerum ad eſcam potumq; requiſitarum vbertas, cælum moderatiſsimum, homines longæui. Nec fruſtra in diuinis libris terra lacte & melle manans deſcribitur: quibus verbis quanquam paucis, omnis eius, & præclara fælicitas indicatur. Reperiuntur item ingenio valentiores, & generoſiores ibi homines. At qui plagam Auſtralem habitant, timidi & effæminati, ingeniisq; ſeruilibus produntur eſſe: vt qui Aquilonalem, loca inquam frigida, cùm candidis ſunt corporibus, tum audacibus animis. Attamen in controuerſia ponendum non eſt, regiones veſpertinas, in quibus Italia, Francia, Hiſpania, Germania, multis viciſsim rebus illas orientales ſuperare, & illarum etiam quæ videntur bona, mediocriter poſsidere. Victus ratio in hiſce noſtris conuenientior & præſtabilior, ciuilium inſtitutorum, legum, conſuetudinum, morum ac vitę dignitas, æquitas, integritas & honeſtas amplior, rerum ordo inſignior, prudentia clarior, virtus illuſtrior, & quod caput eſt, Dei cultus ſincerior & auguſtior, omninoq; plura in his, quàm in illis laudabilia. S. Eadem pæne mihi ſæpius de occidente cogitanti viſa. Et tu quod ſummatim confuſeq; ſolebat occurrere, ſigillatim nunc explicaſti, & quaſi implicatiorem notionem meam euoluiſti. Quæ
autem

autem de orbe occiduo narraſti, eadem quis ad Europam quoque, vt illa quæ de oriente, ad Aſiam extollendam adhibuerit.

ANNOTATIONES.

CARMINA DE DOMINI) *Adſcribam eiuſdem hac de re verſus ex 3. Triſt. eleg. 14.*

Sunt quoq; mutatæ per quinq; volumina formæ.
Carmina de domini funere rapta ſui.
Illud opus potuit, ſi non prius ipſe periſſem,
Certius à ſumma nomen habere manu.
Nunc incorrectum populi peruenit in ora:
In populi quidquam ſi tamen ore meum eſt.

Præclarum opus vocat Lactant. lib. 1. cap. 5. & in eo eſſe pæne infinita, quæ aliûs viri ingenio nunquam meliora effici poßint, non falsò affirmat, Scaliger poëtices lib. 6. Sanè eruditionis poëticæ theſaurus nominari poteſt non iniuriâ. Muretus orat. 3. volum. 2. Ouidij Metamorph. diuinum poëma, & omnibus ingenij, omnibus eloquentiæ luminibus omni ex parte collucens. TESTAMENTO PRÆCEPERAT VIRGILIVS) *Extat ſuper ea re feſtiuum & rotundum epigramma Sulpicij: in quo ſimul nominantur, quibus Æneidem conſeruatam debemus.*

Iuſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Varusq; ſimul, tuq; optime Cæſar
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix alio cecidit prope Pergamos igni,
Et pæne eſt alio Troia cremata rogo.

DEVS ILLE NOLVISSET) *Cum nomine Iouis antiqui crebrò iungebant prouocabulum ille: quod vel demonſtrando faciebant, manum videlicet in cælum tollentes, & tanquam illic Iouem oſtentantes: vel ita potentiam eius ſummam, ſeu præpotens eius nomen indicabant. Plaut. & Terentius exemplis referti ſunt. Virgil. Æneid. 7. ſic Iupiter ille monebat.* NON TAMEN ILLE PRIMVS) *Ante enim Parthenius Chius in eodem ſtadio cucurrerat, & forſitan ſimiliter à prima mundi infantia ad ſua tempora perpetuum carmen deduxerat, quem Naſo auctorem eſt ſecutus, vt item alios nonnullos, ſi qui idem argumentum tractauerunt. Multa præterea ex vetuſtis Tragicis Græcis & Latinis hauſit, quod facilè iis perſuadebimus, qui vel reliquias ſcriptorum illorum lectitarunt.* AT QVI PLAGAM AVSTRALEM) *Quamobrem timidi ſint, qui ad Auſtrum, audaces qui ad Aquilonem incolunt cauſſam adducit Rhodigin. lib. 18. cap. 20.*

PROGYMNASMA
SEPTIMVMDECIMVM.

Quadripartita tempeſtatum anni commutatio, ſiue Trimeſtria.

CANI-

CANIDIVS, THYRSVS, PICTOR.

CANIDIVS. Aduenio ad te interuiſum, Thyrſe, quid agas, & ſit ne apud te vt volumus, an offenſio aliqua valetudinis te quoque, vt quoſdam ciuium noſtrorum per dies præteritos cæli aſpiratione tam graui, ac tantum non peſtifera publico arcuerit. T. Conſtat etiamnum valetudo ſibi, & bellè mihi adhuc fuit: quare hoc metu ſis expers, & quam pro me curã geris deponas. Quid agam, vix ipſemet vel ſatis ſcio, vel dicere audeo. C. Otij ergo tui rationem non eſt vt poſsis reddere. T. Poſsim certè qualem qualem: nec vereor magnopere, ne lege Draconis in me agatur, luamq́; pœnas capite. Ego vir conſularis, & in hac Repub. pæne princeps, cum Scipione & Lælio incredibiliter repueraſcentibus, ad Caietam & Lucrinum conchas & vmbilicos legi. C. Quomodo iſtuc? T. Ad poëtas legendos reguſtandosq́; me retuli: eos, quos ob ſermonis præſertim vberem, & nitidam ſupellectilem prope edidiceram in adoleſcentia. Me mactum grauitate, ſcilicet. Et nunc inambulans (ecce vt vna leuitas mater eſt alterius) pictorem iuſsi arceſſere, qui hanc mihi porticum egregiis imaginibus locupletet. C. Nihil præpoſterum, recreari picturis, quem poëmata tenent, quorum lectio animi quidem certè leuandi laxandiq́; etiam ſapienti non eſt auerſanda. Quin narratur & priſci Catonis ſæpe mero caluiſſe virtus. Nec aliubi aut plura, aut illuſtriora, aut iucundiora pictoribus quàm à poëtis argumenta monſtrantur. T. Ab iis potiſsimùm qui quaſi hiſtoriam condiderunt: ab Epicis inquam, & in primis ab Homero & Virgi-

lio, quos cætera turba longiſsimo interuallo ſequitur & ſequetur. Fuit cum vehementer optarem, conceptas è verſibus horum amborum picturas complures in eorum libros addi: ſed eas venuſtas, antiquitate, pro ea, quæ de ipſa habetur notitia, conſeruata: vt quemadmodum à carminibus leporem acciperent, ſic iis ipſæ viciſsim quandam perlecebram ſuauitatemqúe adiungerent. Quàm mouemur, cum in extrema Iliade Hectorem biiugo curru ab Achille ter circum mœnia tractum, è muro ſpectantibus & collacrymantibus Troianis legimus? Non paulo tamen maior motus nobis miſceretur, ſi hoc idem etiam pictum intueremur: irritant quippe acrius animum, quæ oculis traduntur, quàm quæ auribus. C. Quin tu igitur ex poëtis iubes pingi quippiam? T. Pingetur. C. Hem tibi hominem, adeſt. P. Salutem propitiam ambobus. T. Tantundem tibi. Faxo magiſter, grandem à me pecuniam reportes, ſi, quas imperauero imagines, in hoc pariete tam longo quàm ſcitiſsimè pinxeris. P. Addico operam, promitto diligentiam, intendam ingenium, ſuppeditabo artificium. Numquid optas amplius? T. Nihil. P. Quid pingendum locas? T. Varia & compluſcula locabo, de quibus agemus, & decidemus inter nos aliâs. Nunc in iſto ſpatio velim quatuor anni temporum ſpeciem imitere, eo habitu & figura, qua ſolent à poëtis deſcribi. Si neſcis, aut ſi oblitus es, narro tibi. De parergis admonere te ſuperuacaneum ſit. P. Tametſi manet memoria, & hæc ipſa tempora penicillo expreſsi apud alios, tuam nihilominus deſcriptionem audire percupiens

piens ſum : vt ſi quid poſtea improbaueris, tute in mea culpa tibi ignoſcas. T. Nullam hîc culpam pertimeſce : tantum facito, vt promiſſa repræſententur ſeruenturq́ fideliter. P. Seruabuntur verò, ita me ſeruet ſalus. T. Quid multis opus eſt onerare aures tuas tanti artificis? Comprehendam picturas ſingulas duobus verſibus.

VERIS.

Fronte comans, nudoq́ genu, pharetraq́ decorus,
Procinctuq́ agilis Iuuenis, niſuq́ ſuperbus.

AESTATIS.

Spicea ſerta gerens Aeſtas nuda aſtat, adulti,
Ora viri referens, grauidas tondentis ariſtas.

AVTVMNI.

At tu pampineis redimite Autumne racemis,
Fœcundoq́ ſuper rerum ditiſſime cornu.

HYEMIS.

Effœtum depinge ſenem, cui plurima mento,
Canicies inculta, & amictum pellibus artus.

P. Percepi mentem tuam : perendie dabitur initium operi. Interea colores curabo. T. Bene, placet. P. Valete. T. Etiam tu vale. Sed heus. P. Quid me vis? T. Appingi cuique volo ſuum ſymbolum. P. Non tam nota ſunt mihi cuiuſque ſymbola. T. Dicam. Veris, ciſta florum : tunc enim tempora ſe florentia pandunt. Cantatur itẽ à Græcis Latinisq́ poëtis Briareus centimanus : hoc vernam tempeſtatem oſtendunt, ob herbarum, florum, frondiumq́ copiam, quam affluentiſsimè ſumminiſtrat. Eiuſdem indices pręterea ſunt hirũdo & ciconia.

At

At quoniam vna hirundo non facit ver, tu hirundines appingito:& quaſdam quidem celſa ſub trabe nidos fingentes, alias opere ſolutas per aëra diuagantes. Inſuper cuculum volo pingas. P. Quidquid præcipies. Iam dic Æſtatis ſymbola. T. Corbis meſſoria ſpicis plena, ſeu cum erecto manipulo triticeo: nam tunc ad ſegetes metendas agricolæ incumbunt. P. Aliud ne? T. Aliud. Fœta ſus ſeu ſcropha, eaq́ agreſtis, cum catulis ſuis. P. Memini. Autumni verò? T. Cornucopiæ pomis & vuis refertum eius ſignum eſt: ſiquidē tum pleno cornu fructus videtur effundi. Cæterùm quia pulchrum eſt illum hoc cornu geſtare brachio dextro, infra illum ad latus pinges torcular, & in eo calcantem vuas, & fluentia muſta ſub pedibus in lacum. P. Aptum & hoc inſigne. T. Hyemis perſonam gerit aper. Nam eſt ipſe quoque hiſpidus, aſper, horridus, & humidis, cænoſis, ac pruinoſis delectatur locis: ſicut hyemis facies hiſpida, aſpera, horrida, humoris, luti, pruinarum plena. Cornix etiam nos hyemis admonet, propter crebritatem pluuiarum, quę hybernis menſibus cadunt: pluuię autem cornix nuntia.

Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.

Addes tertium. Focum, & iuxta hunc menſam hilariter conuiuantium. Libet enim tum mortalibus in illa quiete & otio poſt conſumptos labores, laborumq́ aceruatos fructus, ſæuienti foris gelu, niuibus & pluuiis frequentibus, domi genio multa bona facere, id quod feſtiuè in 1. Georg. Virgilius.

Nudus

Nudus ara, ſere nudus, hyems ignaua colono,
Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
Mutuaq; inter ſe læti conuiuia curant,
Inuitat genialis hyems, curasq; reſoluit:
Ceu preſſæ cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.

P. Hæc omnia tibi arte magiſtra pulchrè exprimētur. Te valere iterum iubeo. T. Beatè ſit tibi. Quid Canidi? quid ais? bellúmne oculis morandis meditamur ſpectaculum? C. Oppidò. Occurrebat mihi, cum verſiculos ederes, quibus picturam vniuſcuiuſque temporis comprehendebas, Pythagorea comparatio, qua ætatis humanæ gradus quatuor cum illa quadruplici totius anni viciſsitudine conferuntur. Memoriæ infixi verba græca. *αἱ δὲ ἡλικίαι πρὸς τὰς συμμετρείας ὧδε σύμμετροι. παῖς ἔαρ, νεανίσκος, θέρος. νεηνίης, φθινώπορον. γέρων, χειμών.* Quatuor ætates proportione temporibus ſic reſpondent. Puer ver, adoleſcens æſtas, iuuenis autumnus, ſenex hyems. Quamobrem vt hoſce gradus per hæc, ſic viciſsim hæc per illos ſignificari nō eſt ineptum. Manda ergo etiam hęc addi ſymbola: vt ſit cum Vere puer, cum Æſtate adoleſcens (nam iſtam facie virili, & ornatu meſſorio pingi iuſsiſti) cum Autumno vir. Hyems alio ſene appicto non indiget, cum ipſa per ſenis imaginem reddatur. T. Permittam hæc pictoris arbitratui. Conuenit igitur, ſi obſeruaſti, his quatuor temporibus, quod vnumquodq; ſua pictura comitatur: quod habet ſua inſignia: quod ętatis ordinem gradumúe ſignificat. Sunt autem plura communia. Quodlibet elemento vni, & conſtitutioni etiam vni humanorum

rum corporum ſimile eſt quodammodo. C. Hanc ſimilitudinem aperi quæſo. T. Ver calidum eſt & humidum, ex quo illi conuenientia cum aëre. & ſanguinea. C. Ita eſt ſanè. T. Æſtatis ſunt calor & ſiccitas: accedit ergo ad naturam ignis, & cholericam, quæ quidem calida eſt & ſicca. Autumnus frigidus & ſiccus: ſimilis igitur terræ & melancholicis: nam melancholia frigida & ſicca conſtitutio. Hyems poſtremò frigida ſentitur & humida: & aqua his prædita eſt qualitatibus, & phlegmatici. C. Perita collatio. T. Cum iiſdem conferuntur quatuor tempora diei naturalis, qui vno ſolis circumactu, & 24. horarum ſpatiis definitur. Matutina pars imaginem habet Veris, meridies Æſtatis, veſper Autumni, nox Hyemis. Adhuc illud commune eſt omnium, quod tres menſes complent, de quibus inueni ſingulos verſiculos.

Martius, Aprilis, Maius ſunt tempora Veris.
Iunius, Auguſtus, nec non & Iulius Aeſtas.
Septembri, Octobri Autumnus totoque Nouembri.
Brumalis Ianus, Februarius, atq; December.

Singulis item cæli partibus comparantur & adſcribuntur. Ver orienti, quoniam per illud à terra omnia oriuntur. Æſtas meridiei: vt enim pars illa eſt æſtuoſior, ſic æſtas calidiſsima. Hyems Septentrioni, quæ pars riget æterno frigore, & gelu eſt informis. Autumnus occidenti propter morbos, quibus eſt fæcundus, quoſqúe vitæ occaſus ſequitur; morbus etenim nuntius eſt

mortis

mortis plerumque. Iam hîc mihi Dei prouidentiam perpende. Noluit in duo duntaxat tempora annum diuidere, in æſtatem & hyemem, nec ab extremis ad extrema nos cum pernicie tranſire: itaque ver & autumnum intermiſcuit, quorum temporum eſt quoddam temperamentum, vt per vnum diſceremus ferre futuram æſtatem. per alterum tolerare ſecuturam hyemem: neque ſtatim ſummus calor ſummum frigus, neque immodicos calores immodica frigora exciperent. Quod verò ex his quatuor gratiſsimum ſit mortalibus, quid eſt quod rem ambiguam facere poſſit? Teſtis locuples parœmia, qua vtimur, cum è re, ſeu negotio quippiam eximium præcipuumqúe auferri indicamus: Ver ex anno tollere. Anni ergo pars optima & pulcherrima Ver. Quod ſuis verbis Gelo Syracuſanus confirmauit, à quo cum Græci per legatos ſocietatem, & auxilium contra Xerxem orarent, ea conditione promiſit, ſi ſe vel maritimarum rerum, vel terreſtrium copiarum imperatorem renuntiarent. Cum aliter viſum eſſet Græcis, iuſsit confeſtim diſcedere legatos, & dicere ſuis, ὅτι ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἔαρ αὐτοῖς ἐξῄρηται. Ver Græcis ex anno ſublatum. Perſuaſum illis cupiebat, exercitum ſuum florem ac robur fore Græciæ. Quo ſi carerent, eo vtique carituros, quod eſſet potiſsimum. Pericles item in epitaphio, iuuentutem à Repub. periiſſe affirmauit, perinde ac ſi Ver ex anno demeretur. Venuſinus item vates Auguſtum ad reditum cohortans præter alia ſic ait.

Lucem

Lucem redde tuæ dux bone patriæ.
Inſtar Veris enim vultus vbi tuus
Affulſit populo, gratior it dies
Et ſoles melius nitent.

Hoc tempus, quia moderato calore humoreq́ miſcetur, producendis ſtirpibus, generandis animantibus, alendis, fouendis, conſeruandis rebus omnibus, præcipueq́ viuentibus eſt mirificè opportunum: quo quidem viget aſtrum arietis, aſtrum propitium, beneficum, fæcundum, naſcentibus rebus amicum & commodum. Tum omniferos ſinus benigniſsima parens tellus recludit, herbarumq́ vireſcentium, & bene olentium multitudines expromit, prata florum copia condecorantur, arbores nouis ſe frondibus induunt, pulſis frigoribus auræ tepent, putantur vites, nouæ ſeruntur, veteres germinant, redit florida vis animorum, & amœni gratia ruris, vbera tumentia pecudes domum referunt, implentur mulctrę humore lacteo, parturit omnis ager, reuiuiſcunt & rident omnia. Serta texunt virgines, ducuntur chori imminente luna, lætantur renaſcente mundo mundana vniuerſa. Audi Maronem Veris præconem eloquentiſsimum, cuius ſcriptis ex infinita rerum reconditarum artiumq́ magnarum cognitione redundantibus & effloreſcentibus, atq; omni laudis genere conſummatiſsimis nihil poteſt cogitari diuinius.

Ver adeo frondi nemorum, ver vtile ſyluis:
Vere tument terræ & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fæcundis imbribus Aether
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes

Magnus

Magnus alit, magno commiſtus corpore fœtus.
Auia tum reſonant auibus virgulta canoris,
Et Venerem repetunt certis armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyriq́ tepentibus auris
Laxant arua ſinus, ſuperat tener omnibus humor,
Inq́ nouos ſoles audent ſe gramina tutò
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem.
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumúe habuiſſe tenorem
Crediderim: Ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri:

C. Copioſa & omnino verna, hoc eſt elegans verni temporis deſcriptio, & Maroniano haud pudenda ingenio. Non eſt inuenuſta etiam illa Lucretij, ſi quo loco ducendum eſt meum in iſtis iudicium. Ab initio librorum ſuorum, quos de rerum natura compoſuit, Venerem fingit, vt procreationis præſidem, ad animantes ſuo feruore æſtúque incitandas, & ad rerum originem per maria terraſqúe commouendam mundum reuiſere. Merùm ver olent illa carmina, & ad inſtitutum, atque ad celebrandum hoc tempus aptiſsima ſunt: quandoquidem per menſes vernos, è quibus Aprilis eidem Veneri apud Romanos ſacer, fiunt illa quæ narrantur. Ac prima quidem nondum reliquerunt memoriam, poſteriora non recordor: itaq; omittamus rem totam. T. Nequaquam Canidi: pronuntia quæ retines, cætera ego expediam: nam pęne totus primus manet in memoria, quem edidici annis iuuenilibus, cum Lucretianæ lectioni floridiſsimo ac limatiſsimo orationis genere delini-

tus, plurimum temporis tribuebam. C. Fiam ineptus, dum ne ſit fraudi.

Aeneadûm genitrix, hominum diuûmq; voluptas
Alma Venus, cæli ſubter labentia ſigna
Quæ mare nauigerum quæ terras frugiferentes
Concelebras: per te quoniam genus omne animātum
Concipitur, viſitq; exortum lumina ſolis:
Te dea te fugiunt venti, te nubila cæli,
Aduentumq; tuum: tibi ſuaues dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti:
Placatumq; nitet diffuſo lumine cælum.

Huc vſque ſuffecit memoria: quæ conſequūntur, tute recita ſis tibi, vel potius vtrique noſtrûm. Et miror ſanè, quî tot annis intermiſſa literarum exercitatione, in tantis occupationibus vrbis ac vitæ, etiam verſuum poſsis non obliuiſci, cum multi pæne totam linguam latinam annis paucis in otio languido ſoleant obliuiſci. T. Loquor mecum latinè, vt Ouidius in exilio, ſi ſodales deſunt: quanquam tu raró dees: & ſubſeciua quædam tempora probatorum ſcriptorum lectiunculis impendo: & ſenectus mea tam annoſa nondū eſt, vt ab ea grande vulnus ea pars animi acceperit, qua meminimus: accipiet autem, ô conditionem miſeram. Nunc reliquos verſus repræſentabo.

Nam ſimul ac ſpecies patefacta eſt verna diei,
Et reſerata viget genitabilis aura Fauoni:
Aëriæ primùm volucres te, Diua, tuumq;
Significant initum, perculſæ corda tua vi.
Inde feræ pecudes perſultant pabula læta,
Et rapidos tranant amnes: ita capta lepore,
Illecebriſq; tuis omnis natura animantum
Te ſequitur cupidè, quo quamq; inducere pergis.

C. In-

C. Inceſsit me hoc loco parua quædam dubitatio. T. Quę verò illa? C. In ſymbolis, ſeu hieroglyphicis æſtatis, cur tu ſuem ſylueſtrem potius, quàm domeſticam nominabas? T. Semel & eodem ferme die ſylueſtres porcæ, æſtate prima feruntur parere: ex quo vulgatum illud: non expectandum vltra pluuiam, quoniam ſus pepererit. Hanc ergo ob iſtam cauſſam pro æſtate poſitam lego. C. Atqui ego propterea æſtatis illi notam affictam ſuſpicabar, quia fæcunda ſit æſtas frugibus, vt illa beſtia ſeu fera ſeu mitis (nihil enim hac quidem in re differunt) eſt fœcundiſsima. T. Ob hoc verius autumnum notaret, qui eſt fructuum benignus pater: æſtas mater frugum, & annonæ potius: quo tempore falces quæruntur, & ad colligendam Cererem pubes ruſtica vocatur, vuæ nigreſcunt, oleæ turgent, poma matureſcunt, plauſtra manipulis onerata gemunt, complentur horrea, tondentur etiam campis gramina, lanitióque leuantur oues. Et hæc quidem periucunda & optata: verùm illa iniucunda & horribilia, quod calorum vehementia creantur morbi, & peſtilitas ſæuit inclementius, vruntur agri, moriuntur herbæ, decreſcunt amnes, exſiccantur fontes, conficiuntur ſudore & ſiti animantes: atque idcirco antra, & ſpecus ſub terra ad captandas vmbras & frigora quæritant. Hinc illa æſtatis apud poëtas adiuncta ſeu epitheta: torrida, pulueruleuta, ignea, atrox, iniqua, feruens, ſitiens. C. At illa contrà ad laudem: florens, ſerena, liquida, formoſa. T. Vera hæc omnia: de vere tamen veriora. C. In autumnum porrò, quàm in æſtatem maius morborum

agmen irrumpit. T. Et quidem acutiſsimorum exitialiumq́; Haud enim certa temperies, ſed inæqualitas dominatur. Eodem die modo æſtu ſudes, modo algore tremas: quin dies quodammodo æſtiui ſunt, noctes hybernæ. Hæc mutatio ſalutaris eſſe corporibus quî tandem poteſt? Et quia decorum mitibus pomis caput aruis effert (ob id pomifer annus Horatio dictus) magno detrimento mulctantur, valetudinemq́; grauiter ſuccis peſſimis oppleti perturbant, quî gulæ ac ventri obſequentes, & cupiditatibus morigerantes, eſitare fructus non deſiſtunt. Tabe autem comprehenſis potiſsimùm, noxius eſt autumnus. Quoniam cum naturali præſidio munimentóque, carne ſcilicet, corpus obſeptum ac vallatum non habeant, aſsidua cæli iniquitate læduntur: præſertim cum ſpiritus eorum vitalis debilior, & vires parum validæ ſint. Spumat autumno plenis vindemia labris: hortorum opes larga copia decerpuntur, reponunturq́; in hyemem: omnia ſuis cultoribus matura & vieta exhibentur: noua ſemina ſpes anni conſequentis coloni ſulcis mandare inſiſtunt. Autumnus denique, vt abſoluam, inde nominatus eſt (vide quàm gratum nomen, quodq́; illi beneuolentiam mereri noſtram meritò debeat) quod tunc maximè (coactis ſcilicet agrorum frugibus) hominum opes augeantur. At hyems triſtis, dura, immitis, fera, pigra, aſpera, deformis vnde laudabitur? Exuuntur honore ſuo arbores, viduantur foliis, herbę intereunt, ſquallent prata, lugent horti, concreſcunt glacie flumina, montes, ſyluæ, tellus niuibus obruuntur, clauditur in ſtabulis pecus, venti tempe-

tempeſtatesq́ꝫ graſſantur, intempeſtiuum fit ad nauigandum mare, humus crebris albicat pruinis, cæli facies ſemper turbida, irata, minax, caput lanoſis pellibus veſtitur, còrpus villoſo tegmine inuoluitur, & tanquam aduerſus hoſtem atrocem obarmatur, viatores cucullum ſibi iniiciunt, per quem ſoli oculi patent. Prodeuntibus foras extra tecta, vi frigoris mox è barba rigente pendent ſtiriæ. Intermittuntur commercia, ceſſant ludi, conuentus nulli celebrantur, dies totos domi ad focum ſedetur, daturq́ue opera fabuloſis ſermonibus, commeſſationibus, perpotationibus. Quocirca lyricus vates tempore hyberno ſæpius abuti conſueuit pro argumento & inuitatione ad vitam mollem & voluptariam. Exemplum hoc eſto.

Vides vt alta ſtet niue candidum
Soracte: nec iam ſuſtineant onus
Sylua laborantes: geluq́ue
Flumina conſtiterint acuto.
Diſſolue frigus, ligna ſuper foco
Largè reponens, atque benignius
Deprome quadrimum Sabina
O Thaliarche merum diota.

Fouentur nihilominus etiam hoc triſti tempore terræ ſemina: & frigus etiam alicubi neceſſarium eſt rebus: & ſunt labores, quibus vacare poſsint hybernis menſibus ruſtici, quos ita recenſet poëta in Georg.

Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tēpus,
Et lauri baccas, oleamq́ꝫ, cruentaq́ꝫ myrta.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis
Auritosq́ꝫ ſequi lepores, tum figere damas,

Stupea torquentem balearis verbera funda,
Cùm nix alta iacet, glaciem cùm flumina trudunt.

Sed iam tempus equûm ſpumantia ſoluere colla, Tecum vt cum litterato de litteratis rebus colloquendi ſuauitas me longius quàm putabam abſtraxit. C. Non ita longè tamen. Ego me recipiam rurſum domum. T. Vix veniſti: non dimitto te ante veſperam. C. Hoc nimium. Quid agerem hîc tamdiu? T. Pulchra quædam, variíque generis monſtrabo tibi, quæ mercatu proximo mercatus ſum. Eamus in rem præſentem. Oportebit te etiam guſtare de vino meo: minutis & rorantibus caliculis bibemus. Apponetur & aſſum de coturnicibus, caſtaneæ molles, & preſsi copia lactis. C. Hoc vinculum eſcarium eſt, quo me tibi & nunc potes, & aliâs poteris, ſi voles alligare. Me autem? immo quemuis.

Ita iſthac nimis lenta vincla ſunt eſcaria,
Quam magis intendas, tanto aſtringunt arctius.

ANNOTATIONES.

ASPIRATIONE CÆLI TAM GRAVI) *Cum ducendi reciprocandíque ſpiritus neceſſitatem vitare nequeamus, ſi ille corruptus ſit ac peſtifer, nos venenum peſtemqúe per os in viſcera attrahimus. Quamobrem medicorum conſilium eſt, tum ſuaues odores incendendos, quibus letalis ille hauſtus arceatur. Hippocrates & Galenus ignem cenſent adhibendum, cuius flammis ardoréque denſus ille & impurus aër minuatur, & quaſi depaſcatur. Iam præter alios modos, etiam cloacarum*

ſpurcitie

ſpurcitie cælum infici & corrumpi conſtat. Hinc Vlpianus. Curabit Prætor, vt cloacæ purgentur, & reficiantur, quorum vtrumque & ad ſalubritatem ciuitatum, & ad tutelam pertinet. Nam cælum peſtilens & ruinas minantur immunditiæ cloacarum. PVBLICO ARCVERIT) *Publicum aliquando eſt vectigal, à quo dicti publicani. Cic. epiſt. 1. lib. 1. ad Q. F: Hîc te ita verſari, vt & publicanis ſatisfacias, præſertim publicis malè redemptis, ac ſocios perire non ſinas, &c. Sueton. Calig. additumq́; ad caput legis, vt tenerentur publico & quæ meretricium, & quæ lenocinium feciſſent. Aliquando pro populi conuerſatione & frequentia ponitur, vt cum dicimus, prodire in publicum, abſtinere publico, vel non credere ſe publico, quod vulgò dicunt, non ſe monſtrare, non exire. Cic. pro Milone. Caruit foro poſtea Pompeius: caruit ſenatu: caruit publico. Ianua ſe ac parietibus, non iure legum iudiciorumqúe texit. Sueton. Claud. Senatum per præcones propere conuocauit, lacrymisq́; & vociferatione miſeratus eſt conditionem ſuam, cui nihil tuti vſquam eſſet: ac diu publico abſtinuit. Ex Bud. in Pand.* NE LEGE DRACONIS IN ME AGATVR) *Lege agere verbum eſt iuris antiqui, pro, agere ſecundum ius legibus conſtitutum. Lictor lege agit, cum ex officio ſuo agit, & ſententiam in damnatos exequitur: cum nempe virgis cæſos ſecuri percutit. Legibus interrogari aliquem, eſt de iis examinari, quæ legibus vetantur. Solon leges Draconis ob aſperitatem & pœnarum atrocitatem cunctas reſcidit, præterquam latas de ſiccariis. Noxas enim*

perſecutus eſt ille pæne omnes capitali ſupplicio, vt & otij damnati morte multarentur: ac qui olus ſurripuerant, vel poma, in hos non ſecus atq; in ſacrilegos conſuleretur. Hæc Plutarch. in Solone. Quin etiam inanima, quæ cuiquam mortem attuliſſent, cædis teneri voluit. EGO VIR CONSVLARIS) *Conſules ſunt & dicuntur qui conſulatum gerunt,* ὑπατεύοντες: *conſulares qui iam eo magiſtratu perfuncti ſunt,* οἱ ὑπατευκότες, καὶ ὑπατικοί. *Eadem differentia eſt inter Prætores & Prætorios, Quæſtores & Quæſtorios, Cenſores & Cenſorios, Dictatores & Dictatorios.* SAEPE MERO CALVISSE) *Sic Horat. ode 21. lib. 3. ex communi nimirum opinione quæ de Catone illo maiore fuit. Plutarchus tantum commemorat eum lautioribus cœnis & copioſioribus delectari ſolitum, maximè cum ruſticis vicinis, nec ſolum æqualibus, verum etiam adoleſcentibus. Apud Ciceronem libello de ſenectute ita loquens inducitur. Ego propter ſermonis delectationem tempeſtiuis conuiuiis delector; nec cum æqualibus ſolùm, qui pauci admodum reſtant: ſed cum veſtra etiam ætate, atque vobiſcum: habeóque ſenectuti magnam gratiam, quæ mihi ſermonis auiditatem auxit: potionis & cibi ſuſtulit.* AB HOMERO ET VIRGILIO QVOS CAETERA TVRBA) *Pæne ſoli poëtarum nomine digni Homerus & Virgilius, quorum alter ingenio ſeu natura, alter iudicio & arte exſuperat. De vtriuſque præſtantia, & reliquorum imperfectione habemus perelegans tetraſtichon in Append. Virgilij, quod huc transferre viſum eſt.*

De

De numero vatum ſi quis ſeponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Sed ſi poſt primum Maro ſeponatur Homerum,
Longè erit à primo quiſquis ſecundus erit.

QVATVOR ANNI TEMPORVM) *De hac annalis temporis diuiſione, & quid vno quoque faciendum agricolis, quot ſint cuiuſque dies, Varro de re Ruſt. lib. 1. cap. 27. & 28. Acceſſu autem & receſſu ſolis hanc viciſſitudinem effici, indicat Cic. 2. de Nat. deor. his verbis. Inflectens autem ſol curſum tum ad ſeptentriones, tum ad meridiem, æſtates & hyemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hyemi ſeneſcenti adiunctum eſt, alterum æſtati. Ita ex quatuor temporum mutationibus, omnium, quæ terra maríque gignuntur, initia, cauſſæq; ducuntur. Copioſius hoc idem Baſil. homil. 6. Horum ordinem proprietatemq; carminibus ornatiſſimis in 5. expreſſit Lucretius.*

It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus veſtigia propter:
Flora quibus mater præſpergens ante viai
Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci ſequitur Calor aridus, & comes vnà
Puluerulenta Ceres, & Eteſia flabra Aquilonum,
Inde Autumnus adit: graditur ſimul Euius Euan:
Inde aliæ tempeſtates ventiq; ſequuntur,
Altitonans Volturnus, & Auſter fulmine pollens.
Tandem bruma niues, affert, pigrumq; rigorem
Reddit. Hyems ſequitur, crepitas ac dentibus Algus.

Thaletem hanc anni viciſſitudinem quadripartitam primum obſeruaſſe, annumqúe in dies trecentos ſexaginta

 quinque

quinque diuiſiſſe ſcribit Laer. HIRVNDINES APPINGITO*)Hirundines plures à mari reuolantes, verni temporis nota ſunt. Rhodiis præcipuum fuiſſe morem ſcribit Athenæus, ſub tempus vernum hirundinem inuitare, idq́ χελιδωνίζειν dicebant. Apud Ariſtophanem hirundo chlænam vendere, theriſtrum emere ſuadet: præteriiſſe quippe hyemem, adeſſe verò æſtatem. Apud eundem in Equit.* σκέψασθε παῖδες, οὐχ᾽ ὁρᾶθ᾽, ὥρα, νέα χελιδών. *Conſiderate pueri, non videtis? tempus eſt, noua hirundo.* AVTVMNI VERO?*) Ita pingebatur Autumnus, vt aut è vitibus vinum colligeret, aut vuas calcaret, aut ab earum calcatione ſordidus eſſet. Ouid. 2. Metam. Stabat & Autumnus calcatis ſordidus vuis. Pingebatur & pomis capite redimito. Flaccus Ode 2. Epod.*

> *Vel cum decorum mitibus pomis caput*
> *Autumnus aruis extulit.*

PLVVIAE AVTEM CORNIX NVNTIA) *Non tantum præſagire voce pluuiam cornices, ſed etiam vocare videntur. Hinc & Lucretius lib. 5.*

> *-cornicum vt ſecla vetuſta,*
> *Coruorumq́ greges, vbi aquam dicuntur & imbres*
> *Poſcere, & interdum ventos auraſq́ vocare.*

GENERANDIS ANIMANTIBVS) *Magnis periculis adducti Itali Ver ſacrum vouebant, immolaturos ſe ſcilicet, quæcunque proximo vere nata eſſent apud ſe animalia. Vide plura apud Feſtum, Victor. lib. 35. cap. 22. Crinit. lib. 24. cap. 8.* GVLAE AC VENTRI OBSEQVENTES) *Prouerbium eſt, Autumnalis appetentia,*

tia, propter edacitatem quæ tenet homines per id tempus, de quo Rhodig. lib. 30. cap. 23. COMMESSATIONIBVS, PERPOTATIONIBVS *) Cur hyeme largius cibo, æſtate liberalius potu vtamur, cauſſas expedit Rhodig. lib. 30. cap. 3. Ibidem duo adagia explanantur: Æſtiuè bibere, Hyemalis refectio.* HOC VINCVLVM ESCARIVM EST *) Ita facetè appellat, vincula inquam eſcaria, ipſas dapes, quibus (ex ſe videlicet alios metiens) vnumquemque arctiſſimè, & plus quàm catenis aſtringi poſſe cenſet paraſitus in Menæchmis. Verſus propter ſummum leporem ſubſcribemus.*

Homines captiuos qui catenis vinciunt,
Et qui fugitiuis ſeruis indunt compedes,
Nimis ſtultè faciunt, mea quidem ſententia.
Namq; homini miſero ſi ad malum accidit malum,
Maior libido eſt fugere, & facere nequiter.
Nam ſe ex catenis eximant aliquo modo,
Tum compediti ianuam lima proterunt,
Aut lapide excutiunt clauum. Nugæ ſunt eæ.
Quem tu aſſeruare rectè, ne aufugiat, voles,
Eſca atque potione vinciri decet.
Apud menſam plenam homini roſtrum deliges.
Dum tu illi quod edit, & quod potet, præbeas,
Suo arbitratu, & affatim quotidie,
Nunquam ædepol fugiet, tametſi capital fecerit.
Facilè aſſeruabis, dum eo vinclo vincies.
Ita iſthæc nimis lenta vincla ſunt eſcaria.
Quàm magis intendas, tanto aſtringunt arctius.

Eodem pertinent qui ſequuntur, quos, ne nimis ſim longus, prætermitto.

PRO-

PROGYMNASMA OCTAVVMDECIMVM.

Trium orbis partium de principatu altercatio.

GLobi huius, quem innumerabilium fermè regionum tractus, & marium quàm plurimorum vaſtitates conficiunt, partem habitabilem, latini orbem terrarum, Graci οἰκουμένην ab ipſa habitatione ducto verbo nuncupauerunt: vniuerſus quippe propter aquas habitari non poteſt: quanquam ne vltima quidem ora τῆς οἰκουμένης ob longinquum ſolis abſceſſum niue & pruina obrigeſcentes, nec media appulſu eiuſdem nimium exardeſcens à quoquam mortalium incoli dicuntur. Hunc orbem terrarum non eodem modo omnes diuiſiſſe reperiuntur. Fuerunt qui in duas partes tribuerent, vt Terent. Varro lib. 4. de ling. lat. Salluſt. in hiſtoria Iugurth. Iſocr. in Panegyrico, Seruius in 1. Aen. retulerunt, in Aſiam & Europam, Africam nimirum cum Europa coniungentes. Nonnulli quatuor fecerunt, Africam, Europam, Aſiam, Indiam, cuius loco huius ſaculi Geographi nominant Americam, Americi Veſpucij, hominis Itali nauigatione primum exploratam & apertam. Plurimi tres, Indiàm reliquasq; terras tum ignotas, nunc demum luſtratas, Aſia appellatione complexi, quos vt ſequar, inclinat animus: eſſet enim rationibus meis alienius, partitiones iſtas diſcutere, & cum de America neq; tam multa adhuc, quod ego ſciam, neque tam fide digna extent publicata litteris, quartum ei locum audacius in hac à me inſtituta partium contentione concederem: in qua, quanam praſtet inueſtigare, & primas ad Europam deferre decreui. Aſia quidem à meridie

meridie per orientem vſq; ad ſeptentrionem pertinet. Europa à ſeptentrione vſq; in occidentem porrigitur: ab occidente in meridiem Africa iacet. Quo pacto fit, vt orbem dimidiatum complectatur duæ, tertia ambas magnitudine exæquet: quippe quæ ſola alterum dimidium contineat. Ideo autem alterius dimidij duæ partes euaſerunt, quod ab Oceano mare magnum ſe inſinuans, eas interſecuit. Si igitur orbem τὴν οἰκουμένην in orientem & occidentem diſtribuas, vnam harum partium Aſia vendicabit, orientem ſcilicet: aliam, nempe occidentem, duæ: ita vt Europa ſeptentrionem, Africa meridiem reſpiciat. Fingamus nunc eas ipſas contra ſe dignitatis obtinendæ velitantes, & ad cauſſæ ſuæ vtilitatem argumenta nectentes, ac teſtes in medium producentes ad hunc modum.

EVROPA, ASIA, AFRICA.

EVROPA. Quæ eſt iſta in commemoranda nobilitate & opulentia tua tam inſolens oſtentatio? quis hîc faſtus? qui ſpiritus? ſoláne tu florens? ſoláne beata? ſoláne copioſa? ô indignitatem. Ego me fortunatam, ego me inclytam, ego non Africa ſolùm, ſed te quoque quantumcunque tollas ſupercilium, ſuperiorem me, & gradu in altiore locandam non cenſeam? immo iam pridem locatam non gaudeam? AS. Quid non faciat, quid non dicat hæc, ſi ſit Aſia? quàm intoleranter glorietur? quàm inſolenter ſeſe efferat? quàm per nos pedibus incedat? Quin tu Africa eadem, opinor, deſignes, & eodem te crimine conſtringas, ſi in te ſentias, quibus ego me ditatam intueor bonis. AF. Nec nulla nobis, nec omnia tibi ſe in gremium tuum bona contulerunt: proin mitte profundere verba nimium baſilica, néue cælum tuis armis territa.

rita. AS. Subigit fateri veritas, non eſſe mihi tot bona quot tibi:non enim tot ſpecies monſtrorum, quo te ornamento prçcellentem illa teſtantur, quç per vulgi ora voluuntur. Libyca fera: ſemper affert Lybia mali quippiam: ſemper Africa noui aliquid apportat: de portentis enim tuis circumferuntur. Nec portentorum tantùm, quæ minima eſt fælicitas, ſed variorum inſuper venenorum mater es, quod ignominiæ tibi, prô quantam labem imponit? ob huiuſmodi virulentos beſtiarum afflatus cerui animalium pulcherrima ita acerbè te oderunt, vt iuſiurandum iurauerint, nullo vnquam æuo apud te diuerſaturos. Qui vafer dicitur, id eſt, callidus, ab eo dicitur, quod ſit valde Afer. Quid quod tuorum incolarum ingenia ex fraude, dolo, periurio concreta ſunt? Nihil quippe apud eos valet candor, nihil fides, nihil religio Deíque metus. Non attulerunt è Phœnicia Tyrij coloni iſtas artes: inuentas in Africa ipſi quoq; nauiter exercuerunt. Deinde non ſufficit tibi barbaram & incultam eſſe moribus, & ignorare ius humanitatis (quod ſi de me prædices, maleuolentiſsima obtrectatione innocentis famam appetere videare) vocari inſuper iuuat Barbaram. Tua ſiquidem vt Lybia, vt Numidia, vt Mauritania, ſic Barbaria. Immenſùm æſtuas, caloreq; immoderato exuris omnia, cæleſtibus aquis defecta & terreſtribus. Maxima pars ſinus tui, & ad Oceanum vergens altera ab incolis & cultura deſertæ cernuntur: in tuguriis & mapalibus ferme Afri, non oppidatim, nec vicatim, ſed ſparſim habitant, cum & pagis & ciuitatibus ſis infrequens, multíque incertis vagantur ſedibus, &

ſunt,

ſunt, vt Scythæ hamaxobij. E locis non paucis, quæ alioqui ad habitandum eſſent idonea, feræ tuę immanes ac venenatæ mortales fugant: itaque nihil pæne aliud quàm vaſta & horrida ſolitudo es. Hæc quæ enumerando percenſere potui, concedam libens mihi non adeſſe. Cum Europa non potes comparari, nedum mecum: cum ſint etiam, qui te illa minorem magnitudine pronuntient: vt ſileam cætera, quibus te præcedit. E. Te laudatrice haud egeo. AF. En Europa, vt ego huic hodie os prębui? vt me conſcidit? vt maledictis fixit? Siticuloſam & aridam eſſe me propter ſolis vicinitatem negare nolo: laboro item quibuſdam incommodis, quæ iuſtius mihi obiiceres, ſi tu iis omnino careres. Nunc lippire in propriis, acutùm cernere in alienis, tu conſidera cuius ſit prudentiæ. Veruntamen agrorum meorum bonitas, fæcunditasq́ mirabilis toti generi humano quàm notiſsima eſt, quæ alicubi centeſimo cum fœnore meſſem reddo. In promptu ſunt illæ voces poëtarum. *Proprio condidit horreo, Quidquid de Libycis verritur areis. Frumenti quantum metit Africa. Poſsideat Libycas meſſes, Hermumque Tagumque.*

Non quidquid Libycis terit
Feruens area meſsibus.

Quamobrem ſi te aliquando penũria frugum, & anguſtiæ frumentariæ arctius habent, at me nunquam. Genus indigenarum meorum ſalubritate corporum, velocitate pedum, laborum tolerantia commendatur: pleriſque non morbus, ſed decrepita ſenectus viuendi finem affert. Iam his prætermiſsis, fertilitate frugumqúe abundantia, qua

horrea

horrea ipſa rumpuntur, vtrique veſtrum, amplitudine Europæ me anteponere nihil vereor: reliqua bona, & multa ſanè cum ambabus habere me communia affirmo, & hoc ad extremum addo: ſi mihi principatus detrahatur penitus, non rectè neque iurè id fieri: dubiam adhuc inter nos omnes palmam videri, ancipitemq; victoriam. E. Quid? ancipitem victoriam? Impudentis audaciæ culpam ſuſcipis, ſi potiores tibi arrogas. Hoc Aſiam quoque iudicare liquet, quę etſi minus mihi quàm ſibi, longè tamen plus quàm tibi fauet. Quare te ipſam fac conſulas, & te duabus ne opponas, litem enim perdas, quocunq; iudice, etiam Æaco, nobiſcum certaueris. Neque aliquando in dubitatione poſitum fuit, vtrum tu poſtrema mundi pars eſſes. Pluribus bonis præſtare victricem oportet, non pluribus malis, quomodo tu vtramq; noſtrûm præſtas. Quod cum ita ſit, aufer te hinc: aut ſi mauis, æquis auribus nos controuerſantes audi, & da iudicium. AF. Ego vt me huc deiiciam? vt tanquam dominis ancilla deſeruiam? mihi pulchrum meum, iudicem quærite aliâ. Interim ſermones veſtros, quanquam ambitioſiſsimos, fallendi temporis auſcultabo. AS. Sentin' aculeum Europa? Sinamus huic genitrici monſtrorum monſtra ſua, & putemus verum eſſe: vnumquemque intra fortunam ſuam manere. E. Quin tu igitur manes? AS. Perſpicuum eſt longitudinem & latitudinem cum de terris diſputatur ad laudem facere: atqui ego tam longa, tam lata ſum, vt neque tu, neque illa, neque ambæ ſimul vtraque dimenſione mihi reſpondeatis. Orientem inſuper amplector, quod eſt è quatuor

mundi lateribus nobiliſsimũ, ſiquidem dextrum: dextra autem ſiniſtris virtute & honore antecellunt. Tu in occidentem tendis. An verò regnis meis adeo multis, adeo latè patentibus quidquam ſit eximium magis atq; præſtantius? Quæ nam ea? quæ? longus mihi naſcitur ordo. Ponthus, Bithynia, Phygia maior & minor, Lycia, Galatia, Paphlagonia, Pamphylia, Cappadocia, Armenia, Lydia, Cilicia, Sarmatia, Aſiatica, Colchis, Iberia, Cyprus, Syria, Phœnicia, Palæſtina, Iudæa, Arabia, Meſopotamia, Babylonia, Aſſyria, Media, Perſis, Parthia, Carmania, Margiana, Bactriana, India, Taprobana. De ſingulis ad narrandum magna benignitas. Cælo vtor clementi, moderatóque, ſolo feracisſimo. Animantium ferarum atq; mitium copia non deeſt, ſuppeditantq; affatim ad victum & cultum neceſſaria. Reliquarũ prouinciarum vectigalia tanta fuerunt Romanis, vt iis ad ipſas prouincias tutandas vix contenti eſſe poſſent. At me tam opimam & fertilem prędicabant, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum quæ exportarentur facilè omnibus terris dicerent antecellere. Quid loquar de ſuauiſsimorum odorum, quibus tu ad ſacrificium vteris, quid de gemmarum, lapillorum, aromatum, maximarum cuiuſq; generis diuitiarum delitiarumq; prouentu, vnde tuam conſolor inopiam? Vel enim eiuſmodi rebus pauper es: vel earum raritate premeris. Impero ciuitatibus innumeris & ampliſsimis: habui habeoq; reges potentiſsimos, gentes infinitas: geſsi & gero bella terra mariq; grauiſsima & periculoſiſsima: nec, vt abſol-

uam, deeſſe mihi quidquam video, quo minus principatu dignanda ſim. Quapropter cede, Europa, & pro opibus tuis effice mœnia, néue ſupra pedem calceus. E. Nihil promotum iſtis concluſiunculis. Veteres Imperatores recenſere habeo, per quos illuſtriſsimum dignitatis & præſtantiæ meæ conſecuta ſum teſtimonium, quando diuidendo cum collegis imperio Romano, amore Europę occidentem ſibi ſemper retinuerunt, Aſiam, quamuis ad ſolem orientem poſitam, illis dimiſerunt. Ego altrix victoris omnium gentium populi, longéque terrarum pulcherrima dicta ſum, tota habitabilis, præter modicam partem frigore paulò rigidiorem prope Tanaim, quo flumine abs te dirimor. Nullus eſt in me tam abiectus locus, in quo domicilia ſibi homines non condiderint, & vbi degendæ vitæ parare ſibi neceſſaria non queant. Paſcunt & habitant etiam in ipſis Alpibus, quibus ab Italia Germania ſecernitur, & in aliis montibus, quamuis altis: vſq; eo aſperum & inhoſpitale apud me nihil inuenitur. Populorum mira mihi frequentia: regna, & Chriſtiana ſupra octo & viginti, eáque haud anguſta. Et ſunt Europæ regna prouinciæq; nobiliores, populi humaniores, moratiores, prudentiores, religioſiores, quàm vel Aſiæ, vel Africæ. Vino, frugibus, fructibus omnigenis, armento, pecore non tu præ me abundas: noxias ego beſtias perpaucas alo, tu multas: cælum meum temperatiſsimum, ſumma locorum amœnitas, frequentia ciuitatum optimis legibus inſtitutarum, & omni copia refertarum, homines maiore longè numero, quàm credas. Tu inops ab iis,

vt item à ciuitatibus:habesq́ complures & ſpatioſas ſolitudines, multa maria, loca ſterilia, arenoſa, montes nimium algidos,terras inhoſpitas. At ego montibus & campis pulcherrimè diſtinguor,nihil non cultum aſpicio, nihil non frequentatum,pace belloq́ mihimet ſufficio , repente colligo magnos exercitus,conficio ſubitò pręſidia,diues ſum agricolis, & te, & Africam bonis meis ſanè pluribus impertio. Robuſtos ego bellicoſosq́ homines nutrio : tu molles & deliciis eneruatos, ac nuſquam niſi in libidine viros. India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi, ait Maro. Et Lucanus.

Quidquid ad Eoos tractus mundiq́ teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.

Nunquam Aſia in Europam dominari potuit: aſt Europa Aſiam:immo vnica Romanorum Reſpub. & Aſiam & Africam ſuis armis ſibi ſeruire compulit. Reges Perſarum quamuis Aſianos viciſſent, à Græcis tamen,qui ſunt Europæi, ſemper fuſos fugatosq́ teſtis temporum hiſtoria confitetur. Memorabile eſt illud Alexandri Moloſsi patrui Alexandri Magni. Hic cum in Italiam populo Rom. bellum facturus proficiſceretur,ſe quidem ad Romanos abire dixit, quaſi in ἀνδρονῖτιν: nepotem ſuum iiſſe in Aſiam, quaſi in γυναικονῖτιν: hoc eſt, ſe contra viros,illum contra fœminas arma mouiſſe. Inſulæ meæ,potiſsimùm quæ ad Auſtrum ſunt, ſic me ornant,vt gemmæ coronam auream: nec propter Siciliam & Sardiniam Carthago & Roma bello contendiſſent, niſi eas ſibi fructuoſas ſciuiſſent. Nunc tibi quoque prouincias quaſdam meas & præcipuas enumerabo: quas ſi etiam pro merito

laudare velim, non ſit finem inuentura oratio. Nam de Italia, Gallia, Hiſpania, Germánia quid adeo magnificum dici poteſt, quin id earum nobilitas exſuperet? Præter has ſunt Britannia, Pannonia, Illyricum, Dalmatia, Cyrnus ſiue Corſica, & quas ſupra nominaui Sardinia, Sicilia, item Sarmatia Europæa, Taurica Cherſoneſus, Dacia, Myſia vtraq;, Thracia Cherſoneſus, Macedonia, Epirus, Peloponneſus, Eubœa, Creta. AF. Etſi vtrique ſuccenſeo de appetitu excellentiæ haud ſatis modeſto, non queo tamen continere me, quin faciam, quod à principio recusâram, alteriq; veſtrûm calculum album adiiciam, & hunc ſenſum meum verbis teſtatum relinquam: vicit Aſiam Europa. AS. Vicit ergo te. AF. Vincat veritas, vincat Europa, & ſit princeps mundi partium. E. Sapuiſti cum ſapientibus. Europam omnes conſenſu Reginam, & Dominam orbis prædicant, non Aſiam.

ANNOTATIONES.

VT TERENTIVS VARRO) *Sic ille. Vt Aſia, ſic cælum dicitur modis duobus. Nam & Aſia quæ non Europa, in qua eſt Syria: & Aſia dicitur prioris pars Aſiæ, in qua eſt Ionia.* EVROPA, ASIA, AFRICA) *Europam nomen adeptam ab Europa Agenoris Phœnicum Regis filia, de qua eſt in 2. Metam. in extremo, quidam tradiderunt. Herodot. lib. 4. vnde hæc illi appellatio, aut quis eius auctor, à nemine mortalium adhuc compertum exiſtimat. Reliquæ duæ partes vnde vocabulum nactæ ſint, etiam incertum eſſe affirmat. Aſiam nonnulli ab Aſio, alij ab*

Aſia

Aſia Regina: Africam ab Afro, aut ab α particula priuante, & φρίκη horror nominatam voluerunt, quod ſit ſine horrore frigoris. Nos rem magna diſquiſitione dignam non arbitramur, & cuiq; quod libet ſentiendi poteſtatem permittimus. Europam deſcribit Plinius 3. & 4. libris, Africam quinto, Aſiam ſexto: tametſi eam deſcriptionem ordiatur cap. 9. lib. 5. Strabo Europam lib. 3. & ſeptem deinceps, Aſiam libris ſex, ab vndecimo. Africam Salluſt. in Iugurth. Orbis Aſiæ, & orbis Europæ dicitur à Marone 7. Æneid. vt à Marcellino orbis Eous, & orbis occiduus, pro imperio orientali & occidentali: & orbis Romanus pro imperio Romano. ASIAM QVIDEM A MERIDIE) *Lege proœmium lib. 3. apud Plinium.* VERBA NIMIVM BASILICA) *Quod magnificum eſt, Græci appellare ſolent βασιλικὸν, & βασιλικῶς dicunt, pro magnificè. Hinc apud latinos quoque, ac potiſſimùm apud Plautum, inuenias baſilica facinora, baſilicæ edictiones, baſilicæ ædes, baſilicus victus, baſilicus ſtatus, baſilicum veſtimentum, valere baſilicè. Dixit etiam quodam loco, baſilicè perij. Porus Indiæ Rex ab Alexandro victus, cum à victore interrogaretur, quemadmodum haberi vellet: reſpondit, βασιλικῶς. Roganti rurſum Alexandro, numquid aliud? nihil, ait, nam ἐν τῷ βασιλικῶς omnia includuntur.* NON ENIM TOT SPECIES MONSTRORVM) *Admodum ferax monſtrorum eſt hæc pars orbis. Cauſſam prodit Plin. lib. 8. cap. 16. inopiam aquarum, propter quam ad paucos amnes congregantibus ſe feris, multiformes animalium partus, variè fœminis cuiuſque generis mares aut vi aut*

 volu-

voluptate miſcente. Cur eius ſymbolum ſcorpius, vide Pierij Hieroglyph. lib. 16. in ſcorpione. EX FRAVDE, DOLO, PERIVRIO) *Celebrata eſt literis multorum calliditas, perfidia, fraudulentia, vanitas Pœnorum ſeu Afrorum, vt prouerbium inde natum ſit, Punica fides, Punica religio. Quo alluſiſſe mihi videtur Virg. 1. Æneid. Quippe domum timet ambiguam Tyrioſq́ bilingues.* VT SCYTHÆ HAMAXOBII) *ἁμαξόβιοι, ſiue ἁμαξοβῖται, ſiue ἁμάξοικοι, latinè, in plauſtris viuentes, in plauſtris domicilia habentes. Sic dicti ſunt Scythæ, de quorum moribus inter cætera hæc Iuſtinus lib. 2. Hominibus inter ſe nulli fines: neq; enim agrum exercent: nec domus illis vlla, aut tectum, aut ſedes eſt, armenta & pecora ſemper paſcentibus, & per incultas ſolitudines errare ſolitis. Vxores liberoſq́ ſecum in plauſtris vehunt: quibus coriis imbrium & hyemis cauſſa tectis, pro domibus vtuntur.* HODIE OS PRAEBVI) *Os præbere dicitur, qui ſe præſentem contumeliis affici patitur. Cic. lib. 1. ad Att. epiſt. 15. Auli autem filius, ô dij immortales, quàm ignauus, ac ſine animo miles? quàm dignus qui Palicano, ſicut facit, os ad malè audiendum quotidie præbeat? Idem pro Sex. Roſcio. Os ſuum tibi tradidit. Verr. 4. Et iis tacitum os tuum præbere malueris. Terent. Adelph. Qui hodie os vſque præbui. Tacit. lib. 9. Præbebant ora contumeliis, & poſita omni ferocia, cuncta victi patiebantur. In os laudare, eſt præſentem laudare, quod aſſentationi tribuitur. Plat. lib. 9. de leg. κατὰ τὸ ςόμα τοῦ διώκοντος καὶ φεύγοντος, pro, in conſpectu & oram. In Euthydemo εἶπον ἂν σοι εἰς κεφαλὴν, dixiſ-*

ſem

ſem tibi in os. Xenoph. Hierone οὐδεὶς ἐθέλει τυράννους κατ' ὀφθαλμοὺς κατηγορεῖν. *Nemo vult tyrannos in os accuſare.* FOECVNDITASQVE MIRABILIS) *Perlege quod de eius pictura narrat Pierius lib.56. in Spica.* OCCIDENTEM SIBI SEMPER) *Fecit hoc Valentinianus ſucceſſor Ioniani cum Valente fratre, Gratianus Valentiniani filius cum Theodoſio. Orientalis autem imperij nomine intellige Aſiam, Orientem, Ægyptum & Illyricum. Ex quibus Oriens Syriam, Armeniam, Arabiam, & Meſopotamiam: Illyricum verò Thraciam, Mœſiam, Daciam, Pannoniam, Macedoniam, Græciam & Dalmatiam includebat. Hæc partitio cum placuiſſet Diocletiano & Maximiano, deinde Conſtantio & Galerio, quos illi ſecundùm ſe Auguſtos creauerunt, placuit etiam Conſtantino, qui tamen vtrumque imperium in multas rurſum portiones diuiſit. De quo Sigon. lib.4. Imp. occident.* VINO, FRVGIBVS, ET FRVCTIBVS) *In duas partes orbẽ terræ diuiſiſſe Eratoſthenem ait Varro lib.1. de re ruſt. cap.2. ad meridiem verſus, & ad ſeptentriones. Tum addit hæc. Et ſine dubio quoniam ſalubrior pars ſeptentrionalis eſt, quàm meridiana: & quæ ſalubrior, illa fructuoſior: magis Europam fuiſſe opportunam ad colendum, quàm Aſiam.* ROBVSTOS EGO BELLICOSOSQVE) *Ex Hippocrate & Ariſtotele inter Aſianos & Europæos quà ingenij, quà fortitudinis comparationem præclaram adducit Hieron. Mercurial. var. lect. lib.4. cap.4.*

PROGYMNASMA NONVMDECIMVM.

Animalia.

PERCVNCTATORES, PHYSIOLOGVS.

PERCVNCTATORES. De phyſica philoſophia, rebusq; occultis, quę ſe longè lateq; fundunt, permulta grauia & frugifera accuratè curioſeq; diſputaſſe contemplatores venatoresq; naturæ, nec tamen vllam eius philoſophiæ partem vberiorem eſſe, quàm quę de animalibus explicat, id eſt eiuſmodi, vt vel nos ſcire poſsimus, qui non ſumus eruditiſsimi: propterea quod in ſtudiis diſciplinarum politiorum duntaxat ab initio ætatis hucuſque deſudauimus. PHY. Idem ego, idem omnes dicent, qui in phyſicis perfecti ſunt & perpoliti. P. Largire hoc nobis tribus, vt ad quæſita noſtra non ſubtilitate philoſophica, ſed quo clariora ſint omnia, & auditu iucundiora, populari quadam ratione reſpondeas. PHY. Nec ab ipſiſmet philoſophis hæc philoſophicè prorſus, hoc eſt horridulo ſermone, obſcurè, & συλλογιστικῶς, verùm aliquanto compoſitiore, perſpicuè & ad communem ſenſum appoſitè, ἐξηγητικῶς pertractantur. Quamobrem Ariſtoteles, quem Plinius auctorem ſequitur, quemq; circiter quinquaginta volumina de animalibus ex fide aliquot millium hominum ea de cauſſa Alexandri iuſſu, & impenſa conuocatorum confeciſſe, & ea à ſe collecta in arctum, cum

iis quæ ignoraſſet ille, commemorat, eos libros hiſtoriam animalium inſcripſit. Incluſit autem Plinius hanc ſuam epitomen Ariſtotcleam libris 4. Nam octauo agit de terreſtribus, nono de aquatilibus, decimo de pennatis, vndecimo de inſectis. Feruntur etiam Æliani de animalibus libri ſeptendecim: Geſnerus quatuor maxima mole volumina de iiſdem, additis iconibus conſcripſit: alij libellos reliquerunt. P. Non erat conſilium hoc abs te quærere: pergratum nihilominus feciſti nobis, cum, quos auctores voluere in hoc argumento poſſemus, indicare ſtuduiſti. PHY. Quomodo in pecunia, ſic in ſcientia perplacere debet, cum plus datur, quam petitur: nam vt illa arcam: ſic iſta animum implet, & veriſsimis eum diuitiis diuitem efficit. P. Non magis tua hæc, quàm omnium ſapientum vox eſt. Velimus autem hæc tria capita abs te diſſeri. Primum de ordinibus ſeu generibus animantium: alterum de natura earum generatim: poſtremum de his, quæ in ſingulis ordinibus admiranda recordaberis. PHY. Scriptorum non eſt vna eademq́ue de generibus animalium ſententia: quidam enim plura enumerant, alij pauciora. Qui pauciora, non minus tribus: qui plura, non plus quinque. P. Qui ſunt hi poſteriores? & quo pacto quinque? PHY. M. Tullius 1. de nat. deor. ita ſcribit. Beſtiarum terrenæ ſunt aliæ, partim aquatiles, aliæ quaſi ancipites in vtraque ſede viuentes: ſunt quædam etiam quæ ex igne naſci putentur, appareantq́ue in ardentibus fornacibus ſæpe volitantes. In quibus verbis, illa (in vtraq́ue ſede viuentes) cum ad aues referri poſſunt, quæ in terra & in

aëre viuunt:tum ad ea,quę Græcis vocantur ἀμφίϐια,& partim in aquis, partim in terris victitant,vt aues quædam,& nonnullæ quadrupedes.Sic erunt genera omnino quinque. In ſecundo porrò libro expreſsè tria tantum nominat: ſic enim ait. Animantium aliæ coriis tectæ ſunt, aliæ villis veſtitæ, aliæ ſpinis hirſutæ: pluma alias, alias ſquama videmus obductas. Videtis eum loqui de terreſtribus, pennigeris,& piſcibus? P. Hoc apertiſsimum eſt. PHY. In Tuſcul.5. hæc lego. Natura alias beſtias nantes,aquarum incolas eſſe voluit, alias volucres cælo frui libero: ſerpentes quaſdam, quaſdam eſſe gradientes. Vbi quartam addit ſpeciem, ſerpentes:quo nomine eas intelligit, quæ pedibus carent. Lactantius Firmianus in præclaro monumento de opificio Dei cap.5.à corporis forma & partibus tripartitam diuiſionem hoc modo inducit. Principiò cum Deus fingeret animalia, noluit ea in rotundam formæ ſpeciem conglobare atque colligere, vt & moueri ad ambulandum, & flectere ſe in quamlibet partem facilè poſſent: ſed ex ipſa corporis ſumma produxit caput:item produxit membra quædam longius, quæ vocantur pedes, vt alternis motibus ſolo fixa perducerent animal quò mens tuliſſet, aut quò petendi cibi neceſsitas prouocaſſet. Ex ipſo autem vaſculo corporis quatuor fecit extantia, bina poſterius, quæ ſunt in omnibus pedes, item bina capiti & collo proxima, quæ varios animantibus vſus præbent. In pecudibus enim ac feris ſunt pedes poſteriori-bus ſimiles, in homine autem manus, quæ non ad ambulandum,ſed ad faciendum temperandumq́

ſunt

ſunt natæ. Eſt & tertium genus, in quo priora illa neque pedes, neque manus ſunt, ſed alæ, in quibus pennæ per ordinem fixæ, volandi exhibent vſum. P. Ex hac oratione tria genera agnoſcimus, aues, quadrupedes, homines. Attamen cum terreſtrium vocabulo & homines comprehendantur, & quadrupedes, aues autem volatilium, hic ſcriptor duas tantum ſpecies aſſerit, & piſces, id eſt, aquatile genus omittit. PHY. Id factum interpretemini, quòd de piſcibus, vt imperfectis ânimalibus, agere non decreuerat. Nam quis vnquam animantium genus hoc tertium negauerit? P. Quid tu? PHY. Tria tantum eſſe numeranda cenſeo. P. Quid ad Ciceronis locos? PHY. Amphibia de quibus Plinius, Columella. M. Varro, Ariſtoteles & alij, ſi quatuor pedibus ſunt prædita, habeo in terreſtribus: ſi plumis cooperta, in auibus. Quas in Tuſcul. ſerpentes vocat, ſimiliter in terreſtribus. De ranis & ſimilibus, quæ etiam à putridis rebus, non è ſola corporum coniunctione naſcũtur, loqui piget: illas quidem, ranas inquam, in piſcibus, atq; etiam in deliciis duci omnes nouimus. P. Et in igne viuentes beſtiolas, ad quem ordinem adſcribemus? certè in 2. de nat. deor. Ariſtotelis teſtimonio vtitur Cicero ad probandum, animalia quędam in ignis elemento degere. PHY. Ex priſcorum opinione locutum putate Ariſtotelem, qui cælum natura ignea conſtare exiſtimârunt, quæqúe in eo verſantur aſtra, viuentia eſſe, & intelligentia. Præter animalia duobus in elementis, terra ſcilicet & aqua orientia non agnoſcit. Lib. 4. Meteor. apertè inquit, in terra & aqua duntaxat animan-

animantes reperiri,in aëre autem & igne non item: volatiles enim in terra procreantur. Reſponderi etiam poteſt,Ciceronem quę ſcripſit,ex eo Ariſtotelis commentario deprompſiſſe, cuius mentio fit à Plutarcho lib.5.de placit.philoſoph.ca.20.Eſt,inquit, Ariſtotelis liber quidam, in quo animalium genera quadripartita eſſe dicit, terreſtria, aquatilia,volatilia,cæleſtia. Etenim cæleſtium quoq; orbium dici animalia non ſecus atque terræ. Verùm an hic liber Ariſtotelem aliumúe auctorem habeat,video dubitari. Cum eo ſcriptore,quiſquis tandem eſt, labitur Ouid.1.Metamorph. eandem diſtributionem ſequens. Neu regio foret vlla, &c. Porrò animantium, in quibus plus ineſt aëris, teneriora ſunt: quæ plus habent aquæ, propter vim humoris, lenta: quæ terroſa, duritiem præferunt: ignis vberior fragiliora facit. Eſt autem prorſus falſum,vllum animal aut gigni poſſe, aut viuere in igne. P. Petimus nunc abs te ſingulorum tributionem in ſpecies. PHY. Ariſtoteles lib.1.de hiſtoria animalium,& Plinius lib.8.cap.53.& 56.animantes quaſdam aiunt perpetuò cicures & manſuetas, alias perpetuò feras, quaſdam naturæ mediæ, quæ nempe cicurari poſſunt. In aliis autem,cuiuſcunq; generis vllum ſit placidum,eiuſdem inueniri & ferum:vtpote cum hominum etiam ſylueſtrium genera reperiantur.Medias eſſe in volucribus hirundines, apes: in mari delphinos. Addamus nos, in terreſtribus vrſos,tauros.Tamen piſces pręter delphinum, & alios paucos nunquam manſuefiunt, nec ſe tractandos manibus præbent,vt in eo genere placidum animal nullum ſit. Plato terrenas in

feras

feras & manſuetas ſecernit. Plenior earum diuiſio eſt apud Tullium Tuſcul.5. Earum ipſarum, inquit, partim eſſe (natura) voluit ſoliuagas, partim congregatas: immanes alias, quaſdam autem cicures: nonnullas abditas, terraq́ tectas. De diſcriminibus volatilium infinitis quodammodo iam expectatis vt diſſeram. P. Sanè quidem. PHY. Aliud genus eſt σχιζόπτερον cuius pennæ fiſſę, vt aquilarum. Aliud δερμόπτερον, cuius alæ pelliceæ, vt veſpertilionum. Aliud πτιλωτόν, cuius alæ tenuibus membranis conſtant, vt veſparum. Aliud κολεόπτερον, quod alas vaginis ſeu cruſtis incluſas habet, quibus explicatis volatum init. Sunt item aues aliæ carniuoræ, quibus vngues adunci, acuti, roſtrum ſimili modo, volatus celer, vt & facilè capiant prædam, & commodè dilanient. Aliæ frugibus veſcuntur, quarum alia forma eſt: aliæ & frugibus, & carnibus. Rurſum quædam ſoliuagæ ſunt, vt rapaces: quædam gregales, vt columbæ, ſturni, & alię quàm plurimæ. Demum ſunt quæ nullum regem & ducem agnoſcũt: ſunt quæ quaſi ſub imperio viuunt, vt grues, & apes. Et hę mutant ſedem (ciconię enim & hirundines tempore hyberno remotiora & tepida loca petunt, ſub æſtatem reuertuntur) aliæ in iiſdem ſedibus ſemper manſitant. In voce magna inſuper inter eas differentia: aliæ garrulę, aliæ taciturnæ, aliæ imitantur verba hominum aut per ſe, aut doctæ, aliæ nequaquam. De piſcium diſtantia liceret item multa proferre, de qua quoniam diligenter & copioſè ſcripſit D.Baſil. homil.7. in Hexaëm. ad eum aditote. Maiora profectò in aquis,

quàm

quàm in terris eſſe animalia diſcimus ex hiſtoriis, & experimur, & aqueæ materiæ copia habilitasq́ ad quamuis magnitudinem, id ita eſſe perſuadet. Cete quidem mole ſua montibus æquantur. Cum enim emergunt è mari, inſulæ ſæpenumero apparent, & ad terrorem ſtuporemq́ noſtrum creata videntur.

Sequitur vt quod alterum erat petitionis veſtrę caput, quàm breuiſsimè potero, tranſigam. Viuunt ſecundùm naturam animantium ſpecies quælibet, & hoc illis commune eſt: veruntamen natura ſunt diſsimiles, alia equi, alia bouis, alia delphini, alia cerui, alia noctuæ: manet nihilominus intra naturæ ſuæ terminos, tenet leges ſuas, tenet munus ſuum vnaquæque, nec in mores atque vitam diuerſę animantis migrat. Non perſequitur viuendi rationem cerui leo, nec anſeris lepus, nec thynni balæna, nec monedulæ philomela. Eſt inſuper cuiq́ generi paſtus idoneus naturæ ſollertia comparatus, ad eumq́ capeſſendum & conficiendum figura corporum, partes, & membrorum fabrica accommodata. Appetitu ad alimenta feruntur, ſenſu noxia à ſalutaribus diſcernunt. Videmus porrò ad cibum capeſſendum has gradiendo, illas ſerpendo, alias volando, quaſdam nando accedere, quem partim ore hiante, & dentibus ipſis capiunt, partim vnguium tenacitate corripiunt, partim aduncitate roſtrorum: aliæ ſugunt, aliæ carpunt, aliæ vorant, aliæ mandunt. Cibum terreſtrem quædam facilè contingunt, quia humiles ſunt: altiores, vti cygnos, anſeres, camelos collorum ꝓceritas adiuuat. Cernimus præterea quemadmo-

admodum aduerſus metum atque iniuriam ſuis ſeſe armis defendant, cornibus tauri, dentibus apri, morſu leones. Aliç fuga, aliç occultatione ſe tutantur, effuſione atramenti ſepiæ, torpore torpedines. Multæ etiam inſectantes odoris intolerabili fœditate depellunt. Quod ſi ſingulas pariter conſideremus, nihil Deus illis addidit, quod addendum non eſſet, nihil quod eis non neceſſarium. Quàm ſingularis demũ ratio ad perpetuam generis conſeruationem in beſtiis apparet? Principiò aliæ mares ſunt, aliæ fœminæ, quod perpetuitatis vtique cauſſa natura machinata eſt. Deinde partes corporis & ad procreandum, & ad concipiendum aptiſſimæ: & in vtroque ſexu, commiſcendorum corporum miræ libidines. Quæ in pariendo fæcundiores ſunt, vt ſues, vt canes, his mammarum data eſt multitudo: quas pauciores habent, quæ pauca gignunt. Quid dicam de amore in educanda cuſtodiendaq́ ſobole, donec ſe poſsit ipſa defendere? quid de proprietatibus memorem, quibus non mediocriter diſtinguuntur? bos conſtans, aſinus piger, equus laſciuus, lupus immitis, vulpes aſtuta, ceruus timidus, formica laborioſa, canis gratus, & ad amandum propenſus, leo iracundus, qui inter animalia velut tyrannus, ſe æquari cæteris non ſuſtinet, congreſſuſqúe aſpernatur. Quanto autem opere ipſæmet ſe cuſtodiunt? quantam ſuimet, quàm ſollicitam aſsiduamq́ curam gerunt? vt in paſtu circumſpectant? vt in cubilibus deliteſcunt?

Hæc, & quæ ſciens prætermitto longè plura, quanquam miracula dici poſsint, ego tamen, quò volun-

voluntati veſtræ perfectè ſeruiam,admirãda nonnulla(quod erat in tripartita propoſitione tertium) commemorare non refugiam, vt ſermonis noſtri cumuletur iucunditas,& lætiſsimo fine concludatur. Ac primo loco de auibus exempla adducam, tum de piſcibus ſubiungam, ad extremum de terrenis animalibus. P. Inflammati auiditate ferimur ad audiendum. PHY. Grues noctu viciſsim excubant, cæteriſq; conſopitis vna vigilat, crurum alterutri corpore innitens, altero adducto comprehenſum lapillum tenens. Quæ in retinendo conſtantia obrepere diutius illi ſomnum non ſinit: ſtatim enim vt remiſerit, decidens calculus excitat, arguitq; negligentem. Perluſtrat oculis omnes illa vigil, erectóque collo circumſpicit, an ſit alicunde periculum, vt ſocias è ſomno ſuſcitet. Cum tempus huic vigiliæ præfinitum abiit, clangore emiſſo alia de ſucceſsione in hac ſtatione admonetur, prior feſſa ſe quieti dat, alia eandem operam præbet. Cum volant, vna toto agmine prima, & dux eſt: ſequentes in tergis præuolantium colla & capita reponunt. Hoc quia dux ipſe facere non poteſt, quod non habet vbi nitatur, reuolat, vt ipſe quoq; quieſcat. In eius locum ſuccedit ex iis quæ acquieuerunt proxima: eáque viciſsitudo in omni curſu conſeruatur. Ciconiæ parẽtes vetulos plumis pennisq; pæne nudatos ſuis alis ac pennis circumuolantes fouent, victum illis conquirunt, ſuis eos humeris ſublatos per aëra portant. Turtur amiſſa coniuge nunquam iterat connubium, viuitqúe in cęlibatu perpetuo: vt hinc diſcant mulieres, inquit D. Baſilius, etiam apud animantes rationis expertes

tes viduitatis honeſtatem indecoro repetiti connubij anteponendam eſſe. Quis nam vulturibus cædem & cadauera prænuntiauit, cum exercitus ad bellum committendum educuntur? Magno etenim numero copias illi & caſtra ſequuntur, cum præſagitione haud dubia, ex apparatu ſcilicet armorum, & nitore ferri, ſibi factis ſtragibus cœnas & prandia lautiſsima paratum iri. Halcyon coniugis amantiſsima eſt, cui nõ vno, ſed toto anni tempore adhæret, eiusq́ initum admittit, non quia ſalax ſit, cum alteri prorſus nulli miſceatur: ſed beneuolentia quadam, qualis pudicam & germanam vxorem decet. Eundem ſenectute iam grauem, & ægrius ſequentem, mirabili cura ſuſtinet atque fouet, nuſquam deſtituens, nuſquam poſt ſe relinquens. Humeris impoſitum vbilibet circumfert & curat, & ad mortem vſque illi adeſt. Plura de huius auiculę virtutibus Plutarchus. Ab alitibus ad piſces diſcedamus. Ranas marinas tradit Cicero obruere ſe arena ſolere, & moueri prope aquam, ad quas velut ad eſcam piſces cum acceſſerunt, confici à ranis, atque conſumi. Polypus cuicunque ſaxo adhæret, eius colorem imitatur: ita piſces complures dolum ignorantes, tanquam ad ſaxum adnatant, ab eoq́ deuorantur. De ingeniis ſcari, lupi, murenę, mugilis legite Plinium lib. 32. cap. 2. Ex eiuſdem cap. 8. lib. 9. de delphino hæc accipite. *Delphinus non homini tantum amicum animal, verùm & muſicæ arti, mulcetur ſymphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli ſono. Hominem non expaueſcit, vt alienum obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit vela. D. Auguſto principe Lucrinum lacum inuectus, pauperis cuiuſdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum lite-*

rarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine ſæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexiſſet, miro amore dilexit. Quocunq; diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atq; abditus, ex imo aduolabat: paſtusq; è manu, præbebat aſcẽſuro dorſum, pinnæ aculeos, veluti vagina condens: receptumq; Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, ſubinde ad conſuetum locum ventitans, triſtis, & mœrenti ſimilis, ipſe quoque deſiderio exſpirauit. Adiicit alia idem ſcriptor ibidem de pueris ab eo piſce adamatis. Ad terreſtria nos transferamus. Vnde nam fieri ſtatuemus, vt in grege ouium numeroſiſsimo è ſtabulis procurrens agnus matris ſuæ vocem percipiat, ad eam ſolam approperet, eius vbera, vt lactis ſui fontem proprium, tametſi parum turgida, petat, reliquarum diſtentiſsima negligat? Qui fit prçterea, vt fœta ouis partum ſuum inter mille agnos agnoſcat? Vulpecula eſuriens in loca aprica concedit, ſupinam ſe humi iacit, clauſisq; oculis, retentoq; halitu pedibus erectis, & quaſi rigentibus ſe mortuam ſimulat. Eam ſic iacentem conſpicatę volucres, gregatim aduolant, inſident, & tanquam inſultant. Quid illa? Cum iam putat eſſe maturum, repentinò exilit, & proximas quasq; captas deuorat. P. Eſt nimirum οἰκεῖον πάθος vulpibus ſimulatio, haud ſecus quam vis leonibus. Quocirca Tullius verè in Off. Cum duobus modis, id eſt, aut vi, aut fraude fiat iniuria: fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur. Hinc & Lucret.

cur acris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur, dolus vulpibus, & fuga ceruis?

Et

Et Lyſander dicebat: quò leonis pellis peruenire non poteſt, vulpinam aſſuendam. PHY. Aut vi, aut aſtu obtinendum ſuadebat, quod velles. Conſilium non bonum. . Memoriam beneficiorum conſeruat, & gratias refert canis cum admiratione & ſtupore hominum. Produntur complures à dominis latronum ferro in ſylua iugulatis non receſſiſſe: ſed eodem in loco mortui permanſiſſe. Nonnulli item recenti adhuc cæde, graſſatorum inquiſitoribus duces ſe præbuiſſe, latratu laniatuq; homicidas indicaſſe, & ad ſceleris confeſsionem adegiſſe. Narrarem multa inſuper de canibus, ni me formicæ accerſerent. Cleanthes hoc ſe ſpectaculum vidiſſe teſtatus eſt. Formicę cum exanimi formica, quam portabant, ad myrmeciam venerunt: ex ea quædam foras prodierunt, tuleruntq; ſe illi pompæ ſeu exequiis obuiam: tum velut collocutæ, intro ſe receperunt, idq; iterum ac tertiò fecerunt. Poſtremò vermem, redimendi cadaueris pretium extulerunt: quo accepto quæ venerant, mortuum tradiderunt ac diſceſſerunt. Nota omnibus illa in occurſu beneuolentia, dum ſe conſalutant, vacuæ onuſtis cum honore ac modeſtia via decedunt, ac tranſitum præbent, & rurſum inanes à ferentibus nec petunt quidquam, nec vi auferunt: ſed vnaquæque ſuum ſibi victum parat: dum pondus in plurimos diſtributum geſtabile reddunt: dum ſemina exponunt, & ſub dio ſiccant. De his Cicer. 3. de nat. deor. audite quàm honorificè prædicârit. In formica non modo ſenſus, ſed etiam mens, ratio, memoria ineſt. Ariſtoteles earum ingenium induſtriamq; ſæpe commendat, &

lib.1. hiſt.animal. apes ὑφ' ἡγεμόνα ſubdit: formicarum ſodalitia ἄνδ ἡγεμόν☉ eſſe dicit, veluti quę democraticum, ſicut apes regale imperium amplectantur. De his Plinius. In opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diuerſo conuehunt, altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quàm diligens cum obuiis quędam collocutio atq; percunctatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere ſemitam factam: ne quis dubitet qualibet in re quid poſsit quantulacunq; ſedulitas. Ouid.

parcumq; genus eſt patiensq; laborum,
Quæſitiq; tenax, & quod quæſita reſeruat.

Superat autem omnem admirationem, quod in cubili proximus ab ingreſſu deſcenſus nec rectus eſt, nec cuiquam cæterarum animantium permeabilis: ſed flexibus & ambagibus, obliquas ſemitas habentibus, in tres cauernas deſinit: quarum in vna conuentus aguntur, in altera penus ſeruatur, in tertia velut in cœmeterio vita defunctæ reponuntur. Concludam, ſi Salomonis vocem adiecero. Quatuor ſunt minima terræ, & iſta ſunt ſapientiora ſapientibus: formicæ populus infirmus, qui pręparat in meſſe cibum ſibi, &c. Dicamus etiam de mulo. P. In illa bellua, quæ ſtuporis ac tarditatis nota eſt, quippiã inſigne, aut ingenij? PHY. Mulus de numero ſalem portantium, cum flumen tranſmitteret, volens lapſus eſt: ſale autem liquefacto, & per vndas vaneſcente, expeditior ſurgens, ſenſit & notauit cauſſam. Quoties poſtea flumen tranſiret, de induſtria illa ſalinaria vaſa ſubmittebat, vt le-

uatus

uatus onere leuior incederet. Hoc cum didiciſſet Thales, pro ſale ſpongiis & lana compleuit vaſa, atque ita per aquas rurſum agi mulum iuſsit. Cum de more ſe mergeret, ſubeunte aqua, onus ſenſit grauius reddi. Itaque dolum ſuum ſibi incommodum ratus, deinceps adeo cautè ſcienterq; per amnem ambulauit, vt clitellæ aquas non contingerent. P. Similis huic hiſtoriæ proferri ſolet fabella de duobus aſinis, quorum qui ſpongias geſtabat, alterum onere liberatum, onere inquam ſalis, ſub quo conciderat, imitari voluit: ſed ſpongiis aquam affatim combibentibus, nequam ille ſurgere non potuit, animamq; in vado reliquit. Fictum idcirco, vt doceremur, non vnam agendi rationem omnibus conuenire. PHY. At illam hiſtoriam de mulo meo Plutarchus retulit. Cum addidero vnum de erinaceo, finem imponam. Admirabilis eſt huius pro catulis ſollicitudo ac prouidentia. Vindemiæ tempore vites ſubit, pedibus botrorum acinos in terram decutit, hos circum volutatus ſpinis confixos excipit, videturq; botri reptantis præbere ſpeciem, adeo ſe cumulat vuis. Mox vt in antrũ venit, partim ex ſe decerpendũ, partim condendum catulis præbet. Cubile eius meatus habet duos inſtar faucium, ad Boream alterum, ad Auſtrum alterum. Hos, vt vela nautæ obuertunt, ita ipſe contra ventum quem præſentit, obſtruere ſolet, alterum aperiens, vnde tranquillitas. Dixi anguſtius, quàm pro rerum copia: fontes tamen vnde hauriatis demonſtraui. P. Quis verò poſsit nolle haurire? Gaudemus preces noſtras tantum apud te valuiſſe: neque defugiſſe eam diſputationem ad quam te accedere nos duo deſiderabamus.

ANNOTATIONES.

QVEM CIRCITER QVINQVAGINTA) *Nempe lib.8. cap.16.* IN IGNE VIVENTES BESTIOLAS) *De pyrali quidem, ſiue pyrauſta hac Plin. lib.11. cap.36. In Cypri ærariis fornacibus, ex medio igni, maioris muſcæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibuſdam pyrauſta. Quamdiu eſt in igne, viuit: cum euaſit longiore paulò volatu, emoritur. Eam hiſtoriam ante retulerat & probârat Ariſt. lib.5. de hiſt. animal. cap. 19. Cæterùm nec gigni, nec vitam retinere in igne poſſe vllum animal, productis rationibus demonſtrat Pererius lib.1. Comment. in Geneſ. & ipſemet Ariſtoteles idem confirmat lib.2. de ortu animalium cap.3. & lib.2. de ortu & interitu.* ET IN 2. DE NAT. DEOR.) *Sic Cicero. Cum igitur aliorum animalium ortus in terra ſit, aliorum in aqua, in aëre aliorum: abſurdum eſſe videtur Ariſtoteli, in ea parte, quæ ſit adgignenda animalia aptiſſima, animal gigni nullum putare. Sidera autem locum ætherium obtinent, qui quoniam tenuiſſimus eſt, & ſemper agitatur & viget, neceſſe eſt quod animal in eo gignatur, idem quoq; ſenſu acerrimo & mobilitate celerrima eſſe. Quare cum in æthere aſtra gignantur, conſentaneum eſt in iis ſenſum ineſſe & intelligentiam.* PERPETVO FERAS) *Animalia quamuis ſæuiſſima, quatuor modis manſueſieri poſſe docet Pererius lib.4. in Gen. quo loco de imperio hominis in animantes diſputat. Qui autem cicurabant & manſuefaciebant beſtias, manſuetarij diceban-*

dicebantur. MAIORA PROFECTO IN AQVIS) *De ſtupenda balanarum magnitudine Baſil. Theodoret. Plin.lib.9.cap.30. & lib.32.cap.1.* ADMIRANDA NONNVLLA) *Præter eos qui de animãtibus commentarios ediderunt, multa Plutarchus, libro, Vtra animantia plus rationis habeant, terreſtriáne, an aquatica. Et alio, Quod bruta ratione vtantur. Baſil.item homil.7. 8.9.* DE DELPHINO HAEC ACCIPITE) *Mirificam hiſtoriam ſuper puero à delphino dilecto memorat Plin.iunior epiſt.33. lib.9. Refert etiam exemplum periucundum Pauſan.in Laconicis.*

PROGYMNASMA
VICESIMVM.
Stirpes.

SALVIANVS, EPIMACHVS, IOANNICIVS.

SALVIANVS. Interea dum tu, Epimache, nos per hortulos tuos nõ vulgari manu, & ad ſenſuum oblectamentum aptiſsimè conſitos circumducis, aliud atque aliud floris, herbæ, & odoramenti genus demonſtras, etiam atque etiam animo permoueor, recordatusq; verborum Chriſti, quæ apud Matthæum leguntur, (*Et de veſtimento quid ſolliciti eſtis? conſiderate lilia agri quomodo creſcunt: non ſerunt neque nent. Dico autem vobis, quoniam*

nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnum ex illis) duo mecum verſo: Deum procurantem ſingula quæque, nec maiora ſolum & durabilia: ſed humiliora quoque & fragilia: tantum abeſt, vt hominum curam abiiciat, quorum cauſſa mundum ab initio ædificauit. Quid enim, quæſo vos, tam pretioſum habent lilia, paſſeres, capilli? Et tamen Deus illa veſtit, & illi non ſunt in obliuione coram eo, & hi omnes numerati ſunt. Deinde eiuſdem ſapientiam vel in floribus ſe clariſsimè prodentem, quorum inenarrabilem eſſe varietatem comperimus, qua ſe ipſa, rerum natura multò facilius depinxerit, quàm vllius eam oratio expreſſerit: quaq; natura eadem inter ſuæ fertilitatis gaudia laſciuire quodammodo, & variè videtur ludere. Cumque cætera ad ſalutem & neceſſariam animantium vſuram per ſæcula & annos generet, flores parit in dies: hoc ipſo genus noſtrum admonens, ſpatio breui langueſcere, peſſum ire, corrumpi, quæ ſpectatiſsimè florent.

Quàm citò purpureos deperdit terra colores?
Quàm citò formoſas populus alta comas?
Quàm iacet infirma Venere vbi fata ſenectæ,
Qui prior Elæo eſt carcere miſſus equus?

Nec iudico quenquam pictorem tam artificioſum fore, vt floſculorum venuſtates penicillo ſatis bellè queat imitari: nec mixturarum varietatem, ſiue alieni atq; multiplices inter ſe nectantur, ſiue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum quædam coronæ per coronas currant. Bene igitur Saluator, ne Salomonem quidem regem opulentiſsimum vnum lilium, vnam roſam,

vnam violam, cultus ſui ſplendore æquare potuiſſe. Et quid eius Regis ornatu ornatius? quid ædibus, inſtrumento domeſtico, rebus deniq; omnibus magnificentius, lautius, exquiſitius? Nonne omnia gemmis, ebore, auro argentóque nitebant, collucebant, coruſcabant? E. Initium abs te inductum eſt, Saluiane, ſermonis periucundi de floribus, de quibus has te voluere cogitationes ego nō cogitaſſem: quanquam probantur eæ mihi, ſpero etiam tibi Ioannici. I. Maximè verò. Certè florum pulchritudini, & nulla pictura imitabili elegantiæ multa video, quæ ferant teſtimonium. Quidquid in re quapiam belliſsimum, præſtantiſsimum, perfectiſsimum, potiſsimum, inprimis egregium eſt, floris nomine cohoneſtatur, & florere dicuntur, quorum eſt fælicior, & quaſi elegantior, commodior ſtatus atque conditio: quorum ſingularis honos, gloria, vigor, abundantia: quibus demum ineſt aliquid in re quapiam boni. Quid nunc illa vobis non ignota de Cicerone repetam? Flos Italiæ, de tyronibus militibus, flos legatorum, flos populi, flos iuuentutis, & eiuſdem pulueris ſexcenta apud ſcriptores primæ notæ, etiam in iis, quæ carent anima, vt flos vini, ſalis, lactis, cœnę, &c. Sunt & hęc Ciceronis. Vt cùm maximè florere nos oporteret, tum viuere etiam puderet. In ſententiis ſenatoriis, & in omni actione atque adminiſtratione Reipub. floruiſſemus. Crotoniatæ florebant omnibus copiis. Sic, florere eloquentia, ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis. Doctiſsimorum hominum familiaritatibus domus noſtra floruit. Seruius Sulpit. ad eundem. An vt ea (Tulliola) libe-

ros ex ſeſe pareret, quos cum florentes videret læ- taretur? E Lucretio inſederunt quędam in memo- ria. E lib. 1. Hinc lætas vrbes pueris florere vide- mus. E quarto. Bina lucernarum florentia lumina flammis. E lib. 5. Principiò circum tribus actis im- piger annis Floret equus. Ibid.

Quò tot facta virûm toties cecidere? neq; vſquam
Aeternis famæ monumentis inſita florent?

Rurſus. Tum mare veliuolum florebat nauibu' pandis. Gemmis florent arbuſta. Dat deinde lucu- lentum illis teſtimonium hominum luxuria, quæ veſtibus eos præcipuè flores prouocauit, quorum coloribus propter excellentiam magis allectamur, vt roſarum, violarum, heliotropij, & aliorum. Pi- ctores inſuper ſine parergis nihil pingunt: parerga ſine floſculis inelegantia cenſentur. Quin alij eti- am artifices cum emblemata faciunt, flores admi- ſcent: nam flos ſola ſpecie ſua quamuis non colo- rata delectat: nec vllum eſt nomen, quod vſurpe- tur hilarius atq; dulcius. S. Perfundet vos delecta- tione, niſi multùm fallor, id quoq; quod me cum legerem ſuauitate magna permulſit. E. Cum di- xeris ſciemus quid fuerit. S. Dicam verò, vos por- rò dicite multis. Athenæus tradit Chæremonem vocaſſe flores nunc Veris, nunc pratorum filios. I. Eleganter. S. Æſchylus autem παμφόρου γαίας τέκνα omniferæ telluris natos. Eoſdem, & herbas qui- dam Etruſcus poëta, Zephyri dulcem familiam, metaphora vtique dulci, planeq; poëtica. E. Tepi- dus, mollis, blandus, mitis, placidus pater meritò tam mites, blandos, molles, placidos, teneros, & formoſos procreat liberos. Flabris enim ſuis ter- ram

ram hortatur, & præparat vernis diebus ad flores herbaſq́ omnigenas efferendas.

Ver erat æternum, placidiq́ tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos ſine ſemine flores.

Florum autem prima ver nuntiare dicitur viola alba. I. Sunt ergo hi ſanè quàm grati & expectati Veris præcurſores atque comites. Et tum amplius iuuat viridi nitidum caput impedire myrto, aut flore terræ quem ferunt ſolutæ. Permagnus ſiquidem eorum vſus in coronamētis, & coronamentorum vſus quondam creber in conuiuiis & compotationibus, non lætitiæ modo perfruendæ, ſed ebrietatis quoq; impediendæ. Nam quis poteſt hoc ignorare, vini indulgentius hauſti vaporem ſuperiora corporis, ipſumq́ caput petere ſolitum? Vnde cum ſenſus oriantur, eos turbari capite perturbato neceſſe eſt. Hoc ebriis contingit. Præcipiunt itaque rerum naturæ, & τῆς ἀντιπαθείας nón imperiti, floribus redimire tempora, eorumq́ halitu caput aduerſus temulentiam communire. Calidi enim flores apertiores faciunt meatus, inde patentiores portæ ad egrediendum vinolentis illis ſpiritibus: frigidi, vapores eoſdem Bacchicos ita moderantur ac temperant, vt aſcendentes retundant, & velut refringant: in quo roſæ & violæ excellunt. Quorundam præterea floſculorum odores ſenſuum meatus repurgant, caloris ſui facultate & efficientia humorem attenuant, & ſuapte natura frigidum cerebrum confouent. Quocirca vnguentis etiam è floribus confecto pectus perungebant. S. Mira, nec pauca in commentariis ſuis medici: multa Plinius de vtilitate florum in medicaminibus,

quæ

quæ ipſis relinquamus. Nos inde colligamus, cum medicinæ tanta ſit & vtilitas & neceſsitudo, præſtantiaq́ medicamenta è florum materia ſuccisq́ componantur, non eos tantummodo ad oculorum ſenſum paſcendum propter colorem, ad olfactum propter odoris ſuaueolentiam, ſed ad corpus ipſum pertinere, ſuaq́ poteſtate partes affectas ſoſpitare poſſe. E. Ne mellis quidem ſimplex, aut modica eſt vtilitas. Atqui hoc de florum ſuccis apiculę gignunt. Meliſſophyllo ſiue melitidę præ omnibus gaudent, quo ſi perungantur aluearia, non fugiunt: cuius copia perfacilè totum examen retinetur. Eas inuitant halantes floribus horti, & prata illis gemmantia. I. Quoniam lilium tibi, Saluiane, exordium ſuppeditauit huius colloquij, quin de illo flore argenteo dicis aliquid? S. Diſertius hunc quàm Plinius num laudauero? Lilium, inquit, roſę nobilitati proximum eſt, & quadam cognatione vnguenti oleiq́ quod lirinon appellatur. Et impoſitum etiam maximè roſas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelſitas maior, interdum cubitorum trium, & languido ſemper collo, & non ſufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuiq́ filo & ſemine ſtantibus in medio crocis. Ita color odorq́ duplex, & alius calicis, alius ſtaminis. Omitto quæ ſequuntur. Differit pluribus de eius generibus, & ſationis ratione. Lego etiam florem regium appellatum lilium, à regia quæ præſtat celſitudine. Supra flores enim alios attollitur, interdum ſpatio cubi-

torum

torum trium. Et cum florum vnuſquiſque ſit hieroglyphicum ſpei, primæ in eo dantur lilio. Quare in nummis veterum Imperatorum cernebatur dea, dextera lilium prętendens, cum inſcriptione. SPES PVBLICA. SPES AVGVSTA. SPES P. R. Eſt præterea ſignum pulchritudinis. Hinc Suſa vrbem Perſidis clementiſsimo ſub cęlo ſitam, & amœniſsimam, in qua Reges hyberna agebant, ad indicandam loci pulchritudinem ſic nominârunt: lilium videlicet, hoc enim eſt Suſa Perſis. Etſi Stephanus vult à multitudine liliorum illic prouenientium hoc nomen vrbi impoſitum. Eſt inſuper nota virginitatis & pudicitiæ. Itaque in illo cæleſti epithalamio, quod Canticũ canticorum inſcribitur, diuina ſponſa dilectum ſuum ait paſci inter lilia, hoc eſt, inter candidiſsimos virginũ & iucundiſsimos choros. Qui olim Nymphis faciebant ſacerdotes, lilia candida illis offerebant, florem ſcilicet virgineum virginibus. E. Principatum ergo, quantum intelligimus, roſæ adiudicat Plinius. S. Hoc facit, & tertias dat violis, quarum aliæ purpureæ, aliæ luteæ, aliæ albæ. I. Audiamus etiam nonnihil de roſa ex ore tuo, de regina floſculorum ſcilicet. S. Obſequar ſtudio veſtro, agamque breuiter. Roſam Græci ῥόδον nominant, ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι, διὸ καὶ τάχιστα μαραίνεται. Quod odoris fluxum emittat plurimum, qua de cauſſa citiſsimè marceſcat. De hac tam properata ſenectute ac morte non inſulsè poëta anonymus.

Quam modo naſcentem rutilus conſpexit Eous,
Hanc rediens ſero veſpere vidit anum.

Sed

Sed bene, quod paucis licet interitura diebus,
Succedens æuum prorogat ipſa ſuum.
Collige virgo roſas, dum flos nouus, & noua pubes,
Sed memor eſto, æuum ſic properare tuum.

Taceo cauſſas fabuloſas, cur, cum alba eſſet prius, in rubedinem verſa, & vnde tantam ſit adepta fragrantiam. In eius laudibus multus eſt Anacreon. Vocat καλλίφυλλον pulchricomam, φέρτατον ἄνθος præcellentiſsimum florem, ἔαρος μέλημα curam veris, θεοῖσι τερπνὸν deorum delicias. Poetę Latini & Gręci reliqui quantum eidem honorem habent? Non ſolum quæ inſtar roſarũ rubent, verùm etiam quæ bella & nitida ſunt, pura, candida, & quaſi ſanguine diffuſo & intermixto candida, roſea vocant: verùm ab illa roſarum ſpecie, in qua niueus candor rubore quodam coniunctus eſt. Tertium genus omnino album eſt, quò non reſpiciunt. Primum prorſus purpureum, nimioq́ rubore velut ardens atque nigricans, Germanis Kolroſen à ſimilitudine viui carbonis, apud Plinium Mileſię roſę. Alterum à ſimilitudine coloris, quẽ carneum dicimus, leibfarbroſen. Hinc manifeſtum erit, quid illa ſibi velint, os roſeum, ceruix roſea, digiti roſei, genæ roſeę, roſeis Aurora quadrigis. Phœbum roſeum peruenuſtè appellat Maro, & Lucret. de ſole loquens, roſeam lampadem, roſeam facem. Habet poſtremò vox, roſeus, hoc, vt audita non parum delectet: quoniam animo ſtatim rem ſuauem & delectationis plenam obiicit: quód cum ſit, ipſa nobis vocabula gratiora dulcioraq́ fieri conſueuerunt. Nec eſt aliud quamobrẽ Germanicum de ſacroſancto ſanguine Liberatoris in cruce profuſo loquuntur,

Ita ferè ſemper loquantur, das roſenfarbe blůt vnſers lieben Herrn Jeſu Chriſti: rarò autem, nec perinde ſuauiter, das koſtbarliche/das tewre blůt/aut tale quippiam. E. Floridè florem florum laudauiſti. At mihi ſtat non dimittere te ex iſtis hortulis meis, niſi herbulas meas ſimiliter prædicaueris. S. Tuæ iſtæ herbulæ faciunt quod aliæ, virore oculos intuentium recreant, odore nares, ſapore guſtatum. Valent ad alimoniam, valent ad medicinam. Ecce laudationem, verbis breuem, ſententiis longiuſculam. E. Plura Saluiane. S. Dic tu plura Ioannici. I. Herbæ quædam ſponte naſcuntur, quibus vtimur in cibis, quales in Italia nominat Plinius fraga, tanum, ruſcum, batin marinam, batin hortenſianam. Præter eas paſtinacam pratenſem, lupum ſalictarium. In Ægypto colocaſiam, condryllam, hypochænidem, caucalim, anthriſcum, ſcandicem, parthenium, ſtrichum, corchorum. E. Sit modus. Quis hæc tam inaudita, & ferrea nomina intelligit? Illa nouimus & intelligimus, lactuca, braſsica, beta, cichorea, bulbi, ruta, mentaſtrum, ſaluia, fœniculum. I. Dicam quod lætius ad aures admittas. Exiſtimant eruditi, nihil non herbarum vi effici poſſe: ſed plurimarũm vim naturamq́; non eſſe cognitam & exploratã. Cuius rei cauſſas proferunt has: quod eas agreſtes literarumqúe neſcij experiantur, vt qui ſoli inter illas viuant: præterea ſecuritatem quærendi, obuiam medicorum turbam. Multis etiam inuentis nomina deſunt. Accedit ratio inuentionis anceps. Quapropter etiam in repertis alias inuenit caſus, alias (vt verè dicam) Deus. Herbis ad conciliandam formæ gratiam veteres

veteres vtebantur, iis veſtes inficiebant, lapides tingebant, parietes pingebant. Corona autem graminea nulla fuit nobilior in maieſtate populi terrarum principis, præmiisq́; gloriæ. Sed cur tu, Epimache, tam paucas ſeuiſti arbores? E. Seui ad oblectationem, cui tot videbantur ſufficere: nec alimentum potius ex iis, quàm vmbram, & horto decus quęro. S. Sacraſtíne aliquam Apollini laurum, Minęruæ oleam, Herculi populum? E. Non, ſed habeo, quas, ſi exaruerint, & fœtum negauerint, Vulcano conſecrem. I. Lepidè. Atqui cum tot commoda ſint arborum, illorum gratia plures ſerendæ videantur. Tam mites variosq́; edunt fructus, menſas conficiunt ſecundas, iis maria nauigamus, ædes conſtruimus, ſtatuas fabricamur, focos excitamus, mille pręterea ſunt earum vſus. E. Syluam tu mihi, non hortum prædicas: ſylueſtres enim pleræq; rebus huiuſmodi aptiores cenſentur, quàm hortenſes, ſiue illis defluant folia, ſiue ſempiterna coma vireant. I. Defluunt & vrbanis, ſiue mitibus, quæ nimirum fructu, aut aliqua dote vmbrarumq́; officio humanius iuuant. Sylueſtres quibus non decidunt frondes, numerantur hæ, abies, larix, pinaſter, iuniperus, cedrus, terebinthus, buxus, ilex, aquifolium, ſuber, taxus, tamariſcus: reliquæ omnes folia perdunt: obſeruatumq́;, non areſcere niſi tenuia, & lata; & mollia. Quæ verò non decidunt, callo craſſa & anguſta eſſe. E. Par eſt nunc etiam interrogare te, quare legumina plura nō ſeuerim: hîc enim tantum videtis areolas cum cicere, faſeolis: non hîc eruum, vicia, faba, lupinus, lenticula, piſum, panicum, milium. Quod ſi te duxiſſem

xiſſem in agros meos, velles ſeminaſſe me frumēti omne genus, far, ſiliginem, triticum, ador, hordeum, auenam. Ego verò quid in quoq; terræ genere ſeri debeat, è ruſticarum rerum au&oribus didici. S. Bonus igitur agricola, ſeu bonus colonus Epimachus. E. Studeo me eſſe. I. Non ergo plura de iſto negotio, ne ſus Mineruam. E. Non plus tamen attigi doctrinæ illius ſcriptæ, quam adoleſcentulus potui, ſtudiis humanioribus deditus. Proinde nihil eſt cur vereare, ne in mare aquam. Quid autem fructus capitibus veſtris impēdentes non carpitis? cur non legitis flores, & humi naſcentia fraga? Omnia mea veſtra ſunt, quia & ego veſter. I. Saluianus fecit, vt præ voluptate inter nos ſuper hortenſibus ruſticisúe rebus colloquendi, alterius voluptatis nos cæperit obliuio: quæ tamen, quoniam ſenſibus blanditur, non eſt, vt cum illa alia, quę animis hauritur debeat comparari.

ANNOTATIONES.

STIRPES) Stirps eſt corpus miſtum, anima vigente præditum, per quam è terra exit, viret, alitur, augetur. Finis ſtirpium vt animantibus ad alimentum proſint, ad ſanitatem quoque, & voluptatem. Omnium incredibilis multitudo, incredibili varietate diſtincta, hac poteſt diuiſione comprehendi: vt aliæ ſint hortenſes, aliæ ſylueſtres, ſeu agreſtes: aliæ fructiferæ, aliæ ſteriles, aliæ floriferæ, aliæ floris expertes. Præterea quædam terreſtres, quædam aquatiles: rurſumq; harum aliæ paluſtres, aliæ fluuiales, aliæ marinæ. Quædam ſemper virent: quædam

quotannis per hyemem foliis nudantur. Iam quæ in hoc progymnaſmate de floribus & coronis afferuntur, ea plenius diſcere licebit ex Plinio, lib. 21. ab initio, Rhodig. lib. 27. cap. 26. De arboribus legendus idem Plinius lib. 12. à principio: earum octuplicem varietatem doctiſſimè perſecutus eſt in explanatione Cantici trium puerorum apud Danielem Bened. Pererius. HERBIS AD CONCILIANDAM FORMAE) *Plin. lib. 22. cap. 1. 2. 3.*

PROGYMNASMA PRIMVM ET VICESIMVM.

Mundi præconium.

SAPIENTES, VVLGVS.

SAPIENTES. O mortales, ô ægri mortales, & in craſſa caligine hoc æui quodcunque eſt decurrentes, curis ſordidatis vacuatos & expeditos huc appellitote animos, noſtrarumq; vocum loquelam cum diuis beneuolẽtibus perbibite. Ad agnoſcendum, venerandum, amandumq; ſacratiſsimum mentis ſempiternæ numen, ob immenſam eius infinitamq; ſapientiam cum pari poteſtate & bonitate conſociatam, nihil credite opportunius: ad docendum ac diſcendum nihil exiſtimate ſuauius mundi (qui cælo & terra, iisq; naturis, quæ vtroq; continentur, iam pridẽ definitus, cæleſtium atq; hominum communis eſt domus) præſtantiſſima

ſima excellentia: ſunt enim in eo ſumma omnia. Magnitudo molis vaſtiſsima, rerum diuerſiſsima diuerſitas, magnificentiſsima ſpecies, elegantiſsimus ornatus, amabiliſsima pulchritudo, valentiſſimum robur, firmiſsima diuturnitas, venuſtiſsimus partium vniuerſarum conſenſus, bonorum quorumlibet vberrima copia, perfectiſsima abſolutio, complexus coercens & includens quæꝗ dici, quæꝗ fingi poſſunt, minima, mediocria, maxima. Tam nobile eſt hoc à nobiliſsimo opifice profectũ opificium, tam præclarè ædificatus eſt mundus, vt cuiuſuis rei cum eo collata præſtantia, nullo ducenda loco videatur. Nihil vtiꝗ, nihil rerum omnium melius eſt mundo, nihil præſtabilius, decentius, ſalutarius: ne cogitari quidem quidquam poteſt conuenientia eius tanquam membrorum aptius, vſu commodius, motione conſtantius, ordine ipſo diuinius. V. Compluſcula coarctaſtis, & perangustè referſiſtis iu hoc ſermunculo, quæ noſtra hebetudo nunquam dilatauerit. Quod enim vobis, quàm ipſis nobis longè perſpectius, vulgus neꝗ ea quæ ſupra ſe, neꝗ ea quæ infra ſe, neque ea quæ ante pedes intelligit, & errabundum ſentẽtiis atꝗ opinionibus, ad ductum veſtrum ſe applicare cogitur, quorum deſtitutum adiumentis, & orbatum præſidiis, vitam brutam, cæcam, ſtultam viueret, beſtiarumꝗ vitæ ſimillimam. Vos oculi noſtri, vos aures, vos lingua, vos manus, vos mens noſtra, vos duces, magiſtri cogitandorum, dicendorum, agendorum: vos parentes noſtri: ſiquidem ſapientia, cuius eſtis compotes, iurè moderatur, & præſidet omnibus. Ne igitur grauemini exædifi-

care hoc opus quod inſtituiſtis, cuius iam formam opinione maiorem melioremq́ aſpicimus. S. Prodeſſe contendimus humano generi, neq́ bonum quod poſsidemus, inuidemus pluribus: ſed contra voluptatem magnam percipimus, ſi idipſum in aliis, vel cumulatius etiam ineſſe perſpiciamus. De hoc igitur bono, cuius vocabulo, mundi nempe, bona comprehenduntur omnia, audire inſiſtite. V. Vacat animus, vacant aures. S. Varietatem rerum quas mundus habet, nec ſenſus vlli percurrere, nec mens vlla queat comprehendere. Sunt in eo ab admiſtione corporea penitus alienæ ac liberæ vitæ ſimplices, quibus, quia nuntij & interpretes Dei ſunt, ab officio maiores noſtri angelis cognomentum indiderunt. Hiſce naturis intelligentibus inter omnia ab auctore naturæ condita nihil nobilius: prima vtiq́ eademq́ præclariſsima pars vniuerſi, & quę Dei ſpeciem maximè propter ſimilitudinis perfectionem nobis obiiciat. Sunt rurſus, quæ ſine corporea mole nulla ſint omnino, quorum exempla adiungere nihil neceſſe eſt. Genus quoddam tertium inter iſta duo intercedit, idqúe homines complectitur, quos è corpore & animo coagmentatos ſcitis. Angeli nouem ordinibus diſpertiuntur: eorum cum ſit innumera multitudo, quod nemo non credit, ſi ne duo quidem vna eademq́ ſpecie continentur (quod à Theologorum principe literis eſt proditum) quanta erit hæc, & quàm diſsimilis diſsimilitudo? quanta, quamq́ incomprehenſa varietas? In corporibus cum alia ſint ortus & occaſus neſcia, vt ætherij globi & aſtra, planum eſt, quàm oræ illæ cæleſtes varietate ſua orna-

ornatiſsima ingentem nobis dent lætitiam, cum ſolem, lunam, ſtellas ſitu, magnitudine, modis aliis differentes ita contemplemur iucundè, vt expleri contemplando nullo tempore queamus. Iterum, cum alius ſit ordo corporum orientium & occidentium, vt quæ infra lunam verſantur: eorumq́ partim ſint animæ expertia, vt elementa, vt lapides, vt metalla: partim viuentia ſeu animata, vt arbores & ſtirpes: partim non vita ſolum, ſed inſuper ſenſu motuq́ cumulata, vt animalia extra hominem: qua ratione tandem quiſpiam in vnoquoque horum ſingulorum trium generum varietatem cognouerit? Quàm inter ſe diſtantes, verbi cauſſa, lapides? quàm diſcrepantes arbores? frutices? quàm differentes fructus? herbæ? Quot genera quamq́ diſparia cicurum, ferarumq́ beſtiarum? Aëriarum verò quot pictę varietates? & earum quę fluminibus & mari occultantur, quàm incredibile ac latè patens diſcrimen? earum ſpecies, ait Plinius, reperiri quatuor ſupra ſeptuaginta, præter cruſtis intectas, quarum genera ſint triginta. Fecerunt alij piſcium centum quadraginta quatuor genera, & locuti ſunt de piſcibus ſua memoria, ſibiq́ tantum notis. In pennigeris item tot diſcrimina. Iam quàm multis nō conueniant homines, ac proinde quantam & ipſi varietatem efficiant videte. Diſcrepant forma & lineamentis, vultu, geſtu, voce, inceſſu, ingenio, affectu, propenſione, lingua, ſtudiis, factis, moribus, ætatibus, locis natalibus, legibus, inſtitutis, religionibus. Certè velle ſuum cuique eſt: nam quot homines, tot ſententiæ. Verum enimuero iſthæc ipſa, in qua exponenda occupamur varietas,

adeo ſpecioſa, elegans & decora eſt, vt nullum rebus quanquam diſsimilibus inſtructiſsimum palatium elegantius cogitando depingere poſsitis. Nam & in ipſa figura rotunda decus eſt non mediocre. Etenim quid ea figura pulchrius, quæ ſola alias omnes figuras amplectitur, quæq́ nihil poteſt habere aſperitatis, nihil offenſionis, nihil inciſum angulis, nihil amfractibus, nihil eminens, nihil lacunoſum, cuius partes omnes inter ſe ſimillimæ, & cuius extrema tantũ diſtant à medio, quàm idem à ſummo, quo nihil aptius? Deinde quomodo in corpore noſtro oculis haud quidquam venuſtius eſt ad aſpectũ, aut amabilius: ſic in cælo ſideribus, qui ſunt eiuſdem oculi, verè nihil eſt formoſius. De cultiſsima & amœniſsima facie terrarum, de perſpicuitate aquarum, de honoribus arborum, de conformatione tam bella animalium, de prædicanda hominum pulchritudine quid dicemus? Percipite nunc quàm ſit validum hoc Dei opus. Quæ vrbs eſt inexpugnabilis? quæ tandem machinamentis euerti non poteſt? At quos arietes, quæ tormenta muralia huic ampliſsimę munitiſsimęq́ vrbi adhibebimus? quæ tela, quæ ſaxa in eam contorquebimus? quibus eam copiis adoriemur? qua obſidione circumdabimus? quibus inſidiis in poteſtatẽ adducemus? Adamantina & inuicta eſt, isq́ ſolus eam deſtruxerit, qui conſtruxit. Non vt aliæ, quæ quodam tempore florẽtiſsimæ fuerunt, nunc proſtratæ & dirutæ ante oculos iacent, ſic illa olim iacebit, cùm nexus eius, compages, & vincula ſint firmiſsima, iamq́ annis quinquies mille, & ſexcentis perdurârint. Quòd ſi præterea nõ eſſet tam eximia

mia rerum collocatio: ſi partes non tam aptè, tam congruenter & mirabiliter inter ſe colligatę atque deuinctæ: ſi tam idoneus non eſſet ordo, ſubordinataq́; omnium ſeries, nonne quo eius cernitur ingentior moles, quo eſt naturis refertior atq; diſtinctior, eo ad ſpeciem foret deformior, ad motum impeditior, ad effectum impotentior, ad ſe tuendum infirmior, ad longinquitatem temporis fragilior? Nulla pars eſt, quę nō conuenienti ſibi, congruentiq́; loco conſtituta ſit. Terra infimum tenet, hanc inundat aqua, ſuperior eſt aër, ignibus altiſſima ora eſt reddita. Cauſſa grauitas & leuitas, ob quam alia elementa deſcendunt, alia aſcendunt. Nec benè ſit aëri, aut igni ſi inferiores: nec terrę aut aquæ ſi ſuperiores ſint. Sic aliis in rebus pro dignitate & conditione ſua nobiliore, quædam celſiora occupant, quædam inferioribus contentæ quieſcunt, nullo diſsidio aut pugna. Intercedunt inter has quædam mediæ, & aliæ aliarum vi, agitatione, effectione, conſilio mouentur, diriguntur, conſeruantur. Eſt porrò tam arcta hæc rerum partiumq́; copulatio, tanta earum velut conglutinatio, non modo quà dimēſionis ſeu ſpatij, vt nihil relinquatur inane, verùm etiam quà ſpecierū naturalium: nimirum vt ſit nuſquam interrupta ſeries: quod magis excellentiæ mundi aduerſaretur, quam vacuo interiecto corporum ipſorum diſiunctio atq; interpolatio. Eſt & hoc in mundi bonis haud poſtremum, rerum *συμπάθεια* & *ἀντιπάθεια*, cognatio naturæ, & quaſi concentus atq; conſenſio quarundam, aliarumq́; diſcordia & repugnātia ſeu diſſenſio: quæ conſideratio apud viros ſapientes magnā

habet admirationem, magnam voluptatem. Quæ-runt illi, & diſputant, quare magnes ad ſe ferrum trahat, non lapidem, aut lignum. Cur ita ſe oderint braſsica & vitis. Cur echeneis ſeu remora piſciculus nauim licet magnam & rapido curſu volantem retineat. Cur tantum oderint cameli equos, aquilæ ceruos. Cur ſoli Marſi & Pſylli ſerpentes illæſi tractent, & alia eiuſdem farinę, de quibus egerunt, qui naturæ arcana ſcrutati ſunt. V. Vel hæc ad commendationem mundi ſatis egregiam magnificamq́ ſufficiunt: & quæ initiò dicebatis de Deo, non parum ex hac diſputatione veſtra elucent, ſequimurq́ quod nobis in tantis ignorantiæ tenebris lumen præfertis. S. Poſſunt plura afferri in medium. Aiebamus eſſe bonorum omnium affluentiſsimum: quid ni enim, ſi in eo ſunt omnia? quod etiam affirmauimus. Nam quid pręter hoſce quatuor rerum gradus, eſſe, viuere, ſentire, intelligere, & ſingulorum genera ſpeciesq́ ſubiectas inueniemus? Et quid vſpiam eſt, aut quid condidit Deus, quod mundus non includat, quod ad eum non pertineat? Quid rerum omnium inter ſe proportio, & concinna compoſitio, quàm eſt obſtupeſcenda? quam ſimilis illi, quæ eſt in humano corpore? Vnde tanta eius & hîc & illic pulchritudo exiſtit. Ipſa inſuper mundi rectio & adminiſtratio excellentiſsima, & ad conſiderandum iucundiſsima eſt. Non minore beneuolentia ac largitate paruis, abiectis, quàm maximis quibusq́ & illuſtriſsimis rebus prouidit Deus, & quæ cuique ad propagandam tuendamq́ vitam aut vtilia eſſent, aut neceſſaria, munificentiſsimè ſapientiſsimeq́ comparauit:

rauit: cuius prouidentia fieri omnia cum ſumma ratione & ordine planiſsimè docent, quę ſenſu cognitionéue carentia, certis viis citra errorem ad finem perueniunt, haud ſecus, quam ſi actiones finesq́ ſuos ipſa cognoſcerent. Quod idem rerum quam videmus æqualitas demonſtrat. Cum enim ex contrariis & pugnantibus mutuùm concretus ſit mundus, ſiccis humidis, calidis frigidis, grauibus leuibus, ſunt tamen ita ex ęquo temperatę res, vt dum vires ſuas viciſsim minuunt, atq; atterunt, & ſeſe aliquo tenus perimunt, non ſolum non peſtem ac perniciem, ſed ſalutem illi ornamentumq́ concilient. Vt in ciuitate, quæ ex diuerſis hominum generibus cum ſit conflata, pauperum diuitum, iuuenum ſenum, ægrotorũ benè valentium, bonorum improborum, ex multis tamen vnus, & ex diſsimilibus ſimilis ſtatus efficitur. Cæleſtes illi globi his quæ ſub luna conſtant rebus longè præſtant, quia è ſubſtantia nobiliſsima confecti, nullum ſentire poſſunt interitum. Nihilominus quod pauci, quodq́ infæcundi, & alios ſibi pares procreare nequeunt, quodammodo ignobiliores ſunt. Quæ in animalibus imbecilliora generantur, & à validioribus deuorantur, numeroſiora & fœcundiora; illa alia, diriora & rapacia ſcilicet, tũ in auibus, tum in quadrupedibus, rariora viſuntur. Iam vt in bene conſtituta Repub. commune bonum priuato antefertur: ſic in iſta auguſtiſsima, & optimè ordinata Repub. cùm videlicet graue contra naturam ſuam ad impediendum vacuum fertur ſurſum: animantes quædam viliores carnibus ſuis generoſiores alunt, vt hæ potius viuant, quàm illæ:

cum aqua, quæ ſecundùm naturæ ordinem totam tellurem contegere, illaq́ multò amplior eſſe debuit, propter ſtirpes & animantes & locum humiliorem, & minorem molem obtinet. Quod autem cum bonis herbis etiam peſtiferæ progignuntur, vt cicuta, aconitum, elleborus, mandragora, non ideo in reprehenſionem vocandus eſt Deus: non enim omnia nobis pro alimento eſſe voluit: ſed ad abſolutionem vniuerſi permulta fecit: habemuſq́úe rationem inſitam, per quam noxia fugiamus, & ſalutaria conſectemur. Deinde quæ nobis nocent, beſtiis proſunt, quorum pabula ſunt. Cicuta veſcuntur ſturni, elleboro coturnices. Quod verò etiam animalia virulenta condita ſunt, videri poteſt feciſſe Deus, quod puerorum inſtitutor & pædagogus, qui plagis ac verberibus ingenia ad improbitatem procliuia cogit ſeruire officio. Et ex illis quoque medicina petitur. Atque vt generatim dicamus, quæ videntur mala in mundo, ſuntq́ naturæ vitia, ea ipſa ad eius ornatum perfectionemq́ conducunt, & quanta ſit non vitioſorum præcellentia nos monent. V. Oratione veſtra tam erudita, & in qua nihil implicitum aut tortuoſum, rudibus atq́ imperitis nobis, ad Deum ex opere ſuo tam ſingulari admirandum colendumq́ permultùm contuliſtis. Intelleximus perſpicuè, nihil mundo eſſe melius, nihil præclarius, pulchrius, ſalutarius: nihil aſpectu ornatius, motu conſtantius: & omnino non ſolum nihil eſſe, ſed nec informari quidē cogitatione quidquam poſt Deum nobilius poſſe. Et quanquam vos plura dicturi videmini, attamen ne imbecillitas noſtra obruatur,

ruatur, in præſens plura audire non optamus. Audita prius perpendenda, & in animis frequentanda, & concoquenda ſtatuimus.

ANNOTATIONES.

CVM DIVIS BENEVOLENTIBVS) *Repete quæ dicta ſunt à me in dialogũ 1. volum. 1. ſuper illo,* diuis bene iuuantibus. PERBIBITE) *Auctores optimi ad audiendi auiditatem tranſtulerunt verbum, bibere. Horat. ode 13. lib. 2.*

Sed magis.
Pugnas & exactos tyrannos
Denſum humeris bibit aure vulgus.

Propert. lib. 3. Incipe, ſuſpenſis auribus iſta bibam. Cicero tranſlatè poſuit combibo, pro penitus percipio. de Finib. Inſici iam debet his artibus: quas ſi combiberit, dum tener eſt, ad maiora veniet paratior. Hoc eodem modo nos adhibemus verbum Perbibo. Plautus quoque verbum edere accepit ea ratione, qua attentè audire. Aulul.

EV. Nimium libenter edi ſermonem tuum.
ME. An audiuiſti? EV. vſq; à principio omnia.

In Moſtellaria ſimili metaphora dixit, guſtare ſermonem: In Pœnulo deuorare orationem. In Aſin. deuorare dicta. DISCREPANT FORMA ET LINEAMENTIS) *Plinius lib. 7. cap. 1. Paruum dictu, ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, vt externus alieno pene non ſit hominis vice. Iam in facie vultúque noſtro,*

cum ſiue decem, aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exiſtere: quod ars nulla in paucis numero praſtet affectando. Idem tamen eiuſdem lib. cap. 12. varia exempla ſimilitudinum in vultibus humanis adducit, & cauſſam adiungit. QVANTA ERIT HAEC, ET QVAM DISSIMILIS) *Cum ſint prope innumerabiles angeli, ne duos quidem eadem ſpecie comprehendi docet* D. *Thomas. Cogitemus igitur (ſi vera eſt hæc opinio) quam ſit delectabilis inter angelos varietas. Planè, vt ſi in latiſſimo prato eſſent flores innumeri: ſi eſſet, inquam coopèrtum floribus ſpecie & odore ſuauiſſimis, & nullus tamen alteri ſimilis.* BRASSICA ET VITIS) *Cic. 2. de nat. deor. Iam verò vites ſic clauiculis adminicula, tanquam manibus, apprehendunt, atque ita ſe erigunt, vt animantes. Quin etiam à caulibus, braſſicisq́;, ſi prope ſati ſint, vt à peſtiferis, & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere.* REMORA PISCICVLVS NAVIM) *Baſilius homil. 7. ſub finem. At ſi audieris maximas naues extentis velis ſecundo per æquora flatu labentes, piſciculum minutum remoram dictum, ſi carinis adhæſerit, adeo facilè ſiſtere, vt immobiles haud paruo tempore detineat, moreturq́; quaſi in ipſis mediis fluctibus fixas, nonne ab exiguo quoque piſce demonſtrationem eandem acceperis ipſarum virium creatoris? Qui re leui à ſtudio vel virtutis, vel ſapientiæ arcentur, iÿ ſimiles ſunt naui à remora ſeu echeneide retardatæ. Qua de re elegans eſt emblema Alciati, quod ſubiiciam.*

Parua

Parua velut limax ſpreto Remora impete venti,
Remorumque, ratem ſiſtere ſola poteſt.
Sic quoſdam ingenio & virtute ad ſidera vectos
Detinet in medio tramite cauſſa leuis.
Anxia lis veluti eſt, vel qui meretricius ardor
Egregiis iuuenes ſeuocat à ſtudiis.

Plura lege de echeneide apud Plutarch.2. Sympos. quæſt.7. & 2. Problem. quæſt.3. Pierij hieroglyph.lib.30.

QVI NATVRAE ARCANA) *Lege Antonij Miraldi libellum de Arcanis naturæ.* CVM ENIM EX CONTRARIIS) *Admirantibus, quo pacto fieri poßit, vt mundus non diſſoluatur atque intereat, cum ex principiis contrariis conſtet, ſiccis & humidis, frigidis & calidis, ſimilitudine ciuitatis adhibita reſpondet Ariſtoteles, lib. de mundo, in qua ſunt egentes & diuites, iuuenes & ſenes, ægroti & valentes, praui atque innocentes. Item naturæ, quæ marem cum fœmina coniunxit. Præterea artis, quæ eſt naturæ æmula. Sic pictura alborum nigrorumq́ colorum, luteorum & rubrorum naturas inter ſe temperans, effigies rerum efficit conſonas exemplaribus. Muſica acutis & grauibus ſonis longisq́ & breuibus vnà permixtis diuerſis in vocibus vnũ ex illis concentum, abſolutum reddit. Grammatica ex elementis vocalibus & mutis ſyllabas, & de ſyllabis voces parit.*

PRO-

GEORGICA, SIVE DE RE RVSTICA.

PROGYMNASMA ALTERVM ET VICESIMVM.

Prædicatio vitæ ruſticanæ.

POſtquam venit in imperium Diocletianus, quoddam facinus effecit moderationis modeſtiaq́ cuiuſdam inuſitatæ plenum, atque ideo quamuis multa gratia, & illuſtri laude à poſteris excipiendum. Nam qui poteſtatis magnitudine, & rerum fortiter fœliciterq́ adminiſtratarum gloria humanũ erat faſtigium ſupergreſſus, Auguſtorum omnium primus conſortem ſibi, quicum terrarum orbem partiretur aſciuit, Aurelium ſcilicet Maximianum commilitonem & amicum perueterem, cui prouincias ad occidentem tradidit, Italiam, Africam, Galliam, Hiſpaniam, & Britãniam: cæteras ad orientem pertinentes ſibi habere voluit: & illum quidem Herculium, ſe Iouium cognominauit. Poſt annos vicenos æquè glorioſum ſuperiori adiecit. Cum etenim ſiue propter ingraueſcentem ætatem, ſiue perpetuò blandientis fortunæ faſtidium, ſiue ſummam benè imperandi, quam penitiſſimè nôrat, difficultatem, ſiue aliam quamcunq́ ob cauſſam, in humeros aliûs tranſlata mole, imperio abeundum, & ad vitam inhonoram, ſed tranquillam ſecedendum conſtituiſſet, Maximianum quoq́ ad ſententiæ communionem, non tam indifferentem cohortando induxit, quam inuitum reluctantemq́ue præcipiendo coëgit. Conſilio iam explicito, Galerioq́ Maximino, & Conſtantio Chloro Augu-

ſtis

ſtis ex Cæſaribus appellatis, eodem die inſignia imperatoria exuentes, vterque priuati conditionem repetiuerunt, ſeſeq; Diocletianus in Dalmatiam, vnde oriundus, recepit, atque in villa prope Salonam oppidum decennium ipſum, haud copioſo lare, in hortulorum cultione tranſmiſit: quem completo anno duodeoctogeſimo dies ſupremus occupauit, duo relinquentem exempla, quæ plus admirationis, quam imitationis inuenerũt: primus imperium vltro communicauit: primus vltro eodẽ ſe abdicauit. Maximianus in Lucaniam profectus, aliquanto poſt dulcedine imperandi, reſumendaq́ue purpuræ irritatus, ad Diocletianum Carnuti fortè commorantem abiit, eiq; eandem iniicere mentem, ſed dementem demens inſtituit, inutiliter. Abnegauit enim, inceptoq́; & ſedibus hæſit in iiſdem, vt de Anchiſe dixit Virgilius: & hoc quoq; profatus eſt: Vtinam Maximiane apud Salonam inſpicere poſſes oluſcula, mea manu inſtituta: profectò nunquam hoc à me poſtulares. Inſuper nullos vnquam in omni vita ſoles ſibi lætiores affulſiſſe aſſeruit. Mihi porrò de laudibus rei ruſticæ dialogum ſcripturienti, itaque in conſequentes huius claßis velut προοιμιάζειν cogitanti, amborum perſonæ aptißimæ ſunt viſæ, in quos ſermonem conferrem. Quis namq; conuenientius ruſticatum tueatur ac celebret, quàm qui ipſe ruſticatur quotidie? & quidem vſque adeo dulciter, adeoq́; ſua iſta ſorte contentus, vt ob id in florentißimis nominandum ſe arbitretur? Præterea plus continet grauitatis, hominibus vetuſtis, iiſdem in luce verſatis affiϲta & attributa oratio: quæ ſic intrat in animos legentium, ſic eos afficit, non vt ſcriptorem, ſed vt eoſdem ipſos, quos ille introduxerit, facere verba opinentur. Aduenit igitur peregre (vt dialogorum more nos fingimus) ad viſendum collegam quondam ſuum Maximianus, in horto operi vacantem offendit. Secundùm conſalutationem in vmbra conſident: ibi alter maieſtatem munusq́ue imperatorium extollens, ruſticationem deprimit: ab altero occurritur, & benignius agreſtis illa vita commendatur.

MAXI-

MAXIMIANVS, DIOCLETIANVS EXAVGVSTI.

MAXIMIANVS. Salutem ego à principio tibi maximam Diocletiane, ac præſentes deos deasq́ quibuſcunque ſtudium tueri agros & agricolas. Quid tu? quo pacto hic? ſatin' rectè? D. Egóne? Nec vſquam, nec vnquam rectius. Dij te ſaluum velint Maximiane. Equidem permiram accipio voluptatem, cum te conſpicio in his ſedibus, atq; in hoc regno meo. Ac vellem tibi ſecundos ſalutaresq́ agreſtûm deos precari contra poſſe: proſperiorem hercle curſum tenerent res tuæ, quàm modò tenent, dum extra te ipſum te quæritas: dum, inquam, te imperio, vel potius imperium tibi reſtituere noctesq́ diesq́ machinaris: quò deintegro inſerare compedibus, & conſtringare vinculis, quibus te cum exemplum meum inſecutus, tum voluntati etiam meæ obſecutus ſapienter leuaueras, omninoq́ laxaueras. M. Atqui compedes iſtæ, mi Diocletiane, graues & ponderoſæ mihi nunquam fuerunt: nec me iſtis funibus tuis conſtrictum, & alligatum ſenſi. Quare hęc ipſa quæ dicis vincula (ita me amabit Iupiter) niſi contra auctoritatē tuam venire nefas iudicaſſem, ſola in morte dimiſiſſem. Ac ſi iam in fugiēdis numeras, ſi vt ſeruitutem auerſaris Imperatorem eſſe, circumſpice, quæſo, pauliſper, quo patrono mecum in iudicium deſcendas, ſi te plagij arceſſam, qui me hominem natum & educatum in libertate, captiuum effeceris, & in hanc ſeruitutem ergaſtulumqúe per extremam iniquitatem contruſeris, cum ſeruitus ſit poſtremum malorum omnium,

cui

cui non ſecus quàm turpitudini mors debet anteponi. D. Scire licet, multa mortales experiundo demum cognoſcere, eaq́ ferme in receſſu angores conciliare, & cruciamenta gignere affatim, quæ primitus mera delectamenta pollicebantur. Quod quanquam non omnes vident, aut credunt, aut ſentiunt, nõ ideo non quàm verisſimum tute credas. Sed quia ego runcando, rigando, tu de via feſſus es: & tametſi lactuculæ ſerendæ accingebam, tamen in craſtinum hac dilata ſatiuncula ſub arborem è vicino ſuccedamus, atque in illis, quæ ibi ſunt, ſedeculis artus languidos flectentes, ſolemq́ ſæuiora ſpicula per nubes iactare aggredientem declinantes, colloquio demus operam, quæq́ animus tulerit, dictis exſequamur. M. Ego verò ita faciendum cenſeo: eamus ſeſſum. Stabit à me forſitan hodie fortuna propitia, cum te ad capeſſenda denuo mundi gubernacula commouebo, & ad longum vale huic vitæ generi laborioſo, inglorio, & immundo dicendum inducam. D. Hem ſpes audaces, ac proiectam pæne confidentiam. Tu vt me ab agellulis, à deliciolis meis: tu vt me à beatiſſimo ſtatu quem probro & crimini putas eſſe oportere, vllis ſophiſmatis, acutulíſue concluſionibus alienes? Tu vt me ad iſtum clauum retrahas, id eſt ad remum des? Hoccine placet? ſiccine pro fungo me habes? Fuge ſperare τὰ ἀδύνατα. Ego te citius aratorem ex hoc ſermone dimittam, quàm tu me rurſus Auguſtum aſpicias. M. Dij immortales, támne cœpæ, & cicutis allium nocentius bene olent? Támne in aſparagis, peponibus, apio, bugloſſa, ruta, menta, fæniculo, pomis, oleis, oleribus, ra-

diculis, arboreis fætibus eximia, & paucis intelle-
cta mortalibus beatitudo? Quomodo? paſtinúmne
quàm ſceptrum diuinius? cauſia quàm diadema
ſplendidior? rheno quàm purpura nobilior? puluis
& illuuies quàm palatinæ munditiæ purior, quàm
auguſtales lautitiæ illecebroſior? Ergo iam ouium
aut capellarum preſſare palmis vbera, caprimul-
gum, inquam, aut bumulgum profiteri, & premere
vrbibus caſeolos, vnde tibi dextra grauis ære do-
mum redeat, præſtantius autumas, quàm modera-
ri populos, deorumque magnorum in terris ſuſtine-
re perſonam, & agere vicarios? Scis quàm non in-
decoro puluere olim ſordidabamur: at iſte pul-
uis, qua humo laboranda inquinaris, & hoc lutum
quo turpatus incedis, nihil affert honeſtatis, nihil
ornamenti. Cur tu victrices iſtas, telisque proiicien-
dis, & vibrandis in hoſtem ſtrictis enſibus aſſuetas
manus ligonibus, raſtris, falcibus ſubmittis? Quid
te viticulis deponendis, & ablaqueandis: quid her-
bularum expurgationibus, conſitionibus, inſitio-
nibus aſsiduò delaſſas? quid te cum moleſtia to-
ties incuruas, cui ſe nuper incuruabant, & ad pe-
des ſupplicabundi prouoluebāt opulentiſsimi re-
ges? Quin te reuocas? quin partem quietis tandem
concedis corpori tuo iam ſenio effracto, & per-
imbecillo? Quas tantas delectationes ſuppeditare
poteſt res iſta hortenſis, atque vniuerſitas ruſtica,
vt non mille modis optabiliores imperium, & im-
perium omnium ampliſsimum, pulcherrimum,
potentiſsimum? Vſque eo te ex omni pectore læ-
titias expuliſſe regias? Silebo vtilitates, quas ab e-
gregio Imperatore ſubiectæ nationes adipiſcun-
tur:

tur: quibus cum olerum tuorum ſemina, & innumerabiles carrucæ baccis, & leguminibus onuſtæ non ſunt comparandæ. Nec tu, niſi à ratione & mente penitus diſceſſeris, honeſtius dicas fodere, aratro ſegetem ſubigere, aut aliquid ferre deniq;, quàm condere leges, edicta proponere, inſtituere & ſancire multa, quibus humanæ ſocietatis iura conſeruentur, pacique communi, & tranquillitati conſulatur. Nullúſne apud animum tuum reſidet tot bellorum tam dextro Marte confectorum, tot gentium fortunatiſsimè debellatarum ſenſus? Anne victoriarum triumphorumq; tuorum æterna tibi ſurrepſit obliuio? Non aliquando recordatus es Achillei & Ægypti? Nunquam Narſis? Non recurſant in mentem edomiti Carpi, Baſternæ, Sarmatæ, Gothi, Quadi, Marcomanni? Haud tu beatior tempore iſto, medius fidius, aut gloria illuſtriore circumfluens, quàm cum res admirabiles, & à principe principum exſpectandas perpetrares: cum veſtibus calceisq; gemmatis collucens, tanquam numen adorareris, & maieſtatis reuerentia proximos diis ſuperis honores occupares. Omnes te gentes vt ſapientiſsimum, fortiſsimum, Traiano meliorem, Auguſto fælicioremImperatorem ſuſpiciebant: & illæ ſe demum ciuitates fortunatiſsimas numerabant, apud quas diutiſsimè fuiſſes commoratus. Ordo, conſtantia, moderatio, dictorum tuorum, factorumq; omnium, iuſtitia, clementia, manſuetudo & grauitas animi tui latebat neminem. Artes imperatoriæ, & virtutes regiæ te ſtipabant: quæ cum humano generi mirandum te maximè exoptatumq; redderent,

non debuiſti tam ſolidum ei gaudium, tamq́ꝫ diuinum ſolatium inuidere: nec te iuſtum eſt de cætero in iſto obſcuro, & infami otio, ſeu labore quidem, ſed illiberali, eximiaq́ꝫ natura tua indigniſsimo decrepitam ſenectutem opperiri. Reputa etiam atque etiam, Diocletiane chariſsime, num hoc ſit deorum complecti voluntatem, qua te ad orbem temperandum præter cæteros delectum, mihi, & cuiuis non inſano ſit veriſimillimum ex vaticinio, quod de Apro interimendo effari ſacerdotem meminiſti. Ne diutius deſiderare, atq́ꝫ adeò efflagitare ſinito Romanos tuam præſentiam: quodq́ue de curriculo vitæ ſupereſt, cum ſempiterna tua gloria decurre, & Imperator in caſtris, in acie, in armis, inter viros fortiſsimos pro Rep. ſuas animas prodigentes, ſi ita neceſſe fuerit, non colonus in villa, aut ſtabulo inter vaccas, & mulos emorere. Potes etiamnum, quamuis admodum æuo proceſſeris, publicis ſeruire commodis: poteſt ſapientia & virtus tua, & ſumma virtute amplificata auctoritas ornare, defenſitare, ſuſtentareq́ꝫ Rempub. pro qua nemo bonus dubitauerit fanda infanda perpeti, & ad mortem deniq́ꝫ voluntariam proficiſci, ſi ei commodaturus videatur. D. O Maximiane mi, ſi vera potius, quàm dictu ſpecioſa dicenda ſunt, immodica regnandi cupido quam adiungis ad conſilium, te exercet: tibiq́ꝫ perſuadet, vt quę moueri nequeunt, ea conuellere connitare: vt me tranſuerſum rapias, ac velut in quoddam piſtrinum compingas. Nec tu in hoc negotio magis honori meo, quam tuo ipſius conſultum vis: aut ego vehementer fallor: quia vereris, ne turpe ſit, &
ad

ad famam ſordidum, ſi abſque me ſocio & collega fræna imperij retractes, cuius humanitati & beneuolentiæ debebas hoc totum, quòd imperabas: & perſeuerantia mea in propoſito, in vita nimirum iſta priuata & pæne contempta, ne tibi leuitatem & inconſtantiam tacita exprobret: ne in ambitionis & cupiditatis ſuſpicionem te vocet, magnopere, & fortaſſe haud iniuriâ metuis. Age, tu contrà me audi, quemq́ ſolitus es obſeruare ac venerari vt parentem, cui te per cuncta obſequentiſsimum præbebas, cum vnà concordiſsimè regnaremus, nunc ne refugias attendere vt germanum & probatum amicum. Sæpenumero dixi, nec aliter vel ſenſi, vel ſentio, quàm dixi: rem mihi videri difficillimam benè imperare, bono etiam cautóque Imperatori. Hoc neutiquam cenſendus eſt vidiſſe Alexander Philippi, quem aiunt quærere ſolitum, quid tandem acturus eſſet, poſtquam terrarum orbem victoriis peragraſſet, totumq́ ſub arbitrium ſubiunxiſſet. Quam vocem admiratum accepimus Octauianum Auguſtum, cui viſum eſt perſapienter, maioris molitionis eſſe opus, gubernare, & legitimè gubernare partum imperium, quàm latè patens & amplum armis acquirere. Quod ego affirmo ſimiliter, vt qui in ludum meauerim, & per annos viginti plus ſatis didicerim: quò loquor audacius, moneoq́ alios fideliter, ne magna imperia capiant: ſi cęperint, maturè deponant, & vt ex turbida tempeſtate in portum: ſic ex vita illa tempeſtuoſa & fluctiuaga ad ſtudia quieta ſe referant. Quanquam tu quoq; hæc eadé cernere potuiſſes, ſi oculos aperire, & reſpicere voluiſſes. Eos tibi clauſit ipſamet

cæca, & temeraria dominatrix multorum ambitio, cui in honore ſunt omnia. Quæ peſtis, quę diritas vtinam ne tum oppreſſum me tenuiſſet, cum homo natus, inter homines deorum mihi venerationem vt impudentiſsimè, ita ſtultiſsimè arrogabã. Neceſſarium eſt imperari, in quo nulla eſt opinionum varietas aut diſſenſio: nihilominus ipſum imperare, ſi rectè attendamus, ſcatere ſollicitudinibus & miſeriis videbimus, à cuius apice qui ſe ad infimum genus vitæ huic meo ſimillimum vltro deuoluerunt, quaſi importuniſsimi tyrãni minas, crudelitatemq́ effugerunt. Tua verò oratio, Maximiane, quid habuit præter laudationem mei, propemodum ex Rhetoris alicuius officina petitam, qua animos mihi ad aſſentiendum facere ſtuduiſti: præter contemptionem vitæ ruſticæ, à qua me abſtrahere contendiſti? Huius paulò vberiorẽ defenſionem idcirco ingrediar, quò & facti mei cauſſam manifeſtius cognoſcas, & errorem quo es impeditus eiicias: ne poſthac iſtam vitę agendę rationem aſpernabilem, ſed beatam potius, & bonis ingentibus ornatã cumulatamq́ pronuncies. M. Vt tantum oneris mea cauſſa tibi imponas, non poſtulo: aures quidem libẽter accommodabo. Nam vt nõ conſequare quod vis, vt me videlicet ad tuas partes alliicias (hoc enim initiò ſperare ſignificabas) at ſaltem ab agrorum cultura minus in poſterum abhorrens vt ſim conſequêre. D. Præiudicatę opiniones multis locis permultùm homines in perceptione veri retardant, & ad reſiſtẽdum impellunt. Veruntamen quaſi tu neutram in partem propendeas, aſſenſionemq́ adhuc firmè ſuſtineas, ita dicam.

cam. M. Do fidam operam. D. Cum manerem in palatio Imperator,& ſecundùm deorum opes imperium maximum procurarē, habebam quorum exemplis proficerem Imperatores, Reges, Principes: hodie cum in villa viuam ruſticus, & nemini iam niſi terrę imperem,ęquè nobiles habeo in tam humili cura duces. Nam ſi tu primum Diocletianum putas, qui de ordine monarcharum, & illuſtriſsimorum virorum ad colendum ſua manu ruſculum acceſſerit,nimiopere falleris. Attalus Aſiæ Rex hortos regno antetulit,quibus ſuum laborem ſceptro poſito conſecrauit. Apud Xenophontem Cyrus minor Rex Perſarum Lyſandro Lacedæmonio ſe viſenti,arbores ab ſe conſitas,hortos à ſe dimenſos deſcriptosq́ oſtendit.Deiotarus non ſolum Tetrarcha nobilis,ſed optimus paterfamiliâs, & diligētiſsimus agricola,& pecuarius eſt habitus. Immo & monumenta quædam de agrorū cultura reliquerunt, quem paulò ante proferebam Attalus,& Hiero,Philometor,Archelaus ęquè regia dignitate honoratiſsimi,Xenophon,Mago duces.Apud Latinos autem ſenator, orator, imperator optimus M.Cato eandem rem literis eſt amplexus: quippe eiuſdem ſtudioſiſsimus, & vſu etiam peritiſsimus.Cum tali viro geſtis rebus,& opinione ſapientiæ florentiſsimo cur me pudeat terrā exercere?aut quare nos turpe nobis ducamus, quod ipſis fuit egregium,& ad immortalitatē memoriæ glorioſum? Romanos illos antiquos, virtute bellica inſignes,& triūphis deportatis inclytos nec piguit, nec puduit illis manibus, quibus tanta decora patriæ ſuæ pepererant paſtinare, ſtiuam tenere,ſulcis

committere ſemina, raſtris glebas inertes frangere, bidentes, marras, palas tractare: idq; non minore animo & diligentia, quàm in prælio gladios & pila tractare conſueuerant. In his ſunt ambo Scipiones Africani, Sylla Dictator, & alij. Primarij ciues Romanę vrbis quo ſtudio, qua intelligentia fuerunt in re ruſtica? in agris plurimùm habitabãt, & ab aratro neceſſe erat ſenatores arceſſere. Ex quo, qui eos arceſſebant, viatorum nomen retulerunt. Inde prętereа vocabantur, qui conſulatum aut dictaturam inirent. Attilium qui miſsi erant ſerentem inuenerunt. L. Q. Cincinnato aranti nuntius venit, Dictatorem eſſe creatum. Vocatus igitur ab aratro ad dictaturam, venit; obſeſſum conſulem exercitumq; liberauit: ac rurſus faſcibus depoſitis, quos feſtinantius victor reddiderat, quàm Imperator ſumpſerat, ad eoſdem iuuencos, & quatuor iugerum hęrediolum rediit. M. Curius victis Samnitibus, Sabinis, ac Pyrrho, extremùm tempus vitę ruri conſumpſit. M. Valerius Coruinus cui ad centeſimum annum vita ſuperfuit, ſenex in agro colendo verſatus eſt. Eorundem Romanorum familiæ nobiliſsimæ à rebus ruſticis appellationem traxerunt. Fabij, Lentuli, Cicerones, Piſones à leguminibus quæ quiſque optimè ſereret: Hortenſij ab hortis, quibus culturam adhiberent accuratius. Stolo propter ſedulitatem ſtolonum cognomen confirmauit, quod nullus in eius fundo reperiri poterat ſtolo. Ab armento etiam & gregibus cognominati quidam Tauri, Equitij, Vituli, Bubulci, Caprilij, Porcij, Ouinij. Italia ipſa à iuuencis, ſeu vitulis nuncupata fertur, quod pecore abundaret:
vitu-

vitulos autem Græci veteres *ἰταλὺς* dicebant. Populus deniq; Romanus ipſe omnium gentium rector ac dominus, nonne à Romulo & Remo paſtoribus naſcendi ſumpſit exordia? Quem virum bonum, bonum agricolam, bonumq́; colonum dixiſſent, ampliſsimè laudatum credebant. Agrum malè colere, cenſorium probrum iudicabant. Locupletes vocabant loci, hoc eſt, agri plenos. Dona ampliſsima Imperatorum ac ſtrenuorum ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauiſſet. Audio item inter Hebræos clariſsimos quoſque, & vetuſtiſsimos paſcendo & arando æuum propagaſſe. Græcis diuitiæ olim in re pecuaria potiſsimùm conſiſtebant. Hinc *πολύαρνες*, *φιλόμηλοι*, *πολυβοῦται* diuites, à multitudine agnorum, ouium atque boum. An igitur mihi pudori ſit, quod viris tantis tantę laudi fuit? Vita ruſtica antiquior eſt vrbana: quandoquidem ante vrbes conſtitutas homines terram molientes, eam alimenta popoſcerunt. Quid ego de ruſticanorum innocẽtia dicam? quem vel in paruo lædunt? cuius famam lacerant? cui inuident? in quem ira debacchantur? cuius odio ardent? cuius facultates ſitiunt? quem vſuris occidunt? cui inſidias tendunt? Nec mirandum certè, ſi in ea vita, quæ iuſtitiæ, probitatis, diligentiæ, temperantiæ, parſimoniæ procreatrix, atq; vt ab omni maleficio ſeparatiſsima, ſic cum officio conſociatiſsima eſt, ſcelera per ſingula pæne tecta in vrbibus frequentata haud gignuntur. Illic effuſę in omni intemperantia libidines, crapulæ, inimicitię, cædes: quid plura? flagitiorum turpitudinumq́; mille facies. Vrbes, amplę prę ſertim, ſunt ſcelerum

diuerſoria, mendaciorum, auaritiæ, perfidiæ, nequitiæ officinæ. Tyrones optimi, ac milites fortiſſimi vnde vtilius deliguntur, quàm ex iuuentute ruſtica? Cernuntur enim ruri degentium, & cum agris rationem ſemper habentium corpora, quàm vrbanorum, propter victum aridum, vitam horridulam, ac nequaquam ſolutam delicatamq́ multo firmiore valetudine, & tolerandis militiæ aſperitatibus magis idonea. Quod vt nos monerent maiores noſtri, templa Æſculapio ſanitatis viriumq́ præſidi extra vrbes ædificabant. Cum rei quærendæ & augendæ plures ſint viæ, hæc vna eſt, cuius lucra nullo ſunt coniuncta periculo, nullam habent ignominiam, nullas ſordes. Mercatorum etenim quæſtus eſt periculoſus: fœneratorum parum honeſtus: opificum illiberalis. Nec ſolum quæſtuoſa & multùm vtilis eſt humano generi agricultura, verùm etiam ſalutaris: quæ, vt aliæ diſciplinæ vitam exornant: ſic ipſa tuetur atque conſeruat, & quodammodo vitã ipſam in vita retinet. Vt enim ſubacta & mollita agricolarum labore tellus benignè frugibus reſpondet: ſic deſerta à cultu ſteri-leſcit: ex quo fit, vt nihil nobis relinquatur, vnde quæ ad victus adeptionem depellendamq́ famem ſunt neceſſaria comparare queamus. Nec enim ſedentibus ac torpeſcentibus nobis dij copiam rerum de cælo profundent. Et quoniam priſcorum ſæculorum ætatibus diuitię potiſsimæ in re pecuaria ducebantur, à pecudibus nominatum eſt peculium, & pecunia inde, quia nota pecudis, hoc eſt, ouium caprarum, ſuum, boumq́ effigie ſignaretur, quod princeps feciſſe fertur Seruius Tullius.

Theſeum accepimus bouis figura ſignauiſſe, vt Atticos hac imagine ad amorem colendi ruris incitaret. In tabulis cenſoriis paſcua nominabantur omnia, ex quibus populus mercedes penſionesúe capiebat, quia perdiu hoc ſolum vectigal fuerat. Multatio quoque non niſi ouium boumq́; impendio dicebatur. Quod ſi hæc ſtudia ſui cupidos etiam ad ſummas opes ſolent euehere, magnaſqúe paulatim largiri diuitias, & vitam replere bonis quàm plurimis, nihil illis anteferendum confiteamur neceſſe eſt. Boni & aſsidui domini cellæ omnes refertę ſemper ſunt vino, melle, oleo, eſculētis, poculentis, porco, hœdo, agna, gallina, lacte, caſeo: villa ſemper abundans. Itaq; ex municipiis Romanis patresfamiliâs optatiſsimum ſibi putabāt filios ſuos rei familiari maximè ſeruire, & in prædiis colendis operam multā conſumere. Attilius ac reliqui quoniam in ſuis agris cultione ſtudioſa ad frugem reddendam prouocandis tempus ponebant, alienos cupidè non appetebant. Populi Romani nomen magnopere nobilitarunt, Rempublicamq́; agris, vrbibus, nationibus amplificarunt. Si ſcias viuere, agricolarū vitæ genus ſanè optimum eſt. In aliis viuendi modis, laboribus, officiis, ſudoribus, laſsitudinibus, & operis alienis videmus homines res ſibi cùm neceſſarias, tum verò etiam iucundas & amœnas quæritare: in hoc ſuus cuique labor ſuam explere cōſueuit cum voluptate inopiam. Sibi quiſq; proximus aratione, ſementi, ac meſſe condenda in primis proſpicit. Pariunt aliæ artes adulterinas quodammodo & artificioſas diuitias, agricultura veras omninò ac naturales. Hæ nutrices

noſtræ,

noſtræ, ſinceris plenæ delectationibus, quibus natura ſatiatur: illæ animos velut contagia corrumpunt, ſollicitudines & curas perennes generant, cupiditatesq́ malas incendunt & paſcunt. Vna cogitatio, vna cura agri probè laborandi, & communis cauſſa commodi ad fertilitatẽ adducendi, ſpatium cæteris aut ſuperuacuis & inertibus, aut perniciosis & improbis nullum indulget. A functionibus aliis non ſæpè crimen aliquod abeſt: quando ardua res videtur, inter ſcelera & peccata aliorum agere quod agas, ſine vllo piaculo, ſine labe, ſine fraude. Dulcis eſt aqua fluuiorum, quæ tamen in mare delata ſalſum ſaporem concipit: ſic homines probi, peruerſorum colloquiis, occurſibus, aſpectibus, conſuetudine & admixtione ſalſuginem quandam hauriunt, & inter impudentes inuerecundi, inter ſtolidos fatui, inter ſocordes ignaui, inter impios ſacrilegi euadunt. At qui vitam ſuam agris mandauerunt, hoc non metuunt: ſiquidem, vt antea quoq; dicebam, ab alienis concupiſcendis, auertendis, rapiendis ſanctiſsimè temperant, nec in deos, nec in naturę participes contumelioſi. Non macerantur inuidia, non exulcerantur iracundia, non ſuperbia turgeſcunt. Nec ſimultates ſuſcipiunt, aut odia exercent: quoniam nihil oderunt præter imbres immodicos, grandines, vredines, rubigines, ſimileſq́ue ſegetum calamitates & exitia. Non vetitas & incõceſſas affectant nuptias, dapibus electis menſas oneratas, & ſaginam ignorant: quos non dulcedo vini ad ebrioſas peruigilationes, ſed contracta per totius diei laborem corporis laſsitudo ad altiſsimum ſecuriſsimumq́ ſomnum

ſomnum inuitat. Aliis occupationibus artes, hîc ipſa natura colitur: & ibi homines mirè callidi ac verſipelles, hîc ſimplices, candidi, innocentesq́; reperiuntur. Proponunt illi ſibi magis quod eſt nimium: agricolę quod eſt ſufficiens ac neceſſarium: non ſplendorem, non delicias, non ferè quidquam aliud, niſi victum: & quidem ſeruitur per alias artes aut nullis, aut paucis: per agricolationem vniverſis. Quapropter quia bonum quodlibet tanto ſtatuimus excellentius, quanto videmus eſſe communius, & ad plures attinens, quis non intelligat, agriculturam quælibet quantumuis bona & vtilia hominum ſtudia ſuperare? M. Si quid reſtat tibi, & ad id prolabi vis, prolabar tecum. Deinde ſenſum meum declarabo. D. Reſtant vtique pręclara, Maximiane, quæ vt patienter ac beneuolè attendas te rogo. M. Equidem nullo faſtidio attendam. D. Cum conſtet agricultura nihil reperiri honeſtius, nihil libero dignius, nihil fructuoſius, illud peræquè conſtat, eadē nihil fieri poſſe, aut eſſe ſuauius. An poteſt pratorum viriditate pulcherrimis variata floſculis, arborum tam bellè diſpoſitarum ordinibus, vinearum & oliuetorum ſpecie quidquam ad aſpectum fingi pingíne iucundius? Quid voluptuoſius, quàm imperare terræ, quæ tanquam hominum duritiam præfractionemq́; deteſtaretur, imperium nunquam aſpernatur: nec, cum ſciat beneficia ſumere, reddere neſcit: quod faciunt, quorum eſt ingratus, & meritorum immemor animus: ſed tradita ſibi plerumq́; maiore cum fœnore cultori ſuo rependit: quod conſueuerunt, qui ſe ſtudent videri gratiſsimos. *Poſtquam gremio mollito*

ac ſubacto ſemen ſparſum excepit, primùm id occatum cohibet: ex quo occatio quæ hoc efficit nominata eſt: deinde tepefactum vapore & complexu ſuo diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris ſtirpium, ſenſim adoleſcit, culmoq́; erecta geniculato, vaginis iam quaſi pubeſcens includitur, è quibus cum emerſerit, fundit frugem ſpicæ, ordine ſtructam, & contra auium minorum morſum munitur vallo ariſtarum. Ex fici tantulo grano, & ex acino vinaceo, aut ex cæterarum frugum ac ſtirpium minutiſsimis ſeminibus tanti trunci, ramiq́; procreantur. Malleoli, plantæ, ſarmēta, viuiradices, propagines, quàm admirabilia efficiunt? Caduca eſt natura ſua vitis, & niſi fulta ſit, ad terrā fertur. Eadem ſe claniculis ſuis erigit, & quaſi manibus quidquid eſt nacta complectitur: quam ſerpentem multiplici lapſu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarū, ne ſylueſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Ter fælicem ego dixerim, qui ſtrepitus ac tumultus vrbanos fugitans, foris in agro ætatem habet: imitatusq́ priſcorum exempla mortalium, ad fundos ſuos omni cura ornādos incumbit. Hic de pecunia aut fœnore ſumenda, aut in fœnus collocanda, haudquaquam mordacibus, & anxiis cogitationibus inceſsitur. Non illum huiuſcemodi ſollicitudo coquit, & verſat ſub pectore fixa. Nec funeſto tubarum cantu ad arma corripienda, ad hoſtem finibus arcendum, & ad præliorum dimicationem excitatur: quemadmodumq́ à militiæ diſcriminibus ac laboribus eſt immunis ac liber penitus: ſic nullas pelagi procellas, nullam vndarum ventorumq́ ſæuitiam cogitur pertimeſcere: neque aut ipſe in foro litigat, aut litigatoribus dat operam: negotio reuera permoleſto, clamoſo, ac turbulēto. Haud illum tangit ſuperborum potentiorumq́

tiorumq́ ciuium familiaritas: cuius obtinendæ ac retinendæ, quidam proſtituta libertate toties eorum domos ingrediuntur: ſæpius facientes ac patientes, quæ minimè fert voluntas. Indigna digna habenda ſunt, quæ illi potentes actitant, quæq́ imperitant. Tanti eſt miſeris incertus fauor, & quæſticulus viliſsimus, quem inde ſperant. Pluris eſt agricolę vlmis & populis vites adiungere, quos cum putant appetente vere, *in iis quæ relicta ſunt exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea quæ gemma dicitur: à qua oriens vua ſe oſtendit: quæ & ſucco terræ & calore ſolis angeſcens, primò eſt peracerba guſtatu, deinde maturata dulceſcit, veſtitaq́ pampinis nec modico tepore caret, & nimios ſolis defendit ardores. Quæ quid poteſt eſſe cum fructu lætius, tum aſpectu pulchrius? Iam adminiculorum ordines, capitum coniugatio & religatio, propagatio vitium ſarmentorumq́ue aliorum amputatio, aliorum immiſsio, irrigationes, foſsiones agri, repaſtinationesq́ quibus fit multò terra fœcundior, quid non oblectationis habent?* Quid cùm per valles longo agmine paſcentes greges intuetur? quid cùm fauos aluearibus eximit? cùm lanitio leuat oues? cùm autumno fructus carpit? cùm vindemiam cogit? Omninò vel alieniſsimus rei ruſticæ, in agrum tempeſtiuè conſitum veniens, naturæ mirificam & nunquam deficientem benignitatem voluptate magna admiratur, cùm iſtinc bituricæ fructibus opimæ, hinc pares iis heluolæ reſpondent. Illinc arcellæ, rurſus illinc ſpionię, baſilicæue conueniunt: quibus alma tellus annua vice (velut ęterno quodã puerperio) lęta, mortalibus diſtenta muſto præbet vbera. Inter quæ fauente Libero fœtis palmitibus, vel generis albi, vel flauentis ac rutili, vel purpureo nitore micãtis, vndi-

vndique verſicoloribus pomis grauidus autumnus collucet. Nunc iuuat procumbentem in herba ſomnos expectare leues.

Nunc canis æſtiuos ortus vitare ſub vmbra
Arboris, ad riuos prætereuntis aquæ.

Per hybernos menſes venatibus & aucupiis intentus, captat canibus lepores, laqueo grues. Nulla inter haſce meditationes rerum cum obſcœnitate implicatarum cogitatio. Nec verò non multùm delectationes iſtas auget ruſtici pudica vxor, ac benè diligenterq́ communes educans liberos, quę reuertenti marito & algenti, lignis largè ſuper foco repoſitis illud frigus diſſoluit. Quæ redeuntes à pabulatione greges ſtabulo concludit, & ad mulctum accingitur. Quæ de eſcis ſponte humo exortis eſurientem cocta cœnula reficit, & dulci vino è cupa deprompto ſitientem potat. Quibus hæ deliciæ conchiliis, quibus attagenibus anteponendæ non ſunt? Inter iſtas tam parabiles & inemptas epulas, quàm ſuaue eſt aſpicere oues & capellas fælix pecus domum properare ſaturas, & lacte multo completa referentes vbera, & boues laſſos ſulcorum attritu ſplendeſcentem trahentes vomerem? Elementa ipſa liberalius ruri, quam vrbibus naturam vſumq́ ſuum impertiuntur. Ibi ſol purius micat, aër lætiùs latiusq́ diffunditur, aquæ limpidiores bibuntur, terræ quaſi verus ac natiuus ille vultus hîc tantum videtur. Hîc ſe in planiciem extendit, ibi clementius cliuis aſſurgit, alibi in montes excelſos ſe ſubrigit. Hîc herbis conueſtitur, ibi meſsibus flaueſcit, illic botris, ibi pomis exuberat. Quid memorem volucrum cantus? quid trepi-

dantes

dantes riuulos? quid opacas & argutas ſyluulas? quid diuerſitatem germinum ac frondium? quid odorum, quid colorum omne genus? Hæc in vrbibus nulla, niſi in libris & parietibus. Velut exules mundi viuunt, & bona mundi neſciunt, qui in vrbibus viuunt. Adhuc alia rerum ruſticarum oblectamenta percenſere fas eſſet: ſed hæc ipſa forſitan nimia fuerunt. Veruntamen dandam cuique puto veniam, de arte ac ſtudio ſuo diffuſius diſſerenti: nec minus indulgendū ruſtico quàm militi, quàm nautæ: quorum ille multus ſolet eſſe in memorandis bellorum ſuorum: hic in deſcribendis nauigationum ſuarum caſibus. Finem ergo dabo, ſi me ſinas, quos memoria hucuſque cuſtodio Maronianos verſus vt auctarium ſuperaddere. M. Et tua, & vatis ipſius maximè ſuſpiciendi cauſſa hoc adeo fiat. D.

O fortunatos nimium, bona ſi ſua norint
Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum iuſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam:
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſq; auro veſtes, Ephyrêiaq; æra:
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno:
Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui,
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Diues opum variarum, ac latis otia fundis,
Spelunca, viuiq; lacus, & frigida Tempe,
Mugituſq; boum, molleſq; ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illis ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, paruoq; aſſueta iuuentus,
Sacra Deûm, ſanctiq; patres: extrema per illos
Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit.

Quid nunc tibi in mentem venit Maximiane? eſtnĕ quod opponas, quod cōtrà dicas? M. Valde admirabile hoc mihi apparere confiteor, tam multa tam non vulgariter te ex tempore potuiſſe: & opinionem concipio, ita te conſueſſe arma tractare ruſtica, vt interdum ſumas in manus arma ſapientiæ, & doctrinæ liberalis, qui ſunt libri. D. Reddo me nonnunquam ád horam vnam & alteram libris, quos adoleſcentior euolui (nam dum caſtra ſequerer, dum ſceptra darem, legendi otium perparuum fuit) & ex iſtiuſmodi lectiunculis ſenectuti meæ honeſtam magis oblectationem, quàm neceſſariam vtilitatem peto: quanquam ea multiplex in iis voluminibus, & eximia ineſt. Nuperrimè legi Xenophontis eum librum, qui eſt de tuenda re familiari, in quo agricultura copioſè prædicatur. Ibi factum proditur Cyri, Lyſandrum ad ſe venientem circumducentis per agrum conſeptum, ac ſedulò conſitum, arboreſqúe ſua manu ſatas, flores, humum ſubactam & puram demonſtrantis. Nunquid ergo obſtat, quin tu hodie mihi Lyſander, ego Cyrus tibi fiam? M. Nihil, Diocletiane. D. Necdum vidiſti opes meas: elegātias horti huius nondum oculis luſtrauiſti. Surgamus ac circum ambulantes naturæ ornatum fæcunditatemqúe contemplemur: & dum olus in cænam decoquitur, tempus ſuauiſsimè confabulando traducamus. Mecum te cœnare volo, ſed terreſtrem cœnam. Bibes etiam villum cantharis modicis, & facto diſces, quàm pauca naturalibus deſideriis ſufficiant. Hanc inſuper noctem quieſces in villula mea, nec in pluma, aut molli ſtrato: quod etſi non eſt auguſtum,

d

ſtum, eſt tamen imperatorium: in caſtris ſcilicet, in quibus Annibalem illum ſæpè militari ſagulo opertum humi iacentem inter cuſtodias ſtationesq́ milites ſui conſpexerunt. M. Quid tu effœminatis me aggregas? non dedidici duriora pati: & iſta luce in tuo ſum arbitrio. Duc quò placet, ruſticum me, vt iocabare, non dimittes: æthiops non albeſcit. D. Tu verò an me ad imperium, id eſt, in medias tempeſtates tecum abripies?

ANNOTATIONES.

GEORGICA) *Γέα Græcis terra ſiue ager, ἔργον, opus. Hinc γεωργία agricolatio, γέωργος agricultor, colonus. γεωργικὸς qui in rebus ad agriculturam ſpectantibus verſatur, agriculturæ gnarus. Τὰ γεωργικὰ res ad agros colendos pertinentes, ſeu præceptiones & doctrinæ terræ colendæ inſtitutionem modumq́ue complectens: quo etiam nomine hæc noſtra progymnaſmata ruſtica inſcribenda cenſuimus, communi cum P. Virgilio, qui ſic alterum ſuorum monumentorum appellauit, cui quidam eruditi latinam, & pleniorem appellationem dare maluerunt,* De re ruſtica: *quando illis quatuor libris ruſticorum opera functioneſq́ue perdocet, & ita diuerſas res, ac multùm inter ſe diſtantes perſequitur. Nam quid magis diſcrepans, quàm gregum armentorumq́ cura terræ ſubactioni atque cultui? Quàm diſſimilia ſtirpes & apes? Quare adhuc iidem ſingulis ſuum vocabulum addentes, primum de agricultura nominant: ſiquidem de aratione & ſatione illic agitur: quanquam aptius foret,*

De frugibus. Secundum de inſitione, ſiue de plantis: qui poteſt etiam dici De arboribus, immò, De vitibus. Tertium De re pecuaria, ſiue de pecoribus. Quartum De mellatione, ſiue de apibus. Sed vt in Bucolicis Theocriti, ſic in Georgicis Heſiodi, qui princeps de agricultura præcepit, vt ait Plinius lib. 18. cap. 24. inſcriptionem repudiauit, cum alioqui vtrumq; imitaretur. Prior vocauit poëmatia ſua εἰδύλλια, *noſter eclogas: poſterior duobus libris ſuis nomen fecit* ἔργα καὶ ἡμέραι, *noſter ſuis, Georgica: longè enim copioſius ac diligentius, perfectius & abſolutius agriculturæ rationem explicauit, vt de reliquis rei ruſticæ partibus nihil dicam, quas Græcus præteriuit, qui ampliorem partem ſui poëmatis in fratre ad iuſtitiæ amorem atque ſtudium cohortando, & ab inertia ad laborem reuocando conſumit. Præcepta quædam affert, quæ potius ad vitæ communis emendationem, ſi intelligantur (obſcuriora enim ſunt) quàm ad opus ruſticum faciunt. Virgilius ſolum agricolam legibus ſuis format. Quod ſi quædam præterea intexit, ad ornatum conciliandum, repellendumq́; faſtidium intexit. Verum enimuero, cùm imitatione non vtatur, illa, inquam, quæ quanquam haud ſine carmine, magis tamẽ quàm carmen poëtas efficit, non erit illa poëſis, nec poëta Virgilius, vt neq; inter Græcos Empedocles, Parmenides, Nicander, Theognis: neq; inter Latinos Lucretius. Multis alioqui poëticis luminibus hoſce libros expolitiſſimos eſſe fatemur. Ornatiſſima eſt ruſticorum numinum inuocatio in primo: in cæteris eorum, quæ rei tractandæ præſident. Fabellæ plures: in his feſtiuiſſima Ariſtæi.*

ſtæi, qua liber poſtremus finitur. Atq; vt huius, ſic trium præcedentium epilogi, & colophones elegantiſſimi. Nam in extremo primo recenſet prodigia. In fine ſecundi laudat vitam ruſticam. In exitu tertij deſcribit peſtilentiam. In his iiſdem ſunt inſignes aliquot, potiſſimumq́ue in tertio comparationes, egreſſiones: vt de aureo ſæculo, origine agriculturæ in primo. Deſcriptiones perquàm feſtiuæ, vt tempeſtatis, Italiæ, veris, pulli equini, ſeu equuli generoſi, certaminis taurorum, equi olympici, antri Cyrenes, apparatus & conflictus bellici, laborum quibus exercentur apes. Magna vis illuſtrium metaphorarum, & catachreſeωn, cùm vocat magnanimos duces, gentem, vulgus, iuuentutem, paruos Quirites. Cellas earundem & aluos tecta, cubilia, nidos, cunabula, patriam, ædes, cerea regna, thalamos, aulas, ſtabula. Tribuit illis bella vt hominibus, ſonitus tubarum, duces, cuſtodias, tumultus. Laudat eximiè Georgica Victorius orat. 2. & 3. quas eadem interpretaturus ad diſcipulos habuit. PRAEDICATIO VITAE RVSTICANAE) De laudibus vitæ ruſticæ tam ea quæ in agro ſubigendo conſerendóque ducitur, quàm quæ ruri tantùm, etiam à non ruſticis degitur, Cato præfat. Varro lib. 2. præfat. & cap. 2. Rurſus lib. 3. cap. 1. Plinius lib. 18. à principio. Plinius iunior epiſt. 9. lib. 1. Cic. de ſenectute. Virgil. 2. Georg. Horat. Epod. ode 1. & epiſt. 10. 14. lib. 1. Tibull. lib. 1. eleg. 1. Homerus Odyſſ. 6. 7. & vlt. Heſiod. ILLVM QVIDEM HERCVLIVM) Hæc nomina ſibi ſiue à maioribus tradita, ſiue pro arbitratu aſcita, ad officium vtriuſq; in imperio gerendo ſignifican-

dum aſſumpſerunt. Extant orationes aliquot poſt à Mamertino Rhetore ad Maximianum in Gallia dictæ, quibus vtrumq; indicatur. Nam & Iouem atque Herculem generis eorum auctores appellat, & Maximianum Herculium Herculis officium Ioui Diocletiano præſtitiſſe, id eſt, in bello agreſtium, quaſi quorundam terrigenarum, auxilio fuiſſe contendit. Sigon. lib. 1. de Imp. occident.

SIVE ALIAM QVAMCVNQVE) *Poſuimus cauſſas tres, quæ Diocletianum ad imperium relinquendum permouerint. Adduntur à nonnullis aliæ duæ: vel quòd alienato animo deſipere incœpiſſet: quæ nihil habet cur recipiatur: vel quòd Chriſti cultum, Chriſtianumq; nomen vniuerſum extinguere ſe poſſe, vti conabatur, deſperaſſet, inſuperabili videlicet hominum perſpecta conſtantia. Hæc ſanè quàm probabilis eſt, ac primis tribus non aduerſatur. Ipſe quidem tantis rebus cum fortuna ſecundiſſima geſtis, & iã ætate publicisq; curis defeſſum ſe in otio viuere velle ſimulauit.* EODEM DIE INSIGNIA IMPERATORIA) *Hoc feciſſe Diocletianum Nicomediæ, Maximianum Mediolani, cum prodiderint alij, nos de Auguſtis ab vtroque declaratis interpretamur, & à Sigonio ſtamus, qui Romæ templum Iouis ingreſſos, populis audientibus ſtupentibusq; magis quàm probantibus, ſic effatos ſcribit.* Recipe Iupiter imperium quod mihi commodaſti. Quop ego ita depono, vt reſumpturum non eſſe ſanctum tuum teſtatus numen adorem.

VNDE ORIVNDVS) *Natus eſt in Dalmatia, patre ſcriba, matre & patria Dioclea, haud longè à Salona vrbe.*

Ab ea ſe Dioclem nuncupauit, donec renuntiatus eſt Imperator: tum enim more Romano Diocletianus audire voluit. Fuit libertus Anulini ſenatoris. DIALOGORVM MORE) *Vide epiſt. ad Varronem, initio Academ. quæſt. Par dialogographis & poëtis libertas permiſſa eſt: dummodo ne ſerpentes auibus, & tigribus agnos geminent: id eſt, abſurda, incredibilia, pugnantia, quæque fieri nullo modo poſſint, ne fabulentur.* AGRESTVM DEOS) *Hos enumerat Virgil. 1. Georg.*

Et vos agreſtum præſentia numina Fauni
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadesque puellæ,

& quæ ſequuntur. Permultos, vt aliarum rerum, ſic ruris deos producit ex Varrone Auguſtinus in Ciuitate. Lege præterea Crinit. lib. 15. cap. 10. & lib. 25. cap. 12. Ipſemet Varro ingreſſu voluminis ſui duodecim nominat, qui maximè ſint agricolarum duces. SI TE PLAGII ARCESSAM) *Qui hominem ingenuum ſeu liberum emit aut vendit, atque ita in ſeruitutem redigit: item qui ſeruum aut ſeruam à domino auertit, fugam ſuadens, emens aut vendens, celans aut vinctos habens neſciente domino, plagiarius dicitur, quod lege Flauia plagis damnaretur, crimen plagium, lex plagiaria. Græci appellant* ἀνδραποδιστὴν, *quem definit his verbis Etymol.* ἀνδραποδιστὴς δ' οὐ μόνον ὁ τοὺς ἐλευθέρους ἀπάγων εἰς δουλείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοὺς δούλους ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποσπῶν. CICVTIS ALLIVM NOCENTIVS) *Deteſtatur allium Flaccus Ode 3. Epod. vt quouis veneno dirius, ac pernicioſius. Sed vt cicuta necat frigore: ſic allium calore noxium eſt.*

NON INDECORO PVLVERE) *De hiſtoria belli ciuilis à Pollione contexenda agens Horatius Ode 1. lib. 2. præter alia hoc modo canit.*

Audire magnos iam videor duces
Non indecoro puluere ſordidos,
Et cuncta terrarum ſubacta
Præter atrocem animum Catonis.

Ode 6. lib. 1. puluere Troico Nigrum Merionem. Quibus locis poëta inuictum pectus in acie media dimicantium, corpuſq; ſuum telis & morti nullo pauore obiicientium declarat. Tales enim pulueribus inquinari ac ſordidari neceſſe eſt. Verùm hi pulueres non ſunt indecori. Tametſi nec illi indecoro fœdantur puluere, qui pro libertate & dulci patria in ferrum ruunt, & animas profundunt. ACHILLEI ET ÆGYPTI) *De his & ſequentibus præter antiquos qui Cæſares deſcripſerunt, Eutropium & alios, pleniſſimè & elegantiſſimè Sigonius lib. 1. de Imp. occid.* TANQVAM NVMEN ADORARERIS) *Hanc tantam fœlicitatem, tamq; proſperum fortunæ obſequium capere animo Diocletianus non potuit. Siquidem moderatione prorſus in ſuperbiam verſa, eouſq; inſolentiæ prodiit, vt ſe poſthac mortalitatis oblitus, tanquam deum adorari voluerit. Nam proiicere ſe homines humi venerabundos, atque oſculum pedibus figere pati cœpit, & gemmas veſtibus calceiſque inſeruit, cum ante ipſum omnes Imperatores, conſulari tantum ſalutatione contenti fuiſſent, & ſolam chlamydem purpuream priuato habitui adieciſſent. His verbis Sigonius ſacrilegum hominis faſtum, ac ſuperbiſſimum facinus expoſuit. Inuehitur in iſtam Diocletiani amen-*

amentiam verſibus cultiſſimis Franciſcus Bencius, ode 10. lib. 2. Carminum. TRAIANO MELIOREM) *Crinit. li. 5. cap. 6. Auguſtus Caium nepotem in Armeniam mittens, comprecabatur illi à diis Pompeij beneuolentiam, Alexandri audaciam, ſuam ipſius fortunam. Magna tamen ſortis humanæ volumina, varioſq́; & graues caſus Auguſti percenſet Plinius lib. 7. cap. 45.* TAM SOLIDVM IPSI GAVDIVM) *Corpus ſolidum Terentio eſt, quod Græcis* πυκνόν. *Vnde bonum corporis habitum definientes, aiebant eſſe* πυκνότητα σαρκός. *Transferunt etiam latini ſolidum ad rem expertem corporis, & quæ tangi non poteſt, intelliguntq́; id, quod firmum expreſſumq́; eſt, non adumbratum: vt cùm Cicero ſolidam laudem, gloriam vocat. Sic ſtabile verumq́; gaudium cur non dicamus ſolidum? Lege Victor. lib. 14. cap. 9.* EX VATICINIO QVOD DE APRO) *Adoleſcens Diocletianus in Galliis à Druide audierat, ſe tum euectum iri ad culmen imperij, cum aprum iugulaſſet. Ille fidem dicto commodans, quandocunque poterat, in venatione apros inſectatus interficiebat. Sed prædictio ad Aprum Numeriani Auguſti ſocerum reſpiciebat. Hic ex præfectura prætorij quam aſpernabatur, ad Auguſtale faſtigium aſcendere peroptans, generum ſuum clam occidit: quem parricidam in concione præſentem poſtmodũ Diocletianus adacto in viſcera gladio morti dedit, conuerſusq́; ad commilitones: tandem, inquit, aprum fatalem interemi.* REM MIHI VIDERI DIFFICILLIMAM) *Quod quidam ſentiunt de cauſſa depoſiti imperij interrogatum ſic reſpondiſſe: ego adhuc imperan-*

tem (quo tempore id maximè experiebatur) amicis dicere ſolitum exiſtimauerim. Bonum certè Imperatorem fuiſſe ex hiſtoria patet. Vtinam iniquiſsima & immaniſsima Chriſtianorum vexatione ſuis ipſe laudibus tenebras ne offudiſſet. Etenim cum ante eum Imperatores nouem odium immenſum aduerſus Chriſti gentem conceptum diriſsimis ſupplicijs ſæuiendo in corpora innocentum exſaturare, & ſacra noſtra tollere ac diſsipare penitus laboraſſent, Nero, Domitianus, Traianus, Marcus, Seuerus, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, decimum ſe execrando huic tyrannorum ſodalitio Diocletianus adiunxit. ASSENSIONEM ADHVC FIRME) ἀποφαίνεσθαι καὶ δογματίζειν *dicuntur, qui ponunt aliquid & ſtatuunt: qui neque affirmant neque negant, ſed ſuſpendunt iudicium, illi* ἐπέχουσι. *Laert. in Platone.* Ὁ τοίνυν Πλάτων περὶ μὲν ὧν κατείληφεν ἀποφαίνεται. τὰ δὲ ψευδῆ διελέγχει. περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ἐπέχει. *Quæ igitur ſcientia comprehendit Plato, ea affirmat: falſa redarguit: in incertis aſſenſum retinet. Hinc Philoſophi* ἐφεκτικοὶ, *& eadem de cauſſa* σκεπτικοὶ, ἀπορητικοὶ, *cunctatores, hæſitatores, quæſitores, conſideratores ut Pyrrhonij, Academici. Gell. lib. 11. cap. 5. Quoniam verò cum illo* ἐπέχειν *ſubauditur* συγκατάθεσιν, *aſſenſum, approbationem, benè conuertit Cicero, aſſenſum cohibere, retinere, ſuſtinere & ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu.* PHILOMETOR) *Regibus omnibus Ægypti Ptolemæi nomen erat, diſcrimen faciebat cognomen, cum alius Philometor, alius Philadelphus diceretur.*

retur. Poſtremus dictus eſt Aulœdus, frater Cleopatræ. At Philometor ita audiuit per irriſionem: neque enim regum quiſquam fuit, quem maiore odio mater proſequeretur, & cætera. Pauſanias in Atticis. Vt Romani Imp. Cæſares, ſic Ægypti reges Pharaones, quod ipſorum lingua regem ſonat, & Alexandrini Ptolemai dicti ſunt. Ioſephus lib.8.cap.2. XENOPHON, MAGO) Nominantur & à Plinio lib.18. cap.3. Sic autem ille de Magone Poeno. Cum quidem tantum honorem ſenatus noſter habuit Carthagine capta, vt cum regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina cenſeret in latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato præcepta condidiſſet, peritiſq; linguæ Punicæ dandum negotium: in quo præceſſit omnes vir clariſſimæ familiæ. D. Syllanus. Magonis meminit item Columella, eumqúe ruſticationis parentem vocat lib.1.cap.1. Eundem commendat Varro lib.1.cap.1. Numerant autem ambo, auctores quamplurimos rei ruſticæ, vtriuſque linguæ, quod etiam facit Plinius, & teſtatur Varronem octogeſimum primum vitæ agentem annum de cultura agri prodendum putauiſſe, nec de ſe ipſo Varro negat. VIRTVTE BELLICA INSIGNES) Eodem capite & libro Plinius, quo ſupra, de vbertate annonæ locutus, ſubiungit hæc. Quænam ergo tantæ vbertatis cauſſa erat? Ipſorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas eſt credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: ſiue illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella: eademqúe diligentia

arua diſponebant, qua caſtra: ſiue honeſtis manibus omnia latius proueniunt, quoniam & curioſius fiunt. Lege conſequentia de Attilio Serrano, Cincinnato, &c. Prædicat eoſdem, alioſquе Romani generis memorabiles duces Columella præfat. A IVVENCIS SEV VITVLIS) *Varro lib. 1. cap. 1. & cap. 5. Bos in pecuaria maxima debet eſſe auctoritate: præſertim in Italia, quæ à bubus nomen habet. Græcia enim antiqua, vt ſcribit Timæus, tauros vocabat* ἰταλοὺς, *à quorum multitudine, & pulchritudine, & fœtu vitulorum Italiam dixerunt. Hic ſocius hominum in ruſtico opere, Cererisq; miniſter.* VIRVM BONVM, BONVM AGRICOLAM) *Hæc aliaq; nonnulla in dialogo infra, ex Plinio: quibus addamus hoc etiam. Frugem quidem aratro quæſitam furem noctu pauiſſe aut ſecuiſſe, puberi XII. tabulis capitale erat, ſuſpenſumq; Cereri necari iubebant, grauius quàm in homicidio conuictum: impubem Prætoris arbitratu verberari, noxamue ductionemue decerni. Iam diſtinctio honosq; ciuitatis ipſius non aliunde erat. Ruſticæ tribus laudatiſſimæ eorum, qui rura haberent: vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ eſſet, deſidiæ probro. Itaque quatuor ſolæ erant, à partibus vrbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina.* CLARISSIMOS QVOSQVE, ET VETVSTISSIMOS) *Abel, Cain, Noë, Iacob cum filiis, Moyſes paſtores fuerunt & agricolæ. Ioſeph. Gen. 46. ſic iuſſit reſpondere fratres ſuos Pharaoni interroganti quod eſt opus veſtrum? Viri paſtores ſumus ſerui tui ab infantia noſtra vſq; in præſens & nos & patres noſtri. Quin &*

Rebecca

Rebecca paſcebat oues patris ſui. ANTIQVIOR EST VRBANA) *Varronem legito, lib.3.cap.1.* NEC MIRVM CERTE SI IN) *Cic.pro Roſ.Am.in qua oratione ſtudium ruſticum mirificè prædicatur. Vt non omnem frugem, neq; arborem in omni agro reperire poſſis: ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In vrbe luxuries creatur: ex luxuria exiſtat auaritia neceſſe eſt: ex auaritia erumpat audacia: inde omnia ſcelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt.* TYRONES OPTIMI, AC MILITES) *Ita Cato præfat. & Vegetius lib.1.cap.3. vt rurſum monebimus in dialogis militaribus. Colum.in præfat. At mehercule vera illa Romuli proles aſſiduis venatibus, nec minus agreſtibus operibus exercitata, firmiſſimis præualuit corporibus, ac militiam belli cum res poſtulauit, facilè ſuſtinuit, durata pacis laboribus, ſemperq; ruſticam plebem præpoſuit vrbanæ. Vt enim qui in villis intra conſepta morarentur, quàm qui foris terram molirentur, ignauiores habitos: ſic eos qui ſub vmbra ciuitatis intra mœnia deſides cunctarentur, quàm qui rura colerent, adminiſtrarentúe opera colonorum, ſegniores viſos. Nundinarum etiam conuentus manifeſtum eſt propterea vſurpatos, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ: illis enim temporibus, vt ante iam diximus, proceres ciuitatis in agris morabantur.* THESEVM ACCEPIMVS BOVIS FIGVRA) *Signauit item nummum inciſo boue, vel ob taurum Marathonium, vel ob Minois ducem, vel ad agriculturam*

ciues

ciues inuitans. Hinc ferunt hecatombœon & decabœon dictum. Plutarch. in Theſeo. Poplicola mulctam ei qui conſulibus non paruiſſet, quinque bobus dixit, & duabus ouibus. Ouis erat decem obulis, bos centum, quod infrequens eſſet id temporis nummi vſus apud Romanos: ſed pecudibus & armentis cenſerentur. Vnde facultates ſuas etiamnum à pecudibus peculium nominant: & vetuſtiſſimè boue vel oue, vel ſue fuerunt ſignati, filiisq́ ſuis Suillis, Bubulcis, Caprariis, Portiis nomina indebant. Idem in Poplicola.

PROGYMNASMA
TERTIVM ET VICESIMVM.

Rei ruſticæ partitio, tum inſtrumenta, officiaq́ ruſtica.

AVDITORES, EXPLANATOR.

AVDITORES. Quod emendatiſsimos illos Georgicorum libros P. Virgilij Maronis, cuius imago toties ferit animos noſtros: cui molle atq; facetum annuerunt gaudentes rure Camœnæ: quique rem ruſticam (ſicuti te ex Iunio Columella memorantem audiuimus) vt M. Cato primus latinè loquentem, Saſernæ pater & filius eruditam, Scrofa Tremellius eloquentem, M. Terentius Varro expolitam, ita ipſe carmine quoque poten-

potentem fecit, publicis & quotidianis interpretationibus declarandos delegiſti, haud procliuè dictu eſt de me, & his duobus contubernalibus meis, quanta ob id in voluptate & lætitia ſimus. Nam quod infecti litteris conſenſu loquuntur, perampla, perquam varia, ad cognoſcendum perliberalis atq; vtilis, & ſuauis eſt pertractatio, quam nobis ſuauiorem efficit tua in exponendo pridem ſpectata eruditio, & induſtria ſingularis. Sed quoniam tenemus occaſionem, quam aucupabamur, viſum eſt percunctari te, quot partibus tandem opus ruſticum, ſeu ruſticationem vniuerſam putes comprehendi. E. Quatuor, ſi quidem Maronianam diſtributionem amplectimur. Earum princeps in cultu & agitatione agrorum: altera hortorum ſiue arborum: tertia in tutela & tractatione pecoris: poſtrema in apum procuratione ſita eſt. Atque iſtorum ſingula explicaturum ſe, carminibus ſingulis in ipſa propoſitione, qui eſt exorſus ſcriptionis ipſe profitetur: tametſi in ſecundo de vitibus egit potiſsimùm, quod non diſsimulat. Itaque Columella præfat. lib. 10. ſe poëticis numeris expleturum Georgici carminis omiſſas partes affirmat: quas tamen & ipſe poëta ſignificauerat poſteris poſt ſe memorandas relinquere. Verſus accipite.

Quid faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, vlmiſq; adiungere vites
Conueniat, quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis.

A. Quam tu huius quadripartitionis cauſſam? E. Quam ex Varrone Seruius. A. Quam tandem? E. Omnis

E. Omnis terra quadrifariam diuiditur. Aut enim aruus eſt ager, id eſt ſationalis: aut conſitus, id eſt, aptus arboribus: aut paſcuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut floreus, in quo ſunt horti apibus congruentes & floribus. A. Quænam eſt quę nunc reperitur Varronis diuiſio? E. Auctoribus quamplurimis enumeratis, qui de ruſtica diſciplina commentarios reliquiſſent, ex quibus peterentur, quæ ſibi deeſſent, hæc ſubiungit. Quò breuius de ea re conor tribus libris exponere: vno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de villaticis paſtionibus. Videtis hunc tres partes feciſſe, & in totidem volumina contuliſſe? Quanquam, ſi ad viuum quis reſecare volet, non erunt plus duæ, agricultura nempe & paſtoritia: cuius rurſum partes duæ, agreſtis paſtio, quæ pecuaria nominatur, & villatica. A. Cur non plures? E. Quia tempore deficeretur: ſic enim librū non minus grauiter quàm feſtiuè orditur. *Otium ſi eſſem conſecutus, Fundania, commodius tibi hæc ſcriberem, quæ nunc, vt potero, exponam, cogitans eſſe properandum, quod (vt dicitur) ſi eſt homo bulla, eo magis ſenex. Annus enim XXCI. admonet me vt ſarcinas colligam, antequam proficiſcar è vita.* A. Quid Columella? quo ſe pacto geſsit? abſolutiſsimè certè has res, quantum nos æſtimare poſſumus, videtur exſecutus. E. Nullum caput à Virgilio explicatum prętermiſit: etiam de villaticis paſtionibus, vt Varro diſſeruit. A. Nondum eius diſtributionem attuliſti in medium: libros ſanè multos conſcripſit. E. Teſtificatur ipſe in vndecimo, tam magnam & diffuſam eſſe ruſticationis materiam, vt ſi partes eius velimus percenſere, vix numero comprehendam⁹. Sed vbi docuero vos, quid per quos, quotq́ꝫ

libros

libros diſputauerit, quænam illi partes, & qui numerus potiſsimùm placuerit ſine dubitatione cognoſcetis. A. Iſtuc maximè exſpectamus. E. Duobus primis agriculturam explanat: tribus inſequẽtibus agit de re vineatica: ſextum & ſeptimum in ratione habendi pecoris conſumit: octauum & nonum villaribus educationibus impertit: decimum attribuit hortis. Singularem, ſeu vagum, ſeu extraordinarium, quem vocare licet tertiumdecimum, dicat vitibus rurſum & arboribus. Vndecimus & duodecimus ſunt tanquam ſupplementa & appendices, in quibus de villici ac villicæ officiis denuo, de hortorum cultura iterum, de conditura fructuum ſermo eſt: quod poſtremum nec Varro neglexit. In Catone nullus ordo: varia tamen, & conciſè explicata vnius generis ſupremi eruditio. Plinius libris aliquot, at non ita partitè ruralia deſcripſit, quando hoc eius præcipuum inſtitutum nõ fuit. Palladio per duodenos menſes ire, & quid quoque fieri conueniret, docere collibuit. Hi ſunt quos vt inprimis idoneos rei ruſticę auctores proferre poſsimus. A. Ex eo quod Columella fecit, rectè quis partes ſex conſtituerit. Agriculturam, vineaticam, pecuariam, paſtionem villaticam, rem hortenſem, rem arborariam: quas duas vno quodam, hortorum nomine ſcilicet, qui volet, complectatur: quod in hortis quoq; ſeruntur arbores, etiamſi extra eos ſæpe, vt in pomariis, & arboretis. E. Optimè intelligitis. A. Plura non eſt cur nunc quidem velimus hoc de capite. Verum enimuero, inceſsit nos admiratio, quid Virgilius noſter, cum ei placuerit primi libri particulam quandam eſſe

enumerationem inſtrumẽtorum ruſticorũm, tam ſtrictim ea, & ſuſpenſa manu attigerit, iſtis verſibus videlicet.

Vomis, & inflexi primùm graue robur aratri,
Tardaq; Eleuſinæ matris voluentia plauſtra,
Tribulaq; trabeæq;, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei, viliſq; ſupellex.
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Continuò in ſyluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante iugò leuis, altaq; fagus,
Stiuaq;, quæ currus à tergo torqueat imos.

E. Si verſiculos duos, qui abs te pronuntiatis proximè antecedunt perpenderitis, nihil admirationis apud vos reſidebit. A. Hi ſunt.

Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.

E. Ecce, non de quibuſuis, ſeu omnibus prorſus operum agreſtium inſtrumentis ſe ſcripturum denuntiat: ſed de iis tantum, quæ ad meſſem, ſeu ad arationem poſtulantur. Veruntamen de his ipſis velut in tranſcurſu, parũ conſummatè. Auctorum ſiquidem primariorum, & veluti ordines ducentium conſuetudo tenet, nec vſq; à capite quiduis arceſſere: nec vſq; ad calcem omnia perſequi, nihilq; quantumuis leue ac minutum præterire. Quocirca & Varro, cum inſtrumenta tripartitò diſtribuiſſet, de tertio genere breuius mihi videtur poſtea diſſeruiſſe, & pauciora quàm poterat recenſuiſſe. A. Benè hoc quidem: nos interim imperitiores de armis iſtis ac ſupellectile ſat multa ignoramus, quæ igno-

ignorantia per te liberabimur ſi annuis: atq; vt annuas te oratum ſummopere volumus. E. Geram vtique morem, dummodo hac conditione, vt quæ tritiora & vſurpatiora vobis arbitratus fuero, ea taceam: cætera ſic enumerē, vt aliqua paucis quid velint declarem. Vter veſtrûm iſta neſcit: flagellum, ſudes, palus, vallus, linter, aqualiculus, vehiculum, vectabulum, carruca, rheda, traha, plauſtrum, mulctra, mulctrale, mulctrum, quæ tria eodem intellectu dicuntur. Vas in quo lac mulſum ſeruatur, ſinum dicitur. Virgil. Sinum lactis, & hæc de liba Priape quotannis Exſpectare ſat eſt. Area, ſtabulum, hauſtrum, vrna, pedum, cribrum, & ὑποκοριστικῶς cribellū, cuius partes circulus & rete. A. Quàm iocosè Plautus de veſte lacera pluribus locis & foraminoſa: pellucet crebrius quàm cribrum? E. Ludit in παρωνομασίᾳ, vt ſolet: in ſchema latinis eſt Annominatio. Redeamus vnde pauliſper deflexim us. Hæc, inquam, & ſimilia tacebo, quæ in ſcholis elementariis diſcuntur à puſillis pueris. A. Tuę poteſtatis res eſto. Et hæc nouimus, & illa, iuncetum, arundinetum, cannetum, dumetum, coryletum, quercetum, ficetum, caſtanetum, pinetum, glabretum, vepretum, ſpinetum, frutetum, ſenticetum, ſalicetum & ſalictum, fimetum, carectum, viridarium, pomarium, viuarium, violarium, roſarium, cucumerarium, cucurbitarium, latifundia, prędia, ſpicilegia, volutabra. Hæc effudimus, vt aliqua pars laboris minueretur tibi. E. Qui dum? de inſtrumentis pollicebar me dicturum, at iſthæc iam recitata non ſunt profectò in inſtrumentis. Quare alia recitare opus eſt, ſi onere leuiore

me vultis incedere. A. Omittas igitur licet, dolia, ſeu vaſa olearia, amurcaria, vinaria, frumentaria, crates ſcirpeas, ornamenta bubus, inſtrata aſinis, labra, infundibula, ſitulas, trullas, matelliones, alluos & aluearia, molas truſatiles & aſinarias: illæ ab hominibus ſeruis trudebantur. Manubrium quo mouebatur mola, molile, pilas, fabariam, farrariam, ſeminariam, ad nucleos ſeminum excernendos, cūlleos, torcularia, torculos, trapetum & trapetas, cuppas, pauiculas, naſiternas, vaſa aquaria, quòd tres naſos, id eſt, tres anſas haberent: ideò naſiternas ſcribunt. Ita Vatinianis calicibus aſsignat naſos Martialis: & Iuuenalis.

Tu Beneuentani ſutoris nomen habentem
Siccabis calicem naſorum quattuor.

Feſtus. Naſiterna eſt genus vaſis aquarij anſati & patentis, quale eſt quo equi perfundi ſolent. Nempe poſt confecta ſpatia in Circēſibus, vt recrearentur. Vlpianus. Neq; thymelici, neq; xyſtici, neq; agitatores, neque qui aquam equis ſpargunt. Corbes doſſuarias, feretrum ſtercorarium, modios & ſemodios, ligones, occas, ſarcula, fiſcellas, qualos, cola, prælum, lacum. Omitte etiam incernicula, furcas bicornes & tricornes, hoſtorium, ſiue radium, bidentes & tridentes, ſaccos, falculas, falces meſſorias, fœnarias ſeu fœniſecas, putatorias, quibus in arboribus & vitibus vtimur: ob illud arborariæ & ſyluaticę: ob hoc etiam vinearię, ſeu vineaticæ nominantur. Falces ſtramentariæ ſunt, quibus poſt meſſem ſtantia in ſegete ſtramenta deſecamus. E. Quàm multa memoriter? Ego verò cū animaduertam non ita magnā relictam eſſe inſtrumentorum

ruſti-

ruſticorum ad enumerandum explicandumq́ copiam, non ſequar certum ordinem, etſi decreueram: ſed mixtim ac promiſcuè proferam, vt quidq́ vel ad agrũ, vel ad vineam, vel ad aliam quandam partem georgices pertinens occurrerit. In falcibus non abs re fuerit ex Columella vobis deſcribere vinitoriam. *Eſt, inquit, ſic diſpoſita vinitoriæ falcis figura, vt capulo pars proxima, quæ rectam gerit aciem, culter ob ſimilitudinem nominetur: quæ flectitur, ſinus: quæ à flexu procurrit, ſcalprum: quæ deinde adunca eſt, roſtrum appellatur. Cui ſuperpoſita ſemiformis lunæ ſpecies, ſecuris dicitur. Eiusq́ velut apex pronus imminens, mucro vocatur.* Illico quod ſingularũ partium munus ſit adiungit. *Cum vinitor in aduerſum preſſa manu deſecare quid debet, cultro vtitur: cum autem retrahere, ſinu: cum alleuare, ſcalpro: cum incauare, roſtro: cum ictu cadere, ſecuri: cum in anguſto aliquid expurgare, mucrone.* Hactenus Columella. Cylindrus lapis teres, ſeu columna lapidea rotunda à volubilitate dicta (nam κυλινδεῖν eſt voluere) ad aream terramúe complanandam comparata. Virgil. Area tum primum ingenti eſt ęquanda cylindro. Bipalium inſtrumentum ad fodiendum, vtrinq́ dentatum. Rutrum quo arena aut tale quid eruitur: inde rutellum. Marra herbas inutiles exſcindimus. Irpex genus raſtri ferrei, bene dentatum, herbis in agro extirpandis. Paſtinum bicorne ferramentum, quo ſemina panguntur. Sarracum ad moles & onera vehiculum. Merga genus furcæ ad leuandos fœni frumentíue manipulos in currum. Catellæ per diminutionem à catenis. Pecten dentibus infixis ferreis aut ligneis cratis, ad operienda ſemina. Quibus vites nituntur adminicula, pedamina, pedamenta, pali paxilli, ſtatumina, ridi-

cæ dicuntur.Serra & ſerrula etiam vtuntur ruſtici, non modo fabri materiarij,aut arcularij. Sic item runcis,runcinis,dolabris,dolabellis,terebris & terebellis. In picatione vaſorum inſtrumentum adhibebant, quod à pice veteri abradenda, vt noua adderetur, radula nômen habebat. Numellæ genus vinculi quo quadrupedes alligantur. Ductarius funis, qui per orbiculos trochleæ traiicitur. Amphoræ ſparteæ,vt vrnæ è ſparto ad vinum metiendum parabantur. Quod ſi futiles eſſent, tractando ſæpe, id quod in metiendo fit, frangebantur.Sporţæ fæcariæ ſunt, quibus incluſa fæx prælo ſupponitur, vt vinum fæcatum exprimatur. Falculæ ruſcariæ quibus rubi ſentesq́ ſecantur.Dolia condendis vinaceis acinatitia vocantur à Varrone.Cumera vas vimineum aut fictile fructibus recipiendis aptũ,à Græcis κυψέλη. Triticum aut hordeum pauperes in cumeris recondebant, vt diuites in granariis. Horat. Cur tua plus laudes cumeris granaria noſtris? Cumeram vocabant antiqui, ait Feſtus, vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis vtenſilia, quod & camillum dicebant, eo quòd ſacrorum miniſtrum κάμιλλον appellabant. Verùm in huiuſmodi rebus ſæpe magis genus ipſum, quàm ſpecies intelligitur: propterea quod nec in inſtrumentis,nec in aliis infinitis omnia locis omnibus,aut quouis tempore,aut eodem etiam in loco ſemper ſunt eadem, nec pingi ſtatim poſſunt. Mutantur mores, mutantur artes, mutantur homines, mutantur curſus fluminum, mutatur mundus, & elementa: quid ni mutentur vocabula & inſtrumenta? A. Eſt

proꝛſus,quemadmodum ais. Citemus teſtem Horatium.

Debemur morti nos noſtraq́;, ſiue receptus
Terra Neptunus claſſes Aquilonibus arcet,
Regis opus, ſterilisq́; diu palus aptaq́; remis
Vicinas Vrbes alit & graue ſentit aratrum:
Seu curſum mutauit iniquum frugibus amnis
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt:
Nedum ſermonum ſtet honos & gratia viuax.

Cæterùm quia ſuperius aliquot curruum genera protuliſti,cupimus ſanè doceri partes rotæ quibus vocibus afficiantur: non enim ſcitu vulgare ac facile ſentimus. E. Sunt radij. Eſt deinde abſis,ipſa curuatura rotę.Ouid.2.Metamorph.in deſcriptione currus Phœbi.

Aureus axis erat,temo aureus,aurea ſummæ
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Canthus vocatur ferrea lamina, quæ aliâs abſis. Modiolus eſt medium rotæ, cui hærent infixi radij. Eius foramen, in quod axis immittitur, tubus rotæ. Obex autem, ſeu paxillus ille, qui rotæ in extremo axe præfigitur, ne excidat, embolium ab immittendo. Annulus eſt ferrum orbiculare, quod modiolum inter & paxillum intercedit, ne modiolus extremus atteratur. Sufflamen quod rotæ iniiciunt aurigæ & ruſtici, ne currus in præceps feratur. A. Quid nominis eſt illi materię,quo axis vngitur, vt faciliore circumactu rota verſetur? E. Axungia. A. Et tegeti qua currus operitur? E. tympanum. A. Quid ventilabrum? E. quo acceres, & retrimẽta ad ventulum excutiunter expurganturq́;:idem quod vannus. A. Quid cochleæ in torculari? E. Per quarum capreolatos amfractus

attollitur demittiturq́ prælum, aut rotæ, aut ſuculę verſatione. A. Quę nunc interrogemus alia, non veniunt in mentem, niſi ſtabulorum genera: quæ tametſi ad inſtrumenta nihil attinent niſi remotè, tamen ea nobis ſubiice. E. Equile, bubile, ouile ſiue caula, caprile: porcorum eſt non porcile, ſed hara & ſuile: Varroni nihilominus & anſerum ſtabulum ſæpius hara dicitur. Gallinarium, auiarium, columbarium: ſic enim vulgò appellant ædificium ipſum, & locum columbis alendis deſtinatum. Sed Columella & Varro hanc vocem capiunt pro nidis, & loculamentis ac cellis, in quibus ſingula paria, oua & pullos faciunt. A. De ruſticis officiis aſperge nonnihil. E. Memoriæ inſtaurandæ & fouendæ cauſſa magis, quàm intelligendi credo vos iſtuc petere. A. Tu modo da quod petimus. E. Ad ruſtica opera referuntur agricolæ, ruricolæ, aratores, coloni, olitores, meſſores, colligatores, foſſores, vinitores, vitiſatores, vindemiatores, fœniſecę, frondatores, ſatores, ſartores, occatores, procuratores, prędiatores, qui nempe rerum prędialium ſunt periti, porculatores, mellarij ſeu meliturgi, columbarij, auiarij, caprimulgi, equimulgi, bumulgi, operarij, gallinarij curatores, iugarij, qui iungunt boues, qui, inquam, iugum bobus imponunt ac detrahunt, villici, ſalictarij qui ſalictum curant, & ex eo materiam ſalignam viti pedandæ iugandæq́ parant. Paſtorum denique omne genus, bubulci, ſubulci, opiliones, caprarij, armentarij, aſinarij, equarij, anſerarij. Hæc deuoratote, & aliâs vel à me, vel à mutis magiſtris, cum vſus venerit, plura requiritote. A. Sic certè, ſic faciemus. Cras ante meridiem

ridiem in Georgicis exponendis progredieris. E. Niſi quid mali ſuperuentura dies pepererit.

ANNOTATIONES.

GEORG. LIBROS P. VIRGILII) *Exemplaria propoſita ſibi habuit in his libris Maro Nicandrum Colophonium, hominem ab agro quidem remotiſſimum (qui tamen de rebus ruſticis poëtica quadam facultate non ruſtica præclarè ſcripſit, vt meminit Tullius in 1. de Orat.) Heſiodum, Aratum poëtas, Ariſtotelem & Theophraſtum philoſophos. Propter humilitatem porrò hortorum dotes eum fugiſſe, è tantùmq́ quæ retulit flores modo rerum decerpſiſſe confirmat Plinius lib. 14. in proœmio. Nec præcepta illius (vt aliorum quoque) ad omnes terras communiter, ſed ad ſolam Italiam Venetiamq́ præcipuè ſpectant, quod Seruius etiam monuit.* AVCTORIBVS QVAMPLVRIMIS) *Libro videlicet primo cap. 1. Planius ac diſertius lib. 3. cap. 1. in totidem partes rem ruſticam ſecreuit. Cum agriculturam, inquit, primò propter paupertatem maximè indiſcretam haberent, quòd à paſtoribus, qui erant orti, in eodem agro & ſerebant, & paſcebant: qui poſtea creuerunt, peculia diuiſerunt, ac factum, vt dicerentur alij agricolæ, alij paſtores. Quæ ipſa pars duplex eſt, tametſi ab nullo ſatis diſcreta: quòd altera eſt villatica paſtio, altera agreſtis. Hæc nota & nobilis, quòd & pecuaria appellatur, & multùm homines locupletat, & ob eam rem aut conductos, aut emptos habent ſaltus. Altera villatica, quòd humilis videtur, à quibuſdam ad-*

iecta ad agriculturam, cum eſſet paſtio. Cæterùm neque pecuariam eſſe partem agriculturæ, neque ad eam pertinere docuit idem lib.1.cap.2. Affirmat nihilominus ei affinem eſſe: vt dextera tibia alia eſt quàm ſiniſtra, ita vt tamen ſit quodammodo coniuncta, quòd eſt altera eiuſdem carminis modorum incentiua, altera ſuccentiua. Paſtorum vita eſt incentiua, agricolarum ſuccentiua: & ſuperioribus temporibus fuit, cùm homines paſtoritiam vitam agerent, neque ſcirent etiam arare terram, aut ſerere arbores, aut putare. Ab his inferiore gradu ætatis ſuſcepta eſt agricultura. Infra. Nec vllæ pecudes agriculturæ ſunt propriæ, niſi quæ agrum opere, quo cultior ſit adiuuare, vt eæ quæ iunctæ arare poſſint. In eodem cap. figlinas, arenifodinas (ſic enim legendum, pro, argentifodinas) lapidicinas ab agricultura diſiungit. Non enim ſi quis propter agrum, aut etiam in agro profectus domino, agriculturæ acceptum referre debet, ſed id modo, quod ex ſatione terra ſit natum ad fruendum. QVOCIRCA ET VARRO) *Percurre lib.1.cap.17.18.19.20.21.22. Quæ nominat inſtrumenta cap.22.& à nobis omiſſa fuerunt, hæc ſunt. Fiſcinæ, tribula, mallei, raſtelli, reſtes, tegetes, corbulæ. Quibus adde iſta ex Palladij lib.1.cap.43. Aratrum ſimplex, & auritum, dolabræ, ligones, lupi, id eſt, ſerrulæ manubriatæ minores, maioreſque ad menſuram cubiti, quibus facilè eſt, quod per ſerram fieri non poteſt, reſecãdo trunco arboris, aut vitis interſeri. Acus, per quas in paſtinis ſarmenta merguntur, vangæ, runcones, quibus vepreta perſequimur, ſecures ſimplices, vel dolabratæ,*

caute-

cauteria, caſtratoria ferramenta atque tonſoria, vel quæ ad animalium ſolent pertinere medicinam. Inſtrumentis adnumerat ibidem tunicas pelliceas, cucullos, ocreas, manicas de pellibus, quæ vel in ſyluis, vel in vepribus ruſtico operi & venatorio poſſint eſſe communes. Enumerantur item multa à Catone cap. potiſſimum 10.11.12. è quibus explicata habemus non pauca à Turn. lib.7. cap.22.23. 24.25. Nos aliqua libabimus. Ornamenta boum intelliguntur Catoni, quibus ad arandum ornantur, vt ſtrata & ſubiugia. Cinctus dicitur & ſemicinctium: ille enim eſt latior, hoc multò arctius & anguſtius: ſic funis & ſemifunium: funis enim craſſior eſt & maior, ſemifunium tenuius & gracilius. Ferrea dicitur tacito furca vocabulo. Rutabulum ad focum pertinet, nos palam vocamus. Labrum lupinarium eſt, in quo aqua lupinus maceratur, vt eius amarities eluatur. Labrum elüacrum, in quo aliquid eluitur, & lauatur, quod ſordidum eſt. Fullonica pila qua tunduntur veſtes & panni vt poliantur, quod hodiéque opera rotarum aquariarum ſublatis pilis fieri videmus. Tela iugalis eſt tela iugo impoſita, in quo texatur, ad aliarum telarum diſcrimen, quæ pinguntur acu, texuntur radio, pectine, aut alio genere, ſine iugo tamen: Ouid. Tela iugo iuncta eſt. Armarium, promptuarium eſt, è quo promitur cibus. Plaut. Capt. Cellas refregit omnes intus, recluſitque armarium. Quala ſataria ſunt, quibus ad ferendum opus eſt, id eſt, ad ſementem: vt lintres vindemiæ vſui ſunt, quæ & nauia, vt opinor, vocantur

Feſto:

Feſto: à ſimilitudine lintrium nomen habent. Aluei ſunt, quibus in lintres portantur collecta vua. Epidromum, eſt funis quo lectus ſubtenditur, in quo ſeruus cubet: nam lecti ſubtenſi ſtratis opponuntur. Torcularium locus eſt, vel ædificium, in quo ſunt torcula vaſa & trapeti. VEHICVLVM) ὄχημα *Græcis non carpentum aut currum modo, ſed ipſum quoq; iumentum quo vehamur: ſic Latinis vehiculum, quod ex lege Oppia probat Turneb. lib. 27. cap. 26. qua cauebatur, ne mulieres iuncto vehiculo vterentur. Vbi iunctum vehiculum eſt pilentum, quod iunctis trahitur iumentis. Denique quidquid vehit, vehiculum eſt: vt & nauis apud Plautum.* SINVM DICITVR) *Vas ventris tumidioris, & rotundioris formæ, natum à Græco* δῖνος, *cui coniecturæ fauet ſyllabæ in vtroq; vocabulo extenſio. Ac licet mutatio literæ d. in ſ. ſit inſolens: tamen cum* ἴσμεν *&* ἴδμεν *dicatur etiam ab ipſis Græcis, quid mirum eſt ab alienigenis eam eſſe permutationē factam, qui omnia ſolent ore ſuo vel corrumpere, vel aliquantum commutare? Hæc Turneb. lib. 1. cap. 16.* SERRA, ET SERRVLA) *Ducere ſerram cum aliquo, eſt altercari cum eo, verbis ſcilicet aſperis, & cum clamore tam blandienti, quàm blanditur in ſerra ſtridor. Tertullianus de corona. Quamdiu per hanc lineam ſerram reciprocabimus? Ducere autem ſertam cum aliquo, eſt cum eo laboris eſſe participem: nam ſerta* τὸ σχοινίον, *reſtis, funiculus. Vide Scalig. in 3. Varronis de re ruſt.* SATORES, SARTORES, OCCATORES) *Hegio ſenex in Capt. iratus Pſeudophilocrati. Sator ſartorq; ſcelerum, & meſſor maxume. Cui ille confidenter,*

Non

Non occatorem dicere audebas prius?
Nam ſemper occant prius quàm ſarriunt ruſtici.

Sarrire eſt ſarculo purgare ſegetes, euulſis herbis noxiis atq; inutilibus. Ab eo ſartor, nō ſolum à ſarcio. Occare eſt glebas comminuere, quæ ita velut occiduntur, vt eſt apud Varronem lib. 1. cap. 31. Cicer. in Catone occare mauult ductum ab occæcando. Quæ (terra) cum gremio mollito ac ſubacto ſparſum ſemen excepit, primum id occæcatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt.

PROGYMNASMA
QVARTVM ET VICESIMVM.
Agricultura, ſiue agricolatio.

DE compluſculis, qui flectentem me adoleſcentiæ metas, florentemq; ſtudiis ignobilis otij (quomodo de ſeipſo Parthenias ille noſter) amauerūt amore ſingulari, habeo in memoria extitiſſe Iunilium Camerinum: qui quod erat grandi ſenectute, quaſi poſtremum iam fabulæ ſuæ actum agere occipiebat. Hic me ſic amplexabatur, ſic ferebat in manibus, ſic fouebat, vt quanto interuallo cæteri alios, à quibus mediocriter diligebar, tanto ipſe cæteros quibus eſſem chariſſimus in colenda neceſſitudinis fideitate ſuperaret. Cumq; multa ſæpe iucundè & memoriter mihi de ſe narrare conſueuiſſet, tum iſtanc rem aliquando retulit, in hunc modum. Viuebat in hac ciuitate Iulius Clementianus ducta in matrimonium Sabina matertera noſtra, homo cùm omnis ſcientiæ liberalioris maximè compos, tum iudicio quoq; & ſuffragatione Tulliana perbeatus: quandoquidem ampliſſimis perfunctus honoribus, & rerum geſtarum gloria magni-

magnificus, eum vita curſum adeptus erat, vt verſari poſſet vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate, Ad hunc iuſſu patris optimi ac prudentiſſimi viri ego frater que meus Rogatus adoleſcentes, ſtudiorum in doctrina liberali poſitorum candidati ventitabamus: itaq; lateri humaniſſimi ſenis harebamus, vt nunquam pene dimoueremur. Multa ille aliàs inambulans, aliàs in hemicyclo ſedens prudenter diſputare, multa breuiter & commodè dicere, qua nos animis & memoria intima complexi, eius ſermonibus quotidie peritiores in litteris euadebamus. Fortè cecidit, vt in mentionem rei ruſtica delaberemur. Ibi nos ambo enixiſſimè orare illum, vt quoniam poſſet, & nobis vellet, & diei longitudo tempus largiretur, artes ruſticas ſummatim diſſereret. Quid plura? dedit affinitati, dedit beneuolentia, aſſenſus eſt. Eius totius inter nos habita ſermocinationis, ſiue ab eruditiſſimo viro profecta diſputationis capita ſententiasq; cum retinuiſſemus, poſtea iiſdem inter nos collatis ac celebratis libellum componere, quaque Clementianus in oratione ſua coarctauerat, ea dilatare, latiusque diffundere inſtituimus. Hic ego: non poſſum, inquam, quin exclamem latabundus: vtiliter, vtiliter Iunili: ſic enim auditionis veſtra fructus ad poſteros quoque permanabit. Serite vos etiam arbores, qua alteri ſaculo proſint. Verùm id opuſculum ecquid penes te eſt? Ille, immo eſt, ſtatimque de ſcrinio protulit, inſpiciendum porrexit. Vbi legenti altera pagina proceſſit, precibus quàm maximis onerare amicum inſtiti, deſcribendi copiam mihi ne denegaret: quod vt aliquandiu faceret, modeſtia qua praditus eſt eximia hortabatur. Dedit manus, deſcripſi, recenſui, publicaui commentariolum ſiue dialogum. Quem vt intentiore cura lectitent, quotquot ſereniores iſtas placidioresq; ſcrutantur litteras, monere adhortarique non dubitem.

IVNI-

IVNILIVS, ROGATVS, CLEMENTIANVS.

IVNILIVS. Sunt iſta vera, Clementiane, conſentientia cum illis, quæ à Cicerone in ſcriptis relicta videmus. Quem tu ſcriptorem quantopere admireris, vt in ore ſemper habeas, quantum diligas, non eſt vt quenquam fugiat, qui te norit. Omnium rerum, inquit, ex quibus aliquid exquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. Tu verò quid ſentias, hoc loco audire peruellemus: num hunc eundem amicum tuum, itemqúe noſtrum de ruſtica facultate putes condere potuiſſe volumina, ſi eò conuertere ſtudium operamqúe non horruiſſet. In illo quidem libro, quem ad Atticum de ſenectute ſuauiſsimum miſit, huius in ſe ſcientiæ ac poteſtatis ſpecimen illuſtre propoſuit. Atqui vulgus in eam opinionem diſceſsit, in ea re, in qua tritus non ſit, neminem rectè diſputationem ſuſcepturum. Tullium autem perinde vt Magonem Carthaginenſem, vt Catonem, Varronem Romanos, vt alios demum aliarum gentium in ruſticanis cogitationes defigere ſolitum, fundos, villas, hortos, prata, ſyluas, vineta obiiſſe, terram molitum eſſe, operis quippiam aliquando feciſſe, præſentemqúe & inſpectantem plurima obſeruatu didiciſſe, quis tam præpoſterè doctus vt aſſerat? tam diminuta & alienata mente vt credat? R. Ipſum hoc cum ex te quęrere pararem, frater quęſitum præoccupauit. Quare vna reſponſione natam vtrique dubitationem expedies. C. Quod auetis noſcere, haud eget conſideratione diuturna.

Homi-

Homines macti ingeniis, & eruditione pręſtabiles, quàm multa, quàm diuerſa monumentis ſæpenumero mandauerunt, quos eadem vſus nullus, experiendi cõſuetudo nulla docuerat? Aratus aſtrologiæ imperitus fuit: hic tamen verſibus ornatiſsimis de cælo ſtellisq; diſſeruit. Nicander Colophonius quanquam ab agro remotiſsimus, de ruſticis rebus præclarum poëma conſcripſit. Ergo hi poëtæ. Quid? plerique hiſtoricorum veterum iuxta ac recentium, quibus ſub ducibus meruerunt? quo ſe, aut vbi tandem militiæ ſacramento obligarunt? quibus vrbium, arciumque oppugnationibus, aut propugnationibus: quibus præliorum contentionibus interfuerunt? Nihilominus adeò enucleatè, diſtinctè, ſubtiliter, abſolutè omnia narrationibus explanant, non vt meditata, lecta, audita: ſed à ſemetipſis coram conſpecta, dicta, perpetrata commemorare videantur. In quorum album Homerus quoque vatum genitor & educator cum Iliade ſua referatur. I. Sanè quidem.

Res geſtæ Regumq́ꝫ, Ducumq́ꝫ, & triſtia bella
Quo ſcribi poſſent numero, monſtrauit Homerus.

Sed tu hoc nobis, quæſo, explicatius. C. Nihil illis quatuor & viginti libris niſi arma viroſq; canit: viros, inquam, & planè viros. Illic delectus militum, quorum munus, vt Imperatorum quoq; officium accuratè exprimitur. Sunt caſtrorum munitiones, impreſsiones, defenſiones, excubiarum ratio, pugnarum terreſtrium naualiumq; diſsimilia genera. Quàm illi cæco mens oculata? Prouidentia magna diſponit acies, egregiè militares conciones habet, claſſes ornat, frumẽtationem conficit, oppida

exercitu

exercitu circumdat, conſultat, legationes mittit, ſpeculatores conſtituit, fœdera ferit, inducias concedit, ſtrategematis vtitur, fortibus præmia pollicetur, ignauis ſupplicia comminatur. Hæc vniuerſa tanta cum ſapientia præſtat Homerus, vt numeroſas ductaſſe copias, & belli ſummam adminiſtraſſe videri queat. Quamobrem Stratocles, Hermias, Frontinus de Homerica rei militaris diſciplina commentarios vt colligerent excitati ſunt. Vt porrò ad alios pergamus, num populi motus, iudicum religiones, ſenatus grauitatem Ariſtoteles quamuis rerum naturæ callidiſsimus, philoſophorumq́ omnium conſummatiſsimus oratione ſua vllo tempore conuertit? Gloria quidem Iſocratis commotus, diſcipulos in vtramque partem dicendo exercuit: ipſe nec priuatim declamitauit, nec publicas cauſſas dictitauit. Nec Quintilianus rhetor acutiſsimus magis dixit, quam apud Græcos Iſocrates. Et tamen cùm hic, tum Ariſtoteles de doctrina dicendi præcipere quàm perfectiſsimè potuerunt. De Muſica ſcribere haud verentur, qui ipſi non canunt. Cornelium Celſum de medicina, quæ re non probaſſet, θεωρητικῶς, ἀλλ' οὐ πρακτικῶς ſcripſiſſe vagatur opinio. At eſt interim non poſtrema huius inter filios medicorum auctoritas. An verò arbitramini quæcunq; à Varrone, Plinio, Columella adducuntur, ſcientiam rtris, inquam, eos contemplando ſimul, & agendo conſecutos? Ita ſi ſapitis, deſipitis. Ipſum Plinium quæ attulit, aliena ſectantem veſtigia attuliſſe confirmo. De re nautica diſputarunt, qui ſe Neptuno nunquam crediderunt. R. Perquàm conſultò id, ne

potando perirent: magnis enim poculis inuitat. I. Idem eſt balneator frigidus: ſalſam præbet potionem & frigidam. C. Agnoſco Plautinum ingenium. De magiſtratu temperandaq; Repub. qui eius gubernacula attingere noluerunt, neque vllam publici muneris partem adminiſtrauerunt. In quo catalogo locare poterimus Platonem & Ariſtotelem, quorum de optimo ſtatu ciuitatis feruntur libri. Etiam Iſocratem, qui, quod eſſet officium Regis erga ſubiectos, ſubiectorumq; viciſsim erga Regem, duabus luculentiſsimis orationibus, patefecit. Leguntur & Dionis Chryſoſtomi de regno orationes, in quarum 2. Alexander Magnus Philippo patri officium regis ex Homero copiosè demonſtrat, poſtulatus ab eo cauſſam, cur hunc poëtam tantopere aliis neglectis admiraretur. Diogenes item captus & venditus, cum interrogaretur quid ſciret agere: ſcio, inquit, viris imperare: atque ad præconem: prædica, quiſnam dominum ſibi emere velit. Ad languorem vos exempla dabunt, ſi plura ſerie continuata, & alia ex aliis nexa protulero: itaque hîc modus eſto. I. Sit modus. At nos, en curioſitatem, exemplis apponi cauſſam rationemque cur fiat deſideramus. Reſidet enim ſcrupulus, quem iniecit quod de Annibale & Phormione legimus. Hunc ille dux experientiſsimus, & tot victoriis clariſsimus, vt ſenem nimiopere delirum (nam ſenilis ſtultitia deliratio appellari ſolet) notauit, quod videlicet ad aliquot horas de artibus imperatoriis, déque omni re militari dicere coram ſe nihil trepidaſſet, cum ipſe caſtra nulla vel pedibus, vel oculis ſaltem vnquam obiuiſſet, tubarũ rauciſonos

ſonos cantus auribus nec ſemel hauſiſſet. Similiter aliquis in Phormionibus ducat eos, qui exercitatione vſuq́ꝫ carẽtes, ſola freti theoria de rebus garriunt. C. Scientiæ magis continuatione ordinata præceptionum, ex notatione, animaduerſione, experientiaq́ꝫ deductarum, quàm ipſa obſeruatione & vſu continẽtur. Experientia eſt illa quidem tanquam obſtetrix quædam rationis & ingenij: contrà, eiuſdem magiſtra & pręſes ratio habetur. Quapropter potentes ingenio, plurimarumq́ue rerum intelligentia præſtantes, lectione & auditu eos adiuuante, melius vnumquodq́ꝫ cognoſcent ac diiudicabunt abſq́ꝫ vſu, quàm qui eo aſsiduiſsimè tractando & exercendo implicantur: vt errore turpiſſimo ſe Poenus induerit, & in reprehẽſionem ſtoliditatis incurrat, qui in Phormionem cum aculeo & maledicto facetus eſſe voluerit, à quo ſene doctiſsimo ipſe ἀμουσότατος, & barbarus doceri adhuc multa poterat, quæ neſciebat: quamuis in Italia per annos ſeptem & decem tot expeditionibus claruiſſet: toties Romuli feram & bellicoſam gentẽ deuiciſſet. Et profectò Scipioni Africano, à quo ante mœnia patrię ſuæ debilitatus & fractus eſt penitus, tertias aliquanto iuſtius ceſsiſſet, quam ſibi tam ſtultè arroganterq́ꝫ vendicaſſet. Dici aliter non poteſt, fuit in illo duce militaris ex vſu peritia longè maior, quàm in aliis non paucis, quorum nomen ad illuſtrem hominum memoriam inclaruit: ſed viciſsim cognitione, quam parit præcipuè lectio frequens (quæ vna pæne Lucullo tantum profuit, quantum Mithridates ſentire coactus eſt) cumulat auditio, prælongis interuallis vnus Phormio

Peripateticus illum anteuenit. Diſciplinarum igitur præcepta & theoremata citra vſum & exempla inueniri, conſtitui, proferri, propagari cum minimè poſsint: vt percipiantur tamen, actionem praxinq́ non flagitant: neq́ cum ipſa comprehenſione neceſſariò coniungendus eſt rerum vſus: licet perfectio experientiam intelligentiæ comitem requirat: quando illi quolibet in genere principem palmam iure ſuo depoſcunt, qui præceptionis rationem ad ipſam actionem accommodare, & áuribus oculos, oculis aures adhibere ſtudent. Hinc Iunius Columella, qui tot libris ruſticarum artium diſciplinas ſtudioſiſsima diligentia pertractauit, cum recitaſſet nomina complurium qui ſuis ſcriptis huic profeſsioni velut ſtipēdia & tributa contuliſſent, auctor eſt filio, vti eos prius aduocet in conſilium, quàm cum agricolatione contrahat: nec tamen credat, ſe vniuerſi negotij ſummam eorum ſententiis conſecuturum: quod talia ſcriptorum monumenta magis inſtruant, quam faciant artificem. Viſum & experientiam dominari in artibus. R. O diem nobis óptatum & fauſtum Iunili. Hem affinis noſter ſuis ſe laqueis inuoluit, nec euoluet. C. Quînam, mi Rogate? R. Nullum tibi effugium reliquiſti: pulchre abs te ipſo tibi omnis præciſa eſt excuſatio. C. In quo præciſa tandem? Miror tam lætis te affectum modis. An facinoris alicuius crimen mihi hæret, de quo me accuſare molimini? R. De compacto petituri ſumus abs te, quod iam quin pręſtes facere nequibis, niſi nos parum diligas. Ac ne teneamus te diutius, de ruſticis doceri peroptamus, quia ingenua nobis viſa eſt, &

ſuaui-

ſuauitatis plena cognitio. Id ſi ante abs te contendiſſemus, quàm tu hoc ipſum poſſe te, nihil ſuſpicatus atq; improuidus, demonſtraſſes, certum eſt, exorabilis non fuiſſes: obtendiſſes, nunquam te in agro verſatum, nec ſeminaſſe, nec meſſuiſſe, nec deplantaſſe ſurculos, nec paſtinaſſe, ac repaſtinaſſe vineam, nec paſcendo tuendoq́; pecori dediſſe operam, nec lac in caſeos coegiſſe, nec infirmas oues totondiſſe. Hęc & ſimilia diceres, vt ſubterfugeres. Nunc quia inficiari non audes, te iſta quoq; legendo frequentaſſe, & eminentiſsimo ingenio tuo ſingula penetraſſe, quáque vincis omnes, memoria omnia cuſtodiſſe, congeſtas exprome diuitias, ordinéque & breuiter etiam, tibi cognitiſsima, nobis indoctioribus ferme ignota in conſpectu pone: libenter tibi huncce diem vel totum dicabimus. C. Huccine tendiculæ veſtræ? O callidum & verſutum factum. Quid captus ego conſilij capiam? Difficile erit ex tempore. Tamen obſequar huic rogationi, magis experiundi voluntate, quàm perficiendi confidentia: vt ita, cum vobis morem geſſerim, potius ab aliis de imprudentia reprehendar, quàm à vobis de prætermiſſa beneuolentia accuſer. I. Gratiſſimum accidet Clementiane, & iis ſatiabimur, quæ in tua recordatione manent, quæq́; in buccam, ſiue ea multa, ſiue pauca ſint. C. De agricultura dicam primùm, quoniam pars eſt præcipua: deinde de paſtoritia, quæ in pecuariam, & villaticam paſtionem diſtribuitur: poſtremò de vineis & hortis, quas res Varro vix tangit, ſed tamen tangit: copioſius de iis Columella, Virgilius, & alij. Paruo autem pomœrio finietur hæc mea diſputa-
 tio,

tio,quod animo feretis æquiſsimo,vt oſtenditis. *I.* Sine dubio feremus: & eo maior nos iſtorum,quæ nullum ad vſum noſtrum,ſed tantum percipiendi ſtudio adducti exquirimus, exſpectatio inceſsit, quod te pro veteri ac perpetuo more tuo nulla oſtentatione vſurum ſcimus:& cùm apertè & diſpoſitè, tum verò etiam ſcienter & grauiter dicturum eſſe confidimus. *C.* Vos videritis. Vt igitur inde fundamentum huic ſermoni aſſumamus,vnde ſolent,qui cum ratione & modo de aliqua re inſtitutionem aggrediuntur: agricultura definiri poteſt, ſcientia quædam magna & neceſſaria, qua, quæ in quoque agro fructus percipiendi cauſſa ſeruanda ac facienda ſint, cognoſcimus. Huius artis quod hæc quatuor principia inducunt, aquam, terram, animam,ſolem,quibus ipſe mundus,& res omnes naturâ conſtantes efficiuntur, ſcilicet id totum falſa ratione receptum eſt, vt vſurpemus aliquid è Lucretio, & obiectus eſt error iſtis hominibus haud leuis. Hæc ſiquidem non ipſam artem continent: ſed frugibus, vt comprehendant,vt è terra exeant, vt aleſcant, vt maturis coquantur ſolibus neceſſaria ſunt, earumqúe principia verius nominantur: quomodo apud medicos quatuor elementis corpus hominis,quod ſcientiæ illorum ſubiectum eſt, non ipſa ſcientia componitur.Quòd ſi hoc volunt, terram ab agricultura cõſiderari velut materiam, animam,aquam,ſolem, (qua voce quidquid ſupra elementum aëris eſt, notare mihi videntur) velut cauſſas efficientes, verè illos ſentire manifeſta res docet.De forma ſilent,metam ſeu finem duplicem decernunt, vtilitatem, & voluptatem. Nam per cultu-

cultûram ſedulam, honeſtus ager, & quaſi ſpecioſus euadit,& ea de cauſſa plerunq; fructuarius magis, longéque vendibilior: quando quilibet quod eſt formoſius mauult pluris emere, quàm minoris quod eſt turpe, etiamſi fructuoſius. Numquid ſic res eſt, vt aio? I. Vt ais, ſic eſt prorſus. Neſcio quid ſit, cur elegantia & pulchritudo tam in iis quæ vita ſenſuq; orbata ſunt, quàm in iis quæ anima fruuntur, naturæ noſtræ tam valde lenocinetur, eamq; tanquam occultis quibuſdam funiculis ad ſe trahat, ſibiq; adſtringat. Satis hoc argumenti opinor, hominem eſſe, vt habitu & conformatione corporis: ſic animo ipſo & cogitatione venuſtiſsimũ atq; pulcherrimum inter animantes, quem tantopere inuitat, delinit, capit, & in ſe rapit quibuſcunq; in rebus elucens aliqua formoſitas, & ſpecies quędam liberalis. C. De hoc dicto amo te multum: perbene philoſophatus es. Cæterùm ille vtiliſsimus cenſendus eſt ager, qui idem ſaluberrimus. R. Salubritas hęc ſi pręſtari à colono poſſet. Vtinam, inquam, in arbitrio noſtro ac poteſtate conſiſteret. Nõ conſiſtit: nam è cęlo ac terra deducitur. C. Eſt in manu noſtra, Rogate, diligentia, eſt ſcientia, eſt impenſa, per quæ, vt agrum leuemus incommodis, ſi non vbiq; nec omnibus, at alicubi & aliquibus, non vetamur. Ad peſtiferam luem cęli grauioris mitigandam remedia antiqui multa pręſcripſerũt. I. Quęnam dicemus eſſe, quibus aruum aut peſtilentius ſit, aut incommodius? C. Quæ? genus terræ, genus aquæ, halitum tetrum qui exſpiratur, aërem feruidiorem, minus idoneas tempeſtates, afflatum venti nocentioris, & ſimilia. Atq; hæc huiuſmodi ſunt.

d 4 Partes

Partes agriculturæ quatuor numerantur, cognitio fundi, ſeu eorum, quæ ad ſolum terræ, villas & ſtabula pertinent. Inſtrumenta, ſeu res quibus agri coluntur. Quæ agenda in prædio. Quo tempore quidq; faciendum. R. Hoc initium, Iunili, ceſſantibus ac dormientibus nobis fertiliſsimam ſegetem, & prægnantes ſpicas pollicetur. Proinde de terra pauienda, areáque ad trituram præparanda cogitemus. C. Cauete ne vos exſpectata ſegetes vanis eludat auenis. I. Perge perge, quiduis cauebimus citius.

I. COGNITIO FVNDI.

FORMA.

C. Rurſum, quatuor in fundo videnda ſunt: eius forma, terrę natura, modus ſeu magnitudo, tutela. Formam quidem aliam natura largitur, aliam labor imponit: eſt namque hic ager bene natus: ille autem malè: & fundus alius probè conſitus, alius haud probè. Ergo illa naturalis appelletur forma, quandoquidem aliunde non exiſtit: hæc artificioſa, quoniam ab induſtria & arte accedit. Iterum, prioris formæ faſtigia ſeu ſpecies quatuor reperio, quod eſt ager quidam campeſtris, quidam collinus, quidam montanus, quidam inſuper in quem horum duo, aut omnia tria concurrunt: ita illis ſimplicibus, hæc poſtrema ſpecies erit compoſita. Iam ſingula genera, ſiue, vt vocabamus, ſpecies, alias ſenas ſpecies cohibent: ſoli pinguis vel macri, ſoluti vel ſpiſsi, humidi vel ſicci: quæ qualitates commixtæ & alternatæ, mirabilem agrorum varietatem creant, Depreſſa & infima, quoniam ſummis

mis & excelſis calidiora ſunt, aliter coluntur. Et collina aliter, quæ vt inter ſuprema & humilia medium locum tenent: ſic ambobus tepidiora ſentiuntur. In campeſtribus maturior eſt ſatio, maturior meſsis: in ſublimibus vtraque ſerior. Quædam feraciora, validiora, proceriora ſurſum, alia deorſum: illic vt arbutus, quercus, abietes, ſappini: hîc vt populi, ſalices, nuces græcæ, ac mariſcæ fici. In collibus humilibus maior ſocietas fructibus cũ campeſtribus, quàm cùm montanis: in altioribus contrà. Moderatè ſiccis ac pinguib⁹ campis, quàm præcipitibus locis melior prouentus ſegetũ. Quare & agri frumentarij celſiores habere planicies, & quam molliſsimè deuexi eſſe, poſitionem'q; campeſtrem imitari debent. Vineę lætiores ſunt in collibus, ſyluæ in montibus. Amplius commendatur locus campeſter, qui vnam in partem totus æquabiliter vergit, quàm qui eſt ad libellam æquus. Etenim hic cum aquæ non habeat delapſum, vliginoſus redditur, maximè, ſi eſt inæquabilis. Campum, inquit Columella, non æquiſsima ſitum planicie, nec perlibrata, ſed exiguè prona: collem clemẽter & molliter aſſurgentem: montem non ſublimem & aſperum, ſed nemoroſum & herbidum callidiſſimi ruſticarum rerum maximè probauerunt. De ſecunda forma hoc ſolum dixerim, plus reddere arua, & fœcundius reſpondere votis, quæ ſpeciem venuſtiorem ſunt adepta. Quod in arbuſtis & oliuetis pulchre in ordinem conſitis, & modicis interuallis, & aliis ſimiliter intelligite. Ex agro igitur æquè ſpatioſo, ſed non ęquè diligenter eleganter'q; conſito & minus bonum, & minus multum vini

frumentiq́ꝫ quin rediturum ſit, dubitare non decet. Fœcundior omnino eſt bene culta exiguitas, quam neglecta magnitudo. Minorem videas occupare locum, quod ſuo loco eſt poſitum: nec alterum alteri à ſole & luna tantum officere. Vites quoque & arbores ſi per ordines ſatæ ſint, æqualiter cæleſti lumine ſolis ac lunæ perfuſum iri, indeq́ue celeriorem fore coctionem fructuum, vberiorem copiam, grandiorem redigi poſſe pecuniam apertum eſt.

NATVRA TERRÆ.

Quod à primo proximum ſequebatur, ad conſiderationem vocemus, diuerſus ſoli habitus, ſeu terræ qualitas. Quippe noſtra plurimùm refert quid nobis illa neget, quid promittat, & quam ad rem bona, aut non bona videatur. Hîc fructuoſè vineta inſtituas, illic frumenti vtilior ſatio, alicubi leguminum, alicubi olerum, quibuſdam fundis ſtirpium. Ob naturam terræ eſt vbi platani, quercus, ficus, vites per hybernam tempeſtatem minimè amiſsis frondibus caluеſcant. Eadem in cauſſa eſt, cur multa in anno frugem iteratò fundant. Regionibus ac locis feris & inhoſpitis plures, habitatis atq́ꝫ cultis grandiores fœtus ac meliores prodeunt. Reperiuntur quæ tantummodo paluſtribus locis, lacubus, fluminibus vel nata, vel plantata viuant. Sunt terrę quędam pomis, vuis, aliis fructibus procreandis prorſus inhabiles. Quod admonuit Virgil. I. In Georgicis credo, & memini verſuum, quos, vt tibi ſit leuior labos, reddam è memoria.

Ac prius ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos & varium cæli prædiſcere morem

Cura

Cura ſit, ac patrios cultuſq; habituſq; locorum,
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ
Arborei fœtus alibi,

& quæ ibidem præterea adducuntur. C. Hæc in primo. Apertius etiam ac plenius idem poëta in ſecundo. R. Iam par videtur, vt ego ætate fratri meo ſecundus, ſecundo loco de ſecundo Georgicorum iſtos quos dixiſti verſus exhibeam. Excipitote.

Nec verò terra ferre omnes omnia poſſunt,
Fluminibus ſalices, craſſiſq; paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Littora myrtetis lætiſſima. Deniq; apricos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.

C. Probo iſtam in carminibus præſertim Maronianis memoria complectendis diligentiam. Denique in diſcriminibus non paucis ager agro præſtat. Noſcendæ etiam ſubtilius differentiæ terrarum, vnde ſingula genera numerantur. Eſt alia lapidoſa, alia argilloſa, alia arenoſa, alia glareoſa, alia cretoſa. Et vnumquodque horum in alia tellure admodum, in alia temperatè, in alia vix inuenitur: vt genus quodlibet ternos quaſi gradus cohibeat. Singulæ inſuper, quas in medium attuli terræ ſpecies, alias, & quidem ternas coercent: quoniam partim humidiores, partim aridiores, partim mediocres ſunt. Intereſt adhuc macra ſit humus an pinguis, an vtriuſque particeps. Indicia item haud fallacia tenentur, quæ tellus apta ſit culturæ: eáque vel ab ipſa dantur, vel ab iis certè, quæ ex ipſa generantur.

MODVS

MODVS FVNDI.

I. De modo fundi, quod erat in eius cognitione tertium, audire ſtudemus, niſi tu in hoc capite longior eſſe vis. C. Nolo ſanè, & promiſſæ breuitatis me decet eſſe memorem. Metiebantur agros, vt quanti eſſent cognoſcerent. Ad iſtas menſuras pertinent iuga, verſus, iugera. R. Ne iſta vocabula nobis obſcura relinquas. C. Iugum dicebant quod iuncti boues vno die exarare poſſunt. Verſum, centum pedes quoquo verſum quadratum. Iugerum quod quadratos actus duos habet. Actus quadratus, qui & latus eſt pedes C X X. & longus totidem. Iugeri pars minima ſcrupulum, id eſt, decem pedes in longitudinem & latitudinẽ quadratum. Sed quod Cleobulus ſapiens vnus è ſeptem, menſuram dixit eſſe optimam in rebus, hoc ad ſe quoq; vehementer attinere exiſtiment licet, qui agrum mercabuntur. Inter Pœnos circumferebatur: imbecilliorem agrum quàm agricolam eſſe oportere: quia cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus prẹualeat, allidi dominum. Nec controuerſum eſt, quin minus reddat laxus ager non rectè cultus, quàm anguſtus eximiè. Non fugit hoc Maronem, cuius eſt: laudato ingentia rura, exiguum colito. I. Quis igitur modus? C. Sua cuiq; moderata & voluntas & facultas. Quia verò ad modum fundi accommodanda eſt villæ ædificatio, agamus de villa hîc potiſsimùm, atq; inſuper de villico. R. Periucundum hoc nobis fuerit. Quid autem non iucundiſsimum in tota re ruſtica? Ipſo quidem in vſu haud omnia vel aſpectu, vel auditu, vel olfactu placent: vt neq; medico in ægrotis. Veruntamen vt à

medica:

medica, ſic à ruſtica theoria omnis abeſt moleſtiarum ſenſus, expleturq́ animus voluptate dulciſsima, ad quam eò feſtinamus amplius, quòd non paruam eius partem iam deguſtauimus. At enim cur te impedimus? C. Reuera nihil hæc voluptas ad illam, Rogate, qua deinceps eſtis cumulandi. I. Mi Clementiane, quantum pote, nos hodie delecta.. Nam quis præſtabit, parem nos in poſterum tam dulcis & cumulatæ lætitiæ ex ore tuo percipiendæ occaſionem eſſe nacturos?

VILLA.

C. De villa vrbana nihil, de ruſtica & frumentaria coniunctim. Ac de ſitu quidem eius & poſitione iſta. In demiſſo, humili, cauo loco, in conuallibus ideo prohibent excitari, quòd huiuſcemodi ædificiis effuſius de cælo prorupti imbres, flumina ſuper ripas excreſcentia, & per apertos campos exſpatiata, torrentium repentini affluxus importunam cladem detrimentumq́ grauiſsimum apportare ſolent. Sublimior deligendus locus, qui cum diem totum à ſole feriatur illuſtreturq́, cum etiam perfletur (& ita flatibus, ſi quid aduerſarium inferatur perquam facilè diſcutiatur ac repellatur: vti & beſtiolæ prope exiſtentes, quæ aut efflantur, aut aritudine breui interuallo extinguuntur) exiſtimari debet ſalubrior. Apud Columellam ſic eſt. Petatur aër calore & frigore temperatus, quem ferè medius obtinet collis, quod neq́ depreſſus hyeme pruinis torpet, aut torret æſtate vaporibus, neq́ elatus in ſumma montium perexiguis ventorum motibus, aut pluuiis omni anni tempore ſæuit: ſed

locus

locus paululum intumeſcat: ne cum à vertice torrens imbribus conceptus defluxerit, fundamenta conuellat. Hæc ille, Villæ frons auerſa ſit ab infeſto regionis vento: ſit autem oppoſita ad flatus eorum ventorum, qui ſaluberrimi, amiciſsimiq́; flare iudicabuntur. Ne in paluſtribus ædificatio ſuſcipiatur: néue circum, ſiue ad paludes, quod caloribus noxium virus eructant: & ibidem naſcuntur animalia quædam puſilla, quæ aciem oculorum noſtrorum fugiunt, ſeu quæ oculis conſequi nequimus: & eadem vbi in corpus humanum vnà cum ſpiritu per os perq́; nares ſeſe inſinuauerint, difficilibus ad curandum morbis dant initium. Item alia infeſtis aculeis armata, denſiſsimis examinibus in nos inuolantia, natrices quoque & ſerpentes ibidem enaſcuntur: ſitus atque humor inſtrumentum ruſticum, ſupellectilemqúe, conditos inconditoſqúe fructus corrumpit. Vetant inſuper iuxta viam militarem ædificare, quod prætereuntium viatorum populationibus, & aſsiduis diuertentium hoſpitiis res familiaris infeſtatur. Si editior ſitus ripæ villã profluenti ſuperponere patietur, caue ne aduerſo amne, vt à tergo potius, quàm præ ſe flumen habeat. Amnes enim plerique æſtate vaporoſis, hyeme frigidis nebulis caligant: quę niſi vi maiore inſpirantium ventorum ſubmouentur, pecudibus & hominibus peſtem conciliant. Quanquã Homerus omnino è flumine ſemper antelucanas auras inſalubres veriſsimè tradidit. Ad exortus æquinoctiales aptiſsimè villa locabitur, quòd inumbratur æſtate, irradiatur hyeme. Spectare villa in æſtuoſis locis ſeptentriones debet, inquit Plinius,

nius, meridiem in frigidis, exortum æquinoctialem in temperatis. I. Quàm magnam faciet paterfamiliâs? C. Ad fundi amplitudinem eius magnitudo dirigetur: quò neque fundus villam quærat, neq; villa fundum, vt Catonis verbum eſt. Conſepta diffuſiora maiores impenſas deſiderant vtrobique, tum vt conſtruantur, tum vt ſarta tecta conſeruẽtur. Cellæ igitur & horrea tam numero quàm capacitate fructibus atque meſsi reſpondeant. Dicam nunc quę in villa ędificanda ſint. R. Bene hoc ſubiungis: etenim videbatur abs te ordo ipſe rerum poſtulare. C. Propter ianuam, Procuratori, & ſupra ianuã habitationes extruendæ, vt ingredientes egredientesq; videre facilè poſsit. Curandum, vt ſit, vbi ſerui opere faciendo laſsi domum venientes, aut afflicti calore algoréue ſe recipiant. Cellę paſtorum vicinæ pecorum ſuorum ſtabulis erunt: ſic enim commodius ea curabunt. Culinam pręcipiunt altam fieri, ne ſit contignationi metuendum incendium. Amplam quoq; Columella deſiderat, quod in ea hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiebantur, cibus parabatur & capiebatur. Aquam villa intra ſe natam, aut foris è perenni fonte inductam, aut ſaltem maximè propinquam habebit puteale, quæ nec hauſtus ſit profundi, nec ſaporis aut amari aut ſalſi. Stabula ita condentur, vt nec frigore, nec calore vexetur pecus. Domitis armentis bubilia gemina poſtulant, alia nimirum æſtiua alia hyberna: gregibus reliquis ex parte tecta loca, vbi per hyemem ſtabulentur, ex parte ſubdialia, celſis incluſa parietibus, vbi per ęſtatem. Hoc etiam in præceptis poſuęrunt, cuſtodiendum

in

in extruendis ſtabulis, ne quis humor illaberetur: ſi quis ibi extitiſſet, vt celerrimè deflüeret: quò nec parietum fundamenta exedi, nec pecudum vngulas corrumpi contingeret. Latitudo bubilis pedes patebit decem, nouem minimùm, vt & beſtię com modius procumbant, & iugarius facilius circumeat. Deinde conſtituentur cellæ olearię, torcularię, vinariæ, defrutariæ, fœnilia, palearia, apothecæ, horrea. Humida, vt vinum, oleum in plano aſſeruanda: ſicca, vt frumenta, fœnum, frondes, paleæ, & reliqua pabula tabulatis committenda. Granaria ſcalis adeunda, quæ anguſtioribus feneſtellis Aquilonibus inſpirentur. R. Cur Aquilonibus? C. Quòd illa cæli poſitio frigida in primis, ac nequaquam humida cum ſit, idcirco perennitatem conditis frugibus impertit. Cella vinaria à balneis, furno, ſterquilinio, & aliis immunditiis procul diſtabit: à ciſternis & ſaliente ſimiliter: nam exhalationes iſtorum humidæ vino dant perniciem. Fumarium, vbi materia recentius cæſa feſtinatò ſiccetur, prope balneas fiet. Plauſtris, inſtrumentisq́ꝫ cæteris, quibus cælum pluuium nocet, ampla tecta in corte curanda. Cors identidem operta ſtramentis ac palea, pecudumq́ꝫ pedibus concultata, lætamen ſaturandis agris ſuppeditat. Secundum villam requiruntur furnus, piſtrinum, piſcinæ minimùm duę. I. Vah, piſcinę? quid agreſtibus cum piſcinis? credo, vt in piſcatores mutentur agricolæ. C. Non tales piſcinæ, Iunili, quales tu interpretaris: quanquam & has ad paſtionem villaticam adiunxit Varro. I. Cedò quæ? C. Altera qua vtantur anſeres & pecudes: altera vbi lupinum, virgæ, vimina

mina & alia macerata, & in aquam demiſſa vſibus noſtris opportunius inſeruiunt. Sterquilinia item bina: vnum quo noua purgamenta conferantur e-lata è villa, & in annum conſeruentur: alterum ex quo iam vetuſcentia benéque putria vectanda petantur. Stercorata colluuie proficiunt, vt cibatu quodam horti, pomaria, arbores, olera. Quam ob cauſſam ea in vicino eſſe volunt, quo poſsit illa multiplex & commiſta ſpurcities ac ſanies influere. Ambo ſterquilinia piſcinarum more deuexa erunt leni cliuo, & extructo pauitoq; ſolo, vt humorem tranſmittat. De villa hactenus: deinceps de villico agamus, vt propoſuimus. R. Admouemus aures, & quidem haud minus quàm antea ſitientes.

VILLICVS.

C. Officia Villici, quæ plurima ſunt, decurram vt breuiſsimè potero. Cui hæc præfectura mandabitur, hunc oportet eſſe ætate viridi ſeu media, ab anno triceſimo vſque in ſexageſimum: quoniam adoleſcentiæ ad imperandum deeſt auctoritas: & ſenecta non eſt ſufferendis laboribus operoſis. Ex popinis & ganeis, ex alconibus, hiſtrionibus, ex ludicrarum, ac delicatarum artium exercitoribus ac profeſſoribus, ex pediſſequorum & lecticariorum turba, ex formoſulis & feſtiuis non prodeunt probabiles Villici. Ille compos laudis euadet, qui peritiſsimis agricolis commendatus, à puero in agreſti negotio operas dederit, lacertoſus, viribus valentibus: qui nō à ſubiectis quid quóue modo faciendum ſit diſcat: ſed eos ipſe doceat tanquam magi-

ſter diſcipulos, nec verbis tantum, verùm etiam exemplis. Si peculium habuerit, & in matrimonij ſocietate conſeruam, à qua contineatur & adiuuetur, ex qua pater fiat, non opinor eſſe dubitandum, quin ſtabilior, fundoq́ coniunctior, & domino fidelior ſit futurus. Si quem operarium impigrum in munere ſuo aſsiduumque notauerit, eum feriis ſua menſa dignabitur. Vrbem & nundinas niſi rei neceſſariæ aut emendæ, aut vendendæ, non adibit: ne ex abſentia ſua familiæ ceſſationis delictorumúe naſcatur occaſio. Duplicia videbit vt ſint inſtrumenta: ne ſi quid in operę vitiabitur, à vicino mutuum ſumere compellatur. Et in vrbe dominus, & ruri villicus ſupellectilem ruſticam omnem ſcriptam, & ſuo quæque loco poſita habebit. Sic familiam veſtiet, vt aduerſum frigus, ventum, pluuias eam pellibus manicatis, centonibus, ſagatis cucullis muniat. Imperia nec remiſſa erunt ac diſſoluta: nec inhumana tamen & crudelia. Proinde ſciat, qualis quantusq́ labor cuilibet iniungendus. Etenim nec robuſtiſsimus exſequatur iuſſa, ſi, quid agat neſciat: nec peritiſsimus peritè agat, ſi ſit inualidus. A peccatis abſterreat, peccanteſq́ue puniat, ſi idem obtinere potuerit, potius verbis quàm verberibus, vt magis ſeueritatem vereantur, quam ſęuitiam deteſtentur. Qui de operariis præſtabunt, cum iis communicandum, quę facienda ſunt opera. Sic enim aliquo loco & numero ſe haberi cum arbitrentur, accuratius ſuo in officio verſantur. Eodem pertinet, vt eos aut cibariis, aut amictu, aut remiſsione operis, aut aliqua demum conceſsione liberalius tractet. Opera frequentiſsimè inſpiciet,

ciet, eáque exiget. Nulla, vt Catoni placet, maior vel nequiſsimi hominis cuſtodia eſt, quàm operis exactio. Ne pecuniam domini, vt ſibi negotietur, in pecore, aut aliis rebus promercalibus occupet. Quod ignorat, quàm citiſsimè ſtudebit addiſcere, & ſciet ſe neſcire quod neſcit. Hoc cum in villicatione vniuerſa, tum in cætera vita pretioſiſſimum eſt intelligere. R. Hoc ipſum dixiſſem niſi anteuertiſſes: etenim in lingua hærebat. C. Capite reliquum. Somni viniq́ parciſsimus ſit, quoniam vtraq́ impedimenta ſunt diligentiæ. Ebrioſo cura officij cum memoria perit: & ſomniculoſo plurima effugiunt. A venereis cupiditatibus ſit alienus: quibus ſi ſe permiſerit, non aliud quàm quod amat cogitabit. Ne habeat paraſitum. Aruſpicem, augurem, ariolum, Chaldęum ne conſulat. Primus cubitu ſurgat, poſtremus cubitum diſcedat: priusq́ villam videat clauſa vt ſit: & ſuo quiſque loco cubet: & vti iumentis pabulum ſuppetat. Vlterius nolo procedere, quando id non agitur, vt vos cum veneritis philologi, abeatis Villici. I. Villicum, qui parum egregiè ſit villicus, videris poſſe præceptis excolere: ne ablata villicatione aut fodere cogatur ſemper, quod oneroſum: aut mendicare, quod erubeſcendum eſt. C. Haud quidquam nouum, ſi literatus poſsit in re ruſtica, quod in militari, quod in ciuili, quod in vnoquoque propemodum artificio. Quiſquis enim literarum expers eſt, etiam videns cæcus eſt quodammodo in re qualibet. R. Cum plus cernat, altiuſq́ue omnia penetret ſapientia, quam quæ Græcis eſt ἀμάθεια: cum illa quemuis doceat, emendet; non erit iſtuc

quod dicebas mirum ei, qui vel particulam tanti boni adeptus fuerit.Sed ex quatuor rebus,quæ primo capite quadripartitæ diuiſionis tuæ continerentur(id erat fundi cognitio)cum tres perfeceris, formam, qualitatem, modum: adiunxeriſq; huic parti locum de villa & villico belliſsimum, quartam vtique, nempe de tuendis finibus reſtare tibi intelligis.

TVTELA.

C. Equidem memini,& iam eo progredior.Septorum,ſepimentorum,ac ſepium quæ ſunt fundi tutelę,quatuor genera inuenio,naturale,agreſte,militare, fabrile. Primum viuit:quandoquidem habet radices,obſitum virgultis ac ſpinis,nec prætereuntis laſciui ardentem facem metuit. I. Ignoſce quod pauliſper iſtũ curſum tuum reprimo. Quid hoc ſibi vult de ardenti face & laſciuo? C. Solebant qui noctu iter facerent, luminis cauſſa faces ſecum portare, quas imminente die, cum ſepes prętererent,nonnunquam ſic ardentes abiiciebant aut relinquebant,vt eas incenderent.Cum quo ardore Ouidius in Metamorph.flammas Apollinis in Daphnen comparauit, & ſimul hunc morem clariſsimè aperuit.

Vtq; leues ſtipulæ demptis adolentur ariſtis,
Vt facibus ſepes ardent, quas fortè viator,
Vel nimis admouit, vel iam ſub luce reliquit,
Sic deus in flammas abiit.

I. Habeo ſatis:inſiſte iam cæptis. C. Secundum ex agreſti ligno conſtat, ex palis videlicet, dum frequentes defiguntur: ex virgultis implicatis,aut la-

tis perforatis, traiectisq; per ea longuriis ferè binis aut ternis: aut ex arborum truncis in terram defoſsis. Tertium eſt foſſa & agger terreus. Hoc genus fieri ſecundùm villas publicas mos eſt, & ſecundum amnes. Poſtremum eſt maceria. Maceriæ fiunt è lapide, è lateribus coctiſibus, è crudis ex terra & lapillis compoſitis. Prȩterea monent ſerendas circum fines prædij arbores, quæ familias litibus de limitibus prohibeant, quæ ſimul ſepem ſuſtentent, frondem ouibus miniſtrent, virgas foco ſepimentisq; præbeant. Atque hæ partes ſolo hærent. Totidem aliæ extra fundum ſunt, quæ quanquam ad tutelam parum, ad eius culturam vehementer ſpectant. R. Quæ tandem? C. Si vicina regio eſt infeſta: ſi quò neque fructus noſtros exportare expediat, neque inde quæ opus ſunt apportare: ſi viæ aut fluuij quà portentur, aut non ſunt, aut idonei non ſunt: ſi quid ita eſt in confinibus fundi, vt noſtris agris proſit aut noceat. Nam vt paucis ſingula qualia ſint videatis, propter graſſationes & latrocinia vicinorum tutum non eſt, nec expedit agros quanquam natura fertiles colere. Non omnium prædia vel habent omnia, vel abundant omnibus, quibus proinde quo egent importandum, ſicut aliis quo abundant exportandum eſt. Fit deinde fructuoſior fundus, ſi eiuſmodi ſunt viæ, vt plauſtra facilè agantur: aut vicina flumina per quæ nauigetur. Intereſt demum fundi fructuum, quomodo in confinio vicinus agrum conſitum habeat. Si ſteterit ad limitem quercetum, fas tibi non erit ſecundum eam ſyluam ſerere oleam: tam enim ſunt naturæ contrariæ, vt non ſolum minus ferant, ſed

fugiant etiam, & introrſum in fundum ſe reclinēt, vt vitis adſita ad olus facit. Vt porrò quercus, ſic iuglandes magnæ & crebræ finitimæ, fundi oram reddunt ſterilem. Ad alterum ſummum agricolationis caput aggrediamur. R. Id erat, niſi oblitus ſum, quibus rebus agri colerentur, ſeu de inſtrumento. I. Probè, quid de hoc Clementiane?

II. INSTRVMENTA.

C. Diuidere poſſumus inſtrumenta in homines, & adminicula hominum. In priore ſunt ſerui: in poſteriore boues, plauſtra, vomeres, ligones & alia. Verùm homines quorum opera vtimur in agris, partim ſunt liberi, partim ſerui. Quis enim neſcit, quoſdam quamuis liberos cum liberis & familia cogi à paupertate ad colendos agellos ſuos vel alienos? idq; mercede, ex quo dicuntur mercenarij. Parandos iubent operarios, qui tolerare laborem queunt, non minores annorum XXII. & qui ad agrariam diſciplinam videantur appoſiti: nec eiuſdem nationes plures, quod inde potiſsimùm domeſticæ offenſiones proſeminantur. Boues ſubiungendos aratro rudes, neq; minores trimos aut maiores quadrimos. Validi ſint & inter ſe viribus reſpondeant: ſin minus, firmior imbecilliorem in opere conficiet. Minutatim aſuefaciendi ſunt ad iugum, & tyro veterano adiungendus, quia minore negotio domabitur imitando: ac prius quidem in plano loco citra aratrum, poſt cum aratro, ſed eo leui, & per arenam aut molliorem terram ducto. Vecturę ſic aſuefient, vt principiò inania plauſtra ducant. Alternis ſiniſtri fient, vt in dextera parte la-

te laboranti detur requies. Reliqua inſtrumenta, quę etiam muta dicuntur, hoc habent præceptum, vt quæ nata ſunt in fundo, quæq; fieri à domeſticis poſſunt, ex manu ruſtica, ne emantur. Aliis emendis appareat potius vtilitatem quæſitam quàm ſpeciem, ne ſumptus fructum extenuet. Huius generis varia diſcrimina ac multitudinem agri magnitudo definiet. De capite ſecũdo propoſitionis meæ in ratione agraria hæc dicta ſunto. R. Ad exitum properas, Clementiane, ni fallimur. Sed tamen adhuc tibi longum maris æquor arandum: nam de pecuaria & aliis ſupereſt vt diſſeras. C. Faueant modo venti, enauigabimus hoc pelagus.

III. QVAE VBI SERENDA.

Oſtendamus age quæ quoque lóco ſerenda ſint. I. Quamobrem addidiſti quoque loco? C. Quaſi id non pateat me tacente. Alia quippe loca ad fœnum appoſita ſunt, alia ad frumentum, alia ad vinum, alia ad oleum. Sic alia ad pabulum, in quo excellunt ocymum, farrago, vicia, medica, cytiſum, lupinum. Neq; verò in pingui ſolo omnia rectè, nec in macro nihil rectè ſeritur. In tenuiore terra fælicius, quæ non multo ſucco indigent, vt cytiſum, & legumina, dempto cicere. In vbere melius quę cibi ſunt maioris, vt olus, cytiſum, ſiligo, linum. Seruntur etiam nonnulla magis ob futuram vtilitatem, quàm ob præſentem fructum: quòd videlicet ibi ſubſecta atq; relicta terram feraciorem efficiunt. Locus ſalicto, arũdineto, & aliis humoris appetentibus idoneus capeſſendus. Faba, & quę arida amãt loca, ibi ſerenda vbi frumenta. In apricis conua-

leſcūnt horti, & veniunt affatim violæ. Nebuloſus ager rapis, raphano, milio, panico deſtinetur.

IV. TEMPORA.

Qūod quartum idemq́ vltimum erat, abſoluam tribus verbis, de temporibus ſcilicet, quæ ad ſolis annuam luſtrationem, & ad menſtruam lunæ conuerſionem referenda, & obſeruanda ſunt agricultoribus. Annuus ſolis curſus primùm ternis menſibus quadrifariam diuiditur, in ver, æſtatem, autumnum, hyemem. Quid ſingulis operentur ruſtici, quot diebus vnumquodq; tranſigatur, quæ inſuper de dierum temporumq́ue obſeruatione, de occaſu exortúque ſiderum, & quæ ſecundum hæc fieri conueniat, hæc & pleraq; ſimilia, quia non ſatis perciperentur à vobis, qui in Aſtrologia adhuc inermes & nudi eſtis, & quia in immenſum proueheretur oratio, prætéribo. Alia temporum diuiſio cum ſole & luna quodammodo coniuncta eſt, ea ſex partes complectitur. Nam omnis propemodum fructus quinto denique gradu ad perfectum peruenit: vt nempe in villa dolium ac modium videat, ex quo ſexto ad vſum prodit. R. Quomodo? C. Pręparandum, ſerendum, nutricandum, legendum, condendum, promendum. Hæc de eo quod in re ruſtica præcipuum & maximum eſſe affirmaui, de agricultura. Sic paulatim ad pecus deuenimus. I. Audire viſus ſum balatum, mugitum, & grunitum. C. Tu verò etiam ruditum, hinnitum, & latratum audies. I. Perhonorificè inuitamur profectò vocibus tam concinnis & dulci ſonitu. R. In iſto choro, Iunili, huiuſmodi opus eſt cantoribus, tali ſymphonia.

ANNO-

ANNOTATIONES.

FLECTENTEM ME ADOLESCENTIÆ METAS)*Circi & ſtadij ſpatium rectum decurrebatur: cum ad metam ventum eſſet, currus ſeu quadrigæ circum eam flectebantur. Horat. Ode 1. lib. 1. metaq́ue feruidis euitata rotis. Is flexus Græcè* καμπτήρ. *Eſt igitur tranſlatio in hoc genere loquendi, petita à ludis circenſibus, ſeu olympicis, quam vſurpauit in Cæliana M. Tullius. In hoc flexu quaſi ætatis, fama adoleſcentis paulùm hæſit ad metas. Extremam adoleſcentiam, & initium corroboratæ ætatis intelligit: vt nihil ſibi velit aliud flexus ætatis, quàm vnius ætatis exitum, alterius principium. Sic 1. de Orat. Si finitus forenſium rerum labor, & ambitionis occupatio, decurſu honorum, etiam ætatis flexu conſtitiſſet. Id eſt, ſi quando rerum forenſium labor, & ambitionis occupatio finita, id eſt, terminata, decurſu honorũ, id eſt, adeptione omnium honorum, conſtitiſſet, id eſt, repreſſa & ad calcem perducta eſſet, etiam ætatis flexu, id eſt, etiam ineunte ſenectute: vel ætate ad ſenectutem præcipitata, & ita mihi reliqua ætate iam affecta quieſcere licuiſſet. Hæc Lamb. Adi Turnebum quoq́ue lib. 12. cap. 13. & 28. & cap. 42.* PARTHENIAS ILLE NOSTER)*Neapoli, vbi frequens manebat, propter virginalem verecundiam integritatemq́ue, vt credimus, Parthenius, ſeu Parthenias vulgò eſt appellatus Virgilius. A mulierum quidem conſuetudine abhorrentem fuiſſe traditur. Neapoli autem ſe didiciſſe confitetur ipſemet in extremo quarti Georg. his verbis.*

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti.

POSTREMVM IAM FABVLAE SVAE*) Cum fabula hiſtrionum tempus vitæ noſtræ vniuerſum conferunt ſapientes, vltimumq́; actum vocant ſenectutem, & vitam decurſam peractam fabulam.* Cic. in Cato. *Quibus qui ſplendidè vſi ſunt, ij mihi videntur fabulam ætatis peregiſſe, nec tanquam inexercitati hiſtriones in extremo actu corruiſſe.* Ibidem. *Senectus peractio eſt ætatis, tanquam fabulæ.* Apuleius Florid. 3. *Renuntiauerunt Philemonem poëtam, qui exſpectaretur, vt in theatro fictum argumẽtum finiret, iam domi veram fabulam conſummaſſe. Enimuero iam dixiſſe rebus humanis valere & plaudere. Adoleſcentiam vel iuuentutem vocabant bonam ætatem, ſenectutem malam, ſeu deteriorem.* Ouid. *Iam mihi deterior canis aſpergitur ætas. Sic Varro, cum in pecudibus emendis iubet ſpectare bonam ætatem. Afranius. Mala ætas nulla delinimenta inuenit. Pacuuius. Parum eſt quòd te ætas mala habet, ni etiam hîc ad malam ætatem adiungas cruciatum reticendi.* Auſon. in Moſella *ſenectutem peius æuum. Tu melior peiore æuo, id eſt, in ſenectute. Sic melior ſexus eſt virorum, deterior ſexus fœminarum. Præterea ſupremum actum fabulæ addere, eſt* ἀλληγορικῶς *finem rei imponere, qui eſt apud comicos & tragicos actus quintus: totidem quippe actibus neceſſariò conſtat quæuis fabula. Horat.*

Neue minor, neu ſit quinto productior actu
Fabula quæ poſci vult, & ſpectata reponi,

GLORIA ISOCRATIS COMMOTVS) *Cic. 1. Tuſcul. Sed vt Ariſtoteles vir ſummo ingenio, ſcientia copia, cum motus eſſet Iſocratis Rhetoris gloria, dicere etiam capit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere. Sic in Orat. perf. ait eundem non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam Rhetorum in vtramq; partem vt ornatius, & vberius dici poſſet eos exercuiſſe, locos etiam, vnde in vtramq; partem argumenta ducerentur tradidiſſe. At in 1. de Off. hac. Equidem & Platonem exiſtimo, ſi genus id forenſe dicendi tractare voluiſſet, grauiſſimè & copioſiſſimè potuiſſe dicere: & Demoſthenem ſi illa qua à Platone didicerat, tenuiſſet, & pronuntiare voluiſſet, ornatè ſplendideq; facere potuiſſe. Eodemq; modo de Ariſtotele & Iſocrate iudico: quorum vterq; ſuo ſtudio delectatus contempſit alterum. Non igitur Ariſtoteles ſe, ſed alios ſuſcepta propter alienam gloriam ægritudine exercuit in dicendo. De qua re in 3. de Orat. rurſum. Ariſtoteles Iſocratis æmulatione totam pæne formam diſciplinæ ſuæ commutauit. Tribuere tamen huic flumen orationis aureum in Academ. noſtrum Ciceronem, non latet eruditos.* PLATONEM ET ARISTOTELEM) *Ratio cur à publicis negotiis refugeret Plato, illa inprimis fuit, quod plebem Athenienſem aliis moribus & inſtitutis aſuefactum, atq; vt Cicero ait, ſenectute deſipientem videret, quam ferre non poterat. Itaque ob tranquillitatis, & ſcientiæ amorem Philoſophis concedendũ putat, ne capeſſant Remp. ſicut iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore cauſſa impediti,*

eius

eius adminiſtrandæ poteſtatem laudemque aliis permittunt. Aſſeuerat tamen, eorum vitam qui ſe ad Rempub. & res magnas gerendas accommodauerunt, hominum generi fructuoſiorem, & ad claritatem amplitudinemq́; aptiorem eſſe.1.de Off. TERTIAS ALIQVANTO IVSTIVS) *Eſt dialogus Luciani, in quo cauſſam apud Minoem dicunt de præſtantia Annibal, Alexander Magnus, Scipio. Quorum hic poſtremus Alexandro quidem inferiorem ſe fatetur, Annibale autem idcirco ſuperiorem haberi contendit, quod ipſum in fugam conuerſum perſecutus ſit, ac fuderit. Victorem autem victo vtiq; maiorem videri. Pronuntiat ſententiam Iudex, collaudato Scipionis arbitrio, & Alexandro primas, Scipioni ſecundas, Annibali tertias adiudicat.* LVCVLLO TANTVM PROFVIT) *Ad lectionem percontationem aſſumpſit, & his duabus velut magiſtris ad rem militarem vſus, breui tempore incredibilem in modum eſt eruditus, quia nimirum incredibilis quædam eius ingenij magnitudo non deſiderabat indocilem vſus diſciplinam. Vide Lucull. Cic.* SCIENTIA QVAEDAM MAGNA) *Hoc tam nitida, & argumentoſa oratione probauit Columell. in præfat. vt nihil poßit ſupra, ab illo loco: Atq; ego cum aut magnitudinem rei, &c.* QVOD HAEC QVATVOR PRINCIPIA) *Et Palladius lib.1. cap.2. aërem, aquam, terram, induſtriam principia numerat, ex quibus tria ſint naturalia, vnum facultatis & voluntatis. Natura eſt, quod in primis ſpectare oportet, vt iis locis, quæ colere deſtinabis, aër ſit ſalutaris & clemēs, aqua ſalubris & facilis, vel ibi naſcens,*

vel

vel adducta, vel imbre collecta, terra verò fœcunda, & ſitu commoda. De ſingulis deinceps per tria capita diſſerit. Tandem etiam de induſtria cap. 6. lib. 1. QVIDEM SALVBERRIMVS) *Maximopere & ante omnia exoptanda eſt colono fundi ſalubritas: vbi enim ratio cum orco habetur, vt Varro loquitur, non modo fructus, ſed colentium quoq; vita eſt incerta. Cultura, inquam, vbi deeſt ſalubritas, eſt alea vitæ domini, ac rei familiaris. Cato in emendo inſpiciendoq; agro præcipuè duo conſiderare iubebat, ſalubritatem cæli, & vbertatem loci: quorum ſi abeſſet alterum, ac nihilominus quis vellet colere, mente eſſe captum, atq; ad agnatos & gentiles deducendum. Neminem enim ſanum debere facere ſumptus in cultura ſterilis ſoli: nec rurſus peſtilenti quamuis feraciſſimo, pinguiq; agro dominum ad fructus peruenire. M. Attilius Regulus dixit, ſicut ne fœcundiſſimi quidem ſoli, cum ſit inſalubris, ita nec effœti, ſi vel ſaluberrimus ſit, parandum agrum. Hactenus Columell. lib. 1. cap. 3. & 4.* VT AGRVM LEVEMVS) *Exempla duo, Hippocratis & Varronis ſuper cælo corrupto inuenies apud ipſum Varronem lib. 1. cap. 4.* PARTES AGRICVLTVRAE QVATVOR) *Primas atq; ſummas partes facit quatuor Varro lib. 1. cap. 5. & cuilibet duas ſubiicit, eaſq; octo ſecundas nominat, de quibus ſe poſteriore loco ſubtilius dicturum recipit, nec tamen id præſtat, cum prioribus enim tractatione confundit. Quare nec nos ſecundarum partium vllam rationem duximus, cum eaſdem in illis primis incluſas obſeruaſſemus: atq; adeo primas nihil eſſe diuerſum à ſecundis.* IN DISCRIMINIBVS

NON

NON PAVCIS)*In nouem, vt ex Catonis cap. 1. repetit Varro lib. 1. cap. 7. Primus vbi vineæ poſſunt eſſe bono vino & multo. 2. vbi hortus irriguus. 3. vbi ſalicta. 4. vbi olueta. 5. vbi pratum. 6. vbi campus frumentarius. 7. vbi cædua ſylua. 8. vbi arbuſtum. 9. vbi glandaria ſylua. Quidam primatum dant bonis pratis, à quo antiqui prata parata. Prato, inquit Columella lib. 2. cap. 17. veteres Romani primas in agricolatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideraret. Lege reliquum, & caput totum ſequens de cultu pratorum.* ALIA LAPIDOSA, ALIA ARGILLOSA)*Tribus modis terra dicitur, communi, proprio & mixto. Communi vt cum dicimus orbem terræ, & terram Italiam, aut quam aliam: in ea enim & lapis, & arena, & cætera eius generis ſunt in nominando comprehenſa. Altero modo dicitur terra proprio nomine, quæ nullo alio vocabulo atq; cognomine adiecto appellatur. Tertiò quæ eſt mixta, in qua ſeri quid poteſt & naſci, vt argilloſa, aut lapidoſa, &c. Varro lib. 1. cap. 9.* DE VILLA HIC POTISSIMVM) *Villicus agri colendi cauſſa conſtitutus eſt, atque appellatus à villa, quòd ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur cum veneunt. A quo etiam ruſtici nunc quoque viam veham nominant, propter vecturas: & vellam, non villam, quò vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur qui vecturis viuunt vellaturam facere. Hæc à Varrone lib. 1. cap. 2. Villæ tres partes conſtituit Columell lib. 1. cap. 6. vrbanam, ruſticam, fructuariam, ſingulasq́; ſeorſim deſcribit: nos vrbana præterita,*

reliquas

reliquas duas vt vnam tractauimus, quia breuitatem diligimus. In luxuriam, ad quam Romanorum quidam villarum ædificationem dirigebant, inuehitur Varro lib. 1. cap. 13. ad finem, & Salluſt. in Catil. Operæpretium eſt cum domos atq; villas cognoueris in vrbium modum ædificatas, &c. Hinc Vitruuius lib. 6. cap. 8. pſeudourbanam, quod velut vrbem mentiretur. A Martiale, Statio, Palladio prætorium vocatur. Ruſtica eſt villici & familiæ, vbi ſtabula, & omnis ruſtica ſupellex. Fructuaria continet cellas, fœnilia, apothecas, horrea. Vrbana quam ſibi paterfamiliâs reſeruat. De ruſticis ædificiis Vitruuius lib. 6. cap. 9. De villico agit Cato cap. 5. & 142. Columel. lib. 1. cap. 8. lib. 11. cap. 1. Varro lib. 1. cap. 17. vbi & præfectum, & dominum, & villicationem præfecturam dici videas. De munere villicæ Cato cap. 143. Colum. lib. 12. cap. 1. De villa Varro lib. 1. cap. 11. 12. 13. Columell. lib. 1. cap. 4. 5. & 6. Plin. lib. 18. cap. 6. VT NEQVE FVNDVS VILLAM) Ita ex Catone Plin. addens. Non vt fecerunt iuxta diuerſum eadem ætate exemplis L. Lucullus, & Q. Scæuola, cum villa Scæuolæ fundo careret, villa Luculli agro. Eadem Columell. lib. 1. cap. 4. PROPINQVAM HABEBIT PVTEALEM) Potui probatiſſima & ſalubritati corporis accommodatiſſima eſt aqua cæleſtis ſeu pluuialis, ſi fictilibus tubis in contectam ciſternam deducatur. Huic proxima fluens aqua è montibus oriunda, ſi per ſaxa præceps deuoluitur. Tertia putealis, vel collina, quæ nō infima valle reperitur. Deterrima paluſtris, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quæ in palude ſemper conſiſtit. Col. lib. 1. cap. 5.

DOMI-

DOMITIS ARMENTIS) *Quæ Græcis ὑποζύγια, boues, aſini, muli. Sic indomitas quadrupedes vocat Varro lib. 1. cap. 21. quarum non facimus domituram: nec τῶν ὑποζυγίων nomine coutinentur, ſed tantum pecoris, vt capræ, oues, porci.* DE TVENDIS FINIBVS) *De hoc Varro lib. 1. cap. 14. 15. 16.* VITIS ADSITA AD OLVS) *Intellige braßicam, ſic enim κατ' ἐξοχὴν vocatur. In Moreto. Hîc olus, & latè fundentes brachia beta. Item Plin. lib. 27. de anagyro, cum ait, flore oleris. Dioſcorides enim, vnde ſumpſerat, prius dixerat ἄνθος κράμβῃ ἐοικός. Idem lib. 29. de iure gallinacei cum olere marino. Dioſcorid. ἔνιοι δὲ συνέψουσι καὶ κράμβην θαλασσίαν. Sic & piſcem pro lupo dicebant. Varro rerum human. lib. 11. Ad victum optima fert, ager Campanus, frumentum, Falernus vinum, Caſinas oleum, Tuſculanus ficum, mel Tarentinus, piſcem Tiberis. Hæc Ioſeph. Scalig. in Varronem.* SEV DE INSTRVMENTO) *De inſtrumentis contractius diſſeruimus, quod latius de iis dialogo huius ordinis ſecundo. Cognoſcat ea qui vult ex Varrone lib. 1. multis capitibus, & aliis quos in annotationibus nominamus.* BOVES SVBIVNGENDOS ARATRO) *Cornutos, ſine boum adiectione, pro cornigeris, & aratoribus bobus dixiſſe Accium apud Nonium in Sepes, obſeruauit Turneb. lib. 29. cap. 2. Verſus poëtæ hi ſunt.*

Forte ante auroram radiorum ardentem indicem
Cum ſono in ſegetem agreſtes cornutos cient
Vt rorulentas ferro terras ſuidas
Proſcindant, glebaśq; aruo ex molli excitent.

NEQVE

NEQVE MINORES TRIMOS) *Id eſt minores quàm trimos. Sic ſæpe locutus eſt Varro. Non plus triennium viuunt. Non minus habeamus in centenas oues hirtas ſingulos homines, id eſt, quàm ſingulos homines. De bobus, non minores oportet inire binos. De pauonibus, minores bimæ non idoneæ. Catull. namque amplius horam ſuffixum in ſumma me memini eſſe cruce. Propert. Et ſe plus vni ſi qua parare poteſt. Varro, præter ſi aliter nequeas. Vbique ſupplendum eſt τὸ quàm. Scalig.* QVAE QVOQVE LOCO SERENDA) *Varro lib.1.cap.23. 24.25.* QVAE CIBI SVNT MAIORES) *Arbores ſeu plantas alias, vt olera, eſurire dicebant veteres. Vnde apud Theophraſtum ruſticorum prouerbium, τὰ λάχανα πεινῆν. Inde Plin. non abſimile dixit lib.17. cap.2. Imbres verò tum expetendi euidens cauſſa eſt, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoq; amiſſione languidas naturale eſt auidè eſurire. Cibus autem earum imber. Scalig.* IN ASTROLOGIA INERMES) *Sine qua ſolſtitia, æquinoctia, Virgiliarum exortus, canicula, dies lunares non intelliguntur, de quibus Varro lib.1.cap. 27.28.29. & deinceps.* PRAEPARANDVM, SERENDVM) *De primo ſcribit Varro cap.38. de ſecundo 39.40.41.42.43.44. de tertio 44.45. & ſequentibus. de quarto 49.50.51.52.53.54. de quinto 56. 57.58.59.60.61. de ſextô 62.63. & vſq; ad finem libri primi.*

f PRO-

PROGYMNASMA
QVINTVM ET VICESIMVM.
Agreſtis paſtoritia, ſeu pecuaria.
IIDEM.

CLEMENTIANVS. Pecuariam eſſe dicimus ſcientiam quandam parandi paſcendiq́ pecoris maximorũ cauſſa fructuum, à quibus fructibus nomẽ impoſitum pecuniæ: quoniam ſcilicet illius omnis fundamentum pecus. Et vt quæſtus vberrimi ingentesq́ voluptates ex animãtibus capiuntur: ita ex illarum tuendarum alendarumq́ ratione ac diſciplina eleganter præſertim explicata, ſuauitates incredibiles proueniunt. Poſſunt autem pecoris vocabulo ſignificata intelligi & greges, & armenta, & ſylueſtres animantes, & aues, & piſces, quæcunque nimirum in rura inducuntur. Quod de parando dicitur, non de admiſſura tantũ, ſed etiam de mercatura accipiatur. Quare cum ſit duorum generum paſtoritia, agreſtis, inquam, & villatica, vtriuſq; poteſtatem breuiter & circumſcriptè amplexa videtur noſtra definitio. Sed prioris, quam & pecuariam vocitamus, cum ſint partes tres ſummę atq; vniuerſæ, prima eſt de minore pecore, cuius ſpecies hæ: ouis, cum qua veniunt aries & agnus: capra, & huic coniuncti hircus & hœdus: ſus quam verres comitatur. Secunda maiorum pecudum cura & tractatione continetur, quarum item terna fiunt genera: boues cum vaccis ſuis: aſi-

ni cum aſinabus: equi cũ equabus ſuis. Tertia pars ea includit, propter quæ fructus capiuntur, tametſi ex illis non capiuntur: nempe mulos atq; hinnos, canes & paſtores. Non me fallit, Columellam in duo genera tribuiſſe quadrupedes: quorum alterum paramus in conſortium operum, vt bouem, equum, mulum, aſinum: alterum voluptatis ac reditus, & cuſtodiæ cauſſa, vt ouem, capellam, ſuem, canem: diſputaſſéque primùm de ſociis laborum noſtrorum, poſtea de reliquis. At mihi nunc Varronianam diſtributionem tenere lubet. Rurſum igitur pecus quodlibet ſeu minus, ſeu maius ita demum parabitur & habebitur rectè, ſi ætas in eo, ſi forma ſeu qualitas, ſi ſeminium conſiderabitur, quæ omnia ad emptioné referuntur. Poſt emptionem, ſi ſcienter alatur, ſi fœturæ, nutricationis, ſanitatis ſedula fuerit adhibita procuratio. His quatuor abſoluitur, quod eſt in pecuaria munus alterum, & dicitur paſcere communi nomine.

I. DE MINORI PECORE.

Ovis, Aries, Agnvs.

De ouibus quid afferri poſsit, age videamus. Harum laudes, vti bouis, Varro exſequitur, quem & Homerus eximiè honorauit. Dio orat. 2. Eo vehementer veteres delectari ſolitos, narrat in Meſſenicis Pauſanias. Et ſunt hominibus ſanè vtiliſsima animalia bos & ouis. Probantur ab ætate oues, ſi neq; vetulæ ſint, neq; meræ agnæ, quoniam cuiuſuis pecudis primam ætatem & ſupremam ſterilitate natura damnauit. In forma exquiri ſolent corpus amplum, lana non modica eademq; ue mollis,

villi alti atque denſi, circum ceruicem & collum præcipuè, venter lanoſus, crura humilia. Quàm porrò ſint egregio ſemine, forma & progenies documenta dabunt, ſi formoſos agnos pariunt. Genere præſtantes olim ducebantur Mileſię, Calabrę, Appulæ, & potiſsimùm Tarentinæ. In ariete laudatur altum procerumq́ corpus, frons ampla, intorta cornua, & ad roſtrum prona, quo pacto minimè nocebunt, raui oculi, lana operti, aures latæ, pectus, ſcapulæ, clunes lati, venter promiſſus, teſtes ampli, cauda denſi velleris & prolixa. Suadent nunquam mercandum marem candidiſsimum, quod ex albo ſæpe fuſcus edatur partus: ex erythræo autem pullóque non ſolere album generari. Probando arieti etiam iſta ſcribuntur: ſi palatum atque lingua concolor lanæ inueniatur. Nam pullas, aut etiam variatas proles naſcituras, ſi hæ partes corporis nigræ ſint, aut maculoſę. De hoc nos Virgilius admonendos putauit.

Illum autem quamuis aries ſit candidus ipſe
Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato
Reiice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum.

Anno toto cùm domi, tum foris prouidè & ſollicitè paſcentur. Ouilia prohibebuntur ventis, ad orientem magis obuerſa, quàm ad meridiem. Pauimentum eruderatum, & procliuum eſto, quo leui negotio euerratur ac repurgetur: nam vligo & ſcabriciem ouibus importat, & lanam ipſarum vngulasq́ corrumpit. Sed vt conſiſtant & procumbant mollius, habeantur mundius, pabulo ſuo reficiantur libentius, virgulta illis, aliaq́ ſtramenta ſubii-
cere

cere oportebit. Cum luce matutina æſtiuis menſibus paſtum eas agere conducet: longè enim ſuauius, longeq́ue auidius rorulenta tondebunt gramina diluculò, quàm ſiccata & areſacta meridie. Cum ros in tenera pecori gratiſsimus herba eſt, ait Maro noſter. Sole iam cælo libero ingrediente, denuo propellentur vltra ad paſtum, quo ſic redintegratę reſtauratęq́ue alacriores fiant. Æſtus die medio ſi ſęuierit, tantiſper ſub rupes vmbroſas, ſub arborum patularum tegmina gregem compellemus, dum feruore ſub crepuſculum lenito, rurſus pabulo ſe dent, quoad contenebrauerit. R. Bene iubetur de vitandis meridianis vaporibus, quando & ipſi Tityri in gramine molli iacent, atq; inter denſas vmbroſa cacumina fagos captant frigora, quæq; volunt agreſti calamo ludunt.

Tunc etiam pecudes vmbras & frigora captant,
Tunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpyllumq́ue herbas contundit olentes.

C. Quibus locis deſecta ſunt frumenta, per eoſdem locos ſi paſcantur, geminum exiſtet commodum: quod & caduca ſpica ſaturabuntur: obtritiſq́ue ſtramentis & fimo ſuo in annum venturum opimam ſegetē reddunt. De paſtione hæc. De fœtura nunc. Tempus à conceptu ad partum, pręgnationis videlicet primos extremosq́ue menſes fœturam appello. Arietes admiſſarios ante à fœminis bimeſtri interuallo ſecerni, largiore alimento expleri, ad ſtabula redeuntibus hordeum dari præcipiunt. Ventrem ferunt oues menſibus quinque, ſeu diebus quinquaginta ſupra centum: nec aliter quàm muliebris

ſexus enituntur, ſæpiuſq́ue in ipſa partitudine laborant. Quocirca magiſtrum pecoris veterinariæ medicinæ haud ignarum eſſe conueniet: vt re poſtulante vel integrum fœtum, transuerſim locis genitalibus hærentem educat: aut ferro conuulſum, matre illæſa extrahat. Fœminas poſt bimatum maritandas, alioqui partum fore inutilem, ipſasq́; deteriores euaſuras. Mares ad progenerandum cenſent idoneos trimos, quinquennium natos inertes, ſeptennium fatiſcentes. De nutricatu audite. Agnus à procreatione mox erigendus eſt, & ad maternam mammam admouendus, ſi per ſe non acceſſerit. Tum etiam eius os diductum papillis compreſsis humectandum, vt ſibi paratam à natura alimoniam ſuctu ducere condiſcat. Hoc antequam faciamus, exiguum lactis emulgendum eſt, coloſtrum vocant, ne alumnus noxam ex eo capiat. Diebus paucis ab ortu addenda vicia molita, aut herba tenerior, & ſic nutricandus menſes omnino quatuor. Quanto ſpatio, ſunt qui matres mulgere non ſoleant: quinimmo quidam haud vnquam eas mulgent ideo, quod iſto modo cùm lana plus abundent, tum agnos plures edant: qui vbi à lacte depulſi fuerint, curabitur ne deſiderio ſeneſcant, & vt pabulum quàm optimum ne deſit, & vt ne frigore aut calore nimio contriſtentur. Etenim hoc animal, tametſi inter omnia à veſtitu inſtructiſsimum, tamen quas diximus vtriſque rebus facilè offenditur. Quapropter & humilia, & longiora quàm latiora parabuntur ouilia, quo per hyemem caleſcant, & per anguſtias ſoboles ne oblidantur. Non prius caſtrabitur agnus, quàm aut

cælum

cælum frigidum intepeſcere, aut æſtuoſum refrigerari cæperit, nec minor quinq; menſibus. Arietes ſummittendi potiſsimùm deligentur ex matribus, quæ geminos pariunt. Ad morbos ouium ſanandos quæ requirantur, ea magiſter exſcripta ſecum portabit: etiam res nonnullas quæ eodem valebunt. Paucæ quidem & paruæ morborum differentiæ cernuntur minorum maiorumq; quadrupedum, quandoquidem eadem ferè eſt natura corporum. Fiunt pulmonariæ, ſacro igne corripiuntur, quam puſtulam nuncupant, & pituita grauantur. Herba quę dicitur ſanguinaria, illis exitioſa eſt. Spirandi præterea difficultate laborant. Agni febribus affecti, aut alia ægritudine comprehenſi, ad matres non admittentur, ne ſuum in eas malum transferant. I. Vitioſum ac morboſum pecus totius gregis eſt calamitas, & oues præſertim contagione vexantur. Sed quanquam paſtor prouidus ac ſedulus medicari poſsit, videtur nihilominus aliorum hæc eſſe ſcientia, quibus veterinariis nomē factum: medicis, inquam, iumentorum, qui perfectius & morborum formas quibus inuaduntur, & eorum cauſſas, & cuiuſq; profligandi rationes didicerunt. Qualem fuiſſe aliquando Virgilium, antequam in Auguſti amicitiam reciperetur, in ſcriptis Donatus reliquit. C. Neque mihi, Iunili, neque opinor, huic germano tuo quidquam nouum dicis. R. Scio qui ſint veterinarij, quid veterinariam facere, & quæ veterina animalia. Quia verò in equis plurima ſigna morborum, & curationes multę, ob hoc maximè in Græcia medici pecorum *ἱππίατροι* dicti ſunt.

CAPRA, HIRCVS. HOEDVS.

C. Ab ouillo ad caprigenum pecus ſermonis curſum flectamus. Ex ouium lana fructũ percipimus ad veſtimenta, ex caprarum pilis ad vſum nauticum,ad bellica tormenta,& fabrilia vaſa.In Getulia, Sardinia veſtes de pellibus caprinis conficiebant. Vſos iiſdem ad amictum veteres etiam Græcos ex eo cognoſcas, quod ſenes in tragœdiis ab hoc pellis genere διφθέραι vocantur, & in comœdiis qui in ruſtico opere morantur: vt apud Cæcilium in Hipobolimæo habet adoleſcens,apud Terent.in Heaut.ſenex.In magna parte Phrygię,quod magnis eſſent villis, tondebantur: vnde cilicia ſimiliaq; tegumenta fiebant. Hæc curſim ex Varrone.Hîc quoq; nouella ætas,quæ fructum dare diutius poteſt,veteri præferenda. Firmæ,magnæ,corpore leui, crebro pilo, vberis maximi, & lactis abundantiſsimi, hirco ſimillimas, & ſub roſtra duas mammulas habentes probant. R. Quid iſtę mammulæ,quid tandem? C. Quæ ex caprarum faucibus quaſi papillę dependent,ſic nuncupantur:aliâs noneolę apud Feſtum:pro quo legunt quidam neuolæ, quòd ſint vt næuuli, quomodò & Gellius eſt locutus,de mammillis cum loqueretur.Columella verruculas dixit. Caper, inquit,cui ſub maxillis binæ verruculæ collo dependent, optimus habetur. R. Iam intelligo. C. Quæ iſtis neuolis præditę ſunt,fæcunditatis laude pręſtant.Vbera quoque in capris grandiora quærunt, vt & multum,& pingue lac præbeant. Hircum deſiderant ampliſsimo corpore, cruribus craſsis, plena & breui ceruice, gurgulione

gulione largiore, flauidis & prægrauantibus auribus, exiguo capite, nigro denſoq́ꝫ, nitido, molli & longiſsimo pilo. Menſium ſeptem aptus eſt admiſſuræ. Tam intemperanti libidine beſtia, vt adhuc ſubrumus matrem conſtuprare non dubitet. Sic venereis cupidinibus prima ſtatim pueritia emaciatus & exhauſtus, ante ſextum annum conſeneſcit. Matres meliore ſunt natura, quæ bis pariunt: ex quibus in primis appoſiti ad implendas fœminas mares ſecernuntur. Aiunt etiam meliorem fore gregem, ſi non ſit comparatus ex collectis, ſed ex vnà conſuetis. Præſtat vnum gregem totum, quàm ex pluribus particulatim mercari: ita in caprili pax & concordia vigebit. Quod quidem, ſicut omnia ferme ſtabula, conſtratum lapide poſtulant, ne vliginoſum lutulentumq́ꝫ ſit. Ob hoc paſtor quotidie conuerret. In paſtu eadem propemodum ratione, qua oues habebuntur. Hoc aliter, ſaltibus eas, dumetis, aſperis, ſylueſtribusq́ꝫ locis & montibus amplius gaudere, nec auerſari rubos, ſectari frutices & arbuſculas, locis cultis virgulta carpere: quamobrem illis nomen inditum capris à carpendo, quarum dentes ſationibus pernicioſi. I. Itaq́ꝫ verè miſer, æger & exul Melibœus exclamat.

Ite meæ (quondam fœlix pecus) ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi proiectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam, non me paſcente capellæ.
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.

Admittendi tempus autumno ſub Decembrem, vt propinquante vere frutetis ſyluiſq́ue germinantibus, conceptus in lucem veniat. Ac generoſæ quidem

dem ſæpe duos hœdos, nonnunquam trigeminos pariunt. Qui cum in nutricatione trimeſtre conſumpſerunt, in gregem redigi ac ſummiti poſſunt. Remedia caprinis morbis haud ſecus quàm ouillis paſtores & magiſtri conſcripta retinebunt. Capras autem ſanas nemo venditor promittit, ſi quidem ipſe ſit ſanus: nunquam etenim febre carent, quod & Plinius ex Archelao affirmat: atq; ideò forſitan anima his quàm oculus ardentior, calidioreſqúe concubitus, quod & Ariſtoteli viſum eſt. Sæpe gerunt vulnera: nam cùm crebrò cornibus concurrant, & ſpinoſis in locis paſcantur, fit vt cutem lacerent. Nocet illis æſtus; ſed frigus aliquantò amplius, potiſsimùm fœtæ, quę gelicidio hyemis conceptum fecit. Quanquam non ob iſta ſolum, ſed etiam ob glandem citra ſatietatem datam in abortionem incidunt.

SVS, VERRES.

Partem ſermonis ad porcos deriuemus. R. De tam ſpurca beſtia quid eximium dici poteſt? Et exiſtimo Virgilium in tertio lib. de re ruſtica, in quo de pecuaria præcepit, ideo de ſuibus verbum nullum facere voluiſſe, quamuis eorum ſtudium & curam agreſtibus fructuoſam eſſe non ignoraret. Suum enim carmen aliquo modo ſuilibus illis rebus defœdatum iri putauit. Et ſanè fœda ac lutulenta beſtia eſt, cloacis & ſterquiliniis dedita. Luto ſe tergorantes, inquit feſtiue Plin. Ibi eius lauatio, ibi requies, vt hominis in balneis, & in cubili molliſsimo. C. Habet non mediocrem admirationem Maronis conſilium; non enim in tam abſoluto opere,

vt

vt videtur, caput iſtud omittere debuit, & contemnere animal quamuis ſordidum, hominibus tamẽ adeo vtile. Sed ad purgandũ poëtam non omninò nihil adiuuabit, credo, ſi quis eum non tam exquiſitè omnia ruſtica perſequi ſtatuiſſe dicat. Quod perſpiciet facillimè, qui cum Varrone & Columella eiuſdem monumenta contulerit. I. Vtilitatem aliam non video, niſi quod à natura datum ad epulandum, animaq́ illi indita pro ſale, quæ carnem ſeruaret, ne putiſceret, quomodo Chryſippus, Cicero, & Varro dixerunt: quam eandem ſententiam in ſecundo ſtromatum poſuit Clemens Alexandrinus, cuius verba hæc ſunt. δέδοται γὰρ τῷδε τῷ ζώῳ ψυχὴ πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἢ ἕνεκα τοῦ τὰς σάρκας σφριγᾶν. C. De his ſatis. Approbationem conſequuntur ſcrofæ longiſsimi ſtatus, & reliqua verribus ſimiles, vnicolores potius quàm varij. Sunt autem dotes verris hæ. Corpus amplitudine eximium, quadratum magis quàm longum aut rotundum, venter promiſſus, clunes vaſti, nec crura procera, nec vngulæ, ampla & glanduloſa ceruix, roſtrum breue & reſupinum. Bonitatem generis cum in ſcrofa, tum in verre facies formoſa indicat, frequentesq́ porculi vno partu effuſi. Aliis item regionibus præſtantiores maioresq́, aliis minus probabiles, & exiles fiunt. Hoc pecus & montibus, & campis commodè impaſcitur: quanquam melius paluſtribus agris quàm ſitientibus. Mirè paſcuis ſuum conueniunt nemora quæ veſtiuntur quercu, ſubere, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisq́ ſylueſtribus, vt ſunt albæ ſpinæ, græcæ; ſiliquæ, iuniperus, lotos, pinus, cornus,

arbutus,

arbutus, prunus, & paliurus, atque achrades pyri. Hæc enim diuerſis temporibus miteſcunt, ac toto pæne anno gregem ſaturant, vt ſcriptum extat apud Columellam. Mas duobus menſibus ante admiſsionem ſeparatur. Porca menſes quatuor grauida, parit cum pabuli copia eſſe incipit. Minores anniculis admitti nolũt. Malunt etiam viceſimum exſpectare menſem, vt ita bimæ fœtum deponant. Admiſſuræ cauſſa in cœnoſa loca eos prodigunt, vbi thalamus ac thorus tam eleganti coniugio idoneus. Eſt autem ſubare vſurpari ſolitum de fœminis, vnde & prima, ſecunda ſubatio, ſurire de maribus, qui ſalire incipiunt octauo menſe. Ex primo partu ſcrofæ cognoſcitur fæcunditas: nam in ſequentibus nihil fere mutat: & illam cenſent fructuariam idoneam, quæ pro numero mammarum parit catulos. Vbi pepererit, reficienda eſt largius, quo lac ſuppeditet natis faciliùs: quare bis ſinunt bibere de die. Si lacte deficiatur, triticum frictum præbebitur, aut hordeum ex aqua obiicietur. In nutricatu, quę & porculatio, duobus menſibus fœtum cum matre relinquebant, quod tam diu nutricaret, cum quaternis menſibus ventrem ferret. Hara, quæ contegi non debet, ita erit alta, vt parua opera porculator videat circumquaque, num quis porcellus à matre decumbente opprimatur, & vt cubile purgari ſine negotio queat. Mirum eſt, cum ſit tam immundum animal, & in pabulatione tam ſpurcè verſetur, tamen cubile mundum deſiderat. Quoties autem purgabitur, toties arena, aut quippiam aliud iniicietur, quod humorem exſorbeat. Curator mox quot, qualesq́ nati ſint inſpiciet, & ne

ne quis alieno vbere educetur prouidebit: quando porci, ſi hara exiuerint, facillimè miſcentur, & mater cum decubuit, tam patienter alieno, quàm proprio mammam indulget. Quamlibet cum ſua prole ſuo clauſo cuſtodiet. Quod ſi metuit ne obliuione minus cuiuſq; proles agnoſcat, pice liquata eandem notam illis matribusq́; imponet, ac ſiue per elementa literarum, ſiue per alias notas vnumquemque partum cum ſua parente diſcriminabit. Limen haræ inferius palmipedale fiet: ne cum mater ex hara prodierit, porculi tranſiliant: qui iam à mamma remoti, delici nominãtur. Nutricare octo nos poſſunt: ſi plures alant, fatiſcunt ipſæ, neque congenerati aleſcendo robur adipiſcuntur. Cum paulùm adoleuerunt, parentem comitari ad paſtum mirè capiuntur. Verribus poſt annum, commodiſsimè verna & autumnali tempeſtate virilitas ferro adimitur: qua ſpoliati nomen accipiunt maiales, vt in equis canterij, in gallinaceis gallis capi, & capones, & ſemimares, in arietibus verueces, in hominibus eunuchi. Et hic quidem cultus eſt ſuilli pecoris, de cuius ſanitate nihil eſt quod dicam aliud à præcedentibus. I. Ad quadrupedes grandiores te intendere animaduerto. Quid moramur ergo? quin accedimus quo inuitamur? R. Ne tu Clementiano hortatibus tuis opus eſſe credas Iunili: nullo hortatore aut monitore pręſtabit, quæ nobis eſt pollicitus omnia: nec, dum noſtra cumulet emolumenta, vllam defatigationem ſubterfugiet. C. Quia nimirum vetus eſt: amanti nihil difficile. Amo autem, & amaui ſemper vtrumque veſtrûm, propter excellens ingenium, ſuauiſsi-

uiſsimos mores, ſingularem in omni genere probitatem.

II. DE MAIORI PECORE.

BOS, VACCA.

Vt ergo redeat vnde perpaulum aberrauit oratio, & vt de boue ſumatur initium, quatuor gradus cernas in genere bubulo, vitulorum, iuuécorum, boum nouellorum, vetulorum. In primo ſexus diſcernit vitulum à vitula, in altero iuuencum à iuuenca, in duobus vltimis taurum à vacca. Nondum initas, Arnobius virgines vitulas, virgines bubulas appellat. Sterilis vacca dicitur taura, prægnans horda. Taurus eximius à caſtrato hoc tantum diſcrepat, quod illi torua facies, aſpectus vegetior, breuiora cornua, toroſior ceruix, ea vaſtitudine, vt ſit corporis maxima pars, ventre aliquantum ſubſtrictiore, qui magis rectus & ad fœminas aſcendendas habilis ſit. Præponendi ſunt in emptione ætate ad fructus ferendos integri, quàm aliquandiu exerciti & experti, benè compoſitis, grandibus perfectisq́ membris, porrectis lateribus, ampli, nigrantibus, proceris & robuſtis cornibus, latis & criſpis frontibus, oculis magnis, iiſdem & labiis nigris, hirtis auribus, compreſsis malis, dorſo recto & plano, vel etiam ſubſidente, non gibbero, patulis naribus, reſimis, ſubnigris, ceruicibus toroſis ac longis, à collo palearibus pæne ad genua propendentibus, corpore bene coſtato, bonis rotundiſqúe clunibus, cauda profuſa vſque ad calces, inferiore parte frequentibus pilis ſubcriſpa, compactis cruribus, iiſqúe breuioribus potus

tius quàm longis, non improbis genibus, eminulis, pedibus non latis, neque qui ingredientibus diſplodantur, quorum vngulæ ſint leues ac pares. Corium ne ſit attactu aſperum ac durum. Colore placent potiſsimùm nigro, poſt rubeo, tertio heluo, quarto albo. Genus ſiue ſeminium ponderandum ex forma iam deſcripta, & iis quos procreauerint, ſi ad parentum ſpeciem reſpondeant. Boum pabulationi propter virgultorum frondiumqúe copiam nemora ſunt idonea. Fœminis ante vno menſe quam tauri ruentis in Venerem pondus excipiant, pabulum minuetur, ne obeſitate corporis nimia ſteriles euadant: macris ſiquidem conceptus facilior. Contrà verò tauros ſecretos à fœminis per tempus duorum menſium herba, palea, fœno pleniores, & ad ineundum valentiores oportet efficere. Non minores bimos patiendum eſt iniri, vt trimæ pariant: quanquam melius ſi quadrimæ. Tauri infra quadrimatum, & maiores quàm XII. annorum, admiſſura prohibentur: illi quod tanquam ætate puerili ſeminandis armentis non ſunt apti; hi quia ſenio ſunt effœti. Generant vaccæ pleræque in decem, aliæ diutius, ſed vitulos parum egregios. Conſepta requirunt laxo ſpatio, ne concurrant, & ſe cornibus grauiter mutuò vulnerent. Stabula ſaxo, glarea, etiam ſabuloſa ſternentur, carebuntqúe frigore, quod maciem illis affert, vti fames. Per æſtatem tabani, & puſillæ beſtiolæ compunctionibus eas acerbè vexant, & ad curſum concitant. Lactentes cum matribus cubare nolunt, ne obterantur: manè, & veſperi cum è paſtu redierint, vitulos ad eas adigunt,

quos

quos ſi ante bimatum exſecueris, difficulter ſe recipiunt. Fiſſa autem ferula teſticulos comprimendos, paulatimq́ confringendos, non ferro exſcindendos ſuadent. In vaccis, vt in omni grege pecuario quotannis delectus habendus, & reiiculæ reiiciendæ. Si qua vitulum amiſerit, ei ſupponentur, quibus matres haud ſatis præbēt. Semeſtribus furfures triticeos, farinam hordeaceam, & teneram herbam obiiciunt. De morbis quibus tum boues, tum maiora quęq́ pecora interdum corripiuntur, quæ ſigna horum, quæ medicinæ aduerſum ſingula vſurpandæ, & quomodo procuranda, fusè admodum Columella, ego aliquot adducam. Languor, nauſea, peſtilentia, cruditas, dolor viſcerum, tormina, vitioſa linguæ incrementa, quæ veterinariis ranæ, cibi faſtidium, febris, tuſsis, ſuppuratio, claudicatio, rabioſorum canum, luporumq́ morſus, coriago. Hæc accidit, ſi bos aut ex languore aliquo ad maciem peruenit: aut ſudans in opere faciundo refrixit: aut ſub onere pluuia madefactus eſt. Eſt autem cum pellis ita tergo adhæret, vt apprehenſa manibus deduci à coſtis non poſsit. Sunt inſuper pulmonis & palati exulceratio, ceruicum tumor & claui. Et bobus caluefcunt colla, & læduntur vomere tali atq́ vngulę, calcant aliquando ſurculos, teſta acuta aut lapide vngulam pertundunt. Sæpius aut iniquitate oneris, aut grauitate diuturnioris laboris, aut cum in aratione, vel duriore ſolo, vel radici obluctati ſunt, armos conuellunt, cornua frangunt. Hauſta cum aqua hirudo adhæret faucibus, ducit ſanguinem, ſuóque incremento cibis tranſitum præcludit. A bobus migre-

mus

mus ad aſinos, non tamen in aſinos, vt Apuleius, & quem ſuis vndecim libris imitatus eſt, Lucianus. I. Sine nos declinare de via, & in hoc diuerticulo nonnihil requieſcere. Quomodo iſta metamorphoſis Luciano contigit? aut quid ſibi vult vterq; cum aſino ſuo? C. Theſſali magicas artes multùm coluerunt. In Theſſaliam igitur cognóſcendæ magiæ profectum ſe, & ibi opera & vnguento cuiuſdam puellę, dum in volucrem mutari, atq; ita periculum artis facere inſtituit, in aſinum conuerſum fingit. Poſtmodum in varietate magna fortunę locorúmq;, ruſticis vrbanis, ſacris & profanis diuenditum. Poſtremò cum in theatrum quoq; ad ſpectaculum de ſe præbendum eſſet introductus, deuoratis quas illi ſors obtulerat roſis, figuram hominis recepiſſe. Voluiſſe arbitrantur eruditi vitæ totius imaginem, & ſimulacrum per iocum & ludum nobis proponere, oſtenderéq; exemplo huius aſini, tot periculorum caſibus iactati, tot aduerſa & ſecunda etiam experti, quàm ſit lubrica & inconſtans fortuna, quàm incerti & inſperati conſiliorum euentus. Ita porrò ſe aſinum induiſſe fabulatur, vt mentem tamen non depoſuerit. Ex huius racemis vindemiam fecit Apuleius. Ille breuis, hic copioſus: ille vniuſmodi, hominis in aſinum, aſini rurſus in hominem commutationem ſummatim exponit: hic quò argumentum fiat ſpecioſius, eruditius atque iucundius, multis id fabellis & commentis auget. R. Me cupido inuadit vtriuſq; aſini peruidendi & contemplandi, & alterius eo magis, quod eum totum aureum eſſe ferunt. Ex eo ſi quid potero abradere, cudã ipſe mihi nummos aureos,

& mea ſolius opera pulcherrimè diteſcam. C. Caue tamen ne orichalcum cum inueneris alicubi, pro auro ſumas. Nam Apuleius etſi nō inutilis quà rebus, quà verbis, quia eruditus, & gnarus morum veterum, ac Plauti imitator, tamen ſæpe ineptus, atque in verbis fingendis, & loquendi generibus hirtus & hiſpidus, tumidus, inſulſus & fæculentus eſt, videturqúe cum aſino ſuo rudere. Sed viam repetamus.

ASINI, ASINÆ.

I De illis aſinis qui eſurientes fuſtem negligunt, qui ſtramenta malunt quàm aurum, qui fruſtra tondentur, ſiquidem lana carent, quos lyrę tibiarúmq; cantus nihil mouent, de illis inquam audiamus, quò te propoſitus ordo deducit: alios maius adepti otium conſiderabimus. C. Quò vtilitatibus dominorum commodiſsimè ac diutiſsimè præſtò ſint, bona ſit eorum ætas, ſint firmi, omni parte honeſti, corpore amplo, ſeminio probato. Olim commendabantur Arcadici, & in Italia Rheatini. Alij numerantur feri, quibus nomē onagris, alij manſueti. Cum porrò ex hoc genere illud alterum nunquam, ex altero hoc, ex ſylueſtri, inquam, ſit domeſticus aſinus: itaq; onager ad ſeminationem haud nihil idoneus putatur. Decet autem in vtroq; ſexu ad fœturam delecto ineſſe dignitatem: propterea quod proles parentum ſimiles generantur. Qualicunque pabulo contenti ſunt, etiam viliſsimo: vel foliis, vel carduis, vt habeant ſimiles labra lactucas, vel ſalignis perticis, vel obiecto faſce ſarmentorum aluntur: paleis etiam ad pinguitudinem perueniunt. Menſe duodecimo ſemen conceptum red-

reddunt. Minus onerum imponendum prægnantibus, ne, quod naſcetur, ob id deterius fiat. Mari quidem non eſt ab opere concedenda vlla vacatio, quoniam ſegnior ac peior inde redditur. Anno ſinunt eſſe pullum aſininum cum matre: ſecundo leniter capiſtris vinciunt: tertio ad eas operas domitare incipiunt, quas ab iis exigere decreuerunt. Greges ſeu multitudo aſinorum non niſi ad onera geſtanda, ad vinum, oleum, frumentum & ſimilia haberi conſueuit, & vocãtur tales doſſuarij. Pleriq; ad molam deducuntur: ad arandum quoque, vbi leuis eſt terra. Cuſtodis imprudentis negligentiam fortiſsimè ſuſtinent, plagarum, penuriæ, laboris & famis tolerantiſsimi, morbis non valde ſubiecti. Deſcendo ab aſinis ad equos, contrà quàm eſt in prouerbio. I. Sic deſcendis, vt aſcendas tamen in beſtiam altiorem ac nobiliorem multò. Feliciter quod agis.

Eqvi, Eqvæ.

C. Quis ingenuus non ſtudioſè quærat, & maxima cum voluptate cognoſcat, quæ ad equos pertinent? quomodo parandi ſint, quomodo paſcendi, quibus moribus erudiendi, quæ ſit illos curandi ratio: cui ſcientiæ nobiliſsimi quidam viri tempus tribuere non ſunt veriti, cum domi foriſque vtiliſsima, & vitæ traducendæ neceſſaria ſit. Minores trimos non putant emendos. Equorum & omnium propemodum animantium, quorum indiuiſæ ſunt vngulæ, & cornibus quoque præditorum è dentibus amiſsis ac renatis ætatem deprehendi autumant: quo de Columellam conſuletis,

 ſi li-

ſi libuerit. Formam, quod ſequitur, vobis depingam. Modica magnitudo commendat equum, vaſtitas & paruitas dedecorant. Fœminæ clunibus ac ventribus latæ ſint, admiſſarij corpore amplo, formoſi, partibus inter ſe vbiq; proportione reſpondentibus. Equi futuri ſpecies ab indole & corpore ipſius equuli ſeu pulli pendet. Optimus erit, ſi hilaris ac intrepidus appareat: quem nouæ rei conſpectus auditusq; nequaquam conterret: qui in paſtu & curſu cum laſciua alacritate gregales ad pugnam laceſsit, & palmam nititur præripere: & foſſas nihil cunctatus tranſiliens, pontes quoq; & flumina ſociis haud exſpectatis transgreditur. Adde caput exiguum, membra non confuſa, oculos nigros, nares apertas, auriculas breues & arrectas, ceruicem latam, nec longam, & mollem, iubam crebram, ſubcriſpam, in dexteriorem partem inclinatam, pectus latum muſculorumqúe toris numeroſum, humeros grandes, ventrem ſubſtrictum, lumbos latos, ac deorſum verſus preſſos, teſtes pares & exiguos, ſpinam duplicem: ſin minus, non extantem, caudam amplam, ſetoſam, ſubcriſpam, crura recta, alta, æqualia, genua parua, rotunda, clunes rotundos, nec introrſum ſpectantes, vngulas duras, altas, concauas, coronis mediocribus ſuperpoſitis. Totum denique corpus grande, ſublime, erectum. Cum ſint autem multa equorum genera, videndum qua ſtirpe veniant: nobiles rectè è regionibus nuncupantur. Alimentum equini pecoris in prato herba, in ſtabulo fœnum aridum. Cum tempus aderit, mane & veſperi admittendi. Fœmina bimatu probè concipit: mas trimo inferior ad generis propaga-

pagationem eſt inhabilis: generat autem ad annum viceſimum: equa poſt decimum, vt annoſa iam mater, tardam inertemq́; prolem edit. Hoc armentum præ aliis intemperantiſsimæ Veneris eſt, & inſigniter furit, immenſa libidine concitatum. Inde hippomanes, de quo ſic Virgilius.

Hinc demum hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores: lentum diſtillat ab inguine virus
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere nouercæ,
Miſcueruntq́; herbas, & non innoxia verba.

Huius (ſiue caruncula ſit, quam in fronte natam pullus ſtatim vt aluo emittitur ſecum affert: ſiue quoddam venenum ab equorum naturalibus defluens, cum ardore venereo rapiuntur) Ariſtoteles, Plinius, Columella meminerunt: vtrumq; ad inſaniam amoris immittendam certum eſt adhiberi. Tradiderunt quidam in Luſitania ad Oceanum equas ſine mare aſsidua & nimia cupiditate ſibi ipſis Venerem animo figurantes, è vento grauidas fieri: vt gallinas item, quarum oua ὑπηνέμια. Verùm ex illis conceptibus exiſtentes pullos equinos vltra triennium non viuere. Admiſſuræ præfectus Peroriga dicitur. Poſtquam conceperunt, non ſinentur aut quippiam laboris ſubire grauioris, aut verſari in locis frigidis: prægnantibus enim algor maximè officit. Quæ in annos ſingulos fœtu implentur, inſtar ſegetum reſtibilium exſuctiores euadunt: nec pulli æquè laudabiles, ac diuturni ex anniuerſaria, quã ex alterna admiſſura procreantur. Loco amplo & tepido cum matre pullus verſabitur: ne aut frigore infirmus adhuc lædatur: aut propter anguſtias ab imprudenti matre obteratur.

Vbi vires increuerint, in pabulum prodigendus, in quod etiam ipſa mater:ne deſiderio nati (quod huic pecori natura præcipuè dedit) noxam trahat, & contabeſcat. Quinquemeſtres paſcendi farina hordeacea cum furfuribus, & ſi quid aliud terra editum cupidè ac libenter edent. Antequam à matre diſtrahantur, tractandi ſunt manibus, ne poſtea exterreantur. Quò pertinet, quod vbi ſtant, fræna ſuſpendunt: nempe vt iis intuendis, & crepitu audiendo conſueſcant. Vbi iam trimus factus ad manus accedere cœperit, puer illis nunc in ventrem pronus, nunc ſedens imponendus. Equorum alij militantibus, alij vellaturam facientibus, alij ad curſuram, alij ad admiſſuram ſunt accommodati à natura. Quamobrem non eadem ratione ſpectandi habendiq; ſunt. Morbi horum macies, & quòd vrinam ſuo tempore non mittunt, dolor capitis, & maxillarum, armi læſi, vermes in viſceribus ſpecie lumbricorum, cuius peſtis argumentum, ſi cum dolore crebrius volutantur, ſi vtero caput admouent, ſi caudam ſæpius agitant. Tuſsis, impetigines, papulæ, intertrigo, oculorum cicatrices, ciborum faſtidia, rabies: ſic enim lego apud Columellam, equos cum in aqua ſuam ipſorum imaginem contuiti fuerint, amore ſui exardeſcere, atq; ita paſtionis oblitos, tabe cupidinis interire. Signa huius veſaniæ, cum per paſcua, veluti extimulati concurſant, ſubinde circumſpicientes, quaſi requirant aliquid. I. Qua medicina curabiles ſunt iſtæ furiæ, ſi legiſti? C. Ad aquam aiunt deducendas: ibi ſpeculatas deformitatem ſuam, priſtinæ imaginis memoriam abolituras. R. Secundis auſpiciis partem

ſecun-

ſecundam de pecudibus maioribus expediuiſti, & fuit hæc tibi ſignificanda gratulatio: tametſi rectiùs nobis ipſis gratulamur, quàm tibi: nō enim quemadmodum ſumptus & impenſa: ſic etiam quæſtus eſt tuus, ſed noſter potius. Supereſt pars tertia, propter quam, non ex qua fructus capi dixiſti à ruſticis. Ac ſi non labor memoria, primum erat caput de mulis & hinnis.

III. DE HIS, PROPTER QVAE FRVCTVS.
MVLI, HINNI.

C. Tu, Rogate, veluti creditor valde memor, me debitorem appellare pergis, & vt fœnerator Alphius, ne ex bono malum fiam nomen non appellando, metuis. En æs tuum. Muli ſunt bigeneri & inſititij, quādo ab radicibus diſtinctum ac proprium genus ſuum nullum habent, cum equæ & aſini ſatu creentur: vti contrà, ex equo & aſina progignitur hinnus, ſortitus à patre nomen, cum alioqui per omnia matri ſit ſimilior. Verùm & muli & hinni vſibus vtiles, fructibus ſunt inutiles. Pullum hinnum recentem equæ ignoranti ſubiiciunt. Fallitur tenebris: nam obſcuro loco partu eius legitimo remoto, alienus quaſi ex ea natus nutricatur. Eo lacte fit amplior, quoniam equinum quàm aſininum melius eſt. Planè hos vt equulos educant, eorumq́ꝫ ætatē ex dentibus æſtimant. Minori corpore hinnus eſt quàm mulus, plerumq́ꝫ rubicundior, auribus vt equinis, iuba & cauda, & cætera, vt dictum eſt, ſimilis aſino. Ad mulos generandos equa videnda in annos decem, quouſq́ꝫ ampliſſimæ & pulcherrimæ formæ ſit, membris robuſta, &

laboris patiens, vt diſcordantem vtero ſuo generis alieni ſtirpem inſitam facilè recipiat, ac perferat, & ad fœtum non ſolum corporis, ſed ingenij quoque bona conferat. Docet experientia, plus eos à patribus ſocordiæ, quam à matribus vigoris trahere. Maris electio difficilior, quod ſæpe probantis iudicium ab experimento eſt confutatum. Mulorum gregem qui parabit, conſideret, num ſint ampliſsimo corpore, num valida ceruice, robuſtis ac latis coſtis, pectore muſculoſo & vaſto, feminibus lacertoſis, cruribus compactis, coloris nigri vel maculoſi. Tales & vecturis labores ſufferent, & oculos aſpectu delectabunt.

CANES.

Canum genus vnum eſt venaticum, alterum pecuarium: illud in ſyluis vagatur, & ad feras pertinet: hoc ad paſtorem, quia cuſtodiæ cauſſa comparatur. Non enim ſubtilius, id quod Columellam feciſſe noui, in tria genera diſcernere, in villaticū, paſtorale, venaticum. Ex his primum genus affirmat aduerſus hominum inſidias eligi, & villam, quęq; in villa ſunt cuſtodire: ſecundum propellendis hominum, ferarumq́; belluarum iniuriis, idq́; obſeruare domi ſtabulum, foris pecua paſcentia: tertium quæri ad venatum exercendum, quod agricolam nihil iuuet: tam diligenti, inquam, partitione non vtar: poſſunt enim pecuarij nomine paſtoralis & villaticus intelligi, quia ſcilicet pecoris nomine potiſsimùm, tanquam cuſtodes illius neceſſarij habentur: qua cuſtodia & defenſione præſertim capræ & oues indigent: aliæ contra lupos

quidem

quidem ſatis ſeipſę defendunt. Malè autem pecuarius canis cuſtos mutus appellatur: nullus quippe homo clarius vociferatione aut clamoribus, quàm hic latratibus ſuis beſtiam aut furem pecudibus rapiendis appropinquantem prodit. Quis tam incorruptus, tam vigilans excubitor? quis tam conſtans vindex? quis famulus domino tam fidelis? Hic, quandoquidem villam, fructus, pecora, familiam acerrimè cuſtodit, inprimis ruſtico charus eſſe debet. Proprietates non illas quidem omnes, ſed aliquas adducam à Varrone & Columella requiſitas in canibus iſtis. Magnitudo ampla, vaſtus & canorus latratus, color vnus, magisq́ albus aut niger, deiectæ & propendentes aures, nigri vel glauci oculi, acri lumine radiantes, amplum villoſumq́; pectus. Bonitas generis olim à regionibus ducebatur maximè. A venatoribus aut laniis ne emātur: quod hi ad pecus ſequendum inertes ſunt: illi ſi leporem aut ceruum conſpexerint, eos citiùs quàm oues inſequentur. Cognati canes ſe tuentur mutuò egregiè: quare ex eodem ſemine prognatos referet non parum. Paſcuntur è culina & oſsibus, quibus ſi cibaria defuerint, deſtitutis gregibus ipſi ſibi alimonium quærunt: quod quia magno gregum periculo fit, ne fiat, ſtudioſè prouidendum eſt. Datur & panis hordeaceus in lac intritus, farina hordeacea cum ſero. Non eos ſinunt guſtare carnes morticinæ ouis, ne irritati ſapore, ægrius ſe poſtmodum ab illis laniandis abſtineant. Apponūt etiam ius ex oſſibus, & oſſa ipſa contrita, vnde & dentes illis confirmentur, & medullarum ſapore acrimonia augeatur. Non niſi poſt annum vel mari vel fœminæ

indulgenda Venus,ne & corpora labefactentur,& animi degenerent. Principium admittendi principium veris, quòd tunc catulire dicuntur. Tres menſes geſtant vterum. In fœtura obiicientur panes hordeacei, quòd ij magis alent eos quàm triticei,& lactis vberiorem præbebunt facultatem. Secundùm partum ſtatim eliges catulos qui placebunt amplius, reliquos abiicies. Quàm paucisſimi in nutricatu relinquentur, tam optimos fieri neceſſe eſt,propter lactis abundantiam. Diebus X V. catuli videre incipiunt, & duobus primis à partu menſibus à matre non ſeparantur, ſed minutatim deſuefiunt. Quorum generoſam indolem conſeruare voluerimus, eos alienæ nutricis vbera ſugere haud permittemus.Si effœta lacte deficiatur,catulis caprinum dabitur, dum quadrimeſtres fiant. Vbi conualuerint, catenis per diem continebuntur,ſoluentur noctibus.Qui eos caſtrant,eo minus relinquere gregem illos arbitrantur: qui id omittunt,putant eſſe idcirco acriores. Nucibus græcis in aqua tritis aures eorum,& inter digitos perliniunt,ne à muſcis & ricinis, & pulicibus exulcerentur. Ac per æſtatem ſanè ſic eorum aures aliquando à muſcis exulcerantur,vt totas amittant. Pulicoſis hęc curatio præſcribitur.Sume cyminum tritum pari pondere cum veratro, aquaq́ miſtum illine: ſeu cucumeris anguinei ſuccum, aut veterem amurcam per totum corpus infunde. Ne porrò à beſtiis atrocibus diſcerpantur, collaria iis imponunt. Nomina ne ſint multum polyſyllaba, quo quiſq́ vocatus celerius exaudiat: diſſyllaba commendantur,vt ſunt iſta græca σκύλαξ, λάκων, & muliebria

liebria σπουδὴ, ἄλκη, ῥώμη, de quo & Xenophon in lib.de venat.De paſtoribus tantum ſupereſt vt agamus. I.Igitur ad metas tandem,ſed non æquè feſsi appropinquamus. C. Nondum,Iunili,ad vltimas. I. Hem, non recordabar, te adhuc de villatica paſtione,deq́ vineis ac pomariis dicturum.

PASTORES.

C. Ad pecudes grandiores, qui ſunt maiore natũ, ad minores etiam pueri puellæqúe adhibentur.Illi firmiores qui in collibus paſcunt,quàm qui in fundo,& ad villam ſe quotidie recipiunt. Qui in ſaltibus verſantur, erunt omnes ſub vno magiſtro pecoris,qui cęteros vt ętate,ſic peritia anteibit.Senio nimis grauem eſſe nolunt, quod nec pueri, nec ſenes difficultatem, arduitatem, aſperitatemq́ collium, atque montium perferre queunt: quod illis tolerandum, qui ſequuntur greges armentitios & caprinos, quibus rupes ac ſyluæ ad pabulandum cordi. Horum erant antra non ſolum temporaria diuerticula, ſed etiam legitima domicilia. In ſpeluncis enim ouilia ſua conſtituebant, quod ex Polyphemi fabula apud Virgilium &Homerũ diſcas. Et μάνδρα nunc ſtabulum, nunc antrum ſignificat. Baſilius quoq́ ſtabulum in quoSeruator eſt editus, mandram appellat.EtTityro fuiſſe ſpeluncam pro domo,in carmine bucolico patet, quod ibi penum ſuum habebat.Sic enimMelibœum inuitans addit,

Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi: ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſsi copia lactis.

Paſtores item veloces oportet eſſe, mobiles, expeditis membris; qui pecus inſuper à beſtiarum prædonumq́

donumq́ incurſu defenſare, onera in iumenta tollere, excurrere, iaculari queant. Galli quondam ad ad paſcenda iumenta idonei cenſebantur. Opilio duci propior quàm domino, vigilantia & clementia magna vtetur, nec vnquam longius à grege recedet, nec telum in eas immitet. Caprarius erit acer, durus, ſtrenuus, alacer, atque audax: quiq́ per rupes, ſolitudines, vepreta plerumq́ gregem non ſequatur, ſed præcedat. Qui in arbitrio vnius paſtoris erunt, veſperi ſimul cœnabunt, & is curabit vt in promptu ſint ſemper inſtrumenta, quæ pecori paſtoribusq́ ſunt opus. Quà de fœtura paſtorum qui in fundo paſcunt, habent conſeruam vxorem in villa, nec terminos quærit longiores paſtoralis Venus. Eorum qui in ſyluis & ſaltibus manēt, mulieres viribus integris eſſe oportet, quæ in opere multis regionibus viris nihil cedunt, quæ poſsint paſcere pecus, ligna ad focum apportare, cibaria coquere, inſtrumenta ſeruare, eædem nutrices & matres eſſe. De pecuaria pro amplitudine argumenti haud multum: pro conſuetudine mea prope nimium. I. At certè pro deſiderio noſtro, quod tu ipſe tam erudita ſuauiq́ diſſertatione vehementer auxiſti, propemodum valde parum. R. Nihilo deterius, nec incurioſius tu nos ſequenti ſermone paſces, vti ſpero, quàm ruſtici paſcere conſueuerunt in ſaginario animantes ſuas. Nec fabam aut hordeum, ſed diuiniorem quendam animi paſtum obiicies. C. Vos exiſtimabitis: equidem ego ſi mentes explere nequiuero, auribus ſaltem qualecunque prandium dabo.

ANNO-

ANNOTATIONES.

SEV PECVARIA) *Vt quempiam dicimus facere aruſpicinam, topiariam, argentariam, piraticam, ſtipendia, accuſationem: ſic facere & habere pecuariam, cum adiunctionibus etiam, grandem, nobilem, ouiariam, equariam, caprariam, &c.* Cic. pro Quintio. *Erat ei pecuaria res ampla, & ruſtica, ſanè bene culta, & fructuoſa. Non idem verò eſt agricultura, & hoc paſtionis genus: quandoquidem alius opilio, alius arator: quæ duo hoc magis ſunt differentia, quod nec bubulcus & armentarius ſunt idem, ſi poſſit in agro paſcere armentarius. Armentum quippe quod agêr extulit non colit, ſed dentibus tollit: at boui debetur, ſi commodius frumentum in ſegete, pabulum in nouali proueniat. Quamobrem aliæ etiam ratio ac ſcientia erit coloni, alia pecuarij ſeu paſtoris. Illius, vt quæ in agro ſata ſunt ſe profundant, quò fructum faciant: huius, vt quæ nata ſunt, paſcant pecus: quod arator minimè, hoc paſtor optat maximè, herbarum prouentum videlicet. Hæc cum huiuſmodi ſint, non eſt tamen nulla, aut mediocris harum partium, votorumq́; diſcordantium ſocietas: quòd pabulum in fundo compaſcere, quàm vendere plerumq́; domino fundi eſt maiori emolumento, & copioſa ſtercoratione, ad quam pecus eſt appoſitiſſimum, ſegetes exuberantiſſimæ ac lætiſſimæ ſurgunt. Nec eſt vlla frumentifera regio, quæ non vt hominum, ſic armentorum opera indigeat. Ex quo iumentis venit nuncupatio, quod vel oneribus ſubuectandis, vel aratro ducendo*

cendo laborem noſtrum iuuant. Ergo qui prædium poſſederit, hunc vtriuſque diſciplinæ, & agrariæ, inquam, & pecuariæ haud ignarum eſſe oportebit: nec eius quidem, quæ ad villaticam paſtionem refertur, ex qua ipſa etiam non parua eſt exſpectanda commoditas. In hanc propemodum ſententiam Varro, præfat. lib. 2. & Colum. præfat. lib. 6. Quod autem Varro libro eodem cap. 1. affert, ſummum gradum naturalem fuiſſe, cum alerentur homines iis, quæ terra nullo imperante, & nullis ſaucia vomeribus, aut pulſata raſtris, vltro procrearet: ex hac vita poſtea ad ſecundum eos eſſe progreſſos, paſtoritiam videlicet: vt qui prius ex arboribus virgultisq́; glandem, arbutum, poma, mora decerpſiſſent victus cauſſa, eandem deinde vtilitatē ex ſylueſtribus animantibus captis & manſuefactis peterent: tertio demum gradu à vita paſtorali ad agricolationem tranſiiſſe, in qua non pauca de ſtatu vtroque præcedente retinuerint: hæc, inquam, cum ille ſcribit, à vulgari fama poëtarumq́ue figmento non recedit. Nobis ſacrarum originum liber, qui Geneſis inſcribitur, veritatem pandit, & propemodum cum primis hominibus agriculturam & paſtoritiam natas prædicat. Cain enim fuit vir agricola, & Abel paſtor ouium. Nec fuit, cum homines glandibus veſcerentur, ante inuentum frumentum ſcilicet. Dici tamen poteſt, non in omnibus terris eodem tempore, ſed in aliis citius, in aliis tardius fuiſſe cognitam rationem frumentariam. Quare aliqui ſanè mortales arborum baccis ante, & animalium carnibus, quàm pane victitarint. CVIVS SPECIES HAE) *De ouibus*

agit

agit Varro lib.2.cap.2. Colum.lib.7.cap.2.3.4.5. Cato cap.30.96.150. Plin.lib.8.cap.48.& aliis locis ſparſim. Palladius lib.8.cap.4. De capris Varro lib.2.cap.3. Colum.lib.7.cap.6.7. Plin.lib.8.cap.50. De ſuibus Varro lib.2.cap.4. Colum.lib.7.cap.9.10.11. Plin.lib.8.cap.51. De bobus Varro lib.2.cap.5. Columel.lib.6. à cap.1. vſque ad 26. Cato à cap.30.ad 103. Plin.lib.8.cap.45. De aſinis Varro lib.2.cap.6. Columel.lib.7.cap.1. Plin. lib.8.cap.43. De equis Varro lib.2.cap.7. Colum.lib.6. à cap.27.ad 35.Plin.lib.8.cap.42.De mulis Varro lib.2. cap.8. Colum.lib.6.cap.36.37.38. Plin.lib.8.cap.44. De canibus Varro lib.2.cap.9. Plin.lib.8. cap.40. Colum.lib.7.cap.12.13. Cato cap.12. De paſtoribus Varro lib.2.cap.10.SI AETAS IN EO)Cuilibet parti harum trium partium generalium nouenas partes Varro tribuit: nos ſeptem retinuimus, nec eas ſingulas in ſingulis perpendimus, quod nec ipſemet fecit. Quartam de iure in parando, quemadmodum, & qua verborum formula ſtipulationeq́ pecudem quamq́ emi oporteat ciuili inſtituto, & nonam ad parandum paſcendumque communem, de numero videlicet, quot greges & quantos ſit paſturus, quot tauri in quot matrices habendi, & alia huc ſpectantia, vt ſuperuacanea prætermiſimus. HARVM LAVDES, VTI BOVIS)De ouibus quidem hæc. In quibus primùm non ſine cauſſa putant oues aſſumptas, & propter vtilitatem & propter placiditatem. Maximè enim hæ natura quietæ, & aptiſſimæ ad vitam hominũ. Columella autem hæc. Præcipuè nos contra frigoris violentiam protegunt, corpo-

corporibusq; noſtris liberaliora præbent velamina. Tum etiam caſei lactisq; abundantia non ſolum agreſtes ſaturant, ſed etiam elegantium menſas iucundis, & numeroſis dapibus exornant. Quibuſdam verò nationibus frumenti expertibus victum commodant: ex quo Nomadum Getarumq; plurimi γαλακτοπόται dicuntur. Quæ de bobus Varro prædicat, annotat. quædam dialogi primi huius ordinis recitaui. Adde hæc tantum ex eodem loco. Ab hoc antiqui manus ita abſtineri voluerunt, vt capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet. Ab his pleraq; magna dicuntur, vt βούσυκον, βούπαις, βούλιμος, βοῶπις, vua quoque bumamma. Ex boue putrefacto naſcuntur apes dulciſſimi mellis matres, à quo Græcis βουγενεῖς. De nomine Italiæ, & ſuprema multa duarum ouium, ac 30. boum vide Gell. lib. 11. cap. 1. VENTER LANOSVS) *Quæ id non haberent, apicas vocabant Romani veteres, & abiiciebant. Dicitur ouis apica, quæ ventrem glabrum ac nudum habet. πεῖκος & πέκος idem quod πόκος genere virili, hinc conformatum eſt apica. Eandem nominabant minam. Oues minæ hirtis opponuntur.* ALLIA SERPILLVMQVE) *Seruius tradit eſſe herbas calidas, quæ æſtum repellant. Nam vt etiam Plin. dicit, omnis medicina aut à contrario, aut à ſimili quæritur. Vnde & calor poteſt aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc eſt quod in vltima ecloga cum amator remedium quærit ardori, dicit ſe iturum in Scythiam, aut in Æthiopiam: quarum regionum altera eſt frigidiſſima, altera feruentiſſima. Serpyllus herba in græco aſpirationem habet ἕρπυλλος. In multis enim huiuſ-*

modi

modi pro afflatu ſ.ponimus, vt ἕξ, *ſex,* ἑπτὰ *ſeptem.* PRÆGNATIONIS VIDELICET) *Grauida eſt, quæ iam grauatur conceptu: prægnans velut occupata in generando quod concepit: inciens propinqua partui, quod incitatus ſit fœtus eius. Feſtus.* VENTREM FERVNT OVES) *Agni qui poſt tempus naſcuntur, remanſeruntque in valuolis intimis, chordi cognominantur. Ita apud Varronem pro vuluis, ex coniectura legit Vrſinus. Sunt autem valuoli Feſto fabæ folliculi, quaſi valliuoli, quia vallo fracti excutiuntur. Columel. lib. 7. cap. 3. Nam per ſe hordeum, vel freſa cum ſuis valuolis faba, &c. Bene valuolis, cum* χεῖον, *vnde agni chordi, ſit inuolucrum fœtus in vtero.* AD MATERNAM MAMMAM) *In nutricatu obſeruandnm, quot diebus matris ſugant mammam, & id quo tempore, & vbi. Et ſi parum habet lactis mater, vt ſubiiciantur ſub alterius mammam, qui appellantur ſubrumi, id eſt, ſub mamma: antiquo enim vocabulo mamma rumis. Hæc Varro. Alteram porrò mammarum lacte deficientem, minam vocatam, quaſi minorem factam, ait Feſtus. Contra venuſtè munificem mammam appellat Plin. lib. 11. cap. 40. quæ lac reddit.* ARIETES SVBMITTENDI) *Virgil. eclog. 1. Paſcite vt ante boues pueri, ſubmittite tauros. Dicuntur ſubmitti pecora, quæ in locum demortuorum capitum ſufficiuntur.* EA MAGISTER EXSCRIPTA) *Qui paſtioni, ſeu pecuariæ præpoſitus eſt, audit magiſter pecoris: vt qui agriculturæ, villicus. Magiſter regij pecoris Fauſtulus apud Liuium lib. 1. Virgilius paſtores ipſos ouium magiſtros dixit eclog. 2. eoſdemq́; pecoris magiſtros eclo. 3.*

*& Georg.2.Item Columella.*HOC ALITER) *Ex antiqua formula, qua vtebantur in dicendis ſententiis. Hoc aliter, hoc amplius dicebant, cum alter alteri aſſentiebatur quidem, ſed quippiam vel addebat, vel demebat, vel immutabat. Varro lib.2.cap.3. De ſeminio dico eadem quæ Vaccius in ouibus. Hoc aliter, ouium ſeminium tardius eſſe, &c.* INDITVM CAPRIS A CARPENDO) *Capræ dictæ, quod omne virgultum carpunt: ſiue à crepitu crurum. Vnde & crepas eas priſci dixerunt. Feſtus.* DENTES SATIONIBVS PERNICIOSI) *Quam ob cauſſam lege locationis fundi excipiebatur, ne colonus capra natum in fundo paſceret. En Varronem li.1.6.2. Quædam enim pecudes culturæ ſunt inimicæ, ac veneno, vt iſtæ, quas dixiſti capræ: eæ enim omnia nouella ſata carpēdo corrumpunt, non minimùm vites atq; oleas. Itaque propterea inſtitutum diuerſa de cauſſa, vt ex caprino genere ad alij dei aram hoſtia adduceretur, ad alij non ſacrificaretur: cum ab eodem odio alter videre nollet (Minerua) alter (Bacchus) etiam videre pereüntem vellet.* CLOACIS, ET STERQVILINIIS DEDITA) *Sus vnde dictus, & ab eo immolandi factum initium, præterea cauſſam cur luto gaudeat, exponit Varro lib.2.cap.4. In eodem exempla duorum ſuum obſtupeſcendæ pinguitudinis.* FOETVM CVM MATRE) *Lactentium amiſſo nomine vocantur delici, etiam nefrendes, quod nondum fabam frendere queunt, id eſt, frangere. Qui à partu decimo die habentur puri, appellantur ſacres, quod tum ad ſacrificium idonei.* STERILIS VACCA DICITVR TAVRA) *Ex Verrio ſic appellatas*

latas docet Feſtus, quod non magis pariant quàm tauri. Quidam veriſimilius cenſent ex græco dictas. Nam Græci vaccas ταύρας. *Sed tum non indicabitur ſterilitas: Græci enim fœtas & ſteriles ſic nominant.* PRÆGNANS HORDA) *Ab eo in Faſtis dies hordicalia, quod tunc hordæ boues immolantur. Sic Varro. At Feſtus, horda, inquit, prægnans, vnde dies quo grauidæ hoſtiæ immolabantur, hordicidia.* IN HOC DIVERTICVLO) *Diuerticulum aliquando indicat manſionem ad breue tempus, cum vel pluuias ventoſque declinantes, vel de via languidi atque feſſi in loco aliquo commoramur. Nonnunquam eſt vbi incipit ſemita, quæ te à publico itinere digredientem ad villam deducit. Id ex Terentio colligas: nam in Eunucho Phædria.*

Vbi ad ipſum veni diuerticulum, conſtiti.
Occæpi mecum cogitare, hem biduum hîc
Manendum eſt ſoli ſine illa.

APVLEIVS ETSI NON INVTILIS) *Apuleius interdum non malus auctor, præſertim cum laſciuiæ ingenij non indulget, neque ludum ſibi permittit. Turneb. lib. 29. Multa præclara ex eius fontibus hauſiſſe viros quoſdam doctos certum eſt.* REIICVLAE REIICIENDAE) *Fronto Florentinus, qui hoſce libros Varronis in græcum tranſtulit, & Geoponica indigitauit, hoc vnum, reiiculæ, tribus verbis videtur interpretatus lib. 17. cap. 10.* τὰς δὲ στεῖρας, καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκυίας ἐκβλητέον ἐκ τῶν βουκολίων. *Columella lib. 6. cap. 22. Nam & enixæ, & vetuſtæ,*

quæ gignere deſierunt, ſummouendæ ſunt, & vtiq; tauræ quæ locum fœcundarum occupant ablegandæ, vel aratro domandæ, quoniam laboris & operis non minus quam iuuenci propter vteri ſterilitatem patientes ſunt. IN LVSITANIA AD OCEANVM EQVAS) Vnde fabula hæc, Iuſtinus aperuit, lib. 44. In Luſitanis, inquit, iuxta flumen Tagum, vento equas fœtus concipere multi auctores prodidere: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, & gregum multitudine natæ ſunt: qui tanti in Gallæcia & Luſitania, vt non immerito vento ipſo concepti videantur. De fabula autem hac præter Varronem lib. 2. cap. 5. Colum. lib. 6. Plin. lib. 8. cap. 42. Virgil. 3. Georg. ADMISSVRAE PRAEFECTVS PERORIGA) Peroriga appellatur, quiſquis admittit. Eo enim adiutante, equæ alligatæ crebrius admittuntur, neq; equi fruſtra cupiditate impulſi ſemen eiiciunt. Apud Plin. in veteribus codicibus Pruriga inuenitur, à prurigine admiſſuræ. Praurigam dicere mirum non eſt. Nam eo modo quo & cludus claudus, & ſimilia. Scalig. SEGETVM RESTIBILIVM) Ager qui quotannis obſeritur, vocatur reſtibilis: veruactum, qui interdum requieſcit. NON EADEM RATIONE SPECTANDI) Itaq; peritus belli alios eligit, atq; alit ac docet: aliter quadrigarius ac deſultor. Neq; idem qui vectarios facere vult, ad ephippium aut rhedam: quod vt ad rem militarem habere volunt acres: ſic contra in viis habere malunt placidos, propter quod diſcrimen maximè inſtitutũ eſt vt caſtrentur equi: demptis enim teſticulis, fiunt quietiores. Varro. PASCVNTVR E CVLINA ET OSSIBVS) Os enim cibus cani-

caninus. Plato in epig. ſanè quàm feſtiuè. θυμὲ τί μηνύεις κυσὶν ὀςέον*: Terent. paraſiti cibum oſſum dixit eodem modo: quia paraſiti, vt canes, aſſeclæ ſunt menſarum. Etenim iners & ignauum genus canum, quod non venationi, ſed domeſticæ cuſtodiæ inſtitutum eſt, vocantur* τραπεζῆες *Homero, vt ipſi quoque paraſiti ſunt* τραπεζῆες*. Martial. Et maior rapuit canem culina. Elegantiſsimè igitur dixit Terentius de paraſito: Viden' oſſum & cibus quid faciat alienus? Quod explicatur illo Martial. Antiquæ venies ad oſſa cœnæ.* TVNC CATVLIRE DICVNTVR) *Catulitionem ruſtici vocant geſtiente natura ſemina accipere, eaq́; animam inferente omnibus ſatis. Plinius lib. 16. cap. 25. Plaut. Meam vxorem vidi catulientem. Sed de canibus proprium eſt cum in Venerem feruntur, quod Græcè* σκυζᾶν *dicitur. Equire mula dixit Columella de mula equum appetente. Tradit & Plin. equas domitas ſexaginta diebus equire antequam gregales.* COLLARIA IIS IMPONVNT) *Collarium, id eſt, cingulum circum collum ex corio firmo, cum clauiculis capitatis, quibus intra inſuitur pellis mollis, ne noceat collo duritia ferri. Quod ſi lupus aliusúe quis his vlceratus eſt, reliquas quoque canes facit, quæ id non habent, vt ſint in tuto.* ET PRESSI COPIA LACTIS) *Ouid. Lactis maſſa coacti. Circuitione exprimitur caſeus, qui & coagulo cogitur & premitur. Premitur autem auctore Columella, ne ſit fiſtuloſus, quod ei accidit, qui latius remiſsiusq́; in formis ſuis habetur, nec ſatis cogitur.* EAEDEM NVTRICES ET MATRES) *De matribusfamiliâs, & puerperis robuſtis, cum vituperatione*

Romanarum fœminarum, quæ in conopeis iacerent, præ illis eiuncidæ (ἐξέτηλοι & veſcæ) & contemnendæ, Varro lib. 1. cap. 10.

PROGYMNASMA SEXTVM ET VICESIMVM.

Villatica paſtio.

IIDEM.

CLEMENTIANVS. Quæ agenda ſunt in alendis ſaginandisq́ intra aut iuxta villam animalibus, & quibus tota illa villaticæ paſtionis ratio includitur, non ęquè vt ſuperiora, hoc eſt, non proximè ac propriè ruſticationi ſubiiciuntur. Differenda ſunt nihilominus, cùm potiſsimùm in agris atque villis ea adminiſtrari videamus: nec tam in vrbe viuentibus, quàm colonis & ruſticis quæſtuoſa ſint: quando & auium incluſarum recrementis, macerrimis vinetis, aruisq́ ſterilioribus opem ferunt, & illarum, cæterarumq́ ſimiliter paſtarum animantium carnibus menſas ſuas opulentant, redactoq́ ex eorundem venditione pretio diteſcunt. Tres igitur ordines, & quaſi actus habitura eſt hæc diſputatio, de auibus, de quadrupedibus feris, de piſcibus.

I. DE AVIBVS.

Ad primum genus accommodantur qui dicuntur ὀρνιθῶνες, ὀρνιθοβοσκεῖα, ὀρνιθοτροφεῖα, ſtabula ſcilicet ſeu

ſeu receptacula auium cohortalium, & earum quæ conclauibus ſeptæ ad pinguitudinem nutriuntur: ad alterum λαγοτροφεῖα leporaria: ad poſtremum ἰχθυοτροφεῖα piſcinę. Alites intra villę ambitum ferè aluntur, beſtiæ ſylueſtres, & mutæ natantes, vt vocat Lucretius, circum villam. Rurſus, alituum quidam terra ſunt contenti, vt pauones, turtures, turdi, gallinæ: quidā inſuper aqua & ſtagnis gaudent, & tam aquatilia quàm terreſtria pabula conſectantur, poſſuntq́ue dici ἀμφίβια, vitæ duplicis, quales ſunt anſeres & anates. Cauebitis hîc, ne ſuſpicemini ſecundo loco dicturum me duntaxat de leporibus, quia leporarium ipſa ſepta appellaui. I. Quæ igitur vis huius nominis? quæcunque eſt, hactenus nobis inaudita eſt. C. A parte quadam, vt in tota lingua latina mille alia, ſic vocatur: ſignificatq; ſepta omnia villæ affictitia, quæ animantes, quanquam venaticas ſeu ſylueſtres, paſtionis cauſſa retinent: ſiue pecudum ferarum viuaria. Huius generis ſpecies vna eſt, in qua aper, caprea, lepus: altera in qua apes, coclex, glires à Varrone numerantur. Tertij generis formas etiam duas tradit: quod piſces alebant partim in aqua dulci, partim in ſalſa & marina. Iam vt parentur, quas diximus, animantes, aucupum, venatorum, piſcatorum opera deſiderabitur: eas mercari quoq; ab his oportebit. Adhuc gradus binos vnumquodq; genus habet: frugalitatis ſcilicet antiquæ, & luxuriæ poſterorum. R. Quàm latè patet in vita hominum, quod ponis de duobus gradibus, parſimoniæ veteris, & luxuriæ nouæ? Qua enim in re tandem non tranſuerſim abiit à maiorum moderatione, ſimplicitate,

abſtinentia nepotum effuſio, faſtus & rapacitas? ſed abſint querelæ, quia inanes, quia cælo ac terræ loquimur. Carpe iter tuum, Clementiane, quod incæptaſti.

PAVO.

C. A pauone exordiar, cui, inter volucres pręcipuę pulchritudinis principatum natura conceſsit: & quidem mari, non fœminæ: quomodo etiam in plerisque quadrupedibus maiorem in maſculos, quàm in fœmellas honorẽ contulit. Pauonis cauda ſpecioſiſsima, orbiculatim explicata, propter plurimorum ac nitidiſsimorum oculorum ſimilitudinem, noctis gerit hieroglyphicum, quod tum cęli formam lucidiſsimis vndique ſideribus exornatam, & tanquam innumerabilibus nos aſpectantem luminibus intuemur, quo quidem nihil poteſt eſſe ad animi voluptatem iucundius. Certè pauo ipſe huius formoſitatis ſuæ ſibi conſcius, tum inprimis rotat, id eſt, gemmantes caudæ pinnas in orbem circum ſe, & ſupra caput porrigit, & diuitias ſuas naturales oſtentat, cum plures ad ſe ſpeculatum acceſsiſſe animaduertit. Quod ſi aut nemo adſit, aut nemo admiretur, eam indignabundus colligit. Quare factum, vt etiam hominem glorioſum referret. Illa adagia: vnde hic pauo? pauone picturatior, non vos latent: iactantur nempe de multicolore veſtitu, quo quidam ſuperbè ingrediuntur. I. Expoſita pauonis elegantiſsima & florentiſsima ſpecies mihi in mentem reducit Æſopi apologum: quo ille, vt alia omnia, ſapienter monet, in deligendo principe non ſolius formæ, ſed virtutis quoque & ſapientiæ rationem habendam

eſſe:

eſſe: id eſt bonorum animi magis quàm corporis. R. Quæſo, frater, narra fabellam. I. Volucres regi declarando conuentum agebant: regnum ſua fretus pulchritudine pauo petebat. Quo cum potiturus cunctis ſuffragiis videretur, ſurgẽs in medium monedula, ſic intulit. At enim iſte rex, ſi aquilam hoſtem habuerimus, qua nos tandem ope defenſabit? R. Æſopicè profectò, hoc eſt, ſapienter. C. Ego quæ reſtant de pauone. Si in grege conſtituendo oblectationem magis quàm fructum expetimus, marium quàm fęminarum numerum potiorem quæremus. Pauonum multitudini magnitudo loci reſpondeat, cubilia diſcreta ſunto, & tectorio leuata, quò nec ſerpens, nec alia beſtia aſpirare queat. Et quoniam purum locum amant, paſtor earum circumiens fimum tollet. Stato diei tempore eos ſigno dato conuocabit, pauxillum hordei accurrentibus obiiciet: tum vt ne eſuriant, tum vt numerum recognoſcat. Trimatu peracto ad generandum habiles iudicantur. Mas ob gallinaceam ſalacitatem qua viget, fœminas quinq; deſiderat, eoſqúe Veneris exercendæ amor ferme locis ſoli oſtentis, ſpirantibusq; Fauoniis ſollicitat. In fœtura, & ante admiſſuram vberiore paſtu procurandi ſunt, & ante ſtabulum curandum vt ſit locus, in quem diei apricitate hilaritatéque inuitante emittantur. Oua pauonina gallinis etiam ſupponũtur: quæ quanto recentiora, tanto commodius excluduntur. Pauones matres quæ non incubant, tertiùm anno pariunt ferè: quæ autem oua à ſe facta fouent, totum fœcunditatis tempus aut excubanda, aut educanda pullitie conſumunt.

Tvrtvr.

Turtures in ornithone neque faciunt oua, neque excludunt,& vt capiuntur,ita farturæ deſtinantur. Seminibus milij delectantur, quamuis & tritico, & aliis etiam frumentis opimentur: quæ tamen ſicca dari non debent. In dies ſingulos vicenos & centenos ſemodius ſatietate explebit. Hyeme offæ panis vino madefactæ ad craſsitudinem eas breui perducent. Aqua potui ſemper recens in vaſculis quàm mundiſsimis apponetur. In pariete mutuli, aut pali in ordinem defigentur, expanſis ſupra cannabinis tegeticulis prætenſiſq; retibus ne auolent. Eæ quotidie mundabũtur, ne à ſtercore offendantur, quod agris & arboribus medicandis ſeruatur. Saginæ faciundæ ſub meſſem tempus conuenientiſsimum, quoniam tum matres optimæ, tum confirmata pullities. Nouella turturum ætas quàm vetus farturæ aptior. De pudicitia huius & caſta viduitate legetis Ælianum, Ariſtotelem, & alios.

Colvmba.

De columbis attendite, quibus cum nihil ſit fęcundius, nihil tamen eſt caſtius, nihil etiam ſimplicius. Quamobrem oculi ſponſæ & ſponſi in Canticis canticorum columbarum oculis comparantur, & à Dei filio pręceptum ſcitis, vt ſimus ſimplices ſicut columbę. Oculi pudici, minimè laſciuientes & vagabundi, ſunt columbini oculi. Prima columbis nota pudicitia, inquit Plinius, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communemq; ſeruant domum: niſi cælebs aut vidua nidum non relin-

relinquit. Amor vtrique ſobolis æqualis: ſæpe ex hac cauſſa caſtigatio pigrius intrante fœmina ad pullos: parturienti ſolatia & miniſteria ex mare. Ælianus ait, ſi fortè impudico amore captum hoc animal alienam Venerem perſequatur, ipſum circumſederi ab aliis, ac marem quidem à maribus dilacerari, fœminam à fœminis diſperdi. Hæc auis eſt omninò innoxia, nulli inſidiatur, & minutiſsimis etiam beſtiolis quibus aluntur paſſeres, columbæ parcunt. Columba Noëmo diſpulſas cælo nubes redditumq; ſolem nuntiauit: Saluatori cum in Iordane ablueretur, ſupra caput aſtitit: rerum denique ſpiritalium diuinarumq; ſymbolum eſt. Nam ea notatur Chriſtus, Spiritus ſanctus, Eccleſia, Virgo Mater, Gratia, Charitas, ſacra doctrina, ſpiritalis natura, homines ſimplices ac boni. Diebus quadragenis columbæ concipiunt, pariunt, incubant, educant, idq; ue totum prope annum faciunt. Pulli eduntur bini, qui mox vt creuerunt, & robur adepti ſunt, cum matribus pariunt. Inſignis eſt columbarum timiditas, quam cauſſam puto, cur in locis excelſis, in ſummis tectis ac turribus libenter habitent: à culminibus quidem dictas ſcribunt. Amplius tamen agreſtes & ſaxatiles columbæ, quæ vario ſunt colore, turres colunt. Alterum genus colore albo ferè, eſt clementius: id cibo contentum domeſtico intra limina ianuæ paſcitur. Cauum ſeu locus in quo concluſæ aluntur, περιστερεὼν, & περιστεροτροφεῖον appellatur, in quo ſæpius ad quinq; millia includi ſolitas Varro docuit. Vt teſtudinem περιστερεῶνα idem fieri vult, magna tectum camera, vno oſtio, eoq; auguſto, feneſtris puni-

punicanis, aut latioribus, vtrinq; reticuloſis, vt locus omnis ſit illuſtris,& ne quis ſerpens aliudúe animal maleficum introeat.Intrinſecus totus locus, ipſæq́; columbarum cellæ albo tectorio polientur, quo colore præcipuè delectari eas conſtat, & extrinſecus circum feneſtras, ne mus aut lacerta ad columbarium adrepat. Parietes cubilibus continuis excauabuntur, aut paxillis in eos adactis tabulæ ſuperponentur, quæ vel loculamenta quibus nidificent aues, vel fictilia columbaria recipiant, præpoſitis veſtibulis, per quæ ad cubilia perueniant. Aqua pura influat, vnde bibant, vbi ſe lauent, quia mundæ ſunt aues. Idcirco columbarium paſtorem quotquot menſibus frequenter euerrere columbaria oportebit, & pullos promere, ſi qui erunt idonei ad vendendum. In locũm certum, diſtinctumq́; transferentur fœtæ, è quo euolare foras in agros poſsint, ne velut graui perpetuæ cuſtodiæ ſeruitio afflictæ ſeneſcant. Paululum vbi circa ædificia volitauerint, recreatæ exhilaratęqúe ad fœtus ſuos vegetiores reuertũtur. Cibus earum milium, triticum, hordeum, piſum, faſeoli, eruum, lenticula, excreta tritici. Quo ſaginentur melius pulli columbini, cum pluma fuerint tecti, ſecludentur: deinde manducato candido farcientur pane, hyeme bis, æſtate ter, manè, meridiè, veſperi. Facilius pulli ſub matribus craſſeſcunt, ſi prius quàm ſubuolent, paucas pinnulas ſubtraxeris, crura obtriueris, vt vno loco quieſcant, & cibatum copioſè prębueris. De columbis ad neceſsitudinem rei ſatis, niſi quid præterea requiritis. I. Nos verò nihil, pergas licet, quo placuerit.

TVRDVS.

TVRDVS.

C. De turdis placet, in quorum ornithonem etiam aues quaſdam alias immittunt, quæ pingues magno vendantur. Ampla conſtruitur teſtudo, qua turdorum, coturnicum, merularum aliquot millia contineantur, in quam per canales anguſtos aqua illabatur, quò & difficilius inquinetur, & vtilius bibatur, Caduca educenda per fiſtulam, ne luto aues laborent. Oſtium ſit auguſtum & humile, eius ferme generis, quod cochleam vocant. Paucæ feneſtræ, & eiuſmodi, ne per eas conſpicere queant arbores: quoniam earum aſpectu atque deſiderio macreſcunt: nec plus luminis ipſis indulgendum, quàm vt videant vbi aſsidant, vbi cibus ſit, vbi aqua. Ipſa oſtia & feneſtræ debent operiri circum tectorio, ne qua beſtiola nocens irrepat. Intus multi per parietes figantur pali, in quo aues feſſum ſubuolent. Item perticę inclinatę ex humo ad murum, & in eis aliæ tranſuerſæ gradatim, interuallis modicis annexæ. Præterea tranſuerſæ perticæ perforatis parietibus aduerſis aptantur, quibus inſideant, cum expleti cibo requiem capeſſere volunt: eæ non altius à terra ſubleuantur, quàm hominis ſtatura patiatur, vt à ſtante contingi queant. Cibatus turdorum ficus arida, diligenter pinſita, permiſta polline, adeo largè, vt ſuperſit. Ne faſtidio capiantur, cenſent varietate ciborum reficiendos, obiicienda myrti, & lentiſci ſemina, item oleaſtri, baccæ ederaceæ, & arbuti. Quando neceſſe eſt ex auiario idoneas depromi, in aliud minuſculum auiarium, quod ſecluſorium dicunt, includuntur; ibíque dantur neci omnes. R. Ah, cur ibi potius, &

clam?

clam? C. Ne ſi ſpectent cædem reliqui, animis concidant, alienóque tempore venditoris moriantur. Sunt & turdi aduentitij generis: nam vt hirundines, grues, ciconiæ trans mare volant ac reuolant. Luſtremus nunc gallinarium. I. Sequimur te præeuntem.

GALLINA.

C. Matrices cuiuſmodi, quàm multæ parentur, quomodo paſcantur conſiderandum eſt. Adhæc quemadmodum admittant, & pariant, quo pacto oua incubent, & excudant. Pulli qua ratione, & à quibus educentur, & ſaginentur. R. Erunt ergo volenti ὀρνιθοβοσκεῖον inſtituere meditâti, quod claret ex verbis tuis, perpendenda ſex. Emptio, paſtio, fœtura cum partione, oua, pulli, ſagina, ſeu fartura. C. Hæc, ipſa, Rogate. Quorum capitum ſingula, quàm paucißimis licebit vobis dabo. Numerus ſit capitum ducentorum: iis oberrantibus, pręſit anus aut puer cuſtos, ne vel à furibus excipiantur, vel à ſæuioribus animalibus deuorentur. Plumas laudant rubicundas aut fuſcas, pennas nigras. Vitari monent albas: etenim cum fermè molles reperiantur, ac minus vegetæ, inſuper nec fæcundę ſunt: & quia propter candorem admodum conſpicuæ, aquilæ & accipitri præda fiunt. Sint robuſti corporis, quadratæ, pectoroſæ, capitibus magnis, rectis rutiliſqúe criſtis. Probatißimæ numerantur quæ quinos habent digitos, ita ne cruribus emineant tranſuerſa calcaria. Nam quę hoc virile inſigne gerunt, contumacia efferuntur, & iniungi ſibi marem non ſuſtinent, raróq; fœcundæ, etiam quando

incubant, calcis aculeis oua perfringunt. Gallinacei mares comparabuntur ſalaciſsimi, fœminis altiores, rubentibus ac ſublimibus criſtis, non obliquis, roſtro breui & adunco, oculis rauis aut nigris, palea ex rutilo ſubalbicante, iubis ex auro flauis per colla ceruiceſq́ue in humeros diffuſis, feminibus hirtis, cruribus breuibus, vnguibus lõgis, cauda magna, frequentibus pinnis. Præſtantes etiam habentur ſi ſint elati, alacres, vigilaces, qui non facilè terreantur, qui vociferent ſæpe, qui in pugna pertinaciter reſiſtant, coniugalem gregem animoſè defendant, animalia gallinis infeſta non ſolum non fugiant, verùm ea quoque interficiant. Cibaria gallinarum pinſitum hordeum, & vicia, cicercula, milium, panicum, excreta tritici, lolium decoctum, furfures. In caueis crebræ perticæ traiiciantur, gallinis omnibus ſuſtinendis: verùm dolatæ in quadrum, ne earum teres leuitas ſuperſilientem volucrem non recipiat. Vbicunque cohortem porticus vel tectum protegit, puluis aut cinis eſto iuxta parietes, vt ſit quo ſe perfundant, atque ita pennas emundent. In parietibus erũnt cubilia gallinarum, aut palis in eoſdem vehementer impulſis viminei quaſi ſuperpoſiti. Præponenda veſtibula, per quæ ad cubilia ſeu pariendi, ſeu incubandi cauſſa introeant: neque enim ipſis nidis inuolare debent, ne aſsilientes pedibus oua comminuant. Quo tempore parturient, curæ erit gallinario, vt quàm puriſsimis paleis habeant conſtratá cubilia: ea ſubinde conuerret, aliaq; ſubſtramina quàm recentiſsima ſubſternet, ne pulices & alia naſcantur animalia, quæ auem conquieſcere ſua impor-

importunitate nō patiantur. Quæ cauſſa eſt, vt oua aut inæquabiliter matureſcant, aut conſeneſcant. Oua incubabit non plus XXV. Aptiora quæ recentiora: poſſunt etiam incubari requieta, dum ne diebus decem vetuſtiora ſint. Gallinaceis pullis opus eſt diebus viginti: pauoninis, ſi ea gallinæ ſubieceris, ter nouenis. Interuallo dierum aliquot circumibit curator, oua verſabit manu & inuertet, vt calore æquabiliter concepto animentur. Si qua vnguibus læſa aut fracta repererit remouebit. Vtrum oua plena atque vtilia ſint nec ne, ſi vis noſſe, in aquam demitte, inane natabit, plenum deſidet. Tolle ad lumen, ſi perlucebit, non eſt plenum. Ne huius rei cognoſcendę concuſſeris, quia venas vitales confundes. In ouis ſupponendis numerum imparem ſumunt, & vt mares quàm plurimi excludantur, longiſsima & acutiſsima quæque, vt fœminæ, rotundiſsima ſubiiciunt. An verò ſemen pulli habeant oua, intelliges, ſi quatriduo poſt incubatum contra lumen tenueris, ac purum & vniuſmodi videris. Duarum aut trium gallinarum pulli recentes ad vnam transferuntur, quæ ſit melior nutrix: id faciendum primo quoq; die, dum mater ſuos alienosq; ob ſimilitudinem non dignoſcit. Ne ſint tamen capita plus triginta. Seruantur oua per hyemem ſi paleis, per æſtatem ſi furfuribus obruas. Alios cuſtodiendi modos omitto, quò ſim contractior. Diebus XV. primis polentam mixtam cum naſturcij ſemine pullis obiiciunt, terra ante conſtrata puluere, ne quid eius durities ipſorum roſtellis noceat. Cauendum nę à ſerpentibus afflentur, quorum peſtilenti odore intereunt. Quare

incen-

incendunt cornu ceruinum, galbanũm: nam horum odore fugantur. Ad ſaginam includentur gallinæ in locum tepidum, anguſtum, in quo ſe verſare non poſsint, tenebricoſum: nam motus & lux earum pinguitudini aduerſantur. Ex vtraq; parte ſint foramina: vnum quo caput, alterum quo cauda exerátur & clunes. Subſternetur palea aut fœnum: durè enim cubantes, difficilè pingueſcunt. Plumas à capite & ſub alis, & clunibus vellunt. Illic ne pedes creentur: hîc ne ſtercore loca naturalia exulcerentur. Farciunt turundis, ſeu offis hordeaceis, partim admixtis ex farina loliacea, aut ſemine lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant, & quibuſdam ſignis obſeruant, an prior ſit concoctus: vitanda eſt enim maximè cruditas. Hoc faciunt ad dies XXV. tunc denique pingues fiunt. Nonnulli ex triticeo pane, mixto vino bono & odorato eas ſaginant. Si nimio cibo faſtidiunt, remittendum eſt à datione.

ANAS.

De anaticulis fabulemur. Mirabile quiddam de his Columella. I. Amabo te dic illud mirabile. C. Ventris inteſtinorumq; dolorem abire bobus viſu nantium, pręſertim anatis. Eandem maiore profectu mulos & equinum genus ſanare conſpectam. Νεσσοτροφεῖον ponẽdum loco paluſtri, quandoquidem paludibus lætantur anates. Si copia defuerit, at ibi ſaltem, vbi naturalis lacus, ſtagnum, aut manu facta piſcina fuerit. Altitudo ſit pedum ſeptem, & circum totum parietem intus crepido lata, in qua ſecundùm parietem ſint tecta cubilia, ante ea

veſtibulum exæquatum tectorio opere teſtaceo. Ibidem canalis perpetua,in quam & cibus ponitur & aqua: ſic enim paſcuntur. Pabula ſunt triticum, hordeum, vinaceum, vuæ, nonnunquam ex aqua cammari, & quædam eiuſmodi aquatilia. Conſilium eſt, vt anatum circa paludes, vbi plerumque fœtant,oua colligas,ea cohortalibus gallinis ſubiicias: ſic enim excluſi educatiq; pulli ingenia deponunt ſylueſtria, clauſiq; viuariis haud dubitanter progenerant. Sed iam noſtrum præſentit odorem, & ſtrepit Romulidarum arcis ſeruator candidus anſer. R. Quid hoc eſt hiſtoriæ? C. Capitolium Romanum vrbe à Gallis capta, anſerum voce ſeruatum eſt, canibus conticentibus:tanto rem ſilentio hoſtes conabantur.Quapropter publicè anſeribus locata ſunt cibaria, & canibus quotannis, quia tam malè vigilaſſent,ſuffracta crura. I. O graui pęna mulctatam ſomnolentiam.

ANSER.

C. χηνοβοσκεῖον ſeu χηνοτροφεῖον locus eſt,in quo aluntur anſeres, quos legere iubent amplos & albos, quoniam plerumq; pullos faciunt ſui ſimiles. Admittuntur in bruma commodiſsimè. Saliunt ferè in aqua. Singulæ non plus quater in anno pariunt. Haræ faciendæ ſingulis vbi pariant, & palea ſubſternenda. Earum oua notandum ſigno aliquo: nam aliena non excudunt.Plerumque nouem aut vndecim,minimùm ſeptem,ſummùm quindecim ſubiiciunt. Incubat tempeſtatibus dies XXX.tepidioribus XXV.Anſerculos diebus quinq; patiuntur eſſe cum matre, poſt quotidie cum ſerenum

eſt, in prata prodigunt, & ad piſcinas ac palu.des Pullorum cellas prouident ne habeant in ſolo humorem, & molle ſuſtramen, & ne muſtela aut alia officiens beſtia eo accedat. Victui obiectant polentam hordeaceam, aut farraginem, herbamúe teneram aliquam conciſam. Incubantibus hordeum in aqua intritum apponunt. Seſquimeſtres pullos ad ſaginam ſeparant, iis in ſaginario polentam & pollinem aqua madefacta præbent, ter per diem. A cibo largè dant bibere. Vagari prohibent: vt ſint calido & tenebroſo loco curant: quæ res ad creandos adipes multum valet. Ad hunc modum curati, circiter duobus menſibus pingues euadunt, Quotieſcunq; ſumpſerunt, purgare locum oportebit: amant quippe locum purum, quamuis ipſi nullum relinquunt purum. Terminabo hanc partem verbis Columellæ. Anſer nec maximam curam poſcit, & ſollertiorem cuſtodiam præbet quàm canis. Nam clangore prodit inſidiantem, vt in Capitolio, cum aduentu Gallorum vociferatus eſt. Nec tamen ſine aqua, nec ſine multa herba ſuſtentetur, nec vtilis eſt locis conſitis: quia quidquid tenerum poteſt contingere, carpit. Non eſt magni fructus: præſtat tamen pullos & plumam, quam non vt in ouibus lanam ſemel demetere, ſed bis anno, vere & autumno liceat vellere. I. Cum apes ſint etiam, appellenturqúe à doctis nunc aues, nunc volucres, cur tu eam diſputationem non ſubtexis huic parti potiſsimùm? C. Quòd ab iiſdem doctis poſterius de iis cerno diſputatum: quando nimirum alteram partem villaticæ paſtionis, quæ eſt de ſylueſtribus pecudibus, diſſeruerũt.

R. Tu ergo magis locum in quo habentur, ſimilem vtpote ferarum viuariis, reſpiciens, quam volatum, & quandam præterea feritatem beſtiolarum iſtarum, aptius te putas nunc quàm antea de iis acturum. C. Ego quamuis locus & exemplum id poſtulent, ne nunc quidem de apibus agam. I. Fortè præteriturus es hoc negotium: quod ne facias, etiam atq; etiam te rogatum volumus. Nihil enim opinamur nos audiuiſſe adhuc, quod æquè libenter audire debuerimus. De iſtis mellificis volucribus, de florilegis auiculis iſtis floridam & mellitam prorſus abs te orationem expectamus. C. Abſcedat metus, non præteribo. R. Quando igitur de iis ages? C. Cum leporaria & piſcinas percurrero. Tum, quia longiuſculus ſermo erit, quò vagemur liberius, quæcunque vos delectare poterunt de apum Repub. ex optimis quibusq; ſcriptoribus adducemus. I. Conſilium perplacet, & in eo penitus acquieſcimus.

II. DE QVADRVPEDIBVS FERIS.

C. Quondam propter villam viuaria habitationibus dominicis ſubiecta, lepuſculis, capreis, damis, ceruis, apris, & aliis huiuſmodi feris comparabant: prope villam, inquam, quò & clauſa venatio poſſeſſoris oblectaret oculos, & inde ad lautiorem epularum apparatum, tanquam è cella quæ placuiſſent depromerentur. Non parum tamen tota ratio ad dominorum quæſtum proficiebat. Hic præcipitur patrifamiliâs, ne iis alimentis, quæ ſponte ſua tellus fundit, contentus eſſe velit: ſed hordeo, adoreo

reo farre, faba, vinaceis, & rebus minimi pretij, clauſis ſuccurrat, iis temporibus, quibus pabula ſyluas & nemora deficiunt. Atque vt perſuaſum ſit feris, hanc ſibi aliunde alimoniam contingere, vnam alteramúe cicurem beſtiam immittere ſuadent, quæ viuarium peruagata, cunctantibus ad veſcendum duces fiant. Nullus ferus ſinendus eſt ſupra quadrimatum ſeneſcere. Cum namq; tamdiu incrementa capere ſoleant, poſtea maceſcunt. Aëre igitur eos mutandi tempus eſt, dum viridior ętas pulchritudinem corporis tuetur. Lepores fœcunditate ſua breui leporarium replent. Nam ſæpe cum catulos habent recentes, alios geſtant in vtero. Si quos ſaginare libuerit, è leporario promptos caueis concludę: loco enim clauſo adipes concipiunt. Spatiis annorum plurium ceruus ſuſtineri poteſt. Diuturna eius iuuentus, quia vita longiſsima. I. Vt non ſit fruſtra vſurpatũ illud: ceruo viuacior. Nuperrimè in hiſtorias quaſdam incidi, in quibus etiam hanc legebam. Apud Peucetiós Italiæ gentem quondam fuiſſe templum Dianæ haud ignobile, & in eo præter alia monumenta æneum antiqui operis torquem repertum, in quo fugientibus pæne literis inſcriptum cernebatur: DIOMEDES DIANAE. Fertur Diomedes Troia incenſa ad ea loca cum veniſſet, torquem illum capti cerui collo circumpoſuiſſe, & Dianæ conſecrauiſſe beſtiam. Eam multis poſt ſæculis Agathocles Siracuſanorum tyrannus in venatu confecit, inuentumqúe torquem pelle iam ſuperinducta Dianæ ſuſpendit. Clarũ profectò longiſsimi æui in ceruis indicium. Occurrunt ſimul verſus Heſiodi (ad eum quippe

auctorem referuntur) in perſona Naidis nymphæ pronuntiati de ætatibus animalium: ex quibus animaduertere licet, quàm breui gyro æuum hominis claudatur. Tametſi meræ fabulæ nonnullis videantur, cenſentibus, extra elephantum hominem omnibus animalibus viuaciorem eſſe. Sed verſus quæſo audite.

Ter tria ſæcla hominis tranſmittit garrula cornix,
Quattuor at peragit cornicis tempora ceruus,
Ceruinam ætatem coruus ter præterit ater.
Coruinos annos nouies agit Indica phœnix.
Atqui criſpicomæ, ſoboles Iouis alma tonantis,
Egredimur decies phœnicia ſæcula nymphæ.

C. Lepores & huius generis animantes in viuaria vacerris cincta conferri nolunt, quandoquidem ob corporis paruitatem facilè clatris ſubrepunt, & liberos nactæ egreſſus, fugam moliuntur.

III. DE PISCIBVS.

Quid ſi nunc ad piſcinas abeamus, & ego me tranſmutem in piſcinarium? I. Hoc eſt quod & tu de ſumma debes, & nos expetimus vehementer. C. Nec nolens ego hanc diſputationem ingredior: præſertim cum viros nobiles, honoratos, copioſos hac procuratione mirificè oblectari conſueſſe non me fugiat: quos non puduit interdum vt in equis expeditos venationi: ſic ocreatos piſcationi tempus dare: nec maiorem perceperunt animis ſuauitatem, cum feras inſectando iaculis configerent, aut immiſsis canibus comprehenderent, quàm cum retia ſuis trahentes manibus ſquamoſas pecudes, & natantium omne genus in ripas captiuum

num educerent. Præterea non ignoro piſcinarum curatores, cum antea obſcuri & ignobiles, & in maxima hominum ignoratione viuerent, propter præſtitam in ſuo munere ſedulitatem (qua efficiebatur, vt cùm ex multitudine, tum ex bonitate piſcium non minimus pecuniæ fructus ad dominos rediret) ex ſeruis factos eſſe liberos, & ex contemptis inclytos: idqúe iis in terris, vbi piſcinarum eſt plurimus & antiquiſsimus vſus: vbi proceres ex earum cultu diuites diuitias colligunt: vt proinde aſſerere palam audeant, ea ſibi prædia quæſtuoſiora videri, quę ſint piſcinis ornata. Quis enim neſcit nō tanti modium vnum olerum aut hordei ſolere vendi, quanti vnum piſcium, & maiorū præcipuè? Quin etiam metreta vna minutorum magnū fœni cumulum pretio vel exæquauerit, vel ſuperauerit. Sollicitudo item multò maior, opera laborioſior, ſumptus amplior hortis, vinetis, aruis, pecuariæ, quam piſcinis ſeu rei piſcariæ impendēdus eſt, quæ ſanè non ita vt ſegetes, & fructus tempeſtatibus eſt expoſita. Quod autem ad originem huius inſtituti attinet, qui memoriam veterem literis prodiderunt, affirmant huius quoq; rei ſtudium celebraſſe Romanos veteres, ſic, vt etiam dulcibus aquis marinos piſces clauderent, atq; eadem cura mugilem ſcarūmq; nutrirent, quæ poſtea murena & lupus educati ſunt. Nolebant vlla parte copiarum defici. Quare non modo piſcinas à ſe constructas frequentabant: ſed etiam quos rerum natura lacus fecerat, conuectis marinis ſeminibus replebant. Inde Velinus, inde etiam Sabatinus, & item Vulſinenſis, & Ciminus lupos auratáſqúe procreârunt.

Illarum iſtam curam ſequens ætas aboleuit,& lautitiæ locupletum maria ipſa Neptunumq; clauſerunt. Romanis igitur aliæ piſcinæ dulces fuerunt, aliæ ſalſæ:quod aliæ dulcibus aquis incluſos paſcerent piſces:aliæ ſalſis & marinis,iuxta mare videlicet, eò aqua è mari deriuata: ſed dulces haud multum poſterioribus ſæculis apud eos valuerunt, qui nihil putarent referre vtrum illæ mugilibus, lupis, & huiuſmodi,an ranis eſſent plenæ.Salſis delectabantur quibus inerant pelagij piſces, quorum illis ſtudium magnum, &, ex quarum piſcibus non ſecus quam ex gentibus ac ciuitatibus deuictis nomen ſuum ſibi adepti ſunt,Oratarum,& Muræ narum ſcilicet. Diſſeramus igitur de dulcibus, quarum commoda eos latuerunt.In his ponendis ędificandisq; non plus occupabitur loci,quàm res poſtulauerit. Regulas aquarias ad aquas perlibrandas, & in aggeribus cõſtruendis proportiones ſeruabimus: quod cum antiquì neſcierint, ideo tam multa in piſcinis vetuſtioribus peccata ſunt.Ad piſcinam aptior eſt locus pinguior,humidior,rarior, quàm exilior, aridior, denſior: potiſsimum ſi cyprinos (vulgus carpiones nominat) educare deſtinabis. Valet nihilominus fundus glareoſus,calculoſus,ſabuloſus,glebis pinguibus tamen admixtis: ſcaturigines & vligo cœnoſa,eaq; perpetua in vitio ſunt. Priſci mortales loca ſaxoſa, aut infrugifera planè, aut eiuſmodi deligebant, vnde vectigal tenue capiebant. Nos ſterilem locum inprimis cauendum ducimus:qui quoniam ſucco omni caret, maximè cyprino generi, cui inde nutrimenta & craſsities,pernicioſus reperitur.Situs piſcinę commodiſ-

modiſsimus ęqualiſsima,& ſpatioſiſsima,aut non-
nihil prona camporum, pratorum, nemorumqúe
planicies,cum vicinitate riui,laci,fluuij,fontis,vn-
de recens ſemper aqua influat,cum̃ qua illabuntur
alij quoque piſces,qui numerum luciorum,cypri-
norumq́ꝫ(quorum gratia potiſsimùm piſcinę con-
duntur) atqꝫ etiam fructus poſſeſſoris amplificant:
vt ſunt barbi, ſeu mulli, labrus, anguilla, haleculæ
riuales,mænulæ, cammari, caraces,&c. Iam verò
haud parum intereſt cæleſtéſne, an montanas, an
campeſtres aquas inducamus.Primæ ſunt incertæ,
quia pluuiæ incertæ.Sunt etiam infœcundæ. Alte-
ræ frigidiores, quàm vt eas cyprini ferre in æſtate
queant.Tertiæ quia lentis lapſibus fluitant, & ſoli-
bus tepeſcunt,& piſciferæ ſunt, vehementer vtiles
piſcinis iudicantur. Et quoniam ventis ſæuienti-
bus aqua intumeſcit, crebriſq́ꝫ aſſultibus aggerem
verberat, eodẽ ferè modo ille quo caſtrenſis agger
contra iſtam velut hoſtilem incurſionem commu-
niendus,& circũcirca vallandus erit.Aut ergo pali
terræ fiſtucis quàm firmiſsimè impacti, vt quati &
commoueri neutiquam poſsint, aggeri proni in-
cumbent modicis interuallis diſtantes,arborumq́ꝫ
ſtipitibus ac truncis irretiti: aut ſecus palos ita, vt
dixi,locatos,confusè & aceruatim aliæ arbores ſu-
per alias conſtipabuntur. Hîc quercus & abies pri-
mas partes tenent: ſiquidem humoris citra vitium
patientiſsimæ ſunt.Seminarium in parte quacunqꝫ
fundi,modo rigua,vtiliter conſtituetur.Locus ille
non ſpatium vaſtum, non apricitatem,non pingue
ſolum requirit: quippe qui ad tempus tantummo-
do ſobolem,paulò poſt ampliori coloniæ tranſcri-

bendam, & ad fæliciora pabula dimittendam cohibet. Videndum tamen ne cœnoſus ſit: quando oua cyprinorum ex attritu mutuo in terram labentia, & luto præfocata animas induere nequeunt. Huiuſcemodi viuaria ſimiliter aut piſcinæ maiores ſuum habebunt aggerem, vallum, loriculam, canales, ſepta, & emiſſarium. R. Quid eſt quod de attritu & ouis afferebas? dic dilucidius, ſi placet. C. Cyprini, vt piſcium plurimi, confrictu mutuo res Veneris agitant, idq; Aprili aut Maio. Iis temporibus nimirum mediocriter calentium aquarum illecebra titillatus mas, adeò meatus lactei humoris plenos ac peruios gerit, vt vel ad leniſsimum alui contactum ſemen inde ſtillet. Fœmina quoq; per eoſdem menſes ardoris ſui dat indicia: nam præter ſolitum turgeſcit, & marem auidius conſectatur. Quod niſi maſculi ſemen oua contigerit, animas non acquirunt. Quanquam in tanta copia, quanta in vnoquoq; vtero latet, oua ſingula aſpergi non poſſunt: quod ſi fieret, breui ſtagna, flumina, maria replerentur. Perca in oua prognata ſtatim inuadit. Lucius autem in paruulos cyprinos graſſatur, & eſt certiſsimum huius ſtirpis exitium. Proinde, niſi cum tempus venerit, ne in piſcinam immittatur. I. Atqui hoc tempus quando eſt? C. Nõnunquam cyprinis fœtibus piſcinæ vſqueadeo completæ viſuntur, vt tantæ immenſitati pabulum ſuppeditare deſinat. Tum pro numero & amplitudine piſcinarum inducendi ſunt lucij, quorum ingluuie luxuries illa depaſcatur. Hoc vbi factum erit, cyprini reliqui ſaginæ delecti, liberalius aluntur, citius grandeſcunt, ipſi etiam lucij ſaginantur,

vendi-

venditiq́ lucrum vberius apportant. Nunc amplectar verbis tribus officium piſcinarij. Curabit quæ ad aquam, ad piſces, ad piſcinam vniuerſam pertinent. Cauebit ne humor neceſſarius aliquando piſces relinquat, ne moriantur. Videbit ne repentinis, aut quotidianis imbribus aquæ adauctæ aggerem dilacerent: neue putiſcant, ſi diutius ſtagnauerint. Ad piſces quod attinet, curæ habebit vti matres ſtatis temporibus in ſeminariis pariant, & vt proles maturæ transferantur quò debent, atque vt in transferendo cautio adhibeatur, vt numerum piſcium dominus intelligat, vt in piſcinis legitimè nutriantur, & naturæ ſollertia humana diligentia adiuuetur. Commune eſt omnium piſcium ex aquis alimentum præcipuum capere. Sunt interim certa ciborum genera cuique generi idonea. Congri, murænæ, lupi, carne tantum paſcuntur: mulli carne & alga: ſcarus alga tantum: ſalpa alga & ſtercore: capitones limo: cyprinus limo & arena glebæ permixta, lumbricis, culicibus, & muſcis aquas ſuperuolitantibus. Aliam inſuper huius piſcis alimoniam prætereo. Piſcinas circumibit ſæpius, inſpiciet & explorabit num quippiam furore ventorum tempeſtatumq́ aut ab ipſis aquis læſum violatumq́ue ſartura, emendatione, inſtauratione indigeat. Studebit quoq́ ne quid ibi ab auibus, beſtiis, hominibus detrimenti accipiatur. Sunt inſuper quæ vere, ſunt quæ æſtate, ſunt quæ autumno, ſunt quæ hyeme agat piſcinarius, quæ vt breuitati conſulatur, miſſa faciemus. R. O ſi dies hic volueretur tardius: ſi fieret, inquam, dies præſens tam longus, quàm fuit illa nox in Amphitruone Plautina,

ne tu ſpatio excluſus quidquam rerum tam elegantium, & auditu gratiſsimarum ſilentio traderes. C. Quaſi non etiam valde gratum iucundumq́ ſit & piſcari, & piſcatui adeſſe. Nam hoc eſt quod laboribus ſuis piſcinarij quærunt: hoc eſt, quod vnicè volunt: ſiquidem nec colonus agrum, nec vinitor vineã colit vt colat: ſed vt fructus ſibi quàm largiſsimè reſpondeat. Dulce eſt piſcari, quia ex mutatione piſcium nummis complere ſacculum dulce eſt. Parata huic venationi inſtrumenta vt ſint faciendũm eſt, ne incæpta poſtmodum impediantur. Verricula bina, vnũ maius, maculis grandioribus, per quas iuuentus elabatur: alterum minus, maculis anguſtioribus, ad minutiores illos aquarum incolas ſeorſim capiendos. Comparabuntur deinde ſolia aliáque vaſa in quæ cyprini, alia in quæ lucij, alia in quæ cæteri piſcium coniecti maneant, dum vel apud piſcinam ſtatim diuendantur, vel ad viuaria & ſecluſoria plauſtris ac doliis aue̱ctentur. Teneriores qualis & naſsis committentur. Erunt inſuper in promptu incernicula ad piſces è ſoliis vaſiſq́ue depromendos, ne manibus identidem contrectentur. Quia verò minor gens non venditur numero ſed menſuris, adſint vrceoli, vrnulæ, corbulę. Super aggere pali defigentur, ad quos ſecundùm piſcationem humida lina ſuſpendantur ne putreſcant. Aqua quantum ſatis eſt dimiſſa, horis antemeridianis ad piſcatũ aggrediendum eſt, quod piſcatoribus tum alacrior ineſt animus, & piſces minore negotio capiuntur, ſecuriuſq́ue die nondum caleſcente tractantur. Tractus ſecundus præda ditior eſt quàm primus: aqua enim
magis

magis turbata piſcium oculis maiorem facit caliginem: quò fit, vt inſidiis elabi difficillimè poſsint. De piſcibus hæc hactenus. I. Non ſumus piſcati in aëre: capturam, ni fallor, bonam cæpimus, retibus integris. C. Efficiam tandem, vt etiam mella guſtetis: nam in apiarium vos inducam. Paſcuntur foris hæ aues, intus operi faciendo ſedulas dant operas: operi, inquam, quod vt Varro ait, eſt & diis, & hominibus acceptum: quod fauus venit in altaria, & mel ad principia conuiuij, & in ſecundam menſam adminiſtratur. Mella contrahunt, ſuccumque dulciſsimum, ſubtiliſsimum, ac ſaluberrimum. R. Non ergo amara, ſed ſuaui quadam & melliflua gaza ditati nos duo hinc recedemus. I. Melliflua quidem, vt dicis: vereor tamen, ne iſto melle, quod promittit Clementianus, magis expleti, quàm ſatiati diſcedamus. C. Támne auidus es? Mihi curæ erit, ne tu parſimoniam meam accuſare queas.

APES.

Scriptus eſt poſtremus Georgicorum liber à Marone de natura & moribus apicularum, quibus quemadmodum ab ipſa rerum omnium creatrice plurima eſt ingenerata ſollertia: ita poëta ipſe ad eam ſcriptionem non parum ſtudij & artis accommodauit, materiæque humilitatem eloquentia ſua in altum extulit, omnibusque admirandam effecit. Virtutum quidem non qualiumcunque, ſed nobiliſsimarum in tantillis volucribus clara deprehenduntur, & expreſſa veſtigia: quas vt abſolutius cognoſcerent, magnam vitæ ſuæ partem in iis cogitationibus quidam peregerunt. Alij ob eandem cauſſam

cauſſam perdiu in ſyluis ætatem traduxerunt: ſic enim lego apud Plinium. Ne quis miretur amore earum captos Ariſtomachum Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Phyſicum verò Thaſium in deſertis apes colẽtem Agrium cognominatum, qui ambo ſcripſere de his. Hominum more (propter quos ſolæ ex inſectis genitę ſunt) ſolitudinem auerſantur, frequentiam & ſocietatem amant, otium fugiunt, munera inter ſe officiáque partiuntur, ædificant, pariter opus faciunt, alimoniam condunt, colonias mittũt, alternis tanquam in exercitu ſomnum capeſſunt, communes vtilitates in medium afferunt, nihil curæ & diligentiæ in ſe rebusq́ꝫ ſuis tuendis prætermittunt: tantaq́ꝫ ſunt induſtria, & tam ingenioſæ, vt à nobis conſilio intelligentiáque ornatis animantibus parum diſtare videantur: certè inter inſecta præcipua eſt illis admiratio, & omnium aſſenſione principatus. I. De ratione reparandarum apum, non dubitamus verum eſſe, quod de boue mactato & fimo obruto dicitur: quo autẽ pacto naſcantur, per Venerémne, an alia via, id eſt, quod audire etiam atq́ꝫ etiam cupimus. C. Inter eruditos magnam ſuper hac re, & ſubtilem quæſtionem excitatam affirmauit Plinius. E. Floribus progigni, & omnis concubitus ignaras eſſe, multorum eſt opinio, quam ſic Virgilius explicauit.

Illum adeò placuiſſe apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fœtus nixibus edunt,
Verùm ipſæ foliis natos, & ſuauibus herbis
Ore legunt.

Viſum

Viſum eſt aliis eas vnius coitu naſci, regis nimirum: hunc ſolum marem, reliquas apes totius examinis eſſe fœminas, illumq́ tanquam maritum, non velut ducem ac regem affectari. Aduerſus vtramque ſententiam ab eodem Plinio affertur difficultas. Illud dubitatione caret, eas gallinarum more incubare. Quod excluſum eſt, principiò ſpeciem gerit candidi vermiculi, tranſuerſim iacētis, & ita ad florem adhærentis, vt eum paſcere credas. Fœtus intra quadrageſimum quintum diem peragitur, moxq́ cum matre laborat. Sunt autem quædam apes ruſticæ ac ſylueſtres, aſpectu horridæ, & quanquam iracundiores, operis tamen ſtudioſæ. Quædam vrbanę, harumq́ genus duplex: alię breues, variæ, & in rotunditate compactiles, quæ magis probantur: aliæ longæ & veſpas referentes, quæ non probantur: ex his piloſę quæ ſunt, maximè vituperantur. Quas Virgilius probet, audite.

Vt bina regum facies, ita corpora gentis.
Namq; alia turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent alia, & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles.

Iam quod peręquè vt aliud quidquam in iis ſingulari admiratione proſequendum eſt, cum citra gubernationem & diſciplinam legum ac iuris conſiſtere multitudo nulla poſsit, habeamusq́ diuerſos imperiorum ſtatus, eum ipſæ complectuntur, & conſtantiſsimè retinent, quem viri ſapientiſsimi cæteris antepoſuerunt, monarchiam videlicet: habent enim regem, cui deditæ ſunt, cui obtempe-

rant,

rant, quiq́ eis cum iuſtitia & æquitate præeſt. Hic ex electiſsimo flore, non vermiculus, vt aliæ, ſed pennis ſtatim præditus, & melleo colore prodit. Forma illi ſemper eximia, & corpus duplo quàm reliquis maius, pennæ breuiores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Præterea non modicè nitidus, vt in eo quoque multum à plebe differat. Non liquet, réxne ſolus nullum teneat aculeum, maieſtate tantum armatus: an eum natura dederit quidem, ſed vſum eius illi tantùm negauerit: illud certum, aculeo imperatorem nunquam vti. Seneca, quo loco nihil tam decere imperantẽ docet, quam clementiam: iracundiſsimæ, inquit, ac pro corporis captu pugnaciſsimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſæuum eſſe, nec vltionem magno conſtaturam petere: telumq́ detraxit, & iram eius inermem reliquit. Cum foras procedit, tota eum communitas, ſeu plebs vniuerſa comitatur, eum circundat, ac protegit, nec cerni patitur, cupitq́ vnaquæque ſe illi proximam eſſe, & in officio conſpici gaudet. Feſſum ſubleuant, ac ſi præ laſsitudine volare nequeat, ſuccollant. Vbi ille conſederit, caſtra locant. Reliquo tempore, cum populus labore occupatur, ipſe intus opera luſtrat, exhortanti ſimilis, ac ſolus immunis aſsiduum habet ſatellitium, & quoſdam velut lictores, per quos auctoritatem ſuam apud ciues ſubiectosq́ conſeruat. Comprehenſo duce totum examen tenetur: amiſſo dilabitur & ad alios commigrat: etenim ſine rege nõ poſſunt viuere. Futuris imperatoribus in vna parte

aluei

regias extruunt amplas, magnificas, & ſeparatas. Seneca, medio ac tutiſsimo loco ampliſsima illis eſſe cubilia teſtatur, quomodo ſcilicet magnificentius, & domiciliis ac palatiis minimè anguſtis reges noſtri habitare conſueuerunt. Mira omnino, & apum circa regem, & regis ipſius natura eſt: quas res volo inſuper ex Marone noſtro pernoſcatis.

Præterea regem non ſic Aegyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſeruant, rege incolumi mens omnibus vna eſt:
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaq́ mella
Diripuere ipſæ, & crates ſoluère fauorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantq́ frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramq́ petunt per vulnera mortem.

Munditiem dici propemodum non poteſt, quantopere conſectentur & diligant. E medio amoliuntur omnia, nullasq́ inter opera ſpurcitias tolerant. Excrementa intus operantium, vnum in locum congeſta, turbidis diebus per otium exportant. Nullo in loco inquinato, aut malè olenti aſsident, nec ſi quis etiam bonis vnguentis redoleat: & hiſce delibutum, ſi ad aluos acceſſerit, ſpiculis abigunt. Mulierum quoque menſes oderunt, & mortuis ne floribus quidē, nedum corporibus inſident. Non liguriunt vt muſcæ in carne, ſanguine, adipe: natura enim ipſis vt Helicona Muſis, floridos incultoſque montes ad paſtum attribuit. Interdiu ad portas more caſtrorum ſtatio eſt, nocte quieſcunt vſq; in matutinum: tum vna velut buccina gemino aut triplici bombo reliquas de ſomno excitat. Si dies videatur mitis futurus, ſe ex alueari promunt: ven-

torum enim pluuiarumq́; apud eas præſenſio, qua de cauſſa foras exire nolunt. Cælo autem temperato cum ad laborem prouolarunt, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasq́; lanugine totius corporis. Adoleſcentiores ferè ad opera prodeunt, & materiam conuehunt, ſeniores intus omnia diſponunt & operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus fœmina onerant, propter id natura ſcabra: pedes priores roſtellis, totæq́; onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atq; exonerant. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, alię ſuggerunt, alię cibum comparant ex eo quod allatum eſt. Hæc, & plura etiam Plinius pæne ad verbum. Iucundum eſt item, quod feruntur coorta procella venti lapillum pediculis correptum geſtare, eóque ſe librare, ne impetu flatus auferantur. Quis hoc illis conſilium impertiuit? R. Philetas poëta forſitan, qui ſoleas plumbeas ſibi ſolebat alligare, ne à vento ambulans abriperetur: vſqueadeo nullum erat pondus corporis: tam erant graciles ac tenues artus. C. Hoc in neutro veſtrûm timeo futurum, vbi ætas ad illius annos acceſſerit: ſatis ponduſculi vtriuſque corpuſculum autumo habiturum. Cum veſpera propinquat, minus minusq́; in alueo ſtrepitant, donec vna circumuolitans bombo emiſſo quietem imperet: quo facto ab omnibus altum conſequitur ſilentium. Dolendum porrò tam fructuoſis auiculis vitam ſeptennio longiorem non concedi, quod & Virgilius affirmat.

Ergo ipſas quamuis anguſtus terminus aui
Excipiat (neq; enim plus ſeptima ducitur æſtas)

At genus immortale manet: multosq; per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.

Alij tamen ad decennium extendi poſſe arbitrantur, quod æuum examen nullum poſsit præterire: ſed neceſſe ſit totum emori hoc ſpatio, quantumuis in demortuarum locum alij atq; alij pulli quotannis ſufficiantur. Aluearia Gręci μελιττῶνας, μελιττοτροφεῖα, noſtri quidam mellaria nominant. Ea conſtituentur ad villam, eo potiſsimùm loco, vbi nullæ imagines reſpondeant, ſiue vbi nulla reddatur echo. Iſtiuſmodi enim ſonus eas fugat. Aërem conuenit ibidem eſſe neq; æſtate feruidum, neque hyeme non apricum: & locari debent aluei verſus ortum hybernum maximè, quò matutinos egreſſus habeant apricos ac tepidos. Adhæc ad pabulationem commoda loca prope ſunto, quæ pabula partim erunt naturalia, partim conſita. Abeſſe item longius ab aluearibus oportet tumultus, hominũ pecudumq; cœtus, latrinas, ſterquilinia, balneas, & ſi quid demum tetrum odorem efflat.

Neu propius tectis ſaxum ſine, neue rubentes
Vre foco cancros, alta neu crede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulſu
Saxa ſonant, vocisq; offenſa reſultat imago.

Muro non ita excelſo apiarium claudatur, tugurium iuxta excitetur, vbi & cuſtodes habitent, & inſtrumentum reponatur, nouíque aluei ad vſum nouorum examinum comparati, & herbæ ſalutares, & alia quæ bonæ earum valetudini faciunt. Deriuabitur eò ad bibendum aqua pura, cuius altitudo duas aut tres digitos non ſuperet, iniicienturq; virgulæ, teſtæ, aut lapilli paululum extantes,

quos occupent cum potum aduolarint. Alui ex ſubere & corticibus laudantur, quòd nec hyeme rigeant, nec ęſtate candeant. Item ex ferulis, & viminibus. Fictiles quod æſtatis vaporibus accenduntur, & hyeme gelantur, non ſunt habiles. Foramina inſuper quibus ingrediuntur & exeunt, anguſtiſsima erunt, vt quàm minimum frigoris admittant. In transferendis alueis animaduertenda tempora, & locus prouidendus quo transferantur. Transferes verno potiùs quàm hyberno: nam hyeme plerumque fugiunt: vt etiam, ſi è bono loco tranſtuleris eò, vbi pabulatio deeſt. Verno & æſtiuo tempore mellarius fermè ter in menſe aluearia inſpiciet, ea fumigabit leuiter, vermiculos eiiciet, & à ſpurcitiis purgabit. Non patietur plures regulos, quæ eſt materia ſeditionum: non ſinet imbecilliores à robuſtioribus opprimi, quia fructus minuitur. Si pugna concurrerint, aqua mulſa aſperſæ deſiſtent. Aliud remedium Maro ſuadet.

Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcent.

Quid autem faciendum ſit regibus, quorum cauſſa huiuſmodi bellis ciuilibus flagrant aluearia, mox additur, & ego ſermoni meo addã, præſertim cum vos carminibus, & Virgilianis carminibus percupidè aures admouere ſolitos certò ſciam. I. Verè ſolemus, & eſt non aliter ac loqueris.

Verùm vbi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui viſus, eum ne prodigus obſit
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior inſignis & ore,

Et

Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamq; trahens inglorius aluum.

De pabulo nūc accipite. Serere iubemur thymum, ſerpyllum, lentem, piſum, ocymum, cyperum, medicam, roſam, violas, lilium, cytiſum, fabam, eruilium, cunilam, papauer, conyzam, caſiam, melilotum, meliſophyllum, cerinthen. Horum omnium floris cupidiſsimæ ſunt: quin & ſinapis, cum tamen oliuæ florem non attingant. Amant & origanum, thymbram, rorem marinum, pinus, minores ilices, ederas, amaranthos, amygdalas, perſicos, pyros, & pleraſq; pomiferas arbores. E ſylueſtribus glandiferas, terebinthum, lentiſcum, odoratam cedrum. Mille item ſemina vel crudo ceſpite virentia, vel ſubacto ſulco flores apibus amiciſsimos creant: vt ſunt irriguo ſolo frutices amelli, caules acanthini, ſcapus aſphodeli, gladiolus narciſsi. Probatiſsimi ſaporis mella reddit thymus. Vt aptiſsimum ad ſanitatem apium, ſic ad mellificium thymum, ait Varro. Propter hoc & ſiculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum & frequens eſt. Itaque quidam thymum contundunt in pila, & diluunt in aqua tepida, ea conſpergunt omnia ſeminaria conſita apium cauſſa. Sed quia, vt idem prudenter monet, non omnis tempeſtas ad paſtum prodire longius patitur, præparādus his cibus, ne tum melle cogantur ſolo viuere, aut relinquere exinanitas aluos. Supereſſet dicere ſe ſanitate & morbis earum cognoſcendis ac medicandis, de eximendis fauis, ſeu, vt Columella, de caſtrandis alueis, de generibus mellis, de fucis, de aliis demum capitibus. Veruntamen quia iſtarum rerum profeſsionem

non ſuſcepi, ſed ſummatim tantùm vt de iis, & ex tempore differerem, veſtris precibus adductus ſum, patiemini me finem villaticæ paſtioni imponere, & vbi paulum interquieuero, alio ſumpto initio, de vineis hortiſq; perpaucis rem abſoluere. I. In omnibus quod arbitratus tui eſt, facias aut omittas licet. R. Ego ad nouam auditionem me accingo, & quaſi ad nouas epulas nouum appetitum affero.

ANNOTATIONES.

FRVGALITATIS SCILICET ANTIQVAE) *Lege querelam grauem Varronis lib.3.cap.3.in extremo.* PAVONIS CAVDAM SPECIOSISSIMAM) *Feſtiua deſcriptio pauonis eſt apud Dionem Chryſoſtomum orat.12.principio. Apud Lucianum orat. de domo. Breuiſſima, nec illepida, apud Tertullianum libro de pallio, in hac verba. Pauo pluma veſtis, & quidem de cataclitis: immo omni conchylio depreſſior, quà colla florent: & omni patagio inauratior, quà terga fulgent: & omni ſyrmate ſolutior, quà caudæ iacent: multicolor, & diſcolor, & verſicolor: nunquam ipſa, ſemper alia, etſi ſemper ipſa quando alia: toties denique mutanda, quoties mouenda. Cataclita ſunt accubita, quibus ad accumbendum vtebantur: ea molli pluma implebantur, vt ex Heliogabali vita apud Lamprid. patet. Patagium eſt, quod ad ſummam tunicam aſſui ſolet, velut inſtita quædam inaurata. Sic Turneb. lib.7.cap.20. De pauonum autem philautia Ariſtot. Plin. Oppianus, Ælianus & alij.* INNVMERABILIBVS NOS

ASPE-

ASPECTANTEM) *Quaſi de oculis, ita de ſideribus loquuntur auctores, & cælum per ea videre dicunt. Catull.*

Aut quam ſidera multa cum tacet nox
Furtiuos hominum vident amores.

Plato in epigrammate cælum fieri optat, vt multis oculis intuentem intueri queat. FENESTRIS PVNICANIS) *Pœni lignario opere claruerunt, vnde multa fabricæ ligneæ opera ab illis nominata. Vt lecti punici Plinio lib. 33. cap. 11. Et apud eundem: vineis vbi ampla cella, torculare pœnicum. Apud Catonem, coagmenta punicana, quæ fideliter hærebant, nec hiaſcebant. Itaque ab ea mente Plaut. Mercatore, vbi vult oſtendere, ædium poſtes hiare, ait non eſſe factos à Pœno fabro: non enim hiaſcerent commiſſuræ, ſi Pœnus faber eas coniunxiſſet. Sed eum nomine pultifagi intelligit. Vide reliqua Scalig. in Varr. lib. 3. de re ruſt.* QVIBVS NIDIFICENT AVES) *Nidificare & indumenta congerere aues dicuntur, & ſine adiectione, congerere. Vt apud Virgil. eclog. 3. aëriæ quò congeſſere palumbes. Sunt autem nidamenta flocci, pinnæ, muſcus, tomentum, pili, acus, cæteraq; vnde nidos aues parant. Turneb. lib. 26. cap. 2.* FICTILIA COLVMBARIA) *Columbaria non modo foramina in periſterotrophiis, vbi columbæ nidulantur, ſed etiam in naui foramina, per quæ traiiciebantur remi. Columbar item vinculi genus, cui collum inſeritur. Plaut. Rud. Nam in columbari collum haud multo poſt erit tuum. Turnebius ibidem.* IN QVORVM ORNITHONEM) *Ornithonis animi cauſſa conſtituti perelegans*

 deſcri-

deſcriptio eſt apud Varronem cap.5. MATRICES CVIVSMODI, QVAM MVLTAE) *Pro animante quæ mater ſit & parit, hanc vocem ponunt ſcriptores ruſtici. Vulgus tantum locos fœminæ ſignificari credit. Numerat autem 3. gallinarum genera Varro cap.9. villaticas, ruſticas, Africanas.* OVA INCVBABIT) *Incubare dicitur pullis gallina, quæ fouet oua vt animet, & pullos excludat: & incubare quis loco dicitur, in quo cubat. Tranſlatitiè incubare, qui iurè non poßidet: ſed per vim & iniuriam: quod qui ſic poßident, in loco aßidui ſunt, & velut cubant Macrob. lib.1. in ſom. Scip. cap.10. Dionyſium Siculæ incubatorem aulæ cum vocat, violentum quendam & tyrannicum eius poſſeſſorem ſignificantißimo vocabulo exprimit Turneb. lib.24. cap.24.* VENAS VITALES CONFVNDES) *Scaliger legit, quod inas vitales: nam τὸ venas eſt gloſſema, quo, quid ſit ina, exponebat ſtudioſus lector. Inæ apud latinos ſunt ἶνες, hoc eſt, ſubtilißimæ intercurſantes venæ, quales in chartis veterum, & aliquando in noſtris. Inas autem vitales in ouis Græcus interpres vertit τὸ ἰνῶδες καὶ γόνιμον.* ALIOS CVSTODIENDI MODOS) *Quidam prius trito ſale ſex horis adoperiunt: deinde eluunt, atque ita paleis aut furfuribus obruunt: nonnulli ſolida, multi etiam freſa faba coaggerant: alij ſalibus integris adoperiunt: alij muria tepefacta durant. Sed omnis ſal quemadmodum non patitur putreſcere, ita minuit oua, nec ſinit plena permanere, quæ res ementem deterret. Itaque ne in muriam quidem qui demittunt, integritatem ouorum conſeruant. Hoc modo Columella lib.8. cap.6.* CAPITOLIVM

LIVM ROMANVM VRBEA GALLIS) *Liuius lib.5. Galli nocte ſubluſtri tanto ſilentio in ſummum euaſere, vt non cuſtodes ſolùm fallerent, ſed ne canes quidem, ſollicitum animal, ad nocturnos ſtrepitus excitarent: anſeres non fefellere. Plin.lib.10. Eſt & anſeri vigil cura Capitolio teſtata defenſo, per id temporis canum ſilentio proditis rebus. O memoriam huius beneficij ad poſteros quoq; prodendam, anſeribus publicè in capitolio locabantur cibaria, canibus nihilominus, quod animal eſt leuiſomnum, & naturà vigil, & cuſtodiæ aptum. Meminit Cic.orat. pro Sex. Roſcio. Sed tamen quia dormierunt canes Gallis aſcendentibus, idcirco ſupplicia annua pendebant, inter ædem Iuuentutis & Summani viui in ſambucea arbore fixi.Plin.lib.29.cap.4.* PROPTER VILLAM VIVARIA) *Quæ à Varrone leporaria, à poſteris dicta ſunt viuaria: loca ſcilicet, vbi animalia viua paſcerentur, quos παραδείσους Græci. Scipio in quadam orat. ad populum roboraria dixit, à tabulis roboreis, quibus ſepta eſſent. Vide Gell. lib.2.cap.20.* AD PISCINAS) *Vocantur item piſcinæ, in quibus lauant & natant homines: in quibus adaquantur iumenta: in quibus anſeres & anaticulæ viuunt: in quibus lupinum & cannabis ad vſum maceratur. Nos de iis tantum, quæ ἰχθυοτροφεῖα Græcis. Harum duo genera dicit eſſe Varro lib.3.cap.17. dulcium & ſalſarum: alterum, inquit, apud plebem, & ſine fructu, vbi lympha aquam piſcinis noſtris villaticis miniſtrant: illæ autem maritimæ piſcinæ nobilium, quibus Neptunus vt aquam, ſic & piſces miniſtrat, magis ad oculos pertinent, quàm ad veſicam:*

& potius marſupium domini exinaniunt, quàm implent. Primùm enim ædificantur magnò: ſecundò implentur magno: tertiò aluntur magno. Deniq; toto capite luxum piſcinarum, & ſumptum piſcarium, maximeq; Q. Hortenſium inſectatur. Honoratos et copiosos) *Varro, diues à diuo, qui vt deus nullo videtur indigere. Opulentus ab ope, cui ea optimè. Pecunioſus à pecunia magna. Cornel. Fronto. Locuples à copia locorum. Diues quia diuidendi facultatem habet. Opulentus ab opibus. Potens, qui, quod vult, poteſt. Fortunatus cui forte aliquid contingit. Beatus, qui apud Græcos μακάριος. Pecunioſus qui habet pecuniam, vel pecora.* Etiam hvivs rei stvdivm) *Locus ex Columella lib. 8. cap. 16. In quo refertur etiam factum ac dictum M. Philippi luxurioſiſſimum. Nam is forte Caſſini cum apud hoſpitem cœnaret, appoſitumq; è vicino flumine lupum deguſtaſſet, atq; expuiſſet, improbum factum dicto proſecutus: peream, inquit, niſi piſcem putaui. Poſt pauca. Itaq; Terentius Varro: nullus eſt, inquit, hoc ſæculo nebulo ac rhynton, qui non iam ducat ſua nihil intereſſe, vtrum eiuſmodi piſcibus, an ranis frequens habeat viuarium.* Salsis delectabantvr) *Cum commemoraſſet Varro duodena millia ſeſtertia Hirrium in eſcis quas dabat piſcibus conſumpſiſſe, nec id mirum fuiſſe, qui vno tempore dederit Cæſari ſex millia muranarum mutua, & propter piſcium multitudinem quadragies ſeſtertio villam veniſſe, adiungit: quare noſtra piſcina & mediterranea plebeia rectè dicitur dulcis, & illa, amara. Quis enim noſtrûm non vna conten-*

contentus eſt hac piſcina? quis contrà maritimas non ex piſcinis ſingulis plures coniunctas habet? Nam vt Pauſias & cæteri pictores eiuſdẽ generis loculatas magnas habent arculas, vbi diuerſi colores ſint certas: ſic hi loculatas habent piſcinas, vbi diſpares diſcluſos habeant piſces. VT ORATAE, MVRAENAE) *Colum. Iam enim celebres erant deliciæ popinales, cum ab mari deferrentur viuaria, quorum ſtudioſiſsimi, velut ante deuictarũ gentium Numantinus & Iſauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Muræna captorum piſcium lætabantur vocabulis.* PRAESERTIM SI CYPRINOS) *Ariſtoteles cyprinum etiam inter fluuiatiles & lacuſtrès, non ſolum inter marinos piſces recenſuit, & ita depinxit, vt eſſe idem qui carpio videatur. Ea porrò natura eſt huius aquatilis, vt nulli noceat, viuat ſuccu ſub abſq; domini ſumptu, quem dulci paſtu reficit, ſiue ille aſſum ſibi, ſiue salſum, ſiue patinarium apponi velit. Argumenta præſtantiæ cyprini hæc ſunt. Caput exiguum, oculi emiſsitij, venter capacior & diſtentior, pinnæ & ſquamæ non luteæ, aut luridæ, ſed nitidæ & ſubcandidæ, totum denique corpus quadratum magis quàm longum.* LVCIVS AVTEM IN PARVVLOS CYPRINOS) *Non commendatur, nec ſalubris ac ſapidus cẽſetur lucius, qui ranis victitauit, aut cœnoſis in locis habitauit, ſed in piſcina fluminibus peruia, & tetro odore libera, cuius alimenta cyprini fuerint, ex quibus celerrimè pingueſcit. Et quia ingenio lupum quadrupedem imitatur, eſtq; vt ille rapax, prædo, violentus & maleficus, & plerunque in ſuum quoq; genus ſæuiens,*

nec

nec terrenum guſtat cibum, niſi extrema compulſus eſurie, hinc lupi nomen ei additum. VENIT IN ALTARIA) *Seruius. Aræ & ſuperis & inferis diis conſecratæ ſunt: altaria verò ſunt ſuperorum tantum deorum, quæ ab altitudine conſtat eſſe nominata: vt, en quattuor aras. Ecce duas tibi Daphni, duoq; altaria Phœbo. Aræ dictæ ab ariditate: quia in iis adoletur ignis: altaria ab alendo, quia igni adduntur alimenta.* MAGIS EXPLETI QVAM SATIATI) *Expleri eſt tantummodo plenum eſſe: ſatiari ſupra modum & abundantiam. M. Tullius de Repub. lib. 6. Graues enim dominæ cogitationum libidines, infinita quædam cogunt atq; imperant: quæ, quia expleri nec ſatiari vllo modo poſſunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris ſuis incenduntur. Nonius.* SOLITVDINEM AVERSANTVR) *Hæ apes, inquit Varro, lib. 3. cap. 16. non ſunt ſolitariæ natura, vt aquilæ, ſed vt homines. Quod ſi hoc faciunt etiam graculi, at non idem: quod hîc ſocietas operum & ædificiorum: quod illic non eſt.* OTIVM FVGIVNT) *Neq; ipſæ ſunt inficientes, nec non oderunt inertes. Itaq; inſectantes à ſe eiiciunt fucos quos vociferantes plures perſequuntur etiam paucæ. Varro. Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Plin. lib. 11. cap. 10.* PARVM DISTARE VIDEANTVR) *Virgilius quidem certè auſus eſt ſcribere in hunc modum.*

> *His quidam ſignis, atq; hæc exempla ſecuti*
> *Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus*
> *Aetherios dixere.*

QVOD DE BOVE MACTATO) *Fabulam Ariſtæi, qui*

conſilio

conſilio Cyrenæ matris Proteum ſuper apibus reparandis adierit, & hanc ab illo rationem didicerit, fusè narrat Virgil. 4. Georg. Eandem paucioribus expoſuit 1. Faſt. Ouidius. Cuius expoſitionis extremi verſus hi ſunt.

Obrue mactati corpus tellure iuuenci:
Quod petis à nobis, obrutus ille dabit
Iuſſa facit paſtor: feruent examina putri
De boue: mille animas vna necata dedit.

Varro. Apes naſcuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaq; Archelaus in epigrammate ait eas eſſe βοὸς φθινομένης πεποιημένα τέκνα. *Idem.*

ἵππων μὲν σφῆκες γενεαὶ, μόσχων δὲ μέλισσαι,

Adducam inſuper locum Plinij ex lib. 11. cap. 20. In totum verò amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, ſicut equorum veſpas, atq; crabrones, ſicut aſinorum ſcarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem prope natura, quæ in apibus. In eodem cap. ex quorundam ſententia à mortuis eas excitari docet in hunc modum. Si intra tectum hyeme ſeruentur, deinde ſole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur. Coniungamus huic Varronem, de iis vel reſtituendis, vel in vitam reducendis ita loquentem. Si quando ſubito imbri in paſtu ſunt oppreſſæ, aut frigore ſubito, antequam ipſæ prouiderint id fore (quod accidit rarò, vt decipiantur) & imbris guttis vberibus offenſæ iacent proſtratæ & afflictæ, colligendum eas in vas aliquod, & reponendum in tecto loco ac tepido, prono ad meridiem, quàm maximè tempeſtate

bona,

bona, & cinere facto è ficulneis lignis inſriandum paulo plus calido, quàm tepidiore. Deinde concutiendum leuiter, vt manu non tangas, & ponendæ in ſole. Quæ enim ſic concaluerunt, reſtituunt ſe ac reuiuiſcunt, vt ſolet ſimiliter fieri in muſcis aqua necatis. QVAESTIONEM EXCITATAM) *Vide locum lib. 11. cap. 16.* QVAEDAM APES RVSTICAE) *De generibus apum, & quis ſit intellectus verborum Plinij, dicentis apes neq; manſueti, neque feri generis eſſe, Hieronymus Magius Miſcell. lib. 1. cap. 3.* DE PABVLO NVNC ACCIPITE) *Paſcũtur floribus apes, quos induſtria quoque noſtra in herbis, fruticibus, arboribus procurabit. Primi ſaporis mella thymi ſuccus effundit. Secundi meriti thymbra, ſerpyllum, vel origanum. Tertij roſmarinus, & ſatureia. Cætera, vt arbutus & olera ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Lege Pallad. de pabulis apium cap. 37. de aluearibus cap. 38. lib. 1. de fauis eximendis lib. 7. cap. 7.*

PROGYMNASMA
SEPTIMVM ET VICESIMVM.

Vineta, & horti.

IIDEM.

CLEMENTIANVS. Curriculi mei pars extrema, & metæ vicinior mihi reliqua eſt ad decurrendum: in qua vobis plenos calices propi-

propinabo, quoniam ſitis fauces veſtras vrit, & quidem propinabo liquorem omnium ore laudatiſſimum. Quid enim vino laudatius? I. Ac meritiſſimò, quia multas ob cauſſas nihil eo vtilius ac ſalubrius. R. Neque etiam (ita mihi vinum ſemper ſuppetat) quidquam iucundius: quod ipſi bibentes re oſtendunt: ſopiuntur enim curæ, & hilaritate delibutus animus, ipſum quoque corpus ad lætitiam fingit atque componit. Verùm tibi iuſtius dandum eſt quod bibas, Clementiane, cui tam multa, nulla fermè interpellatione prolocuto, dubium haud eſt palatum exareſcere, quod vtiq; mero colluere oporteret. I. Quid ſi mittamus confeſtim puerum, qui mox, quantum popoſcerimus cantharum, optimæqúe notæ vinum afferat? C. Proferamus tempus bibendi aliquantiſpèr adhuc, dum totus abſoluatur de rebus ruſticis à me rogatu veſtro ſuſceptus ſermo: tum pocula libentius & lætius ducemus. R. Tantillam moram haud iniquè patiemur, intereáque reliquum diſputationis tuæ, quo nil ſuauius, auribus bibemus. C. De vitibus quia nobiliſsimi fructus genitrices ſunt, prius quàm de cęteris ſtirpibus verba faciamus. In vinea ponenda magni refert conſiderare conditionem ſoli, conditionem cæli. Conualeſcit enim & ferax euadit æquè campis, quàm collibus: nec minus denſa humo, quàm reſoluta: non infrequenter etiam exili, & pingui, ſicca, & vliginoſa. Veruntamen non ſine delectu quodcunque genus vitis in quacunque terra deponendum. Agro vberiori ac pinguiori mandabis gracilem, macro fœcundam, ſpiſſo vehementem, materiaq; & frondibus luxu-

luxuriantem,reſoluto ac læto,quę eſt rari ſarmenti. Quæ ſunt fructus teneri, &amplioris acini, humido ſolo inſcitè committuntur. Varro exceptis aliquot, cæteras vites, & de his miſcellas maximè in omne genus agri conuenire dicit. Ad vini præſtantiam & largitatem plurimùm conducit ſoli bonitas. Locus qui ſegetes tulerit, aut arbuſtum nutrierit, aut ante vinetum fuerit, & iam vetuſtate exoleuerit, parandæ vineæ non ita aptus cenſetur, vt qui eſt rudis. Nam illius alterius ſolum pluribus radicibus infra impeditum eſt, & ſenectutis ſuæ ſqualorem atq; cariem,quæ tanquam venena ſunt, etiam tum retinet. Vitia loci peſtifera vinetis apud Columellam hæc inuenio:maciem,& ſterilitatem, terram ſalſam vel amaram, vliginem, præcipitem & præruptam poſitionem, nimium opacam, & ſoli auerſam, valles arenoſas, arenoſos etiam tofos, plus iuſto ieiunum ſabulonem, nec minus terreno carentem, & nudam glaream. Gratum eſt vineæ cælum nec ſummè frigidum & glaciale:nec ęſtuoſum:magisq; calido quàm algido proficit:&potius imbribus quàm ſerena tempeſtate offenditur: amat ſolum ſiccum magis quàm humidum: lenem perflatum non recuſat: ventos & procellas odit. Vitis ſeritur vel ad eſcam & delicias, vel ad vtilitatem. Vtriuſq; ſpeciei nomina varietatemq;,& vuarum quoque diuerſitatem ſi perſequar, videbor & veſtra patientia abuti, & otio. Qui vinetum inſtituet,plus ſuæ ipſius,quàm alienæ curæ fidat. Viuiradicem ne mercetur: genus ſurculi probatiſsimi domi conſerat, faciatq; vitiarium, ex quo poſsit agrum veſtire vitibus:propterea quod minus quàm

verna-

vernacula noſtro ſolo fælicia ſunt ſemina, quæ ex alia regione transferuntur. Vbi vineis locum idoneum elegerit, electo pręcipuam in paſtinando curam impendat, ea peracta non minore diligentia vitem conſerat, & cum ſeuerit, ſumma ſedulitate culturæ ſeruiat. Diſpoſitio generum percommoda eſt, quam ſi tenere nequeas, diuerſæ notæ non alias conſeres, quam quæ ſaporem conſimilem, & fructum maturitatis eiuſdem prębent. Nullum genus ruris, niſi diligenter ac ſcitè etiam exercitum fructibus colono reſpondet: hoc autem maximè facere ſolent vineæ. Res tenera, infirma, iniuriæ valde impatiens, quæ plerumque nimio labore vbertateque conſumitur, & ſua fœcunditate perit, niſi modum adhibeas. Si ſe confirmauerit vinea, & quaſi ad iuuenile robur peruenerit, non tantopere negligentia cultorum illi nocebit. Nouella dum adoleſcit, niſi omnia iuſtè perceperit, extrema conficitur macie, & ſic intabeſcit, vt deinceps nullis impenſis recreetur. Foſsio tanto plus prodeſt, quanto crebrior fuerit. Iudicarunt plerique ex Calend. Martiis vſque in Octobres triceſimo quoque die nouella vineta confodienda, herbaſque omnes, & gramina præſertim extirpanda: quæ niſi manu eligantur, & in ſummum reiiciantur, quantulacunque parte adobruta ſunt reuiuiſcunt, vitiumque ſemina ita perurunt, vt ſcabra ac retorrida efficiant. Ad prudentiam vinitoris ſpectat, non ſolùm ablaqueationes, pampinationes, aliaque omnia adhibere: ſed reputare etiam, num maiore fructu vitis ſe induerit, quàm vt eum perferre queat. Quocirca non ſolùm ſuperuacuas frondes decerpet, verùm etiam interdum

terdum partem aliquam fœtus decutiet. I. Quid vocas ablaqueare vites? C. Circa vitis radicem ſeu codicem dolabra diligenter terram aperire, purgatisq́ omnibus velut lacus, ſeu lacuſculos efficere, vt ſolis teporibus & imbribus prouocentur. Itaque à lacubus deductum eſt vocabulum. Inde ablaqueatio. R. Quid autem eſt pampinare vites? C. Eſt, inquit Varro, ex ſarmento coles qui nati ſunt, de iis qui plurimùm valent primum ac ſecundum, nonnunquam etiam tertium relinquere, reliquos decerpere: ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſuccum. Ideo in vitiario primitus cum exit vitis, tota reſecari ſolet, vt firmiore ſarmento è terra exeat, atque in pariendis colibus vires habeat maiores. R. Vix percipio, quos vocet coles, tamen percipio. C. Vbi cælum eſt frigidum, ibi verna putatio eligenda. Locis apricis, & vbi molliores hyemes, optima & in primis naturalis eſt quæ fit per autumnum: quo tempore diuina quadam & æterna lege fructum cum fronde ſtirpes deponunt. In pedata iugataq́ vinea alligator rectam ſtirpem conſeruabit, rectam vitem, inquam, in iugum producet, nec flexum ridicæ aut pali perſequetur, ne ſtatuminum prauitas ad ſimilitudinem ſui eam configuret. Hoc non ad ſpeciem ſolum refert admodum, ſed ad vbertatem, firmitatem, perpetuitatem quoque. Rectus quippe truncus ſimilem ſui medullam gerit, per quam velut quodam itinere ſine flexu atque impedimento facilius terræ matris alimenta meant, & ad ſummum perueniunt. Intereſt etiam quale ſit vinculi genus, quo ſemina religantur. Nam dum nouella

vinea

vinea eſt, quàm molliſsimo nectenda eſt: quia ſi viminibus ſalicis aut vlmi ligaueris, increſcens vitis ſe ipſam præcidit. Optima eſt ergo geniſta, vel paludibus deſectus iuncus. Nolentibus volentibus vobis plurima relinquo, & ad pomaria, ſeu ad rem arborariam accedo.

Ex arboribus homines multis ſæculis alimoniam petiuerunt, ex earum quoque frondibus cubilia ſibi fecerunt, & ex cortice veſtes. Arboribus domos amplas conſtruimus, & theatra fabricamus, & in magna orbis parte non aliæ, quàm ex lignis ciuitates, nec amplitudine, nec frequentia, nec magnificentia noſtris inferiores viſuntur. Arboribus maria quoque habitamus, quarum ſeruitio omnem hunc terræ aquarumq́ue globum obimus & perluſtramus. Apud priſcos certæ arbores certis numinibus dicabantur, tantus illarum honos. Sanctitate clariſsimi viri, quò mentem omnem in rebus à ſenſu diſiunctis & cæleſtibus liberè poſſent defigere, in nemora ſyluaſq́ ſecedebant. Eſt autem in arboribus plurima ſanè & admiranda varietas. Quædam enim ſunt vrbanæ ac domeſticæ, aliæ ſylueſtres atque agreſtes. Sunt quædam perpetuò omninoq́ ſteriles ſine ſemine, ſine fructu vt ſalices: quædam etſi proferunt ſemen, non tamen fructum, vt fagus: aliæ vtrunq́ habent, vt pomiferæ & glandiferæ. Eſt & in quibuſdam ſexus diſtinctio, vt in palma, ilice, quercu. Hæc ſit prima varietas. Altera hæc eſt. Quemadmodum non in omni regione omnes proueniunt arbores, ita neq́ quas eadem regio procreat, quibuſlibet eius locis aut naſcuntur, aut adoleſcunt, aut fructificant.

Montes quippe amant cedrus, larix, teda cæteræq́ȝ è quibus reſina gignitur. Item buxus, ilex, iuniperus, terebinthus & populus. Montes & valles deligunt abies, robur, caſtaneæ, cornus. Aquoſis montibus gaudent fraxinus, ſorbus, ceraſus. Non temerè in montibus viſæ ſunt prunus, oleaſter, iuglans, morus, ſambucus. Subeunt & in montoſa vlmus, malus, pyrus, laurus, myrti. Gaudet frigidis ſorbus: aquas odere cupreſsi, iuglandes & caſtaneæ. Non niſi in aquoſis proueniunt ſalices, alni, populi, liguſtra. Tertia eſt in radicibus & cortice. Quarta in foliis. Quinta in floribus. Sexta in fructibus. Septima in vmbris. Octaua in ætatibus. Declarare ſingula diſcrimina maius otium poſtulat. Sed ad ſatiuas & hortẽſes arbores reuertamur, vel potius omiſsis aliis generibus, de his tantum diſſeramus. Quæ vitibus vtilis eſt terra, eadem & arborum ſationi habetur idonea. Anno antequam ſeras, ſcrobẽ fodito: ita ſole ac pluuiis humus macerabitur, quodq́ȝ poſitum erit, citò comprehendet. Quod ſi eodem anno lubebit & ſcrobem facere, & ſeminare, minimùm duobus menſibus ante fac ſcrobes fodias, eas ſtramentis incenſis calefacito: ſi latiores patentioresq́ȝ feceris, lætiores & vberiores fructus reſpondebunt. Raris interuallis ſerendę arbores, vt cum adoleuerint, ramis extendendis ſpatia ſuppetãt. Quod ſi ſpiſsè poſueris, nec infra ſerere quid poteris, nec ipſæ fructuoſæ erunt. Semina legenda craſſa, non minus quàm manubrium bidentis, recta, leuia, procera, ſine vlceribus, integro libro. Nucem antequam deponas, in aqua mulſa, nec nimis dulci macerato: ſic fructus erit

iucun-

iucundior. Curandum, vt quàm generoſiſsimis pyris pomaria conſeramus. Ea ſunt cruſtumina, regia, ſignina, larentia, purpurea, ſuperba, ordeacea, aniciana, &c. Præterea malorum genera exquirenda, maximè ſcandiana, maciana, orbiculata, ſextiana, peluſiana, &c. Sorbi quoq; & perſici non minima eſt gratia. Omnis ſurculus omni arbori poteſt inſeri, ſi non eſt ei cui inſeritur cortice diſsimilis. Antiqui genera inſitionum tria tradiderunt. Vnum quo reſecta & fiſſa arbor reſectos ſurculos accipit. Alterum quo reſecta inter librum & materiam ſemina admittit. Vtrumq; genus verni temporis eſt. Tertium quo ipſas gemmas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam recipit, quam agricolæ emplaſtrationem, vel inoculationem vocant. Hoc genus æſtiuo tempore optimè vſurpatur. Ex qua arbore inſerere voles, & ſurculos ad inſitionem ſumpturus es, videto vt ſit tenera & ferax, nodisq; crebris, & cum primum germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito, craſsitudine digiti minimi: ſurculi ſint bifurci, aut trifurci, &c.

Hortos vrbanos primum inſtituiſſe fertur apud Athenas Epicurus. Apud Romanos veteres hortus nihil aliud erat, præterquam agellus, & qualiſcunque prouentus, vnde victus tenuis, & menſa ſine arte compararetur. Non egebat igni, non deſiderabat ſumptus macelli: ac merces tum herbaceas, tum arboreas oppidatim venales præbebat, re ſem per expedita, & ad extemporaneum alimentum præſentiſsima. Itaque voluptas illecebroſa tantopere ſe propagauit, vt arbores, fructus, olera, flores,

& alia ruris ſeu ruſtica ſolatia intra muros etiam ab agris, montibus, ſyluisq; deduxerit, feceritq; vt nequam in domo materfamiliâs haberetur, cui indiligens & neglectus eſſet hortus. Qui de horto vtiliſsimo & iucundiſsimo cogitat, is debet ſcire, velle, & poſſe colere. Conſtruendus erit primùm ad vſum vitæ neceſſarium: deinde ad ſanitatem, & vires tum corporis tum animi inſtaurandas: poſtremò ad aſpectus & odoratus delectationem. Si fieri poſsit, ſit in propinquo, vt dictorum commodorum particeps fiat dominus, & frequenter illum adeat. Sub hoc metu olitorem operasq; omnes in officio continebit. Sed quia dementiæ ſummæ eſt, hortum poſsidere probè conſitum, optimè cultum, qui dies ac noctes pateat incurſibus iniuriiſqúe deprædantium hominum, & deuaſtantium quadrupedum atque alituum, ideo quibus copia ſuppetit, hortos parietibus cingunt. Alij macerias ex luto & lapide circumducunt. Plerique tenuiores paleato vtuntur fimo & limo: aut ſaxa in ordinem congeſta iam coagmentant. Sunt qui foſſis & aggeribus circumdent, quod maximopere vitandum: nam horti humores ita ſubducuntur, niſi fortè locus paluſtris fuerit. Ruſtica & plebeia turba in ſyluis reciſa ſpineta, vimineta, & arundineta pro munimento adaptat. Horti ab area, ſtabulo fœnario longè ſiti eſſe debent, ſi poterit. Nam palearum puluerem ceu inimicum ægrè patiuntur: immo verò nec paleas ipſas, quòd olera lædunt. Nam hærendo folia perforant, quæ perforata ſtatim aduruntur. Proſunt tamen radicibus perinde atque ſtercus: ſed ramulis & foliis nocentiſsimæ

mæ

mæ iudicantur. Adhæc arborum fœtibus qui lignoſi non ſunt, præcipuè vitibus, & inter lignoſos amygdalis. Poſitio horti optima, ſi leniter inclinata planities curſum fluentis aquæ per diſcreta ſpatia exceperit. In quam rem ſi defuerit fons, eius loco aut imprimendus erit puteus: aut ſi id nequeas, ciſterna ſuperiori parte conſtruetur, vt illinc aquas conferente pluuia, hortus per æſtiuos ardores excipiat. Si his omnibus facultatibus carueris, hortum tribus quatuorúe pedibus altius fodies ad ſimilitudinem paſtini. Ita enim cultus ſiccitates negliget. Terra ſalſa omnino vitanda, vt amara. Optima quæ neque æſtate valde reſiccatur, neque argilloſa eſt, neque arenoſa & aſpera, neque hiatibus per æſtus obnoxia. Ante omnia ſit elapidatum ſolum, minimè rimoſum, ne ſol penetrans plantarum radices exurat. Terra quę fluminibus, aut perpetuis aquis circumdatur, non ſemper eſt laudabilis: nam ſata & plantata quædam, aquâ facilè ſeneſcunt, fructuſqúe ſiue herbarum ſiue arborum inſipidos ac humidulos plerunque gignunt. Plantantem hortulanum non oportet ſtatim ſtercus ad radices iniicere: ſed primùm tenuem terram illis immittere, deinde ſtercus, quod rurſus terra tegendum erit. Ita neq; comburentur plantæ, neque ſtercorarius calor illico exhalabit. Olitores ne vtuntor ſtercore annuo: nam præterquam quod eſt inutile, quàm plurimas beſtiolas generat. Triennale commẽdatur. Longiori enim tempore quidquid habuit fœtidi ac mali, euaporauit, & ſi quid durum inerat, ætas remolliuit. Cinis tenuiſsimus, naturà calidus, herbis ac olerib⁹ ſtercus optimum.

Pulices enim hortenſes, vermes, erucas, limaces, & animalia parua ſtirpes depopulantia aut occidit aut abigit. Præceperunt quidam hortum non eſſe ſeminandum, niſi cum terra pluuiis permaduerit. Eæ ſi tempeſtiuè & opportunè deſcendant, nō improbo. Si tardè labantur, quantumuis ſitienti horto ſemen committi poterit. Curandum etiam ante ſationem, vt prauarum herbarum radices necentur: digerendus in areas, quæ ita informandæ, vt runcantium manus ad dimidiam latitudinis partem facilè perueniant: ne dum herbas inutiles illæ perſequuntur, ſemina pedibus interim proculcentur. Vehementer adnitendum, vt ſationi ſerenitas, & temporis clementia ſuccedat. Nam fauente cælo, tepentibus locis & à ſole illuſtratis, citiſsimè prorumpunt ac pullulant ſemina. Sint autem ſemina vegeta, plena, recentia, ſucculenta. Si timor fuerit, ne frigoribus, pruinis, ardoribus perurantur aut offendantur, paleis contegentur, quibus tranſuerſæ virgæ imponentur, & virgis arundines aut ſarmenta, ne à ventis rapiantur, vel ab auibus deprædentur. Rigatio ſolibus æſtiuis, & maximè circa exortum caniculę, ſummopere probatur hora matutina ac veſperi, ne à ſole inferueſcat aqua, & radices adurat. Sed ne tum quidem nimiæ debent eſſe rigationes, quoniam inebriatis radicibus nocent. Non eſt haurienda aqua putei, ne ob frigus cruditate nimia radices percellat. Quod ſi alterius non erit facultas, horis aliquot ante haurienda, & ſub dio exponenda erit, vt tepeſcat. Salſæ aquæ hic ſummoperè fugiendæ: niſi in raphano, beta, ruta, cunila, quibus aquea ſalſitudo peculiaris medi-

medicina. Minus vtiles è ſtagnis hauſtæ ad rigationem, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt: præcipuè tamen imbres alunt plantas: nam illis innaſcentes beſtiolæ necantur. Iam de auxiliis contra peſtes hortenſes longioris operæ ſit diſſerere: vt ſunt vermes, erucæ, talpæ, limaces, culices, muſcæ, ranæ, bufones, hortenſes mures, muſtelæ, ſerpentes, & alia reptilia: grando, fulmen, tempeſtas, rubigo, pruina, carbunculatio. Dicendum eſſet de cultu lactucarum quomodo lata fiat, candida & tenera: quomodo pomata, ſuauis, odorata, ſapida: quomodo condenda. Multa item de braſsica, quæ terra illi commoda, quando transferenda, quę ſpecies, quomodo ſapore fiat inſignis: de apio, quomodo fiat folio latiſsimo, de beta, portulaca, de aſparagis, de ruta, quomodo ſerenda, vbi optima naſcatur, de oxaliolis, & ſpinaceorum cura. De radicibus eſculentis, vt porro, allio, cæpis, raphano. De fructibus herbaceis eſculentis, vt cucurbita, cucumere, peponibus, hortenſi carduo. De floribus ac plantis odoratis, vt roſis, liliis, amarantho, violis, ſaluia, fœniculo, lauandula, roremarino, mentha, ſolſequio, maiorana, bellio, abſinthio. Sed aduertamus aliquando proram littori. Studiis quidem veſtris hoc anno finem non imponetis: itaq; tempus non deerit, cum iſta apud auctores ſuos multò copioſius tractata legetis. Quę dixi, boni conſulite, & ſi fortè ſatisfactum non eſt, vobis aſsignate, qui quaſi magiſtrum aliquem de ſchola me audire voluiſtis ſuper his, quæ ego iam pridem depoſui. I. Tanta extenuatione nihil opus eſt: nunquam nos pœnitebit te ad iſtas explica-

tiones inducere potuiſſe. Quàm vellemus officium iſtuc aliquo munere compenſare liceret? Quod vnum licet, in memoria ſemper conſeruabimus. R. Aliquot certè talenta non meream, vt hodie ad te non acceſſerim. Nam vel modica doctrina multo auro apud me pluris eſt: nedum tanta, quanta tu nos hodie cum ſumma humanitate imbuere non recuſauiſti.

ANNOTATIONES.

VINETA ET HORTI) *Virgilius in doctrina ruſtica hortorum cultum prætermiſit, tum quia feſtinaret ad finem, vt nautæ ad proximum portum: tum quia ſpatiis iniquis excluderetur.*

Atq; equidem extremo ni iam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem aduertere proram:
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret canerem, biferiq; roſaria Peſti:
Quoq; modo potis gauderent intyba riuis, &c.
Et poſt multa.
Verùm hæc ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Prætereo, atq; aliis poſt me memoranda relinquo.

Hæc poëta: non quia curam hanc vt tenuem ac vilem deſpiciendam putet. Quapropter miror cur ita ſcribere voluerit Columel. præfat. lib. 10. Veruntamen non ſine ſpe proſperi ſucceſſus aggreſſi ſumus tenuem admodum, & pæne viduatam corpore materiam, quæ tam exilis eſt, vt in conſummatione quidem totius operis annumerari velut particula poſſit laboris noſtri, per ſe verò, & quaſi ſuis finibus terminata, nullo modo ſpecioſè confici. Nam etſi multa ſunt eius quaſi membra, tamen eadem tam exigua ſunt,

ſunt, vt, (quod aiunt Græci) ex incomprehenſibili paruitate arenæ funis effici non poßit. Hæc, inquam, illum dicere miror, cum videamus non minus de re hortenſi, quàm de agricultura, pecuaria, cæteriſq; partibus Georgices conſcriptos eſſe libros: nec illa aut minus latè patet, quàm harum partium aliqua: aut præſtantibus viris minus digna iudicari debet, qui ex omnibus hanc potißimè adamauerunt, cum vitam ruſticam agere decreuiſſent. Hortorum porro nomine pomaria etiam comprehendimus, ſeu arbores ſatiuas, earumq; cultum, non ſolum herbas, & illas inemptas naturaleſq; dapes. Res vineatica vt ampla, ſic ſubobſcurior ac difficilior eſt ad percipiendum. Statueram annotationum loco verborum & locutionum nonnullas explicatiunculas ſuper eo argumento ſubiungere, ſed quia id egregiè in re ruſtica vniuerſa præſtitit in ſuo Prædio Carolus Stephanus, ſtudioſos ad eum mitto. SOPIVNTVR ENIM CVRAE) *Hoc Anacreon temulentus ſenex, & poëta* βακχικώτατος *creberrimè experiebatur. Eius* ᾠδάριον *vnum integrum teſtificationis ergò adducam, & eo hoc annotationum claudam.*

Ὅταν πίνω τὸν οἶνον,
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι,
Τί μοι πόνων, τί μοι γόων,
Τί μοι μέλει μεριμνῶν:
Θανεῖν με δεῖ κἂν μὴ θέλω.
Τί δέ τὸν βίον πλανῶμαι;
Πίωμεν οὖν τὸν οἶνον
Τὸν τοῦ καλοῦ Λυαίου.

Σὺν

Σὺν τῷ δὲ πίνειν ἡμᾶς
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι.
Dum dulcia bibo vina,
Mox cura dormit omnis,
Luctus, dolor recedunt,
Nil triſte pectus angit.
Nolim velim mors me auferet.
Errare qua voluptas?
Merum merum bibamus,
Pulchri merum Lyæi.
Dum vina potitamus
Mox cura dormit omnis.

VVARVM DIVERSITATEM) *Inter vuas & racemos diſcrimen eſt. Illæ maiores ſunt, & craßioribus acinis: hi minores & minoribus granis: vnde & racemari dicitur: fere enim vuæ minores à vindemiatore ſub pampino latentes fallentesq́ relinquuntur.* ἐπιφυλλίδες *à Græcis vocari videntur racemi: hinc racemoliſsimam dicit vitem Plin. lib. 14. cap. 3. quod racemos multos, non vuas ferat. Vide Turneb. lib. 25. cap. 26.*

PROGYMNASMA
OCTAVVM ET VICESIMVM.
Paralipomena ad agriculturam.

RABONIVS, ALTINVS.

RABONIVS. Re ipſa auctore experiri me vellem, num tu, Altine, proinde vt ad Æneidem Maronis, ſic etiam ad eiuſdem Georgica ſæ-

ca ſæpe multumq́ lectionem adhibueris. A. Egóne? Sæpe, Raboni, & quod tam ſine arrogantia, quàm ſine fraude mendacioq́ dixerim, multùm ſanè. Quin tu experiris? R. Aliter nequeo, niſi te quædam interrogem. Hoc ſiſne amiciorem in partem accepturus, an pro indigno habiturus, id verò eſt quod dubito. A. Interrogationum iſtarum perfectum ac ſummum ius à me feras volo. Vt ſi tu magiſter eſſes, ego diſcipulus, ita quæcunq́ vis exquirito liberrimè, & iſtud in quo ſedem cæpimus conclaue, ludum eſſe fingito. R. Tres libros poſteriores intactos præteribo: ex primo ſciſcitabor, non de Arcturi hœdorumq́ ſideribus, non de ortu & obitu Atlantidum, aliarumúe ſtellarum, de quibus illic poëta loquitur, verùm de aliis cum ad intelligentiæ noſtræ capacitatem aptioribus, tum ad reſponſionem magis aliquanto expeditis. A. Mea quidem cauſſa non eſt, cur iſtas conditiones admiſceas: non ſolùm libros illos quatuor ideo pulchre intelligo, quia doctorem eruditiſsimum eos planiſsimè interpretantem audiui: ſed explanatores quoq́ poſtea, Seruium & alios ſtudioſè lectitaui: & quod ſupra fidem tuam ſit fortaſſe, inhærent toti in mente mea. Sentin' ſuperbiam? R. Non iſtuc fidem meam ſuperat, qui Alexandrũ Regem quanta quanta eſt, Iliadem edidiciſſe alicubi ſcriptum inuenerim. Tamen nunc eò proſilire quò inſtituebam, & facere, quod tu mihi vt facerem humaniſſimè permittebas, videor non debere. A. Et ad hoc ſumas audentiam licet, & ad maiora etiam. Ne tu mihi nouum honorem impertias, quando nec ego tibi ſingularem: eſt enim iam pridem germaniſsima

ma inter nos copulata ſodalitas, & erit cum pari te libertate tractabo. R. Ergo quæ opera agricolas moliri diebus feſtis patitur Maro, quæ neque diuina iura exceperint, neque humana legum inſtituta vetuerint? A. En tibi verſus, qui pandant quod quæſiſti.

Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & iura ſinunt. Riuos deducere nulla
Relligio vetuit: ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantumq́; gregem fluuio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemq́; reuertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis vrbe reportat.

Quippe ad colonos æquè vt ad hominum ordines alios pertinere ducebat vates intelligentiſsimus, ſcire otij ſui rationem reddere, probabatq́; tacitus Solonem, qui ſanxit, vt otium ſectantes cuiuis integrum eſſet accuſare. Quin & illa apud antiquam & ruſticam olim Romuli Numæqúe progeniem concedebantur: far pinſere, faces incidere, candelas ſebare, vineam conductam colere, piſcinas, lacus, foſſas veteres tergere, & purgare, prata ſicilire, ſtercora æquare, fœnum in tabulata componere, fructus olíueti conductos cogere, aliaq́; nonnulla perinde agreſtia. Quanquam tacui quædam quæ per religiones Pontificum facere poteſtas non erat. R. Plus das quàm exſpectabam. Et pluuia tempeſtate quomodo vitabunt otium agricolę? A. Hoc etiam verſibus aliquot comprehenſum tibi recitabo.

Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa, forent quæ mox cælo properanda ſereno,

Matu-

Maturare datur. Durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cauat arbore lintres,
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit aceruis.
Exacuunt alij vallos, furcaſq́; bicornes,
Atq; Amerina parant lenta retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga,
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.

Non mirum ait eſſe, ſi hæc factitent diebus pluuiis, cum nec feſtos quidem per inertem ceſſationem honeſtum ſit tranſmittere. R. Vt aliqua impenſa augeam tuum hoc munus, & paria modo aliquo reddam paribus, Catonem quoque docere memini, quid tali tempore agreſtibus ſit agendum, idq́; non longè à principio libri. Atque vt memoriam meam videas, tuæ ſimillimam, ad verbum ea producam. Per ferias potuiſſe foſſas veteres tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, horum fodiri, pratum purgari, virgas vinciri, ſpinas runcari, expinſi far, mundicias fieri. Hem Themiſtoclem, qui reminiſcebatur etiam quæ obliuiſci maluiſſet. A. Vt ludit facetè meus Rabonius? Dehinc percontere licet, quemadmodum pro Maronis præcepto hyemem conſumant agricolæ. R. Hyemem, ait ille, remiſſos & ignauos efficere ruſticos, qui rebus per æſtatem partis perfruantur ſolutiſsimè, conuiuiis agitandis, & placando genio, nautarum ſolemnia imitantes, qui ſalo enauigato, & periculis erepti grauiſsimis, poſtquam deſideratos tenuere portus, naues coronamentis exornant, & gaudiis indulgent. Effluxerunt ex animo verſiculi, alioqui eos viciſsim pronuntiarem tibi. A. At illorum recordaris, qui continenter ſequuntur de quibuſdam

eorundem per hybernos menſes occupationibus. Totus locus hic eſt.

Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
Mutuaq; inter ſe læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curasq; reſoluit:
Ceu preſſæ cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tẽpus,
Et lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta:
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis:
Auritosq; ſequi lepores: tum figere damas,
Stuppea torquentem balearis verbera fundæ,
Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.

R. Quando tam promptus, & opera largus es, plura, non iam explorandi, ſed reminiſcentiæ cauſſa interrogare cupio: quod te oro vt me ſinas. A. Moleſtus non eris, ſiue tu quæras vt cognoſcas, ſiue vt recognoſcas, redintegreſque memoriam. Nam te quæſiturum, quæ ego neſciam, haud opinor. R. Nonne ſunt quæ noctibus agenda monet? A. Sunt certè.

Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum ſole nouo terras irrorat Eous.
Nocte leues melius ſtipulæ, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros noctarni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroq; faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis vndam tepidi deſpumat aheni.

R. Rotunda & elaborata Muſa. Puto non intempeſtiuè hîc memorari poſſe, quæ Plinius, vbi antiquorũ in agro colendo præcepta libris ſuis infert,

oracu-

oracula vocauit. Nequam agricolam eſſe, quiſquis emeret, quod pręſtare ei fundus poſſet. Malum patremfamiliâs, quiſquis interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi intempeſtate cæli. Peiorem qui profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet. Peſsimum qui ſereno die ſub tecto potius operaretur, quam in agro. Ad vbertatem fæcunditatemq́ue ſoli conciliandam, ſi memini, rationes Maro intexit, quas libeat tibi quęſo velut ex eodem itinere aliud quippiam oſtẽdere vnà ambulanti. Hoc enim tantum eſt reliquum de memoriola mea, vt in multis multa me oblitum memor ſim. A. Quis verò mortalium non aliquid aliquando obliuiſcitur? Rem ipſam libens differam verbis meis: verſus, quia plures cum ſint, tibi faſtidio poſſunt eſſe, cùm iam plurimos audieris, non audies. R. Voluntas tua mea eſt: nec enim dicturus vnquam ſum, quod in quendam Martialis: Velle tuum nolo, Dyndime, nolle volo. A. Agri quò feraces fiant, & ſemina votis probè benignéque reſpondeant, iſta octo ſeruanda præſcribit. Vt alternis annis quieſcant, & ſitu quodam dureſcant, viresq́ue debilitatas rurſum inſtaurent, quæ nouales aut noualia dicuntur. Mutatis item ſeminibus arua quodammodo reſpirant, & quietem agunt, quoniam minus in producendo exhauſta langueſcunt. Quare conſilium eſt, vnde anno ſuperiore lupinum, viciam, fabam, eruum, lentem, cicerculum, piſum, legumina, quibus terra velut adiuuari, pingueſcere, & ſtercorari ſolet, ſuſtuleris, ibidem ſementem frumentariam facias. Nam linum, auena, papauer, aut legumen ſimile, quæ terram exſugunt, perurunt, & emaciant,

m viribus

viribus frumentum æquant: illa ſupradicta haud multo ſucco indigent: quocirca in macro etiam tenuioreq́ue fundo feliciter ſeruntur: poſteriora rectius in pingui, quia cibi ſunt maioris, vt triticum, vt ſiligo. Cauebimus ergo ne hæc cum farris ſatione alternemus. Addere tamen vim aruis debebit ſtercoratio. Quod opus quanquam ſordidum ac fœdum, ſegetibus nihilominus eſt vtiliſsimum, & magnopere neceſſarium, quas Virgilius in aditu operis meritò lætas dixit: fimus ſiquidem qui per agros iacitur, lætamen vocatur, ob quem finem cineres quoque ſpargendos præcipit. Sin autem nullum fimi genus ſuppetet, ſtipulas per arua ſteriliora pluribus de cauſsis incendere iubemur. Ex tali etenim incendio terra vires quaſdam latentes, & alimentum concipit, ipſoq́ue calore ignis humores noxij, quibus ager infeſtabatur, prorſus exſudantur. Eodem calore venæ ac meatus oppleti obſtructíque pateſcere incipiunt, ſpiramenta aperiuntur & laxantur, per quas vias vtiliores, & ad fructum aptiſsimi ſucci in fruges & herbas inſinuant. Quod ſi tellurem plus æquo ſolutam & laxam inuenerit, denſabit eam & coarctabit, vt pluuiis, æſtibus, frigori ſit imperuia. Sed ad ſegetum fælicitatem vehementer proficiemus aratione per tranſuerſum iterata, cratéque aut raſtro comminutis glebis, & ante ſparſum ſemen æquata per occationem agri ſuperficie. Denique credamus licet, eò beatiores fore meſſes, quò diligentiore cultura terræ inſtiterimus, & religioſius à Deo idoneam frugibus tempeſtatem impetrare contenderimus: hyemes ſcilicet ſerenas ac tepidas, æſtates verò humidas. Vt

igitur

igitur quæ dixi in ſummam redigam, fæcundant agrum arationis intermiſsio, ſementis mutatio, cinis, fimus, ſtipularum exuſtio, glebarum diſcuſsio, tranſuerſim vſurpata proſciſsio, diuinæ clementiæ imploratio, ſine qua omnis noſtra nihil vlla in re valere poteſt ſedulitas. R. Manifeſtè ſatis hoc ipſi prodimus, cum in dies panem non aliunde quàm de cælo & petimus, & exſpectamus. Nec qui plantat, nec qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus. Hunc ſi audierimus, bona terræ comedemus. Faciam nunc quod Menalcas paſtor in eclogis: qui cum è Mopſi cantu Daphnidis apotheoſin celebrantis mira eſſet voluptate affectus (vt me quoq; tuus hic ſermo plurimùm recreauit) ſe gratum eſſe ſtudet, & ait.

Nos tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſsim
Dicemus, Daphnimq; tuum tollemus ad aſtra:

ſic ego de vitiis & remediis frugum nonnulla ſtrictim ex Plinio, quæ in mentem venerint. A. An quidquam nobis tali ſit munere maius? R. Primum vitium eſt auena, in quam degenerat hordeum, vt ipſa fit frumenti inſtar. A. Quæ eſt ratio? R. Soli & cęli humor potiſsimùm: tum ſeminis imbecillitas, cum diutius retentum eſt terra, priuſquam erumperet. Item ſi carioſum fuit, cum ſereretur. Sol creber è nube. Vermiculi nati in radice, cum ſementem ſecutis imbribus, repentinus calor humorem incluſerit. Cantharis, ſcarabæi parui genus frumenta erodens. Oleum, pix, adeps inimica ſunt ſeminibus: quibus ne contingantur prouidendum eſt. Matureſcentia frumenta ab imbre detrimentum capiunt. A. Triſte lupus ſtabulis,

maturis frugibus imbres. An verò lolium, tribuli, cardui, lappæ morbi frugum non ſunt? R. Hæc, vti rubos, inter ipſas potius terræ peſtes numerauerim. Eſt & magnum malum rubigo, & luxuria, cum onerata fertilitate ſegetes procumbunt. Iam exitium ciceris quod ſit, erui, fabæ, viciæ, ne ſim longior, omittam. De remediis tantum referam principium, cætera tu nullo labore inuenies: aut pridem, quod ſuſpicor, iam legiſti. A. Dic principium. R. Vino ante ſemina perfuſa minus ægrotare exiſtimantur. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. Quidam verò, ſi triduo ante ſatum vrina & aqua maceretur, præcipuè adoleſcere putant. Reliqua ſemina cupreſsi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerantur. Nimium procedo, periculum eſt ne receptum amittam. Itaq; tempori me recipio. A. Poſsis & tu à me interrogari, vt video. R. Si quatriduo ante mecum de futuris quæſtionibus conuenias, vt ad reſponſa comparare me queam.

ANNOTATIONES.

PRATA SICILIRE) *Id eſt, falcibus conſectari quæ fœniſecæ præterierunt, & quaſi herba tuberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum. Varro lib. 1. cap. 49. Eidem lib. 4. ſeculæ falces ſunt à ſecando, & ſicilire eſt tanquam ſeculire. Sicilam & ſicilum vocabant, quidquid ſecandi vim haberet. Inde Sicilia dicta, quia ab Italia abſecta. Inde fortaſſe ſicilire*

cilire. Sicilices dicit Feſtus eſſe haſtarum ſpicula lata. Per diminutionem, ſicilicula paruula quædam ſpicula, aut falculæ, quæ in crepundiis interdum puerorum habebantur. ALIAQVE NONNVLLA PERINDE) *Vt mala, pyra, ficos pandere, caſeum facere, arbores ferendi cauſſa collo vel mulo clitellario afferre: ſed iuncto aduehere non permittitur, nec apportata ſerere, nec terram aperire, neque arborem collucare, ſed ne ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius catulo feceris: nec fœnum ſecare, aut vincire, aut vehere, ac ne vindemiam quidem cogi per religiones Pontificum feriis licet: nec oues tondere, niſi prius catulo feceris. Defrutum quoque facere, & defrutare vinum licet. Vuas, itemq́; oliuas conditui legere licet. Pellibus oues veſtiri non licet. In horto quidquid olerum cauſſa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum ſepelire non licet. Feriis tantum denicalibus mulos iungere per Pontifices non licet, cæteris licet. Hactenus Colum. lib. 2. cap. 22. Tradit Plin. catulos lactentes adeo puros habitos apud priſcos, vt placandis numinibus hoſtiarum vice catulis vterentur. In canario ſacrificio rutilæ canes immolabantur pro frugibus, vt ita deprecarentur ſæuitiam ſideris caniculæ.* VT ALTERNIS ANNIS QVIESCANT) *Si patiantur hoc ruris ſpatia, procul dubio vtiliſſimum eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, vnde lupinum, aut vicia, aut faba ſublata fuerint, & quæ terram faciant lætiorem. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra vtilior intelligitur, quoties intermiſſa cultura quieuit. Plin. lib. 18. cap. 21. & lib. 17. ca. 5.*

m 3 QVÆ

QVAE NOVALES, AVT NOVALIA)*Nouale eſt, quod alternis annis ſeritur, vel ager noua relictus ſementi. Vel quia intermiſſus renouatur à nouando noualis. Sed Varronem auſcultemus cum hæc, tum alia ad agrum ſpectantia eodem loco explicantem, videlicet lib. 1. cap. 29. Seges dicitur, quod aratum ſatum eſt: aruum quod aratum, necdum ſatum eſt. Noualis, vbi ſatum fuit, antequam ſecunda aratione renouetur rurſum. Terram cum primùm arant, proſcindere appellant: cum iterum, offringere dicunt: quod prima aratione glebæ grandes ſolent excitari. Tertiò cum arant iacto ſemine, lirare dicuntur: id eſt, cum tabellis additis ad vomerem, ſimul & ſatum frumentum operiunt in porcis, & ſulcant foſſas, quo pluuia aqua delabatur. Quà aratrum vomere ſtriam fecit, ſulcus vocatur. Quod eſt inter duos ſulcos elata terra, dicitur porca, quod eò ſeges frumentum porricit. Sic quoque exta deis cum dabantur, porricere dicebant. Feſtus aliter* ἐτυμολογεῖται. *Porcæ, inquit, appellantur rari ſulci, qui ducuntur aquæ deriuandæ gratia, dicti quod porcent, id eſt, prohibent aquam frumentis nocere. Nam crebriores ſulci limi vocantur. Colum. lib. 11. cap. 2. liras vocant ruſtici eaſdem porcas, cum ſic aratum eſt, vt inter duos latius diſtantes ſulcos, medius cumulus ſiccam ſedem frumentis præbeat. Hæc Græci* ἕλικας *appellant.* LVPINVM, VICIAM, FABAM)*Quæ genera leguminum proſint, quæ officiant aruis Columel. lib. 2. cap. 7. Dicuntur item legaria, vtraque voce facta à legendo, quod manu legantur, ſeu vellantur è terra. Varro lib. 1. cap. 23. & 32.*

DEBE-

DEBEBIT STERCORATIO) *De hac Varro lib.1. cap.38. Colum.lib.2.cap.15.& 16. Pallad.lib.1.cap.33. Plin.lib.17.cap.11.& 27.lib.18.cap.23.* SIN AVTEM NVLLVM FIMI GENVS) *Nec ignoro, inquit Columella, quoddam eſſe ruris genus, in quo neque pecora, neque aues haberi poſſint. Attamen inertis eſt ruſtici eo quoque loco defici ſtercore. Licet enim quamlibet frondem, licet è vepribus compitisq́ congeſta colligere. Licet filicem ſine iniuria vicini, etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis. Licet depreſſa foſſa, qualem ſtercori reponendo fieri præcepimus, cinerem cœnumq́ cloacarum, & culmos, cæteraq́ quæ euerruntur in vnum congerere.*

Viſum eſt adhuc pro auctario voces & loquendi genera ſubiicere, quæ ad agricolationem referuntur, & à nobis vel vſurpari, vel explanari commodè nondum potuerunt. Hoc ideo faciemus, quia conatu noſtro præcipuè ſtudioſis latinitatis prodeſſe, eorumq́ gazam adaugere & amplificare percupimus: quod ſanè quidem in nulla, quam in hac ruſtica claſſe nobis pro optato magis & conſecuti hactenus, & in reliquis adhuc conſecuturi videmur. Ordinem elementorum negligemus, & quanta fas erit breuitate rem abſolutam dabimus. Arare *eſt terram vomere ſubigere. Virgilio terræ ſulcos infindere, vertere, verſare, ferro vertere, proſcindere terram, æquor, terræ ſolum inuertere, ferro ignotum æquor ſcindere, exercere tellurem, atque imperare aruis. Elegans eſt illa periphraſis.*

Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.

Leuem arationem in terra infæcunda, dicit tenui ſuſpendere ſulco, quod Columel. terram leui admodum vomere ſauciare. Incumbere aratris. Tibullus, humum ferro ſollicitare. Scamna *facere inter arandum quid ſit, ex Columella diſcas, lib. 2. cap. 4. Nam veteres Romani dixerunt malè ſubactum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit: eum porro an rectè aretur, frequenter explorare debet agricola. Nec tantùm viſu, qui fallitur nonnunquam, ſuperfuſa terra latentibus ſcamnis: verùm etiam tactu, qui minus decipitur, cum ſolidi rigoris admota pertica tranſuerſis ſulcis inſeritur: ea ſi æqualiter, ac ſine offenſione penetrauit, manifeſtum eſt totum ſolum deinceps eſſe malum: ſin autem ſubeunti durior aliqua pars obſtitit, crudum veruactum eſſe demonſtrat. Hoc cum ſæpius fieri bubulci vident, non committunt ſcamna facere.* Seminare *Virgil. committere ſulcis ſemina, anni ſpem credere terræ.* Opus facere *Terentio eſt in agro arando, fodiendo, colendo occupatum eſſe: vno verbo, ruſtico operi intentum eſſe. Heaut. Quod in opere faciundo operæ conſumis tuæ. Phormione. Cui in opere vita erat. Id eſt, qui ruri agrum colendo, & opus ruſticum faciendo victum quærebat, aut vitam tolerabat, vt ſubaudias, faciendo. Sic Ouid. in Faſt.*

Aut quia cum colerent priſci ſtudioſius agros,
Et faceret patrio rure ſenator opus.

Eſt item caſtrenſis loquendi forma, facere opus, pro, caſtra commu-

communire, foſſam & vallum circumdare. In opere eſſe milites dicuntur, cum vallo foſſáque mœnia cingunt, vel turres extruunt, vel cuniculos in vrbem agunt. Hinc immunes operum militarium apud Liuium, & ad opus milites traducere, & opera pro ipſis munitionibus. Apud Cæſarem, ab opere reuocare milites, ab opere diſcedere. Operari *eſt Latinis agitare conuiuia, & ſacrificare. Virgil. 1. Georg. latis operatus in herbis. Horat. Ode 14. lib. 3. iuſtis operata diuis. Tibull. eleg. 5. lib. 2. Tunc operata Deo pubes diſcumbet in herba. Plautus. Vt iſthæc operatio crimen expiet. Pro agere ſeu* ἐνεργεῖν, *& operationem pro actione, quam vocant Græci* ἐνέργειαν, *nunquam vſurpant.* Frumenta *comprehendunt, radices latius, anguſtius diffundunt, hordeum è terra exit. Ouid. prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum. Semen exiſtit, pateſcit, prodit ſeges, ſemen vetuſtate exſuctum, adulterinum, admixtum.* Semen *reſpondet, fructus redit, & pro impenſa. Humus repetita cultu, magno fœnore ceſſationis colona reſpondet. Arua benignè reſpondent. Ex eodem ſemine alicubi cum decimo redit, alicubi cũ quintodecimo. Colonus non peruenit ad fructus, non poteſt facere meſſem. Horat. Epod. Reddit vbi Cererem tellus inarata quotannis.* Siliculam *capere dixit Varro de lupino, quod aliâs in ſiliquam peruenire, eſſe in ſiliqua, ſiliquari. Cato granum capere, vt Plin. de arboribus, radices capere. In ſegetibus quod culmus extulit, ſpica dicitur: quæ ſi mutila non eſt, in hordeo & tritico tria habet continentia, granum, glumam, ariſtam: & etiam primitus ſpica cum*

oritur vaginam. Granum, quod eſt intimum ſolidum. Gluma qui eſt folliculus eius. Ariſta quæ vt acus tenuis, longa eminet è gluma. Proinde vt grani theca ſit gluma, & apex ariſta. Granum à gerendo etymon habet: id enim ſeritur, vt ſpica gerat frumentum, non vt glumam aut ariſtam. Gluma à glubendo, quod eo folliculo deglubitur granum. Feſtus, gluma hordei tunicula: dictum, quod glubatur id granum. Vnde & pecus glubi dicitur, cuius pellis detrahitur. Pergamus cum Varrone. Ariſta dicta, quod areſcit prima. Spica à ſpe videtur nominata, vnde olim ruſtici ſpecam nominabant. Spica mutila, quæ non habet ariſtam, eæ quaſi cornua ſunt ſpicarum, & boues carentes cornibus dicuntur mutili. Spicæ cùm primitus oriuntur, neque planè apparent, quæ ſublatent herba, vocatur vagina, vti quæ latet conditus gladius. Illud ſumma in ſpica iam matura, quod eſt minus quàm granum, vocatur frit. Quod in infima ſpica, ad culmum ſtramenti ſummum, item minus quàm granum, appellatur vruncum. Hæc ille toto cap. 48. lib. 1. quæ vno loco poſita, & tam diſertè ac politè explicata deſcribere me haud piguit. Apud Plinium lib. 18. cap. 7. plurima ſermoni elegantiori de frugibus idonea ſe offerunt. Ex aceruo quadam tollam. Erumpit à primo ſatu hordeum die ſeptimo. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, verno tempore faſtigiantur in ſtipulam. Omnium ſatorum fructus aut ſpicis continetur, muniturque vallo ariſtarum, aut inclu-

ditur

ditur ſiliquis, aut vaſculis. Frumenta quædam in tertio geniculo incipiunt ſpicam concipere. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodiis. Tunicæ frumento plures, hordeum maximè nudum. En quàm bellè efferuntur, in quibus extrema egeſtas noſtræ linguæ prorſus obmuteſcit. Acus *ſunt purgamenta frugum.* Colliciæ, *ſiue colliquiæ ſulci maiores, quibus humor agrorum noxius ex minoribus ſulcis deriuatur extra ſegetes.* Cudentes, *qui in area baculis excutiunt legumina ac frumenta, à cudendo, id eſt feriendo.* Iterari *dicuntur agri, quando ſecunda aratione coluntur, quod eſt offringere, vnde iteratio. Tertiari quando tertia aratione, & tertio ſulco repetuntur.* Verſuræ *vbi boues in arando poſt peractum legitimum ſulcum circumaguntur, vertunturq́.*

PROGYMNASMA NONVM ET VICESIMVM.

Paralipomena ad pecuariam.

VIATOR, TONSORES OVIVM, RVSTICVS.

VIATOR. Eho, quod iſtuc in oculos meos incurrit repentino ſpectaculum? ſi non cæcutio, tondentur oues profecto, & oues multæ: atque ideo applicati ad hoc lanare pecus exone-

exonerandum tonſores & tonſtrices multi & multæ profectò. Superaſtat inſpiciendis operis præſens ipſe Ruſticus. Benè facit profectò. Quàm diues hic pecoris niuei? ergo etiam, quàm lactis abundans? non illi, vt equidem reor, nec æſtate nouum, nec frigore deſit. Video certè nunc fieri, quod idem poëta ſuum ſibi bolum à nebulone poetaſtro præreptum indignatus, ſcripſiſſe fertur: ſic vos non vobis vellera fertis oues. En manſuetudinem. Vinciri ſe, tonderi ſe, tractari ſe pro noſtro libitu, iugulum etiam ferro ſibi reſolui placatiſsimè patiuntur, nec balatum emittunt, nec corporibus contra nituntur. At ſus, ſiue alia de cauſſa teneatur, ſiue ad cultrum trahatur, implet clamoribus totam viciniam. Cur illa tam tacens, iſta tam vociferans? cur illa tam placida, iſta tam commota & inſana? Niſi ea ratio eſt, quam ex Æſopo recordor. Ouis mulctum ſuſtinere, & lanam tonſorum manu ponere aſueuit. Quapropter quãuis arripiatur, conſtringatur, ferrum intueatur, nihil præter conſueta ſe paſſuram ſuſpicatur. At verò porcus, qui nec mulgeri ſe, nec tonderi ſolitum, quia & lacte nobis apto & lana careat, optimè nouit: & ſolis ſeſe placere carnibus & larido, non immeritò atrociſsima quæque veritus, clamoris lamentabilis magnitudine tantum non dirumpitur. Adibo ad homines iſtos, conſiſtam, & colloquar. Salutem tibi, mi Ruſtice, tuisq; iſtis mercenariis. Eſtne tonſura vt vultis? Dies quidem ſerenus fauet operi. Oues credo eſſe ſanas, admodum lanoſas conſpicor. T. Non erant omnes à ſcabie & vlceribus vacuæ. Verum antequam ad tonſuram faciendam aggrediamur,

ſalubri

ſalubri eas fluuio merſandas curandasq; ſolet curare hic conductor noſter. R. Morem ſeruo, ſi non medicum, at ruſticum. V. Multò magis in demenda lana: cui rei quod maximè tempus deligēdum? R. Quod inter æquinoctium & ſolſtitium labitur, cum iam ſudor ire ouibus incipit, ex quo recens lana detonſa nomen habet ſucida. Cæterùm per quamcunq; regionem certum velle tempus conſtituere, in abſurdis eſt: quod non vbique locorum pari vel tarditate, vel celeritate æſtas ingruit. Rectum ac verum eſt, anni tempeſtates ponderare, vt hoſce pecudum greges neque ablata lana algore offendi, neque ea relicta æſtu opprimi ſinamus. V. Liquamine quodam detonſas perungere vos conſueuiſſe audio. R. Conſueuimus. Succum excocti lupini, veteris vini fæcem, amurcam ęqualibus ſingula menſuris confundimus. Hoc vnguentum tergo delibuto ouis per triduum imbibitur. Deinde quarta luce ad littus maris deducta, ſi vicinum eſt mare, perluitur: ſin minus, cæleſtis aqua ſub dio ſalibus ad hunc vſum durata paulum decoquitur, qua grex perfunditur. V. Rationem facti audirem attentius. R. Iſto modo tractatum pecus, quàm longus eſt annus, à ſcabie integrum præſtabitur, & enaſcetur lana prolixior atque mollior: Quidam perungunt eas vino & oleo, adiuncta cera alba, & ſuillo adipe. Lubeat ipſis quod lubet, ego in regno meo, & inter ſubiectos meos quod mihi potiſsimùm eſt viſum, hoc facio. Pellitas intrinſecus ad eundem modum ſolemus perungere. V. Hem, quid operarij tui agunt cum pice liquida? T. Nihil tu ouillæ rei videris noſſe. V. Fateor. T. Locum plagæ

plagę per imprudentiam tondendo inflictę ſic oblinimus. V. Vos ergo non eo contenti eſtis, quod ſuo tegmine miſellas ſpoliatis: plagas inſuper & ſtigmata, præmia nimirum tantæ patientiæ, imponitis. T. O bone vir, qua tandem in re caſus non dominatur? & qua in gente ab imprudentibus non peccatur? Tu cum iſtanc barbam hiſpidam tondes, non interdum notam cruentam accipis? V. Ha ha. Nudius nonuſdecimus contigit. Atque vbi me ineptus homo forpice vulnerauit in ſuperiore labro, cauo exclamat. Quæſiui num eſſet denuo me læſurus alio vulnere. Sed ſi ſemel tonderentur oues, numquid non plus lanæ redderent? T. Si ſemel ſecarentur prata, numquid non plus graminis redderent? Non redderent. V. Perdiligentes verò etiam fuiſſe vos noſco ex ſubſtratis circum tegetibus, nequid floccorum diſperiret. R. Quod in re familiari facili negotio, ſumptu nullo conſeruatur, id nihili pendere, proximè abeſt à ſtultitia. V. Commodè, & vt bonus attentuſq; paterfamiliâs. Quid autem cælo quamuis incaleſcente tondetis? T. Ex ſudore pondus lanæ accedit. Ex eodem cùm re, tum colore fit pręſtantior. R. Num diſplicet reſponſio? V. Mihi verò neutiquam. Cur porro ademptam & conglobatam lanam vellera, aut vellumina nuncupatis? T. Hoc quęris? V. Hoc. T. Quod vellebantur quondam oues, non, vti hodie, tondebantur. Eſnéiam ſciens. V. Scientiſsimus. R. Qui vel hodie vellunt, qui pauci ſunt, ante vulſuram tribus diebus pabulo fraudant, quod langueſcentibus, & emaciatis lanæ minus pertinaciter inhæreſcunt. Docerem te permulta, ſi ſtudio

te no-

te noſtro cogitares addicere. V. Tale quidquam velle adhuc mihi in mentem non venit, ſtudium aliud iam pridem profitenti. At nihil obſtabit, quin aliquid pręterea ruſticum tu mihi narres, quod aures oblectet meas. Reliquum itineris nondum die declinante in veſperam, greſſu nec citato emetiar. De lacte & caſeo geminis deliciis meis fabulare ſis. R. De lacte & caſeo? V. Vt dixi, de his duobus. R. Puta igitur ex liquidis omnibus, quæ cibali cauſſa vſurpantur, non eſſe vllum lacte alibilius, in quo primas damus ouillo, ſecundas caprino. Corpori perpurgando equinum vehementer eſt vtile, cui ad eandem rem bonitate propinquum eſt aſininum, poſtea bubulum, poſtremo caprinum. Sunt nihilominus tria, ex quibus lac à lacte manifeſtò diſcrepat, quod ad illa duo ſupradicta, & omnino ad bonitatem attinet: paſtus, natura pecudum, mulctus. V. Qui nam? R. Habet vim maiorem ad alendum, quod ab hordeo, ſtipula, & prorſus arefacto nutrimento generatur: ſicut ad purgandum potentius eſt, quod è viridi paſcuo, & quidem eo amplius, ſi pecudes eas ipſas herbas abſumpſerint, quæ purgationem afferre corporibus conſueuerunt. Hibiſcum intellige, in quam ouium, caprarum, agnorum, hœdorumq́ue greges compellimus. V. De paſtu placet. R. Quà de natura, nobilius & melius numeratur lac, quod nullis impeditæ morbis ac vitiis, & nondum vetulæ animantes miniſtrant. A mulgendo id laudatur, quod neque longè abeſt, neque à partu continuò mulctum eſt: ſiquidem omne lac primum & nouiſsimum inutile cenſetur. V. Semimedicum te inuenio. In caſeo facien-

faciendo ſi te verſari temerè dicam, ipſe ſim temerarius: ſcientiam quandam huius parandi tenere te arbitror. R. Scientiam? quantam noſſe genus noſtrum conuenit. V. Quos enim alios iſtuc noſſe conuenit? R. Fortaſſe illos qui in familia ſua Æſculapios, & Machaonas nominant. V. Nimium eſt, quod nonnunquàm ſciunt. R. Bubuli caſei maximi cibi ſunt, ſumptiq; difficillimè tranſeunt. V. Experior frequens. R. Contrà, minimi cibi ſunt ouilli. Caprini facillimè deiiciuntur. At tu viator, vtros eſitas libentius, molles ac recentes, an aridos & vetuſtos? V. Molles longè libentius, quod nutriunt magis, nec, quemadmodum veteres & aridi, in corpore indigeſti reſident. R. Quod in caſeum cogerê lac decerno, id manè mulgeo, reliquum ad meridiem. V. Diuerſitas loci, & pabuli diſparilitas alicubi repugnent, credo, huic mori. R. Crede audacter. V. Cuiuſmodi lac poſtulas faciendo caſeo? R. Quid cenſes? ſincerum planè ac recentiſsimum: nam requietum, aut miſtum, acorem celeriter concipit. V. Coagulum? R. Lac plerumq; hœdino aut leporino coagulo cogitur, agnino haud ineſt tanta efficientia. Coit etiam flore agreſtis cardui, & anethi ſeminibus. Prætereà lacte ficulneo, quod arbor ſauciato cortice virenti remittit. Fici quoq; ramulis glaciatus caſeus probati ſaporis eſt. Si tenui liquore compoſitus eſt, propero vendere, dum adhuc viridis ſuccum retinet: diutius certè quàm pinguis & optimus conſeruatur. Vas cum infuſo lacte haud procul ab igne ſtatuo, ne tepor deſit: & ſimul conductum eſt lac, liquorem fiſcellis, aut calathis, aut formis committo: nam

to: nam primo quoq; tempore ſerum percolari, & à materia coacta ſecerni refert. Cum eſt caſeus aliquantum ſolidatus, ponderibus ſuperimpoſitis ſerum celerius exprimimus. Exemptum formis opaco & frigido loco mundiſsimis tabulis reponimus, tritis ſalibus aſpergimus, vt acidum liquorem exſudet. Vbi duratus eſt, maiore vi comprimitur, vt conſpiſſetur. Plura nolo. Tu ſi deſideras, in craſtinum ad villam adeſto, ibi & hæc, & alia tradentur oculis tuis, quæ nunc auribus. V. Inuitatio iſta perhumana me mouet, vt bona comprecer tibi. Quid autem comprecabor? Deus tibi largiatur vnde caſeos facias,

Gargara quot ſegetes, quot habet Methymna racemos,
Æquore quot piſces, fronde teguntur aues:

R. Optares greges potius ingentes & omnigenos, vt lac largiſsimè ſuppeditaret. V. Deus, da huic Ruſtico mille greges ouium, & tonſores pro iſtis decem alios inſuper trecentos. Da quingentas boues. Da ſexcentas capras. Da equos, aſinos, mulos, magno numero. R. Et camelos quanto? Sis beatus, & ambula cum diuis beneuolentibus. V. Vnum oblitus ſum. R. Quid eſt id vnum? V. Fœnum optare debui tibi. R. Siccaneum, an irriguum? V. Cur diſtinguis? R. Quia præſtat, quod ſuapte natura ſuccoſo gignitur ſolo, quàm quod aquarum elicit irrigatio, quam tamen terræ macies interdum flagitat. Percipitur autem largius, & pecudes reficit iucundius, ſi demeſſum fuerit, antequam inareſceret. V. Optimè autem quomodo ſiccabitur? R. Si neque peraridum, neque rurſus viride colligatur. Nam deperdito omni ſucco pro ſtra-

n mento

mento eſt: & ſi humoris nimium retinuit, in tabulato putreſcit. Aliquando ita concaluit, vt igne exorto incendium creauerit. Si imbre permaduit, ſinemus ſuperiorem partem ſole deſiccari. Poſt conuertemus, & vtrinq; ſiccatum in ſtriam coarctabimus, & manipulos vinciemus. Exſtruemus etiam in metas: quæ, vt commodiſsimè à pluuiis defendantur, ipſas in anguſtiſsimos vertices exacuemus. V. Si tu multum bonumq́; fœnum colligis, artem colendorum pratorum ignorare te non oportet. R. Colligo ſanè nec parum, nec malum, & artem calleo. In primis enim curo, ne ſtirpes aut ſpinę, validioriſq́ue incrementi herbæ inſint. Verùm hæc quorſum tibi? V. Dulce tamen eſt audire in multis, etiam quę facere aut nolis ſi poſsis, aut non poſſis ſi velis. Bene vale. R. Bene ambulato.

ANNOTATIONES.

TONSORES ET TONSTRICES) *Apud Ciceronem, eſt etiam tonſtricula. Tuſcul. 5. Ancillari ſordidóque artificio regiæ virgines, vt tonſtriculæ tondebant barbam & capillum patris. Hebræos ouillas pecuarias grandes atq; nobiles habuiſſe ſacræ hiſtoriæ loquuntur. Eoſdem tonſuræ ouium ſuarum dies cum gaudio & epulationibus agitare ſolitos, è duobus, quorum recordor locis planum fit: ex 1. Reg. cap. 25. de Nabal, & rurſus 2. Reg. cap. 13. de Abſalone. In quo conuiuio compreſſor ille ſororis Ammon miſerabiliter obtruncatus eſt. De tonſura ſcribunt Varro lib. 2. cap. 11. Columel. lib. 7. cap. 4.*

ESTNE TONSVRA) *Tonſus pro tonſura dixit Plautus*

Amphit.

Amphit. Sura, pes, ſtatura, tonſus, oculi, naſus, labra. Accius Amph. Sed quænam hæc eſt mulier, funeſta veſte, tonſu lugubri? Nonius. PELLITAS INTRINSECVS) *De ouibus tectis, quæ & pellitæ, & molles dicuntur, Varro lib. 2. cap. 2. Propter bonitatem lanæ (vt ſunt Tarentinæ & Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè poßit, vel lauari ac parari. Iiſdem hirtas, Columel. hirſutas opponit, quem lege lib. 7. cap. 4. Mentio earum, pellitarum inquam, eſt apud Horatium lib. 2. Ode 6.* BARBAM HISPIDAM TONDES) *Tonſores in Italiam veniſſe primùm ex Sicilia anno ab V. C.* CCCC. LIIII. *adductos à P. Ticinio Mena, Varro affirmat. Olim non fuiſſe tonſores Romæ adſignificant antiquorum ſtatuæ, quod pleræque habent capillum & barbam magnam. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus: ſequens diuus Auguſtus cultris ſemper vſus eſt, Plin. lib. 7. cap. 29.* QVAESIVI NVM DENVO ESSET) *In publico Diogeni quidam veniens obuiam cum longa trabe quam geſtabat, eum offendit, ſtatimq; vti mos eſt, caue, dixit. Tum Diogenes, num me vis, ait, iterum lædere? Ab aliis ſic narratur. Dicenti caue, baculum impegit, & poſt ictum adiecit, caue: par pari reponens. Simile Catoni euenit. Nam impulſus ab eo qui arcam portabat, & cauere iuſſus, rogauit, num quid aliud præter arcam portaret.* QVOD VELLEBANTVR QVONDAM) *Varro lib. 4. de ling. lat. Veliæ vnde eſſent, plures accepi cauſſas: in queis, quod ibi paſtores Palatini ex ouibus ante tonſuram inuentam vellere lanam ſint ſoliti:*

ex quo vellera dicuntur. QVAE CIBALI CAVSSA VSVRPANTVR) *Sic Varro, vt Terent. Adelph. Ego illam liberali cauſſa aſſero manu. Alibile eſt* τρόφιμον. IN QVO PRIMAS DAMVS OVILLO) *De generibus lactis, & virtute vniuſcuiuſque, item de caſeo multa medici. Hæc nos ex Varrone, vt ruſticum aliquid. Et credibile eſt, virum natura peracutum, prudentem & doctum non inconſultò iſta, & nullo vſu peritum ſcripſiſſe. Nihil autem cum in his, tum in aliis cibis ita prodeſt, vt non etiam obſit: rationes docent medici.* IN CASEO FACIENDO) *Modum diſertiſsimè tradit Colum. lib. 7. cap. 8. Veteres* τυροποιΐαν *appellaſſe, ac de ea multa ſcripſiſſe auctor eſt Varro.* FICI QVOQVE RAMVLIS) *De fici ramo etiam Varro. Subiicit hæc. Non negarim ideo apud diuæ Rumiæ ſacellum à paſtoribus ſatam ficum. Ibi enim ſolent ſacrificare lacte pro vino, & pro lactentibus. Mammæ enim rumis, ſiue rumæ: & inde dicuntur ſubrumi agni: lactentes à lacte. Quin aſpergi ſolent ſales: melior foſsilis quàm marinus. Quod idem Varro dicit, ad coagulum addendum acetum, affirmat eo coire lac etiam Dioſcorid.* CVRO NE STIRPES AVT SPINAE) *Cultus pratorum inquit Colum. lib. 2. cap. 18. magis curæ quàm laboris eſt. Primùm ne ſtirpes aut ſpinas, validiorisq; incrementi herbas ineſſe patiamur: atq; alias ante hyemem, & per autumnum extirpemus, vt rubos, virgulta, iuncos: alias per ver euellamus, vt intyba, & ſolſtiales ſpinas: ac neq; ſuem velimus impaſci, quoniam roſtro ſuffodiat, & ceſpites excitet, neq; pecora maiora, niſi cum*

cum ſicciſſimum ſolum eſt, quoniam demergunt vngulas & atterunt, ſcinduntq́ radices herbarum. Lege reliqua, ſi eſt animus.

Age verò, quod ſupra egimus in paralipomenis ad agriculturam, vt verba & loquendi formas eius generis aliqua acceſsione in annotationibus cumularemus, idem in iſtius dialogi annotationibus, in re pecuaria facere ne dubitemus: præſertim cum vbiq; id maximè conſtitutum habeamus, vt vigiliæ noſtræ aliquid ad latinitatem adiumenti pariant. Cum de admiſsione, partuq́; animantium loquuntur, qui ruſticam diſciplinam literis elegantiſsimis celebrauerunt, ſic ferè loquuntur. Taurus idoneus fœminis implendis. Taurus iuuencam ſuperuenit, iuuencæ iungitur, mas fœminæ iniungitur, fœmina mari permittitur, iungitur. Equa marem patitur. Equam ſupponere mari. Aſinus obſequia fœminæ ſollicitat. Primo initu generare cæpit. Non ante quadrimatum ad partus vocare. Conceptio vno initu peragitur: quæ ſi forte errauit, vigeſimo poſt die marem fœmina repetit. Plures gallinæ maritantur vno gallo. Gallina, aut pauo fœmina dicitur facere oua, cum parit, & facere pullos, cum eos excludit. Pullitra, vel pulletra, gallina quæ adhuc effœta non eſt. Pullaſtri in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus: ad magnitudinem enim refertur, non ad ætatem. A porco porcetra, quæ non multum peperit, & opponitur ſcrofæ, quæ frequenter peperit. Sus fructuaria. Succidias optimas & maximas facere. Bouem ad cultrum emere. Bos lingua ſe detergit. Herbæ expertes agni. Agni matri-

bus ſubrumantur. Sub vno clauſo habere multas oues. Pecus ouiarium. Matres bimæ ternos hœdos efficiunt. Iumenta iuſtam reddunt operam. Iumenta doſſuaria, quæ onus dorſo ferre poſſunt. Hæc animans eſt largi vberis, ſtrigoſiſſimi corporis, non improbè concipit. Æſtuoſa & alſioſa animalia, quæ æſtu & algore infeſtantur. Cohors in villa ex eo dicta eſt, quod circa eum locum pecus coercetur. Inde aues cohortales, quæ intra cohortem villaticam continentur, potiſſimum gallinæ. Etiam chors, & cors per extritionem dicimus. Nonius hoc modo. Cortes ſunt villarum intra maceriam ſpatia. Varro de re ruſt. lib. 1. Nec minus & à pabulo cum redierint anſeres, ſues, porci, in corte exteriore. Idem de vita pop. Rom. lib. 1. Ad focum hyeme ac frigoribus cœnitabant: æſtiuo tempore in propatulo: rure in corte: in vrbe in tabulino, quod Mænianum poſſumus intelligere, tabulis fabricatum. Pecudes autem præter quadrupedes vocari etiam alia animalia, prolatis teſtimoniis oſtendit Nonius. Virgil. 4. Georg. Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſollers. Et 1. Æneid. Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent. In quem verſum Seruius. Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret: vnde Horat. Omne cum Proteus pecus egit altos Viſere montes. Phocas, qui ſunt vituli marini & piſces tamen, aut ſimpliciter piſces, nullo diſcrimine intelligit. Sic Plaut. Rud. Non vides referre me vuidum rete ſine ſquamoſo pecu? Næuius Ægiſtho. Tum autem laſciuum Nerei ſimum pecus Ludens ad cantum claſſium luſtrat. Sic Lucret. lib. 1. mutaq; natantes Squami-

gerûm

gerûm pecudes. Varro ſexageſi. Neq; quas egi pennis anates tremipedas, buxeis roſtris pecudes, paludibus, nocte nigra, ad lumina lampadis ſequens. Ricini vermes ſunt canum, quorum aures inprimis infeſtant. In bobus & ouibus eodem nomine vocantur.

PROGYMNASMA
TRICESIMVM.

Symbolæ, ſiue enuntiata ruſtica.

PRAESIDIVS, LVCILLIANVS, AVGENDVS, SATVRNINVS.

PRAESIDIVS. Sed enim, ô populares, ô mihi Theſæa pectora iuncta fide, quanquam inuitatu meo ad comedendum prandium, quod ego de meo ſumptu parari apparatum iuſsi, conueniſtis, nihilominus præter morem conuiuatorum facere mihi fixum eſt, & pranſuros poſcere ſymbolas. L. Quas tu ſymbolas? Accubitum nos ducas, ô bone, quemadmodumq́ue & tua liberalitate, & amicitia noſtra coniunctiſsima dignum videtur, nos habeas: nec niſi bene ſaburratos abire ſinas: etenim oppidò exinanitos ad te ventres, & famem integerrimam apportauimus. A. Si primùm de collatione noſtra collatitium inſtruendum eſt prandium, ô viri, ad cœnam huc redire nos oportebit, quoniam de prandio cœna fiet. At tu, Præſidi, hæc ioculariter, & aliud neſcio quid

iſto verborum inuolucro abſcondis. S. A me vel obulum parces petere: dies amplius triceſimus hic eſt, cum à pecunia tam malè valeo, quàm qui peſſimè. P. Quis Hippocrates aut Galenus hac luce contactam crumenam tuam perſanauerit? ipſa enim potius affecta eſt, quàm tu, & ægrotat inaniis: quin etiam tute haud ſanus, immo verò inſanus es, ſi argenti auarior es. S. Et ego coniurarem fortaſſe, ſi quis me vellet recipere. A. En Præſidi, venerunt domum tuam Codri: mallent Crœſos introgreſſos, qui noſtram vicem collectas tibi grandiſsimas numerarent. L. Quaſdam collectas literarias hoſpitem noſtrũ à nobis velle exigere coniicio, & donec apponatur menſa, quod vix intra horæ dimidium erit, ſermone ſcholaſtico nobiſcum tempus fallere. P. Punctum ipſum. Verè diuinaſti. Sub aduentum veſtrum legebam Iunium Columellam, quo ſcriptore parentem meum ruſticationi deditiſsimum, impendio delectari ſolitum, eiusq; non ſententias modo, ſed etiam figuram & genus orationis vt mundiſsimũ, copioſiſsimum, æquabiliſsimum, vehementerqúe proprium cum admiratione prædicare commemini. Cuius me amoris, ſtudij, admirationis quoq; hæredem iiſdem in tabulis inſtitutum ſentio: pariter enim Columellam iſtum & amo, & admiror. S. Coniectatione nihil de cætero opus eſt: de ruſtica re poſtulat nos fundere ſententias, quaſi eodem ouo quo ille prognati ſimus, in iiſdemq; cum ipſo exercitationibus ſtudiorum euigilemus. A. E doctoribus artium ruſticarum mandaſſe nos memoriæ pronuntiata aliqua ſuſpicionem habet, quæ vbi, & quando

quando complacitum ſit, ad audientes proferamus. P. Perſpexiſti cogitationes meas Augende: fieri enim profectò nequit, quin, ſi librum aliquem animo attentiſsimo voluas, dicta plurima in mente inſideant. L. Aliud fieri apud me quidem experior, & ob id cor mihi cruciatur. P. Diſsimulas. Itaq; cum ferantur qui ruſtica præcepta condiderint antiquiores Cato, Varro, Columella, Plinius, Palladius, Virgilius, poſsit autem tribui quatuor in partes tota profeſsio, in agrorum culturam, pecuariam, villaticam educationem, rem vineaticam, cui hortenſem poſſumus adiungere, vt ſit vltima pars de vineis & hortis, quid ſi me præbeam ducem operis, & ab horum ſingulis, ſi queam veſtro nomine collectam ſuper agricultura colligam? Quid ſi ſecundum me Lucillianus, à quibus accepturum ſeſe non deſperabit, ſuo ſuorumq; nomine de pecuaria? Quid ſi tertio loco Augendus de paſtione villica? Quid ſi ad extremum tu, Saturnine, de vitibus & arboribus, aut oleribus? L. Exordire negotium. Si præparcos viderimus in dandis reſponſis, non committemus, vt ex pumicibus aquam elicere voluiſſe nos quiſquam opinetur. P. De largitate hominum optimorũ non eſt vt dubites. Adeſte igitur grauiſsimi & doctiſsimi viri: vos enim non vt abſentes atq; pridem mortuos, ſed vt præſentes atq; viuos alloquor: adeſte, inquam, volentibus animis, & ex tanta rerum præceptionumque ſuper agreſtium diſciplina eloquentiſsimè explicatarum copia, pauca nobis alumnis veſtris velut axiomata & effata iteratote. Incipe tu M. Cato de agro & agricolis.

De agricultura.

CATO. *Ex agricolis & viri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur, maximeq́ pius queſtus ſtabiliſſimusq́ conſequitur, minimeq́ inuidioſus: minimeq́ malè cogitantes ſunt, qui hoc ſtudio occupati ſunt.*

Prædium cum parare cogitabis, in animo habeto, vti ne cupidè emas, néue opera parcas viſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire Quoties ibis, toties magis placebit, quod bonum erit.

Scito idem agrum quod hominem: quamuis quæſtuoſus ſiet, ſi ſumptuoſus erit, relinqui non multum.

Res ruſtica ſic eſt: ſi vnam rem ſerò feceris, omnia opera ſerò facies.

P. Non deſidero ex te plura: nec ſi deſiderem, quæ tua eſt benignitas, dare deneges. Ad te conuertar, Varro chariſsime, cuius libros pæne omnes temporum iniquitate amiſſos, & ereptos nobis tanto magis doleo, quanto credibilius & glorioſius ſtatuo impertitum tibi à M. Tullio, quicum tibi magnus vſus, illuſtri loco teſtimonium. Tu ſiquidem, vt ille ſcribit, ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum iura, tu ſacerdotum munera, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionum & locorum, tu omnium diuinarum, humanarumq́ rerum nomina, genera, officia, cauſſas aperuiſti: plurimumq́ poëtis noſtris, omninoq́ latinis & literis luminis attuliſti, & verbis. Atque ipſe varium & elegans omni ferè numero poëma feciſti. Sic ille ingeniorum & doctrinæ ſummus æſtimator, teſtisq́ grauiſsimus. Nunc agedum, Catonem imitatus deeſſe noli, quin aliquid aptum propoſito afferas. Multò tu quàm hic abſolutius & di-

ſtinctius rem ruſticam es perſecutus: nec reperiuntur in tuis libris ab agricultura diuerſa, & ideo repudianda, vt apud Saſernas, & hunc ipſum Catonem, qui hoc in optimam partem, vt accipiat, rogo.

VARRO. *Nemo ſanus debet velle impenſam ac ſumptum facere in culturam, ſi videt non poſſe refici. Nec ſi poteſt reficere fructus, ſi videt eos fore, vt peſtilentia diſpereant.*

Agrum alternis annis relinqui oportet: aut paulo leuioribus ſationibus ſerere, id eſt, quæ minus ſugunt terram.

Herbæ è ſatis elidendæ, & dum teneræ ſunt, vellendæ. Nam aridæ factæ rixantur, ac celerius rumpuntur quàm ſequuntur.

L. Hæc octogenarium dixiſſe ſufficit. Iam tuus te Columella, Præſidi, en vt amicè aſpicit, & non quidem tua, ſed noſtra cauſſa ſymbolam ſuam conferre geſtit. P. Prome quippiam mi ſuauiſsime Columella, & puta in præſens tibi ſermonem eſſe cum Syluino filio tuo.

COLVMELLA. *Graciles cliui non ſunt æſtate arandi, ſed circa Septemb. Calend. Quoniam ſi ante hoc tempus proſcinditur, effœta & ſine ſucco humus æſtiuo ſole peruritur, nullasq; virium reliquias habet.*

Stercus omne, quod tempeſtiuè repoſitum anno quieuerit, ſegetibus eſt maximè vtile. Nam & vires adhuc ſolidas habet, & herbas non creat.

Sicut refrigeſcit ager, qui non ſtercoratur: ſic peruritur, ſi nimium: magisq; conducit agricolæ frequenter id potius, quàm immodicè facere.

Quandocunque arabitur, obſeruandum ne lutoſus ager tractetur neue exiguis nimbis ſemimadidus, quam terram ruſtici variam carioſamq; appellant. Ea eſt, cum poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit.

P. Quid

P. Quid viciſsim reſpondebimus tibi, niſi iſta tua fuiſſe nobis gratiſsima? Quo verò piaculo te præterirem C. Plini? auctorem rerum omnium memorabilium, æſtimatorem acutiſsimum, & admiratorem diſertiſsimum? Nihil legiſti quod non excerpſiſti, & legiſti ſcriptores ruſticos græcos & latinos vel trecentos. Quamobrem pro re pauca loqui de agricultura ne te pigeat, quæſo.

PLINIVS. *In arando magnopere ſeruandum eſt Catonis oraculum. Quid eſt primum? Agrum bene colere. Quid ſecundum? bene arare. Quid tertium? ſtercorare.*

Malus eſt ager, cum quo dominus luctatur. Agro deſerto nihil damnoſius.

Attilius Regulus ille Punico bello bis conſul, aiebat neque fœcundiſsimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effœtis ſaluberrimum. Salubritas loci nō ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſueti etiam in peſtilentiis durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria. Nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre.

Opera, non impenſa cultura conſtat. Et ideo maiores fertiliſsimum in agro oculum domini eſſe dixerunt.

Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem.

Venti tribus temporibus nocent frumento & hordeo. In flore, aut protinus cum defloruere, vel matureſcere incipientibus.

P. Melius & verius nihil potuit. Tu Palladi, qui primam prudentiæ partem exiſtimas, ipſius perſonæ cui præcipias rationem ducere, & prohibes formatores agricolarum, artibus, & eloquentia rhetores æmulari (quod quidam cum feciſſent, nec à diſertiſsimis potuerunt intelligi) dic tenuiter more tuo, & nullis ornamentis quid ſentias, tanquam aratoribus,

ribus, quibus cum exquiſitè & literatè loquendum non eſt.

PALLADIVS. *In rebus agreſtibus maximè officia iuuenum congruunt, imperia ſeniorum.*

In agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema.

Tria mala æquè nocent, ſterilitas, morbus, vicinus.

Semina pluſquam annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta non prodeant.

Omnia quæ ſeruntur, creſcente luna & diebus tepidis ſunt ſerenda: nam tepor euocat, frigus includit.

Spiſſa, & cretoſa, & humida terra, bene far & triticum nutrit: hordeum agro ſoluto delectatur & ſicco: nam in lutoſo ſparſum moritur.

Agri præſulem non ex dilectis & tenere educatis ſeruulis ponas: quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præſentis exſpectat.

P. Quanquam ſicca oratione, non tamen indocta nos docuiſti. O Maro noſter, tu prodeſſe & delectare Georgicis tuis conatus es. Tu vtiliſsimum, & hominibus ſummopere neceſſarium agriculturæ ſtudium carminibus pulcherrimis, & ingenio atq; artificio plenis tractauiſti. Accedat etiam tua ſymbola ad hoc noſtrum conuiuium, quod quidem ad mentem, non ad ventrem eſt inſtitutum. Sine nos exaudire vocem tuam virilibus modificatam numeris, & totius orbis auditione dignam.

VIRGILIVS.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, ne puluere victa fatiſcat:
Tum variæ illudant peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitq; domos, atq; horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inuentusq; cauis bufo, & quæ plurima terræ

Monſtra

Monſtra ferunt: populatq́ ingentem farris aceruum
Curgulio: atq; inopi metuens formica ſenectæ.

P. Hactenus de area ad trituram concinnanda & aptanda: de ſeminibus medicandis addere ne grauere.

Virgilivs.

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca:
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamuis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quaq; manu legeret.

P. Egiſti tu quoq; tuas partes vt decuit, & ego functus ſum meis. De primo & præcipuo in re ruſtica ecce dicta compluria. Proximum eſt, vt ex iiſdem hiſce magiſtris quiſq; veſtrûm ſua quærat: ac tu ſanè præ aliis Lucilliane, ſic enim inter nos pepigimus. L. Non ab omnibus, ſed aliquibus pecuarias petam collectas, & breuiter agam. Dicite promiſcuè, nec vllam modò vel ætatis, vel auctoritatis rationem habetote.

De re pecuaria.

Colvmella. *Pecudes pro regionis cœliq́ ſtatu & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt.*

Varro. *Herba in pratis ad ſpem fœniſiciæ nata, non modo non euellenda, ſed etiam non calcanda: quin & pecus à prato ablegandum, & omne iumentũ, vt etiam homines: ſolum enim hominis exitium herba, & ſemita fundamentum.*

Cato. *Ego cuidam conſulenti, quam partem rei ruſticæ exercendo celeriter locupletari poſſet, reſpõdi: ſi bene paſceret. Rurſusq́ interroganti, quid deinde faciendo ſatis vberes fructus percepturus eſſet, affirmaui, ſi mediocriter paſceret.*

Colv-

COLVMELLA. *Omni pecudi larga præbenda ſunt alimenta. Nam vel exiguus numerus cum pabulo ſatiatur, plus domino reddit, quam maximus grex ſi ſenſerit penuriam.*

Vacca quamuis plena fœtu, non expletur libidine: adeo vltra naturæ terminos etiam in pecudibus plurimum pollent blandæ voluptatis illecebræ.

Sues ex omnibus pecudibus impatientiſſimæ ſunt famis, ita vt aliquando ſi indigeant pabuli, non tantum alienam, ſi liceat, ſobolem, ſed etiam ſuam conſumant.

In omni genere quadrupedum ſpecies maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri ſimilior eſt progenies, quàm matri. Omni regione maritos gregum mutilos eſſe oportebit, quoniam cornuti ferè pernicioſi ſunt propter petulantiam.

A. Me ordo poſcit tertium. Cupimus adhæc accipere nonnulla de eo, quod eſt in ruſticatione tertium, vt ſcitis. Vna & altera ſententia nobis ſatisfacietis. Ac ſi vel vnus loco omnium loquatur, gratulantes ipſi nobis audiemus. Sis tu ille, Columella; tu enim videris in hiſce materiis tritiſsimus.

De villatica paſtione.

COLVMELLA. *Antiquiſſima, maximè in gallinario pecore fides paſtoris: qui niſi eam domino ſeruet, nullus ornithonis quæſtus vincet impenſas.*

Res apiaria non tantum curatorem fraudulentum, ſed etiam immundæ ſegnitiæ peroſa eſt: æquè enim dedignatur ſi minus purè habita eſt, ac ſi tractaretur fraudulenter.

Curatori apum cũ aluos tractare debebit, cuſtodiendum, vti pridie caſtus ſit ab rebus Venereis, néue temulentus, nec niſi lotus ad eos accedat, abſtineatq́ ferè ab omnibus redolentibus eſcis, vt ſunt ſalſamenta, & eorum omnia eliquamina, itemq́ fœtentibus acrimoniis allij, vel ceparum, cæterarumq́ rerum.

A. Quia

A. Quia de apibus dixiſti, temperare haud poſſum, quin adhuc aliquid, & quidem abs te, Virgili, de paruis iſtis, & ſollertiſsimis beſtiolis interrogem. Solent ad pugnam ciuilem erumpere. Quibus nam ſignis fore bellum cognoſcemus, & quo ſe pacto gerunt in prælio? Nemo te ornatius deſcripſerit.

VIRGILIVS.

Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceßit magno diſcordia motu)
Continuoq́; animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere. Namq́; morantes
Martius ille æris rauci canor increpat: & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, pennisq́; coruſcant,
Spiculaq́; exacuunt roſtris, aptantq́; lacertos:
Et circa regem, atq; ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magnisq́; vocant clamoribus hoſtem.
Ergo vbi ver nactæ ſudum, camposq́; patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,
Præcipitesq́; cadunt. Non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in corpore verſant,
Vſqueadeo obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos, verſa fuga victor dare terga coegit.

S. Meum eſt de vitibus & hortis interrogare. Quid Varro, quid tibi placet, quod nos memoria retinere queamus?

De vineis & hortis.

VARRO. *Terra cuiuſmodi ſit refert. Vbi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quod in partu & alimo-*

nio vinum non vt in calice quærit aquam, ſed ſolem. Itaq; ideo (vt arbitror) primum è vinea in arborē aſcendit vitis. S. In meo calice profectò vinum aquam non quæſ rit: nam ego eam meri eſſe duco meram perniciē.

COLVMELLA. *Apta eſt ſurculis hominis vrina, quam 6. menſibus paſſus fueris veteraſcere. Si vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec ſolum ea res maiorem facit prouentum, ſed etiam ſaporem & odorem vini pomorúmq; reddit meliorem.*

Stercus vitibus non eſt ingerendum, quod ſaporem vini corrumpit: melior eſt materia vindemiis exuberandis congeſtitia, vel de vepribus, vel denique alia quamlibet arceſſita & aduerſa humus. Priuſquam pomarium conſtituas, quam magnum habere voles circummunito maceria, aut foſſa, ita vt non ſolum pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut à pecore præroſa fuerint, quàm adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores diſponere vtilius, maximè ne imbecillæ à valentioribus premantur, quæ nec viribus, nec magnitudine ſunt pares, neq; pariter creſcunt.

PALLADIVS. *Locis frigidis à meridie vineta ponantur, calidis à ſeptentrione, temperatis ab oriente, vel (ſi neceſſe ſit) occidente.*

Græci iubent oliuam cum plantatur & legitur, à mundis pueris atq; virginibus operandum: credo recordati, arbori huic eſſe præſulem Caſtitatem.

S. Iuuaret audire vos diutius, niſi impranſi eſſemus. P. Amamus & colimus vos de doctrina qua nos erudiiſtis. L. Quin imus iam quò debemus? Heus inuitator, iube accumbere. A. Niſi fortè tu, Præſidi, iſtuc literarium prandium vt mentibus, ſic etiam ventribus putas ſuffecturum. P. Dabitur dentibus tuis quod commolant, ſatis.

ANNOTATIONES.

ET EGO CONIVRAREM) *Emerat de Craſſo domum Cicero, centum & quinis millibus coronatorum, tantam quippe ſummam tricies quinquies centena millia nummûm efficiunt.* A P. *Sulla mutua quinque coronatorum millia acceperat.* Et quoniam *Catilinarij cum æs alienum fœneratoribus ſoluere non poſſent, in Rempub. coniurauerant, vt prodit Salluſtius, ideo iocatus epiſtola 6. lib. 5. ſcripſit in hunc modum. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem ſcripſeras, velle te bene euenire, quod de Craſſo domum emiſſem, emi eam ipſam domum millibus nummûm XXXV. aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni, vt cupiam coniurare, ſi quis me recipiat.* EX AGRICOLIS ET VIRI) *In præfat. Eadem ex eodem Plin. lib. 18. cap. 5.* NEVE OPERA TVA PARCAS VISERE) *cap. 1. Idem cap. 4. In bono prædio ſi bene ædificaueris beneq́ue poſueris: ruri ſi rectè habitaueris, libentius & ſæpius venies, fundus melius erit, fructi plus capies.* SI VNAM REM SERO) *Huius præcepti paraphraſis apud Columellam ſcitiſſima eſt lib. 11. cap. 1. Res eſt agreſtis inſidioſiſſima cunctanti: quod ipſum expreſſius vetuſtiſſimus auctor Heſiodus hoc verſu ſignificauit.*

Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει.

Quare vulgare illud de arborum poſitione ruſticis vſurpatum: Serere ne dubites: id villicus ad agri totum cultum referri

referri iudicet: credatq́ prætermiſſas non duodecim horas, ſed annum periiſſe, niſi ſua quaque die quod inſtat effecerit. Nam cùm proprijs pene momentis fieri quidquam debeat, ſi vnum opus tardius, quàm oporteat peractum ſit, cætera quoque quæ ſequuntur, culturæ poſt iuſta tempora ſerius adhibentur, &c. APVD SASERNAS, ET HVNC IPSVM *) Saſernæ pater & filius docuerunt ſuis de agricultura commentariis, quæ nihil ad eam attinerent, vt de cimicibus arcendis. Quas rationes, quia fortaſſe non nemo ſcire auebit, quò ſe ab illis nocturnis carnificibus liberet, ſubiungam. Cucumerem anguinum condito in aquam, eamq́ infundito quò voles: nulli accedent. Aut fel bubulum aceto miſce, eo lectum vngito. Item quo pacto quempiam glabrum efficias, & pedum dolorem ſedes, & ſimilia multa. Catonis nugæ ſunt, quemadmodũ placentam facere oporteat, quomodo libum, qua ratione pernas ſalire, & quid agas ante, ſi velis in conuiuio multùm bibere, cœnareq́ libenter. Varro lib.* I. *cap.* 2. *Quod idem aſſerit cap.* 5. *de libris Theophraſti* περὶ φυτῶν ἱστορίας, *&* περὶ φυτῶν αἰτιῶν, *notandum eſt: Iſti libri, inquit, non tam idonei iis qui agrum colere volunt, quàm qui ſcholas philoſophorum. Neque eò dico quod non habeant & vtilia & communia quædam.* QVANDOCVNQVE ARABITVR *) Hæc lib.* 2. *cap.* 4. *Rationem vtriuſque annectit in hæc verba. Nam quæ limoſa verſantur arua, toto anno deſinunt poſſe tractari, nec ſunt habilia ſementi, aut occationi, aut ſationi. At rurſus quæ varia ſubacta ſunt, continuo*

triennio ſterilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum maximè ſequamur in arandis agris, vt neq; ſucco careant, neq; abundent vligine. OCVLVM DOMINI ESSE) *Ita eſt libro toties nominato, cap. 6. Perſa interrogatus, quid equum maximè ſaginaret, oculus domini reſpondit. Ariſtoteles in Oecon. Item Libycus, quod ſtercus agro foret vtiliſſimum: domini, inquit, veſtigium. Cap. autem 5. refert Plin. dixiſſe quoſdam, nec mentitos: frontem domini plus prodeſſe quàm occipitium. Sed cur taceat Columella? Sic ille lib. 1. cap. 1. Non prædia, non aſſiduus labor & experientia villici, non facultates ac voluntas impendendi tantum poſſunt, quantum vel vna præſentia domini: quæ niſi frequens operibus interuenerit, vt in exercitu cum abeſt imperator, cuncta ceſſant officia. Pallad. Præſentia domini, prouentus eſt agri.* MORBVS, VICINVS) *De morbis frugum & ſegetum eſt in paralip. ad agriculturam dialogo 28. De vicino Colum. lib. 1. cap. 3. Quemadmodum ſapientis eſt fortuitos caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt ipſum ſibi malam facere fortunam: quod facit qui nequam vicinum ſuis nummis parat, cum à primis cunabulis, ſi modo liberis parentibus eſt oriundus, audiſſe potuerit.*

μηδ᾽ ἂν βοῦς ἀπόλοιτ᾽ εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

Quod non ſolum de boue dicitur, ſed etiam de omnibus partibus rei noſtræ familiaris: adeo quidem, vt multi prætulerint carere penatibus, & propter iniurias vicinorum ſedes ſuas profugerint. Mox gentium quoque

in diuerſum orbem migrationes ſubiicit. Cato cap. 4. Vicinus bonus eſto. Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces. AREA CVM PRIMIS) *De area facienda præcipiunt Cato cap. 9. Varro lib. 1. cap. 51. Colum. lib. 2. cap. 20. Plin. lib. 18. cap. 29. Pallad. lib. 1. cap. 36.* SEMINA VIDI EQVIDEM) *Adducit hunc locum Plin. lib. 18. cap. 17. Vide inſuper Columellam lib. 2. cap. 9.* PECVDES PRO REGIONIS) *Aliæ formæ ſunt Aſiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis aliæ: nec tantum diuerſitas prouinciarum, ſed ipſa quoque Italia partibus ſuis diſcrepat. Campania plerunque boues progenerat albos & exiles, labori tamen, & culturæ ſoli patrij non inhabiles. Vmbria vaſtos et albos, etc. Colum. li. 6. cap. 1.* SOLVM ENIM HOMINIS) *ποδῶν δέρμα. Cicero ſolorum callum dixit. Pro pede & ſolea etiam Lucretius lib. 1. & 4. illo verſu. Auia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita ſolo. Varro lib. 4. de ling. lat. quæ ſolo teri poſſunt, ſola terræ. Solum denique idem valere interdum quod ſoleam, illa Plauti ex Bacchid. probant. Etiam rogas, qui ſoccis habeat auro ſuppactum ſolum?* SI BENE PASCERET) *Hoc reſponſum poſuit Plin. cap. 5. libri millies à me prolati. Eandem ſententiam laudans Colum. præfat. lib. 6. hæc ſubdit. Cæterùm de tam ſapienti viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant, quidnam quærenti cuidam tertium in agricolatione quæſtuoſum eſſet, aſſeueraſſe, ſi quis vel malè paſceret: cum præſertim maius diſpendium ſequatur inertem &*

inſcium paſtorem, quàm prudentem, diligentemq́ compendium. De ſecundo tamen reſponſo dubium non eſt, quin mediocrem neglıgentiam domini fructus pecoris exſuperet. PRAESVLEM CASTITATEM) *Mineruam ſemper virginem, huius arboris inuentricem ac præſidem poëtæ fabulantur, quando cum Neptuno de Attica decertans, oliuam extulit, ille equum. Sed quoniam Mineruam perpetuam colere virginitatem dixi (quando ob cauſſam ab Horatio intacta vocatur) de ea deſponſa facetam narrabo hiſtoriam, petitam ex Suaſoria* 1. *Senecæ. Cum Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoq; & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienſes cum coniugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet. Dixerunt deſpondere ſe in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt vt duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait: κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχε. Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt. Plutarch. in Antonio. Quomodo ijdem Athenienſes Demetrio aras, & Mineruæ nuptias parauerint, & quid ille in arce Athenienſi, in thalamo Mineruæ per ludibrium egerit, Clemens Alexand. Adhort. ad gentes. Fuit & Imperator quidam, nomen excidit, qui ſibi cum Minerua coniugium eſſe per extremam ſtoliditatem ſimulabat.*

PRO-

PROGYMNASMA
PRIMVM ET TRICESIMVM.
Prognoſtica.

RVSTICVS, ASTROLOGVS.

RVSTICVS. Vt nobis Aſtrologis, Chaldæis, Genethliacis, Mathematicis (& ſi quæ alia ſunt nomina, quibus inſignimini) vt, inquam, vobis cum veſtris altitudinibus, acceſsibus, receſsibus, oppoſitionibus, cœtibus ſiderum, planetarumq́, quibus ad euentum futurorum præſagitionem per delirium & impoſturam vti, & fanatici erroris ac ſtultitiæ mortales quoſq́ leuiſsimos complere ſoletis, condignum detur malum. Vos Icarum ſequimini. Namq́ ille pennis non homini datis, & factitiis vacuum expertus aêra in mare ſubiectum decidit: & vos ſycophanticæ profeſsionis audacia cum petiſtis magna templa cælitum, commixta ſtellis ſplendidis, alarum ſpoliati remigio, in pelagus mendaciorum vanitatumq́ delapſi præfocamini. A. Ohe, téne tam acerbis in nos verborum irruere contumeliis? Te grande nobis optare malum? Quin tu ſanum tibi caput optas? ô ruſticiſsime & inurbaniſsime Ruſtice. R. Bonam mentē precabor iſtis ariolis ac diuinatoribus confidentiloquis & mendaciloquis: ne poſthac ſciant quod neſciunt, & occluſiorem habeant ſtultiloquentiam. Sin minus, vti ſciant cum damno & malo. Hoc ſi ita fiat, publico fiat bono. A.

Impotenter & impudenter ſatis, quaſi præmia ſint propoſita, conuiciis immeritos quàm maledicentiſsimè conſectantibus. Quæ tandem iſta mea, in quæ adeo debacchare mendacia? R. Ex lunæ manſionibus, ſeu peragrationibus per ſigniferum, ex ſitu, compoſitione, motionibus ſtellarum docere me conaris, induendis veſtibus nouis alios fore fauſtos, alios infauſtos dies. Vxorem aliâs duci fælici omine, aliâs ſecus, quia ſit iura coniugij fidémque reſolutura. Tali coniunctione aſpectuq́ planetarum bonum erit, vt loquimini, pueros ad pręceptores mittere, & in vincula ducti, ſerò admodum ex iiſdem eximentur. In alia facie ſtatuq́ cæli ob æs alienum vinctis quàm ridiculè vaticinamini, niſi intra triduum abſoluantur, in cuſtodia vitam relicturos? Hoc tempus dantis recipiendiſque literis, mutuo repoſcendo, rei mercaturis quærendæ, ſodalitatibus inſtituendis opportunum: illud ad aucupandum, ad equitandum, ad gratiam demerendam incommodum ex vi & affectione lunæ cælique decernitis. Huiuſcemodi offuciis, nugis, præſtigiis, & fallaciis, libri veſtri, vt audio ſunt referti: vt mihi permirum ſæpenumero videatur, quenquam aſſentiri præſenſionibus iſtis, prædictiſque veſtris, cum ea quotidie re & euentis redargui ac refelli palàm ſit: nec ſolùm parua hæc & ſingularia, verùm etiam maiora illa & vniuerſa, quæ in notationę cuiuſque vitæ ex natali eius die, ſeu ſidere natalitio verſantur. En tibi meam ſententiam: en prædictiones plus quam Apollineas. A. Hui Ruſtice, prode afflatum, effunde oraculum, caleſcis, opinor, præſentia numinis,

& pro

& pro certo circumferendus es. R. Veſtibus amiciri nouis conducet cum ſemper, tum præcipuè diebus ad religionem & ferias conſecratis: ſiue Saturnus & Iupiter ſeſe aſpiciant: ſiue ille ab hoc, veteris iniuriæ nondum immemor, (cum nempe cælo depulſus eſt, pater à filio) oculos auertat. At vxor nunquam proſperè ducitur: ſiquidem vnà ducere oportet ſeruitutem & miſeriam. A. Quare? R. Adiunxtine tibi mulierem? A. Necdum. R. Si adiunxeris, nimio plus faxo intelligas. Pertexam quæ ſum exorſus. Pueros magiſtris erudiendos commendare bonum erit, etiam fortaſſe ante annum ſeptimum, quanquam aſtris recuſantibus, & omnia ſiniſtra portendentibus. Tradere vero eoſdem doctoribus ſtultis ac vitioſis, malum erit, quamuis aſtra omnia ſecunda præſagiuerint. A. Acutè. R. Et veriſsimè. Maturior autem, tardiórue alicuius è compedibus & carcere liberatio, vnde vobis prænoſcitur? aut quomodo iſthæc temperatio lunæ, cælíque moderatio poteſt efficere? O Aſtrologe, ô vanidice fatidice, ad effugiendos carceres, ad euitanda vincula & manicas, ad declinanda ſupplicia nihil ſic valebit, vt innocentia. Nocentes grauiſsimorúmque conuicti ſcelerum, meo quidem, & ſanorum hominum vaticinio quæſtiones, gladium carnificis, crucem, rogum, ardentes laminas, ſimiliúmque pœnarum cruciamenta vix erit vt euadant, & aliqui horum in carcere animas expirabunt pedore & tormentis confecti. Quorum porrò debitorũ fides fraudata ſolutione conciderit, ſi in cuſtodiam dati ſint, non ante emittentur, quàm creditoribus vel ſolutis

o 5 nomi-

nominibus, vel interpoſitis vadibus ac ſponſoribus ſatisfecerint. Epiſtolas prædico atque prænuntio tutò miſſum iri, ſi eas nemo ſit intercepturus. Mutuum non fruſtra repoſcetur, ſi is cui mutuatus es, ad reddendum ſe paratum oſtenderit: alioqui infæliciter & fruſtra profectò. Mercari auguror fore bonum crumena plena: vacua non bonum, quæcunque tandem ſigna ſol & luna permearint, & vtcunque fauerit Mercurius, qui præeſt mercimoniis. Conſtituere ſodalitatem, & firmare amicitiam cum bonis, optimum fore promitto, idq́ſ ſemper: cum malis peſsimum, idq́ſ in qualibet coniunctione aſtrorum. Si quo in loco fuerit auium copia, bene proueniet aucupium: ſi raritas, non multæ capientur, vt ego arbitror. Ad equitationem quod attinet, ſi caballus claudicabit, malum erit equitare: eodem modo ſi ſternax, ſi ferocior, & calcitroſus, & ad obiecta expaueſcere ſolitus. Item ſi via ſit incommoda & corrupta. Sin autem placidus, frænis parens, æqualiter pedes humi ponens, ſi iter planum ac molle, non video cur bonum negemus equo portari, præſertim ſi propter corporis imbecillitatem ęgrius ambules. Gratiam ſucceſſu inibis optatiſsimo, ſi quæ prius in eum officia contuleris, apud quem in gratia eſſe concupiſcis. Gratia enim gratiam parit. A. Ha ha. Nec Helenus Priamides, nec Calchas Theſtorides, nec Tireſias, nec Carmenta aut Caſſandra, nec quotquot extitere vates & augures, veriora te cecinerunt: nimium catus, & futurorum præſcius tu es, qui quidem ſis ruſticus. Sunt mihi lectæ nuper diuinationes quędam huius ordinis, iis te contra

tra volo honorare. Audi. R. Audiam ne longum facias. A. Hoc anno, ſecundo & nonageſimo, diuites ſatis beati erunt, pauperes affligabuntur. Multi naſcentur, ſed tamen plures morientur, & horum plerique etiam ante ſenectutem. R. Quid? aſtra tibi hunc annum ſpoponderunt? A. Modeſtè auſculta. Cæci parum videbunt, aut nihil. R. Et ſtulti, credo, parum aut nihil intelligent. A. Aurum erit carius argento, plumbum vendetur mediocri pretio. R. mediocri? A. Profectò mediocri. R. Ain' tu mediocri? A. Aio enimuero. R. Quam certus es vates? dic plura. A. Proderit gallinas, capones, lepores, turdos edere & vina generoſa bibere. R. At tibi tuoq; ventri non proderit, ſi nummi copia non fuerit. A. Ob aſpectum Martis multi cadent in prælio, qui diutius viuere potuiſſent. R. Ego huic Marti tergum obuertam, ne inter nos aſpiciamus. A. Aliquando erit ſudum, aliquando tempeſtas humida, aliquando frigida: aliâs pluet niuibus, aliâs omnia lacerabunt venti: & mirabiles demum conuerſiones rerum hoc anno cernentur. R. Si vos ſic diuinaretis, tanto odio contēptúque non laboraretis. Verùm vt obſeruetis quo habitu, forma, poſitu ſtellarum quis naſcatur, & inde eiuſdem fortunam, mores, ingenium, actiones, annos, vitæ exitum deſcribatis: vt non tantum caſus & euenta, quæ extrinſecus accidunt, ſed ipſa quoque hominum conſilia & arbitria, varias voluntates, appetitiones, declinationes, fortuitos ac repentinos leuiſsimis in rebus animorum impetus atque receſſus è cælo moueri & diſpenſari ſtatuatis, hæc eſt inſaniſsima inſania. Siccine humana omnia

omnia non à Deo, ſed à ſtellis immutabili neceſſitate cõſtricta gubernantur? Si homines res quaſque futuras præſentiant, quid inter eos & Deum interſit? Si omnia fato eueniunt, quis erit voluntatis libertati relictus locus? Quid ad rem pertinet, qua cæli affectione in lucem animal veniat? aut quare naſcentium ortus vis ſiderum ac lunæ adminiſtret? A. Nec ſutor vltra crepidam, nec agricola vltra aratrum. Ne iſta percontare: agreſti tua peritia contentus eſto. Habe tibi raſtros & vomeres, & ad eoſdem purgandos inhærentéque terra liberandos rallum ſeu rallam quoque, nobis ſine ſtellas & horoſcopos. R. Quia falſitates tuas non fero, tu me non fers. A. Geſtiunt pugni mihi: conticeſce. R. Et mihi præualidus eſt pugnus. Tum ſi te genu icero, facilè ad terram dabo. Etſi corpus eſt puſillum, at vires ſunt robuſtæ. Infælicißimæ fuerunt multorum geneſes, quas impoſturæ veſtrę fælicißimas fore prædixerant: volutatique ſunt in continuis ærumnis, ab amicis, fortunis, & exiſtimatione inopes, quibus iſti genethliaci omnes bonas fælicitates promiſerant. Quot virenti ætate hinc abierunt, veſtris mendaciis non niſi maiore natu morituri? Inuenti ſunt abſtinentes qui fures, caſti qui libidinoſi, literarum cultores qui bellatores à vobis erant prænuntiati. Valuerunt pancraticè, quos cum morbis conflictaturos: vicerunt quos vincẽdos: victi ſunt quos victuros per aſtrorum potentiam ſpoponderatis. Quòd hic mas, illa fœmina, illi gemelli nati ſunt: quòd hic partus monſtroſus: quòd fœtus multiplex, hęc omnia ſcilicet, longéque plura aſtris ingenerata fuerunt.

Quæ

Quæ prognoſtica veſtra de temperationibus aëris, de pluuia, ſiccitate, æſtu, frigore, ventis, grandine, terræmotu ac tempeſtate inprimis cum vero conſentire debuerunt, in his tam eſtis falſidici, vt nullius pæne diei ſtatus cum veſtris prædictionibus conſpiret. Et veritatem habebunt, quæ de cuiuſq; ingenio, moribus, animo, copore, actionibus vitæ, caſibus & euentibus prædicitis? A. Iſtud quomodo fieri queat, tua nihil refert: ruſculum tuum colito, & intra villam conditionemq; tuam maneto. Cauſſas cæleſtes nouimus, è quibus tum hæc, tum alia prædicta apta ſunt. Agreſtis cum ſis, omnem ſpem delectationis tuæ in agreſtibus poſitam habere velis, cæleſtia nobis relinque. R. Et tu homo cum ſis, intra humana quieſce, diuina conſilia Deo dimitte, in cuius manu ac poteſtate ſitũ cenſeo, quid cuique eueniat. Qui ſi me florentem & opulentum volet, nulla hoc ſtellarum quarumcunque poſitura, nullus lunæ tractus impediet. Nec ſi me decreuerim dare ad virtutem, vos cæli interpretes, & qui aſtrorum linguam intelligitis, me vitium amplecti cogetis. Multò crebrius vera prænuntiant medici de ægrotis, nautæ de procellis, ruſtici de annona & mutationibus aëris, paſtores de pecoribus, quàm vos de tempeſtatibus, & hominum fatis. A. Quam indignè hic homuncio de noſtra natione & ſentit & loquitur? Cur quæſo? R. Signa vos obſeruatis, quæ ſigna nulla ſunt: cauſſas reſpicitis, quæ cauſſæ non ſunt. Comminiſcimini præterea quaſdam in cælo partes, domos, imagines, quas Deus nequaquam eſt fabricatus, & his ad præſagiorum vaniloquentiam abutimini.

Hæc

Hæc vel ruſticus ego poſsim falſi coarguere,oſtenderéque hanc aſtrologiam veſtram diuinatricem non eſſe aut artem,aut ſcientiam: ſed,qua nullum maius eſt malum, inſipientiam & dementiam. At illi quos nominaui,ideo non ſæpe falluntur, quòd cauſsis atque ſignis veris, propriis, proximis, naturalibus omnia metiuntur. Medicus ſiquidem de affectione & ſtatu ægri ex lotio & pulſu venarum magis, quàm è natura ſiderea, & orbium ætheriorum motibus cõiecturam ducit. Gubernator non ex Iouis, Martis, Veneris conſideratione, ſed ex nube, vento, conditione aëris, tenuiſsimo flatu, nubecula tempeſtatem proſpicit. Nec mihi quiſquam perſuadeat,agricolationem fructuoſiorem, medicinam ſalubriorem, nauigationem ſecuriorem futuram,ſi ab aſtrologis,ſiderúmque contemplatoribus exerceantur. A. Quoniam te verboſiorem, ô Ruſtice, nec vndequaque inſulſum nactus ſum, de prognoſticis ruſticorum garrientem vellem equidem audire: quibus nempe indiciis illi pluuias,ventos, ſerenitatem, fertilitatem, ſterilitatem pręnoſcant.Si te hîc diſertum cognôro,omnium ruſticorum experientiſsimum,ac propemodum de ſummis Aſtrologis vnum pronuntiabo. R. Deteſtandum hoc nomen tibi tuiſque ſit. A. Manebis igitur qui eſſe vis, ruſticus: ſiquidem honorificum nomen ignominię loco laturus videris. R. Pluuiam præſagiunt canes gramina comedentes, eorúmque ventres murmurantes. Muſcæ & veſpæ equos acrius compungentes.Fumus per camini gulam ſpiſsius ſubuolans. Crebriores atrocioréſque morſus pulicum. A.In hominibus,an in cani-

canibus? R. In vtriſque. A. Quæ cauſſa huius pulicaris ſæuitiæ? R. Neſcio, effecta obſeruo, cauſſas, indagandas mitto philoſophis, qui ſe diuinas humanáſque res perſcrutari profitentur. A. Tende vltra, attendo. R. Sal humeſcens, puls ad ollam intus adhæreſcens, ancillæ inter penſa carpendum dormitantes, mulierum dentes prurientes. Si tonat à Septentrione, ſi ab Oriente, ſi ab Occidente. Si nubes complures vti vellera ab Oriente ſparguntur. Si in cacuminibus montium nubes conſederint, hyemabit: ſi eadem pura fient, diſſerenabit. Sunt inſuper argumenta pluuiarum grues ſilentiò per alta cæli inuolantes. Boues aërem olfactantes, ſeq́ contra pilum lambentes. Hirundo lacum circumuolitans, ſummiſque alis aquæ ſuperficiem verberans. Ranæ inſuetùm coaxantes: formicæ è cauernulis oua efferentes: arcus cęleſtis: corui & cornices crocitantes: terreſtres volucres aduerſus aquam clangores edentes, ſeſéque perfundentes. Oleum lucernæ ſcintillans, & fungi ſe inde tollentes: luna creſcens obſcurior: ſol exoriens concauus & maculoſus. Item ſub ortum ſolis nigræ nubes, rubentibus interuenientes. Quod ſi eo exſurgente nubes partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem differentur, cingat eum licet pura ſerenitas, pluuia tamen ventíque ſequentur. Si naſcente aut occumbente ſole contractos videbis radios, imbrem denuntiari ſcias. Cum terras luſtrare incipiens, non iaculabitur radios illuſtres, pluuiam portendet. Si eo occidente pluet, aut radij in ſe nubem trahent: Si ſub exortum nubes globabuntur, in proximè ſecuturum diem aſpera tempeſtas

peſtas exſpectetur. Graues etiam tempeſtates minatur, repente, ſine nubilo caliginéque ſtellarum fulgor obfuſcatus. Pluuiæ quoque ſignificationem dant circũ aliqua ſidera circuli noui. A. En Aſtrologum, hæc noſtra ſunt. R. Et noſtra ſunt, id eſt, omnium, qui non ſumus oculis orbati. Deinceps ventorum quædam prognoſtica tibi enumerabo. Nubes ante ſolem emerſum rubeſcentes. Item ſereno cælo impulſæ, à qua parte id fit, ex ea flatum diuinabis. Luna rubicunda. Tonitrua matutina (nam meridiana imbrem afferunt) montium fragor, murmur nemorum. Si volitare plures ſtellæ videbuntur, quò feruntur albeſcentes, ex iis partibus ventos ſignificabunt. Sublimior volatus ardeæ, fulicarum in arenis, plumarum in aquis colluſio, flamma flexuoſè volitans, & lumina cum ex ſeſe flammas elidunt, aut vix accenduntur. Cum ad ollas ſublatas carbo adhæret: aut cum coopertus ignis è ſe fauillam diſcutit, ſcintillámue proiicit: aut cum cinis in foco concreſcit, & cum carbo vehementius perlucet. Mare tumidum. Mari tranquillo ſonitus, ſpumæ diſperſæ, aquæ bullantes venturæ tempeſtatis indicia ſunt. Delphini ſedato mari laſciuientes, mergi & anates pennas roſtro purgantes, corui ſingultu quodam latrantes, ſéque concutientes ſi continuabunt, ventos: ſi verò carptim vocem reſorbebũt, ventoſum imbrem nunciabunt. A. Admirari incipio ingenium tuum. R. Non vos ſoli poſsidetis quidquid vſpiam eſt ingenij, nec ſoli vates eſtis, ſi tamen eſtis. A. Non ſolos eſſe, apparet certè. Vt reor, non te latent etiam ſerenitatis notæ. R. Promam aliquas. Stellæ & luna

puro

puro nitore micantes. Nebulæ è montibus deſcendentes, aut cælo cadentes, aut vallibus inſidentes. Noctu ſilens noctua: niſus caſsitã perſequens: clara & frequens coruorum crocitatio: flocci vagabundi per aera: halcyones non captantes ſolem paſsis alis in littore: porci non lacerantes iactantéſque ſtraminis aut fœni manipulos. Sol pridie ſerenus occidens, poſtridie ſerenus exoriens certiſsima ſerenitatis fides. Si item viſentur ad occaſum rubeſcere nubes. Si eodem ab ortu propellentur. Ver & ęſtas ſi non ſine riguo aliquo tranſierint, autumnum ſerenum & denſum, ac minus ventoſum facient. Autumni ſerenitatem plerumque hyems ventoſa excipit. Signa futuræ fertilitatis hæc habemus. Autumnus ſiccus & ſerenus, ver temperatè calidum. Si folia amygdalorum à floribus ſuperabuntur: ſin contra, ſequetur ſterilitas, & in ſegetibus culmorum palearúmque plus, quàm granorum erit. Greges auium nemoribus & inſulis relictis, agros, villas, vrbes celebrantes: graculi turmatim ſyluis valedicentes: verni præterea flores, & fructus vberiores habitioréſque quàm conſueuerint eſſe: pluuiæ diuturnæ: quercus, ilicis fœcunditas: fabarum copia: locuſtæ, vermes, erucæ, hæc omnia futuram annonæ difficultatem prædicunt. Attamen nullum certius argumentum, vel nulla cauſſa potior ſterilitatis, quàm bella, cuius quidem mali non aduentus ſolùm, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Deſeritur quippe agricultura: pecora & armenta aratoria abducuntur, horrea incendio deuaſtantur, vomeres in gladios conflantur, ſementes equorum vngulis concul-

cantur, coloni ipſi aut trucidantur, aut in ſeruitutem abripiuntur. Quid igitur faciant arua, ſi ad culturam & vocalia, & muta inſtrumenta deſint? Quid ſpei, ſi ſemina tam miſerè pereant? ſqualleant, & lugeant oportet. A. Nonne tu præter iſta per duodecim menſes poſsis futura canere? R. Poſsim. A. Quo pacto? R. Si calendis Ianuariis cælum latè rubuerit, bellorum ac tempeſtatum hoc quoddam prædictum fuerit. Dies S. Vincentij cum ſole puro, vini magnum numerum pollicetur. Dies D. Paulo conuerſo ſacer, fertilitatem. Eo ſi ningat aut pluat, annus mediociter nos beabit. Nebulæ ſi fuerint, ex contagionibus cumulabuntur funera. Februario menſe, Bacchanalium die ſupremo plantandum, ſeminandum. Sic enim plantarium & ſegetem viridia ſemper habiturus es. Quantum lumen eo die ſol fundet, tantum ſequentibus diebus quadraginta fuſurum confide. Quàm crebras in Martio ſentiemus nebulas, tam frequentes per annum reliquum ſuſtinebimus pluuias, ſeu imbres potius: & quoties ceciderint rores, toties poſt Paſcha pruinæ. Dies Palmarum turbidus, malum. Aprilis non ſiccus placet. Maio dies D. Vrbano feſtus ſi fuerit ſerenus, vberrimum vini prouentum ſpondebit. Pluuiæ eiuſdem lucis, vt Pentecoſtes, infauſtum omen. Iunio menſe feriis Ioannis Baptiſtæ pluuia, clamat actum eſſe de auellanis. Quintilis ſi maduerit die Viſitationis Mariæ, in quadraginta alias cæleſtes aquas exſpectabimus. Si ante ferias Apoſtoli Iacobi triduana fuerit ſerenitas, frumēta bonitatem retinebunt: ſin minus, fient olida. Eiuſdem dies ante meridiem prognoſticum eſt hyberni

berni temporis, quod venit ante natalia Seruatoris. Hoc igitur die ſi luxerit ſol, frigida erit toleranda hyems: ſi pluerit, tepida & humida. Sextili menſe ſi ſol terras aſpiciet per diem Aſſumptæ in cælum Virgini dedicatum, bene de vino ſperabimus. In Septembri ſi voles anni futuri ſtatum præſcire, ſub diem archangeli Michaelis glandem apertam fac inſpectes. Si araneolum intus inueneris, infelix omen, quia infelix annus: ſi vermiculum, gratum omen, quia bonus annus & ferax: ſi nihil, lues per corpora graſſabitur. Si fuerit glandium copia maior, maturiuſq́; proueniens, ſignificabitur citius ſenſuros nos hyemem, & ante natalem Chriſti fore niues altas, ac poſtea intolerandum frigus. Si beſtiolę in glande latitantes pulchrę fuerint, æſtatis pulchritudinem frumentorúmque bonitatem indicabunt: ſi maduerint, æſtatem madidam: ſi macræ, calidam & aridam. Si Octobri arboribus folia non deciderint, perfrigida hyems ſubeunda erit: aut erunt frequentes poſtmodum erucæ. Nouembri incide æſculum: ſi lignum inueneris ſiccum, hyemem tepidam: ſi humens, algidam fore puta. Si Decembri Natalis veniat luna incrementem capiente, annus optabilis promittitur: ſi creſcente, inimicus. Si ligna cædas duobus diebus anni poſtremis, & primo Ianuarij, noua luna, non ſentient cariem, & magis magíſque vetuſtate dureſcent. Hæ ſunt prædictiones meæ: hæc prænoſſe ruſticis nobis eſt vtile. Et hac ſcientia fraudem facio nemini: nec vlla cuiquam inuiſa & odioſa eſt, vti veſtra ſomnia. A. Nec iſta ignorabam, quæ tu congeſsiſti: & ne amplius maledicta

iacias, méque ad te pulſandum irrites; abibo: libentiúſq; manſuetudini ac bonitati in condonanda, quàm iræ & furori in vlciſcenda, quam tu mihi toto hoc ſermone tuo imponere non es veritus, iniuria obtemperabo. R. Ito: fatum hoc tuum fuit, vt audires à me hodie quæ te digna eſſent. Quod te præuidiſſe, & cauiſſe conueniebat.

ANNOTATIONES.

PROGNOSTICA) *Præcipere opinione, præſagire, præſentire, diuinare,* προγινώσκειν *bonas maláſque tempeſtates è cælo, ſideribus aliiſq; rebus in rem eſt agricolarum. Media in meſſe ventorum ſæpe conflictus nati ſunt, & nonnunquam ſubitò coortus imber maximus, demeſſam ſegetem vitiauit. Sunt item, quæ niſi impendente pluuia ſeri non conducit. De huiuſcemodi prognoſticis poſt Maronem in 1. Georg. diſputauit Plin. lib. 18. cap. 35. ac primùm ea collegit, quæ à ſole ducuntur, deinde quæ à luna, poſtmodum quæ à ſtellis, tandem quæ ab aliis in locis ſuperis gigni ſolitis, vt ab Iride, tonitru, fulgure, nubibus, nebulis, circulis. Subiungit his, quæ à terrenis ignibus, ab aquis, à montibus, ab animantibus. M. Cicero Arateos verſus (in quibus huius generis prædictiones) à ſe iiſdem numeris latinè redditos prognoſtica ſua vocauit ad Att. ep. 1. lib. 2. Prognoſtica mea cum oratiunculis propediem exſpecta. Et 1. de Diuinat. ait Q. F. Atque his rerum præſenſionibus prognoſtica tua referta ſunt. Quod verò ſcribit ad Att. ep. 16. lib. 15. Equidem pluui-*

pluuias metuo, ſi prognoſtica noſtra vera ſunt: ranæ enim ῥητορεύουσι, idcirco dicit noſtra, quod ranæ, quæ identidem coaxantes pluuiam affore monent, id quod etiam in Arato eſt, ῥητορεύουσι, hoc eſt, quaſi noſtro, nempe rhetorum more declamitant, ſermonémque frequentant.

ASTROLOGVS) *Inter aſtrologum & aſtronomum quid ſit differentiæ, hinc diſcemus. Aſtronomia cæli conuerſionem, ſtellarum ſitus, ortus atque obitus, ſtationes, defectiones, figuras, progreſſus contemplatur. Aſtrologia ex his rebus futura coniectat. Illa, inquam, ſcientia eſt de ordine, poſitu, magnitudine, interuallis, motibus, coniunctionibus, defectibus ſiderum: hæc eorum vim, actiones, qualitates, efficientiam, quam motu, lumine, & arcanis quibuſdam influxibus in mundum inferiorem, ſubiectum lunæ videlicet obtinent, perſcrutatur. Verùm hæc naturalis & nuſquam interdicta aſtrologia eſt. Alia ſuperſtitioſa, prohibita legibus, quæ abſurda, prorſus incerta, & incredibilia, quaſi fataliter mortalibus euentura vaticinatur, quæ, vt inquit Iſid. duodecim cæli ſigna per ſingula animæ, vel corporis membra diſponit, ſiderúmque curſu neceſſitates hominum & mores prædicere conatur. Hanc duodecim libris doctiſſimè inſectatur Ioannes Picus Mirandulanus. Multa item aduerſus eandem diſſerit Bened. Pererius lib. 2. commẽtar. in Geneſim.*

CHALDAEIS, GENETHLIACIS, MATHEMATICIS) *Chaldæi dicuntur iſtius ordinis aſtrologi, quod hæc prædicendi ratio à Chaldæis traxit initium, in quibus præſtabant Babylonij. Hinc Horat. ſuadet ne tentemus*

mus Babylonios numeros ad præcipiendam vitæ noſtræ longitudinem, Ode 11. lib. 1.

Tune quæſieris ſcire, nefas, quem mihi, quem tibi
Finem dij dederint Leuconœ, nec Babylonios
Tentaris numeros, Vt melius, quidquid erit, pati:
Seu plures hyemes, ſeu tribuit Iupiter Vltimam,
Quæ nunc oppoſitis debilitat pumicibus mare.

Cic. Tuſcul. 1. *Nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effæminamur, vt ſi ante mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa conſecuti ſimus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi deſtitutíque videamur. Aduerſum eoſdem diſputat idem 2. de Diuinat. & Phauorinus apud Gellium lib. 14. cap. 1. Baſil. orat. 6. in Hexaëm. Euſeb. de præparat. Euang. lib. 6. Auguſtin. de doctrina Chriſtiana. De Chaldæorum porrò doctrina, decretis, diuinationibus multa Diodorus Siculus lib. 3. cap. 8. Genethliacis ideo nomen eſt, quod* γενέθλια, *ſeu dies & horas natales conſiderant: quamobrem &* ὡροσκόποι, *indeq́ʒ naſcentium ortus ad ſtellarum poteſtatem reuocant, contenduntq́ʒ intereſſe, qua cæli facie primum ſpiritum quis in lumine vitæ hauſerit. Dicuntur item Genethlialogi, & prædictiones eorum genethlialogia Vitruuio lib. 9. cap. 7. Vulgus Mathematicos, quidam Planetarios vocitant. Ab his conſulendis adoleſcentes Phauorinus philoſophus deterrere volens, talem argumentationem concludebat. Aut aduerſa euentura dicũt aut proſpera. Si dicunt proſpera & fallunt, miſer fies fruſtra exſpectando: ſi aduerſa dicunt & mentiuntur, miſer fies fruſtra timendo. Si*

vera

vera reſpondent, eaq́ ſunt non proſpera, iam inde ex animo miſer fies, antequã è fato fias. Si felicia promittunt, eaq́ euẽtura ſunt, tum planè duo erunt incommoda: & exſpectatio te ſpei ſuſpenſum fatigabit, & futurum gaudij fructũ ſpes tibi iam defloruerit. In *Codice apud Iurecos. eſt huiuſcemodi Conſtantini Cæſaris conſtitutio.* Nemo aruſpicem conſulat, aut mathematicum, nemo ariolum. Augurum & vatum praua confeſsio conticeſcat. Chaldæi ac magi, & cæteri quos maleficos ob facinorum multitudinem vulgus apellat, nec ad hanc partẽ aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curioſitas: etenim ſuppliciũ capitis feret, gladio vltore proſtratus, quicunque noſtris iuſſibus obſequium denegauerit. CVM VESTRIS ALTITVDINIBVS) *Particula iſta (cum) indignationi exprimẽdæ ſeruit, vti etiam apud Germanos. Terent. Eunuch. I hinc quò dignus es cum donis tuis tam lepidis. Adelph. Vt te Syre cum tua monſtratione magnus perdat Iupiter.* VOS ICARVM SEQVIMINI) *Fabulam Icari narrauit Ouid. lib. 8. Metamorph. Diodorus. lib. 4. cap. 13. de eodem. Torquent hoc commentum poeticum in diuinatores iſtos Mirandulanus lib. 2. capite 9. Alciatus emblem. 103. Diogenes cum ſecum conſideraret philoſophorum, politicorum, medicorum, & hominum eius generis reliquorum functiones in humana ſocietate, nullum aliud animal homine ſapientius ſibi videri affirmabat. Cum verò contemplaretur aſtrorum inſpectores, & coniectores, nihil homine ſtultius, atque fatuum magis ſibi videri teſtabatur.* PER SIGNIFERVM)

De hoc circulo eiuſq́; ſignis duodecim Cicero in Arateis hunc in modum.

Zodaicum hunc Graci vocitant, noſtriq́; Latini
Orbem ſigniferum perhibebunt nomine vero.
Nam gerit hic voluens bis ſex ardentia ſigna.
Aeſtifer eſt pandens feruentia ſidera Cancer.
Hunc ſubterfulgens cedit vis torua leonis,
Quem rutilo ſequitur collucens corpore Virgo.
Exin proiecta claro cum lumine Chela,
Ipſaq́; conſequitur lucens vis magna Nepäi.
Inde ſagittipotens dextra flexum tenet arcum:
Poſt hunc ore fero Capricornus vadere pergit.
Humidus inde loci collucet Aquarius orbem.
Exin ſquamiferi ſerpentis ludere piſces.
Queis comes eſt Aries obſcuro lumine labens:
Inflexoq́; genu proiecto corpore Taurus:
Et Gemini clarum iactantes lucibus ignem.
Hac ſol æterno conueſtit lumine luſtrans,
Annua conficiens vertentia tempora curſus.

Varroni limbus dicitur, de re Ruſt. VIXERIT VT EVADANT) *Antiquum & probum loquendi genus. Cato de re Ruſt. Eſt interdum præſtare mercaturis rem quærere. Quod proinde eſt ac ſi diceret: eſt interdum vt præſtet. Terent. Hecyra. Si eſt vt velit reducere vxorem, licet. Horat. epiſt. 12. lib. 1. non eſt vt copia maior Ab Ioue donari poßit. Vſurpatur, eſt vt, ornatus tantùm gratia: ſicut in illis: eſt quatenus, eſt vbi, eſt quando, &c. Græci ἔστιν ὅτε, ἔστιν ὡς, ἔστιν ὅπου.* QVI PRAEEST MERCIMONIIS) *Præeſſe nuntiis & lucro munera ſunt Mercurij. Vide prologum Amphit. apud Plaut. Horat. Ode 10. lib. 1. Te canam magni Iouis & deorum*

Nun-

Nuntium. Atque vt Latinis à merce ſeu mercatura dictus eſt, ſic Græcis ab ἑρμαῖον (quo nomine lucrum inſperatum ſignificant) ἑρμῆς nuncupatur. Porrò mercatores re fæliciter geſta domum reuerſi, perinde Mercurio vt Neptuno gratias agebant. Plaut. Sticho.

Cum re bene geſta ſaluos conuortor domum
Neptuno grates habeo & tempeſtatibus,
Simul Mercurio, qui me in mercimonijs iuuit.

RANAE INSVETVM COAXANTES) *Cic. in Arateis.*

Vos quoq; ſigna videtis aquâi dulcis alumnæ,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Abſurdoq; ſono fontes & ſtagna cietis.

Quis eſt qui ranunculos hoc videre ſuſpicari poßit? ſed ineſt mirè & ranunculis quadam natura ſignificans aliquid, per ſe ipſa ſatis certa, cognitioni autem hominum obſcurior. Idem 1. de Diuinat. ARCVS CAELESTIS) *Propertio purpureus, Tibullo imbrifer, Horatio pluuius, Virgilio ingens arcus.* SESEQVE PERFVNDENTES) *Præſagium hoc mutuum ſumpſit Virgilius à Varrone è 5. de ling. lat.*

Tum liceat pelagi volucres, tardæq; paludis
Cernere inexpleto ſtudio certare lauandi,
Et velut inſolitum pennis infundere rorem.

De boue naribus aërem captante duobus verſiculis feſtiuißimis Cicero.

Mollipedeſq; boues ſpectantes lumina cæli,
Naribus humiferum duxere ex aëre ſuccum.

Mare autem tumidum, quod vnum eſt è prognoſticis, in ijſdem Arateis pereleganter expreßit.

Atq; etiam ventos præmonſtrat ſæpe futuros
Inflatum mare, cum ſubitò penitusq; tumeſcit,
Saxaq; cana ſalis niueo ſpumata liquore,
Triſtificas certant Neptuno reddere voces.

CLARA ET FREQVENS CORVORVM) *Poſtquam hoc prognoſticon tradidit Virgilius, quærit vnde auibus & quadrupedibus, quibus ratio & futuri prouidentia nulla diuinitus eſt conceſſa, iſta tempeſtatum præſenſio, tamq; læti concentus, & laſciui motus. Reſpondet. Ea natura præditas animantes, vt quàm maximè facillimeq; mutationem aëris earum corpora percipiant. Quocirca cum aut ex raritate denſius, aut ex ſpiſſitudine rarius fit cælum, alios illæ, aliosq; motus concipiunt.* QVAM BELLA) *Huc quadrabunt extremi verſus de 1. Georg. vbi poëtâ de bellis ciuilibus grauem texit querimoniam.*

Quippe vbi fas verſum atq; nefas tot bella per orbem
Tam multæ ſcelerum facies: non vllus aratro
Dignus honos: ſquallent abductis arua colonis:
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.

Eſt etiam non ignota Melibœi querela patriam fugiētis, & arua dulcia ſua deſerentis, cum capellis ſuis, propter agros ciuibus Mantuanis ademptos, atq; inter impios milites diſtributos. Pro coronide addam his annotamentis. Nouem ſunt diuinandi ſpecies. Aſtrologia, de qua fusè ſatis. Hydromantia ex aqua. Catoptromantia è ſpeculo. Lecanomantia è pelui. Pyromantia ex igni. Geomantia è terra. Chiromantia è lineis manuum. Necromantia, ſeu necyomantia (non vt græcè prorſus indocti, & neſcientes

vocum originem, neq; vim intelligentes, nigromantia, vnde vulgus Germanicũ cœcos cœcũ ſequens, Schwartzkunſt / cum dicendum eſſet Todtenkunſt) ergo necromantia à νεκρὸς mortuus, qua vmbrarum animarúmue euocationes fiunt, & cum inferis colloquia. Capnomantia ex fumo. Cicero aliquot genera his verbis commemorat. Quid enim habet aruſpex, cur pulmo inciſus etiam in bonis extis dirimat tempus, & proferat diem? Quid augur, cur à dextra coruus, à ſiniſtra cornix faciat ratum? Quid Aſtrologus, cur ſtella Iouis aut Veneris coniuncta cum luna ad ortus puerorum ſalutaris ſit, Saturni Martíſue contraria?

MISCELLA PROGYMNASMATA, SIVE CHAOS.

PROGYMNASMA SECVNDVM ET TRICESIMVM.

Germania.

GODEFRIDVS, CASTVLVS, ARNVLPHVS.

GOD Cum procul obſcuros colles, humilemq; videmus
Italiam, Italiam primus conclamat Achates,
Italiam ſocij læto clamore ſalutant.

Hæc

HÆc apud vatem Romanum Æneas, qui cremata patria, & domo profugus,per varios caſus,per tot rerum diſcrimina ducentibus fatis ſedem in Italia cum ſuis, condendæq; vrbi locum quærebat. Cur proinde nos, chara mihi pectora, longiſsimo interuallo ex intima Gallia, in qua ſtudiorum noſtrorum explicandæ, nunc autem Dei beneficio explicatæ & expeditæ rationes nos tenuerunt, communem hanc dulciſsimámque patriam, cuius iam fumum aſpicimus, & quam vel aſperrimis ſaxulis affixam immortalitati anteponere oportet (quod de viro ſapientiſsimo pater poëtarum cecinit) repetentes, non etiam in ſimiles voces gratulabundi prorumpimus? Cur eam non ſalutamus? Fungar vice veſtra. O terra patria, regnorumq; ſidus Germania ſalue: in quam nos annis poſt decem, quam è tuo ſinu peregrè diſceſsimus, læti gratulantesq; reuenimus: vix ipſi credentes nobis, adeſſe videlicet nos ad fines hoſce limitesq; tuos, & intueri iam campos tuos. Salue natale ſolum. Saluete quotquot Germaniæ noſtræ tutelares Diui præſidetis, & reduces fauſtis omnibus volentes propitij accipitote. Ecce autem voluptatem improuiſam. C. Quidnam? G. Tiliam ad opacandum locũ patulis ſupra modum diffuſam ramis. Quin captamus haſce vmbras, & hæc frigora, alligatis interim caballis ad arbores in proximo, & calorem meridianum tantiſper, dum ſe ille aliquantum fregerit, à corporibus defendimus? C. Eo in ſententiam tuam, approboq; conſilium: ſudore manant artus omnes mei. Deſcendo. A. An ego ſentirem alia omnia? Præſtabile conſilium

ſilium conſulis, Godefride. Hem, deſcendi. Abiiciamus nos in herbam, quieſcamusq; ad horulam ſuauiter. Quod vt etiam ad alteram faciamus, tamen veniemus in vrbem: haud procul diſtat. G. Nunquid non ipſum patriæ noſtræ vocabulum delectatione vos mulcet, & ad quales homines tãdem reuertamini commonefacit? Siue enim Alemaniam, ſiue Germaniam nuncupemus, vtrumq; nomen è ſermone patrio profluxit, & ab eo ductum eſt, quod indigenæ omnes ſunt viri, ſeu penitus viri; qui nimirum & corporum viribus excellant, & nullam animi partem delicatam, mollem, effœminatam habeant. Sic Gerhardus eſt prorſus durus: Gerbrechtus prorſus celebris. Non enim audio ineptos quoſdam, à Manno Tuiſconis filio, aut à Lemano lacu Geneuenſi in Allobrogibus, aut ab Hercule Alemano, à quo vetuſtiſsimi Germanorum ſubacti ſint, prius nomẽ demiſſum deriuatumq; affirmantes. Ex eodem fonte ſunt illa, quibus aliæ quoque gentes vtuntur, Marcomani, quod à limite & viro ducitur: quaſi dicas, Collimitanei viri. Cœnomani, à Kün / quod verbum in eo ponitur, qui audet: quaſi dicas, audaces viri. Longobardi (qui populus ad Germanos ſuam refert originem) à longa barba: quaſi dicas, Longobarbi. Cæterùm priſci ſcriptores Alemanos & Alemaniam pro Sueuis & Sueuia duntaxat vſurpauerunt, quæ olim Rheno, Danubio, Nicro (qui hodie Neccarus) continebatur. Germanorum & Germaniæ appellationes vſitatiores ac tritiores ſunt. Quas quod quidam inde natas putant, quoniam gens noſtra germanè, hoc eſt fraternè vtrãque

que fortunam partiretur, & (quod Cæſar memoriæ prodidit) per alternos foris arma tractaret, domi agros coleret, vxores liberosq́ curaret: & quod Strabo lib. 7. quòd eſſent Gallis forma, victu, moribus ſimiles, vt eos illorum eſſe quaſi fratres Romani oſtenderent, nomen Germanorum indidiſſe ſcribit, hæc ego refellere nolo, eſt enim certiſsimum à Romanis ita appellatos, antequam ipſi ſe Germanos appellarent: & non rarò fit, vt vna vox vel in eadẽ, vel diuerſis in linguis diuerſas cohibeat notiones. Germania igitur vocem quoq́ noſtratem eſſe duco, de qua opinione me nemo depellet. C. Et ego ita faueo huic ſententiæ, vt etiamſi vera non eſſet, mihi tamen eam perſuaderi velim. A. Ego facillimè patior ne in mentem quidem mihi quidquam contra venire. Rectè tu quidem de iſtis nominibus Godefride: Teutonum & Teutoniæ voces vnde promanarint ſcire percupimus: nam & hæ nobis patriæq́ noſtræ frequẽter tribuuntur. G. Tuiſconem aiunt poſt illud notiſſimum orbis terrarum diluuium à Noe ex Arezia vxore ſuſceptum, & natu iam grandem ad Rhenum à patre amandatum, vt ea loca neſcio quouſque occupata, ditione teneret. Inde genti & regioni nomen ab eo impoſitum. Veruntamen Tuiſcones potius ab illo nominaremur (vt lingua noſtra appellamur reuera: nam Teutſch, & Teutſchlandt hanc habent originem) & Germania nuncuparetur Tuiſconia. A Teutone igitur, qui proximè poſt Tuiſconem Germanis cum imperio præfuiſſe traditur, hæc nomina detorta & inflexa credibilius apparet. A Principibus porrò, ac ducibus popu-

populorum in terras alias atq; alias rerum fortunarumq́; ſuarum ſedes transferentium, populis deinde ipſis manſiſſe appellationem certum eſt: vt Francia & Franci à Franco dicti ſunt, Italia & Itali ab Italo. Teſtis Virgilius.

Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atq; vbere glebæ.
Oenotrij coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.

Eandem Oenotriam ab Oenotro Sabinorum rege vocatam ex Varrone docet Seruius. A. Quandoquidem inſperantibus nobis, mihi quidem certè, attamen valde vtriq; iam pridem optanti contigit, vt in hunc ſermonem delaberere, & de laudibus patriæ communis (quod tibi omnino fixum eſſe coniecto) ab iſto exorſu apto ſanè, & congruenti orationem pertexeres, ſcito te ad epulas huius diſputationis tuæ homines auidos recipere. Quos ſi etiam ita acceperis, vt reliquiarum potius ſit aliquid, quam eoſdem feras non ſatiatos diſcedere, magnam profectò cùm tibi, tum huic diei gratiam habituri ſumus. G. Conabor id quidem, vt vos iſtis epulis ſaturatos dimittam Arnulphe: quanquam eſt perdifficile, omnium quę videris, lectitaris, audiueris, in vnoquolibet genere, ne dicam in omnibus, poſſe recordari. Quid autem vberius, copioſius, abundantius, addo etiam, magnificentius, quam de Germania diſſerere? C. Non petimus, nec appetimus tantum: iis quæ in præſentia occurrent (& multa ſine dubio, quoniam ea memoria es, occurrent) contenti erimus, nec plus ſcire auemus, quam quantulumcunq; tu didiciſti.

ſti.

ſti. Hæc ipſa quippe ſatietatem, de qua Arnulphus verba fecit, citra ſatietatem, hoc eſt citra tædium atq; faſtidium nobis allatura confidimus. Verùm, niſi cum moleſtia tua fiat, prius vnum mihi ζήτημα perſolue, quàm vltra progrediare. G. Pone. C. Quod iuxta mecum noſti, auctoritatem & fidem Iulius Cæſar, Cornelius Tacitus, Liuius, & alij rerum Romanarum explicatores multam obtinent: Seneca item philoſophus: à quibus Germaniam deſcribi videmus ſyluis horridam, paludibus infœcundam, cælo aſperam, cultu conſpectuq; triſtem. Alicubi nimis humidam, alicubi ventoſam, frugiferarum arborum, & omnis culturæ impatientem. Pecoribus abundantem quidem, ſed improceris, & armento parum valido. Carentem auro & argento, homines vagantes incertis ſedibus perennes hyemes, ſolum ſterile, nullas ædes materiatas, tantummodo caſas & tuguria è culmis & frondibus. Cubare noſtros quà nox coegerit, ſub arboribus, in ſpeluncis, in foueis. Incedere nudos, ferarum duntaxat pellibus coopertos, venationibus victum tolerare. Quid tibi iſta videntur Godefride? potéſtne fælix & beata cenſeri regio, quæ quidem ſit eiuſmodi? Poteríſne tu quidquam de Germaniæ fertilitate, cultu, ciuitatibus, moribus, virtutibus, artibus, ſapientiæ ſtudiis, fortitudine bellica, nobilitate, hominum frequentia, inuentis, ſalubritate, rerum omnium copia dicere, ſi talem eam, nempe tam deſertam, barbaram, agreſtem, incultam, horridiorem Thracia, immaniorem Scythia eſſe concedas? G. Eſt quomodo reſpondeamus Caſtule. C. Auritum me facio. G. Quod
de

de Athenienſibus & Romanis principio Coniurationis Salluſtius, idem ego , totidemq́ vocibus de Romanis & Germanis pronuntiari poſſe confirmo. Athenienſium res geſtæ, inquit, ſicuti ego exiſtimo , ſatis amplæ magnificæq́ fuerunt : verùm aliquanto minores tamen , quam fama feruntur : ſed quia prouenere ibi magna ſcriptorũ ingenia , per terrarum orbem Athenienſium facta pro maximis celebrantur. Ita eorum qui ea fecere virtus, tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere præclara ingenia. At pop. Rom. nunquam ea copia fuit: quia prudentiſsimus quiſq; negotioſus maximè erat. Ingenium nemo ſine corpore exercebat , optimus quiſq; facere quàm dicere , ſua ab aliis benefacta laudari, quàm ipſe aliorum narrare malebat. Hactenus ille. Queritur deeſſe ſuis, in quo abundent Græci. At quanto ſatius eſt , nos queri iſto modo ? Non defuerunt ante Criſpum, qui Romanam Rempub. litteris illuſtrarent , etiamſi tam diſertè, compoſitè , peritè , ſcienterq́; vt ille, præſtare id nequiuerũt. Eo autem è viuis ſublato , plures extiterunt , vſq; ad hanc ætatem, qui rerum geſtarum memoriæ principis terrarum populi (vtar enim verbis Liuianis) pro virili parte conſuluerunt, easq́ florentiſsima quadã eloquentia extulerunt. Nobis perdiu ſcriptores nulli extiterunt , ob eaſdem fere cauſſas , ob quas Romanis nullos fuiſſe prædicauit Salluſtius. Qui autem noſtro, & ſuperioribus aliquot ſæculis ad res Germanicas poſteritati commẽdandas ſe applicauerunt , vnam videntur hiſtoriæ laudem exiſtimaſſe , non eſſe mendacem: nulla ſiquidem ornamenta dicen-

di, nullum artificium ad ſcribendum adhibuerunt, vt narratores tantummodo, non etiam exornatores eſſent, & ſatis haberent, ſi, quod dicerent intelligeretur, verúmque crederetur. Vbi in hiſtoriis noſtris ille tractus orationis lenis & æquabilis? vbi ille leuis ac dulcis ſonus? vbi ille flos? rerum vbertas, ſententiarum varietas, verborum compoſitio, & vt omnia vno complectar verbo, tam clara facundia, quæ in Græcis Romaníſque ſuſpicitur? Non ita demum perſcriptæ ſunt res geſtæ maiorum noſtrorum, vt ſcribendas eſſe præcepit M. Tullius, quo loco oratoris eſſe munus oſtendit, hiſtoriam ſcribere. Itaq; iacuerunt, & hodie propemodum in tenebris & ſilentio iacent res Germanicæ, quia tametſi litteras habent, non habent tamen lumen litterarum, quo conuiſantur penitus, & tantæ quantæ ſunt cognoſcantur. Etenim quod Horatius ad poëtarum dignitatem exaggerandam cantauit,

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, ſed omnes illacrymabiles
Vrgentur, ignotiq; longa
Nocte, carent quia vate ſacro.

hoc verius & iuſtius de hiſtoricis licuiſſet, qui non fabuloſa & commentitia, ſed certa & indubitata ſcribunt: & hiſtoria, non poëtica eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis. Veteres illi noſtra vix attigerũt, aut etiam malignè extenuarunt, ac depreſſerunt. Addamus & iſtud, non fuiſſe qui ſupra nominabantur Germanos, & vt ait ille in Trinummo, neque oculis neque pedibus ſuis vnquam vſurpauiſſe Ger-

ſe Germaniam: narraſſe autem, quæ auditione accepiſſent ab iis, qui ipſimet ſolos limites, & extrema luſtrauerant, interiora penitus neſciebant. Quoniam porro fines videbant informes, dumoſos, aſperos, cælo triſtiores, aſpectu iniucundos, talem eſſe vniuerſam regionem nimium inconſultò ſtatuerunt, & temerè affirmarunt. C. Sic te reſponſurum mens mea diuinabat. Illud nihilominus non poſsis, credo, non fateri: ſi omnes gentes, omniáque loca conſiderentur, quæ Germaniæ Germanorumque nomen priſcis temporibus geſſerunt, & in quibus illæ tot migrationibus conſederunt, nec ipſas adeo cultas, nec terras adeo fertiles, nec cælum adeo clemens vbique fuiſſe. Quantum enim ſoli quinquaginta gentes (quot ſcilicet in Germanis numerabantur) occupaſſe credimus? G. Fatebor verò. Sed illi ſcriptores de tota Germania generatim ita memorant, quod nobis ferendum non eſt, qui de Germania ferme ad communem & eruditorum etiam opinionem accommodatè loquimur, eam in ſuperiorem & inferiorem diſtribuentes, & vtrique ſuas prouincias attribuentes. A. Quam tu ſuperiorem vocas? G. Quæ ab alpibus eſt vicinior, in qua ſuntBoiaria, Auſtria, Stiria, Atheſis, Rhetia, Heluetia, Sueuia, Alſatia, Rheni tractus vſque ad Moguntiam. C. Quam inferiorem? G. Franconiam, Haſsiam, Turingiam, Boemiam (nam & hæc Germaniæ pars eſt) Miſniam, Marchiam, Sileſiam, Pruſsiam, Pomeraniam, Liuoniam, Saxoniam, Daniam, VVeſtphaliam, Friſiam, Holandiam, Selandiam, Geldriam, Brabantiam, Lotharingiam, &c. Iam illa diſtributio

Germaniæ in principatus, Epiſcopatus, Comitatus, Satrapias, Toparchias, Abbatias recentior eſt. Germania ergo, vt hinc potiſsimum laudationis trahatur initium, amœniſsima, cultiſsima, fructuoſiſsima, rebus omnibus præcellentiſsima eſt, quæ vel ad vſum vitæ requiruntur, vel aliqua in laude omnium ſuffragiis ſententiiſq́; ponuntur. Quî hoc intelligi poteſt? Facillimè. Poſita eſt ſub cælo mitiore, vt nec frigore nimio rigeat, nec vratur calore: quæ duæ res faciunt, vt parum habitabiles, parumq́; frequentes ſint oræ illæ, in quibus dominantur ac ſæuiunt. Noſtra autem regio populorum hominumq́; propter cæli clementiam ac ſalubritatem quam dixi ditiſsima eſt, & venenatis beſtiis, quæ ex immoderatis caloribus procreantur, quibus etiam fruges vitiantur, propemodnm caret: nec alia progignit, ex quorum vſu pernicies humanæ vitæ comparetur. Licet ambulare milliaribus multis per viridantia & florifera prata, ꝑ quæ fluitant rauco cum murmure ſtrepitantes riuuli, per opaca nemora, per vmbroſas ſyluas, per frondoſas valles. Occurrunt tot irrigui, & perquam feraces horti, colles aprici, montes excelſi, nobiliſsimi amnes, liquidiſsimi fontes, thermæ ſaluberrimæ. Quid dicam de tam multis, vel potius innumerabilibus oppidis, de florentiſsimis, pulcherrimis, ampliſsimisq́; vrbibus, de caſtellis, de vicis, de arcibus montanis & campeſtribus, quibus, mirum dictu, quantopere ornetur & illuſtretur Germania. Nempla haud ſcio an vſpiam aut plura, aut magnificentiora viſantur: quod quidem mihi etiam ad amœnitatem ſplendoremq́; patriæ noſtræ

videtur

videtur pertinere. Quà de cultu, non facilè noſtri reliquis gentibus concedēt. Germanorum mores candidi, nullaq́; fraude ac maleuolentia ſuffuſi, ſimplices, ingenui, ſeiuncti procul ab omni fuco, malitia, ſuſpicione, diffidentia, mutabilitate: vt cum Germano tanquam cum fratre, ſinè metu, fidenter & ſecurè negotium tuum agere, & cum illo contrahere verſariq́; in quacunque demum cauſa poſsis. Non eſt Germanorum aliud clauſum in pectore, aliud promptum in lingua habere, amicitias, inimicitias non ex re, ſed ex commodo æſtimare, magiſq́; vultum quam ingenium bonum habere, quæ leguntur apud Salluſtium. Non aliud ſtantes, aliud ſedentes loqui, & ex eodem ore calidum ac frigidum efflare, fingere, circumſcribere, decipere, cuiuſlibet rei ſimulatores & diſsimulatores eſſe, ad ſe aliena malis artibus auocare, mille vias conficiendæ pecuniæ noſſe: hæc, inquam, & quæ eodem referuntur, noſtrorum hominum nequaquam ſunt, quibus nihil æquè charum ſemper fuit, vt dictorum conuentorumq́; conſtantia, vt veritas, vt fides, vt ingenuitas, vt ſinceritas, & neque ſine prudentia ſimplicitas, ne, quod procliue eſt, euaderet miſeranda ſtoliditas: neque ſine ſimplicitate prudentia, ne fieret inuiſa calliditas. Iam affabilitas & coniuncta cum grauitate ſermonis comitas tanta eſt in noſtris, quanta maior apud nullam gentem inueniatur. Cum obuij fiunt, cum adeunt, cum recedunt copulantur dexteras, amiciſsimè conſalutant, rogitant beneuolè quos nouerunt, vt valeant, quid agant, quid rerum gerant, verbis honorificis, & humanitate

plenis etiam hoſpites alloquuntur, errantibus comiter monſtrant viam, prolixè patienterq́ue audiunt, placidè & placatè reſpondent, ſeſeq́ue ad omnem facilitatem, lenitatem, manſuetudinem in congreſsibus, & in omni actionum negotiorumq́ue communicatione generatos declarant. Non ita in iras & furores ſe effundunt, vt triſtes illos fluctus in pectore non queant capere: nec ſi quando iraſcuntur, ſunt prorſus implacabiles, & odia capitalia ſuſcipiunt, ſibi inſidias paran̄t, mutuas clades conciliant, & quæcunque quacunque ratione poſſunt incommoda machinantur: longiſsime ab illis abeſt hæc morum vitioſitas: verbo tantum appellati, dant ſe ad ignoſcendum, præteritarumq́ue iniuriarum memoriam omnem ſibi ex animis non ſolum deleri, verum etiam exuri patiuntur, amici fideliores, maioresq́ue poſt offenſionē quam prius. Hæc ſingularis & diuina virtus eſt, dare veniam promptè iis qui læſerunt, magisq́ue de gratia & beneficiis impertiendis, quam de pœna repoſcenda cogitare. Miſericordia commoueri in alienis malis, & accurrere ad ferendum auxilium, meminiſſéque fortunam eſſe communem, quia conditio communis eſt, genti noſtræ probè vſitatum non ignoratis. Ex quo illa in egentes annua, ſemeſtris, quadrimeſtris, trimeſtris, menſtrua, hebdomadaria, quotidiana multorum beneficentia. Hinc in ſingulis vrbibus, & in pleriſque plura etiam xenodochia & noſocomia conſtructa, vbi de collatitia pecunia, inſtitutiſque vectigalibus aluntur, & à morbis curantur, quibus vltima egeſtate oppreſſis, vnde ſumptum tolerent, non ſuppeditat. In adue-

aduenas quoque & peregrinos liberales & hoſpitales ſe prębent, quod in ſcriptis reliquit Cornelius Tacitus. Conuictibus ait & hoſpitiis non alia gens effuſius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur. Et Cæſar. Hoſpites violare fas non putant: qui quaque de cauſſa ad eos venerunt, ab iniuria prohibent, ſanctosq́ habent, iis omnium domus patent, victusq́ communicatur. Venerearum voluptatum illecebræ Germanos haud ita irretiunt atque trahunt, quos iam olim vna vxore ſingulos contentos fuiſſe ſcriptum legimus, & rara audita in tam numeroſa gente adulteria. Siquidem mulier adulterij conuicta, reſectis capillis, nudata coram propinquis à marito ex ędibus exigebatur, totoq́ vico in conſpectu hominum verberabatur. Profligatę autem pudicitiæ nulla erat venia, non ætas, non forma, non diuitiæ corruptis connubium conciliare poterant. Intra viceſimum annum, narrat Cæſar, fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſsimis rebus ducebant. Nec virginum matrimonia properabantur, vt validior eſſet ſoboles. Fœminæ quidem noſtræ mollitiem illam, vnde mulieres nomen adeptæ ſunt, neſcire videntur: quarum pectus maſculum facilius voluptates, quæ ex corporum complexibus percipiuntur, contemnit. Cuius virilitatis animíque imperterriti illud indicium permagnum eſt, quod arma pro patria ipſæ quoq; ſumpſiſſe, pugnámque inſtauraſſe leguntur. Dotem verò non aliam ad maritum afferebant, quam equum infrænatum, & ſcutum, & frameam, vt Tacitus auctor eſt. At fortaſſe à litteris abhorrẽtes

ſunt Germani, oderunt ſcientias, ſtudiiſque *liberalibus* perpetuum & internecinum bellum indixerunt. Armis nimirum & caſtris aſueta gens, iuuentutem ſuam ad magiſtros commeare, ſcholas & gymnaſia obire, libris adhæreſcere, ab omni alia occupatione vacare, & quodammodo in molli otio tabeſcere pati nequit. Quare nulli vſpiam eruditorum cœtus, nullæ bibliothecæ, nulla quaſi doctrinarum diuerſoria & officinæ. Quid ſint artes ingenuę neſciunt: nomina earum auribus nunquam hauſerunt. Ignota prorſus illis Theologia, Philoſophia, Iuriſprudentia, Medicina, Oratoria, Matheſis, Poëtica, & quæ Humanitatis appellatione intelliguntur. Nec tenuem quidem famam acceperunt de Platone, Ariſtotele, Demoſthene, Cicerone, Homero, Virgilio. Latinè, græcè, hebraicè haud norunt. Prô deum immortalem, quam vberem locum ad dicendum attigimus, ſi modo hæc diſputatio non apud nos, & hoc tempore, ſed aliâs apud alios, apud remotum aliquem populum, quem Germanorum decora fugerent, mihi habenda eſſet. Quid? an vel Italia, vel Gallia, vel Hiſpania, vel Britannia ſe Germaniæ in iſto laudis curriculo anteferre audebit? Nulla profectò Theologię pars eſt, in qua excolenda & illuſtranda noſtrorum hominum induſtria ſeſe non exercuerit. Diuinam quidem ſcripturam adeo fæliciter, eruditè, copioſè, luculenterq́ explanarunt, vt cum omnium nō ſolum fructu, verum etiam voluptate & admiratione legantur. Tripartitam quoque philoſophiam quantopere coluerint, & quam in ea diſcenda, ſcriptisq́ propaganda occupati ſemper

per & ſint & fuerint, notius eſt, quam vt à me commemorandum probandúmque videatur. Commentarij rerum ciuilium, medicarum, mathematicarum, à noſtris profecti ſanè innumeri : quos norunt, & laudant, qui iiſdem litteris ſtudium ſuum dicauerunt. In earum diſciplinarum cultu tractationeq́, quibus ad Humanitatem inſtituimur, cui tandem prouinciæ principatum cōcedit? Quæ diſciplinæ cùm ſint politiſsimæ, ſuauiſsimæ, & nemini ſe impertiant, qui clementi quadam & ab omni feritate aliena natura non ſit, emolliant etiam, & mitigent, ſi quam paulò agreſtiorem duriorémque adeptæ ſint, quis Germanos non politiſsimos, & ad omnem morum ſuauitatē accommodatiſsimos arbitrabitur? Non eſt cur quiſpiam mihi Manutios, Sigonios, Victorios, Picos, Pontanos, Politianos, Maioragios cantet, quos in oculis fero : non enim ſingulos cum ſingulis, ſed regiones cum regione in hoc genere laudis comparo. Magnam illi ſtudiis iſtis minus reconditis, acutis tamen dignitatem pepererunt: ſed ſi quis amplitudinem & velut vniuerſum ambitum varietatémque noſtrarum literarum conſideret, quamq́ multi apud nos in omnibus omni ſæculo, quam non multi apud alias gentes in vno aliquo operam ſuam otiúmque conſumpſerint, facilè iudicabit, nos multis partibus præſtare. Eſtne vlla in terris regio in qua trium principum linguarum, quibus omnes diuinæ humanæq́ ſapientiæ fontes continentur, tam diligenter & accuratè tradatur cognitio? De ſolis Grammaticis exercitum non ſpernēdum poſſemus conficere, quem vel Xerxianis co-

piis opponeremus. Vbi tot poëtæ, tot oratores, tot hiſtorici, tot denique philologi, hoc eſt, elegantiorum diſciplinarum cupidi? M. Antonius Muretus, homo elegantiſsimi ingenij, plurimarúmque literarum, quique plus dimidium ætatis ſuæ in Italia contriuit, & exceſsit ſexagenarius, audite obſecro, quid de Germanis & Polonis ſentiat, qualem eis laudem quà liberaliorum artiũ, quà cultus & humanitatis concedat. In epiſtola igitur, qua Paulo Sacrato Ferrarienſi narrat, quam honorifico mineruali, ſeu ſtipendio à Stephano Rege Poloniæ Cracouiam ad Academiam, quam Rex ille ad immortalitatis memoriam conſecrandus nouam inſtituere parabat, inuitatus eſſet, & ſe eo proficiſci voluiſſe docuiſſet, ſubiungit iſta ad verbum. *Quod autem quidam, qui deterrere me cuperent, clamabant gentes illas feras ac babaras eſſe: interdum mihi riſum, interdum ſtomachũ mouebãt. Magna mihi, Sacrate, cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus vſus, magna neceſsitudo fuit. Semper eos expertus ſum bonos viros, rectos, ſimplices, apertos, humaniſsimos praterea, & prope omnes eo vita cultu, ac munditia, qua ad elegantiam potius, quã ad vllam barbariem accederet. Nuga iſta ſunt hominum eos qui adulari, & fallere, & aliud loqui, aliud cogitare neſciunt, barbaros vocantium. Vtinam nos eo modo barbari eſſemus. Vtri verò barbariores ſunt: nati in media Italia, quorum vix centeſimum quemque reperias, qui latinè, aut gracè loqui ſciat, aut literas amet: an Germani ac Poloni, quorum permulti & earum linguarum vtramq; perfectiſsimè callent, & ita literas ac liberales diſciplinas amant, vt in eis tempus omne conſumant? Olim illi fortaſsis aſperi ac barbari fuerant: hoc quidem ſeculo, vercor ne ad nos barbaries, ad illos cultus & ſplendor*

vita,

vita & eruditio atque humanitas, mutatis ſedibus commigrarint. A. Hui qualem plagam Italis Muretus? quale præconium Germanis? Quis huic teſti non credat, cum ſit omni exceptione maior, & primos in literis ordines ducat? G. Nec illud non cum ſumma gloria noſtrę gentis dictum eſt, quod dixit in oratione, quam ad diſcipulos habuit epiſtolas ad Atticum interpretaturus. C. Qualenam? quæſo te. G. *Doleo igitur, & indignor, cum, quæ laus noſtra ac patrum memoria, propria, vt dixi, Italorum fuit, vt ſoli ex omnibus latina lingua peritè ac ſcienter vterentur, eam nunc ita obſoleuiſſe ac propemodum euanuiſſe video, vix vt iam tota Italia pauci quidam ſenes, qui eam vtcumq; ſuſtineant reperiantur. Interea exteræ nationes, & vt vulgò in Italia vocantur, barbaræ, hanc poſſeſſionem gloriæ, tanquam à vobis pro derelicta habitam, occuparunt: tamque non obſcurè latinæ linguæ vſum & intelligentiam migraſſe ad ſe, relicta Italia, gloriātur.* A. Hæccine ille? G. Et quidem in ipſa Italia, apud Italos. Iam illud ecquid notaſtis, quod ait, nos vulgò ibidem vocari barbaros? Videte quomodo contemnamur. Interim tibi gratię Murete apud ſuperos agenti, qui à veritate ſtare voluiſti. Teſtantur amores noſtrorum literarios Academię quas frequētes habemus, in Bauaria. Briſgoia, VVirtembergia, Franconia, Miſnia, Saxonia, Turingia, Auſtria, Sueuia, ad Rhenum, in Brabantia, & aliis in prouinciis, quę haud minus, forte etiā magis quam alibi diſcentiū numero, & Profeſſorum copia florent. Cum iſto amore ſapientiæ religionis quoq; accerrimus cultus conſociatus, nihilque noſtris ſanctimonia vitæ & pietate antiquius fuit. Quarum rerum quanquam horribile velut naufra-

naufragium factum eſt, poſtquam Lutherus,& ſimilia portenta Eccleſiam Catholicam impiorum dogmatum deteſtabilibus libris tanquam venenatis telis appetiuerunt, & ad defectionem mortales infinitos ſollicitarunt atque impulerunt, vt cateruas magnas ſecum ad inferos abducerent: nihilominus vſque ad hanc diem locis pluribus eæ inuiolatè ſanctéque cuſtodiuntur, & ſe poſteri adhuc bonorum religioſorũmqe parentum bonos & religioſos nepotes argumentis quotidianis probant. Quam pulchra & auguſta, quam diuina Germaniæ facies ante annos proximos octoginta, centum, & ſupra? De mandatis Dei, vt quæ ſeruari neutiquam poſſent,negligendis nihildum ſciebatur. Nondum emerſerant, qui docerent irridere ieiunia, deſignare flagitia, negare ſacramenta, perpetrare ſacrilegia, euertere templa, occidere ſacerdotes, conſtuprare virgines, contemnere magiſtratus, vitam viuere beſtiarum magis quam hominum, omniúmque futurorum ſuppliciorum metu liberam, ac cælum ſibi Deo volente nolente pollicentem. O tempora, ô mores. Vbi iam tot tamúmque opulenti Epiſcopatus? vbi monaſteria plurima, in quibus qui noctes atque dies hymnos Deo canerent à maioribus noſtris alebantur liberaliſsimè, donatis tot fundis, villis, prædiis, vineis, copiis omnibus? Fatebuntur vel inuiti,qui res Germanicas legerunt, nuſquam æquè amplos, diuites Epiſcopatus,nuſquam,tam multa præſertim, penſionibus tam largis inſtructa fuiſſe monaſteria,vt apud noſtrates. Hoc Germanorum eximiam, & omnium linguis celebrandam pietatem

tem apertiſsimè declarat: vt illud etiam, quod ex ea tantus numerus vtriuſque ſexus hominum in cælum migrauit, vt ne hoc quidem ornamentum deſideremus. Nobilitatis Germanicæ frequentiam quæ ſit hodie, ſcitis. Olim quoque tanta fuit illuſtrium ſtrenuorúmque hominum in ea multitudo, vt per reliquum orbem coloniæ nobilitatis inde ſint deductæ: nec vlla propemodum inſignis & clara familia in Gallia, Italia, Hiſpania extet, quæ ſi ſurſum ad primos auctores ſuos aſcendat, non ſe inueniat è Germania, tanquam è ſeminario ſeu Oceano quodam præcipuas Europæ prouincias nobilitatis ſuæ tanquam fluminibus inundante profectam. Quod ſi nobilitatem parit virtus, quæ fuit vnquam vlla in gente virtus tanta? quæ caſtior religio? quæ incorruptior iuſtitia? quæ conſtantior fides? quæ robuſtior fortitudo? quæ ſpectatior multis magníſque in rebus integritas? quæ beneficentior liberalitas? quæ ſincerior humanitas? Sin autem res præclarè geſtæ eam conciliant, quæ natio rerum geſtarum amplitudine & multitudine ſe noſtræ Germaniæ prætulerit? Si antiquitas, nulla gens noſtra vetuſtior: in qua vna, & ea percelebris vrbs nominatur, quæ ante Chriſtum natum duobus annorum millibus extiterit, cum ante eiuſdem ortum Roma condita ſit, Romaniq; initium habuerint annis non plus quinquaginta ſupra ſeptingentos. Quid narrem, quam variis artibus ad vſum vitæ repertis, quæ mechanicæ dicuntur, vniuerſis terris Germania antecellat? Nihil prope, in fabrilibus inprimis, videas apud alios, quod à nobis non manauerit. Valemus in architectura,

ctura, quod tam multa ædificia cuiuſque generis & ad vſum idonea, & ad perpetuitatem firma, & ad amœnitatem gratiamq́ue concinnata oſtendunt. In pictura non eſt nullum nomen pictorum noſtrorum: non quidem eorum qui nunc ſunt, ſed qui aliquando fuerunt: quorum tabulæ etiam in longinquas prouincias perlatæ, magnóque venditæ feruntur. In plaſtice, operibúſque è luto & argilla fingendis, noſtri ſunt admirabiles. Perinde vt in aurificio, in horologiis, in textura, in arcularia, in tapetiaria, in fabrica feraria, in aliis. Addo typographicam & bombardariam, generi humano vtiliſsimas artes, quarum inuentio Germanorum eſt. C. De iſtis duobus inuentis audire perlubet, narra obſecro. G. Anno à puerpera Virgine 1440. Friderico III. Imp. Ioannes Gutenbergius equeſtri nobilitate vir, Moguntiæ rationem æneis typis ſcribendi excogitauit. Quæ à paruis ducta initiis, eo creuit humani ingenij ſollertia, vt ad ſummam perfectionem breui tempore acceſſerit. Diuinum vtique & admiratione digniſsimum inuentum. Vix enim credi poteſt, vno die, vnum hominem tantum formare litterarum, quantum vel celerrimus ſcriba duobus annis vix poſsit. Perierant ſtudia, & noſtris præſertim ſæculis, quibus ventri & pecuniæ ſtudetur, nulla futura erant, ſi Deus ſua nobis prouidentia per Germanum hominem non ſuccurriſſet. Iam pridem cœptæ erant vilipendi artes liberales, peſſundabantur ſcripta eruditorum, doctrina, niſi apud pauciſsimos, hoſpitium nuſquam reperiebat. At poſtquam formis deſcribi volumina & diſſeminari viderunt morta-

les, inuaſit eos cupido legendi, & eadem via nomen ſuum ad poſteros transmittendi. Mox auctæ diſciplinæ, omnium prope gentium res denuo natæ, & quod penes paucos erat, atq; in latebris conditum ignoratumq́; iacebat, beneficio typorum cum genere humano vniuerſo communicatum eſt. De bombarda vultíſne pauca? A. Nos verò. G. A ſonitu & velut tonitruo quod edit, illi hæc nomenclatio. Inuentor eius Bertholdus Schwartz/ anno Chriſti 1380. aut, ex aliorum ſententia, 1354. Bombarda longè plus valet, quam illi Romanorum arietes, baliſtæ, vineæ, catapultæ, quàm Parthorum ſagittæ, ſiue defendere, ſiue offendere & oppugnare inſtituas. Poſt cuius inuentionem illa quæ recenſui, & alia inſtrumenta bellica paruo in honore fuerunt, iamq́; omnino euanuerunt. Poteſt vituperari bombardarum vſus, poteſt etiam laudari, vt gladius, vt vinum, vt ſimilia: quæ ſi bene vtaris bona, ſi malè, mala ſunt. Et quoniam natura nobis non dedit dentes vt canibus, non cornua vt bobus: neceſſe eſt, vt aliunde quæramus, quibus nos contra inimicorum impetus, vitæq́; ac fortunarum inſidiatores tueamur. Quod ſi animantes illæ rabioſæ fiant, tum optandum ſit, vt dentibus & cornibus careant. Sic optandum eſt, ne homines amentia & ſcelere efferati habeant, quo alios queant lædere, & è medio tollere. Non ergo fortiſsimi modo bellatores, ſed etiã bellicarum machinarum ingenioſiſsimi inuentores ſunt Germani. C. Miror te in laudibus Germanorum militarem eorundem virtutem ſcientiamq́; omiſiſſe. Obliuione factum non puto: aliud fortaſſe conſi-

conſilium tuum fuit. G. Me huius tantæ, tam glorioſæ rei, quæq́ vna Germanis immortalitatem dedit obliuiſci? Dedita opera à cæteris ſeparaui hoc decus, vt cum de eo ſeorſim diſſererem, eius magnitudo atque præſtantia liquidius perſpiceretur. A. Prudenter hucuſque diſtuliſti, & nos perquā cupidi ſumus te vltra audiendi. G. Quod Martē & Herculē potiſsimùm maiores noſtri pro diis coluerūt, declarat hoc nihil aliud, quā bellicæ virtutis & glorię ſtudiū: militaria enim numina à militari gente non iniurià colebantur. Quam quidem virtutē prædicare etiā exteri, & æmuli coacti ſunt. Nemo vnquā, ſcribit Tacitus, cum Germanis bellum geſsit, quem non pœnituerit, quiq́ non plus incommodorū, quam commodi acceperit. Apud vicinos eorum huiuſmodi prouerbia iactabantur. Qui vult infæliciter pugnare, Germanos adoriatur. Qui verberibus laniari vult, cum Germanis contendat. Sunt hæc inſignia teſtimonia quantum ſupra cæteras gentes Germani fortitudine, & animi magnitudine contra hoſtiles incurſus impreſsionéſque valuerint. At longè inſignius illi, & ad celebritatem nominis præſtantius, quod Imperatores tam multi eos ſubiicere ſub Romanum imperium, ac de illis triumphare fruſtra laborauerunt. Nam quod Cic. in Philipp. de Romanis, idem ego veriſsimè de Germanis. Aliæ nationes ſeruitutem pati poſsunt: populi Germanici propria eſt libertas. Et quod apud Liuium Mutius Scæuola de ſuis: Et facere & pati fortia Germanicum eſt. Totus orbis ante ſub iugum mitti debuit, quam Germania domaretur: in qua deuincenda, peni-

penitúſque in poteſtatem redigenda, ducenti & decem anni conſumpti ſunt. Breui tempore, non magno negotio, mediocribus iacturis perdomitæ ſubactæqúe Hiſpania, Gallia, Britannia, Græcia, Aſia, Macedonia, AEgyptus, aliaq́ regna: at Germaniam ſubegiſſe fuit longiſsimi tẽporis, plurimi negotij, plurimi ſanguinis. Nec ſine cauſa Imperatores illi, Germanici cognomentũ tantopere eſuriẽrunt, & omnibus titulis ſuis, tanquã honorificentiſsimũ antetulerunt. Quin Domitianus & Nerua reliquis repudiatis, quos ſenatus deferebat, hunc ſolum retinuerunt. Tanti, inquam, non duxerunt, ſe cognominari Aſiaticos, Armenicos, Parthicos. Perſicos, Patres patriæ, Pios, Fœlices, Auguſtos, quanti Germanicos. Nam quò hoſtis potentior. animoſior, inſuperabilior, eo victor habetur clarior. Nihil autem poterat Germanis addi: erant ad gerendum bellum reſiſtendúmque omni ex parte inſtructiſsimi ac paratiſsimi. Omitto dicere de Iulio, qui ipſemet res ſuas, Germanorumq́; virtutem commentariis illis ſuis quam venuſtiſsimis eſt perſecutus. Auguſtus ſucceſſor eius Tiberium & Druſum priuignos ad debellandos Germanos miſit. Subacta quidem pars aliqua, quæ tamen Druſo ex vulnere decedente, ſtatim defecit: cum interim vicini haud quieſcerent, ſed in Romanorum fines prædatum excurrerent, vt illi perpetuas excubias agere cõpellerentur. Miſit deinde idem Auguſtus Quintilium Varum cum exercitu ingenti, qui cum tribus legionibus, legatis & auxiliis omnibus cæſus eſt, incertum vbi, certum tamen, in Germania. Hac clade nuntiata, ſic conſternatum

ferunt Auguſtum, vt per continuos menſes barba capilloque ſummiſſo, caput interdum parietibus illideret, cum his vocibus, quas ab eo dolor animi exprimebat: Quintili Vari, redde legiones: & diem illius tam infælicis pugnæ quotannis mœſtus ageret. Miſſus eſt Veſpaſianus à Claudio, qui triginta & duobus præliis totum fere exercitum perdidit. Domitianus eiuſdem Veſpaſiani filius etiam parum proſpera fortuna vſus, nihil contra eos memorabile geſsit. Aurelius, & Alexander auxilium à Germanis petiuere: coactiq; ſunt omnia præſidia ex oppidis Germanicis deducere, & nationem noſtram æquis conditionibus in amicitiam recipere. Inuaſit eoſdem Traianus, qui cum armis nihil ſe proficere animaduerteret, ad manſuetudinem, humanitatem, iuſtitiam, liberalitatem confugit, quibus rebus eos facilè expugnauit. Vicit humanitas & beneuolentia, quos nulla vis antea vicerat. Tales ſunt Germani. Ferro ſuperari non poſſunt, humanitate poſſunt. Antoninus cognomento Pius Marcomanos deuicit, ſed adhuc multa vincenda ſupererant huic victori. Hic etiam, quia miti eſſet ingenio, Germanis ad Rhenum, & Sueuis obedientibus eſt vſus. Porro Marcus Antonius Verus longinquo bello ærarium exhauſit. Prætermitto prudens Commodos, Pertinaces, Maximinos, Aurelianos, Decios, qui cruentas admodum victorias, nec magnas, nec frequentes retulerunt. Mouerunt in eos quoque Iulianus, Valentinianus, Gratianus: veruntamen ſic læſerunt, vt ipſi vehementer læſi, afflictique abierint. Sed tum nullus erat Germanus, qui gentis ſuæ facta
egre-

egregia ad poſteritatem literis mandaret. Scripſerunt de nobis aduerſarij & hoſtes noſtri, falſa vtiq; pro veris frequenter, & ſua quidem extollentes nimium, aliena deprimentes: vt eſt humanum ingenium, fauere domeſticis, odiſſe exteros. Verùm de hac calamitate ſupra queſtus ſum. Nec Reges potentiſsimos Germani formidarunt. Darius & Cyrus Aſiæ Reges maximi, traiecto Danubio Germanos armis appetere non ſunt auſi. Lyſimachus item Rex cum Danubium copiis ingentibus traiecisſet, à Germanis victus & captus eſt. Vſque hodie quis Princeps, quis Rex, quæ Reſpub. bellum ſuſcipit, vt à noſtris auxilia non accerſat? quod bellum Germanis adhuc caruit? Vna Heluetiorum gens largiſsimam copiam ad orationem quamuis longam largiretur. Adeo ſeſe orbi vniuerſo probauit militaribus facinoribus Germania. Non ergo falſò quiſpiam Germanos omnium gentium victores pronuntiauerit, quando eorum opera Romani quoque ad ſubiugandos populos debellandáſque prouincias vti neceſſe habuerunt. Atq; hic finem facio diſſerendi de noſtrorum militari gloria. A. Non multis tu quidem dixiſti, ſed multa, & eximiè Germaniam noſtram in iſto etiam genere virtutis atq; laudis commendaſti. Et quoniam videris mihi inſtituiſſe ſermonem de tribus, de amœnitate, de cultu, de fertilitate, cum duo priora abſolueris, intelligis nos exſpectare tertium. G. Intelligo, iam nunc ad eam quoque partem abſoluendam, vobiſque perſoluendam aggredior. C. Quæ res bene vertat. G. Primùm videamus quàm in viſceribus ſuis fæcunda ſit. Nullum

lum vtique genus metallorum non generat: aurum, argentum,ſtannum, cuprum ſiue æs, plumbum, ferrum,quibusItalia,Hiſpania,Gallia nequaquam diuites ſunt,vtuntúrque importatis à noſtris mercatoribus. Has metallorum venas olim non ſcrutabantur maiores noſtri, armorum diſciplina aſperrimíſque belli ſtudiis vacantes: nec terram ita colebant vt nunc: ideo factum, vt ſterilior videretur. Regiones aliæ fructus alios progenerant, ſibíque proprios: & Germania quanquam non ita nobiles, tamen fructus ſuos peculiares gignit. Nec vllam inuenias terram,cui nihil deſit, quæque abundet rebus omnibus ad vſum vitæ pertinentibus ac neceſſariis. Noluit hoc Deus, vt commerciis, & negotiationibus amicitia inter homines quanquam remotos conſeruaretur, & hominis cauſa homo procreatus cognoſceretur. Quantus in ſingulos annos frumenti numerus? quantus vini? quod etiam ad ſexageſimum annum durat: quanta copia fructuum? Nihil quippe otioſum apparet in hiſce terris, quod non aut ad pabulum iumētis, aut ad frumenta,vina, omnis generis fœtus arboreos ferendos conditum ſit. Saccharo quidem caremus: ſed ſale, condimento omnium optimo & laudatiſsimo non caremus. Non egemus carnibus quoniam nec pecore,nec armento:proinde neque lacte, butyro,caſeo. Sed quæ cernuntur quotidie, cur in iis ſim longior? Accommodabo tamen prius ad hanc laudatiunculam meam illa, quæ de Aſia ſcripſit in Maniliana Cicero.Tam opima & fertilis eſt Germania, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & mul-

multitudine earum rerum, quæ exportantur & importantur, facilè omnibus terris antecellat. C. Bonam dediſti nobis operam: fecit hic meridies me doctiorem, & patriæ amantiorem. Tempus monet ſurgere, & iter reliquum ante veſperam conficere. A. Surgamus. Multam à nobis Godefride gratiam hac diſputatione tua iniuiſti, quæ mihi optatiſsima accidit, vt illud paſtoris Maroniani occinere libeat.

Tale tuum carmen nobis diuine poeta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.

G. Si ad iſtam tiliam reuertemur aliquando, vos mihi ſimilem daturi eſtis operam. Nonne? C. Si reuertemur. A. Nunquam fiet. G. Si ad ſimilem vmbram conuenerimus? C. In diuerſorio conſultabimus, quid tibi promittamus. Conſcendamus equos.

ANNOTATIONES.

CVR EAM NON SALVTAMVS?) *Qui regionem aliquam ingrediebantur, ad eámue ex interuallo reuertebantur, piè ac religiosè eam ſalutabant: proptereà quod ſuum quendam genium cuique loco præeſſe arbitrabantur: quomodo nos Chriſtiani quoque non angelos modò, verum etiam diuos certos certis prouinciis atque regnis tanquam tutelares præſidere credimus. Exempla moris huius, ſiue ſalutationis collegit Muret. in Catull. vbi poeta reditum ſibi è Bithynia in peninſulam*

Sirmionem gratulatur. Eius carminis priorem partem, propter ſingularem dulcedinẽ non me pigebit ſubſcribere.

Peninſularum Sirmio, inſularumq́;
Ocelle quaſcunq; in liquentibus ſtagnis
Mariq́; vaſto fert vterq; Neptunus,
Quàm te libenter, quamq; lætus inuiſo,
Vix mi ipſe credens Thyniam, atq; Bithynos
Liquiſſe campos, & videre te in tuto.

Huius conſuetudinis meminit & Xenophon initio ſecundi de vita & diſciplina Cyri. VOLENTES PROPITII) *Ex communi ſacrificantium, ſeu precantium formula. Cato. Mars pater, te precor quæſoque, vt ſis volens propitius, mihi, domo, familiæq́; noſtræ. Item, Iane pater, te hac ſtrue commouenda bonas preces precor, vti ſies volens propitius mihi. Plaut. Curcul. Agite, bibite feſtiuæ fores, Parate, ſite mihi volentes propitiæ.* TILIAM AD OPACANDVM) *Quæritur apud Plat. in Phædro platanus vmbrifera, ſub qua diſputetur. Idem Platonis imitatione factum videas 1. de Orat. à tribus illis conſularibus, Craſſo, Antonio, Scæuula. In tertio autem capitur locus in media ſylua, quia maximè opacus & frigidus. Addit Craſſus: etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro non inopportuna ſermoni. Cum placuiſſet idem cæteris, in ſyluam venitur: & ibi magna cum audiendi exſpectatione conſiditur. Et in 1. de Leg. ita quærit ipſe ex Attico. Viſne igitur vt ille (Plato) Cretæ cum Clinia & cum Lacedæmonio Megillo, æſtiuo, quemadmodum deſcribit die, in cupreſſetis Gnoſiorum, & ſpatiis ſylueſtribus,*

bus, crebrò inſiſtens, interdum acquieſcens, de inſtitutis rerumpub. ac de optimis legibus diſputat: ſic nos inter has proceriſsimas populos, in viridi opacáque ripa inambulantes, tum autem reſidentes, quæramus iiſdem de rebus aliquid vberius, quàm forenſis vſus deſiderat? Quærunt & cantibus ſuis vmbram Maroniani paſtores. ANTEQVAM IPSI SE GERMANOS) *Tungri qui ex Teutonibus primi trans Rhenum in Galliam commigrarunt, cum res ſucceſsiſſent è ſententia, nouo ſe vocabulo Germanos, quaſi garmanos dixerunt, omnino ſcilicet viros. Atque hoc Germanorum nomen Tacitus ab ipſis Teutonibus inuentum, & ſibi impoſitum aſſerit. Cum enim victricis Tungrorum nationis peculiare vocabulum non omnibus commilitonibus placeret, proprium ſibi nomen excogitarunt, quod animi eorum magnitudinem exprimeret. Quo deinde Teutones omnes in patriis adhuc ſedibus viuentes ſe glorioſè appellarunt. Vt igitur à Germanis ipſis factum & inditum eſt, recens nomen eſt: recentius, inquam, aliis Germanicarum nationum appellationibus. Vt autem ab exteris gentibus vſurpatum, vndecunque tandem id illæ deduxerint, vetuſtiſsimum.* NVNC FAMA MINORES ITALIAM DIXISSE) *Minores dicuntur probatis auctoribus pro poſteris, ſeu poſterioribus, quibus reſpondent maiores. Virgil. locis multis. Horat. ad Piſon. cenſor caſtigatórque minorum. Arnob. lib. 3. Atque ita ex ordine tolleretur iſte cæleſtium, quem cælo eſſe editum patre, magnorum eſſe pro-*

creatorem deorum, vitiſatorem, falciferum vetuſtas edidit priſca, & minorum tranſmittit ætati.

Lucret. lib. 5.

Ô genus infœlix humanum, talia diuis
Cum tribuit facta, atq; iras adiunxit acerbas:
Quantus tum gemitus ipſi ſibi, quantaq; nobis
Vulnera? quas lacrymas peperere minoribu' noſtris?

DE LAVDIBVS PATRIAE COMMVNIS) *Scripſit encomium patriæ Lucianus, è quo cum potuiſſem aliquid ad fructum lectorum meorum decerpere, malui eos ad fontem mittere, quò ſitim ſuam, ſi fortè patriæ laudes ſitiunt, plenius ſedare ac reſtinguere queant.* QVAE VIDERIS, LECTITARIS, AVDIERIS) *In hoc plurimum eſt laudatus Themiſtocles, quod etiam quorum nollet meminiſſet. Cic. 2. de Orat. Vim memoriæ vehementer admiratur D. Auguſt. lib. 10. Confeſſ. Admiratur etiam Cic. 1. Tuſcul. non Simonidis modo, Theodectis, Cyneæ & aliorum, quos ea claruiſſe conſtat: ſed communem quoque, & eorum potiſſimè, qui in aliquo maiore ſtudio & arte verſantur: quorum quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt.* HORRIDIOREM THRACIA, IMMANIOREM SCYTHIA) *Thracia frigidiſſima cum ſit, vocata eſt à nonnullis* ἀνέμων ἐργαστήριόν, ἢ οἰκτήριον, *ventorum officina ſeu domicilium: ab Euripid. in Hecub.* χιονώδης *niualis. Catullus quoque in Faſelo horridam & à frigore, & ab incolarum immanitate. Virgil. quidem à belli ſtudiis, quæ ipſa ſimiliter nihil delicatum & amœnum habent,*

bent, terram Mauortiam. Scytharum autem tanta fuiſſe ſcribitur barbaries, & tam efferati mores, vt ipſa eorum appellatio in prouerbium abierit: ſicuti hodie crudelem & efferum vocamus Moſcouitam, aut Turcam. Sed Anacharſidis Scythæ reſponſum notandum eſt. Exprobranti ei Attico cuidam, quòd Scytha eſſet. At mihi, ait, dedecori eſt patria, ſed patriæ tu. MAGNA SCRIPTORVM INGENIA) *Cicero res ſuas mandari monumentis à Luceio ideo volebat, & quidem celerrimè. quòd eius ingenium, genus ſcriptorum, facultatem, copiam probauerat: quòd ſibi inſuper auctoritatem clariſſimi & ſpectatiſſimi viri, & in reipub. maximis grauiſſimisq; cauſis cogniti, atq; inprimis probati ſuppeditatum iri videbat. Vide epiſt. 12. lib. 5. Sicut ergo qui tenues grandia conantur, qui indiſerti, & ingeniis parum eximiis ad res graues, illuſtres, ſuis viribus ſuperiores tractandas accedunt, eas dum ornare & amplificare volunt, culpa ingeniorum ſuorum obſcurant & deterunt atq; imminuunt potius: ſic facundi, ingenioſi, prudentes, eruditiq; ſcriptores, etiam parua incredibilem in modum extollere norunt, & obſcura, luce orationis clariſſima illuſtrare.* ANTE CRISPVM) *Vt Fabius Pictor, Valerius Antias, quos ſequitur Liuius, & alij, quos nominat Antonius 2. de Orat. vbi diſſerit de hiſtoria, & Atticus principio 1. de Leg.* SVNT PRORSVS IMPLACABILES) *Scaliger poëtices lib. 3. cap. 17. de moribus nationum differens, illa de Germanis vera prædicat, fortes, ſimplices, veri amici: illa falsò, animarum*

prodigi : falſiſſimè autem illud, veri hoſtes: facit enim iras gerere inexorabiles & immortales, & naturam illis alieniſſimam affingit. Verùm quid miremur? Etiam de aliis nationibus in eodem capite, ea quæ neſcit audaciſſimè aſſerit. Quare enim Scotos vocat belluas? quare Hiſpanos bibaces? de quo ſcio Hiſpanum hominem non indoctum grauiter in ſcriptis ſuis conqueſtum eſſe. HAEC SINGVLARIS, ET DIVINA VIRTVS *) Idcirco etiam ſingularibus eam verbis, & diuina prædicatione in Iulio Cæſare effert M. Tullius. orat. pro M. Marcello, eamq; rebus geſtis ipſius reliquis, bellicisq; laudibus quanquam omnium gentium litteris atq; linguis celebrandis anteponit.* ARMIS ET CASTRIS ASVETA GENS *) Ob hoc ipſum oderant Romani Rhetoras, quos edicto ex vrbe eiecerunt aliquando. Id extat apud Gellium lib. 15. cap. 11. & Sueton. initio libelli de claris Rhetoribus.*

PROGYMNASMA
TERTIVM ET TRICESIMVM.
Quatuor ſæcula, ſiue ætates.

IVSTITIA, HONESTAS.

IVSTITIA. Quæ res, non minimi luctus acerbitatem parit, moleſtiisq; ac ſollicitudinibus multis, variis, grauibus, diuturnis me miſeram habet, eandem rem tibi, ſoror mea, haud leuem ęgrimoni-

moniam ingenerare, non eſt vt quidquam dubitandum videatur. H. Poſſum ſcire, mea Iuſtitia, poſſum ex te audire germana dulciſsima quid ſit, quod te angit ſenſibus intimis, tamq; vehementer maioremq; in modum excruciat? Si commiſeris auribus meis, viciſsim de mœrore ac dolore meo, qui mihi exhauriri non poteſt, fidiſsimè atque amantiſsimè omnia tibi confeſſuram recipio. I. Hoc eſt vnde curarum mearum fluctus, vnde in luctu & ſqualore ſum, quòd huius ætatis mortales à priorum ſæculorum hominibus interuallis immenſis abeſſe voluerunt, moresq; induere planè ferreos: nempe inhumanos, ſæuos, aſperos, indomitos, immanes, impios, intolerabiles: cum, qui ſuperioribus temporibus iam inde vſq; à prima hominum origine in vita fuerunt, aurei, argentei, aut ſaltem ænei, hoc eſt, natura, moribus, & ingeniis longè optimis, maximè tractabilibus, humanitate, probitate, omnique virtute præditis: aut certè non tantopere agreſtes, feri, immanſueti, vitioſi, atque facinoroſi cenſeri potuerint, vt quos nunc ſol intuetur. Hæc ſunt, inquam, ſoror, quæ mœrorem mihi in pectus concient. H. Ob eadem ego in triſtitia magna iaceo, ſæpiusq; iracundia & ſtomacho exardeſco ſuper iſto ſæculo deterrimo, quo non imprudenter vir prudens optauerit non ſe eſſe genitum: ſed aut prius è compagibus corporis euolaſſe, quàm veniret: aut, ſi poſt ipſum aliud commodum, beatum ac fælix ſperare liceat, ſerius eſſe procreatum, quò in tempora meliora delaberetur. Itaq; demus licet vela indignationi, demus iræ, demus dolori. I. Quando vnquam viri hone-

honeſtatis & iuſtitiæ, vtriuſque ſcilicet noſtrum amantes ac ſtudioſi maiore in contemptu, quàm hoc calamitoſiſsimo æuo vixerunt? omnia virtutis præmia malæ artes poſsident: & quo quis præ aliis eſt coopertus facinoribus, hoc am̃plius in ore om̃nium & prædicatione verſatur: faciliusq́ per honorum gradus ad ſummas quaſque dignitates aſcendit. Innocentia pro maleuolentia ducitur, auaritia & ambitio plurimorũ animos exercent: quarum illa fidem, probitatem virtutesq́ reliquas ſubuertit, & pro iis arrogantiam, crudelitatem, diuina humanaq́ iura negligere, delubra ſpoliare, omnia vænalia habere, ſacra omnia polluere edocet: hæc falſos fieri ſubigit, & bono vultu peruerſum tegere ingenium, dolisq́ & fallaciis ad gloriam contendere. Qui plus vi & armis poteſt, huic leges obtemperant: periurium, perfidia, impudentia in religionis, fidei, pudoríſque locum ſucceſſerunt. Non ſe credere fidenter audet hoſpes hoſpiti, amicitiæ ſanctum & venerabile nomen intermiſsione officiorum vileſcit, diſsident capitalibus odiis etiam fratres, ſoceri generis, vxores maritis inſidias & exitium parant: non venena modo ſparguntur, verum etiam ſicæ vibrantur. Exorti ſunt demum, qui cælum ipſum petere, & Acheronta perrumpere aggrediantur. H. Quæ tu diſſeruiſti, verè turpitudinis, indignitatis, ſæuitiæ, maximorumq́ malorum plena ſunt: ſed illa profectò haud minus, quòd iam furtis, rapinis ſacrilegiis viuitur. Quod libidinum incendiis ſenectus etiam frigida exæſtuat, nefandisq́ amoribus tam matronarum, quam virginum pudicitia

paſsim

paſsim violatur. Quòd inuidia cor & oculos multorum corrodit ac depaſcit. Quòd venter pro numine colitur. Quòd bella tot iniuſta & impia ſuſcipiuntur, ciuilibusq́ diſcordiis tanta ciuitatibus detrimenta importantur. Quòd parentes à liberis deſpiciuntur. Quòd tyrannorum, proditorum, latronum, parricidarum tanta eſt frequentia. Quòd demum omnium ſcelerum maturitas adeo in hoc ipſum æuum erupit. Quibus, & quas prætermiſi, rebus fit, vt mortalium vita grauiſsimis & continuis incommodis iactetur, neque vnquam terroribus, curis, moleſtiis, affectibusq́ indigniſſimis, & ſummis animorum perturbationibus vacet, quibus ſeſe mutuò conficiunt. I. O ſæculum aureum, vt ſæpe tui me ſubit, & quidem periucunda memoria: quando Saturno tenente imperium, in ſumma temporum fælicitate viuebatur: nulla quenquam cura anxifera coquebat: nulla ſollicitudo mordebat: nulla triſtitia exedebat: nullus labor grauabat. Quid eſſet morbus, nemo nouerat: valebant rectiſsimè: neque vires deficiebant: necq́ ſuis comitata ingratiſsimis ſatellitibus ſenectus illos occupabat: nihil incommodorum vſpiā ſentiebant. Conuiuiis ſe viciſsim hilariter & lautè accipiebant: negotia ſua ſine negotio celeriter, tranquillè fæliciterq́ procurabant: non erat qui cuiuſquam præſtanti florentiq́ fortunæ, laudi, aut gloriæ inuideret. Procul aberant diſcordiæ, rixæ, ſimultates, odia, cum eſſet vnus idémque ſenſus, & concordiſsimæ per omnia voluntates. Ius & bonum, fides & virtus non legibus apud illos, ſed naturà valebant. Nulla pœnarum irrogatio, neque men-

mentio, qnia nulla peccata quæ punirentur: atq; ideo nullus etiam earundem metus. Nulla iudicia, quoniam nullæ controuerſiæ diſceptandæ, nullæ lites diiudicandæ, nulla diſsidia componenda, nullæ inimicitiæ dirimendæ. Non tum quiſquam ſiccis oculis mari turgido monſtra innatantia viderat: non præcipitem Africum Aquilonibus decertantem, non rabiem Noti ſenſerat: ſua cuique tellus tantùm nota erat. Nullus lituorum, claſsicorum, tubarumq; vſus: quia nimirum quid eſſent arma, quid armatus hoſtis, quid miles, quid conflictus, prælium, obſidio, oppugnatio, victoria, triumphus neſciebant. In otio perpetuo, & pace tutiſsima placidiſsimaq; degebant: ciues cum ciuibus benefactis certare magnas diuitias, bonã famam, eximiam nobilitatem putabant. Cælo temperatiſsimo vernoq; vtebantur, ipſaq; terra nullo proſciſſa vomere, nullis foſſa ligonibus, cultiſsimas ſegetes ſponte ſua efferebat: potus flumina lacte & nectare manantia. Quin arbores quoque mella ſudabant. Denique maximis bonorum innumerabilium copiis circumfluentes eos, mors tanquam leni ac dulci ſomno conſopiebat. H. Quoniam tales mores colebant illi, ob id etiam haud immeritò poſt perſolutum naturæ debitum humani generis cuſtodes, legumq; ac iuris præſides à diis cæteris inſtituti ſunt. Qui nunc æquas & iniquas per orbem actiones obſcuro aëre ſepti circumeuntes obſeruant, &, quod omnino regalis magnificentiæ munus eſt, opes pro arbitratu largiuntur. Nec minus frequenter ſtatus illius beatiſsimi ego cogitationem ſuſcipio, veteresq; anno

nos

nos iſtis corruptiſsimis moribus, & infælicisſimis temporibus deſidero. Deſiderant etiam prudentes quidam eruditiq; homines, & non penitus mali, quorum vnius tibi voces adducam, ſi audire eſt voluntas. I. Immo eſt. H.

Quàm bene Saturno viuebant rege prius, quàm
Tellus in longas eſt patefacta vias?
Nondum cæruleas pinus contempſerat vndas,
Effuſum ventis præbueratq; ſinum.
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Preſſerat externa nauita merce ratem.
Illo non validus ſubijt iuga tempore taurus,
Non domito frænos ore momordit equus.
Non domus vlla fores habuit, non fixus in agris
Qui regeret certis finibus arua lapis.
Ipſæ mella dabant quercus, vltroq; ferebant
Obuia ſecuris vbera lactis oues.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enſes
Immiti ſæuus duxerat arte faber.
Nunc Ioue ſub domino cædes & vulnera ſemper:
Nunc mare, nunc leti mille repente via.

Quod ſi ita in fatis fuit, vt argenteum aureo, Saturno à Ioue pulſo ſuccederet (quanquam deterius, tamen æneo & ferreo longè melius) ſucceſsiſſet, & vſque hodie, ac deinceps manſiſſet. E malis enim ſemper eligendum eſt minus malum: ſicut è bonis maius bonum. Contractum eſt ver illud perpetuum, ſecuta æſtas, æſtatem autumnus, autumnum hyems, & in quatuor tempeſtates diuiſus annus. Tum caloribus frigoribusq; vri corpora, veſtes contexi, domus ædificari, quibus & illorum moleſtiæ ſedarentur, & horũ vis arceretur. Tametſi veſtes illæ viles, & hæ domus nec materia, nec arti-

artificio, nec amplitudine, nec vlla re inſigni ſpe-ctabiles. Tum item neceſsitas ſubegit ſerere frumenta, vites, arbores: occare, ſarrire, putare, pa-ſtinare, optaréq; de cælo ſoles maturos, pluuias opportunas ad maturandas fruges. Mores non æquè candidi, faciles, integri, moderati. Non ingeniorum atq; indolis magna affinitas: ſiquidem vſq; ad pubertatem ad vbera materna ſtolidi hærebant. Cumq; ex ephebis excederent, vitam in miſeriis & afflictationibus (quas ſibi iniuriis mutuò imponendis, deorum poteſtate maieſtateq; contemnenda accerſebant) eamq; minimè diuturnam decurrebant. Cæterùm quod ſtatim eſt inſecutum, ſoror, quid ſimile habet non dicam auro, ſed argento? Etſi enim ſceleratum prorſus dici non poteſt, tamen infælix ſæculum, & calamitoſum poteſt. Exortum eſt quippe, & exortum eſt è truncis & arboribus genus hominum, corpore præualidum, toroſum, robuſtum, animo verò atrox, pertinax, iniuſtum, ad irrogandas iniurias promptum, turbulentum, ſeditioſum, contumelioſum, bellorum ciendorum, fundendiq; ſanguinis percupidum. Hi ſibi non ſolum arma ærea, ſed domos inſuper æreas (quod ferrum nondum extabat) fabricati ſunt. Horum cibi non fruges, verùm dilaniatis beſtiis crudæ carnes. Nihilominus poſtquam congreſsibus & conflictibus interierunt, & inglorij ad tartara deſcenderunt, Marti & morti ſe reſiſtere non potuiſſe docuerunt. I. Priſtinorum ſæculorum, ſoror, eſt à nobis ſummatim hoc ſermone repetita conditio, & præſentis depicta quædam imago. Liquet ergo, genus humanum deſi-

deſidentibus quaſi primò moribus, deinde magis magisq́ labentibus ac præcipitantibus paulatim degeneraſſe, & ex optimo factum eſſe peſsimum atque deterrimum. H. Liquet etiam atque etiam. I. Nec iam in vlla ſpe habendum eſt, fore aliquando melius: vt malè nunc, ſic olim erit, atque etiam amplius: nec ad ſanitatem conuertetur iſthæc hominum inſanitas. H. Hoc etiam ſatis liquet. I. Nec à paucioribus, nec rarius, nec leuius, immo verò grauius lædimur nos duæ, quam lædebantur Diuorum reliqui. H. Sic certè. I. Quis locus, quæ regio in terris patet nobis? non irridemur? non deſpicimur? non toto orbe ſumus exules? Dedecus & Iniquitas de poſſeſsione noſtra nefariè nos eiecerunt, honoresq́ noſtros obtinuerunt. H. Ah, nihil duabus nobis deſpicatius, aut inuiſum magis eſſe, quas tamen dij immortales ipſi venerentur? I. Atque illi tantorum ſcelerum offenſi & multitudine, & magnitudine, verſari de cætero cum gentibus humanis improbiſsimis, inquinatiſsimis, perditiſsimis noluerunt, ſedesq́ ætherias repetiuerunt: nos in hunc vſque diem permanſimus, & præſentia conſilioq́ nihil promouimus. Quid? diutius in iſta colluuie ſceleratiſsimarum gentium hærebimus? H. Non cenſeo. I. Deſertis itaque terris, nos quoque cæleſtibus domiciliis reddamur, diſceſſuq́ noſtro ſtolidiſsimis iſtis, & omni impuritatis genere cõtaminatiſsimis mortalibus calamitates & miſerias, in quibus ſua ipſorum culpa volutantur augeamus, quas nullis remediis ab ſe depellant. H. Deſeramus deſeramus: nimium diu abuſi patientia noſtra: nimium diu nobis furor

eorum & audacia illuſit. I. Vale ſæculum ferreum, Iuſtitia & Honeſtas abeunt. Valete homines ferrei, & in veſtris flagitiis conſeneſcite atque emorimini: quæq́; nunc mala innumera habetis, quoniam ſic vultis, habetote ſemper. H. O terra, quoniam tibi per nos bene eſſe noluiſti, erit ſine nobis malè. Vale vt de Honeſtate & Iuſtitia meruiſti: nihil tibi amplius nobiſcum eſt. En deos deasq́; omnes iratos & inimicos habes, qui tibi multa facient mala. Nos ad eorum concilium proficiſcimur. O infælix terra, ô ærumnoſa terra.

ANNOTATIONES.

QVATVOR SAECVLA) *Poëtæ per gradus iſtos ætatum ſæculorúmue monere nos voluerunt, crebreſcente humano genere mores mutatos, & ex optimis in malos paulatim, tandemq́; in vitioſiſſimos eſſe conuerſos. Quæ diſcrimina, quò facilius apparerent, à metallis nomina illis fecerunt, primumq́; & antiquiſſimum propter præſtantiam vocarunt aureum, cuius crebra in poëtis mentio: ſecundum argenteum: tertium æneum: quartum, vtpote duriſſimum & ſceleratiſſimum, ferreum.* Cum autem Ouid. 1. *Metamorph. & alij poëtæ, communisq́; doctorum conſenſus quatuor tantum ætates numerent, ſciendum eſt Heſiodum conſtituere quinque: inter æneam quippe & ferream heroicam interiicit. Quia verò figmentum hoc eo pertinet, vt homines non meliores ſed peiores, magisq́; ſemper improbos fieri intelli-*

telligamus, & bonitatem naturæ, tempore procedente amplius corrumpi atque peruerti, cur Heſiodus inter malas ætates tam laudabilem ponit? Hoc ideo, quoniam etiam perditiſſimis temporibus videmus nonnunquam viros exiſtere virtutis amantes, & heroica quadam fortitudine inſignes, quòd hiſtoriarum monumenta docebunt. Vitam primorum hominum deſcriptam à Lucretio legat qui volet lib. 5. ab eo loco. Et genus humanum multò fuit illud in aruis, &c. CVRARVM MEARVM FLVCTVS) *Lucret. lib. 6.*

> *Et genus humanum fruſtra plerunq; probauit*
> *Voluere curarum triſtes in pectore fluctus.*

Eod. lib. magnos irarum voluere fluctus: quod, vt alia permulta, ab eo mutuatus eſt Virgil. 12. Aeneid. Irarum tantos voluis ſub pectore fluctus. Lib. 4. dixit idem Lucret. fluctus odorum, hoc verſu. Vnde fluens voluat varius ſe fluctus odorum. CAELVM IPSVM PETERE) *Horat. Ode 3. lib. 1. mortalium temeritatem & audaciam deteſtans, inquit in extrema.*

> *Expertus vacuum Dædalus aëra*
> *Pennis non homini datis*
> *Perrupit Acheronta Herculeus labor.*
> *Nil mortalibus arduum eſt,*
> *Cælum ipſum petimus ſtultitia, neq;*
> *Per noſtrum patimur ſcelus*
> *Iracunda Iouem ponere fulmina.*

SENECTVS ETIAM FRIGIDA) *Fœdiſſima eſt ſenectuti libido, ac bene apud Plautum Mercat. cum Demipho dixiſſet ſe occapiſſe in ludum ire litterarium, &*

ternas iam ſcire, amo: ſubiicit Lyſimachus. Tun' capite cano amas ſenex nequiſſime? En, ſenem amoribus deditum vocat nequiſſimum. At Tibullus quoque rem abſurdam putat, ſic enim eleg. 1. lib. 1.

Iam ſubrepet iners ætas, nec amare decebit,
Dicere nec cano delicias capiti.

COR ET OCVLOS CORRODIT) *Inuidiam antiqui vitium animi tale cenſebant, qualis eſt in ferro rubigo aut ærugo, ex quo etiam æruginem per translationem nominarunt: quod nimirum conſumat; & quaſi exedat animum. Martial. lib. 1.*

Vt tu ſi viridi tinctos ærugine verſus
Forte malus liuor dixerit eſſe meos,
Vt facis, à nobis abigas.

Viridis ærugo hîc eſt furor & maledica inuidia, quemadmodum, & rectè interpretatus eſt Turneb. Ac Siciliæ quidem tyranni Phalaris, Agathocles, Dionyſius crudeliſſima tormenta ad homines excarnificandos excogitarunt: at nullum torquet immanius, quàm inuidia, cuius deſcriptionem lege Metamorph. 2. & carmen Phaleucium perelegans in append. Virgilij, cuius initium, Liuor tabificum malis venenum. O AVREVM SECVLVM) *De hoc etiam 1. Faſt. ſcriptum.*

Tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
Eſſet, & humanis numina mixta locis.
Nondum iuſtitiam facinus mortale fugárat, &c.

HVMANI GENERIS CVSTODES) *Ita Heſiodus, ex quo, vt item ex Ouidio, materiam huius dialogi deduximus, atq; ad eorum narrationes accommodatè locuti ſumus.*

Quæ

Quæ autem de terreo ſæculo proferuntur, iis noſtrorum quoque temporum conditionem lamentabilem deſcribi lector exiſtimabit. VERSARI DE CAETERO CVM GENTIBVS.) *Delectatos fuiſſe deos hominum innocentia, & cum iiſdem conſuetudinem habere ſolitos, poſtea verò flagitiis eorundem, & indigniſſimis actionibus compulſos in cælum reuertiſſe, canunt poëtæ. Prætermiſſis aliis Catulli verſus appingam, quibus ille politiſſimum & venuſtiſſimũ carmen de nuptiis Pelei & Thetidis claudit.*

Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Iuſtitiamq́; omnes cupida de mente fugarunt,
Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtitit extinctos natus lugere parentes.
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber vt innuptæ potiretur flore nouercæ,
Ignaro mater ſubſternens ſe impia nato,
Impia non verita eſt diuos ſcelerare penates.
Omnia fanda, nefanda malo permiſta furore,
Iuſtificam nobis mentem auertere deorum.
Quare nec tales dignantur viſere cætus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

PROGYMNASMA
QVARTVM ET TRICESIMVM.

Mendicitas.

NECTARIVS, LIMENIVS, CANDIDIANVS

NECTARIVS. Ego, ſodales, comiteſq́; cum mendicus quiſpiam, quem quidem verum germanumq́; mendicum, non autem impoſtorem & planum iudicem, à me ſtipem flebiliter efflagitat (quomodo iſte nunc à nobis communiter efflagitabat, & in hoc quod conficimus itinere, ante vrbes potiſsimùm, per quas tranſitus fuit, complures efflagitarunt) crucior animi, ſi nihil quod dem ſuppetat. L. Tu igitur, ſi bene coniecto, grandis pecuniæ theſauros optas tibi, quando inuitus iſta hominum mendicabula abs te inania dimittis. Nam horum noſtris temporibus tot ſunt,

Littora quot conchas, quot amœna roſaria flores,
Quotq́; ſoporiferum grana papauer habet.

N. Minimè verò Limeni: ſiquidem domi me vt plurimum teneo: & cum in publicum prodeo, non ſanè vniuerſæ Germaniæ, nedum totius terrarum orbis mendici ad me ſtipis petundæ cauſſa conueniunt. C. Et ego, ſi quis, vt ferè fit, importunior eſt, qui obſecrandi, obteſtandíque finem nullum faciat, qui etiam clamitans ponè ſequatur, non ira aduerſus eum incendor: quòd Homerum alicubi ſcripſiſſe recordor, & ſine argumentis ac teſtibus quiſq; credit: mendico pudorem nihil prodeſſe. N. Inuerecundi ſint oportet, & eorum quibus obuij fiunt aures infimis humillimiſq; precibus onerent, ſi comeſſe volunt: eóque ámplius, ſi vxores paruoſq; liberos habent, quorum alendorum à natura ipſis eſt impoſita neceſsitudo. L. Niſi illæ cum maritis, & hi cum parentibus eandé artem factitent, precarióq; viuant: tum enim de ſuo

ſuo ſucco victitant quodammodo. Sed profectò ingenti miſeratione permoueor, cum puerulos puellulásque centunculis indutos ac ſeminudos, ſqualentéſque ad viatores accurrere, & cum primùm ex infantibus exceſſerint, nec admodum articulatè adhuc fari ſciant, panem aut obulum in victum diurnum rogitare, vagire etiam ſordidis ac laceris pannis inuolutos nuper natos, parentes per myſteria noſtra ſupplicantes, recentesq́ue & miſerabiles fœtus humi poſitos prætereuntibus intenta manu demonſtrantes aſpicio. C. Attamen cum ad mendicorum conditionem animo me & cogitatione conuerto, beatos illos, non miſeros, ducere ſoleo. N. Hui, beatos? parúmne eſt, non miſeros? C. Certè beatos Nectari. L. Quid ergo? cum ſe beatos euadere omnes ſtudeant, cur nemo inuenitur, qui ſe illorum ſimilem eſſe vel per ſomnium optet? Cur ipſimet ſe in mendicitate, hoc eſt, in omnium rerum ad vitam degendam pertinentium extrema egeſtate volutari, cõtinenter, & quam maximè anguntur? Cur hanc beatitatem effugere manibus pedibusq́ue, terra mariq́ue connituntur? C. Dicam. Quia illi cæteri bona horum nec ſuſpicione quidem attingunt: & hi ipſi eadem ſua bona ignorant. Quantæ fælicitatis opinabatur Maximianus dominari? At maioris Diocletianus priuatum viuere, & ruſticari. Fugiebat hoc Maximianum, & fugit innumeros. Inſunt etiam in Religioſorũ viuendi rationibus inſtitutisq́ue bona tam multa, tam ingentia, vt ſi ea noſſent reliqui mortales, arbitrer eos confertim ad monaſteria properantes, nuntium rebus caducis remiſſuros. Et ta-

men videntur ea neſcire illi, qui cum in huiuſmodi Deo dicatis familiis perdiu vixerint, per ſummam poſtea nequitiam perfidiamq́ꝫ ſacrilegam ſanctiſsimæ militiæ caſtra deſerunt, refractiſq́ꝫ pudoris & reuerentię clauſtris, omnes libidinum impuritates ſuſcipiunt. Quare quod de ruſticanis Maro, hoc nos de mendicis. O fortunatos nimium bona ſi ſua norint Mendicos. N. Pergratum mihi feceris candidiane, ſpero etiam Limenio, ſi, quò minus via lædat (non parum quippe reſtat, & ſol necdum ad occaſum pronus eſt) iſtem mendicorum tuorum fælicitatem expoſueris, & errorem nobis, in quem vulgi opinione rapti abiuimus eripueris. C. Diſsimulatione haud opus eſt · ſcio vos à me facere, nec alienam à mea tenere ſententiam Quamobrem non alia conditione ad hanc diſputationem acceſſero, quam ſi vos inchoatam à me, & aliquouſque prouectam capeſſere, atque ad exitum perducere velitis. N. Si tu, mi Candidiane, dicendo conſecutus fueris, vt quod nunc incredibile apparet, id probabile fiat, penitus dabis animos ſodalibus tuis, ipſi quoque in partem laboris veniemus, tuóſque mendiculos, vt Stoici ſapientem ſuum, vno Ioue minores, diuites, liberos, honoratos, pulchros, regum denique reges definiemus. L. E ſenſu meo Nectarius. C. Faciam periculum: & ego quidem quam multiplici vtilitate cõmendetur mendicitas oſtendam: Nectarius eiuſdem dignitatem: Limenius iucunditatem ad explicandum ſibi aſſumet. Sic, poſteaquam conſtiterit nullum ei bonorum genus deeſſe ex his, quæ à doctis ſtatuuntur, dubium nullum relinquetur,

quin

quin hoc vitę curriculum in ſpeciem calamitoſum & horribile, bonis omnibus perfectum cumulatúmque dicendū ſit. N. Permitte vela ventis. Nos ita te differentem auſcultabimus, vt ſimul quid ſuo vterque loco deinde promamus, antea meditemur.

VTILITAS.

C. Magni faciendum eſt (vt hinc exordiar) quod egentes iſti, ac mendici noſtri plurimis in rebus æquales ſunt diuitibus, & iis omnino, quos propter potentiam, opes, nobilitatem, clientelas, auctoritatem, gratiam tanquam Deos admiramur: æquales autem? immo etiam in multis ſuperiores. Itaque in maximi, & æquiſsimi iudicis illius ſententia, & voluntate acquieſcant diuites & copioſi, quiq; in maxima celebritate, & in oculis ciuium viuunt, cum ſe hominum abiectiſsimis & deſpicatiſsimis exæquatos intelligunt: hi contra cum animis ſuis exultent, cum ſe illis non comparari modo, verum etiam anteferri præter tam ſuam, quam aliorum opinationem cognoſcunt. L. Non mediocri nos exſpectatione incendiſti. C. Haud aliter opulenti, Satrapæ, Toparchæ, Principes, Reges, Imperatores: aliter mendici concipiuntur, coagmentantur, fabricantur. Quas res ſuis verbis Iobus expreſsit. Nonne, inquit, ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? mitto reliqua. Nec paucioribus illi, pluribus iſti menſibus: nec minore cum pondere, cura & ſollicitudine maternorum viſcerum penetralibus ac latebris continentur: nec illi quidem abſque vllis genetricum cruciamentis, iſti verò ſoli cum earundem dolo-

ribus acerrimis procreantur. Quid partus ipſe? num vteruis à lacrymis viuendi initium non auſpicatur? num diues auro aut purpura, mendicus panno villoſo, aut cilicio à natura coopertus dias in luminis oras exoritur? Nequaquam, vterq; nudus vitæ limen adit, ſimilíque lactis alimonia ambo nutriuntur. Animæ non diſpariles, & diuinitatis ambæ gerentes imaginem. Communis vtrique ſol, diuiti inquam & mendico: communis dies & nox, æſtas & hyems: communis eiuſdem cæli aſpiratio qua ſuſtinentur: communes fluuij, fontes, maria: communis terra vt ſolum, vt domicilium, vt nutrix, vt mater, vt ſepulcrum. Nulla corporum diſparitas, nec diuitum ventres capaciores, quam tenuium & egentium: ſimiles perturbationes animorum, ſimiles affectiones corporum, vnus vtrorúmque Deus, conditor, rector, conſeruator, pater, iudex. Atque vt vna ratione in vitam ingrediuntur: ita eadem prorſus ratione egrediuntur, neuter lethi lege ſolutus eſt. Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas Regúmque turres. Nullas opes illa metuit, ſatellitium contemnit, nec precibus flectitur, nec muneribus corrumpitur. Moriuntur beati æquè vt mendici, perindéque vt hi à vermibus conſumuntur, atque inter oſſa nullum diſcrimē. Audite Salomonis vt ditiſsimi, ſic etiam ſapientiſsimi viri dictū, quo mea dicta velut in ſumma quadam incluſa videbitis. *Sum quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus eſt: & in ventre matris figuratus ſum caro: decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis: & delectamento ſomni*

ſomni conueniente. Et ego natus accepi communem aërem, & inſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans. In inuolumētis nūtritus ſum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initiū. Vnus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus.

Nunc quibus de cauſsis mendici fœliciores ſint diuitibus conſideremus. Commodior profectò illis, integrior, & conſtantior valetudo. Vitam plerique diutiſsimè propagant, quorum neutrum, ſi præcepta & aphoriſmos medicorum ſpectemùs, aſſerendum eſt poſſe fieri: certum eſt nihilominus fieri, & ego ipſe multos admodum præualenti corpore, & vltima præditos ſenectute mendicos videre memini. Tempora reficiendo corpori præfinita non habent: cibum enim capiunt quando commodè poſſunt. Poſſunt autem, quando quod edant ſuppeditat. Ieiuniorum legibus non tenentur: nec vt illis ſoluantur, adire Curionem, aut Epiſcopum debent. In eſcis illorū admiranda varietas, cum tamen coctum, aſſum, frixum, elixum, toſtum quippiam non ita frequenter pranſitent: calidum multò rarius, cruda & frigida pæne ſemper, ac præter panem quidem ſæpiſsime nihil. Potus non vinum, non cereuiſia, ſed puris è fontibus pura lympha. Interea valent belliſsimè, ſimúlque nos docent, quàm paucis natura indigeat. At diuites inter delicias cupediáſque, inter generoſa & exotica vina ægrotant, & ſuo die ante diem perfunguntur. In morbo quoque mendicus diuite non paulò eſt beatior. Hic enim curatur quidem diligentiſsimè: adſunt miniſtri, qui ad nutum & ægroto, & medicis iubentibus inſeruiunt: adſunt omnis

omnis generis medicamina: adſunt medici, qui promiſsis ægrum exhilarant: adſunt familiares & cognati, qui blandis colloquiis doloris ſenſum conantur imminuere. Verùm cum nihil prætermittatur, non poteſt tamen leniri cruciatus: miſer lecto affixus huc illuc ſe verſat: & quàm ſibi malè ſit, gemitu, clamore, verbis, geſtibus, motibus, iactationibus declarat. At mendicus pro lecto quidem humum duram ægrotus premit, pro tegumento aut centonem, aut ſtoream adhibet: non ibi medicus apparet, qui pulſum venarum pertentet, qui vrinam contempletur: non qui obtemperet famulus: non qui conſoletur amicus: ſed horum omnium locum Deus tenet, qui dolores lenit, frigus æſtumq́ temperat. Et cum neſciat quinam cibi ſalutares, qui peſtiferi ſint, ſine diſcrimine autem & delectu veſcatur iis quæ nanciſci potuit, quod erat noxium, ſalubre illi rerum ſe immutante natura efficitur, frigidæq́ potio medicinæ vim nanciſcitur. Denique ſibi traditum & commendatum quodammodo magiſtra & parens communis natura fouet, curat, ſanat. Ad alia delabamur. Quam multæ, quam variæ immunitates, prærogatiuæ, poteſtates mendicorum, quæ aliis neutiquam conceduntur? Cum ciuibus ad tuendam regionem proficiſcendum eſt in militiam, cum ad patriam ab hoſtium incurſionibus vindicandam, ad pericula demum propulſanda viritim pæne arma expedienda ſunt, ipſi ne appellantur quidem, quanto minus coguntur? Si ardeat ciuitas, ſi diripiantur ciues, nihil illis perit. Petent nihilominus panem, & inuenient. Exiguntur penſio-

penſiones antiquæ, imponuntur nouæ, ipſi nec vnicum quidem nummulum pendunt. Quotannis dantur bonorum decimæ, at non à mendicis. In ſingula mercium genera quas aut vendas, aut emas, aliquid tributi nomine, quod ad Principis, aut Reipub. ærarium redeat conſtituitur: ab huiuſcemodi tributis perſoluendis illi eximuntur. Per pontes eunt, redeunt quoties animus iuſſerit: per flumina traiiciuntur, ſpectant ludos & triumphos, omnia gratis. Quin etiam tum quaſi gratiæ illis aguntur: ſiquidem à viatoribus, vectoribus, ſpectatoribus pecunia liberaliter in eos, & aliâs à quouis hominum genere confertur. Licet enim his à quocunque obuio, ſeu non obuio vectigal ſuum poſtulare, à iuuenibus, à ſenibus, à viris, à fœminis, à nobilibus, ab ignobilibus: ſeu vilis annona, ſeu chara ſit, neminem excuſatum habent. Iam illa non poſtrema eſt fælicitas, quod ſtatus ſui mutationem in peius haud timent, cum alij nunquam ſecuri ſint: nec honorati ſcilicet in ſuis honoribus, & magiſtratibus: nec voluptarij in ſuis voluptatibus: nec diuites in diuitiis. Caſus & fortuna in rebus humanis crebras atque magnas viciſsitudines efficiunt. In mendicorum rebus quod feriat fortuna, nihil inuenit: quam illi occuparunt, quam cæperunt, cuius aditus omnes intercluſerunt, vt aſpirare ad eos non poſsit. Præterea ſollicitudinibus, angoribus, curis, moleſtiis vacantes ac liberi incedunt; quibus in dies, & horas perturbantur, diſcruciantúrque, qui domos, fundos, familiam poſsident, & quibus eſt, quod amitti poſsit. Quid hoc beatius? Cum in itinere verſantur,

tur, nullas horreſcunt inſidias: per ſyluas & nemora, per loca latronibus infeſta tutiſsimi gradiuntur: nihil illi nocere talibus conſueuerunt. Proinde etiam conſpectis graſſatoribus, ipſi cantantes pergunt, & omnia ſua ſecum portant. Nihil operis faciunt, laboribúſque expertes, perinde vt diuites & illuſtres, perambulant vrbes velut animi cauſſa, & id quotidie. Raſtra, ligones, malleos, aratra, bipennes viderunt tantum: nec ſeptimus, ſed quilibet dies illis feſtus eſt. Et cum nemo ferè non de craſtino cogitet, hi tantum de hodierno: nec tamen admodum ſollicitè, ſed leuiter. Cum ad vitæ metas decurſum eſt, tranquilla mente lampadem tradunt, de condendo teſtamento, ſcribendíſque hæredibus nec tantillum anxij: nempe vt etiam atque etiam cogitent, quantum filiis relinquant in bonis: quantum filiabus decernant in dotem: cui villam, cui hunc aut illum agrum, hanc aut illam domum legent: quid de argentea ſupellectili iubeant: cui commendanda vxor: qui tutores inſtituendi pupillis & puſillis liberis. Deo ſuos tradunt, & in eius fidem committunt, illúdque Dauidis lætabundi vſurpant: tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Item, ego mendicus ſum, & pauper: dominus ſollicitus eſt mei. Atque hæc iſto modo in præſens, vt imparatus. En tranſactis partibus meis ad te ventum eſt Nectari. N. Immo Candidiane, tu iſtas quoque partes age: ne ego vt malus hiſtrio, non quidem in vna ſyllaba, ſed in re tota offendens, à vobis exſibiler & explodar. L. Proſpice quid huic des: perpende quid agas. Etenim ſi ſecundam perſonam

ſuſci-

ſuſcipis, tertiam quoque, id eſt meam, neceſſariò ſuſcipies: tantóque magis, quanto me Nectario & ingenio, & doctrina, & orationis facultate inferiorem tu ipſe non es neſcius. Nam tecum me ſi conferam, mente lapſus exiſtimer.

quid nam tremulis facere artubus hœdi
Conſimile in curſu poſſint, ac fortis equi vis?

C. Amoue hunc timorem abs te Limeni: dependendum eſt Nectario quod promiſit: neque enim in quo ſibi diſplicuerim quidquã adhuc commemorauit. N. Perplacuiſti. At ego vereor vt placeam. C. Quam tu vereris culpam, ſinito me præſtare: nullum eſt periculum ne tu quid eloquare, niſi ita eruditè, prudenter, facundè, vt me non pœniteat, quòd te ad continuandam diſputationem hanc & ab initio inuitarim, & poſtea tergiuerſantem impulerim.

DIGNITAS.

N. Ergo in his quæ ad honeſtatem amplitudinémque mendicitatis pertinent, illud præcipuum duco, quod à Chriſto Seruatore, qui eſt omnium Regum Imperator, generi humano egregiè commendati ſunt hi eius alumni, & ſectatores: ab eoq; datas ſibi commendatitias, quocunque locorum vadunt, ſecum ferunt. Quis autem, quæſo, benignè facere nolit homini, ſi id poſtulet qui condidit homines? Quis recuſet pauxillum tribuere, cum ſe id magno fœnore aliquando repenſurum ſpondeat Deus? Quis peccata ſua fruſtillo panis in mendicum collato delere flammáſque perennes euitare non cupiat? L. Memoriter pronuntia illas litteras, ſi tenes. N. Teneo. *Date eleemoſynam, & omnia mun-*

mundà ſunt vobis. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites, ne forte & ipſi reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris: quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in reſurrectione iuſtorum. Venite benedicti patris mei: eſuriui enim & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi potum. C. O verè ſacram Auguſtorum Auguſti epiſtolam, vniuerſóque mundo, & omnibus gentibus venerabilem, Dederat olim iiſdem Rex Dauid quo vterentur ad ſtipem impetrandam epiſtoliolum in hæc verba conceptum. *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum dominus,* Dederunt etiam Iacobus, & Ioannes Apoſtoli: ſed maior Dauide, maior Apoſtolis IESVS CHRISTVS Dei filius, ipſeq́ verus, omnipotens ac ſempiternus Deus. At at, quid ego ineptus in alieno choro pedem? Ignoſce Nectari: nam ſermonis tui ſuauitas huc me allexit imprudentem. N. Per me tibi vel plura licebit. C. Satis eſt, promoue greſſum. N. Omnium quidem naturarum ab ſe conditarũ procurationem habet Deus, auicularum etiam, & beſtiolarum, quæ ab hominibus negliguntur: at mendicorum inprimis, qui vnà cum iſtis quas dixi animantibus nec ferunt, nec metunt, nec congregant in horrea, & pater cæleſtis paſcit illos: ac vix vnquam vllo in ſæculo auditum eſt, mendicum quempiam fame mortuum, niſi tum, cum etiam non mendici eſurie tabefacti morerentur, vt nihil illis ſeparatim euenerit mali. Quid? illi (quod ex ſupra dictis, & ex illo: *Vt recipiant vos in æterna tabernacula,* claret) aliis cæleſtem ianuam reſerant.

Ecce

Ecce quàm multa reddunt, quibus nimis parum eſt: & quam ſunt diuites, qui nihil poſsident? Qui ſi non eſſent, præſtantiſsimæ virtutes duæ magna quidem ex parte tollerentur, miſericordia & liberalitas. Earum exercendarum occaſio ne deeſſet, mendicos oberrare Deus voluit: qui, quemadmodum fortunati, ſuperbiæ, luxuriæ, libidinis, commeſſationum, aliorúmque flagitiorum occaſiones & irritamenta nulla habent. Quem illi faſtu & arrogantia ſubnixi ſpernunt? vbi domos atque villas ſumptu regio ædificant? quando in fœmineos appetitus (imitabor enim Arnobium) inflammati pectoris feruore incaleſcunt? nunquid veſcendi cauſſa terra maríque omnia exquirunt? nunquid eos manus atque lingua periurio, aut ciuili ſanguine alit? Contra, apud eos parſimoniæ, patientiæ, modeſtiæ, religioni, cæteríſque virtutibus, quibus decorati amicitiam numinis aſſequuntur, magnus honos. Omnino, arbitror plures mendicos cælo receptos, quam quibus ſunt ampliſsimæ fortunæ, quos perdifficile eſt intrare in regnum cælorum. Eſt enim ianua humilis & anguſta, illi autem ſublimi ceruice, & crapula diſtentis corporibus. Preces inſuper mendicorum in rebus turbidis & afflictis etiam potentes & copioſi expoſcunt: quas vt impetrent, & feruidiores impetrent, maiore eos liberalitate proſequi ſolent. Videtis igitur quanto ſint in honore apud Deum mendici: nimirum vt electi quidam, & ſingulares amici, qui leui negotio quod petiuerint obtineant. Nec vos latet, ſanctiſsimos viros eorundem conſuetudine delectari, quibus pedes abluunt,

quos conuiuiis accipiũt, in quos officij & benignitatis plurimum conferant. Chriſtus ipſe formam mendicorum indutus, ſæpe hominibus ſe obuium dedit. Quo quid ad dignitatem illorum confirmandam maius proferri poſsit, mihi quidem in mentem adhuc non venit. Complures vtriuſque ſexus, qui piorum ſedem & locum conſecuti, & inter Diuos relati ſunt, præ diuitiis mendicitatem complexi, oſtiatim ſtipem quæſiuerunt. Quod nunquam feciſſent, niſi rem honeſtam, Deo gratam, & virtutis conciliatricem eſſe intellexiſſent. Laudatur in hoc ordine D. Franciſcus, cuius familia etiamnum mendicantium appellatur. Vixit item aliena benignitate S. Clara, & viuit tota illius poſteritas. Sic Alexius, & alij, quos enumerare ſuperuacaneum. Norunt artem perſuadendi pluſquam Cicero & Demoſthenes, Deúmque & cæleſtes ſemper in ore habent: tanta eſt pietas. Genus hominum quàm gratiſsimum eſt. Propter vnicum teruntium non deſinunt gratias agere immortales, quandiu te abeuntem viſu conſequuntur. Pro paruis ac perituris ingentia, & ſempiterna bona à Deo tibi precantur. Proinde qui vult hominẹm gratum videre, aliquid mendico donet. Sunt ſacroſancti, quos vllo modo lędere furioſum & impium iudicatur: ſũntque acerbiore pœna afficiendi, qui eos iniurioſius tractant. Atque vt abſoluam, ſi qui de his mali ſunt, non magis debet hoc in totum eorum, quàm in Religioſorum hominum ordinem redundare, in quibus non omnes reperiuntur ſemper boni: vnde enim apoſtatæ? & in Epiſcopis quoque non omnes ſancti. De

re mi-

re mihi propoſita ſatis fere dixi, cano receptui. L. A me, cuius ingenij motus ad excogitandum obtuſi, ad ornandum ſteriles, pauciora & incomptiora vt expectetis ſuadeo. N. Vt plerique omnes tenuitatem & imperitiam libenter ab initio quoque excuſamus? L. Quoniam paratam nobis veniam eſſe cupimus, etiam antequam offendamus. Tum verò facilè ignoſcitur, ſi nulla nos opinione inflatos, nec nobis præfidentes ad rem aggredi apparet. Dicam porro liberè: non ex æquo & bono mecum egiſtis. C. Quid ni? L. Quia partem ad diſſerendum difficillimam in me reieciſtis. Quod quidem ſi à principio animaduertiſſem, vti nunc animaduerto, conditionem repudiaſſem. N. Fungere munus tuum, & ſimulationem pone.

IVCVNDITAS.

L. Si necdum ſatis perſpicuum eſt factum, quam ſit iucundum viuere mendicum: ſi id ex orationibus veſtris parum adhuc intellectum eſt, ex mea quidem certè nunquam intelligetur. C. Hoc ergo dicis, vtrumuis noſtrum quaſi ex vna fidelia duos dealbaſſe parietes, ſuum videlicet, ac tuum. L. Hoc ipſum dico. C. Hem Nectari, vt iſte ludit? L. Loquor ſeriò. Nam adeo firma perpetuáque valetudine vti, tam diu manere in vita, tot mereri immunitates, tam variis ornari prærogatiuis, vacuum eſſe omnibus moleſtiis atque curis, dies omnes agere feſtos, tranquilla & ſecura mente in fata concedere, quomodo non ſit iucundum? Deinde Deo opt. max. eſſe in amore, ab eo humanis gentibus diligenter commendari, foueri, ſuſtentari, *cælo* aperiendo præfici, apud ſanctiſsimos viros

in pretio eſſe,&ab illis diligi,nullis cum vitiis conflictari,præſtare virtutibus, à nemine lædi: hæc, inquam, negabimus eſſe iucunda? N. vt in aliis pluribus, ſic in iſto iucunditatem cum aliis bonorum generibus, vtilitatis videlicet honeſtatíſque confuſam eſſe confitemur: nihilominus abs te audire geſtimus, quod à nobis dictum non ſit. L.Peregrinationibus exerceri,plenum eſt honeſtæ voluptatis. At nulli vel magis, vel etiam fælicius peregrinantur quam mendici: quibus, tanquam viris fortibus omne ſolum patria eſt, & cælo pro tecto vtuntur. Mundani ſunt, vt ſapientiſsimus Socrates, hoc eſt, ciues & incolæ non vnius alicuius vici, aut oppidi, verùm totius mundi. Peruagantur itaque,& perluſtrant complures egregiáſq; vrbes, varias regiones, nobiliſsimas prouincias, ad remotos & ignotos populos proficiſcuntur, quorum cultum,mores,inſtituta,leges,ritus, conſuetudines, linguas cognoſcunt: quod non poteſt profecto non eſſe quam iucundiſsimum. Et cum videamus aliquando ingreſſu ciuitatum regnorúmq; prohiberi honoratos ac diuites cum equis & curribus ſuis, iſti ſine vlla etiam inquiſitione, quaſi in iiſdem nati & educati facillimè,nulla cum ſuſpicione intromittuntur,non examinantur,non excutiuntur. Creſcit deinde peregrinantibus ob ea ipſa quæ dicebam, prudentia quoque: quod poëta clariſsimus in Vlyſſe ſuo vidit. Prudentia autem, vt inquit Cicero, nihil eſt homini dulcius. Alitur nouarum rerum cognitione humanus animus, qua ſupra cæteros mendicis gloriari licet, quorum narrationes ſæpenumero vberrimam mihi de-

hi de-

hi delectationis materiam præbuerunt. Quid otio ſuauius? quid omnium laborum ac laſsitudinum vacuitate iucundius, & exoptatius? At hi nunquam occupati cernuntur, neque animis, neque corporibus: quod tamen potentiſsimis quibuſque Principibus negatum eſt, quorum cogitationes in maximarum rerum adminiſtratione dies propemodum atq; noctes vigilare, & fatigari oportet. Quid porro ſeruitute intolerabilius? quid libertate amabilius? At hi nemini prorſus ſeruiunt, quia illorum ſeruitutem nemo expetit, nemo quidquam illis imperat, nemo quidquam exigit, nemo contradicit. Adde quod iſtis hominibus pecunia ſemper adeſt: quod nobis noſtríque ſimilibus: quod vel diuitibus admodum haud ſemper contingit, quibus inanis eſt interdum ſacculus, inanis crumena. Iam verò quantum ineſt ſolatium in pecunia? in ſecundis aduerſiſqúe rebus nullum maius adiumentum, nullum in periculo firmius præſidium. Dicam mirabilius, pecunioſiſsimi inueniuntur mendici quidam. Cauſſam quæritis? accipite. Nam cum parciſsimè ſumptum faciant, impertiant autem illis permulti aſsiduò, & aliqui bene multum, neceſſe eſt annis paucis ſummas ingentes redigi. Solent cum viatoribus permutationem facere, vt collybiſtæ, atque vt vnum nummum ferant, ei 30. aut 40. nummos reddere, retentis quos groſſos vocamus, in theſauro ſine dubio reponendis. Audiui quendam dediſſe in matrimonium alteri mendico filiam cum dote non ſpernenda, obulorum putate aliquot modiis, quæ multitudo aureos quingentos fecerit. Fuit, qui in

pallium (quis hoc ſuſpicatus vnquam eſſet?) *tre*-centos coronatos inſuerat. Ebrietas operta recludit. Ex occulto ſermonem mendicorum vino madentium auſcultaui nuper. Non pauca ex his, quæ à nobis diſputata ſunt, de ſe proloqui, & cum gloria & prædicatione ſeſe efferre, tum cuicunque hominum generi, quantumcunque fælici anteferre nón dubitabant. Et quanquam ſobrij cum ſunt conditionem ſuam coram aliis mirè lamentantur, tamen reipſa ſuo ſtatu gaudent: nec eum cũ quouis alio commutauerint. Hoc mihi ex eo fit probabile. Sedet in via tectus ſordido & lacero, pediculoſo etiam palliolo mendicus, obteſtationibus ingeminatis abs te prætereunte ſtipem flagitat. Indue hominem amictu nouo, eóque non vili: da illi crumenam pecuniæ refertam: dic te velle abducere, & eius opera clementer ac liberaliter vti, nihil ei defuturum: mentiar, niſi repugnet, niſi abneget, niſi ſe iniuria affici conqueratur. Non quia modeſtus ſit: quia ſe tanta humanitate & beneficentia indignum arbitretur: ſed quia illis commodis, & illa gloria ſua de quibus vos diſſeruiſtis, & iſtis delectationibus ſuis, de quibus ego aliquid pro tenui parte mea diſſerere volui, priuatum iri planiſsimè intelligit. Plurimum reuera ſuo quemque ſtatu recreari & lætari oportet, ſi eum cum alio, quanquam meliore, mutare nolit. Quapropter, ne in re clara & manifeſta ſim verboſior, ſi vos meis rationibus proinde vt ego veſtris aſſentimini, nihil hoc vitæ genere ab omni fælicitate fælicius; magíſque nomen ipſum mendicitatis odioſum, quam res ſubiecta in vitio eſt:

nec

nec vituperationem potius, quam laudem meretur. N. Nos verò oratio tua, quam valdè probamus, in ſententia confirmauit. C. Ducem & auctorem me huius nec inſulſæ, & litteratæ diſputationis fuiſſe iuuat. Fuit hæc moleſtiarum itineris huius non modica leuatio.

ANNOTATIONES.

QVod argumentum incredibile & abſurdum hoc progymnaſmate ſum perſecutus, id me ratione & exemplo feciſſe mox patebit, cum docuero paulò fuſius, à quibus olim, atque etiam noſtra memoria, & quas ob cauſas huiuſmodi humiles, infames, inopinabiles, & à Græcis ἄδοξοι καὶ ἄλογοι θέσεις vocatæ, ad diſputandum pertractandúmque ſumptæ fuerint. Iſocrates in exordio orationis, qua Helenam commendat, Protagoram cæteróſque Sophiſtas illius æquales exagitat, quod materias parum conuenientes & alienas, & omnino tales ſcilicet, quales iam nominauimus, tractandas ſumpſerint. Exempli cauſſa. Non poſſe quenquam mentiri, aut contradicere. De iiſdem rebus duas contrarias orationes haberi non poſſe. Id eſt, vt ego intelligo, nòn poſſe idem laudari & vituperari, ſuaderi & diſſuaderi, accuſari & defendi. Idem eſſe iuſtitiam, fortitudinem, & ſapientiam. Perſtringit nominatim Gorgiam, qui docuit nihil eſſe in rerum natura. Zenonem, qui aſſerere auſus eſt, idem poſſe fieri, & non poſſe. Meliſſum, qui connixus eſt probare, omnia eſſe vnum. Et videtur hic poſtremus ita prorſus

ſus ſenſiſſe: nam eum lib. 1. Φυσικῆς ἀκροάσεως Ariſtoteles confutauit. In illo eodem exordio teſtis eſt Iſocrates, nonnullos mendicitatem & exilium aliis vitæ generibus anteponenda diſſeruiſſe: & quoſdam apiculas, ſimiliáque laudauiſſe. Horum inſtitutum contemnendum non fuit, quia non Sophiſtæ modo, verùm & Philoſophi, vt ſcribit Gellius lib. 17. cap. 12. oppidò libentes huiuſmodi materias ſuſcipiebant vel ad acuendum ingenium, vel ad exercendas argutias, vel ad edomandas difficultates, vel (quæ nos adiicere poſſumus) ad ludum & iocum, vel ad oſtentationem ingenij & eloquentiæ. Attamen Iſocrates contemnit eos & inſectatur: ne videlicet Helenam infamem mulierem prædicaturus, paria cum iis facere iudicetur, cum tamen faciat, crimen adulterij egregia venuſtatis eius exornatione, digreſſionibus de rebus geſtis Theſei, de conſilio Paridis in ea rapienda, ac demum de pulchritudine quaſi obuelans. Eſt ergo totùm illud proœmiū per inſinuationem artificio non vulgari compoſitum, & ipſa oratio nihil aliud, quàm ingenij & facundiæ Iſocrateæ illuſtre documentum: vti altera quoque deinceps, quä Buſyris tyrannus importuniſſimus celebratur. Nunc ab Iſocrate ad alios veniamus. Glauco apud Platon. in libris de Repub. iniuſtitiam laudat: Gorgias, vt Iſocrates, Helenam, quæ extat oratiuncula. Quis ignorat encomium muſcæ apud Lucianum? quis ab eodem deſcriptum iudicium 7. vocalium, in quo Sigma cum T. iniuriarum agit? Quem ego ludum Andream Salernitanum inprimis excitaſſe ad bellum Grammaticum tam

facetè

facetè & ingenioſè conſcribendum auguror. De Alcidamante Rhetore in extrema 1. Tuſcul. Cicero, eum ſcripſiſſe laudationem mortis: quæ conſtat, inquit, ex enumeratione malorum humanorum. Dio Chryſoſtomus comam: febrim quartanam & Therſiten laudauit Phauorinus. Feruntur Hieronymi Cardani, & aliorum libelli de laudibus podagræ, quam feſtiuiſſima fabula acerbè vituperat Lucianus, cuius index Tragopodagra. Syneſius Epiſcopus Ptolemaidis ipſe caluus prædicat caluitium. Picus Mirandulanus barbariem orationis. Eraſmus Moriam, id eſt, ſtultitiam, in qua ſeipſum ſtultum fieri, & ridiculum non animaduertit. Apud Melanchtonem eſt encomium formicarum. Apud M. Antonium Maioragium encomium luti. Etiam ebrietatis encomium vidimus.

Ad poëtas tranſeamus. Cui inaudita eſt ſeu Homeri, ſeu alterius cuiuſpiam perueteris, & φιλομήρου poëtæ βατραχομυομαχία, de pugna ranarum & murium? Quantum ibi ingenij? quantum eloquentiæ? quantum Gratiarum? Ad exemplum illius commenti conficta eſt incerto autore tragœdia γαλεομυομαχία, de bello felium & murium. Virgilij culex, & quartus Georgicorum, quo apum reſpub. verſibus limatiſſimis depingitur, tam noti ſunt omnibus, quam ſuum cuique nomen. De pulice ſeu Ouidij, ſeu aliûs cuiuſpiam nebulonis nihil dicam: eſt enim obſcœnum poëmatium. Luxerunt mortem paſſeris Catullus, columbæ Statius, pſittaci Ouidius. Leguntur Hieronymi Vidæ Bombyces, & Scacchia ludi genus. Sic aliquis elegantis ingenij & diſertus vel ligata, vel ſoluta

oratione laudauerit ſalem, panem, aquam, canes, araneam, barbam, quæ ſunt abiecta: lupanaria, carnificinam, calamitates, iram, quæ ſunt infamia. Sed tum hæc, tum illa non niſi qua parte aliquid vtilitatis, ſeu honeſtatis habent, ſiue per ſeipſa, ſiue κατὰ συμβεβηκός. *Turpia enim vt turpia, nunquam poterunt, niſi à turpiſſimis in commendationem vocari, vt habeant ſimiles labra lactucas. Atque, vt abſoluam, valde mihi huc videtur pertinere, quod in præfatione paradoxorum à Tullio ſcriptum eſt. Nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. Probabile, inquit, non, verum: atque ita poteſt nihilominus eſſe falſum: nam falſitas probabilitati non aduerſatur. Item, nihil tam horridum, tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione, & tanquam excolatur.* MENDICVS QVISPIAM) *Latinis mendicus etiam vocabatur rogator: & mendica mulier, quæſitoria, vt apud Petronium pro, quaſſitaria legendum coniectat Turneb. lib. 26. cap. 6.* OMNIA SVA SECVM PORTANT) *Sicut Bias nimirum vnus è ſeptem qui ſapientes vſurpabantur in Græcia. Cuius cum patriam Prienen cepiſſet hoſtis, cæteriq; ita fugerent, vt multa de ſuis rebus ſecum aſportarent: cum eſſet admonitus à quodam, vt idem ipſe faceret:* Ego verò, *inquit*, facio. *Nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ ne ſua quidem putauit, quæ nos appellamus etiam bona. Sic Cic. in Paradox. Narrat idem Valer. lib. 7. cap. 2. De Stilpone autem non diſſimile quiddam Seneca ep. 9. ſub finem.* LABORIBVSQVE EXPERTES) *Adiungi-*

iungitur ſextus caſus huic adiectiuo apud Plaut. Amphit. Eo more expertem te factam aduenien offendi domi. Aſin. Pono te ob iſtuc, vt expers ſis metu. Catull. de coma. Quicum ego, dum virgo quondam fuit omnibus expers. O VERE SACRAM AVGVSTORVM) *Imperatores poſteriores non ſolum epiſtolas, conſtitutiones, monetam, cubicula, ſcrinia, lectos, comitatum, ſed & ſacrum ſtabulum dici voluere. At Tiberius nec dominum ſe appellari paſſus eſt, & quendam dicentem ſacras eius occupationes, pro ſacris laborioſas dicere coegit. Sueton. Tiberio cap.* 27.

PROGYMNASMA
QVINTVM ET TRICESIMVM.
Nundinæ.

MAGISTER, TIMASIVS, FAVSTVLVS, PROSPER, ZOSIMVS diſcipuli, VENDITORES.

MAGISTER. Heſterno veſpere ſuper cœnam orauiſtis me impendiò, quandoquidẽ in hac ciuitate per hoc tempus ſollemnis & anniuerſarius mercatus haberetur, celebrarenturq́ nundinæ, in rem præſentem vos perducerem, ac vobiſcum venalium iſtorum copiam & varietatem contemplatum ambularem: id nullo ſeu veſtro, ſeu meo incommodo futurũ, quòd eſſet in hodiernum diem ſtudiis literarum indicta ceſſatio.

ceſſatio. Tres inſuper mihi pecuniam dediſtis de manu in manum, de qua meo arbitratu mercarer, quod ſingulis vel vtile, vel acceptum inprimis, & iucundum fore exiſtimaſſem. Zoſimus nihil: nam nudius ſeptimus, id quod ſcitis, quem reliquum poſsidebat ſolidum, vnà è ſacculo in ſuburbanis per ludum curſitando perdidit. Paratíne igitur ad eundum? T. Et maximopere. Duc age, duc nos celerius. F. Mens auet, pedes pruriunt. P. Egrediamur, tempus vocat. Z. Tametſi coemptum nihil ſum à foro relaturus, vtpotè à nummis inops: iuuabit tamen ſpectaculis tam multiplicibus, tam lepidis ſatiaſſe oculos, & expleuiſſe animum. M. Mihi verò conſilium eſt, nec circumducere vos, nec emptionem vllam facere, niſi, quod iuſſero, facturos eſſe fidem veſtram obligatis. P. Faciemus, & perlibenter. M. Audis hæc tu Fauſtule? F. Idem ego profiteor. M. Quid Timaſius? T. Faxo haud deſideretis partes meas. Z. Quod volueris, Præceptor, mearúmque virium iudicaueris: tametſi hac mea ſponſione opus haud eſt, cum nihil expectem. M. Sat eſt: prodeamus foras: vos mea latera ſtipatote. Vnde porro rerum viſendarum, ſpectandarumq́ capiemus exordium? P. Tuus arbitratus eſto. M. Quà via fert, in forum ſcrutarium proficiſcamur. T. Vellem iſti quæſtuoſi Iudæi hanc vrbem ne habitarent: néue illi potiſsimùm ſcrutariam mercaturam facerent cum hîc tum alibi: pauciores aliquantò ad necem damnarentur: Nam vbi Iudæi, ibi fures: furibus autem conſtituta crux eſt. M. Proſper & Fauſtule, quid lentius ingredimini, & confertis capita? P. At iam velo-

velocius. M. Quæ arcana auribus mutuis infundebatis? P. Quærebamus, & mirabamur quid tandem mandaturus eſſes, cuius cauſſa fidem dediſſemus. M. Quid eſſem mandaturus? Quod non placebit adeo. F. Oh. Z. Si meum ſacculum nec adeo vetuſtum, & perelegantem inter ſcruta conſpexero (nam à repertore Iudæis venditum ſuſpicione certa moueor) peculium meum audacter auferam. M. Tu auferes? Quid agas, ſi ſcrutarius in te impetum dederit: ſi pugnis te obſeuerit? Z. Tu eris galea mea, tu clypeus meus, tu adamantina tunica mea. M. Siccine ſpes tuas in me vno ſitas habes? Z. Etiam, mi Præceptor. M. Ecce ſcruta. T. Papæ, vt vbique vis ingens pannorum veterum? quot paſsim ærugine propemodum exeſa ferramenta? quot dimidiata, parumq́ integra vaſa? quot detritæ cuiuſque ætatis, & vtriuſque ſexus veſtes? quantum denique rerum diuerſiſsimarum, nec omnium tamen ita vilium & abiectarum? En en, vtricularis tibia. Quis veſtrûm eſt aſcaula, ſeu vtricularius? experiatur quid valeat. Sine dubio Melibœus aliquis hac oues & capellas ſuas demulſit. Z. Aduertite oculos. Hîc pendent caligæ militares germanicæ, alicuius, vt coniicio, vexilliferi. Nihil monſtroſius, Quantum hîc panni delicatioris? quantum vilioris & ſubdititij? quantum byſsi ſubſutæ, & vndique extantis in ſpeciem longarum follium? quantum poſtremò pecuniarum & laboris perijt? Da ſcynd neun vnd neuntzig eelen/pfuy dich. P. Hoc ſpiculum illi perſimile, quod Epaminondas princeps Græciæ pro omni ſupellectili ſolum reliquiſſe fertur. M. Immo,

mo,Proſper, etiam (vt ipſe ſolebat dicere) *filiam* ex ſe reliquit,pugnam Leuctricam, quæ non modo ſibi ſuperſtes, ſed etiam immortalis futura eſſet.F.Hic autem enſis Goliathi videtur, recuperatus à Philiſtæis,& huic Iudæo neſcio quando venditus: tam longus, tam latus, tam annoſus eſt. M. Ad proxima tranſeamus. F. Quam bellè compoſitum muſcarium, pauoninum? Prô, etiam muſcipulas hic expoſuit. T. Et iſte auium caueas, aurigarum ingentia, & paruiſsimis bullis ἐμβλημαῖικῶς diſtincta marſupia, ſeras, cochlearia ferrea & lignea,zonas, fiſcellas,trullas. P. Huc huc accedite, iſtiuſque ſcrutarij apparatum & omnigenas diuitias admiramini. Proſcribit ocreas & crepidas vt ſutor,femoralia vt ſartor, ſartagines vt faber ærarius, annulos & torques vt aurifex, nolas vt campanularius,ſtanneas patinas, & vaſa ad bibendum vt cantharius fuſor, tunicas ferreas bello idoneas vt laminarius, laternas vt laternarius: alia præterea, quæ, ſi vultis, nominate. M. Ad ſequentes procedite.F. En corroſos à tineis codices. M. Aperi prægrandem illum, vmbilicatis frontibus, & annorum quos natus eſt, ſpatiis venerabilem. F. Adiuta me Proſper.Hui,quam vaſtus? plumbum merum dicas. M. Lege indicem. F. CATHOLICON. M.F. T.P. Z. ha ha ha. T. Atqui ego ſic accepi, iſtum Catholicontem poſtquam per Grammaticæ prouinciam nullo iudicio, nullo delectu propter immenſam furandi cupiditatem omnia vocabula latina,græca, barbara, propria, impropria ſurripuiſſet,iiſque volumen longè maximum impleuiſſet, quo mulum onuſtum in Hiſpaniam ageret,

ageret, à militibus bello Grammatico interceptum, vinctum, & in caſtra perductum, in quæſtionem datum, de furtis & rapinis confeſſum. M. Sed illud etiam accipere debueras. Cum fidem & miſericordiam Ducum flens imploraſſet, eos miſericordia commotos, hominem iugulari vetuiſſe; cum eo tamen, vt nuſquam niſi apud rudes, imperitos, & indoctos ſe pro Grammatico gereret. Quod ille, cum ex timore ſe recepiſſet, ſacramento concepto promiſit, egitque de tanto beneficio non vulgares gratias: quia prædones & latrones alios ſecum captos, militari licentia ſubitò ad arbores ſuſpendi viderat. Z. Ecce ecce alium auctorem nobilem. *Compendioſa materia pro iuuenum informatione, ſatis magiſtraliter compilata, quæ intitulatur, Es tu ſcholaris?* P. Audite quid ego inuenerim. *In librum Deſtructio Deſtructionum Auerrois Commentarij, quos adhibita omni lucerna nitidos, & à quacunque macula ieiunos comperies.* M. ô lutum. Eiuſcemodi libri, hoc eſt tam politè & concinnè ſcripti non immeritò deſtructiones appellentur. T. Plures adſunt, videamus iſtos quoque. M. Quorſum attinet tempus inter ſcruta & ineptias conterere? Ne expectetis autem, dum vos ad omnes tabernas perluſtrandas ducam: dies integer, ab aurora prima ad primas tenebras haud ſufficeret. Et quam delectationem vobis afferrent ſuis mercibus, q vendunt caſeos, butyrum, farinam auenaceam, hordeaceam, furfures, candelas, ſeuum, adipem, picem, ſulphur, cepas, iuniperi, grana, varia ſemina & legumina? F. Piſa, lentes, fabas, milium, papauer, cannabum, lupinos, cicer, phaſeolos, M. Quam item pilearij

cum

cum ſuis pileis, pelliones cum mitris, reſtiones cum funibus, figuli cum ollis, alutarius cum alutis, cribrarius cum cribris, cribellis, & corbibus, ſetacearius cum ſcopulis ſuis? T. Nos neque horum merces contemplari cupimus, neque ligulariorum, crumenariorum, aciculariorum, fibulariorum lychnopœorum, ſimiliumq; artificum, & inſtitorum illiberalium: præſertim cum eos ſæpe videamus, ſæpe viderimus, ſæpe viſuri ſimus. M. Nec adibimus forum boarium, ſuarium, equarium, piſcarium, olitorium, pomarium, vinarium, calcearium, ſcoparium, frumentarium, quia nihil ibi ſpectatu dignum. P. Ne adeamus. M. In illud omnium ampliſsimum, & omne genus mercimoniis præſtantibus refertiſsimum nos conferamus. F. Ita fiat. Quando iubebis quod dixiſti? M. Quando libuerit mihi. T. Æquum & iuſtum te iuſſurum opinor. M. Æquiſsimum & iuſtiſsimum Timaſi. Z. Ad iſtas quæſo tabernas aromatarias conſiſtamus paululum. M. Scio equidem cur deſideres. Z. Vt obeam oculis ea, quorum ſuaueolentia meæ complentur nares. M. Geramus morem Zoſimulo. Z. Quàm vellem me famulum huius aromatarij? mercedem paruam, aut nullam poſcerem. P. Tu, credo, tibi ipſe de ſaccis iſtis & capſis mercedem. Z. Ha ha, non tamen de omnibus. M. De vuis paſſulis, & cybinis, de amygdalis, de ſaccharo certè. Z. Certè. M. Ede nobis aromatarie ſummatim qd vendas: nō enim ſatis diſtinctè, ac diſtributè aſpicere poſſumus omnia. V. In iſtis ſaccis eſt piper molitum ſiue contuſum, in his grana: & quidē electiſsimi piperis, quale nuſquam proſtat in hiſce nundi-

nundinis. Eodem modo zingiber duplex propono hîc emptoribus. Videte nuces myriſticas, macer, cinnamomum ſeu cinnamum, caſiam. Guſtate cinnamomum, nihil guſtaueritis in hoc genere melius: adeo recens & bonæ notæ eſt. M. Profectò ſingulare eſt. V. Illic eſt caryophyllorum, ſeu clauiculorum & croci copia, hîc diapaſmata. M. Quid hoc verbum Timaſi? T. Neſcio. M. Sunt puluiſculi, quibus odoris cauſa quem ſpirant, veſtes, & cubicula, triclinia, aliáque loca perſperguntur. V. Vendo etiam muſcum, thus, myrrham, radices odoratas, & ſaccharum, album ac rude, ſeu infectum, & friabile vt ſalem, quod culinarium vocamus, vt noſtis, quoniam eius vſus in culinis eſt, ad condienda reſpergendáque cibaria: deinde concretum ſeu gelatum ſaccharum, cuius ſpecies quædam eſt alba, alia rutila ſeu fulua. M. Quas res ſoles obducere ſacchăro? V. Coriandrum, aſſulas cinnamomi, amygdalas, aniſum, fœniculũ caryophyllum, nuces aromaticas, nuces pineas, & glandes fageas. M. Eia Zoſimule, quid ex nominatis præcipuè in deſiderio eſt? Z. Amygdala ſacchara-ta. M. En, quò in ſtudiis tuis plus pluſque proficere contendas, emo tibi cucullum iſtis amygdalis plenum. Age aromatarie, pende nobis vncias duas iſtius generis. Sed quo pretio? V. Quatuor cruciferis. M. Tolle pecuniam, & tu Zoſime munuſculum. Z. Habeo, & ago tibi gratias, Præceptor humaniſsime. T. Nihilne nobis? M. Vobis erit aliud: concedite puero puerilia. F. Mihi ferme ſubolet, quorſum ſpectauerit illud verbum de ſatisfaciendo. Sine examine aptíſque reſponſionibus ô

ſocij, nihil empturus eſt nobis. M. Haud abſonum vaticinaris. Progrediamur. In proximo viſuri ſumus pannos pretioſiores, aureos & argenteos, laneos, lineos, ſericeos, ſubſericeos, & hos varijs coloribus imbutos, multamq́ue vel eiuſdẽ generis & in colore, & in materia differentiam. Vocantur aurei & argentei etiam hi, quorum ſtamen non eſt aureum aut argenteum, ſed trama duntaxat. Panni quoddam genus ab vrbe Syriæ Damaſcenum nominamus, pulcherrimis impreſsis emblematis: alia genera bombycina (quantum ego didicerim) lingua latina ſuis quodque vocabulis nequit afficere, vt germanica. F. Quia forſitan illi veteres hunc veſtium delicatarum atque mollium luxum ignorabant. M. Antiquiora omnia prope ſimpliciora, parabiliora, & ſine dubio, etiam durabiliora. P. Purpuram & oſtrum hîc non cernimus. M. Quia nec Imperatores, nec Romanos magiſtratus, nec Pontifices max. nec Cardinales. E regione Phrygionum, ſeu acupictorum tabernæ patent, eò pedes conuertamus, vbi auro, argento, margaritis veſtes picturatas, & alia multa acus artificio quàm ſplẽdidiſsimè laborata intuebimini. F. Quid hîc primum admirer? aut in quo præcipuè defigam oculos? En pallam ſignis auróque rigentem Et circumtextum croceo velamen acantho. T. Non eſt hîc forum ſcrutarium Fauſtule, non eſt. En muliebres galericuli, quibus parergis, quibus ſpirulis, quam diuersè implicitis circumcirca exornati? F. Vbi? T. Quà monſtrat digitus meus: num cæcus es? F. Video. P. At ego, qualia, quam micantia ſerta, quam fulgentes coronas intueor?

Vt ad

Vt ad vnguem iſti artifices imitati ſunt filis ſuis roſas, & minutiores quoſdam floſculos? Cernitis ibidem ſudaria, & collaria, & epomidulas emblematis decentiſsimis. Z. Huic zonæ ſericæ quale decus additum? Fœminarum nullam, niſi aut Reginam, aut Imperatricem hanc geſtare oportere autumo. M. Meminiſtin' Timaſi, qd de cingulis Reginarum Perſicarum aliquando pro ſuggeſtu dixerim? T. Memini verò. M. In eo genere & hoc cingulum ducito. F. Nunquid non & materia & opere ſingularia iudicatis iſta reticula? Quantum in ijs baccarum? quantum bracteolarum ex auro, vt puto, meriſsimo? Et quid de capillaribus illis? P. Propter inſertos vniones perquam magno vendibilia. Vela porrò ecquid variegata ſunt belliſſimè? T. Vtique, vt etiam vmbella hæc, & conopeum. Quid tu iſtic tam continenter aſpicis Zoſime? Z. Pupas mirè bellas, & icones ſacras polymitas. T. Me quoque harum aſpectus detinet. M. At me non paulò amplius Saluator ſemicubitalis in cruce ſuffixus. Adhibete oculos. Caput velut exanimis in humerum dextrum recumbit, habet coronam plectilem, & ſpinulæ ſuos habent aculeolos. Deinde capilluli ſubcriſpi & propenduli, vultus ad immenſitatem dolorum declarandam ſcitiſsimè expreſſus. Os liuidulum, corpuſculum totum humano corpori membrorum ſpecie ac proportione quàm ſimillimum. Ecce, venulæ tanquam per carnem & cutem tralucent: per brachiola, & ex pedibus verum cruorem putes fluitare. Vulnuſculum autem lateris, quàm rubicundum, indeq; guttulis ſanguineis diſtillantibus quàm

venuſtum? F. Hem Magiſter, crux longa, lata palmum, ad veſtem ſacrificantis ſacerdotis ponè decorandam haud dubiè confecta. T. O leporem, ô feſtiuitatem. Quin mecum intuemini? Maria genitrix in cælum ſubleuatur ab angelis. Imminet è nubibus supernè, vultu ſereno, ingenti & cana barba Deus pater, circundatus alatis puerulis, incredibilem & auguſtam Virginis pulchritudinem admirantibus. Dextrà læuaq́; tenent eam angeli quatuor, alij circumquaque volitant, pulſantes citharas, & canentes tibiis: ita quidem hilarulis frontibus, vt me ipſum quoque aſpicientem hilaritudine onerent. M. Enimuerò ſic eſt. Sed finis nullus erit luſtrandi horum labores artificum. Proſequimini me in locum ſpatioſum, vbi ſuſpenſa tapetia, & veſtem ſtragulam conchyliatam ſpectabitis. In quo ſanè texturæ opificio, vt quondam Babylonij, ſic noſtris ſæculis Belgæ multùm cæteris omnium gentium hominibus præſtant, ſuntq́; communi conſenſione tapetiarij nobiliſsimi. P. Proſequamur. M. Serica itẽ periſtromata & aulæa liciis aureis, argenteis, purpureis intertexta oſtendetis, digna prorſus Attalo, veréque Attalica. F. Nos rerum elegantium elegantes ſpectatores erimus. T. Vt iſto in atrio multi contemplatores? P. At non multi, vt reor, emptores. M. Bene colligis. Principum virorum eſt, parietes conclauium velare peripetaſmatis, præſertim huiuſcemodi: menſas præterea, lectos, pauimenta ſtragula veſte contegere. P. Quam ſcitè coloribus variata omnia? Complura inſuper diuerſarum rerum figuris & exemplaribus iucundiſsima. Tametſi belluata

magis

magis neſcio quomodo me capiunt, in quibus videlicet vrſi, leones, apri, cameli, elephanti, cerui, aquilæ, cygni, pauones, grues. F. Etiámne in quibus aſini, vaccæ, porci, capræ, ſimiæ, corui, veſpertiliones, vpupæ? P. Caue me irritaſsis. Z. Mihi rident, in quibus cerno colles, montes, arces, oppida. F. Me hilarant in quibus fontes, fluuios, prata, ſyluas, hortos. T. Me in quibus homines, venationes, pugnas, conuiuia, ludos. M. At me illa maximè, quæ rem aliquam geſtam de veteris aut noui teſtamenti libris animo ſubiiciunt, vt hoc tapetum, & hoc, & iſtud. Nam hîc quidem adeo graphicè intextus eſt Abrahamus Dei iuſſu filium immolans, vt pæne idem mihi vſu venire ſentiam modo, quod nunquam non D. Gregorio Nyſſeno, quotieſcunque in hanc imaginem aſpectu incidiſſet. F. Quid huic obſecro? M. Lacrymæ illi cadebant: quandoquidem in memoriam redibat admirandæ illius, & omnibus ſæculis, omnibusq́; linguis prædicandæ obedientiæ atq; fidei: quarum virtutum documenta eo tam illuſtri facto Patriarcha dedit. In hoc exquiſitiſsimo & elegantiſſimo textu Regina Saba frequentiſsimo & ornatiſsimo comitatu Hieroſolymam ingreſſa, Regem Salomonem, cuius ſapientiæ per terras didita fama eam exciuerat, ſalutare, & muneribus colere conſpicitur. In iſto tertio Herodis crudeliſsimo conſilio incitatus furor & immanitas in Bethleemitis infantibus trucidandis ſic imitata eſt, ſic depicti carnifices atrociſsimi, ſic matres miſerrimæ, vt nihil oculis ad videndum vel ipſa reluctuoſius, vel ipſa imitatione iucundius proponi queat.

F. Accurre accurre Timaſi, quáſque tam cupidè ſpectare conſueſti pugnas, in hoc periſtromate ſpectato. Reuera autem Iliacas ex ordine pugnas, Belláque iam totum fama vulgata per orbem hic videbis, quæ Virgilius noſter illo ſuo præſtantiſſimo penicillo pinxit, cum ea Carthagini in templo depicta commemorauit.

Namq; videbat vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus,
Hac Phryges, instaret curru criſtatus Achilles.

T. Digitum tranſuerſum hinc non excedam, quoad me ad ſatietatem oblectauero. M. Tu verò hinc volens nolens excedes: iam quippe ad Gemmarium procedemus. T. Vos præitote, ego ſubſequar. M. Neſcis vbi nos inuenias: totam vrbem percurſando & quæritando defatigaberis. T. Hîc aliquantiſper adhuc conſiſtite. M. Temporis reliqui anguſtiæ non ſinunt hîc moras ducere. T. Durum imperium. Abeamus igitur, abeamus vel in crucem. M. Quid? dicis contumeliam? ne temerè facias, prædico tibi. F. Gemmas & lapillos auidè contemplari ſoleo: quanquam ſi nominandi ſint, perpaucos nominem. M. Salutem tibi Gemmarie. V. Et tu cum adoleſcentibus iſtis comitibus tuis ſalueto. M. Non tu quidem merces vel mole magnas, vel numero multas, ſed oppidò caras, paucorúmq; hominum venundare profiteris. V. Haud ſecus eſt. Vulgi verbum valuit ſemper, valet & valebit: Omne rarum carum. Quare his difficillimis temporibus etiam boni mores ideo facti ſunt cariſsimi, quia rariſsimi. M. Optimè profectò. Haben' tu certas duntaxat gemmas venales, an

complures & varias? V. Omnis prope generis, & in iſtis ſcriniolis, ac ciſtellulis. M. Non ergo, quod putaueram, ſolum ſapphiros, ſmaragdos, chryſolithos, adamantas, ſardonychas, topazios, pyropos, beryllos. V. Etiam amethyſtos, hyacinthos, iaſpidas, cyáneos, chelonitas, hæmatitas, galactitas, lyncurios, dracontitas, chryſopraſios, ophitas, & alia quædam genera. Nam quæ ante oculos tuos ſunt corallia, vniones, cryſtallus, ſuccinum ſiue electrum, quid ego tibi fruſtra memorem? M. Hæc vidi perſæpe, vt nonnulla de ijs, quæ niſi rogatus inſpicienda non profers. Quæſo, ſmaragdum nobis oſtende. V. Nunquámne tu hunc longè præclariſsimum, ac ſummæ cuiuſdam poteſtatis lapidem vidiſti? M. Nunquam. V. Nullæ herbæ, nullæ frondes tam ſunt virides: adeo vt nihil viride illi comparatum dicendum ſit viride. Smaragdus ſolus ex gemmis omnibus contuitu implet oculos, nec ſatiat. Cuius aſpectu acies ab intentione alia obſcurata recreatur. Scalpentibus gemmas non alia gratior oculorum refectio: ita viridi lenitate laſsitudinem mulcet. M. Haud me iſta fugiebant, & legeram pridem apud ſcriptorem maximi quaſi cenſus: & hæc præterea ibidem: longinquo amplificari viſu, circumfuſum ſibi aërem ex repercuſsione inficere, viridémque reddere: non mutari ſole, non vmbra, non lucernis. Vellem videre. V. Licet. M. O ſpeciem admirabilem. F. Non viridis, ſed ipſe viror: certè vireſcit aër. V. Quin tanquam ſpeculum imagines remittit, ſi extendatur. Cum autem eius genera plura ſint, ſcythicum palmam tenet, & hic ipſe eſt ſcythicus.

thicus. F. Monſtra nobis, ſi lubet, etiam ſapphirum, de quo toties legimus. V. Hem ſapphirum. M. Cæruleus color, qualis eſt cæli ſereni. Intermicant quaſi aurei puluiſculi. Iurè digitos regum ornat. V. Edicite, quas gemmas mercatum adueneritis, ego promam, earumq́; vim & efficientiam indicabo: inditam quippe à Deo illis, cuique ſuam, & mirificam poteſtatem non ignoratis. M. Nos magis pretioſis libris, hoc eſt eruditis, quam pretioſis lapillis egemus. V. Non tamē id efficiunt veſtri codices, quod mei lapilli. M. Nec tui lapilli, quod noſtri libri: qui quidem ſui amantibus & ſtudioſis virtutem & ſapientiam afferunt: quas res ſi tuæ res continerent, nobisq́; largirentur, ego illis totum quantum eſt patrimonium meum libens largirer: ob quas Anoxagoras hæreditatem ſuam ſponte in amicos diſpertiuit. V. Atqui multò plures cernas, quibus gemmæ ſint amori, quam veſtræ chartæ. M. Quia plures cernā ſtultos, quam prudentes. Illorum ſiquidem numerus infinitus eſt: horum contra in tota vniuerſitate perexiguus. Verùm hæc vt odioſa mittamus. Velim mihi dicas, ecquid omnes tuæ gemmæ germanæ ſint: nam ne adulterinas quaſdam circumferas, id eſt, quod vereor. Veras quidē à falſis & ſubdititiis internoſcere haud eſt facilè. Eſt etenim excogitata ratio, qua vnum genus verum ac ſincerum in aliud falſum traducatur. Sardoniches è cerauniis, & è cryſtallo ſmaragdi, è ſarda ſardonix conficiuntur: ſimiliter aliæ ex aliis, vt ars deprehendi non poſſit: neque eſt vlla fraus vitæ lucroſior, quia ſcilicet gemmæ magno venduntur. V. Mihi rationes probandi

bandi gemmas notæ ſunt, mi homo: & quas ad haſce nundinas apportaui, ſunt probatæ. M. Quæ rationes? V. Quas te in præſens audire non eſt neceſſarium. Si quid emere vis, eme, & abi. M. Nec mihi tecum plura verba ſerere eſt neceſſarium. Bene vale, bene vende. V. Vale & viue. M. Quid vobis eſt viſum? F. Libenter omnes illas gemmarum ſpecies oculis tradidiſſemus. Atqui cum non empturiremus, haud erat ab eo poſtulandum vt proferret. M. Reſtant, quæ non minus vos delectabunt. Quanquam, vt diei tempus eſt, ne præcipua quidem omnia ſpectare concedetur. Opera orichalci prætermittamus cenſeo. Sunt mortaria cum piſtillis, candelabra tum altaribus accommoda, tum aulis: vt ſunt penſilia è laquearibus & ramoſa, quibus plura collucent lumina: ſiphones, aquiminia, tripodes, cucurbitulæ, pelues, frixoria, foculi, canthari, circini & inſtrumenta mathematicorum, atramentaria, regulæ, libræ, epiſtomia, annuli, tubæ etiam & alia demum, quorum nomina nunc non recordor. Vultis ad inſtitores ferrarios accedamus? T. Si tu vis, nos volumus. M. Nunquam ergo vidiſtis bipennes, ſecures, ſimas, palas, clauiculos, candelabra domeſtica, ſartagines, cochlearia culinaria, cultros inciſorios, tintinabula, terebra & terebella, ſerras, malleos, forpices, fuſcinulas, cochleas, emunctoria?

P. Ad Argyropolas cupimus duci,
M. Hoc ipſum eſt in
animo.

ANNOTATIONES.

IN REM PRÆSENTEM VOS PERDVCEREM) *In rem præſentem olim tum veniebant, cum locum oculo ac digito deſignare volebant. Sic etiam dicimus in rem præſentem perducere. Cic. 1. Off. vt ſi conſtitueris te cuipiam aduocatum in rem præſentem eſſe venturum, &c. Vtraque locutio etiam per tranſlationem eam vim habet, quam, perſpicuè & enucleatè aliquid tradere.* ASCAVLA SEV VTRICVLARIVS) *Aſcaulæ pro camptaulæ apud Vopiſcum in Carino legit Turneb. lib. 11. cap. 25. & interpretatur, vtricularij: ἄσκος enim eſt vter, & αὐλὸς tibia.* MELIBOEVS ALIQVIS) *Paſtoribus Virgil. & Theocritus fiſtulam tribuunt, & coſdem fiſtulis plurimum vti ſolere ſcimus ad oblectandos greges. Muſica enim etiam brutæ animantes capiuntur, vt alacrius vel paſcant, vel onera portent, vt equi, muli, boues, &c.* QVOD EPAMINONDAS PRINCEPS) *De paupertate Epaminondæ Ælian. lib. 5. Veſtem vnam habebat, eámque tritam & immundam, ſordibúſque ſqualentem. Quod ſi quando fulloni dabat eam lauandam, & interpolandam, domi ſe continebat, propterea quod alia ei deerat. Cum igitur ei hæ facultates & copiæ ſuppeterent, & rex Perſarum magnam vim auri ad eum miſiſſet, non admiſit, neque accepit; &, ſi quid ego intelligo, ac ſapio, maiore erat animo is, qui non accipiebat, quam qui dabat. Et AEmilius Probus de eodem. Paupertatem adeo facilè perpeſſus eſt, vt de repub. nihil*

nihil præter gloriam ceperit. PVGNAM LEVCTRICAM) *Nunquam duxit vxorem Epaminondas: in quo cum reprehenderetur à Pelopida, qui filium habebat infamem, maléque eum in eo patriæ conſulere diceret, quod liberos non relinqueret: vide, inquit, ne tu peius conſulas, qui talem ex te natum relicturus ſis. Neque verò ſtirps mihi poteſt deeſſe. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modo mihi ſuperſtes, ſed etiam immortalis ſit neceſſe eſt. Diodorus lib. 5. vbi pugnam ad Mantineam deſcribit, in qua occubuit Epaminondas, exclamantibus amicis præſentibus, & illacrymantibus, dicentibúſque, ſine liberis moreris, reſpondiſſe ait. Minimè verò, ſed duas relinquo filias, victoriam in Leuctris partam, & victoriam ad Mantineam.* MVSCARIVM PAVONINVM) *Flabellum è cauda pauonis confectum, ſeu è pennis pauoninis ad abigendas muſcas. Matial. lib. 14.*

> *Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muſcas.*
> *Alitis eximiæ cauda ſuperba fuit.*

DE CINGVLIS REG. PERSICARVM) *Cic. in frumentaria. Solere aiunt Barbaros reges Perſarum, ac Syrorum, plures vxores habere: his autem vxoribus ciuitates attribuere hoc modo: hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines, &c.* CIRCVNDATVS ALATIS PVERVLIS) *Diuina ſcriptura angelis, quanquam ab admiſtione corporum puris, alas tribuit, cuius rei duas cauſſas affert D. Hieronymus: velocitatem, & celerem in cuncta diſcurſum:*

ſiue

ſiue quia ſemper in altioribus commorantur. Cauſa prior eſt veriſimilior: nam & ventis ideo alæ affinguntur, etiam in ſanctis literis, propter celerem, inquam, in cuncta diſcurſum, vt beatus ille loquitur. Sic deorum pleriſque ſimulacris, vt Victoriæ, Fidei, Famæ, antiqui alas dabant, vt eos ſtatim præſtò eſſe indicarent. Quin & alæ Mercurij nihil aliud, quam eius in obeundo munere celeritatem ac diligentiam declarant. D. GREGORIO NYSSENO) *Diſertiſſimè hiſtoriam hanc & euidentiſſimè deſcribit ipſe Nyſſenus oratione de deitate filij & ſpiritus ſancti (in qua item Abrahamum maximis laudibus extollit) vtique talem omnino, qualem depictam ſeu in periſtromate, ſeu in pariete viderat. Quid autem videnti contingebat? quod nobis quoque contingeret, ſi ea pietate eſſemus, qua ille fuit. Audiamus igitur.* εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ τὴν θέαν παρῆλθον, ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. *Sæpenumero huius caſus depictam aſpexi imaginem, neq; ſine lacrymis ſpectaculum præterire potui, cum artificium rem geſtam ipſis oculis manifeſtè ſubiiceret.*

PRO-

PROGYMNASMA SEXTVM ET TRICESIMVM.

Pars ſecunda.

IIDEM.

MAGISTER. Ventum eſt, quò cupiebatis: ecce negotiatores argentarios, quorũ qui primus occurrit, & plura vaſa, & plurium generum, & diſtributim collocata exhibet licitatoribus. Quamobrem luſtrandi cauſa hîc, opinor, hæreamus. F. Eſcaria & potoria quidem, id eſt, menſarium inſtrumentum, pæne totum hîc conſpicimus. Sunt enim vrcei ad dandam lympham accumbentium manibus, ſunt malluuia, orbes, cochlearia, paropſides, lances, catini, catilli, patinæ, patellæ, lagenæ, lagunculæ, canthari, cyathi. T. Et inſuper immania pocula, qualia Tullius obiecit Antonio & omnino græca: Græci autem maioribus poculis in conuiuio poſcebant. P. Tamen minuta plura, quam grandia: & tam hæc, quam illa maiorem partem inaurata. Multa pura, multa etiam cælata cælaturis, quales illæ, de quibus pater latinorum poëtarum,

Ingens argentum menſis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum.

M. Romanis quidem erant pocula ſeu vaſa, quæ græco nomine Martiali vocantur chryſendeta, hoc eſt, aureis cruſtis illigata, dictíque ſunt cruſtarij, quorum ex artificio illigabantur. Erat item in

in more ornari vaſa emblematis, quæ vt cruſtæ, ſic addebantur, detrahebantúrque quoties placuiſſet. Horum exempla quædam in hac argentaria taberna videre mihi videör. Illa nempe, quæ vobis demonſtrabo, ſi aſpicitis. Z. Hæccine? M. Certè. F. Vaſa pulcherrima, & multò ornatiſsima. Sed quo vocabulo nuncuparemus, Magiſter, ſeu crateras, ſeu phialas, ſeu cantharos, priſcorum plerunque, eorúmque illuſtrium hominum, vel diuorum quoque eminentibus inſignes imagunculis? vt iſta ſcilicet, quæ nobis proximè in conſpectu ſunt. M. Sigillata nuncupabimus, ſigillatos ſcyphos, ſigillata pocula, ſigillatas patellas, & alia ſimiliter. F. Vnde? à ſigilliſne? M. A ſigillis, Fauſtule. Sunt enim ſigilla parua ſigna, ſeu parua ſimulacra, græcis ἀγαλμάτια, effigiem ferme aut præſtantis viri mulieriſue, aut beati alicuius habentia, quæ à vaſculariis & cælatoribus arte quadam vaſis olim adnectebantur. Z. Verè igitur ſigillatum iſtuc vas potorium, & lagena iſta. Nam illud cœnam Domini, trium Regum cum adoratione donationes: hæc autem Regem Dauidem in tentorio ſedentem, & aquam è ciſterna Bethleemitica à tribus fortiſsimis viris cum capitis periculo hauſtam recuſantem, ac Domino libantem complectitur. En vt hîc exercitus Philiſtæorum, illic Iſraelitarum. Ipſi autem viri tres, vt Martium quiddam ſpirant? vt pulchrè ſinguli ſuas lagenas Regi offerunt? P. Sigillata ergo etiam hæc horologia, in quorum iſto (quæſo attendite oculos) ſeptem planetæ, ea figura, qua à nobis paſsim effinguntur. In altero (ô rem feſtiuam) decem virgines cum totidem
lam-

ſampadibus, & ſponſus ſeſe ferens obuiam. M. Opus magnæ operæ. F. Ecce in hoc tertio, quod emblematis mirabiliter decoratum, omniúmque maximum eſt, ſunt ſimulacra: ſolis cum ſceptro & corona in ſolio reſidentis, & radiis circumfuſi: circumſtant quatuor tempora, eo habitu & modo, quo deſcribuntur ab Ouidio. M. Tenes verſiculos? F. Teneo, & recitabo.

Verq; nouum ſtabat cinctum florente corona.
Stabat nuda Aeſtas, & ſpicea ſerta gerebat.
Stabat & Autumnus calcatis ſordidus vuis,
Et glacialis Hyems canos hirſuta capillos.

Omnia hîc videre eſt: nam & colores ſunt adhibiti. P. Nihil potuit fieri elegantius. Quot autem pelues? quot calices ad rem diuinam? nonnulli, vt ipſi cernitis, quà baſis ſeu pes cuppæ iungitur, gemmis collucent. F. Monilia, quorum ingens hîc numerus, vnionibus & lapillis baccata ſunt egregiè. M. Heus Argyropola, haben' tu etiam grandes ac latos nummos, in quibus imperatorum, Regum, Principum, clariſsimorúmque virorum, illuſtriſſimarum fœminarum dimidiatæ formæ? V. Habeo. M. fac nobis gratum, ſine videamus. V. Exponam aliquot: ſi plures & nominatim requiretis alios, quæram in capſa iſtac alios. M. Ego orbiculatam ſingulorum ſcripturam vobis legam. ALEXANDER. MAGNVS. PHILIPPI. F. REX MACED. CONSTANTINVS. MAGNVS. CAES. IMP. AVGVST. T. Non Auguſti modo, ſed etiam auguſta effigies profectò. P. Hîc inuenio cuiuſdam Pontificis. M. GREGORIVS. TERTIVS DECIMVS. PONTIF. MAX. CAROLVS. QVINTVS. ROMA-

ROMANOR. IMP. PHILIPPVS. CAROLI. AVGVST. F. REX HISPANIAE. F. Mulierum conſideremus. O nummum rutilantem: apparet primò aſpectu cuius ſit facies. M. MARIA. VIRGO. DEI. MATER. DIVVM. ATQVE HOM. IMPERAT. S. HELENA. AVGVSTA. CONSTANT. AVG. MATER. Z. Facies matronalis, ſanctitatem ſpirans. Vt arctè crucem complexa tenet? M. RENATA. LOTHARING. DVCIS. FILIA. GVLIEL. BAVAR. PRIN. CONIVX. T. Quæſo, nam ad ſimilitudinem illius hæc facies accedit? nam tu forſitan illam religioſiſsimam, & omnibus omnium præconiis dignifsimam Principem vidiſti. M. Aliquoties vidi, & affirmo tibi, nihil ſimilius. Iam ſatis eſt. F. Iſtum adhuc inſpiciamus. M. DIVINVS. PLATO. VIR. TOTIVS. GRAECIAE. SAPIENTISS. F. Magno quidem capite eſt. M. Ita fuit, & aiunt apud nos D. Thomæ Aquinati Theologorũ ſignifero immodicũ fuiſſe caput, ob eámque cauſſam à condiſcipulis bouem appellatum, cuius mugitum totus mundus exaudiuit. Abundant huiuſmodi homines cerebro: magnum cerebrum, magnum ad aſſequendam ſcientiam inſtrumentum. Torques inſpectemus. Quam diuerſæ formæ? Nonnulli annulis, ſeu hamulis rarioribus, alij crebrioribus ac ſtipatioribus: & hi breuioribus, illi longioribus: iſti craſsioribus, illi tenuioribus. Si poteſtas daretur, quem eligeres Zoſime? Z. Paruulum hunc inflexis anſulis. M. Támne pulchrum exiſtimas? Z. Mihi ſatis eſt pulcher. F. Videte inaures & armillas. T. Videte annulorum variè & affabrè factorum copiam.

am. In quorundam palis gemmæ pellucidulæ. P. Auriſcalpia & dentiſcalpia reperio. Z. En roſarium prægrande. M. Nonne hoc illis torquibus anteponis? Z. Collo geſtare roſaria, vt torques, conſuetudo non patitur. M. Patitur tamen quorundam pietas. F. Offendimus hîc quoque candelabra, pyxides, zonas, fibulas. Quid hoc? etiam ſphęram vendit cum omnibus circulis ſuis. Iucundum ſpectaculum. T. Ecce paruas ſtatuas ex argento fuſili Petri & Pauli. M. Finis eſto. Eundum eſt aliò. F. Non pauca, & pretioſa vidimus. M. Non tamen gemmea pocula. T. Soléntne de gemmis fabricari pocula? M. Nunc quidem non ſolent, olim ſolebant, cum tanta exerceretur in hüiuſmodi rebus luxuria atque profuſio, vt noſtrorum Regum luxus cum illis elegantiis & ſplendoribus collatus mera parſimonia dicenda videatur.

Nec tamen inuiſo pectus mihi carpitur auro,
Nec bibit è gemma diuite noſtra ſitis,

ait Propertius. F. Videamus nihilominus, quid iſti longo ordine inſtitores miſcellanei habeant: ſiquidem hàc nobis progrediendum eſt. M. Sed quaſi ἐν παρόδῳ & obiter ea oculis mandate, ac deuorate. T. Conſpicilia, nodulos veſtimentarios ſericeos, argenteos, cryſtallinos, oſſeos, cultellos graphiarios, clepſydras, parua ſpecula, torulos inauratos pileis ad ornamentum aſſuendos (quo pertinent item ſtruthionum & gruum plumulæ) crepitacula, periſcelidas, induſiarios funiculos cum glandulis. F. Hîc fila ſerica, & aurea, & argentea, inſtitæ operosè textæ cum figuris rerum & emblematis longè diuerſiſsimis, ad fœminarum præſer-

tim veſtes exornandas, palimpſeſti. P. Quam vehementer egeo libello tali : nam meus vetuſtate nimia iam inutilis eſt. Magiſter, oro te, emito mihi palimpſeſtum. M. Aliâs ora, & emetur : hodie littori loqueris, & arenam metiris. P. Non erit vnde emas. M. Et palimpſeſtos, & alia multa inueniam vnde emam in hac vrbe, cum libuerit. P. Vtinam nunc liberet. M. Pergite ad alios, deinde ad alios ne diu conſiſtatis. Z. Offendo teſſeras, pilulas F. Pillulas? non es nunc in pharmacapolio. Z. Pilulas dico, id eſt, paruas pilas. Satíſne expreſsè pronuntio? F. Bene. Z. Pectines eburneos. T. Etiámne dentes eburneos? nam & hi olim vendebantur Romæ, ni fallor. Z. Quid tu me interpellas? Et mihi, Proſper, tam deeſt bonus pecten, quam tibi recens palimpſeſtus. Verùm fruſtra rogem emendum. Chirothecas ſubtiles tum pelliceas, tum laneas & textiles, ſacculos nummarios eósque ſericeos, crumenas muliebres, collaria, ſcopulas ſetaceas purgandis veſtibus, roſariola, ſmigmata ſuaueolentia. M. Ad imagines viſendas properemus. F. Illic non mediocrem eſſe nos voluptatem hauſturos confidimus. M. En iconopolium. T. Me quidem huc veniſſe non pœnitet: adeo hic locus omni iucunditate refertus eſt. F. P. T. Et nos quocunque oculos circumferimus, omnia plena amœnitatis, & delectamenti videmus. M. Ego nunc pandam conſilium meum. Paraturum me vobis tribus de numerata pecunia vel vtilia, vel multùm grata ſpopondi, cum ex ædibus pedem efferremus, ſi, quæ iuberem, præſtaretis. Eſtne vt narro? T. Eſt. M. Quoniam ergo te, Timaſi, imaginum pul-

pulcherrimarum perſtudioſum valdéque cupidum noui, empturum tibi ſtatim polliceor, quam, quáſue ex tanta multitudine præſtantiſsimas delegeris, ſi, quantos adhuc in latinitate & eloquentia proceſſus adeptus ſis, non me ſolùm tuíſq; condiſcipulis iſtis, verum etiam his, qui vel emendi, vel luſtrandi gratia hunc in locum confluxerunt honeſtiſsimis viris audientibus, inſigne clarumq; monumentum edideris. Ex quo fiet, vt & meam perpetuam erga te beneuolentiam amplifices, & apud iſtos nomen tuum in amore & admiratione ponas. Quanquam hoc abs te ſic poſtulo, vt auxilio ſuo Fauſtulus hærentem expediat: quem tu in ſuo genere viciſsim ſubleuabis: Proſper autem, quia tantas copias non habet, vtriuſque veſtrum copiis adiuuabitur. T. Duriſsimas ſanè partes mihi mandas, Præceptor amantiſsime. Sed cum ego neque voluntatem tuam negligere, neque auctoritatem aſpernari ſine ſcelere poſsim, ſoléámque tibi de ingenio & doctrina mea ſtatuenti plus etiam, quam mihimet ipſi credere, ad explicationem iſtius fori vel imparatus aggrediar. In qua neceſſe erit me procedere, & in veſtigio inſiſtere viciſsim, quandoquidem vno in conſpectu omnia non habeo. M. Res hortatur ipſa, & nos quà proceſſeris, te comitabimur. T. Quæ hîc veneunt imaginum, earum dico ſunt prima & ſuprema genera. Aliæ namque coloratæ ſunt pluribus coloribus: aliæ præter vnum ſimplicem, eúmque vel nigrum, vel rubeum nullos habent. Sic quidem primo intuitu & viſu eas diſtinguimus. Coloratarum quædam pictæ ſunt in tabulis leuigatis ligneis: quædam in

telis:quędam in chartis.Coloribus carentium alię in byſſo alba,aut flaua : aliæ in papyro extant.Rurſum vtriuſque generis duæ ſunt formæ. Nam & coloratæ partim à pictoribus totæ, & à principio pinguntur ſuper quocunque veluti ſolo ſeu materia : partim in chartam typis æneis aut ligneis impreſſæ, coloribus tantummodo illuſtrantur : & non coloratæ ſculptoris manum veluti parentem ſuam habent, qua prius in tabulam ligneam, aut in laminam cupream inciduntur. Illo modo plebeiæ, hoc nobiliores fiunt imagines, quibus faciendis principatum obtinere Flandri exiſtimantur. M. Euge, non malè ſe tibi dant principia. T. in iis quæ formis æneis excuduntur, plus ineſt artificij, plus elegantiarum, ideóque plus etiam delectationis. Etenim in ligno tam ſubtiles lineę,tam minutæ támque luculentæ ſcalpturæ & cælaturæ non eſt vt poſsint fieri : quia facilè cedit, cum ſit corpus rarius,æs autem denſius,ſolidius, compactius. Quæ item cauſſa eſt, quod perparuæ icones in æreas laminas, non autem in tabellas ligneas, ſed maiores incidantur.Ergo imagines ligneæ(hoc eſt à ligneo prototypo editæ atque natæ)niſi pigmentorum varietate imbuuntur ac diſtinguuntur, oculos elegantiores nihil propemodum morantur: cum interim æneæ (hoc eſt) æneis ideis & quaſi matribus ortæ, per ſe, ſine vllo colore, imo magis quam cum colore, intuentes iucundè afficiant : quando illa ſcalptorum artificia colores neſcio quomodo obuelant & obſcurant, niſi admodum tenues fuerint. Proinde mos eſt, quod inprimis ſpectabile putatur, in ære potius, quam in ligno imita-

imitari. Ligneæ magis implent oculos: omnia enim in illis grandiora & rudiora, quæque vel cæcutientes attingant: æneæ aciem penetrabiliorem requirunt, quas illis aliis multùm præſtare ſi nihil aliud, hoc certè indicat, quod pretio maiore venundantur. Ligneas pauperiores & ruſticani emunt plerunque: æneas diuites & illuſtres. Itaque in hac prima parte huius forì nihil eſt cur ſpectando moremur. Præter aliquot ſacras hiſtorias, & ſanctorum ſanctarumq́ꝫ, omnia ineptarum & ſcurrilium imaginum plena. Milites Germani cum caligis & thoracibus illis ſuis laxiſsimis & fœdiſsimis, ruſtici agitantes choros, varij opifices cum inſtrumentis ſuis, ſtulti, equites, meretrices, hæreſiarchæ, monſtra, portenta, res demum leues, nugatoriæ, ridiculæ. En illic quidam cotem manubriatam circumagit (den Schleiffſtain) cui admouetur à duobus fatuus, vt illi lapidis circumacti attritu fatuitas abradatur. Appoſita eſt ſcriptura duorum verſuum.

Hieher hieher mit den groben Knollen
Alle die geſchliffen werden ſollen.

M. Et alij, ha ha, T. Ad pictorum opera tranſeamus. Succedunt tabulæ, quarum ſingularem decorem, eximiámque venuſtatem fas eſt admirari. Inauratę plerarunq́ꝫ margines, parerga perquam ſcita, colores floridi, ſuaues, bellè mixti, bellè diſtributi. Excellens vbique ſymmetria membrorúmque compoſitio, & lineamentorum conformatio: vt mirum non ſit, ſi artifices iſti ſua opera, vt quondam Zeuxis, donare velint, non vendere: quoniá vix ſatis digno pretio videntur poſſe permutari:

mutari: liceátque iis eundem verſiculum ſubſcribere, quem ille ſuo athletæ ſubſcripſiſſe traditur. μωμήσεταί τις ῥάδιον ἢ μιμήσεται: quo ſignificauit, facilius reprehenſorem, quam imitatorem inuentum iri. Plus in multis intelligitur, quam pingitur, & quamuis ſumma ars à ſummo ingenio ſuperatur: id quod olim Timanti in eius operibus omnibus contigiſſe accepimus. Nempe non deeſt iſtis tabulis illa Venus, quam Græci χάριτα dicunt, & Apelles in pictorum aliorum operibus non inueniebat: ſiquidem naturam quoque in certamen videntur prouocare. Ecce 4. Propheta's principes, Eſaiam, Hieremiam, Ezechielem, Danielem. En 12. Apoſtolos, 4. Euangeliſtas, 4. Eccleſiæ Doctores, 7. ſapientes. En M. Tullium, cui pinxit gracile collum, vt debuit, & barbam promiſſam. Hîc Iſocrates cum ſuo caluitio: hîc Homerus, non tamen cæcus, ſed videns & laureatus: hîc Virgilius facie agreſti, ſicut erat, & pallida, propter frequens ſanguinis è naribus profluuium. Aſpicite Hecubam, vultu miſerabili velut occaſum Troiæ triſtéſque ruinas lamentantem. Et Lucretiam cultrum quem ſub veſte abditum habebat in corde defigentem morientémque. Et pudicitiæ coniugalis exemplar Penelopen. Et ſuperbum ambitioſiſimque vultum Cleopatræ cum vnionibus illis ad aures dependentibus. M. Quò ſis breuior, & laborem minuas, dimiſsis tabulis, de quibus peritum, & elegans iudicium feciſti, ad chartaceas, atque, vt ante appellaſti, ad æneas te conuerte. T. Quomodo in prioribus pictorum, ita in hiſce ſcalptorum manum ingeniúmque celebrare ſoleo. Nam iſti quoque tamet-

tametſi non penicillo, ſed cælo ſeu ſcalpro, pingunt tamen, picturámque efficiunt. Conſiderate mecum pauliſper iſtam per partes in quadratis chartis Paſsionem Domini. Vt omnia quàm delicatiſsimè, ad rerum veritatem, animorúmq; permotiones accommodatiſsimè facta ſunt? Pontifices faſtus & irarum pleni, Pilatus ſeuerus, populus furens, miniſtri crudeles, latrones torui, fœminæ pallidulæ ac lugentes, Chriſtus mitis, patiens, obediens vbique, ſiue cum in horto capitur & funibus iniectis ligatur, ſiue cum ad Annam, Caypham, Herodem, Pilatum adducitur, flagellatur, coronatur, in crucem tollitur. Nec verò cogitatione informari quidquam dulcius, & ad commouendam perſuadendámque hominibus miſericordiam quidquam pulchrius, poterat his ſeptuplicis miſericordiæ exemplaribus. Ecce vt omnes agere perſonam ſuam videntur. Et ad lectulum quidem ægroti aſtare, qui eum conſolationibus in dolore, & ſpe ſanitátis iniicienda reficiant. Quod idem alij apud vinctos in cuſtodia faciunt. Quam hîc mendicus multis verbis, quámque ſummiſsè de tunica gratis accepta gratias agit? Quam ille ad bibendum inuitatus alacriter accurrit? Quam ibi adoleſcens iuſſu patris ſui peregrinos amanter ſalutat, & in ædes paternas hilariter ad hoſpitium introducit? Ornatiſsimæ ſunt 4. virtutes cardinales, & ad ſe diligendum nos aſpectu habituq; incitant. Videtis quas vocant mappas, cum totius orbis, tum ciuitatum, prouinciarum, inſularum ſingulas? Iam minores imagines ſi velim percurrere tantum, eáſque nominare, hodie modus non

ſit futurus, nec cras quidem, aut perendie. Quapropter, quod vltimum eſt, ad eas ibo, quæ in velis, aut in telis coloribus oleatis depictæ ſunt. Omnino Italorum Belgarúmque pictorum hîc labores conſpicitis: noui genus ad vnguem. En vt ille ſummus magiſter, quicunque fuit, veteris teſtamenti claras mulieres, quę quidem à pulchritudine commendantur, ſibi ad pingendum ſumpſit. Saram vtramque, Rachelem, Iuditham, Heſtheram, Suſannam, filias 3. Iobi. Et ſanè fecit operæpretium. Quam lucidæ veſtes? quam debita ſuperciliorum interualla? quam temperatè miſtus candore rubor? Iam Gabrielem Virgini cæleſtem nuntium apportantem intuemini. Amictus tenuiſsimus, cuius pars corpori accommodatur, pars ventorum flaminibus ſinuanda relinquitur. Patriarchas ipſos videre vos putate in ſua vnumquemque effigie. Habitus ſimplex, facies ſeniles & rugatæ, corpora incurua ſenectute, barbæ & capilli cuiuſdam venerationis pleni. Illa Catharina vt tyrannum animoſa calcat? Illa Vrſula cum virginibus ſuis extra telam quaſi extat, vt quondam Alexandri fulmen & digiti: quo pacto eum in Epheſiæ Dianæ templo 20. talentis Apelles pinxerat. Hæc Barbara ducere ſpiritum, & nos velle compellare videtur. Quid? Magdalena ante crucem proſtrata. & in preces effuſa non vos mouet? Sed ô mihi ſpectaculorum optatiſsimum, Transfiguratio Domini. Verè nubes lucida diſcipulos hic obumbrat, diſcipulos mirabiliter caligantes, ſtuporíſque & admirationis pleniſsimos. Verè Chriſti facies vt ſol radios eiaculans, oculos meos ferit, & veſti-

mentis

mentis eius neq; ſubtilius, neque candidius, magisq; niueum quidquam pingi poterat. Quanta dignitas? quanta pulchritudo? quanta maieſtas? quanta mihi ex iſta transfiguratione lætitia oboritur? Nihil adhuc vidi cum hac imagine comparandum. Hanc mihi eme Magiſter, hæc placet, hanc volo, quæ me ad amorem immortalitatis, illiúſque fulgentiſsimæ lucis, qua poſt omnium hominum in vitam reuerſionem corpora noſtra veſtienda ſunt, deſiderium vehementer incendit. M. Fiat, & tu quia ſatis nobis diligentiam tuam probauiſti, à ſermone quieſce. Ad bibliopolas ibimus: vos paulùm antecedite, dum rem cum venditore tranſigam. Tu Zoſime hîc reſta, vt imáginem confeſtim domum portes. Z. Reſto. F. Me tibi Magiſter quaſi ferentarium conſtituerat Timaſi: at tu meis auxiliis tua virtute contentus nihil indiguiſti, & tum nobis, tum iis quotquot aderant, eruditionis & facundiæ tuæ opinionem magnam attuliſti. T. Præſtiti ego quod iuſſus eram pro viribus: & auſim pignus deponere, nec te officio malè functurum. F. At ego ſecus ſentio, qui memet noui, Proſper erit iudex. P. Magiſter de omnibus feret ſententiam, quam nos amplecti oportebit: mihi enim quoque periculum eſt adeundum. T. Vt plurima, & compoſitiſsimè facta inſtrumenta Muſica ſe offerunt? Appropinquemus, conſiſtamusq; ibidem intuendo nos ſatiantes, dum Magiſter ſuperueniat. P. Hoc mihi gratius nihil poteſtis facere. Quin iam aduenientem conſpicor. F. Iraſcetur quòd non proceſſerimus. P. Haud puto, & eum rogabo, vt de his mercibus emat mihi de

pecunia mea, quo me delectari vehementius certum ſcit. T. Teſtudinem, credo, in qua tibi eſt omnis voluptas. P. Non nego. M. Quid hîc agitis? P. Sicut alias alibi, ita hoc loco iſtas merces inſpectamus. M. At meliores ſunt alibi, quarum videndarum ardentior cupido tenere vos debet. F. Quęnam illæ? M. Dixíne ituros eſſe nos ad tabernas librarias? P. Nihilominus ibimus. M. At iam iſtuc factum conueniebat. P. Et iam iam fiet. Spopondiſti empturum te mihi quod vellem: age eme hanc teſtudinem, ipſam volo. M. Vtinam, Proſper, tam eſſes philomuſus, quam es philomuſicus. Nec tu vocum modo, neruorúmque, ſed etiam tibiarum cantu prope nimium afficeris: vt animum tuum, quemadmodum Ariſtoxeni, harmoniam quandam muſicam eſſe credibile videatur. P. Non tamen æqualiter his tribus generibus capior & afficior. M. Quo ergo potiſsimùm? P. Fidium cantu, ſiue ex proximè digitis, ſiue per aliud, vt per pectinem ſeu plectrum in panduris, ſambucis, barbitis, citharis: per claues in iis, quæ quod dulcem admodum, & ſedatiorem quaſiꝗ; virgineum ſonum fundant, & ideo à virginibus pulſanda ſint, Virginalia vulgò nominantur. M. Quamobrem humanis vocibus editi cantus nõ te perinde, vt neruorum recreant? P. Quia hæc muſica multò purgatior, liquidior, purior, ſincerior in aures illabitur, nunquam mutatur, ſociis non eget, non patitur errores: nec Orpheus & Amphion & Arion feras, ſaxa, piſces voce ſua, non autem fidibus traxiſſe, commouiſſeꝗ; leguntur. Vocum muſica tam liquida non eſt: mutantur ſiquidem voces,

ſæpe

ſæpe rauceſcunt, & obtuſæ fiunt. Niſi autem plures adſint, exerceri non poteſt. Frequenter in ea erratur. Quod ſi vel vnus perperam cecinerit notam vnam, totus concentus perit, & omnis delectatio præterita euaneſcit. M. Quare de illo genere quod flatu peragitur, non idem ſtatuis, quod de neruis? nam & illi non minima laus apud doctos tribuitur. P. Scis ipſe quare Minerua tibias abiecerit. Inflari buccas indecorum eſt: quod cum in tubis, buccinis, lituis, cornibus maximè neceſſe ſit, in tibiis parum, minus ab iſtis, plus ab illis, immo magnopere abhorreo. M. Quoniam hîc permulta cernis inſtrumenta cum fidibus, quod præcipuè tibi optas? P. Teſtudinem iſtam. M. Experiare prius num bona ſit, an aliquid vitij habeat, ne venditori redhibenda ſit. Vide an idonea hypate, parhypate, & chordæ reliquæ. P. Chordis inſtructa eſt omnibus & aptiſsimis, & ſonat ſuauiter. Occurrit diſtichon poëtæ Itali in teſtudinem.

Viuebam in ſyluis, ſum dura occiſa bipenni:
Dum vixi tacui, mortua dulce cano.

M. Heus tu Muſicopola, quanti vendis hanc? V. 8. coronatis. M. Immenſum pretium. V. Quia eſt de optimis, proinde ne mireris. Si minore vis emere, habeo non æquè nobiles. P. Nobiliſsimi generis volo. M. Numerabo 6. coronatos. V. Id mihi damnoſum eſſet. P. Remitte aliquid de æſtimatione. M. Superaddo dimidium. V. Ne nunc quidem ſatis. Da 7. & tolle. M. En 7. P. Nunc lætus ſum incredibiliter. M. Confer te domum cum iſtac amica tua: ego cum Timaſio & Fauſtulo ad videndos libros pergam: deinde nos quoque domum tot ſpectacu-

ſtaculis fatigati repetemus. F. Reliquum eſt, vt Fauſtulo gratificeris, vbi perinde facta impenſa emeris, quod non modo iucundum, vt Timaſio imago illa ſua, Proſpero teſtudo ſua, ſed etiam vtile mihi, atque ad animi fructum percommodum fore nemo dubitare poſsit. M. Id quidem ego, mi Fauſtule, planè facturus ſum, ſi tu, quomodo Timaſius, de chara tibi ſupellectile, de libris, inquam, quorum ingentem es viſurus copiam, peritè, ſcienter, ornateꝗ́ locutus fueris, & ita dignum audientibus te probaueris, cui cum propter præſentem è ſtudiis perceptam vtilitatem, tum propter ſperatam in litteris excellentiam vel bibliothecam mercemur. F. Qua conditione Timaſius, eadem ego diſſeram: nempe vt ille ſuccurrat mihi, vbi res poſtulabit: ſicut ego ipſi facturus tuo imperio fueram. N. Fiat & hoc ita. Progrediamur feſtinè. Veniamus ad libros. F.

Saluete noſtri millies amiculi,
Deinde centies, deinde millies,
Deinde rurſum centies, & millies.
Mea ſuauia, deſideria mea maxima:
Ex omnibus rebus mihi chariſſimi,
Et chariores, quam vel ipſa charitas.

M. Tibi partes do meas, tu loquere, & ad extremum nomina quem, quóſue ſcriptores volueris, pecuniam bibliopolæ numerabo. Quæ ſi non ſuffecerit, de mea addam ad tuam. Interim quoddam negotiolum in iſtis ædibus tranſactum reddam. F. Age Bibliopola, ecquid te à libris Humanitatis ſatis copioſum inſtructumꝗ́ putas? B. Puto equidem. F. Grammaticos ergo rerumꝗ́ Grammaticarum auctores græcos & latinos habes, recen-

centes iuxta atque veteres. B. Te nihil quæſitu-rum reor in iſto genere, quod non inuenias in hac taberna libraria. F. Eſt ergo hîc venalis Theodorus Gaxa, Demetrius, Chryſoloras, Laſcaris, Clenardus, Vergara, Philippus, alij. B. Etiam. F. De latinis habes vtique Priſcianum illum, qui toties vapulat, Probum, Sergium, Phocam, Diomedem, Donatum, Soſipatrum. B. Habeo verò. F. De noſtris recentioribus non interrogabo,

Quam multa in folijs auium ſe millia condunt,
Veſper vbi, aut hybernus agit de montibus imber.

tot ſunt Grammatici νεώτεριχοὶ, nec finis vllus ſperandus. Plerique tamen adeo immundi atq; ſordidi, vt quidam tanquam ad equos & mulos in ſtabulis purgandos ſtrigilem comparauerit, quam tu ſi apportaſti ad haſce nundinas, non es multis venditurus. B. Apportaui vtique, ſimulq; Grammaticam eiuſdem, & Antagoniſtam illius Tubingenſem. F. Communi itinere graditur ille, & ſtrigilantem alios (ne dicam contumelijs lacerantem) reſtrigilat. Q. Corradum de copia latini ſermonis habes? B. Vendidi nudius tertius exemplaria vniuerſa. F. Perutilis liber eſt, lectus à me diligenter, vt item orationes & poëmata Franciſci Bencij, quibus vtriſq; nihil politius, nihil grauius, quem fortaſſe, vt illum alium, iam vendidiſti. B. Vnicum exemplar remanſit. T. Audi, num habes Vocabularium ex quo, Daſypodium, Lactiferum, & ingenioſiſsimum omnium Grammaticorum Mammatrectum? B. Quæ tu portenta? F. Homerum, Euripidem, Sophoclem, Æſchylum demonſtra. B. Mox, luſtra. F. Editiones iſtæ mirum in mo-

dum

dum oculis propter venuſtatem blandiuntur. B. Sed neſcio qd ſit cur, cum ita, vt dicis, blãdiantur, paucos tamen ac nullos pęne emptores inueniant. F. Pauci norunt theſauros iſtos: haud itaque mirum ſi de iis quærendis poſsidendisq́ non ſunt ſolliciti. Da Demoſthenem, Iſocratem, Xenophontem. B. Qua forma? F. In folio, in quarto, in octauo in quacunque forma potes. B. Ecce in folio, typis perquam bęllè formatis. F. Rident typi. Prome Virgilium, Horatium, Lucretium, Plautum, Terentium. B. Promam, & quidem cuiuſque formas diuerſas, vt etiam editiones. Quanquam non dubito, quin tam in his, quam in aliis Plantinianæ tibi omnium gratiſsimæ ſint. F. Plantinus non ſolum Regius typographus, ſed Rex typographorum, cuius memoriam omnes anni conſequentes excipient. Dum latinæ loquentur litteræ, dum genus hominũ extabit, Plantini nomen vigebit, & viuet. Hem Timaſi, quid vidiſti vnquam elegantius? quam præterea doctę annotationes, quam ſine rure ſcholia? Quos recentiores poëtas? B. Vidam, Sannazarium, Buchananum. F. Non alios? B. Perpaucos, quos te nolle perluſtrare ſuſpicor. F. Bene ſuſpicaris. Nam hoc præſertim ſæculo inſtar oraculi veriſsimum eſt illud M. Tullij. cum de poëtis agit: in quo numero, inquit, perrarò exoritur aliquis excellens. Adeo eius fortuna decoris penes paucos & eſt, & fuit, & erit. Nihilominus inſanimus, ſcribimusq́ docti & indocti poëmata paſſim. Cæterùm cauendum, ne, quod in Lucano quondam bibliopolis, id tibi, in iſta nouitiorum poëtarum turba contingat. Sic enim ille apud Martialem.

Sunt quidam qui me dicunt non eſſe poëtam:
Sed qui me vendit bibliopola, putat.

Vt tu ſcilicet eodem modo credas bonum & vendibile, quod non eſt. Atque ego nihil dubito, quin vos pro quæſtu damnum frequenter faciatis, dum ab aliis inducti libros coemitis, quos ſi gratis detis haud quiſquam, niſi ineptus, velit accipere. Non quidpuid Francofurtum aduehitur è Gallia, ex Italia, è Germania, è Belgica, id ſtatim in veſtras tabernas inferri oportet. B. Amo te de hoc conſilio eruditiſsime, prudentiſsiméque iuuenis. Vtinam plus olei in ſtudiis liberalibus cōſumpſiſſem, vt poſſem ego per me de ſcriptoribus facere iudicium. Nunc de multis inuolucra cogor facere. F. Quod tuo Marte nequis, per alium cura: vt quì cæci ſunt, alienis oculis vtuntur ad ambulandum. B. Ictus toties tandem ſapiam. F. Oſtende Liuium, Salluſtium, Cæſarem. B. Vide. F. Editiones iſtas laudo: iam pridem eas mercatus ſum: ſatis ſunt emendatæ. B. Cur adiecisti illud, ſatis? F. Quia ſicut nemo ſine vitiis naſcitur: ſic nullus liber ſine mendis excuditur: illéque cenſendus emendatiſſimus, qui non eſt mendoſiſsimus. B. Certè non aliter eſt, quàm autumas. F. Nondum petiui ſcriptorem præclariſsimum, ſupraq́ cæteros nobiliſsimum, quem dilexi à puero, & in eo legendo nullum animi faſtidium, nec corporis laſsitudinem vllam ſentio. B. Quiſnam hic, quem tam eximia laudatione cohoneſtas? F. M. Tullius Cicero pater patriæ, pater latinarum litterarum, pater omnis eruditionis & elegantiæ. B. Quam ergo eius editionem requiris? Pariſienſem in octauo?

F. Nolo,

F. Nolo, quoniam habeo. B. Tamen illa eſt perelegans: ſed quia narras te habere, vis ne Aldinam? F. Nec iſtam. Dic mihi. Expoſuiſti aliquando editum in folio tomis duobus à Roberto Stephano? B. Expoſui. Eam ergo deſideras? F. Eam verò. B. Quæram ſi quid ſuperſit. Gaude, inuenio exemplar, quod tibi diuinitus remanſiſſe opinor. F. Gaudeo immortale gaudium. Crœſum vincam opibus meis. Iam confecto negotio ad nos redit Magiſter. M. Quid hic adoleſcens, Bibliopola, tamdiu tecum? B. Quid cenſes? ſuum mihi ingenium, doctrinam, prudentiam certiſsimis teſtimoniis probauit. Si hoc diſcipulus, quid Magiſter? M. Spero quod illi impoſueram, id perfectè exſecutum. Nunc Fauſtule, quid eligis? F. Ciceronis opus in folio, Roberti Stephani. M. Non ſtultè elegiſti. Nihilne præterea? F. In hoc mihi ſunt omnia nunc quidem: aliâs eligam alios.

O Cicero diuine pater eloquentiæ,
O ſumme quondam Rector vrbis vrbium.
Salueto ter quater à tuo clientulo,
Qui ſic te amat, vti mater vnicum ſuum:
Et qui tibi audet comparare neminem.

M. Emamus, Timaſi, huic Ciceronicolæ delicias ſuas. Tu Bibliopola, puerum nobis attribues, qui noſtra ſequens veſtigia coemptos libros domum noſtram portet. B. Attribuetur.

ANNOTATIONES.

PAROPSIDES, LANCES) *Vox paropſis apud Græcos non modo pro vaſe eſcario, ſed etiam pro obſonio vſurpata reperitur. Fiebant autem paropſides è luto quo-*

quoque, ſeu fictiles, non ſolum argentea. Martialis quidem rubram vocauit lib. 11.

Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra
Halecem, ſed quam protinus illa voret.

Lanx ſimiliter vas eſcarium, à latitudine, erátque caua etiam, nō ſolum lata: quare cauas lances appellauit Martial. lib. 11.

Sic implet gabatas páropſidesq́,
Et leues ſcutulas, cauasq́ lances.

Erant autem lances maximæ, mediæ, minimæ, & aliæ quadratæ, aliæ rotundæ. Nobis rotundæ in vſu ſunt, & ab eo quod latæ ſunt, videntur germanicè, quamuis non germanico, ſed græco vocabulo nominari, Plat: *πλατὺς enim latus.* PATINAE, PATELLAE) *Patinam vocarunt ab eo quod pateat: ea vtebantur non pro ferculo duntaxat, id eſt, pro vaſe in quo cibi apponerentur: ſed etiam ad coquendos piſces, & cætera id genus. Duplex igitur vſus fuit patinæ. Patella, parua patina, quam Græci λεκανίδα. Eius vſus in oleribus & pulmentis ponendis. Horat. epiſt. 5. lib. 1.*

Si potes Achaicis conuiua recumbere menſis,
Nec modica cœnare times olus omne patella.

Martial. lib. 5.

Ponetur digitis tenendus vſtis
Nigra cauliculus virens patella.

Erat & patella, in quam coniiciebant quod diis libabant. Varro apud Nonium. Quocirca oportet bonum ciuem legibus parere, deos colere, in patellam dare μικρὸν κρέας. Cicer. 2. de finibus, ita non religioſos, vt edant de patella.

CYATHI) *Cyatho modum potionis metiebantur, & certis cyathis vini, certos aquæ cyathos miſcebant: quod qui faciebat, ad cyathum ſtare dicebatur. Nam cyatho hauriebant vinum & aquam è vaſis, & in pocula fundebant, quod* κυαθίζειν *Græci appellant. Turneb. lib. 9. cap. 19.* SEV PHIALAS) *Phialam, quam Græci* φιάλην, *dictam credunt quaſi* πιάλην, κατ' ἀντιστοιχείαν, *vt ſit ἡ* τὸ ποιεῖν ἅλις παρέχουσα, μείζων γὰρ τοῦ ποτηρίου, *quæ ad bibendum largè præbeat: eſt enim poculo maior. Apud Athenæum lib. 6. inuenitur etiam genere neutro,* φιάλιον χρυσοῦν. AQVAM RECVSAVIT) *Sic Alexander Magnus, vt auctor eſt Arrianus lib. 6. oblatam ſibi in maxima ſiti aquam effudit, ne ſuæ tantum ſalutis habuiſſe rationem videretur. Meminit & Frontinus Strategemat. lib. 1. cap. 7.* EMBLEMATIS MIRABILITER) ἀπὸ τοῦ ἐμβεβλῆσθαι *vocata ſunt emblemata, quod vaſis adiicerentur, ac reuellerentur cum liberet vt cruſtæ: vaſis inquam aureis, argenteis, & Corinthiis ornamenta quædam illigabantur hoc nomine. Cic. Verrin. 5. Verrem Prætorem Siciliæ narrat Haluntinos vaſa omnia, quæ tum apud Haluntium erant, in vnum aceruum conferre coëgiſſe: quo facto eum ex omnibus vaſculis emblemata, id eſt, pretioſiſſimam partem reuelliſſe: ita vt Haluntini domum pura nudáque vaſa referrent. Eſt item emblema vermiculatum opus ex teſſellis inſititiis aptum atque conſertum. Cic. in Bruto. Nullum niſi loco poſitum, & tanquam in vermiculato emblemate (vt ait Lucilius) ſtructum verbum videres. Plura Bud. in Pand.* QVOT

AVTEM

AVTEM PELVES?) *Peluim ſunt qui à pelluendo dictam volunt: alij à pedum lotione. Inde pelluuium, vas in quo pedes abluuntur, vt malluuium in quo manus. Varro. peluis, à pedum lauatione, vt pedelauis. Pollux vas in quo pedes lauantur* πέλλιν *à tragœdis dici affirmat. Addit,* οἱ δὲ αἰολεῖς πέλυκα μάλιστα τὴν ξυλίκην. *Videtur ergo magis græca vox, aut certè à græcis deducta peluis.* PARATVRVM ME VOBIS) *Parare ſæpe eſt emere, præſertim apud Iurecos. Cic. Cogito trans Tiberim hortos aliquot parare. Terent. Adelph. Parare quod ſit carius. Horat. Vina Syra reparata merce. Catull. Vtor tam benè, quam mihi pararim. Columella. Qui nequam vicinum ſuis nummis parat.* GRACILE COLLVM, ET BARBAM PROMISSAM) *Ea corporis gracilitate, & infirmitate, ita procero & tenui collo, eo deniq; habitu, eaq; corporis figura erat Cic. cum primam cauſſam publicam pro Sex. Roſcio dixiſſet, vt non procul abeſſet à vitæ periculo, ſi labor & magna laterum contentio accederet: quamobrem hortabantur illum amici, vt cauſſas agere deſiſteret. At ille quoduis potius periculum ſibi adeundum, quam à ſperata dicendi gloria diſcedendum putauit. Fuiſſe autem barba promiſſa declarat illud, quod ſcripſit Liuius, eum cum è lectica deſecandum caput proferret, barbam demulſiſſe. Non demulcent barbam, quibus ea curta eſt, & cum mento deſinens.* CVM VNIONIBVS ILLIS AD AVRES) *De his narrat hunc in modum Plin. lib. 9. cap. 35.* Duo fuere maximi vniones per omne æuum, vtrunque poſſedit Cleopatra, Aegypti

Reginarum nouiſſima, per manus orientis regum ſibi traditos. Hæc cum exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatumque obtrectans, quærente eo, quid aſtrui magnificentiæ poſſit, reſpondit, vna ſe cœna centies HS. abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponſionibus factis, poſtero die quo iudicium agebatur, magnificam aliâs cœnam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationemque expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, conſumpturamque ſe ea in cœna laxationem confirmans, ſolumq; centies HS. cœnaturam, inferri menſam ſecundam iuſſit. Ex præcepto miniſtri vnum tantum vas ante eam poſuere aceti, cuius aſperitas visque in tabem margaritas reſoluit. Gerebat auribus tum maximè ſingulare illud, & verè vnicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam eſſet actura, detractum alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex ſponſionis eius, eum quoque paranti ſimili modo abſumere, victumque Antonium pronuntiauit, homine irato. *Hæc idcirco deſcribere volui, quamuis verboſius, vt hiſtoria nec multis nota, & à quibuſdam truncatè maléque recitari ſolita, & ſimul luxuriæ exemplum non vulgare cognoſceretur.* QVASI FERENTARIVM) *Ferentarij auxiliares in bello, à ferendo auxilio dicti. Vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur, ita appellati: leuis armaturæ pugnatores, grauibus armis non impediti, ex curſu leui ferentes opem. Feſtus, & Nonius.* QVEMADMODVM ARISTOXENI) *Cic. 1. Tuſcul. quo loco philoſophorum de*

animi

animi natura opiniones recenſet: proximè autem Ariſtoxenus muſicus, inquit, idemq́ philoſophus, intentionem ipſius corporis quandam: velut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur: ſic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. Hanc opinionem reprehendit Ariſtoteles lib. 1. de anima. Vide Lactant. lib. 8. cap. 13. QVARE MINERVA TIBIAS) *Minerua, vt produnt fabulæ, cum cœpiſſet inflare à ſe excogitatam tibiam, ac ſibi in aqua fluminis buccas vidiſſet intumeſcere, iudicauit eam oris deformitatem ſe indignam eſſe. Quare mox fiſtulam abiecit. Hinc Ouid. ſcripſit.*

I procul hinc dixit, non eſt mihi tibia tanti,
Vt vidit vultus Pallas in amne ſuos.

QVI ME DICVNT NON ESSE POETAM) *Scaliger poëtices lib. 1. cap. 2. argumentis contendit in ordinem poëtarum Lucanum inſerere. Nobis antiquitatis conſenſus potior eſt, Lucanum non verè poëtam dici poſſe. Contendit & Lambinus Lucretio quaſi dare ciuitatem, & poëtam renuntiare, ſed fruſtra eſt. Cauſſas afferre, & quæſtionem inſtituere, qui poëtæ dicendi, non eſt huius otij, nec loci.*

PROGYMNASMA SEPTIMVM ET TRICESIMVM.

Concilium animalium, ſiue ſarcophagia.

TEmporibus auorum noſtrorum habita ſunt animantium comitia in regione, quæ Vtopia dicitur. Conuenerunt frequentia ex iis duntaxat, quæ ad eſum hominibus idonea ſunt, non ex aliis: quæ, qualia intelligamus, omnes facilè perſpiciunt, camelos vtique, aſinos, onagros, lupos, coruos, ciconias & ſimilia: quæ profectò in honore menſarum apud nos nullo ſunt. Fuerunt igitur à quibus ille conuentus eſt actus volatilia & terreſtria, eáque tum manſueta, tum agreſtia. Ex aquatilibus amphibia tantum: nam piſcium genus tam marinum quam fluuiatile abſentiam excuſauit, quod iter facere, moraríque paulò diutius extra ſolum patrium, hoc eſt, extra vndas ſine internecino periculo non poſſet. Miſerunt nihilominus legatos in locum ſuum. Legati fuerunt cygni, qui dulciſsimo, & planè Xenophonteio genere orationis legationem expoſuerunt. Cuius ſumma erat. Piſces dolere communem dolorem: & quanquam ignobiliores ſint reliquis animalibus, non tamen ſe minus frequenter ad cædes raptari. Proinde illorum prudentia confidere. Si quid ad commune malum aut auertendum (quod fieri poſſe

ipſi

ipſi vix crederent) aut minuendum excogitaſſent, ratum omnino habituros. In campo latiſsimo eodémque amœniſsimo inſtituta eſt illa maximè ſeria, ſummíque momenti conſultatio, continuatáque toto triduo. Auibus præerat aquila cum imperio regali: cicuribus animalibus Taurus: feris ac ſylueſtribus Ceruus: Leo enim, quanquam omnium dominus, non ſolum idcirco aberat, quia ad eſcam aptus non eſt, verum etiam quia ipſe quoque, vt homines, animalia, & quidem nec aſſa, nec elixa, ſed cruda deuorat: quem propter iſtam immanitatem ſubiecti vehementer oderunt: quanquam odium diſsimulare, & tegere ſalutis ſuæ cauſſa coguntur. Singula genera ſuas ſtationes & tentoria ſeparatim tenebant. Prædicabant miris modis antiquiſsima illa ſæcula, quæ à principe humani generis Adamo ad Noë, alterum velut Adamum fluxiſſent, annorum nimirum mille ſexcentorum ſexaginta ſex, quibus ſecuriſsimam vitam & beatiſsimam egiſſent: quando homines arborum fructibus, & cibis è terra nullo cogente naſcentibus contenti victitaſſent, nec ſe beſtiarum ſanguine contaminaſſent. Tutam tunc in aëre fuiſſe volucrem: leporem ſecurè per campos curſitaſſe: nulla retia ceruis dolum meditata: nullos hamos piſcibus capiendis contextos. De reliquis deinceps ætatibus, quæ vſque ad noſtram proceſsiſſent, grauiter querebantur: quod nempe in immenſum auctis hominum multitudinibus, facta comedendarum carnium poteſtate ipſis iam tutis viuere, ſine quotidianis inſidiis, atque iugulationibus non liceret, neque diebus neque noctibus.

Ferri potuiſſe, quod centena, millena diis deabúſque in ſacrificio mactarentur, id enim fuiſſe honorificum: ſanguine ſcilicet ſuo numina placari hominibus: verùm ita ſtudioſè quæri per latibula, itá crudeliter trucidari, ita auidè abſumi, ſæpè ob ſolam voluptatem atq; delicias, hoc demum calamitoſum & ærumnoſum videri. Terram altricem benigniſsimam accuſari quodam modo ab hominibus, quaſi eos alere non poſsit, cum nunc longè facilius poſsit, quando magis quàm olim colitur & exercetur. Poſthæc eos commendabant, qui certis anni vel diebus, vel hebdomadibus, ſi non à piſcibus, certè quidem à carnibus ſeſe abſtinerent: iis contumelias grauiſsimas imponebant, & ventris mancipia, comedones, lurcones vocabant, qui nullos ieiuniorum dies obſeruarent: qui perpetuò, quanquam legibus vetarentur, nihilominus carnes eſitarent. Ab iis ſe plagam peſtiferam accipere, multumq; ſuorum numerum ac fœdè imminui. Cuius præclari inſtituti, quoniam Lutherum auctorem ſciebant, aſperè & acerbè in illum inuehebantur, dicebantq; hominem nihil niſi carnem fuiſſe: nihil niſi de ventre, & libidine explendis cogitaſſe. Hæ querimoniæ generales erant, ſeu communes omnium animantium, quas cum ſuſpiriis & gemitibus edebant: pleræque etiam, quibus natura tenerior, cum lacrymis. Illæ autem querelæ ouium erant propriæ. Nos, inquiunt, leonum feritas non attingit, prorſus illæſas dimittit, victa videlicet noſtra manſuetudine, & innocentia. At homines leonibus crudeliores ſibi à contrucidandis, & immaniter deuorandis ouibus temperare nolunt.

Haud

Haud eos mitigat ingenium noſtrum mitiſsimum: non deliniunt mores ſimpliciſsimi: non flectunt quos afferimus fructus vberrimi. Lacte eos paſcimus, & ſapidiſsimis caſeolis: lana veſtimus: agnos etiam toties parimus, & fœtura gregem ſupplemus: nulloq; impendio, pauxillo fœno, & arentibus ac detonſis pratis alimur. At illi cum matribus agnos mactant nullo diſcrimine. Nos deinde lanios & carnifices iſtos non ſolum nutrimus mortuæ, quemadmodum viuæ feceramus, vt eos lana noſtra operiremus: ſed pellibus inſuper noſtris hyeme & æſtate contegimus. Et nos (excipiunt boues) niſi araremus, quid ederet genus hominum? O ingratos. Poſtquam tot annis iugum tulimus, & aratro ſeruiuimus, ad macellum furioſè pertrahimur, ſecuri percutimur, & occũbimus. Sic viſum ſuperis: ſic nos ad pileum, hoc eſt, à ſeruitute ad libertatem vocamur. Sub hæc clamabant miſerabiliter ac flebiliter hœduli, & porcelli, qui cum parentibus ad comitia venerant. Et nos vix dum nati ad culinas portamur, ibiq; ſanguinem cum lacte materno profundimus. Quomodo autẽ ſibi de nobis eſcarias voluptates faciant, docet tam diuerſa carnium noſtrarum coquendarum condiendarumq; ratio. Porcellus dat fercula duûm & triginta generum, hœdus quatuor & triginta. Quàm bene philoſophati ſunt iſti carnium gurgites, iſtæ voragines? Hinc conuerſi ad capras & hircos: beati vos, inquiunt hœdilli, quos & propter maleolentiam auerſantur plerique: & propter carnes parum ſalubres rarò & tardè occidi, atq; à paucis, iiſq; pauperibus tantummodo comedi contingit. Audiebant hæc

illi non valdè æquis auribus; veritas enim odium parit: ſed filiis tamen, iiſque adhuc pueris, & ideo inconſideratius locutis ignoſcendum putabant. Longum eſſet recenſere, quid aliæ cicures, & quadrupedes in ſorte ſua lamentanda dixerint. Inter feras cerui & lepores admodum querebantur, & illud præcipuè exaggerabant, quod nullum pæne ſplendidius agitaretur conuiuium, vt ipſi in patinis apparere non cogerentur. Et hæc mea quoque gloria eſt, inquit aper: qui cum contra dentes canum venaticorum, contra venabula etiam venatorum meis me dentibus egregiè defendam, contra hominum dentes defendere non poſſum. Secutæ ſunt auium lamentationes, inter quas aquila dicebat: meritò ob eximiam generis ſui nobilitatem ſe à cocorum cultris excipiendam. Capones non id ſolum dolebant, quod necarentur, verum etiam quod dempta virilitate ſemiuiri, & eunuchi viuerent: nec ſibi, ſed dominorum gulę pingueſcerent. At nos, ô fratres. aiebant galli gallinacei, magis queri, iuſtiusq́ poſſumus, qui cum vxoribus noſtris tanta commoda heris conciliamus. Siquidem pullis gallinaria replemus, ouorum myriadas ſuppeditamus, quibus ſani ęgrotiq́ veſcuntur, & quorum vſus eſt ſaluberrimus. Nos pro horologio ruſticis & vrbanis ſumus, familiamq́ & artifices ad conſueta opera, diem aduenientem cantu noſtro ſalutantes, excitamus. Et ſicut vos oues non liberat cædis periculo veſtra lenitas: ſic neque gallos ſua vigilantia, neq́ gallinas ſua fœcunditas & maternitas. Nulla eſt enim auis, nulla beſtia (ſit venia dicto) quæ tanta charitate complectatur liberos ſuos, vt

gallinæ.

gallinæ. Volebat etiam deplorare ſuam in iſto genere infælicitatem cuculus: ſed omnes volucres ordientem obturbarunt, & aquila eum tacere iuſſit. Eſt enim ob ingratiſsimum animum, atque ob ſceleratiſsimam impietatem ſuam omnibus odio. Qua gratia? quia propter ſummam timiditatem qua prȩditus eſt ille nequiſsimus, nec ſuum ſibi nidum conſtruit, nec pullos ſuos ipſe excludit: ſed ouum in alienum nidum infert, ac ferme in currucæ, cuius oua nonnunquam exſorbet. Ignauum enim ſe, ac minimè aptum agnoſcit, qui poſsit pullis ſuis neceſſaria prouidere. Quæ, curruca inquam, cum inter ſua hoc reperit, tanquam proprio ſimul incubat. Poſtmodum excluſis pullis, quoniam cuculus magnitudine & viribus cæteros antecellit, quidquid ſedula mater alimenti aggerit, ſuppoſititius hic aliis prȩripit. Quare pulli reliqui fame moriuntur. Fouet etiam maiore cura hunc mater, quia propter corporis magnitudinem impenſius eum amat, & miratur. Aliquando cuculus, vbi iam robuſtior euaſit, alios pullos fratresq́ꝫ ſuos deuorat. Tandem vbi maturitatem ſuam eſt conſecutus hic impius & execrabilis pullus, videte, quã tragicum colophonem addat: currucam à qua excluſus, & diligentiſsimè nutritus eſt, crudeliſsimè dilaniatam abſumit. Hoc modo gratias refert pro beneficiis. Hinc illum deteſtantur volucres, nec vllam cum eo communionem ineunt, vellicant etiam minimæ. Illuceſcebat ſecundus dies, quo ad conſilij capiendi deliberationem acceſſerunt: nam primus in conſalutationibus, lamentationibúſque mutuis conſumptus eſt. Quæſitum, quanam tandem

dem via emergere ex tantis ærumnis, laniorumq́ & cocorum manus euadere poſſent. Dictæ ſententiæ potiſsimùm duæ. Vna, vt quæ animantes feræ eſſent, diligentem darent operam ne caperentur. Omnes autem, & feræ, inquam, ſi captæ eſſent, & quæ in ſtabulis naſcerentur, ſe, cum ad cædem raperentur, quam generoſiſsimè, acerrimeq́ defenderent, dentibus, vnguibus, vngulis, roſtris, cornibus, clamoribus, toto corpore, neruis omnibus: ſic fore vt ſi non ſingulæ, permultæ quidem liberarentur, nec ſine malo ſeſe iugulare molientium. Quorſum enim eas natura his armis, niſi contra lædentes inſtruxiſſet? quis autem magis læderet, aut contra quem eſſet magis iuſta ac neceſſaria defenſio, quam qui interitum machinaretur? Altera ſententia tutior, & melior, & in plures probata hæc fuit: vt inueſtigarent virum quempiam ſarcophagiæ minus amantem, prudentia & doctrina inſignem, qui hoc oneris ſuſciperet, vt legatione animalium cauſſa ad orbis totius monarcham fungeretur, quem expoſitis rationibus, cur animantes cibi gratia interfici non deceret, & ſimpliciore victu collaudato, ad carnes edicto capitisq́ ſupplicio propoſito vetandas impelleret. Verum enimuerò, quia iam Auguſti, Tiberij, Caligulę, Claudij, Nerones, Domitiani nulli eſſent, penes quos rerũ ſumma vniuerſumq́ imperium erat olim, viſum eſt faciendum, ad præcipuos Reges ac Principes mittere, quorum exemplum reliqui lubentes imitarentur. Hoc quanquam laboris non modici, multiq́ temporis futurum apparebat, ſperabant tamen intra annum poſſe confici negotium: & quędam ani-

malia robore ac celeritate pręſtantia legato vehendo terga ſua offerebant. Acceperant famam de Pythagora philoſopho, qui in hac cauſſa concionibus & diſputationibus non mediocriter laboraſſe, vehementérque hominibus carnium ſeu animalium ęſum diſuadere conatus eſſet. Hunc quia perſapiens, & magnæ auctoritatis, ſibi adeſſe optabant: neſciebant tamen vbi hominem inuenirent, & quò accerſitum mitterent. Erant ergo mirum in modum ſollicitæ, angebanturq́ in medullis. Nam aut hunc, aut nullum mittendum vno conſenſu decernebant. Ecce tibi è boue (quod animal pręcipuè miſerari ſolebat) in quem paucis ante diebus immigrauerat, vox auditur: coram adſum, quem quæritis, Pythagoras ille Samius. Túne? inquiunt illæ. Ego ipſe, ait. Mirari & obſtupeſcere omnes re ſubita & inopinata, gratulariq́ mutuùm de inuento Pythagora. Sed quid tum incæptarent? bouémne humana lingua loquentem mitterent? quis non præſtigias interpretaretur? Dum hærent, & incertæ feruntur, cernitur in medio homo canis aſperſus caput, promiſſa & niuea barba, aſpectu ipſo ſanè venerabilis, ſeq́ Pythagoram dicit. Circumſiſtunt animantes, manus ſupplices tendunt, obſecrant, ne ſe deſerat. Spondet operam ſuam. Atque vt ſciatis, inquit, rectius, quantus patronus veſter ſemper fuerim, & quid ſpei impetrandæ ſalutis ac libertatis concipere debeatis, ſummam referam eorum, quę conſueuerim contra σαρκοφαγίαν differere, & in quã ſententiam cum Principibus ſuper negotio veſtro acturus ſim: quibus tamen magis precibus & lacrymis, quam argumentis perſuadere oportebit.

Nos

Nos verò, reſpondent animalia, attentè libenterq́ aures damus. Tum illum hunc in modum locutum eſſe perhibent. Cum tellus tam varia támque multa frugum genera effundat, poma mitiſsima, dulciſsimas vuas, ſaluberrimas herbas: cum non egeamus lacte, non melle, caſeo, butyro, pane optimo, quid adeo ſæuire libet in animantes, earumq́ cædibus ventri ignauiſsimo parare delicias? Satis profecto palam eſt, eos qui carnibus paſcuntur, atrociores immanioresq́ beſtiarum imitari, vt dracones, tygrides, pantheras, leones, lupos, vrſos, quarum victum norunt omnes. Quàm ferum os, quàm inclemens animus fuit eorum, qui primi animalium cadauera mandere potuerunt? animalium dico, quæ paulò ante balabant, mugiebant, cantillabant, mouebantur, volitabant, ambulabant? Quomodo iſtorum oculi aſpexerunt inſontes pecudes iugulari, excoriari, minutatim, & in fruſtra concidi? quo pacto ſuſtinuerunt nares fœtorem, guſtatus ſaniem, & ſuccos lethalium vulnerum? Quæ eſt iſta crudelitas, vna viſcera in alia, vnum corpus in aliud immergere? non poſſe vnum animal viuere, niſi alia innumera pereant? Delectat miſeras animantes viuere, non minus quàm vos homines: quas tamen exiguæ carunculę gratia hoc lumine ſpoliatis. Quas illæ voces, quos gemitus iugulandæ emittunt? Nonne deprecationes vobis videntur? quaſi dicant: non recuſo mori, ſi te neceſsitas cogit occidere: iniuriam deprecor. Interfice vt cibum habeas: noli interficere, vt ſuauius edas: vt fami occurras, non vt luxuriæ ſeruias. Ne excrucies, ne inſultes: miſereat te potius. Quanto tumul-

tumultu clamoris, & latratu canum cerui, quanto lepores agitantur? Alicubi boues antequam mactentur pueris dantur, vt eos funibus per vrbem trahant, & diuexent, quo carnes meliores reddantur. Porci ſimiliter circumaguntur eadem de cauſſa. Includuntur in anguſtum locum anſeres, vt ſe commouere nequeant, & ventri ſaginantur. Quibuſdam auibus præligantur oculi, vt amplius pingueſcant. Ad ipſas carnes opus eſt etiam melle, oleo, variis embammatis, & aromatibus, quibus ita eas condiunt, vt condimentis ſepeliant. Vtrum his neceſsitas expletur, an gula irritatur? A natura non eſſe animalium eſum manifeſtè oſtendit humani corporis conſtitutio. Non habemus adunca roſtra, non vngues prominentes, non calorem ſpiritus, quo carneas moles concoquamus. Carnes craſsitiem generant, mentem obtundunt, malè digeruntur. Qui illis abſtinent, melius valent, ingeniis ſunt acutioribus, diutius viuunt. Volebat plura Pythagoras, ſed coorta beſtiarum eiulatio vocem interrupit. Succlamant, benè omnia ô Pythagora: da te in viam quamprimum, & legationem nobis anno ſequenti hoc eodem tempore, eodemq́ loco renuntia. Diſcedit ille, nec ita multùm progreſſus, inuenit Empedoclem, & Porphyrium, quibus eadem de ſarcophagia mens & ſententia iam pridem. Exultat, perſuadet vti ſecum proficiſcantur: narrat omnia quæ acciderint. Trigeſimus iam annus agitur, ex quo hæc facta ſunt. Quid effecerit, nos incertum habemus: illud certiſsimum eſt, æquè nunc, & liberrimè carnes comedi, & comeſum iri, quoad homines erunt, quantumcunque

id

id nolint detestenturq́ animalia, & cum iis Pythagoras, Empedocles, & Porphyrius.

ANNOTATIONES.

Extra solvm patrivm) *Solum non modo terra eſt, ſed omne quod ſuſtinet, à ſoliditate dictum ſcilicet. Vnde & Virgil. de mari 5. Æneid. vaſtis tremit ictibus area puppis, Subtrahiturq́ ſolum. Et Ouid. de cælo, 1. Metamorph. Aſtra tenent caleſte ſolum, formaq́ deorum.* Ignobiliores reliqvis animalibvs) *Terreſtribus animantibus imperfectiores eſſe piſces, etiam volatilibus, hinc intelligi poteſt perſpicuè. Temperamentum corporis eorum eſt admodum imperfectum, quod ex eo liquet, quia parum nutrit, & exiguam veſcentibus alimoniam ſuppeditat: quamobrem illorum eſus non vetatur iis, quibus ieiunia & corporis afflictationes indicuntur. Eſt item in illis conformatio & diſtinctio membrorum obſcurior, omnéſque ſenſus tam exteriores quam interiores imbecilles atq́ imperfecti: degunt enim in aqua, quæ corpus eſt aëre multo craſſius ac ſpiſſius. Nec poſſunt vnquam aſueſcere ad homines, & manſueſieri, nec ſe contrectari patiuntur, nec poſſunt quidquam doceri. Hæc copioſius D. Baſilius, homil. 8. in Hexaëm. De delphino tamen mira ſunt quæ ſcribit Plinius lib. 9. cap. 8. Plutarchus & alij.* Cvm imperio regali) *Vt aliis animalibus, & volucribus quoque inter ſe, ſic aquilæ cum trochilo auicula inimicitiæ ſunt. Cauſſam, ſi credimus, aiunt eſſe, quoniam rex appelletur: quod vtiq́ ſibi ferendum*

dum non putat aquila. DIIS DEABVSQVE IN SACRIFICIO) *Orationem bouis, aut cuiuſuis alterius animalis immolandi ad expiationem, vide apud Arnob. lib. 7. non longè à principio. Sanè pulchra eſt, & luculenta.* SIC VISVM SVPERIS) *In rebus aduerſis & afflictis cum cauſſam earum non videbant, aut in ſuis caſibus deos quodammodo accuſare ac reprehendere tanquam parum iuſtos volebant, ſic ſeſe conſolabantur, aut ſic loquebantur. Sic diis viſum, & ſimilibus formis. Virgil. 3. Æneid.*

> *Poſtquam rex Aſiæ, Priamiq; euertere gentem*
> *Immeritam viſum ſuperis.*

Et 2. Æneid.

> *cadit & Ripheus iuſtiſſimus vnus*
> *Qui fuit in Teucris, & ſeruantiſſimus æqui.*
> *Diis aliter viſum.*

Horat. Ode 33. lib. 1.

> *Sic viſum Veneri, cui placet impares*
> *Formas atq; animos ſub iuga ahenea*
> *Sæuo mittere cum ioco.*

Plaut. Amphit. Ita diis placitum eſt, voluptati vt mœror comes conſequatur. & Rud.

> *Hoc Deo complacitum eſt, me hoc ornatu ornatam*
> *In incertas regiones timidam eiectam.*

Homer. Iliad. 1.

> Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.

QVAE TANTA CHARITATE) *Videtis fratres, inquit D. Auguſtinus, quemadmodum gallina infirmetur cũ pullis ſuis? Nulla enim alia auis, quòd ſit mater, agnoſcitur. Videmus nidificare paſſeres quoſlibet ante oculos*

noſtros: hirundines, ciconias, columbas quotidie videmus nidificare: quas, niſi quando in nidis videmus, parentes eſſe non agnoſcimus: gallina verò ſic infirmatur in pullis ſuis, vt etiamſi pulli non ſequantur, & filios non videas, matrem tamen intelligas. Hactenus ille. Atq; idcirco Seruator, cum ſummam in genus noſtrum & effuſiſsimam charitatem ſuam vellet oſtendere, aptiorem ſimilitudinem, quam gallinæ congregantis ſub alas pullos ſuos, non inuenit. OB SVMMAM TIMIDITATEM) *Adeo timidus eſt præ cæteris auibus cuculus, vt à minimis quibusq; auiculis conuellatur, & earum conſpectum fugiat. Quare quidam hominem minima quæque expaueſcentem* κοκκυγλυφικῶς *per cuculum ſignificarunt. Hinc etiam conuicia illa, ſiue quempiam adulteræ vxoris maritum dicere velimus, ſiue ignauum, ſiue ſtupidum, aut nullo animo præditum, vt cuculum appellemus.* DE PYTHAGORA PHILOSOPHO, QVI) *Videndus Ouid. 15. Metamor. De ſarcophagia, duos libellos Plutarchi legent ſtudioſi.* PAVCIS ANTE DIEBVS IMMIGRAVERAT) *Satis nota eſt* μετεμψύχωσις, *quam Pythagoras & alij quidam docuerunt. Eos Hom. 8. in Hexaëm. vituperat grauiter D. Baſilius, cuius verba ſubiecimus. Elatorum arrogantiumq; philoſophorum fuge deliramenta, quos haud pudet animas ſuas, & equinas atque caninas eandem in ſpeciem collocare: qui ſeipſos etiam, & mulieres olim, & frutices aſſerunt, & æquoreos piſces fuiſſe. Ego verò piſces quidem illos olim fuiſſe non auſim dicere: eo tamen tempore, quo iſta ſcribebant, expertes magis rationis quam piſces fuiſſe vehementer aſſererem atq;*

conten-

contenderem. EMPEDOCLEM ET PORPHYRIVM) *Scripſit & Porphyrius libros* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, *& idem fuit dogma Empedoclis. Propterea non ineptè comites eos Pythagoræ legato dedimus, cum vtriuſq; eadem fuerit ſententia.*

PROGYMNASMA OCTAVVM ET TRICESIMVM.

Hiſtoriologia.

EVPHRONIVS, SECVNDINVS, PERPETVVS, EGESIPPVS.

EVPHRONIVS. Ha ha. S. Quid vult de improuiſo riſus? EV. Subit me recordatio, Secundine, illius tam ridiculæ hiſtoriæ, quam inter deambulandum ante hoc biduum mihi Perpetuus noſter recenſuit, cum in eam forte ex ſermone quodam incidiſſet. P. Fuit perquam faceta, eamq; tibi etiamnum periucundam videri lætor: nihil enim malo, quam hilarari te quibuſcunque modis: ne quotidiana iſta hoſpes tua, melancholia inquam, te conficiat. EG. Eſtne vt poſsimus nos duo quoque huius veſtræ hilaritudinis participes fieri? EV. Eſt quidem Egeſippe: ſed vt rem fatear, altera narratio tam ſuauem riſum, & tam feſtiuæ delectationis fructum mihi non pareret: eſt enim vt ipſe noſti, cum aurium faſtidio quodam coniuncta rerum quamuis lepidarum iteratio. Quare ſeorſim & opportunius Perpetuum de illa hiſtoria

vobiſcum communicanda rogabitis, ne ego bis cramben. Nec dubitare queo, quin tu, Perpetue, vt es huiuſcemodi leporum obſeruandorum perſtudioſus, plura teneas illius generis: de quibus vt vnum hoc tempore in medium proferas, iſtisq́ſodalibus noſtris illius tuæ, de qua paulo ante mentionem habebam, narrationis deſiderium lenias, mea etiam cauſſa te oro: vis enim, vt dixiſti, quoniam me nimium frequens triſtitia occupat, modis omnibus ad hilaritatem animum meum traduci, ne opprimar: in quo præclarè tua erga me incredibilis humanitas elucet. S. Nos idem abs te contendimus. EG. Quia contigit quod diu optaueramus otium, & conuenimus homines multis inter ſe officiis coniunctiſsimi, da nobis tribus, vt quod Euphronius de te exiſtimat, & cui nos ſuffragamur, etiam iſta luce, vt aliâs, re ipſa comprobes. En vt oculis in te vnum coniectis, nos audiendi cupidiſsimos oſtendimus. P. Deprehenſum equidem me & concluſum planè ſentio: nec honeſtè patet vllum effugium. Ne igitur vos diutius demorer, audite quippiam, ex quo illam etiam vtilitatem percipietis, quòd artium liberalium ſcientiam in præſentiſsimis periculis, acerbiſsimisq́ caſibus magno ſubſidio, & ſaluti eſſe poſſe perſpicietis. Nam quod de Aſtrologia narrabitur, id ſimili ratione de cæteris intelligatur: cum hoc tamen, vt cauti ac prouidentes ſint, qui ipſis tum vtentur, qualis Hiſpanus ille fuit. EV. Hiſpanus? quid is tentauit? quid machinatus eſt? P. Ferdinando Magalliano duce per Indias Hiſpani cum nauigarent, easq́ terras & inſulas explorarent, euenit, vt apud quoſ-

quoſdam barbaros aquationis, & commeatus petendi cauſſa excenſionem facerent. Illi, vt erant præ cæteris immanitate efferati, neutrum aduenis, quanquam ad omnes preces obteſtationéſque deſcendentibus gratificari voluerunt. Quod ſi vim facerent, ſe paratos ad illos contrucidandos non obſcurè ſignificabant. In extremas adducti anguſtias quid agerent? quid conſilij caperent? quo ſe verterent? Ad ipſum iam leti limen fame ſitiq́ perductos ſe videbāt, nec vlla ſalutis expediendæ ſpes dabatur. Vehebatur illa claſſe inſignis Aſtrologus, qui die ſuperuenturo, certa hora ac momento ſolem luna orbem ſubeunte tantopere defecturum præſciebat, vt ſtellæ interdiu, perinde ac noctu micarent: quod naturæ portentum illorum barbarorum nemo adhuc aliquando conſpexerat: nec enim quotquot annis ſol deficit: nec ita ſtatim, vt in quauis parte mundi defectio illa noteſcat. Hic ergo Aſtrologus epibatas & claſsiarios bono animo eſſe iubet, hortaturq́, vti denuo agreſtes illos mortales, ſeu belluas potius ſupplicatum adeant, & miſceant precibus minas. Niſi confeſtim quæ petant ſuppeditent, craſtino die ſub talem horam (quam exprimebat) viſuros in cælo indicium manifeſtiſſimum, quantopere Hiſpanorum Deus ipſis accolis iratus: quantaq́ ſuppliciorum diritate mox ſine vlla miſericordia in eos graſſaturus eſſet. Barbari preces iterum pro nihilo ducere, minas irridere. Procedit dies, nulla vſpiam in ſublimi conſpecta nubecula, ſereniſsimus & puriſsimus. Ecce ſub meridiem, ea ipſa hora, quam Hiſpanus nominauerat, ſolis nitidum caput obſcura ferrugine pau-

latim tegi,ac nigrore ſanguineo deformari,ſuúmque lumen mundo penitus negare.Indigenę nouo metu trepidare,voces miſerabiles fundere, & mutua miſeratione collacrymari.Deinde vltro ad naues curſu ferri, panes, carnes, fructus, aquam, & quidquid cibariorum in promptu eſſet, quidquid etiam Hiſpani vellent, affatim elargiri, obſecraréque,vti numinis iras precibus mollirent,ſuiſq́ cer uicibus intentatam vindictam auerterent. Quid illi? cadunt in genua, Deo vota nuncupant: ac velut exauditi,ſupplices conſolatione deliniunt,breuiq́ interuallo diuinæ rurſus clementiæ erga ſe argumentum viſuros (luna ſcilicet, quæ orbis ſui opaci & obſcuri obiectu ſoli caput obſtruit, eáſque creat tenebras, recedente) polliceri. Id quod factum eſt.Lætati incolę ſupra quàm credas,ſoluentes Hiſpanos cum bonis ominibus & laudib⁹ proſecuti ſunt. Illi ſuo Aſtrologo gratias ampliſsimas egerunt. EV. Ineſt in hac hiſtoria ſagacitas & lepos,méque illiùs monet,quæ ſcripta eſt de Pericle. Nam cum Athenienſium claſsi centum & quinquaginta nauium præfectus eſſet, iamq́ triremem conſcendiſſet, vt nauigaret, ſol deficiens tenebras rebus induxit. Cæperunt nautæ animos deſpondere, & veluti oſtento infauſtò contremiſcere, ipſéque gubernator quid facto opus eſſet hæſitare. Hìc Pericles chlamydem ſuam eius vultui cum obieciſſet, rogauit num quippiam mali euēturum ex illa re crederet. Illo negante: quid ergo hæc res ab illa differt,niſi quod maius quiddam chlamyde eſt,quod ſoli opponitur?Hoc dicto omnes metum poſuerunt. Aliter accidit Niciæ, qui pauore huiuſmodi

modi defectionis conſternatus, claſſem veritus eſt portu educere, atque ita opes Athenienſium afflixit. Fuiſſet etiam Romanus exercitus in terrorem datus defectu lunæ, niſi eum prædixiſſet, & cauſſam expoſuiſſet Sulpitius Gallus. S. Quod initio affirmabas, Perpetue, artes ingenuas aliquando in periculis aduerſisq; caſibus præſidium & ſalutem afferre, ſi quis modo iis ad tempus vti ſciat, id arbitror Æſopum docere voluiſſe illa fabula de cygno & anſere. EG. Audire lubet. S. Homo diues anſerem ſimul & cygnum, illum quidem gulæ & ventris, hunc autem cantus gratia domi in ornithrophio alebat. Cum iam tempus veniſſet occidendi, aſſandíque anſeris, eſſetq; nox, qua alter ab altero diſcerni non poſſet, abreptus eſt pro anſere cygnus. Qui poſtquam cantu mellitiſsimo naturam ſuam patefecit, vita donatus ac dimiſſus eſt. Hic cantus non aliud inſinuat, quàm vocem litteratorum, qua ſæpenumero illi & magnas commoditates compararũt, & vitam retinuerunt, vbi anſeres, hoc eſt indocti homines, & à Muſis alieni grauiſsimè afflictati ſunt. P. Ad idem confirmandum valere puto etiam quod de Arione citharędo & delphino piſce commenti ſunt poëtæ. EV. Fabulas iſtas & legimus & audiuimus ſæpius: nunc hiſtorias abs te, Perpetue, hilariores requirimus. P. Abſurdũ verò aliunde corrogare, quo abundes domi. EG. Non ita eſt, pauperes ſumus, & quod nobis deeſt, tibi etiam ſupereſt. P. Non ergo hac vnica narratione contenti eſtis, vt video. EV. Quî poſsimus? P. Veſtrũ aliquis viciſsim me oblectet, ſi ego vos vnica iſta hiſtoria oblectaui: nã audiendo

quam dicendo iucundiora fiunt, quæ alioqui iucunda ſunt:videntur enim noua:noua autem gratiora, quia nouam, hoc eſt, ante nondum perceptam voluptatem pariunt. EV. Iocóne, an ſeriò? P. Prorſus ſeriò. EV. Commemini haud illepidæ hiſtoriæ, quam tua cauſſa, Perpetue, potiſsimùm referam, vt tibi de tuis quaſi grates hoc modo perſoluam. Sed redibis tamen ad narrandum, vbi ego conticuero. P. Auſculto cupidè: & de reditu ad narrandum videbitur. EV. Hæc mea docebit nonnunquam ſingularem amorem eſſe filiorum in parentes: quanquam illud certum eſt, vniuersè parentes magis diligere, minus autem diligi. Homo fortunatus & locuples animam editurus teſtamētum condidit, clauſumq́ & obſignatum filiis tradidit, præcipiens, vt ne aperirent, antequam ipſe naturę conceſsiſſet, ſtatimq́ poſtea quod iuberentur efficerent. Moritur pater, illi teſtamentum reſignant: inueniunt eum ſuſpicatum, ex tribus vnum ſolum ex ſe genitum, ſuumq́ ac germanum eſſe filium, duos, ex adulterio videlicet vxoris, alieno ſemine procreatos. Mandat, vti extinctum corpus ſuum ſagittis petant, illeq́ ſolus ſit hæres, qui propius ad cor ſagittam miſerit. Venitur ad magiſtratum, videtur atrox, & repugnans naturæ, filios in paternum cadauer iaculari. Nihilominus ſtatuitur, ſi hæreditatem cernere velint, iuſſum patris exſequantur. Alligatur corpus ad columnam, cuique arcus datur cum ſagitta. Duo ſeniores iaculantur, pectus ambo tangunt. Tertius, idemq́ natu minimus detrectat, ſeſeq́ auertens, & illacrymans, arcum & ſagittam confringit, inquiens: vos hæreditatem

tatem habetote: ego tam crudelis eſſe non poſſum, vt ſagittam iaciam in chariſsimum patrem meum. Iudices attoniti decernunt vno conſenſu, huic ex teſtamento hæreditatem deberi, qui proximè ad cor patris acceſsiſſet: quia nimirum maximè eum, & vt legitimus germanusq́ filius dilexiſſet. Renuntiatur ergo hæres ex aſſe ſolus ille: duo alij tanquã ſpurij exhæredes fiunt. P. Sine dubio elegans hiſtoria, quæ ſimul patris illius ingenium ad eliciendam veritatem in re dubia pulcherrimo facto indicet. Credo equidem memorem fuiſſe iudicij illius Salomonis inter duas meretrices de infante viuo delitigantes, cum hoc teſtamentum faceret. Sic Claudius Imper. vt ſcriptum eſt apud Suetonium, fœminam non agnoſcentem filium ſuum, dubia vtrinque argumentorum fide, ad confeſsionem compulit, indicto matrimonio iuuenis. EV. Perge nunc in narrando, ne excuſationem vllam afferas. P. An vos hiſtoriarum cornucopiæ me putatis? EV. Theſaurum quidem certè. EG. Promptuarium. S. Promum condum ego te appello, ſi pateris. P. Patiar ego, modo veritas etiam patiatur, de quo vos videritis. EV. Quod vereris, ego præſtabo. Narra quæſo. P. De pietate filij in parentem mortuum memorauit Euphronius: ego de pietate filię in parentem quem putabat extinctum, ſed adhuc anhelitum ducentem ręperit. Audite quæſo, & de Ænea cogitate, qui patrem æuo feſſum humeris ſubiens, occidente iam Troia ſecum extulit. Profecto hoc quod dicam cum illo contendit. EG. Euge Perpetue. P. Cum annis ſuperioribus in Gallia Hugonotarum ferueret impietas, vaſtaretq́

vrbes, templa dirueret, orthodoxis facultates, vitam & ſanguinem eriperet, fuit inter præſidiarios cuiuſdam arcis, quæ oppido imminebat, Catholicus, cuius in eodem oppido manebat vnica filia, annos ſedecim nata. Hęc arce ab Hugonotis occupata, cum patrem occiſum iam crederet (ducentos enim contra datam fidem crudeliſsimè ſtatim necauerant: alios magno numero è rupis faſtigio pręcipites deturbauerant) ſola in arcem aſcendit: per medias hæreticorum acies animo imperterrito penetrat: aceruos cadauerum ſcrutatur: tandem patrem inuenit, multis illũ quidem affectum vulneribus, ſed trahentem adhuc ſpiritum. Eum, ô pietas, ſublatum humeris, inſpectantibus & ad miraculum attonitis hoſtibus domum deportat: nec ſolum vitæ, verum etiam ſanitati reſtituit: tam pia fuit huius eximiæ puellæ ſedulitas, & tam ſedula pietas. Res geſta eſt apud Moruaſiũ ad littus Rhodani ſitum in Toparchia Venetica. S. Digniſsima virgo, cuius nomen nunquam intermoriatur. EG. Quin illa quoque digniſsima omni præconio filia, de qua D. Cyprianus in epiſtolis. Quæ Numidici patris, propter Chriſti confeſsionem ſemiuſtulati, lapidibusq́; obruti cadauer, dum ſollicito pietatis obſequio inquirit, ſemianimem inuenit, extraxit, refocillauit, ad vitę integritatem & valetudinis ſoſpitatem amantiſsima cura reparauit. En, quam ſimile factum? S. Simillimum. Digniſsima item illa humilis & ignobilis puerpera, quæ ſupplicij cauſſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum, à ianitore ſemper excuſſa eſt, ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt vberibus alens eam. Quo miraculo

matris

matris ſalus donata pietati eſt, ambæq́ue perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus deæ, templo pietatis condito in illius carceris ſede. EV. Fuit alia non Romana, quæ patrem ſuum conſimili fortuna affectum lactauit, cum eum tanquam infantem pectori ſuo admoueret. Hanc quoq; illa gloria vehementer dignam iudicatote. P. Digniſſimę item illæ mulieres Germanicę, quę viros ſuos à certiſsimo interitu fraude pia liberarunt: iam enim ab amore liberorum in parentes, ad amorem coniugum in maritos tranſibimus. EV. Quod factum harum mulierum? P. Dulce inprimis ad audiendum: quod ego quam breuiſsimè potero perſtringam. EG. Vt eſurio iſtum bolum? P. Cum Imperatori Conrado annis multis cum Guelfo Principe Bauarorum, qui aliquot oppida Sueuiæ tenebat, vario euentu pugnatum eſſet, tandem bellum omne Vinsbergam compulſum eſt, quo ſe Guelfus receperat, omnesq́; vires ſuas cõtulerat. Expugnatus fame, acceptis à victore conditionibus ſe dedidit. Statuit Imper. vti Guelfus, Barones, & nobiles vincirentur, & in cuſtodiam traderētur (quô deinde tanquam in rebelles animaduerteret) vrbs diriperetur, ciues vitam & libertatem retinerent. Tum Guelfi, aliorúmque nobilium vxores priuſquam portę reſerarentur, ab Imp. petiuerunt, vt ſibi concederetur abire ſaluis, aſportantibus ſecum, quantum vnaquæque aſportare poſſet. Id cum clementiſsimus Princeps libenter dediſſet, & hoſtes auro, gēmis, pecunia, mundo muliebri onuſtas mulieres ex vrbe egredientes ſe viſuros arbitrarentur, longè aliud, ſæclis omnibus memorandum viderunt.

Nam

Nam his,quæ dixi, omnibus contemptis, quælibet virum ſuum humeris impoſitum, paruos liberos in ſinu gerens, oculis fletu manantibus per media Imperatoris caſtra exportabat, tantíque facti dux ante omnes fœmina princeps Guelſi vxor erat. Concurrebat miles ad ſpectaculum:alij ſortem humanam miſerabantur: alij mulierum pietatem in cælum tollebant. Ipſe quoq; Imp.tumultu excitus, philoſtorgia iſta vehementer commotus, continuò iras ponit, & miſericordiam capit erga miſeros:quíque antea hoſtes non ſine difficultate,nunc ſeipſum glorioſiore victoria facillimè vincit.S.Mihi quoque commouiſti animum,vt vix teneam lacrymas. Habéſne aliud facinus ſimile? P. Nunc quidem huius generis ſat multa, quæ inquam ad philoſtorgiam pertinent. Sigiſmundi Imper.qui multis magníſque virtutibus floruit, ingenioſum factum cum retulero, finem faciam & loquendi & audiendi: nam hinc à vobis digrediar. Seruierat ei quidam admodum diu,& ſeruierat fideliter ac diligenter: nec tamen huiùs fidelitatis ac ſtudij ſui erga dominum aliquod inſigne præmium acceperat. Euenit vt Imp.ſuſcepto itinere per aquulam equo veheretur.Is equus cùm ibi vrinam facere incepiſſet, adductis frænis conſtitit Imp. Tum ille ſeruus cum iumento ſuo præteriens, & ſubridens: equus iſte,inquit,domini ſui morem imitatur.Miratur & dictum & audaciam Imp. hominem repente adeſſe iubet, & enuntiare, quid tam vrbanè iocatus eſſet.Reſpondit. Beſtia hæc meit in locum, vbi iam ante aqua cernitur: ſic tu Imp.illis largiris qui habent. Intellexit ille, à veteri & fideli famulo tena-

tenacitatem ſibi, & ingratum animum exprobrari. Mihi quidem, inquit, voluntas nunquam defuit, te ac tui ſimiles afficiendi bonis promeritis: ſed ſcito Principum beneficia & munera non in eos qui meriti ſunt, verùm in eos, quibus deſtinata ſunt conferri conſueuiſſe: nec illorum, ſed iſtorum eſſe potius. Hoc tibi cum de via diuertero declarabo. Fieri curat pyxides duas, magnitudine formaq́; ſimillimas, vnam auro, alteram plumbo implet, æquali pondere: ſeruum accerſit. Elige, ait, alteram harum pyxidum, quarum vna auro plena eſt, altera plumbo. Angitur ille, & ancipiti cura diſtractus, modo hanc, modo illam tollens ponderat, & vtram eligat etiam atq; etiam dubitat. Tandem ſumit eam quæ plumbum continebat. Cum aperuiſſet. En, inquit Imp. non mihi voluntatem, ſed tibi fælicitatem defuiſſe aſpicis. Indicare voluit vir ſapientiſsimus hoc lepore, neminem ſine Deo beatum eſſe. EV. Sic res ſeſe habet. P. Vos valete in perendinum. S. Et tu quoq; mi Perpetue vtinam ſemper valeas, etiam pugilicè.

ANNOTATIONES.

CERTA HORA SOLEM) *Thales Mileſius inter Græcos primus defectum ſolis prædixit, qui ob id tanquam diuinorum conſiliorum conſcius in maxima veneratione fuit. Apud Romanos autem Sulpitius Gallus, quod teſtatur Plinius lib. cap. 12.* ALITER ACCIDIT NICIAE) *Legatur Plin. lib. 2. cap. 12. Patricius de Regno lib. 2. tit. 16. & de Repub. lib. 2. tit. 2. Quintil. lib. 1.*

lib.1.cap.10. DE ARIONE CITHAROEDO) *Huius fabulam exſequuntur multis, & perſpicuè Plutarchus in Conuiuio, & Ouid.2.Faſtor.* TANQVAM SPVRII) *Spurius appellatur, qui matre quidem certa, patre autem incerto natus eſt, à græca voce, quaſi σποράδην conceptus. Conuenit in omnes, qui ſine iuſto patre nati ſunt, qui vulgò quæſiti dicuntur, germanicè* Fündelkinder/ *inuenti, ſeu expoſiti. Vocantur etiam liberi naturales à Iureconſultis. Species ſpuriorum quinque. Ex concubinatu, ex ſcortatione, ex ſtupro, ex adulterio, ex inceſtu. Nothi hi ſoli dicuntur, qui ex concubina geniti ſunt: hoc eſt, ex muliere libera, innupta, quam vir cœlebs domi concubinatus nomine ſolam habuit. Vide præterea quid de hiſce vocibus ſcribat Bud. in Pand.* ILLA HVMILIS ET IGNOBILIS PVERPERA) *Hæc ex Plinio lib.7. cap.36. iiſdem verbis. Ibidem Gracchi pietas in Corneliam, & M.Lepidi in Apuleiam vxores, & P.Rutilij in fratrem, & P.Catieni Philotimi in patronum narratur. Vide etiam Valer.lib.5.cap.4.de pietate in parentes.*

PROGYMNASMA
NONVM ET TRICESIMVM.

Somnia, & quatuor conſtitutiones corporum.

SERVI-

SERVILIVS Cholericus, HYGINVS Sanguineus, BASSVS Melancholicus, EGERIVS Phlegmaticus.

SERVILIVS. Salutat te ſalus Hygine. Quibus te latebris occuluiſti,& vnde huc ad nos ſopore nondum penitus excuſſo prorepſiſti? H. A Cimmeriis Aſiæ populis, à quibus Cimmeriæ dicuntur tenebrę. B. Mira ſunt,niſi tu hęc etiamnum dormiens,& per ſomnium. Quo id tandem modo? H. Specus montanus eſt prope Cimmerios, Somni aula:eo iuſſa perferenda dedit nuntiæ ſuæ Iridi, quæ Diuûm incedit regina Iuno. Nam Halcyonen pro Ceycis Trachiniæ Regis, mariti ſui incolumitate& reditu diutius ſibi fruſtra ſupplicem eſſe noluit, cum is facto naufragio interierit. Mandauit ergo Somno per Iridem, cui ego me comitem addidi,mulieri per quietem Ceycis ſummerſi imaginem,obiiciat,vti votis poſthac ſuperſedeat. E. Fuiſti tu in Somni regia? H. Fui. E. Et Somnum vidiſti? H. Ita. E. Credo equidem:nam id oculi tui te etiam tacente loquuntur. Sed qualis ea regia,qualis iſte Rex? H. Si benignam auribus datis operam, enarro. S. Benignam. H. In monte,vt dixi,longo receſſu ſpelunca viſitur, quam nec matutini, nec meridiani, nec veſpertini ſoles radiis ſuis vnquam perfundunt: nebulæ illic, caligineſq; continenter, & lux quædam maligna ſeu dubia,qualis eſſe conſueuit, cum iam ſera crepuſcula noctem trahunt. Non audias ibi cantantem gallum, latrantem canem,ſtridentem anſerem. Non cernas neque cicur vllum,neq; ferũ & indomitum animal. Vox humana illic inaudita,ventus nullus,ſtrepitus aut fragor nullus,

nullus,quies & ſilentium altiſsimum: ne quid turbare Somnum vel modicè poſsit. Emanat tamen ab imo antro tenuis riuulus,cui nomen Lethe,hoc eſt obliuio. Verùm is Somni otium tranquiliſsimumq; ſtatum adiuuat etiam:tantum abeſt vt impediat. In aditu,ante fores inquam,ſeges papauerum,& herbarum,è quibus ſuccos expreſſos. Nox per terras ſpargere, & cum hominibus, tum cæteris animantibus ſoporem inducere ſolet. Ne autem ianua in cardine verſata ſtridorem ederet, nulla illic ianua,neque vllus cuſtos,aut excubitor. Ingredimur. Ecce in medio thorus altè extructus: lignum ebeninum, cuius colorem maximè fertur diligere Somn⁹, cui omnia nigra & atra ſunt quàm gratiſsima.Erant ibi culcitę & culcitrę plumeę mira mollitudine,ſed nigræ,vt item ſtragula veſtis,& toralia. Iacebat bonus ille Somnus porrecto corpore,membris reſolutis,totus iners,oſcitabundus, atque languidus. Ex omni parte videbamus tanquam magnos & amplos exercitus circumfuſos & circumuolitantes, innumerabiles rerum figuras, quæ vocantur ſomnia, quas illum omnes genuiſſe mihi Iris affirmabat: quáſque dum procederemus ſuis diſpellere ac remouere manibus cogebatur: ita nos confertim appetebant. Vbi ad thorum acceſsimus, Somnus oculos ægrè attollere, & ſplendore veſtis, qua velabatur Iris, vehementer eius acies offendi: iterum iterúmque labi caput, ſumma pectoris mento percutere, & neſcio quid muſſare. Tandem ſe vtcunq; vincens, cubito innixus, oculis conniuentibus quærit ab Iride, quam agnoſcebat, quid à ſe velit. Illa quæ habebat mandata exponit,

ponit. Ego interea cum ſopore luctari, & acriter obniti(qui me propter illam Somni vicinitatem acerrimè inuadebat) nec minus interim quàm ille antea mento,ſummum pectus capite labante contingere. Senſit etiam vim ſomnificam Iris,quod animaduertebam equidem, & ipſa in digreſſu mihi retulit. Annuit poſtulatis Somnus: & cum inter filios eius tres quaſi principatum teneant: Morpheus, cuius officium eſt homines imitari: Icelus ſiue Phobetor(eſt enim binominis)qui beſtias effingit: Phantaſus qui res inanimas: primo illi ad Halcyonen adire,quæq; Iuno imperaſſet, voce admodum fracta & ſomniculoſa trãſigere pręcepit:moxq; per ſtratum,cadente rurſum in puluinum capite ſe extendit, & cum ronchis quos illico trahebat ingentibus, nos loco valedictionis dimiſit. Puto nunc vos intelligere,quamobrem à principio dormitaſſe viſus ſim. B. Mirandum eſt magis te contra aduerſarium tam potentem atq; dulcem reſiſtere & repugnare potuiſſe,ac non deuictum corruiſſe.Ha ha ha, vt lepidus poëta eſt noſter Hyginus? Cæterùm,quia in antro illo tam multiplices rerum formas intuitus es, nonne tum in mentem veniebat multarum, quas per ſomnum ſæpenumero vidiſſes?nonne eas ibi recognoſcebas? H. Immo veniebat,& recognoſcebam. S. Quas Hygine? H. Cernebam læta plurima.Eximias hominum facies,virorum ac mulierum, veſtes auro ſaturatas, pulcherrimas picturas, ædes magnificas, ornatiſsimas ciuitates,amœniſsimos hortos, floridiſsima prata, viridiſsimas ſyluas,nobiliſsimas aues,& in iis phœnicem. S. Quid audio?phœnicem? H. inſtrumenta

 muſica,

muſica, abacos aureis argenteisq; vaſis refertos, regali luxu apparata conuiuia, comœdias, ſpectacula, ludos, choreas, pompas, conuentus amicorum, nuptias, & alia demum per quietem non rarò viſa. E. Delectabaris, credo, illo aſpectu. H. Quid credis? S. Non tu eodem in antro hos etiam ſomni filios videbas, iurgantes, ſeſe mutuùm pulſantes, lites contrahentes, rogos, incendia, focos, flammas, ſcintillas, carbones viuos, ferrum ignitum, fornaces ardentes, ignea deniq; multa? non concurrentes exercitus, pila, gladios, tela, tragulas, tormenta militaria? non illic videbas qui ſcanderent muros, qui in tecta malleolos coniicerent, qui vrbes diruerent, puberes & impuberes interficerent? non alia poſtremò impetus, vehementiæ, iracundiæ, atrocitatis, ſæuitiæ plena? H. Etiam hæc. S. talia viſa per noctem ludunt mentem meam. H. Vel ex his perſpiciatur, tuam conſtitutionem calidam & ſiccam eſſe, qua ſunt cholerici: quos quidem deſcribunt homines in rebus agendis violentos & acres nimium, magno elatoq; animo, honorum oppidò ſitientes, ad iram furorémque propenſiſsimos. S. Rurſus, etiam ad placabilitatem clementiamq; facillimos: ad accipiendam deponendamq; offenſionem molliſsimos. H. præterea prodigos, cibi ac potionis auidiores, lucripetas, iuſtitiæ cultores, fidos, ſinceros, dociles, ingenioſos. Quod ad corpus attinet, plerumque membris oblongis & gracilibus, oculis recedentibus, aquilino naſo, facie citrina, pectore lato & piloſo: greſſu incitatiore ſunt, verba celeriter voluunt, ſermo eorum durus & aſper, vox arguta. Adde quod obſcæna voluptate

facilius

facilius ineſcantur. S. Et ex tuis ſomniis temperamentum corporis tui calidum & humidum, téque ſanguineum eſſe coniectet quiſpiam. Quod tamen ego inde iam pridem exploratius noui, quòd triſtitiæ inimicus, quod vultu tam hilari atq; amabili, ſermone dulci, ad riſum ꝓnus, affabilis, benignus, liberalis, ad artes ingenuas idoneus. Accedit, quòd non ſpernis delicatiora cibaria, nec vina notæ probatioris: non diu, nec multum iraſceris. Reliquas conditiones tuas tuorumq; prætermitto. Sunt nihilominus vobis perinde vt nobis cholericis ſua vitia: & inprimis illarum illecebrarum ac voluptatum appetitus, quæ nihil habent coniunctum cum honeſtate. H. Socrates quoq; naturà mulieroſus erat, ſed virtute vitium reprimebat ac ſuperabat. Eum nos imitabimur: ſtatuemusq; nõ eſſe malum ſentire peccata, ſed conſentire peccatis, vt chriſtianè loquar. B. Ego autem ſomnia ſomniare ſoleo lugubria, terrifica, mœſta, horribilia: nempe lacrymas, amiſsionem rerum chariſsimarum, ſepulcra, cædes, funera & funebria. Meipſum frequẽter carnificis manu ſuſpenſum, aut decollatum iri iam condemnatum ſomnio, &, vt par eſt, mærore contabeſco: lætitiaq; ingenti perfundor, cum euigilans merum fuiſſe ſomnium animaduerto. Quas ob res me dicatis licebit ſiccum & frigidũ, planeq; melancholicũ, cui atra bilis imperet quod fateor: idq; ſatis inſuper declarat deiectus ac triſtis vultus meus, amor ſolitudinis, & alia. H. Illa alia rectè ſubtices, ne tua tibi vitia exprobrare videare. Timidus omnis melancholicus, opinionũ ſuarum retinens, ſuſpicax, tenax. B. Tace reliqua. Atqui valẽt ingenio,

quod vnum & in prima commendatione ponitur ab omnibus: & tantum eſt bonum, vt morbos animi quamuis multos compenſet. Omnes ingenioſi melancholici, eſt apud Ciceronem ex Ariſtotele. Quaſi dicamus, omnes melancholici ingenioſi: nihil enim differt, vtrũ dicas: omne ad riſum aptum eſt intelligens ſeu rationis compos: an, omne rationis compos eſt ad riſum aptum. Vtrumq; verum, & vtrumuis ex altero efficitur atq; colligitur, viciſſimq; retro commeant: quod myſterium dialecticos non latet. Narret ad vltimum frigidus & humidus iſte Egerius, phlegmaticus & pituitoſus iſte Egerius de ſomniis ſuis. Quæ diuina inter dormiendum vides? quæ cæleſtium ſpecies ſecundùm quietem tibi offeruntur? E. narrabo, quanquam ſcientibus. Mihi quaſi in deliciis eſt ſomniare aquatica, fluuios, puteos, pluuias, niues, glaciem, piſces innatantes, ranas etiam in paludibus coaxantes. H. Iſtorum phantaſmatum permagnas vidi multitudines: quorum creandorum aliis Phobetor, aliis Phantaſus præerat. Atque vt haſce ibi, tua videlicet ſomnia: ſic in his quas vnà habitamus ædibus ſomnolentiam, & in actionibus cunctationem ac tarditatẽ tuam video quotidie: miror'q; te vſqueadeo quid de te ſentiatur parui ducere, nec tenaciorem ineſſe tibi memoriam. Sed hæc phlegmaticorum ornamenta ſunt: vt item pinguis & alba facies, carnoſum corpus, infirmum pectus, anguſtiores venæ: quod'q; inprimis laudandum eſt, à venereis oblectamentis alienus animus. E. Tu quidem me obiurgas, vt exiſtimo, cum naturam phlegmaticam te interim deſcribere ſimules. Noli dicere malè,

malè, ne forte peius audias. H. Apparet eſſe commotum. Vèritas odium, Egeri. Nihil eſt: accipite aliud. De quibus adhuc egimus ſomnia, habitudinem & conſtitutionem corporis quaſi parentem habent, vocanturq́ naturalia. Certum eſt porrò ex appetitione quoque affectioneq́ prouenire. Hinc eſurientes cibum, ſitientes potum, pueri veſtes nouas, & ludicra ſua, vt globulos, nuces & alia ſomniant. Præterea ex diligenti aut frequenti tractatione & ſtudio atque amore alicuius rei. Hinc Cicero in ſomnio Scip. Hîc mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus loquuti: fit enim verè, vt cogitationes, ſermonéſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpiſsime vigilans ſolebat cogitare & loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, &c. Sic literis impensè dediti, & ſapientiæ percupidi libros tractant in ſomniis, magiſtros audiunt, docent, diſputant. Honorum ſtudioſi digitis monſtrantur, & plauſus ciuium ſuorum captant. Auari ſemper in pecunia numeranda & occultanda occupantur: oratores agunt cauſſas: milites pugnant: nautæ nauigant: luſores ludunt. Carminum Claudiani ab hac diſputatione haud abhorrentium memini.

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Pectore ſopito reddit amica quies.
Venator defeſſa thoro cum membra reponit,
Mens tamen ad ſyluas & ſua luſtra redit.
Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus:
Vanaq́; nocturnis meta cauetur equis.

Parit etiam ſomnia, & quidem inaudita, prorſusq́ admiranda cerebri praua affectio, vt in phreneti-

cis. Cæli quoq; mutatio, quæ corpus immutat: vnde fumi exciti atq; in cerebrum ſublati varia diſsimiliaq; ſomnia progenerant. Aiunt etiam medici, ſanguine corrupto fieri, vt homines per loca ſpurca, immunda, fœtida ſe putent ambulare. Pueros autem ante quintum annum ætatis ſomniare negat Ariſtoteles. Cacodæmon ipſe aliquando ſomnia immittit, quibus illudat hominibus, aut eos ad id quod vult incitet atque perducat. Immittit pręterea Deus, vt Pharaoni, Nabuchodonoſori, Ioſepho, quibus in futurum aliquid prȩnuntiat & monet: qualia ſomnia egregias interpretationes habent, & in ſanctis literis commendantur. E. Quædam fatalia nominari video, quibus futura portendantur, eaq; numerari genus alterum: nam primum volunt eſſe naturalium. Quid tu de iſtis fatalibus? ſpeculum intueri ſignificat ſobolem, ferrum tractare diuturnam vitam, duas videre lunas honorem, cernere muſcas iniuriam, amittere dentem aut oculum mortem amici, manus videre ſordidas damnum & periculum; monachum videre calamitatem, agnos paſcere dolorē, pontem fractum tranſire timorem, leporem videre mortem, & huiuſcemodi ſexcenta. H. Iudico eſſe aniles nugas, & inaniſsima: nec plus habere ſignificationis, quam illa tertij generis, quæ Vana appellantur: in quibus nempe occurrunt ſopitis, quæ per diem vigilantes aſpexerunt, audierunt, aliquo ſenſu vſurparunt, cogitarūt. Macrobius quinq; genera ſtatuit eorum quæ ſibi videre dormientes videntur. ὄνειρον ſomnium, ὅραμα viſionem, χρηματισμὸν, quod oraculum nuncupatur, ἐνύπνιον inſomnium, φάντασμα viſum, quem

quem legit. S. Amabo, non animalia ſimiliter vt nos ſomniare credis? H. An ego non crederem? Quid aliud ſunt ſomnia, niſi reliquiæ earum rerum, quas vigilantes ſenſu aliquo hauſimus, ſeu viſa ex motionibus rerum à vigilantibus ſenſu perceptarum: quę res non ſtatim vt ſenſus afficere deſierunt euaneſcunt, ſed manent earum imagines, quæ dormientibus deinde obiiciuntur. Vtuntur autem ſenſibus externis interniſque etiam beſtiæ, communi inquam, & quæ dicitur φαντασία à Græcis, in qua velut in tabula ſpecies & imagines rerum ſenſibus comprehenſarum inſculpuntur. S. Produc teſtem, ſi potes. H. poſſem plures: ſed vni Lucretio, cuius de equis, canibus tam domeſticis quam venaticis, ac de auibus pulcherrimi verſus hi ſunt libro quarto (quem poëtam quòd in ſinu geſto, peropportunè à me factum eſt) attendite.

Vſque adeo magni refert ſtudium atq; voluntas,
Et quibus in rebus conſuerint eſſe operati
Non homines ſolùm, ſed verò animalia cuncta.

De equis.

Quippe videbis equos fortes cum membra iacebunt
In ſomnis ſudare tamen, ſpirareq; ſæpe,
Et quaſi de palma ſummas contendere vires,
Tunc quaſi carceribus patefactis tempore puncto.

De canibus venaticis.

Venantumq; canes in molli ſæpe quiete
Iactant crura tamen ſubitò, voceſq; repente
Mittunt, & crebras redducunt naribus auras,
Vt veſtigia ſi teneant inuenta ferarum.
Expergefactiq; ſequuntur inania ſæpe
Ceruorum ſimulacra, fuga quaſi dedita cernant:
Donec diſcuſſis redeant terroribus ad ſe.

De canibus domeſticis.

At conſueta domi catulorum blanda propago
Degere, ſæpe leuem ex oculis, volucremq́; ſoporem
Diſcutere, & corpus de terra concipere inſtant.
Proinde quaſi ignotas facies, atq; ora tuantur.
Et quam quæq; magis ſunt aſpera ſemina eorum,
Tam magis in ſomnis eadem ſæuire neceſſum eſt.

De Auibus.

At variæ fugiunt volucres, pennisq́; repente
Sollicitant diuûm nocturno tempore lucos,
Accipitres ſomno in leni ſi prælia, pugnasq́;
Edere ſunt perſectantes, viſæq́; volantes.

B. Non elegantes modo, verum etiam lepidi verſus. Sed quia dies eſt, ſomnia ſeruemus in noctem, & ad libros noſtros redeamus. H. quorum te, vt Catonem illum, maximum helluonem nouimus. B. Pulchrum ſcęlus mihi exprobras. In libris helluari quam in poculis, aliquanto præſtat. E. Non mediocrem ex iſtoc ſermone noſtro fructum excepi. Nam & aulam ſomni, & ipſum ſomnum ita ἐναργῶς deſcriptum audiui, vt quodammodo coram oculis ſim intuitus. Cognoui cauſſas ſomniorum & genera. Didici quæ eſſent proprietates cuiusq; conſtitutionis, quæ barbaris complexio. Ad extremum, de quo non minus quam Seruilius dubitabam, animalia perinde vt homines ſomniare doctus ſum: & quod exempli cauſſa Lucretius de equis, canibus, auibus protulit, hoc de omnibus accipiendum puto: vt de bobus, capris, aſinis, vrſis, leonibus, felibus, ceruis. Num de piſcibus quoque? H. Dormiunt etiam piſces, quanquam modicum, & facilè expergiſcuntur. Sed quia imperfectiſsimę animantes, amplius de ſomniis eorundem

nihil

nihil diſputabimus, ne ipſi potius ſomniare iudicemur. Ad ſua igitur quiſque negotia diſcedamus.

ANNOTATIONES.

FVit mihi permagnæ delectationi cum legerem ſomni, eiusq́ aulæ deſcriptionem apud Ouid. Metamorph. 11. ex qua bonam huius dialogi partem confeci, lectorémque meum delectare ſtudui. Quod ſi aſſecutus ſum, mihi gratulor, & illi gaudeo. CIMMERIAE DICVNTVR TENEBRAE) *Regionis Cimmeriorum ingens caligo fuit & obſcuritas, de qua Homerus Odyſſ. 11. Orpheus in Argonaut. Strabo lib. 1. de his Cic. in Academ. Et Cimmeriis quidem, quibus aſpectum ſolis ſiue Deus aliquis, ſiue natura ademerat, ſiue eius loci quem incolebant ſitus, ignes tamen aderant, quorum illis vti lumine licebat. Prouerbium, Cimmeriæ tenebræ, multam obſcuritatem, aut animi caliginem ſignificant.* CREDO EQVIDEM) *Aliorſum rapit verbum Egerius, quam Hyginus dixerat. Nam ſomnum videre etiam dicuntur, qui ſomno ſopiuntur, & illũ dormiuiſſe ex oculis coniectat. Terent. Heaut. ſomnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis. Ita Cicero ait ad Curionem, fuiſſe mirificam Caninij vigilantiam, qui in toto conſulátu ſuo ſomnum non viderit.* Ouid. *His ego ſi vidi mulcentem pectora ſomnum* Noctibus. *Ariſtoph. Veſpis.* ὕπνυ ὁρᾷ τις νυκτὸς παιπάλω. NATVRA MVLIEROSVS ERAT) *Meo quidem iúdicio poteſt hic locus declarari, & illuſtrari percommodè illis, quæ ſcribuntur à Cic. libro de Fato cum de hoc ipſo Socrate, tum de Stilpone Philoſopho.*

Sic ille Stilponem Megaricum philoſophum, acutum ſanè hominem, & probatum temporibus illis accepimus. Hunc ſcribunt ipſius familiares & ebrioſum, & mulieroſum fuiſſe: neque hoc ſcribunt vituperantes, ſed potius ad laudem. Vitioſam enim naturam ab eo ſic edomitam, & compreſſam eſſe doctrina, vt nemo vnquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis veſtigium viderit. Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopyrus phyſiognomon, qui ſe profitebatur hominum mores, naturasq; ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoſcere? ſtupidum eſſe Socratem dixit, & bardum, quòd iugula concaua non haberet: obſtructas eas partes, & obturatas eſſe dicebat: addidit etiam mulieroſum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur ſuſtuliſſe. Sed hæc ex naturalibus cauſſis vitia naſci poſſunt: exſtirpari autem & funditus tolli, vt is ipſe, qui ad ea propenſus fuerit, à tantis vitiis auocetur, non eſt id poſitum in naturalibus cauſſis, ſed in voluntate, ſtudio, diſciplina. ATQVI VALENT INGENIO) *Homines quoſque vel in ſtudiis ſapientiæ atque artium ingenuarum & illiberalium, vel in Repub. regenda excellentes fuiſſe melancholicos docet Ariſtoteles, & cauſſam affert Sect. problem. 30. quæſt. 1. Verba Ciceronis ex 1. Tuſcul. ſic ſunt. Ariſtoteles quidem ait omnes ingenioſos melancholicos eſſe: vt ego me tardiorem eſſe non moleſtè feram. Enumerat multos: idq; quaſi conſtet, rationem cur ita fiat, affert.* ALIQVO SENSV VSVRPARVNT) *Quomodo dicimus ſermone aliquid vſurpare, pro commemorare & referre, ſic Lucretius dicit ſenſibus aliquid, oculis vſurpa-*

vſurpare, id eſt percipere. Plaut. quoq; Trinum. quas ego neque oculis, neque pedibus vnquam vſurpaui meis.

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM.

Apologi.

LYSIMACHVS, MELISSVS, TALASSIVS, CASSIANVS.

LYSIMACHVS. Fabularum, Méliſſe, quibus proprium nomen factum eſt Apologis, audiendarum legendarumq́; cupiditatem non mediocrem pereruditus iſte ſermo tuus mihi inſeruit. Docuiſti enim ſubtiliter ac dilucidè, quanquã Æſopici omnes dicerentur, non ideo eorum primum auctorem inuentoremq́; Æſopum (etſi præſtantiſsimum apologorum artificem) cenſendum eſſe: qui tam antiqui ſint, vt eorum origo atq; initium nõ magis inueſtigari poſsit, quam tuſsis, quam ſcreatus, quam ſternutationis: quos pręterea (quod quidem literis extet) ante Æſopum in ſcriptis Heſiodus & Archilochus adhibuerint. Vſos poſtea philoſophos, oratores, poëtas, ſcriptores alios, viros demum ſapientię opinione clariſsimos. Ariſtotelem inſuper dicendi magiſtrum ſingularem conſtituere fabulam genus quoddã probationis Rhetoricę, & in exemplis numerare, indicareq́; veterũ in his verſatam eloquentiam. Hac nos via breuiore commodioréque, ſine multa agitatione mentis, ſine

ſine definitionibus, diuiſionibus, ratiocinationibus, enthymematis, aut etiam ex vetuſtate repetitis hiſtoriarum monumentis, cum riſu & voluptate ad deſerendas deteſtandasq́ vitiorum labes, & virtutis pulchritudinem conſectandam inſtitui. Habent inquam, fabulæ, vt tu diſſerebas, vim permagnam ad excolẽdos animos, ad præcipiendum, ad emendandum, ad monendum, ad obiurgandum, ad cohortandum, ad reprehendendum, ad docendum, ad probandum (quando quaſi quædam ipſius naturæ voces ac teſtimonia ſunt) ad perſuadendum denique & permouendum, cum tamen horum agere nihil videantur. Hæc omnia ineſſe commentis iſtis viderunt illi, qui libros ſuos, quibus æternitatem ſe ſperabant conſecuturos, (quę ſpes eos fruſtrata non eſt) fabellis huiuſcemodi tanquam gemmulis diſtinguendos putauerunt. Nunc ergo, quoniam à ſeriis occupationibus, curisq́ ſeuerioribus puſillum laxamenti datum eſt, age, de tuis ſuauitatibus mihi aliquid impertire ne graueris. Deprome apologos aliquot de illis innumerabilibus, quos abs te memoriæ mandatos ex eo veriſimillimum fit, quòd tantis eos laudibus extuliſti. Nunquam tantopere prædicaſſes, niſi ſæpe multumq́ legiſſes: nec fieri poteſt, vt tam iucunda breuitas, ſi præſertim frequentius attentiúſque legas, in mente non inhæreſcat. M. Quid tibi opera mea opus eſt Lyſimache? libellos dabo mutuos, tute tibi quantum, & quamdiu placuerit legas. L. Libellos nihil moror, te audire pręopto. Non enim ſolum oratio tua, quam illorum concinnior, ſplendidior, néruorúmque plenior: ſed afferes tu etiam

alia

alia quædam, nec eruditione tua liberaliſsima, nec iudicio tuo limatiſsimo indigna, quæ ibi non legerem. M. Ne, Lyſimache, in me laudando modum tranſilias: néue omnia ſimul effundas, vt ſuppetat vnde ſumptum facias, ſi deinceps faciendus ſit. L. Iocaris. Non tu is es, inquit ad Luceium Tullius, qui quid ſis neſcias: & qui non magis eos, qui te non laudent inuidos, quam qui laudent aſſentatores arbitrere. Quod ſi propter modeſtiam id non arbitraris, ego arbitror. Age, ad narrandum accede. M. Voluptas & dolor apud Iouem ſe viciſsim accuſabant, conuiciisq; laceſſebãt. Ille cum pacem & amicitiam inter eos conciliare vehementiſsimè niteretur, nihil efficiebat. Tandem adamantina catena eos colligauit: vt quantumcunq; odiis diſſiderent, ſemper tamen ſimul eſſent, ſeſeq; mutuo ſequerentur. Quid ſub hoc figmento credemus myſterij? L. Diuino: & quia diuinatio eſt, nolo dicere. M. In turbidis aduerſisq; rebus de fortuna ſecundiore non eſt deſperandum omnino: rurſum in ſecundis & optatis non eſt vacandum prorſus à metu: nam in vita humana perpetuò læta triſtibus, & triſtia lætis ſuccedunt: & voluptas dolore, dolor voluptate temperatur. L. Prudens ingenioſumq; figmentum. M. Leges aranearum telis ſimiles affirmabat Solon. Illis quippe ſi quid leue & imbecillum inciderit, inuolui ab eis, atq; contegi: ſi quid maius aut grauius, perrumpi, ac perire. Sic potentes & gratioſi impunè, & in magnis aduerſus leges committunt: tenues autem propter leuiora delicta violatarum legum rei fiunt, & pœnas exſoluũt. L. Aptè Iuuenalis. Dat veniam coruis, vexat cenſura

ſura colũbas. Et vulgaris apud noſtrates ſermo eſt: paruos fures ſuſpendi, magnos dimitti. M. Horſum pertinet iſta fabula, quam nunc tibi referre inſtituo. Aſinus coram leone accuſabatur, quod tria quatuórue ſelini folicula ſine ſale comediſſet. Leo eum edacitatis à ſe damnatum capite multari iubet. At lupus qui tot capras & oues ſine vllo ſale liguriuerat, indemnatus & incolumis viuebat, nec à quoquam iudicio arceſſebatur. L. Verè lupi, qui aliena bona per vim aut fraudem deuorant: qui ſe accipere iniuriam putant niſi faciant: quibus licet quod libet. Ac proinde qũibus plus licet quam par eſt, plus volunt quam licet. M. Calumniatores & falſo crimine quempiam poſtulantes pœna duplici vlciſcendos fabula de vulpe & gallo monet. In ſole apricabatur aliquando vulpes, oculorum altero clauſo. Cum vidiſſet prope ſe gallum, heus amice adeſdum, inquit, & ſpinulam oculo meo inhærentem roſtello educito. Hoc te etiam atque etiam, mi galle, vehementerq́ rogo. Subolet gallo quid vulpecula machinetur: nempe vt accedentem deuoret. Recuſat igitur, & recuſationis ſuæ iuſtam ſuppeditáre ſibi cauſſam ait. Vulpes eius nomen ad leonem defert: queritur ſibi gallum abſtuliſſe oculum mordicus. Vocatur gallus, factum pernegat: vidẽdum ne vulpes per dolum & nequitiam oculum tectum habeat. Leonis imperio aperitur vulpi, quem claudebat, oculus: inuenitur ſanus & integer: fertur ſententia in accuſatricem improbam, vt ei ambo oculi effodiantur. Caueamus ementiri crimina in inſontes. Apud Deum quidem nulli eſt promiſſa ad peccandũ impunitas, qui poſt obitum

quoq;

quoque ſupplicio vindicare maleficia poterit non ſolum dupliciter, verum etiam centupliciter. Vis exemplum aſtutię muliebris? L. Maximè. M. Mulier plagis verberibúſque peſsimum in modum à marito accepta, exanimem ſe continendo ſpiritu, & ſupina planeq́ immobilis iacens ſimulabat, quò ita miſerum in ſummum timorem adduceret, vt qui parricidium deſignaſſet. Vir non ignarus illius, quod de natione fœminarum ſcribit Propertius,

At vobis facile eſt verba & componere fraudes,
Hoc vnum didicit fœmina ſemper opus,

hem, inquit, belluæ iam mortuæ pellem detrahere me oportet. Cultrum arripit, à pede imo ſecare incipit. Ibi illa ſimulatrix præ dolore exclamat, pedē retrahit, confeſtim exſurgit. Siccine, ait maritus, mortui ad vitam redeunt? L. Ha ha ha. Clauum clauo pepulit, & vulpinatus eſt cū vulpibus. At at, quos ego huc adeuntes conſpicor? M. Congerrones & familiares noſtri ſunt, Talaſsius & Caſsianus. Profecto ipſi ſunt. L. Quænam illos cauſſa huc adigit? M. Maiorem aliquam eſſe vix opiner. L. Ad te viſendū fortaſſe veniunt. M. Fortaſſe, vt ſępe aliâs. T. Vterq́ ſaluete. C. Vt valent Meliſſus & Lyſimachus? M. Perbene. L. Optimè. Et vos valetis? valuiſtis? T. Valemus valuimusq́ rectiſsimè. M. Bene narras. Quid vos tandē? nunquidnam noui? T. Nihil ſanè iam pridem rerū nouarum ne tenuiſsima quidem auditione accepi, quod dignum iudicē tuis auribus. Quid vos hîc? quid ſermocinamini? M. Fabulas non quidē agimus, dicimus tamen. C. Hui, fabulas? At minimè, credo, aniles: ſed quales à nutricib. narrari pueris Plato voluit: Æſopicas, inquā, aut earum ſimiles, quibus ſcilicet nihil excogitari

potuit

potuit ſapientius. L. Illas Caſsiane. T. Quin nobiſcum lepores iſtos fructumq́ꝫ partimini. M. Quod repoſitum domi habetis, cur foris corrogetis? C. Si quid domi noſtræ anguſtum eſt, tune id foris augeri amplificariq́ꝫ prohibeas? M. Dij meliora. C. Perge obſecro in curſu tuo. M. Pergam verò, ſub hac conditione, ſi ad iſtud quaſi conuiuiolum ſinguli ciborum aliquid, vt in collecta, conferre vulitis. T. Tuus apparatus eſt tantus, vt nos ſaturare poſsit. Quid tu etiam foris quæritas, quod domi poſsides amplisſimè? M. Scio vos facturos, quod decet: & humanitati veſtrę confido. L. Etiam meę? M. Etiam tuæ. L. Quid ſi te luſero? M. Pro te ſymbolam dabo. L. Iſta ſponſione gaudeo. M. Aſellus querebatur ſe carere cornibus, cauda ſimius. Talpa hæc audiens: quî poteſtis conqueri, cum cæcitatem meam videatis: malum vtique veſtris longè maius, & acerbius? L. Epimythion hoc fuerit, niſi erro. Æquius infortunia noſtra perferimus, cum aliorum grauiora cernimus. M. Cum probare voluerimus, non eſſe nimis fidendum ingenio, auctoritati, viribus: nec ſpem totam in noſtra virtute collocandam: aut multum poſſe laborem & aſsiduitatem, hanc fabulam adhibebimus. Teſtudo certamen cum aquila de certo ſpatio conficiendo ſuſcipiebat. Conſtituta eſt meta, ad quam vter ex illis perueniſſet prior, ab illo ſtaret victoria. Prouolat aquila, ob tarditatem contempta teſtudine: fretáque alis ſuis ſæpe deſidet, ſæpe diuagatur alibi, & ſegnius agit. Quandoqꝫ totam noctem quieſcit, & multo iam die volatum init. At teſtudo laborem nec ad momentum intermittit: dies noctesq́ꝫ iter facit,

facit, & ad locum deſtinatum prorepit. Vincit aquilam ſedulitate ſua, non celeritate: metasq́ꝫ tenet, cum adhuc ab iiſdem longius diſtare putaretur. Contra pręſidentes, ſuiq́ꝫ nimium amantes valebit hic quem ſubiungo apologus. Candens ſcintilla flammæ vi in ſublime leuata ſibi placebat impenſius, ac mox inter ſidera ſe relatum iri exiſtimabat. Verùm vt ad mediam camini gulam aſcendit, extincta & cinis facta decidit. T. Admoneor perſimilis fabellę, qua faſtus & ſuperbia eorum retunditur, qui aliena ſibi decora laudesq́ꝫ vendicãt. Quadrigæ ad curſum paratæ cum ſtarent, aduolans muſca temoni inſedit. Datur ſignum, curritur, rotarúmque conuerſionibus, & equorum vngulis puluereæ nubes excitantur. Tum muſca: dij magni, inquit, quantam ego vim pulueris excitaui? C. Accipitote meam quoq́ꝫ collectàm: nec enim volo debere diutius. Narrabo quippiam de Mercurio: quo monentur de ſe omnia magnifica & præclara ſentientes, ne alios præ ſe deſpiciant, deq́ꝫ ſemetipſis valde glorioſè ſentiant. M. Nihil melius, nihil amabilius moderatione animi, à qua immane quãtum abſunt faſtidio & contumacia elati homines. C. Cupiebat noſſe Mercurius, quanti fieret apud mortales. Ingreditur officinam ſtatuarij, videt ſtatuam Iouis, quærit quanti vendant. Drachma, inquit ſtatuarius. Mercurius ridet. Et Iunonis quanti? Pluris, ait. Videt deinde ſuam quoque. Et quoniam id ſibi conceſſum & datum eſt ab diis aliis, nuntiis vt præſit & lucro (quomodo in Amphitruone ipſe gloriatur) credit ſingulari ſe honore apud genus humanum eſſe. Quærit ergo pretium illius

ſtatuæ, & exſpectat non vulgare: ſed ſtatuarius: ſi haſce alias emeris, inquit, hanc tibi addam pro auctario. L. O factum bene. M. Si tu etiam ſoluere vis quod debes Lyſimache, licet. L. Quin tu potius ſoluis? M. Nec vnius meminiſti fabulæ? L. Meliſſus me non videtur dimiſſurus, flagitabit identidem, vt moleſtus & durus creditor, pecuniam. Adhibete ergo animos. Similium rerum recordationem dant res ſimiles. Turgidam narrabo fabulam aduerſum turgidos & inflatos, qui conantur ea, ad quę facti non ſunt: & videri volunt quod nec ſunt, nec erunt. Rana ſe mirificè diſtendebat & inflabat, quò corporis magnitudine bouem æquaret. Filius matri ſuadebat, vt cępto huiuſmodi tanquam inani deſiſteret. Illa denuo ſe inflat. Clamat filius: non ſi te ruperis, vnquam par futura es. Tertiùm cum idem quod ante factitaret, crepuit. M. Sua cuique bona. Præſtat hic robore, ille forma, alius diuitiis, alius amicis, alius ſcientia, alius ingenio. Sua ergo quiſque teneat: nec fæliciori inuideat, quod eſt miſerum: nec cum eo certet, quod eſt ſtolidum. De concilio murium ecquid audiſtis? C. Quod illud concilium? cum contra ranas ob ſummerſum Troxartæ filium dolo Phyſignathi, arma expediuerunt? M. Aliud, non æquè tumultuoſum, ac periculi plenum. Indicto conuentu conſultarunt, quanam arte felis inſidias effugerent, à quo mactarentur aliqui gentis ſuæ in dies ſingulos. Surrexit quidam mus auctoritate vſúque rerum ſupra multos ſanè excellens. Is dedit conſilium, vt collo eius tintinabulum ſuſpenderetur: ſic enim futurum, vt aduentus beſtiæ præſentiretur: & capiti ſuo cauerna re-

na repente ſubeunda quiſq; proſpicere poſſet. Probata eſt ſententia concorditer ab omnibus. Sed vt ſenectus eſt ſemper in conſiliis capiendis prudentior, quidam mus ſenio venerabilis impetrato ſilentio: bene vos quidem, inquit, ſtatuiſtis. Atqui hoc vnum mihi dicite, quis noſtrum hoc tintinabulum feli alligare audebit? Hic omnes fluctuare, & ſe mutuò aſpicere. Ita ſententia ad nihilum recidit. Diſcimus hinc, facienda iudicari à multis, quæ propter periculi formidinem facere attentet nemo. Nunc equus faxo nos doceat, honeſtius eſſe, honeſta & laudabilia actitãtem occumbere, quam inertem ac turpem vitam quamuis diuturnam viuere. Porcus equum armatum, & ad bellum feſtinantem conſpicatus: quò inquit, inſane properas? occideris in prælio. Equus reſpondet. Tu verò inter lutum & ſordes in otio pingueſcens, nihilominus cultello in gutture defixo iugulaberis: nec tamen vllum te nomen ſequetur: at mortem meam decus & gloria comitabitur. T. Perbellè reſponſum. Sine me exponere alteram, tametſi paulò humanioribus ſatis notam. M. Non alteram tantum, ſed tertiam quoq;, & quartam, & quintam, ſi libeat. T. Non opis eſt noſtræ tam multas. Eſt incluſa verſibus hexametris à viro docto, quos edidici. M. Verſus libenter audiemus. T. De Leone & vulpe agitur.

Confectus ſenio Leo, cum iam quærere victum
Venatu, vt quondam iuuenis, non poſſet, id aſtu
Decreuit facere, atq; artes tentare doloſas.
Morbum ergo ſimulans, in opaci faucibus antri
Procubuit, gemituſq; dedit. Cumq; vndiq; ad ægrum

Quadrupedes viſendum irent: vt protinus illi
Quæq; propinquârat, rictu hanc inhiante vorabat.
Hac demum multis animantibus arte peremptis,
Viſendi cauſſa & vulpes acceßit ad antrum:
Atq; è veſtibulo ægrotum clamore ſalutans
Quomodo haberet, eum cautè officioſa rogauit.
Reſpondente illo, ſe verò peßimè, eamq;
Percunctante aulæ cur non penetrale ſubiret:
Suſcepit vulpes, quia me veſtigia terrent,
Omnia te aduerſum ſpectantia, nulla retrorſum.

Vultis ipſam affabulationem? Magna mala ex leuibus vitat mens prouida ſignis. C. De membrorum conſpiratione contra ventrem occurrit apologus, quem, quia diſertè à Liuio recitatur, omittam. M. Illum iterato, quem nuper in conuiuio recitabas, de Pudore & Amore: quo oſtenditur, turpi amore captos à ſe verecundiam excludere. C. Iupiter formatis hominibus, omnes illis affectus indidit præter Pudorem, quem oblitus erat. Cum ergo non haberet, quà eum introduceret, per turbam iuſsit intrare. Ille indignè ferre, & quiritari. Vrgente Ioue: ego, inquit, non alia conditione intrabo, quam ſi Amor non intret: ſi ille ingrediatur, ego ſtatim egrediar. Hinc amatores omnes, & meretrices ac lupæ impudentes ſunt: nō enim bene conueniunt, nec vna in ſede morâtur affectus iſti duo, quorum alteri propoſita eſt ex honeſtate laus: alteri ex obſcœnitate voluptas. M. Adducam fabellas quatuor breues, quibus recitatis finem dabimus huic congreſsioni. Prima erit in eos, qui bonum ſe velle ſimulant iis, quibus commodi ſui augendi cauſſa volunt malè. Secunda in eos, quorum facta cum verbis non conſentiunt. Tertia in maleuolos & inuidos.

uidos. Poſtrema nos monebit, etiam vilia, & abiecta ſuas afferre vtilitates. Aſinus ægrotabat, vulgauit rumor, eum breui moriturum. Accedunt ad viſitandum lupi, pulſant oſtium, petunt à filio, quo pacto ſe habeat pater. Ille per rimulam bonos illos viſitatores aſpiciens: melius, inquit, quam vos cupitis. T. Depinguntur hæredipetæ. M. Lupus eſuriens vagabatur cibum quęrens. Pręterit caſam ruſticam, audit plorantem puerulum, eiq; dicentem vetulam: ceſſa plorare, alioqui te lupo deuorandum mox obiiciam. Lupus ſubſtitit, ratusq; mulierculam ſeriò locutam, ad multas horas promiſſum ſibi prandium expectauit. Veſpera aduentante, cæpit mulier blandiri puero, & dicere. O mi fili, mi dulcis puſio: ſi venerit lupus, trucidabimus eũ. Hoc audiens ille perterritus eſt, diſcedensq; in ſyluam proximam, indignabundus: hîc, inquit, aliud dicunt, aliud faciũt. C. Tales homines, à quorum ſcilicet lingua diſcrepat anim⁹, Achilles apud Homerum ſe tanquam inferorum portas odiſſe pronuntiat. Et ſine dubio eſt genus hominum odioſum. M. Pauonem in illis plumis ſuis admodum elegantem & inſignem aliquando intuitus coruus: vt ei quaſi mollitiem exprobraret, quis pictor, ait, tam ſcitè & artificioſè te pinxit? Tum pauo. Ille idem, qui te tam ſcitè denigrauit. L. Feſtiuè. M. Inuehebatur in caudam ſuam canis, quod deſes & otioſa, à reliquo corpore ſe trahi ſineret: neque iter oſtenderet, vt oculi: nec mandata acciperet vt aures: nec hoſtem inſequeretur vt pedes: nec dimicaret vt dentes: ſed eſſet velut inutilis appendix ad poſticam partem corporis. Reſpondit cauda. Et ta-

 men

men ego inutilis, vt tu calumniaris, muſcas abi-go, patrono alludo, pudenda contego, totiq; cor-pori ſum ornamento. T. Nihil à Deo niſi ſapien-ter factum & prouidè, quamuis id homines mul-tis in rebus non videant. M. Quia frequenter ad-modum illud Terentianum cantatur nobis: Ve-ritas odium parit, audite, quæ mihi occurrit, fa-bellam ad idem lepidiſsimam. Veritas olim toto orbe profuga cum erraret, ſub noctem aliquando ad caſam pauperculæ anus diuertit. Ab ea hoſpi-tio perbenignè accepta interrogatur quænam ſit, vnde, & quò tam ſerò. Illa, ſum Veritas, cui omnes inuident, & quam nullo conſiſtere loco patiun-tur. Quid commeruiſti? Omnium accuſo vitia, ni-hil diſsimulo. Et quia ſeſe reprehendi nemo fer-re moderatè poteſt, hinc mihi fuga & exilium per-petuum. Quid deinde? Poſt cœnulam dormitum eunt, vni lectulo ſe ambæ commendant. Orta lu-ce cum veſtes rurſum induerent, intuita Veritas a-niculam, altero oculorum ſtrabam eſſe animad-uertit, nec vitium tacet. Iraſcitur illa, & Veritatem cum impetu è tugurio expellens addit. Non mi-rum ſi nuſquam tibi locus, ſi te oderunt omnes, quando tam liberè omnibus vitia ſua obiicere ſo-les. Cum ergo nemini non inuiſa & odioſa ſit Ve-ritatis oratio, nonne ſi quis reperiatur, qui verum audire poſsit à quolibet, eum humana conditio-ne quodammodo maiorem eſſe conſtituemus? Verùm, quoniam id diei tempus eſt, curemus cor-pora. C. Fuit hoc etiam prandium quoddam, & improuiſum. M. Mecum prandebit Lyſimachus. T. Vterque apud nos eritis veſperi M. & L. Con-

dici-

dicimus. T. Cœnam lætiſsimam, lautiſsimam ſperatote.

ANNOTATIONES.

GENVS QVODDAM PROBATIONIS RHETORICAE) *Ariſtoteles lib.2. Sunt autem communium probationum genera duo, inquit: exemplum atq; enthymema. Duo ſunt exemplorum genera: alterum quo res geſtas commemoramus: alterum quo nos ipſi fingimus aliquid perinde vt geſtum. Atq; hoc ſecundum genus iterum in duo diuiditur: alterum collatio, alterum fabula dicitur: quales ſunt Æſopicæ & Libycæ fabulæ. Deinde hæc ſubiectis exemplis illuſtrat, duasq; fabulas pulcherrimas adducit, vnam Steſichori poëtæ Lyrici, qua Himerenſibus ciuibus ſuis perſuaſit, ne cum Phalari ſummam militaris imperij tranſdidiſſent, eidem etiam ſatellites ſeu cuſtodes corporis adiungerent: alteram Æſopi, qua oratorem quendam popularem defendit, & periculo capitis exemit. Sed quia feſtiua eſt ſanè, age eam recitemus. Poteſt & nobis alicubi eſſe vſui. Vulpes in fluminis cuiuſdam traiectu in voraginem quandam eiecta cum exire non poſſet, diu ibi miſerè vixit: ita vt multi ricini ſeu muſcæ caninæ corpori eius hærerent. Erinaceus qui ibi vagabatur forte, ea viſa miſertus quæſiuit, velletne muſcas illas è corpore ſuo auelli: at illa noluit. Cum autem ille cauſſam eius rei quæreret: quoniam, inquit vulpes, hi pleni iam ſunt mei, & parum ſanguinis ducunt. Quod ſi hos auulſeris, venient alij famelici, qui quantum mihi ſanguinis reli-*

reliquum eſt, exſugent. Eodem modo & vos, viri Samij, hic quidem nihil amplius lædit: diues enim eſt: quod ſi eum interficiatis, venient alij pauperes, qui pecunias publicas depeculantes diſsipabunt. PERPETVO LAETA TRISTIBVS, ET TRISTIA LAETIS) *Et quidem triſtia plerunque veniunt cumulatiora: vt non ſint tam multa bona & iucunda in hominum vita, quàm mala, aſpera, moleſta, difficilia. Scitè igitur Plaut. Amphit.*

Satin' parua eſt res voluptatum in vita
Atque in ætate agunda,
Præ quam quod moleſtum eſt? ita cuiq; comparatum
Eſt in ætate hominum.
Ita diis placitum, voluptati vt mœror comes conſequatur.

Poteſt item de iſta doloris voluptatiſq; viciſsitudine pronuntiari aptiſsimè, quod ait Lucretius in 4. medio de fonte leporum, Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat. Fabula de nexu Doloris & Voluptatis eſt apud Platonem in Phædone. LEGES ARANEARVM TELIS SIMILES) *Hoc apophthegma ad Anacharſin refert Valer. lib. 7. cap. 2. Quam ſubtiliter, inquit, Anacharſis leges aranearum telis comparabat? nam vt illa infirmiora animalia retinere, valentiora tranſmittere: ita his humiles & pauperes conſtringi, diuites & præpotentes non alligari videmus. Explicat Valerius ſeu Anacharſis Solonem quodammodo. Vide Plutar. in Solone, & Stobœum ſerm. 43.* PARVOS FVRES SVSPENDI) *Cum vidiſſet aliquando Diogenes magiſtratus, qui ἱερομνήμονες dicebantur, quendam ex ærario phialam furatū abducentes: magni, inquit, fures paruum ducunt. Laert.* PLATO VOLVIT)

Primam

Primam puerorum inſtitutionem ab honeſtis fabulis inchoandam Platoni viſum, cuius hoc eſt conſilium lib. 2. de Repub. τοὺς δ᾽ ἐγκριθέντας πείσομεν τὰς τροφούς τε καὶ μητέρας λέγειν τοῖς παισί, καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσί. *Selectas autem fabulas nutrices ac matres pueris narrare hortabimur, animosq; illorum fabulis diligentius, quam corpora ipſa manibus informare.* RANA SE VEHEMENTER) *Apologum hunc ita narrauit Horatius ſat. 3. lib. 2.*

Abſentis ranæ pullis vituli pede preſsis
Vnus vbi effugit, matri denarrat, vt ingens
Bellua cognatos eliſerit. Illa rogare
Quantáne? num tandem, ſe inflans, ſic magna fuiſſet.
Maior dimidio. Num tanto? cum magis atque
Se magis inflaret: non ſi te ruperis, inquit,
Par eris.

Hanc eandem fabulam ad ſtultam cuiuſdã Otacilij imitationem conuertit Martial. lib. 10. CVM CONTRA RANAS OB SVMMERSVM) *Magnum vtiq; & atrox bellum hoc fuit, in quo ranarum opes vehementer attritæ ſunt. Cuius belli argumentum nos ita copioſè aliquando perſcripſimus, vt id feſtiuiſsimum poëma legere volentibus non mediocre adiumentum ad intelligentiam allaturum putemus. Quare cum hac de cauſſa, tum animi gratia, quando fabulas ſat multas hoc progymnaſmate & ad docendum, & ad delectandum congeſsimus, etiam hanc vt* ἐπίμετρον *adiiciamus, ſynopſin, inquam, huius prælij, quæ ſic habet.*

Argumentum Βατραχομυομαχίας.

Cum Pſicharpax Troxartæ regis murium, & Lichomyles filius ſummiſſo in ſtagnum capite ſitim leuaret, Phyſignatus Peleo & Hydromeduſa genitus, ranarum Imperator, eum conſpicatus de genere percunctatur: promittẽs, ſi vera ediceret, ſe illum in palatium ſuum perducturum, & cum perliberaliter habiturum: tum pluribus, nec paruis muneribus proſecuturum. Pſicharpax nobilitatis ſuæ decus, delicatamq; ac prorſus regiam educationem, & fælicitatem commemorat: addens, tria ſibi peſtem atq; fatum moliri ſolere, accipitrem, felem, muſcipulam. Ranarum præterea victum irridet ac deſpicit. Contra Phyſignatus breuiter ſuæ gentis ſtatum & conditionem exponit: atq; vti Pſicharpax rem exploratiſſimè cognoſcat, & omni remota dubitatione credat, ad ipſum humeris ſuis in domiciliũ aulamq; ſuam deportandum ſanè quam promptum paratumq; ſe oſtendit. Credulus nimium Pſicharpax, ranæ tergum conſcendit: manibus collum eius circumplectitur ne decidat: vectari ſe tam ſuauiter miris modis exſultat. Sed cum pondere ſuo ranã deprimeret, accidebat vt multum aquæ ipſemet hauriret, parumq; iam ab extremo vitæ diſcrimine abeſſet. Quocirca temeritatẽ & amentiam ſuam lacrymis ſeſe profundentibus deteſtatur, capillumq; ſibi vellit. Ecce autem hydrus, (ſerpentis maioris id genus eſt) improuiſò caput ſubrigens, Phyſignatum incredibili horrore metuq; percellit: qui vt impendens capiti ſuo certiſſimũ exitium effugiat, nulla oneris habita ratione, & illud Comici ſecum reputans: egomet ſum proximus mihi, aquis ſeſe penitus condit. Muſculus miſerabiliter emo-

riens, perſidiam Phyſignatho exprobrat: tamq́ſceleſti facinoris Deum fore vltorem vaticinatur. Forte cum hæc agitarentur, Lichopinax in ripa conſidens omnia & oculis & auribus tradebat: qui ſtatim in altum erumpens gemitum, ad mures, ad ciues, inquam, ſuos mœſtiſsimum nuntium apportat. Illi pro eo ac debuerunt irritati exulceratiq́, per præcones in diem poſterum ad regiam Troxartæ conſilium cogunt. Poſtquam cum prima luce affuerunt, Rex dicere aggreſſus, primùm calamitatē ſuam deplorat, & ſe in liberorum orbitatem iam eſſe coniectum fremebundus conqueritur. Tres ſibi filios fuiſſe, omnes mala forte atque infæliciter interiiſſe: vnum à fele interceptum: alium dolo ligneo, id eſt, muſcipula exceptum: tertium Phyſignathi maleuolentia & improbitate ſuffocatum. Subinde quibus ſeſe armis induerint mures, deſcribit poëta, idq́ tam lepidè, vt nihil ſupra. His de rebus cū ad aures ranarū rumor eſſet perlatus, vndis egreſſæ vnum in locum de Rep. in conſilium conueniunt: nec ſatis mirari queunt, quid ita mures tumultuentur. Adeſt ecce Fœcialis Embaſichytrus, bellum ipſis propter necatum à Phyſignatho Pſicharpagem iuſtè, pieq́ indicit. Percuſsit hæc denuntiatio non leuiter mentes omnium. Quamobrem cum oculos ira perciti in auctorē cædis ſimul conuerterent, eumq́ ob tam iniquum facinoris crimen certatim reprehenderent, ita ſe purgauit, vt affirmaret: neq́ ſe muri vitam ademiſſe: neq́ omnino vſpiam prætereuntem vidiſſe: ludentem fortaſſe iuxta lacum, & ranarum natatum imitari geſtientem ſummerſum eſſe: nunc ſe vnum reum citari: nunc culpam

omnem in ſuum caput deuolui. Hortatur proinde ſuos, vti alacres animoſiq; bellum aduerſus hoſtem capeſſant, atq; in ſumma eos ripa exſpectantes, proximum quemq; corripiant, præcipitemq; cum ipſis armis in paludem deturbent. Sequitur armatura qua vſi ſunt perridicula. Cum iam inſtructis agminibus conſtitiſſent, diſpertiti viri, diſpertiti ordines, Iupiter diis immortalibus conuocatis, duas gentes ſub ſignis oſtendit non ſine riſu: interrogatq; ecquinam ranis, ecquinam muribus portare auxilium velint. Sigillatim id ex Pallade quærit cum feſtiuo ioco. Ipſa de iniuriis ſibi ab vtroq; populo illatis conqueſta, ab ope alterutris ferenda ſummopere abhorret: quin hoc amplius: monet deos alios, ne ſeſe in pugnam inferant, ne vulnera plagasq; accipiant: ſed quieti prælium ſpectent. Parent monenti immortales. Tendunt in ſe mutuò acies cum vexillis ſuis: culices tuba canunt, belli ſignum dant: idem facit tonans in cœlo Iupiter. Conſerunt manus, doloreq; & ira flagrantibus animis Martem laceſſunt: vulnerantur permulti: cadunt vtrinque non pauci: quidam ægrè fuga ſalutem retinent. Meridarpax mus omnibus virtute ac peritia militari, viribúſque præſtans de ſe gloriosè prædicat. Atq; hic vniuerſum genus ranarum procul dubio ad internecionem cecidiſſet, funditusq; deleuiſſet, niſi Iupiter miſeratus, Palladem & Martem illis auxilio ire iuſſiſſet. Porrò hi omnium Deorum ſubſidiis opus fore, aut certè iaciendis fulminibus bellum adeo ſæuum & cruentum dirimendum dixerunt. Fulminat Iupiter: complentur terrore ambo exercitus: non tamen cœpto deſi-

ſtunt

ſtunt mures, ſed ranas omnes occidione occiſas cupiunt. Quid multa? Iupiter denuò molitur quippiam: cancros immittit, qui aliquot verſibus, quales beſtiæ, quamque terribiles fuerint depinguntur. Hi caudas, manus & pedes murium arrodentes, cum propter pellis duritiam eorundem lanceis nihil læderentur, eos fugam facere coëgerunt, properante iam ad occaſum die. Hoc denique modo finis huic bello inprimis memorabili impoſitus eſt. ACHILLES APVD HOMERVM) *Locus eſt Iliad. 9. in reſponſo Achillis ad Vlyſſem, & alios legatos.*

ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν
ὅς ἕτερον κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Quam ſententiam includunt propemodum etiam iambi adducti à Zenodoto.

μισῶ τὸν ἄνδρα τὸν διπλοῦν πεφυκότα,
χρηστὸν λόγοισιν, πολέμιον δὲ τοῖς τρόποις.

PROGYMNASMA PRIMVM ET QVADRAGESIMVM.

Circumforaneus medicus.

CIRCVMFORANEVS, VXOR, EMPTORES, FAMVLVS, AFFECTVS, PATER affecti pueri.

CIRCVMFORANEVS. Quæ ſit, quid quãntumq́ ſuſcipiat polliceaturq́ profeſsio mea, ciues

ciues Megalopolitani ex tam multis calculis, ſarcocelis, dentibus, radicibus, vnguentis, adipibus, herbarum ſuccis, & aquis medicis: ex theriaca cæteríſque rebus nonnullis à me hodierno die in iſta nobili & libera ciuitate, atque adeo in iſto mercatu celeberrimo, & in hoc foro venalium expoſitis, & in omnium conſpectu publicè palamq́ propoſitis, animaduerti, vt reor, ſatis ſuperq́ poteſt. Ego itaq; Magiſter Noſomachus, cui fælicitates curationum Polythrylleto cognomentũ pepererunt, frequentiſsimo ſenatu decretum abſtuli, quo mihi, vt aliâs alibi in Imperatoriis, regiis, Principũ vrbibus & oppidis, ſic nunc Megalopoli medicamẽta venundare, affectiones, certosq́ morbos, quantumuis inueteratos, ac deſperatos curare permittitur. Quocirca, ſi quiſpiam veſtrûm, aut de veſtris, ſeu vir, ſeu mulier, puer, adoleſcens, firmata aut præcipiti iam ætate vel ſtranguria, vel calculo diſcruciatur, vel aliquo herniarum genere affligitur: ſi quis ophthalmia, glaucomate, delacrymatione: maius dicam, ſi quis cœcitate laborat: ſi cui dentes, caput, brachia, pedes, venter condolent: ſi tubera, puſtulæ, vomicæ, verminatio, tuſsis, catharrus, profluuium narium: ſi quid aliud noxium atque moleſtum eſt: & ſi qua pars corporis aut interior, aut exterior ſuum officium facere deſiit, cum ingenti ſpe mecum conſultet, mihi fideíque meæ, & quem ex tot tantíſque ſanationibus haud mediocrem adeptus ſum, vſui meo ſeſe curandum tradat. Deo inprimis approbante, ſine cruciamento, breuiſsimo interuallo eum malis ſuis eximam. Quod quidem me per Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, Britanniam,

Italiam

Italiam re & opera præſtitiſſe quàm plurimis, tanta monumentorum ad parietem ſuſpenſorum copia, quam videtis, & diplomata non pauca, per earundem regionum ciuitates mihi ſenatuſcõſulto, cùm ſignis publicis ad teſtificationem donata, quæ cuilibet legere integrum eſt, perſpicuè, cum magna mea gloria vos docēt. Calculos è veſicis eduxi prægrandes, aſpicite. Secui quinquagenarios, ſexagenarios, ramicesq́ horribilem in modum turgidos ſuſtuli. A ſexcentis alopeciam, porriginem, pſoram depuli. Totidem ſtrumis, bubonibus, inflammationibus, phtiriaſi, fœdiſsimis vlceribus cum admiratione liberaui: idq́ non modo inter tenues & obſcuros, verum etiam inter copioſos & nobiles, quos illa corporum pathemata miſerrimè habebant: quique niſi per me auxilium ſentire & opem nullã poterant. Theriaca porrò mea longè probatiſsima, ab ipſis quoq; mutis animantibus, nedum ab hominibus venenum omne cum pabulo potúue ingeſtum validiſsimè extorſit, viuasq́ dominis & incolumes conſeruauit: vniuerſis, tum qui ea vſi eſſent, tum qui de eius effectu aliquid rumore accepiſſent, rei in ſpeciem tã abiectæ vim & efficientiam incredibilem, meamq́ peritiam ſingularem ac diuinam cum ſtupore dilaudantibus. Ne quis tamen verbis me quàm factis potentiorem promptioremq́ ſuſpicetur, ab equo deſcendam, & ante oculos veſtros horribile illud quidem, attamen fidei faciendæ idoneum facinus edam. Ecquid colubrum iſtum cernitis? quid cohorruiſtis? quid auerſi eſtis? virulentiſsimus eſt. Hunc exagitabo & comprimam, donec iratus brachium meum nudatum

datum mordeat, ac repentinò, quod ſolent ſerpentes, in vulnuſculum virus infundat. Artus mei paulatim mirandum in modum extumeſcent. Tum pauxillulum de theriaca deglutiam: confeſtim, dicto citius, tumorem reſidere, me vt antea viuum, ac ſoſpitem aſtare conſpicietis. Tu famule, equum tene. V. Magnumq́ promittit maritus meus: ſed huic magno mox ipſa res teſtimonium datura eſt: vos, quod ſpero, ad theriacam noſtram coemendam incitabimini. E. Prô prô, quę viri facies? Num vter magis inflaretur? Totus eſt follis: iam iam crepabit effuſis humi viſceribus. V. Non crepabit: faceſſat hic timor: vſitatum ſibi perpetrabit miraculum. C. Super mucrone cultri remedium porrige vxor, nunc enim tempus. V. En tibi. E. O rem prædicandam. Ecce ad ſuum ſtatum corpus redit, detumuerunt membra. C. Dixíne vobis? E. Emamus, emamus ſalutare medicamentum: imple pyxidiculas Magiſter Noſomache. C. Deo ſit gratia, qui tantam ementium multitudinem miſit. Adiuua me in opere vxor. V. Etiam, mi vir. C. Nunc rurſus equum conſcendam. Intueamini obſecro. In hac lagena ampla vitrea, quò virgulam intendo, qui vermes ſeu lumbrici, quàm multi, quàm longi, quàm acutis capitibus? Hos omnes nudius quintus è trium adoleſcentum corporibus puluere lectiſsimo, quem illis in potione hauriendum prębui, pręclarè exterminaui. Miſelli, propter morſus & dilaniationes inteſtinorum aſsiduas, accretionem nullam adipiſcebantur: quanquam etiam largiter epulis potuq́ ſe inuitarent. Si cui placet hic puluis, argentum numeret, vtatur. Si ege-
ſtas

ſtas ſumptum denegat, nihilo minus petere à me ne verecundetur: hominem ex Chriſti præcepto miſericordem inueniet, gratis dabo: nec iſtud ſolum, ſed alia inſuper, quibuſcunq; quantumcunq; opus ſibi fore cenſuerit. V. Quid ad hanc humanitatem, & liberalitatem addi poteſt? C. Volo enim diuitibus & egentibus conſtare, Noſomachum Polythrylletum ſalutares promittere ac vẽdere, non venditare medicinas. Nec ob viginti, triginta, quadraginta teruntios res mea fiet anguſtior. Quid, quod oculis omnino capti, aut cæcutientes, opera mea perpaucis hebdomadibus aſpexerunt clariſsimè, & acutiſsimè tanquam Lyncei? Noſtra quippe natio non menſes & annos, vt qui ſe Galenicos vocant, non bibliothecas & pharmacopolia, ſed dies tantum & horas, & apparatum modicum ad afferendam ſanitatem poſtulat. Narrarunt autem mihi quidam de his, quos dicebam, ſe ſtudio aliorum magiſtrorum, qui mira pollicebantur, nihil profeciſſe. Montes videlicet parturiebant. Et quoties in me incidunt (incidunt autem ſæpe) toties ampliſsimas gratias agunt, meiq; in æuum omne memores ſe cum beneuolentia futuros profitentur. Conditum eſt in hac grandi pyxide oleum præſtantiſsimum: ita me Deus bene amet. Eius poteſtas hæc. Vſtionis bullienti aqua, pice, oleo, plumbo, butyro, cibis feruentibus, aut alia re liquida, non liquida factæ ſenſum, ſi loco affecto illinatur, temporis puncto aufert, veſtigiáque penitus tollit. Dic tu reliquum famule: nam expertus es. F. Huius quam audiſtis ſanationis documentum Magiſter diuerſis in op-

pidis dare populo in me voluit. Manum ſiquidem meam aliquo iam enumeratorum perfudit,dolore quidem tam impatibili,vt vociferatione fora compleuerim. Verùm ſimul atq; oleum iſtuc illeuit,dolor omnis abiit, nec vſturæ vel minimum indicium ſuperfuit. V. Huiuſcemodi oleum pauci pharmacopolæ reperiunt.C.In illo vaſculo æneo eſt adeps humanus liquatus : eo ad multiplicia pathemata ſalutariter vti conſueui. Habeo & in iſtis ampullis teſtaceis genus quoddam olei, quo perunctum caput leuatur humoribus noxiis, mirificeq́; corroboratur : vt alia item membra quibus adhibetur.Pyxidula hęc vnguentum nobile ad mitigandos dentium dolores continet : immo verò eo illiti ſtatim excidunt, quanquam firmiſsimè hæreant in mandibula. Qua ego ratione, ſine forpicula aliquot iam centurias feci excidere,nullo gemitu. In ſtañeo iſto vaſe repoſui balſamum, vulneribus curandis, ſeu cæſim, ſeu punctim inflictis aptiſsimum : & cum artubus cõfirmandis, tum vitioſis humoribus toto corpore deducendis vtiliſsimum. Quid ego de radicibus meis loquar ? ſua cuique virtus,quibuſdam etiam multiplex. Hæc ſolo odore quem exhalat, caput debile reddit firmum. Iſta ſtomacho, & corpori purgando eximiè valet. Dies vereor vt ſufficiat, ſi omnia declarare velim. Adeſte lentiginoſi, *ſtrumoſi*, balbi,blæſi,luſcitioſi, verminoſi, verrucoſi, ſcabioſi,grauedinoſi, vlceroſi, ſimilibusq́; incommodis oppreſsi. Venite calculoſi , hernioſi : Deo auſpice curabimini cum pretio,& ſine pretio. Hoc poſſunt mei puluiſculi, radiculæ, vnguenta, ſemina,

na,ſucci,aquæ,alexipharmaca, quibus facile dictu non eſt, quot mortalibus ego ſalutem dederim. A. Magiſter optime, in his intolerabilibus & continentibus meis cruciatibus, nempe à quibus neque noctu, neq; interdiu quies datur & remiſsio, faciundum cenſui, vt abs te curationem flagitarem. C. A me tibi paratam curationem ſcias. Proinde magna cum fiducia expone, quid eſt quod te ſic cruciat? A. Dentes immenſum quantum dolent. Si comedam, prope agor in rabiem præ dolore. Si bibam, nihilo minor, minor autem? maior etiam cõſequitur dolor. Fugit me ſomnus, torqueor inexplicabilem in modum. C. Facilè tibi fidem habeo, bone homo: nullus enim tantus eſt dolor, vt poſsit dolorem dentium ęquare & poteſt tormentis maximis annumerari. Verùm noli dubitare, quin te ſim mox liberaturus. A. Magiſter, ſi id feceris, quantumcunque mercedis nomine poſtulaueris, dabo, & quàm libentiſsimè. C. Non plus certè quidem, quàm huius vnguenti, quod primo digito hæret paruum pretium: eo dentem illinam. A. Feſtina obſecro dentẽ carnificem meũ euellere: ſentio, anima me relinquet, ita exagitat me tormentum. C. Vbi nam ille dens? A. molaris eſt, à dextris, in mandibula inferiore. C. Aperi os quam latè poteſt, vt digitos queam immitere. Iſténe eſt? A. Ah oh oh. C. Ecce ecce, quàm ingens & putridus dens. Si diutius retinuiſſes, alios quoq; vicinos corrupiſſet. Cernis minutiſsimos quoſdam intus & albos vermiculos? A. Cerno. C. Iſti verò repſiſſent in alios, & dolorem duplicaſſent tibi. Gaudere iam debes tãto malo liber: & ego tibi vehementer

hoc bono gratulor. A. Nullus theſaurus tanti eſt faciendus, quanti ars tua: paucorum magiſtrorum es. Deus tibi dignum perſoluat præmium: nam ego par perſoluere nequeo. De pecunia tu videris quid petas: quod petiueris habebis. C. Staterem dabis. A. Hoc eſt nihil petere, En. P. Magiſter eſt mihi domi filius puſillus, quadrimulus, cui venter dolet vehementiſsimè: ſuſpicor ineſſe illi quibus lumbricis ob ſimilitudinem vocabulum indidimus. C. ecquid animaduertiſti puerum edere ac bibere liberalius? P. ille quidem non parcè edit, bibere petit ſæpius. C. Verum indicium, alit vermes. Quare quod in hoc maiore cucullo ineſt pulueris, illi bibendum dato in lacte, aut mulſo, aut melle calefacto, manè. Quod in minore eſt, ſimiliter dato ſub noctem: experiere quid poſſit puluis hic meus. P. Quantum pretium eſt vtriuſque? C. Duobus denariolis ſtant ambo. P. *Vel* triplum darem, ſi curaretur modo puer, quem amo plurimùm: nec ſine graui mœſtitia intueor, ita macreſcit, & conficitur. Nam aſsidui morſus illi, & arroſiones creſcere corpuſculum non ſinunt. C. Abi, & ſpera. Si non ſanabitur, nec eme quidquam deinceps mearum rerum: & ego reſtituam tibi pecuniam tuam cum altero tanto. Intra octiduum manifeſtè, & bene ſe habentem puerulum, & depulſa macie augeſcentem es viſurus. P. Deus *ita* euenire iubeat.

ANNOTATIONES.

CIRCVMFORANEVS MEDICVS) *Vnum quoddam commune vocabulum, quod iſtorum homi-*

hominum artes æqualiter indicet, vix reperiemus. Nec medici eos patientur ſalutari medicos: nec qui hodie chirurgi chirurgos. Sed cum chirurgi etiam ſint medici, vt in dialogis medicis oſtendemus, iſtos, qui maiore ſocietate chirurgis alioqui iunguntur, appellemus ſanè medicos. Quia verò mercatus & fora ſectantur, & oppidatim vagantur cum mercibus ſuis, circumforaneos medicos nominemus. Germaniæ quidem notiſsimi ſunt, quos ab infimo & abiectiſsimo munere Zanbrecher / *dixerunt, à dentibus ſcilicet euellendis: honeſtius vtiq; à calculis exſcindendis* Steinſchneider / *quam vocem interdum audias: græcè* λιθολόμους *dicemus. Eſt autem genus mirè glorioſum, & diſertum, & perhumanum. Quocirca nemo mirabitur, nos quoq; circumforaneum noſtrum cum iſtis moribus introduxiſſe. Decorum enim non poëtæ ſolùm, ſed oratores quoq; ſeruant, cum quod quaq; perſona dignum eſt, & fit & dicitur.* PROFESSIO MEA) *Profiteri explicant polliceri, præ ſe ferre, deferre. Hinc illa loquendi genera, profiteri ſtudium, operam ſuam in re, vel ad rem aliquam. Hæc notio minimè abſtruſa eſt. Aliquando eſt publicè, & apud acta aliquid denuntiare: vt cum apud magiſtratum enuntiamus, quantum rei cuiuſpiam à nobis poſsideatur: quod vulgò dicunt, deſignare poſſeſsiones, & redditus ſuos, ſeu bona ſua indicare. Cic. in Rull. In poſterum verò lex hæc Imperatoribus noſtris conſtituatur, vt quicunq; de prouincia deceſſerit, apud eoſdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij profiteatur. Verin. 5. Edixerat vt aratores iu-*

 gera

gera ſationum ſuarum profiterentur. In eam ſignificationem vſurpatur profeſſio. Cic. epiſt. lib. 16. Tu verò confice profeſſionem ſi potes: etſi hæc pecunia ex eo genere eſt, vt profeſſione non egeat. Profiteri (id quod ad noſtrum inſtitutum facit) eſt etiam idem, quod diſciplinam artémue quampiam ſe noſſe ac tenere ſignificare, & præ ſe ferre: vt qui liberales & ingenuas artes profitentur. Sic profitetur aliquis Grammaticam, Dialecticam, Philoſophiam, &c. ſeu Grammaticum, Dialecticum, Philoſophum. Hæc vis tam latè funditur, & ita iam vſu contrita eſt, vt pro publicis interpretationibus explicationibúsue, in gymnaſiis præſertim, adhibeatur vox profeſſio: & explicatores vocentur Profeſſores, dicanturq́ue profiteri. Cic. pro Murena. Itaque ſi mihi homini vehementer occupato ſtomachum moueritis, triduo me iuriſconſultum profitebor. In Bruto. Lyſias primò artem dicendi profeſſus eſt. Tuſcul. 7. Vt enim ſi Grammaticum ſe profeſſus quiſpiam barbarè loquatur. Hinc profeſſio. Cic. 1. de Orat. Neque verò ego hoc tantum oneris imponam, noſtris præſertim oratoribus, in hac tanta occupatione vrbis ac vitæ, nihil vt iis putem licere neſcire: quanquam vis oratoris profeſſióque ipſa benedicendi hoc ſuſcipere ac polliceri videtur, vt omni de re, quacunque ſit propoſita, ab eo ornatè copioſéque dicatur.

SARCOCELIS) σαρκοκήλη *carnoſus ramex, ſpecies herniæ*, Karnüfel. EX THERIACA) θηριακὰ φαρμακὰ *medicamenta aduerſus venenatorum animalium morſus. Differunt ab alexipharmacis: quod hæc venenis intro ſumptis*

ſumptis:illa venenis à morſu animantium intro ſubeuntibus medentur. Et θηριακὴ*, ſubaudi* ἀντίδοτος*, contra omnia venena vim medicantem habet. Tametſi autem quidquid ea facultate pollet,* θηριακὴ *vocari poſſit (nam & allium ruſticorum theriacam Galenus appellat)tamen iſtuc nomen præcipuè illi celeberrimo medicamento, ex ſimplicibus plurimis, & viperina carne compoſito tribuitur: potenti videlicet ad pellenda cuiuſcunq; generis venena, ſiue morſu, ſiue potu, ſiue cibo in corpus illapſa.* VEL STRANGVRIA) *Stranguria eſt vrinæ difficultas, ſeu vrinæ ſtillicidium, cum vix guttatim effluit, quoniam ita ſupprimitur: idem pæne quod* δυσουρία. Cic. Tuſcul. 2. de *Epicuro. Quamuis idem ſorticulum ſeu in torminibus & in ſtranguria præbeat. Seneca ex epiſtola eiuſdem Epicuri, quam ille ad Hermachum ſcripſit ſupremo vitæ die, tormenta veſicæ & vlcerati ventris appellat. Eandem epiſtolam Cicero interpretans, morbos veſicæ & viſcerum vocat.* OPHTHALMIA) *Oculorum morbus, ſeu ocularia ægritudo, inflammatio adnatæ oculorum membranæ. Cum ſit autem inflammatio duplex, vna humida, altera ſicca: quæ propriè ophthalmia nominatur, inflammatio humida eſt: nam quæ ſicca eſt,* ξηροφθαλμία *nuncupatur.* GLAVCOMATE) *Glaucoma vitium in oculo, cuius cauſſa efficiens eſt ſiccitas, à qua humor Cryſtallinus vel in glaucum mutatur: vel denſatur, & exſiccatur. Cum porrò vſitatius ſit glaucoma glaucomatis, quinti ordinis, Plaut. Milite, prima inflexione extulit, vt in Amphitruone ſchemam dixit.*

Et nos facetis fabricis, & doctis dolis
Glaucomam ob oculos obijciemus: eumq́ ita
Faciemus, ut quod viderit, non viderit,

MAGNVM PROMITTIT) *ut Græci τὸ ἀληθὲς, & ſimilia neutra adiectiua loco abſtractorum, ſeu ſubſtantiuorum ponunt, ſic latini vocem, magnū. Cic. Ora. perfect. Nos nimis magnum feciſſemus, ſi quidem potuiſſemus, quò contendimus, peruenire. ep. 2. lib. 1. ad Q. F. Nam ſi te interioribus vicinis tuis Cilicienſi & Syriaco anteponis, valde magnum facis. Plaut. Magnum incipis ſic petere. Horat. ſat. 4. lib. 1. in hora ſæpe ducentos, Vt magnum, verſus dictabat, & ſat. 10. Magnum narras, magnum fecit. Propert. li. 2. eleg. 16. Sic nobis magnum qui nunc ſperamus amantes.* TANQVAM LYNCEI) *Lynceum tradunt primùm reperiſſe fodinas metallorum, æris, argenti, auri. Hinc nata fabula, eum ea quoq; videre, quæ ſub terra forent: & prouerbium, Lynceo perſpicacior. Cic. ad Varronem. Quis eſt tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nuſquam incurrat?* AVT MVLSO) *Mulſum potionis genus ex vino & melle confectum græcè οἰνόμελι. Perdit vocem ſi bibatur frigidum. De eius vi Plin. lib. 27. cap. 22. Semper mulſum, inquit, ex vetere vino vtiliſſimum, facillimeq; cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex auſtero factū non implet ſtomachum: neq; ex decocto melle, minusq́ inflat, quòd ferè euenit. Appetendi quoq; reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido ſiſtit. Corpora auget. Multi ſenectam longam mulſi tantum nutritu tolerauere, neq; alio vllo cibo, celebri Pollionis*

Romu-

Romuli exemplo. Centeſimum annum excedentem eum diuus Auguſtus hoſpes interrogauit, quanam maximè ratione vigorem illum animi corporíſq; cuſtodiſſet. At ille reſpondit: Intus mulſo, foris oleo. Dubitat Bayſius, num Plin. potius cibi quoddam, quàm potionis genus nomine mulſi intellexerit: & num idem planè ſit mulſum, quod Græcis οἰνόμελι, quem vide lib. de vaſculis. Aqua mulſa græcè ὑδρόμελι, cuius ſalubritatem perſequitur in eod. cap. Plin. Eſt etiam acetum mulſum, ſeu potió ex aceto melle temperato, Græcis ὀξύμελι. Idem lib. 14. cap. 17.

PROGYMNASMA
ALTERVM ET QVADRAGESIMVM.

Ænigmata.

PETREIVS, ARETIVS, MAMILIVS, LABERIVS.

PETREIVS. Cur non imitamur veteres illos, apud quos ad animi hilaritatem atque lætitiam quæſtiones ludicræ, ænigmata, & griphi ponebantur: qui mihi epulares illos ſermones ſcitè videntur condiuiſſe, atq; omnem penitus triſtitiæ nebulam diſcuſsiſſe. A. In hac eadem cogitatione verſabar modo: optabámque, vti exiſteret è nobis accubantibus in hoc conuiuio cum ſua ſphinge Oedipus aliquis, quem nos Daui, ego, inquã, &

Mamilius audiremus: eiuſq́ oratione non ſolum lætiores, verum etiam peritiores fieremus. M. Nolo, Areti, te tam abiectè de me vel ſentire vel loqui: neſcis qui vir ſiem: cum ad manus ventum erit, tum cognoſces. A. Quoniam hic repulſam fero, agesis tu mecum eſto Dauus Laberi: pudet quippe ſolum videri graculum inter Muſas: & dulcis eſt in rebus præter ſententiam euenientibus ſocietas. L. Quid fabulare? doctrinam tuam, eamq́ non vulgarem haud ignoro: vt licitum ſit tibi iure tuo ſuperbiam ſumere. Ad me quod attinet, ſunt ænigmata mihi vel ſexcenta, quibus aut rudiores torqueam, aut doctiores viciſsim laceſſam, & veluti repercutiam. P. Ede vnum. L. Abs te certaminis huius æquum eſt naſci exordium, quoniam ætate & me, & hos duos antecedis. Vales item ingenio, iiſq́ omnibus quibus eruditi homines cenſentur. Deliges ergo de nobis Oedipum quem volueris. A. Tu nec iuſſus, nec rogatus, ſponte tua nimium ſpondes, ac tuo nos pede metiris. L. A meis copiis ſupplementũ exſpectet, cuius exercitus fuerit per ſtragem imminutus. M. A quo autem tu exſpectabis? L. A memoria & ingenio. M. Quid? legiſti omnia quę proponentur hodie? L. Multa, & quæ nondum legi, ea nihilominus quid velint, vt ſpero, cõiiciam, tibiq́ & aliis, ſi volent, perſpicuè ſoluam. P. Quod ergo myſterium eſt in illo?

Homo non homo, videns non videns, alitem
Non alitem, lapide non lapide percutit,
Cum ſuper arbore, non arbore tamen degeret.

L. Apud Platonem reperitur in 5. de legibus, & puerorum eſt, eodem teſte: faciantq́ mentionẽ eius Athe-

Athenæus & Suidas. Accipite ſolutionem. Eunuchus luſcus veſpertilionem ſuper ſambuco hęrentem pumice percuſsit. Iam horum ſingula reddite ſingulis per tres illos ſenarios, mox veram eſſe interpretationem meam pronunciabitis. A. Nullum, credo, ænigma tam inuolutum perplexumq́ſ fit, cuius indagatio mortem tibi pariat, quemadmodum illud piſcatorum Homero. Quod captum eſt periit: ſed quæ non cæpimus adſunt. Aiunt certè, quòd ſoluere nodũ iſtum nequiret, ægritudine tabefactum obiiſſe. L. Homerus ſenex admodum, annos nimirum centum & octo natus, ex morbo, ſeu vt alij, fame interiit. Pediculoſum ergo ęnigma illud iis relinquamus, qui fabulas ſequuntur. M. Poëtæ id quoq; affirmarunt. L. Poëtæ mentiuntur perſæpe. P. Non auſim quærere quid velit ſibi Maronianum illud in eclogis, vbi paſtores duo altercantur.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli ſpacium non amplius Vlnas.

Atq; in hoc tamen ipſemet Virgilius crucem ſe fixiſſe Grammaticis aiebat, in qua ipſi ſe aſsiduò diſtorquerent. Nec illud Cleobules, ſeu Cleobulinæ, quæ hexametris ænigmata condidiſſe traditur.

Eſt Vnus genitor, cuius ſunt pignora bis ſex,
Hi quoq; triginta natæ, ſed diſpare forma,
Aſpectu hinc niueæ, nigris ſunt Vultibus inde,
Sunt immortales omnes, moriuntur & omnes.

Nec quid Theodectis.

Vna aliam gignit, geminæ ſunt namq; ſorores,
Quæq; prius genita eſt, mox rurſum gignitur ipſa.

Seu quod Æſopo à Sophiſta in Ægypto eſt propoſitum

ſitum. Eſt templum magnum, & in ipſo columna duodecim habens vrbes, quarum quælibet 30. trabibus ſuſtinetur. Has trabes duæ circumeunt mulieres. Tu enim ſubitò idem reſponderes, quod ille: pueri apud nos diſſoluunt propoſitiones eiuſmodi: ac templum eſſe mundum, columnam annum, vrbes menſes, trabes dies, mulieres diem & noctem. Duas verò ſorores, de quibus paulò ante, diem et noctem interpretareris, quarum vna ex altera naſcitur, & vtraque ſe generantem generat. Preterea illud Cleobulinę de anno & duodecim menſibus triginta diebus, luce ac tenebris diſtinctis accipiendum diceres. Virgilianum, ad ſepulchrum Cælij cuiuſdam nepotis, & aſòti hominis referres, qui re ſua confracta, non plus ſibi reliquit agri, quam quod ad ſepulturam ſufficeret: vt ad nomen poëta alluſerit, & Cæli pro Cælij poſuerit. Nec minus ſolueres quod Oedipo Sphinx obiecit. Rideres etiam vulgatum hoc de aqua & glacie: Quam mater genuit, generauit filia matrem. L. Labore ad ſingula reſpondendi per te leuatus ſum: ob quod beneficium grates ago. De ſepulchro Cælij quod ais, ſcio ſic explicaſſe Seruium: quæ explicatio pluribus non placet: in pręſens meliorem non habeo, & errare me cum Seruio non pudet, ſi is errat. A. En ænigma, in quo ſoluendo ſudor tibi fortaſſe erumpet. L. Eia ſudor. Adducas licet. A.

Semel minúſne, an bis minus, non ſat ſcio,
An vtrumque horum, vt quondam audiui dicier,
Ioui ipſi regi noluit concedere.

L. Hoccine tantis obſeptum difficultatibus credis, vt ad eius intelligentiam non ſim aſpiraturus? A. Audie-

Audiemus quid apportes. L. Dum exauguraretur Capitolium, omnéſque dij ſe amoueri paterentur, Terminus commoueri non potuit, de quo Ouid. 2. Faſt.

Quid? noua cum fierent Capitolia? nempe deorum
Cuncta Ioui ceſſit turba, locumq; dedit.
Terminus (vt memorant veteres) inuentus in æde
Reſtitit, & magno cum Ioue templa tenet.

Dubitat auctor ænigmatis, ſemel minus, an bis minus fuerit, an vtrumq; horum: ex vtroq; autem, hoc eſt, ex ſemel & bis reſultat ter. Quare non ſemel minus, non bis minus, ſed Ter minus fuit qui Ioui ipſi regi cedere noluit. M. O εὐςοχίαν. Dabo & ego tibi huius exercendę materiam, & vnum alterúmue in medium producam. L. Quotquot libet. M. Vide Laberi, vt te ipſum noris: confidentia malè audit. Labimur ſępe, & hæremus etiam in notiſſimis. L. Pone ergo vnum & alterum. M.

Virtutes magnas de viribus affero paruis,
Pando domos clauſas, iterum concludo patentes,
Seruo domum domino, ſed rurſum ſeruor ab ipſo.

Quid tu hoc eſſe putas? quem loqui? L. Ego quid putem, quem loqui exiſtimem? clauis eſt, & ea loquitur. M. Victus ſum. Nunc iterum vince, ſi potes.

Littera me pauit, nec quid ſit littera noui:
In libris vixi, nec ſum ſtudioſior inde.
Exedi Muſas, nec adhuc tamen ipſa profeci.

L. Difficiliora quæras oportet: tam facilè diuinabo, quid hoc ſibi velit, quàm in præcedente diuinabam. Tinea paſcitur libris, quis hoc neſcit? Reliqua explicare nihil eſt neceſſe. M. Quid ſi te capiam

am tandem. L. Tu ſi me captas, non capies. M. Tentemus denuo.

Sum, nondum dira confectus morte, ſepultus:
Haud vrna, haud ſaxum, non humus vlla tegit.
Et loquor, & ſapio, & vitalibus abdicor auris,
Meq; capit viuus, meq; vehit tumulus.

Hoc ſi ſolueris, eris tu quoq; nóbis magnus Apollo. L. Eſſem hac conditione vel Iupiter, ſi voluiſſes. Ionas Propheta eſt, in ventre ceti. Tetigi? M. Prorſus tetigiſti. Tibi palmam cedo, & hinc ſuperatus diſcedo. P. Experiunda ſunt tibi mea tela Laberi. L. Non grauiter lædent, vti auguror. P. Nihil mollius, vt verum dicam, iſto telo quod primo loco in te contorſurus ſum.

Quod tollit, premit: ima petens, ſurſum æra repellit:
Et ſomno premitur: nec tamen ipſa capit.

L. Pluma tollit auem in ſublime: premit bilancis alteram, & ita eleuat alteram lancem æream. Premitur à dormiente, ipſa non dormit. P. Miror vbi tu iſta legeris. Quod ſi ipſe Marte tuo, doctus à nemine ſoluiſti, magis miror, & exoſculor ingenium tuum. Addo ſecundum.

Sunt mihi ſunt lachrymæ, ſed non eſt cauſſa doloris,
Eſt iter ad cælum, ſed me grauis impedit aër,
Et qui me genuit ſine me non naſcitur ipſe.

L. Fumus eſt. P. Interpretare nobis verſiculum vltimum. L. Ignis generat fumum, ſine quo ipſe non generatur. An neſcitis? an cocos & calefactores in hanc rem teſtes aduocabimus? P. Accipe tertium, pulcherrimum omnino, & ſanè peracutum.

Quale animal, dic, eſſe putes quod mobile totum
Eſt oculus, neq; pars præterea vlla manet?

Quo-

Quotidie gignit natum ſine matre creatum:
Qui tamen vnà ipſa hac interit ille die.
Cuius item ſoror abſente eſt genitore creata,
Partita imperium fratris & interitum.

L. Verè elegans & acutum ænigma, quod ſua luce me colluſtrat, & apud me quidem tenebrarum nihil habet, quia de ſole loquitur, & ſolem exprimit. P. Recedo perculſus & abiectus, vt Mamilius. Iam reliquum eſt vt Aretij impetum excipias. Euge Areti, eſto vir: nam cum viro tibi res eſt. A. curabitur.

Excubat os nitidum patulo mihi ſemper hiatu,
Sacra miniſterio ferrea lingua Dei eſt.
Nunquam ſponte loquar, nunquam niſi iuſſa, tacebo.
Excutere at vocem verbera ſola ſolent.

Quid hoc eſt Laberi? L. Quid ſit? Campana eſt. A. Audi rurſus.

Sponte mea veniens varias oſtendo figuras,
Fingo metus vanos nullo diſcrimine veri.
Sed me nemo videt, niſi qui ſua lumina claudit.

L. Somnus eſt, hoc ſomnus facit, & de ſe iſtis verſibus prædicat: quem vident vtique illi etiam qui non vident, cęci, inquam, & talpę, quibus haud negauit natura ſomnum. A. Quis autem hoc de ſe?

Parua mihi domus eſt, ſed ianua ſemper aperta:
Exiguo ſumptu furtiua viuo ſagina,
Quod mihi nomē ineſt, Roma quoq; conſul habebat.

L. Mus eſt. Quòd ait ſuum nomen fuiſſe conſuli Romano, id verum eſt. Nam Mus, Deciæ gentis cognomen fuit, vt teſtantur Faſti Capitolini, in quibus eſt. P. DECIVS. Q. F. MVS. & P. DECIVS Q. F. Q. N. MVS. Ineſt ergo in hoc ænigmate antiquitatis peritia. Dic aliud. A.

Gr æ-

Grande mihi caput eſt, intus ſunt membra minuta,
Pes vnus ſolus, ſed pes longiſſimus vnus.
Et me ſomnus amat, proprio nec dormio ſomno

L. Papauer eſt. Nunc mihi quoque dandus eſt interrogandi locus. Semper ego auditor tantum ? P. Quem vis reſpondere tibi ? L. Qui veſtrûm audebit. M. Qui poterit. Tamen non deſperamus de nobis : nec tu ſolus triumphabis hodie. Quid ergo affers? L.

Candidior cygni plumis, ſum filia Brumæ,
Dura minus glacie, ſed non minus algida: fungo
Rarior, ac fluidum in laticem tabeſco repente:
Signo nouem, fuerit ſi littera prima reciſa :
Cor mihi ſi iungas, vix eſt auis atrior vlla.

P. Nix eſt. Quod dicit, ſigno nouem, & quæ ſequuntur, hoc ita intelligendum eſt, ſi ſcribatur N I X, & dematur N. fore vt ſignificet eius nomen numerum nouenarium, cuius hęc nota IX. Poſtremò ait, ſi ſyllaba, cor, ſibi adiiciatur, futurum nomen auis nigerrimę, cornicis. M. Negabis hæc ? L. cur negem? Age tu Mamili, ſolue hoc.

Glabra foris piloſa intus, ſpecieq́ globoſa,
Exſilio, quanquam mi pedis vſus abeſt :
Aëriáſq; carens pennis volitabo per auras :
Et vires crebrò pulſa reſumo nouas.

M. Nihil agis, didicimus abs te inuicti eſſe. Pila *eſt.* L. Nunc demum intelligo me non ſolum victorem, & in coniicienda veritate fælicem eſſe. Reſtas tu Areti, quem ſuperare ſi potuero, non penitus operam luſiſſe me putabo. A Ingens ſcilicet ex me tibi gloria veniet. Petreium & Mamilium arietibus

bus & vineis oppugna. L. Tecum libet velitari. A. Velitemur ergo. L.

Carnea ſulcetur ſi glebula corneo aratro,
Non me dulce dabit, ſed feret acre piper.

A. Prurigo eſt, quæ in amaritiem vertitur, ſi ſcabis. L.

Tethyos vndiſona mediis ego naſcor in arnis,
Meq́; cauernoſam fiſtula crebra forat.
Non inuita graui leuis impleo viſcera ſucco,
Quem reuomo exſorptum pollice preſſa prius.
Peniculiq́; loco menſas extergeo mollis,
Et rapio ſordes, vlceraq́; exſanio.

A. Puto eſſe ſpongiam. L. Sic eſt. Nunc vltimum adhibebo conatum.

Quattuor æquales currunt ex arte ſorores,
Sic quaſi certantes, cum ſit labor omnibus vnus:
Et prope ſunt pariter, nec ſe contingere poſſunt.

A. Hoc prorſus neſcio quid ſibi velit. L. Nec tu Petrei? P. Nec ego. L. Nec Mamilius? M. Nec ego. L. Audite aliud, quod, vt ſuſpicor, æquè non intelligetis, & cuiq; pocula duo exhaurienda erunt.

Nox ego ſum facie, ſed non ſum nigra colore,
Inq́; die media tenebras tamen affero mecum,
Nec mihi dant ſtellæ lucem, nec Cinthia lumen.

A. Deſine plura, mihi tenebræ ſunt, & iure meo libens cedo: nihil tibi viciſſim ſoluendum obiiciam. Quid tamen hæc duo ſibi volunt? pande myſterium. L. Relinquam vobis interpretanda. P. Tu ergo nobis crucem, vt Grammaticis Virgilius? L. Hoc quidem die non interpretabor. M. Nec magnopere iſtam interpretationem requirimus: & ignorabimus haud ægrè, quod ſine periculo ac detrimento fortunarum neſcitur. Diu fuit o-

tium à propinando. Propinemus inter nos, conuiuiúmq; cum hilaritudine quanta poteſt agitemus, vino & ſermone ſuaui.

ANNOTATIONES.

AEnigma nihil eſt aliud, quam oratio verborum inuolucris tecta: ſeu obſcurus inuolutúſq; ſermo, quo nomine etiam Pythagorica ſymbola vocantur ab Athenæo lib. 10. cap. 7. Cic. lib. 2. ad Att. obſcurè & occultè ſcripta dicit eſſe ἐν αἰνίγμασι. Alij ſic definierunt. Eſt obſcura ſententia per occultam rerum ſimilitudinem enuntiata. Item, oratio obſcuritate allegoriæ ad intelligendum difficilis. Idcirco & Fabius obſcuriorem allegoriam nominat lib. 8. cap. 6. Griphus à genere retis, idem pæne quod ænigma, ſeu ænigmatica quæſtio: quod credo, inuoluerentur quaſi, quibus illi ad ſoluendum proponerentur. Sunt qui dicant ænigma luſum tantum habere & iocum, griphum etiam ſtudium & curam. Certè & ænigmatum, & griphorum vſus fuit olim inter menſas conuiuales: & quoniam inter ſcyphos proponebantur, κυλίκεια ζητήματα dicebantur. Qui non ſoluiſſet, ei pœna hæc ſubeunda erat, vt poculum merum ebiberet. Conceditur eorundem vſus in iocoſis narrationibus, in luſibus, ſympoſiis: quoniam & ingenium acuunt, & hilaritatem pariunt. In orationibus qui frequentius iis vtetur, merito reprehendatur: quoniam vitium orationis maximum eſt obſcuritas. Sunt porro quædam ænigmata poſita in verbis tantum: quædam in

in ſententia: aliqua in vtroque, etiam in litteris & ſyllabis. Gellius lib. 12. cap. 6. ait latinè ſcirpos dici à quibuſdam: fortaſſe κατ' ἀντίφρασιν. *Alij legendum putant, ſcrupos.* OEDIPVS ALIQVIS) *Oedipus quoniam apud Thebas ſcitè diſſoluit Sphingis problemata, prouerbio locum fecit. Ita in Andria Dauus ſimulat ſe non intelligere quod herus dixerat: Dauus ſum, inquit, non Oedipus Plaut. Poenulo.*

> *Nam iſti quidem hercle orationi Oedipo*
> *Coniectore opus eſt, qui Sphingi interpres fuit.*

De fortuna & ſtatu Oedipi Sophocles duabus tragœdiis, quarum altera Oedipus Coloneus, altera Oedipus Tyrannus inſcribitur. GRACVLVM INTER MVSAS) *Anſerens inter olores & graculi inter Muſas ſunt rudes & imperiti inter doctos: infantes & indiſerti inter eloquentes. Nam & ſtridor anſerum, & garrulitas obſtrepera graculorum, ambo hæc dulcibus, & acceptis auium cantibus diſſimilia, prorſúſque ingrata ſunt.* QVOD CAPTVM EST PERIIT) *Hoc ænigma mortem attuliſſe Homero ſcribunt Plutarchus in eius vita, & Valer. lib. 9. cap. 12. Sed credibilius eſt ſenio, aut etiam fame interiiſſe. Sotades Comicus apud Stobæum, docens vitam humanam eſſe miſeram, ſapientúmque virorum diuerſa mortis genera recenſens, fame periſſe confirmat. Verſus extremos quia elegantes ſunt, non pigebit adſcribere.*

> Πολύποδα φαγὼν ὁ διογένης ὠμὸν τέθνηκεν.
> Αἰσχύλῳ γράφοντι ἐπιπέπλωκε χελώνη.

Σοφοκλῆς ῥάγα φαγὼν ςαφύλης πνιγεὶς τέθνηκε.
Κύνες οἱ κατὰ θράκην εὐριπίδην ἔφαγον.
Τὸν θεῖον ὅμηρον λιμὸς κατεδαπάνησεν.
Diogeni polypus crudus interitum attulit.
Illapſa teſtudo Aeſchylo fregit caput.
Sophocles edens vuam, acino ſtrangulatus eſt.
Canes vorarunt Euripidem Threicij.
Diuinum Homerum, prô, miſera abſumpſit fames.

AD SEPVLCHRVM CAELI) *Profuerit videre, quid ſuper horum verſuum interpretatione varia in Notis dicat Iunius Philargyrius.* SED TERMINVS FVIT) *Hoc ænigma, quod Gellius inenarratum relinquit, vt legentium coniecturas acuat, præclarè ſoluit Politianus Miſcell. cap. 36. Hiſtoria de exauguratione fanorum & ſacellorum in monte Tarpeio, & Termini iſta contumacia eſt apud Liuium lib. 1. in Tarquinio Superbo. Perquam facetè hunc Deum, & ipſum Iouem irridet Lactant. lib. 1. cap. 20.* IONAS PROPHETA IN VENTRE CETI) *Quid in hoc facto aut primum aut magis mirer? an piſcem illum tanto fuiſſe oris hiatu, vt inoffenſe ſolidum Ionam excipere ac deglutire potuerit? An Ionam intra piſcis aluum aut reſpirare, vt neceſſarium eſt homini, potuiſſe: aut ſine reſpiratione totum triduum vixiſſe? An in illo tenebricoſo & horrendo ſpecu, adeo fuiſſe imperturbato animo, vt accuratè compoſita precatione apud deum vteretur? An eum igneo illo viſcerum feruore non eſſe confectum atque conſumptum? An belluæ agitatione non eſſe conflictatum? An denique, vt*

innoxie

innoxie fuerat exceptus ore piſcis, & aluo conſeruatus, ſic innocue fuiſſe eiectũ, & terræ redditum? His verbis perpẽdit miraculum Ionæ Bened. Pererius comment. in Daniel, lib. 4. Relinqvam vobis interpretanda) *Ne ſe fruſtra torqueant ſtudioſi, ſciant iſtas ſorores eſſe rotas quatuor in vno curru: poſtremo autem ſignificari nebulam.*

PROGYMNASMA TERTIVM ET QVADRAGESIMVM.

Leontarchia, ſeu leonis inter belluas principatus.

LEO, ELEPHANTVS.

Elephanti, quibus nullæ beſtiarum prudentiores, aliquando agmine vaſtam ſolitudinem cum ductore ſuo perambulantes ſermocinabantur de bonis, quæ reperirentur in quadrupedibus. Pernumerabant varia eorum genera, & pro cuiuſque merito dignitatéque vnumquodque ſine inuidia, quantum poterant, & candidè laudabant. De ſemetipſis autem propter ingentem exquiſitorum bonorum copiam qua affecti eſſent, ſic ſtatuebant: imperium in animantes iure optimo ſibi, leonibus autem nequaquam concedendum.

dũ. Forte fortuna per idem tempus Leo plurimis diuerſiſq; animalibus, tanquã videlicet rex ſatellitum ſuorum cateruis ſtipatus, per ea ipſa loca neſcio quò profecturus iter tenuit, elephantos ſalutauit. At illi ſuperbia inflati, dominum ſuum nec reſalutare, nec aſpicere dignati ſunt. Leo (vt excelſus animus iniuriarum plerunque impatientior, & ad vltionem propenſior eſt) indignari, fremere, toros ceruice excutere, ſuos ad contemptores inuadendos cohortari, & ipſe in ducẽ velle inſilire, eumq; fruſtatim diſcerpere. Verùm Cõſiliarij, qui proximi ibant, eum ab hac mente reuocabant: docebántque nullam virtutem tanto ornamento eſſe regi, quanto placabilitatem & clementiam: in quo M. Antonini cognomento philoſophi factum verbis ſigularibus prædicabant, qui ea de cauſſa re in rebelles quidem ſæuitum voluit: ſi ita videatur, leuiori pœna immodeſtiam illorum multari poſſe. Hîc vrſi cuiuſdam ſenis experientiſsimi, & in dandis conſiliis Neſtori quam ſimillimo egregiè valuit, plurimúmque effecit auctoritas. Tum ira temperata, voce placidiore Leo: quid eſt, inquit, elephanti, quod ſic à vobis deſpicior? An me ab ipſo Ioue principem animantium iam pridem inſtitutum ignoratis? Scimus nos quidem (ait primarius, & cæteris ætate ſuperior elephas) tibi ſceptrum eſſe datum, téque regem nominatum: ſed iuſténe, an iniuſtè, hoc diſceptari etiamnum poteſt. Quod ſi cauſſa cum cauſſa contendat, & rationes cum rationibus componantur, tu iſtud regnum diutius, credo, non obtineas, ego adipiſcar: tu in ordinem redigaris, ego in locum tuum

um aſcendam. Obſtupuerunt tam inſolenti reſponſione animalia, viſáque res omnibus minimè perferenda: principatum Leonis tot iam ſæculis inueteratum ac ſtabilitum labefactari: & de quo nemo hactenus addubitaſſet, de eo nunc ſeri litem: rémque præter omnium opinionem in controuerſiam deduci. Auebant tamen audire, quid pro ſe afferrent elephanti, & quibus potiſsimùm firmamentis ſuæ nationi regalem honorem maieſtatémq; deberi oſtenderent. Proinde cum è fruticibus herbiſque ſedem Leoni repente conſtruxiſſent, ipſa eum in orbem arrectis auribus circumſederunt. Quid contra elephanti? ſtant toruùm intuentes: iuſsiq; à Leone cauſſam ſuam orare, petunt, vti attentè & cum ſilentio à principio ad extremum audiantur. Promittit futurum Leo. Sed vulpes quieſcere non poterat. Iam enim arridebat oratori, ſeu potius irridebat, iam caput agitábat, iam ſeſe ſcalpebat, paulo poſt tergum obuertebat, deinde oſcitabat, circumſpiciebat, exſpuebat, aliquid lupo qui vicinus ſedebat, in aurem garriebat, omninóque alias res agebat. Leo conniuebat: elephantos procacitas, leuitas, atque proteruia vulpeculæ admodum pungebat: nam equus, vrſus, ceruus, aper, caper, taurus, & reliqui animantes ſatis quieti manebant, & ſedatis animis modeſtíſque corporibus auſcultabant. Iam quæ fuerit Elephanti oratio audiamus.

Oratio Elephanti.

Ad cuiuſque rei virtutem atque laudem demonſtrandam haud parum facie non diſplicuiſſe ſapien-

pientibus: quorum certiſsimo incorruptiſsimóque iudicio dirigenda, definienda, moderanda ſunt omnia. Elephantus autem à philoſophis, oratoribus, poëtis, hiſtoricis ita commendatur, vt ei ex animalibus vniuerſis ſenſus optimos acutiſſimóſque, excellentiam intellectus, & ſermonis patrij notitiam, ingenium, indolem, docilitatem, imperiorum obedientiam, officiorum quæ didicerit memoriam, prudentiam, religionem, æquitatem, manſuetudinem, amoris & gloriæ voluptatem, & vt paucis multa, maximéque inſignia comprehendam, quandam cum humano genere ſocietatē tribuere nihil vereantur. Potéſtne quidquam de nobis dici præclarius? aut poſſumúſne, quàm ſumus & prædicamur, nobiliores fieri? Si hęc quę recenſui hominum inprimis propria ſunt, & homine (quod tu ipſe fateberis) nihil eſt excellentius, cui etiam in te gentémque tuam datum eſt imperium, concedas oportet, eos qui ab homine proximum ſortiti ſunt locum, te, qui ab eius præſtantia diſtas, quantum aliquid diſtare poteſt plurimum, maiores, atque ideo faſtigio regali digniores eſſe. *Hæc ratio, quoniam ſatis acutè concluſa videbatur, in animos audientium penitus intrabat quidem, nondum tamen fidem penitus faciebat. Progreditur Elephas.* Quæ porro aceruatim à me dicta ſunt, ea ſigillatim differam, & iis longè plura. In India, Africa, AEthiopia, vbicunque naſcimur, indigenam ſermonē percipimus: nec ſolùm humanis vocibus, vt cum aliis beſtiarum, verùm etiam humana lingua verbiſque nobiſcum agitur: qui honos cæteris non habetur. Verbis & allo-

allocutionibus domamur,inſtituimur,incitamur, reuocamur,placamur,dirigimur:ad vſus denique omnes à nobis expetitos excolimur : non ſecus profectò quàm ipſi homines. At tu, Leo, quid velint ſibi loquentes, non capis. Seu te increpent, ſeu moneant,ſeu rogent, ſeu blandiantur,ſeu laudent, ſeu hortentur, ſeu ſuadeant, ſeu quid aliud abs te poſtulent, nihil intelligis: non plus quàm lyram aſinus, aut tubam ſus. *Opportunè ceciderat, vt horum neuter adeſſet. Quàm enim agris mentibus & auribus iſtam contumeliam audituri fuerint,non difficile eſt cogitare.* Quin nos etiam quodam ſermonis genere inter nos vti conſueuimus, qui rectoribus noſtris tantum notus eſt. Quid quod nonnunquam vocibus humanis loquimur? quid quod literarum ductus didicimus, & verſus pangimus? Noſter enim eſt ille,in puluere elephantino pede exaratus.

Ipſe egomet ſcripſi, armaq́ Celtica capta dicaui.

Quale ſit nobis ingenium, quàm docile,quàm flexile, & belli paciſq́ artibus idoneum, multorum libri clamitant. Si contra belluas certamen nobis ineundum ſit,ratione aciem diſponimus, tela,ſpicula, tanquam chirurgi vulneratis leniter educimus. Equitatu circumuenti, infirmos aut feſſos vulneratoſq́ in medium agmen recipimus, ac velut imperio ac ratione per vices ſubimus. Pro defendendis hominibus pugnamus fortiſsimè,atque ad vltimum ſpiritum.Gregatim ſemper incedimus. Maximus natu agmen ducit. Amnē tranſituri,minimos præmittimus, ne maiorum ingreſſu atterente alueū creſcat gurgitis altitudo. Quid verò hominem homines in pace doceant, quod

non etiam nos diſcamus?corpus ad omnem ex arte motum geſtumq; conformamus,nos ſummittimus,reges adoramus,ſaltamus,choreas ducimus, ad ſcopum lapides iaculamur,armis vtimur,natamus,in ſublime & p aûras iacta,atq; in orbẽ circũacta recipimus, gladiatorios atq; militares motus edimus,per funes ambulamus.Si quis eſt tardioris ingenij in accipiendis quæ traduntur, eadem illa noctu meditatur.Semel ſi domiti ſimus,ab homine & pro homine patimur & ferimus omnia: & cũ tanta ſit vaſtitas noſtra, tamen nulla vi adhibita vel à puero regimur. Quin etiam iugum ſubiuimus, & currus traximus. Teſtis eſt Roma,triumphante Pompeio de Africa:teſtis India,de qua triumphauit Liber pater.Nec iſtuc humilitati noſtræ & abiectioni,ſed manſuetudini&lenitati tribuendum eſt.Memoria quoq; noſtra celebratur.Agnoſcimus ſenes multos poſt annos, qui nos rexerant iuuenes. Non audiſti quomodo miles quiſpiam in fronte elephantum putamine nucis cum percuſsiſſet,ille putamen ſtudioſè ſuſtulerit: poſt dies complures in via publica militem obambulantem conſpicatus, elatum ex ore putamen promuſcide ſua acriter in illum coniecerit? Item de alio,quem cum miles vnà cum rectore ipſius obuium haberet, noluit via decedere. Elephas id ſuam & rectoris contumeliam interpretatur, vlciſci tamen à rectore prohibetur. Interfluxerunt dies nonnulli, cum in ripa fluminis quod vrbem præterfluit militem otioſè fabulantem reperit. Cum rector abeſſet, corripuit illico hominem, in altum ſuſtulit, nec precibus, nec clamore aſtantium

motus

motus, aliquoties flumine merſit, alleuans ſubinde & demittens. Addam exemplum vnum memoriæ in partem benignam, ſicut attuli in vindicem & iracundam. Cum quidam elephas annuo & ſolemni furore correptus catenas abrupiſſet, fugientibus omnibus ſeruulus quiſpiam, qui vlnis infantem domini ſui geſtabat, in ædes properè irrupit, oblitus pueruli quem in illa trepidatione ante ædes depoſuerat. Adeſt elephas, mortem pueri omnes exſpectant. Ille manu ſua leniter attollit in humile tectum, quod è regione ædium erat, reſpectans curiosè, ſatin' puer illic ſine damno. Deinde furibundus curſum ſuum exſequitur. Sic eum beneficia accepta remunerari voluiſſe omnes coniectabant, quia mulier earum ædium domina, & infantis mater, elephanti tranſeunti ſæpius panem aut fructus obtulerat. Prudentiam noſtram declarant, quæ de ingenio & docilitate dixi, & hæc præterea. Prædam in nobis expetendam ſcimus eſſe dentes tantum noſtros. Quare deciduos caſu aliquo, vel ſenecta, defodimus. Eorum nobis ſumma cura. Alterius mucroni parcimus, ne ſit præliis hebes: alterius operario vſu fodimus radices, impellimus moles. Circumuenti à venatoribus, primos conſtituimus, quibus ſunt minimi, ne tanti prælium putetur. Poſtea feſsi, impactos arbori frangimus, & prę da nos redimimus. Dentibus noſtris ingens pretium, quia ebur, & deorum ſimulacris laudatiſsima ex ijs materia. Si quis noſtrûm in foueam ceciderit, ramos congerimus, moles conuoluimus, aggeres conſtruimus, omníque vi conamur lapſum extrahere. Religionem

nem nos colere certum eſt. Niteſcente luna noua ad amnes deſcendimus, ibíq; nos luſtrantes, ſolenniter aqua circumſpergimus: atque ita ſalutato ſidere in ſyluas redimus: nec tranſituri maria naues ante conſcendimus, quàm de reditu rectores nos inuitantes iureiurando promiſerint. Morbo feſsi herbas ſupini in cælum iacimus, veluti tellure precibus allegata. Orientem ſolem veneramur. Ad religionem pertinet, quod mortuos è genere noſtro ſepelimus, & prætereuntes terram cadaueribus iniicimus. Æquitas noſtra tanta eſt, vt alienas quoque iniurias perſequamur. Romæ Tito Imp. vxor rectoris mœchabatur. Vidit elephas: nec ferens domini iniuriam, irruit, & complexos vtrumque dentibus transfixit. Ita copulatos relinquit, ſtragulo tegit, adueniente domino ſtragulo abſtracto facinus, & ſe vltorem oſtendit. Manſuetudinis & clementiæ noſtræ argumenta ſunt, quod cum per vires noſtras nocere poſsimus omnibus, nocemus tamen nemini. Contra feras imbecilliores ac minores prorſus non pugnamus: contra maiores validioresq; non niſi laceſsiti. In grege pecudũ occurrentia manu dimouemus, ne quod per imprudentiam obteramus. Cum Bocchus rex 30. elephantis totidem, in quos ſæuire inſtituerat, ſtipitibus alligatos obieciſſet, procurſantibus inter eos qui laceſſerent, non potuit effici, vt crudelitatis alienæ miniſterio fungerentur. Aberrantem hominem in ſolitudine factum obuiam non ſolùm non interficimus, aut aliquo malo afficimus, ſed placidè nos duces præbemus, viámque illi commonſtramus. De amore noſtro

noſtro in homines mira poſsim narrare, ſimiliterque de cupiditate gloriæ, quæ tam vehemens in nobis, vt ignominia notati mortem infamiæ aliquando prætulerimus: & alia illius conſciſcendæ occaſione negata, inedia vitam finiuerimus. In magiſtros & rectores memorabili pietate ſumus. In liberos quoque, quos vrgentibus venatoribus adeo non deſerimus, vt millies capi, cædi malimus ipſi, quàm ipſos. Grandioribus de loco, de potu, de cibo iuniores concedunt. Mirus pudor noſter: victus fugit vocem victoris: nunquam niſi in abdito, tecti ſyluis damus operam liberis. Nec adulteria nouimus: nec vlla inter nos propter fœminas prælia: vt tauris propter vaccas, equis propter equas, & aliis ad eundem modum. Præterea liberales ſumus, damusq; munera tum curatoribus noſtris, tum iis quos diligimus. De robore noſtro nihil dicam: id ſatis inde colligitur, quod caſtellum ſinguli 30. & amplius militibus armatis plenum geſtamus. Promuſcis noſtra ad varia munera perquam vtilis eſt, qua pro manu vtimur. Ea potùm haurimus, cibum capimus, per eam rectores aſcendunt & deſcendunt. Hac arbores deiicimus, in bello de manibus præliantium tela excutimus, ab equo equitem deturbamus, peditem correptum quò libuerit proiicimus. Cum per aquas ingrediendum, ea ſublata ſpiritum ducimus. Gladio ad eam alligato cruentas cædes factitamus. Quare non ſtultè per eam homo opulentus, & alieni auxilij nihil indigens ſignificatur: & per ſimulacrum meum rex intelligitur: quia gregatim ingredior: & quia qui ſenior inter nos,

alijs

alijs imperat, quod plurimarum gentium in regibus deligendis ſolemne fuit. Habemus & munificentiæ notam, quæ ipſa quoque eſt virtus regia: item temperantiæ: non conſueto pabulo contenti ſumus: ſi plus apponatur, quod plus eſt reijcimus. Cum ergo elephantus tantopere laudatus ſit à ſapientibus: cum ingenio, docilitate valeat: cùm ſermonis ſit intelligens: cùm ſit in eo memoria, affectus gloriæ, ſtimuli, æquitas, pietas, manſuetudo, liberalitas, pudor, vires: cum ſit hominis ſimillimus: cum notas regiæ dignitatis habeat, quid illi deſit, quo minus animalium rex appelletur? Poſtquam perorauit, cæteri elephantes cuncti ſimul ore fremebant: Leo autem regum moris retinens, qui per alium reſponſa dare conſueuerunt, Moloſſo præcipit, vti ſuo nomine elephantem modeſtiam doceat, ſuamq́ aduerſus illum dignitatem & poteſtatem afferat. Erat hic Moloſſus Cancellarius Leonis, cui ſummum ingenium, ſummam dicendi copiam facultatemq́ natura, & eximiam cum grauitate prudentiam tribuerat. Is itaq; hunc in modum dicere ingreditur.

ORATIO PRO LEONE.

Ea demum vera ſummáque fælicitas eſt, Elephante, vnumquemque ſua fælicitate, ſuisq́ bonis contentum vitam agitare, eo non plus ſibi appetere, alienam auctoritatem, gloriam, potentiam non ambire, nulli quidquam inuidere, maiores reuereri, cum paribus facilè congregari, minores non contemnere, ſuum denique negotium agere, & quod dici ſolet, propria in pelle quieſ-

quieſcere. Quæ ſi tu facere in animum inducere potuiſſes, nunquam eo amentiæ proceſsiſſes, vt tam inconſideratum & inuerecundum facinus deſignares. Tua enim iſta concio quid aliud fuit, quàm ambitionis tuæ, tuorumq́; , quàm inuidentiæ, quàm ſuperbiæ, & intolerandi cuiuſdam faſtus luculenta ſignificatio? Quæ te peſtes quieta mente conſiſtere nunquam ſinunt, volutantem ſemper, anxieq́; cogitantem, quo pacto, ſiue id non pote, ſiue pote, quo iure, qua iniuria, per fas nefasq́; nomen tuum glorioſum efficere, & quibus te prouida rerum mater natura ſubiectum eſſe iuſſit, ſupremum in eos, regiumq́; dominatum inuadas. At enim tua te fruſtrantur conſilia, & ſpes in irritum cadunt: ac tu de te ipſo ita mereris, vt qui peſsimè. Non enim, id quod tu arbitraris, omnia vbiq; hominum ſententiis metienda, ſtatuendaq́; ſunt: aliquid etiam naturæ tacenti, eidemq́; ingenioſiſsimæ rerum inuentrici, ſapientiſsimæ gubernatrici: aliquid inſuper nobis brutis in cauſa noſtra videtur eſſe permittendum. Et tamen illi eruditorum ordines quos nominauiſti, nō vſqueadeo laudibus celebrant, vt animantium regem imperatoremq́; conſtituant: tam præpoſterus rerum æſtimator inuentus eſt adhuc nemo. Multa magnaq́; cantari de te ſolent: at nec pauciora, nec inferiora de Leone. Quare tute gladium mihi porrexiſti, quo te iugularem. Quod ſi dictis atq; teſtimoniis illorum tantum fidei auctoritatisq́; deferendum ſentis, deſine infælix regnum tibi vendicare: deſine affectare tyrannidem: deſine inſanire; quando ijdem toties, & tam manifeſtè, verbis & ſenten-

ſententiis tam glorioſis Leonem animalium principem & caput eſſe cõfirmant. Ecquid, Elephante, abuſum te hominum ſapientũ auctoritatibus animaduertis? ecquid intelligis, quomodo tuo ipſius laqueo captus ſis? quomodo in foueam, quam nobis foderas, tu ipſe incideris? quomodo tuis armis perieris? Quod deinde ingenium tuum, facilitatem quæcunq; diſcendi, memoriam, prudentiam, æquitatem, religionem, aliasq; virtutes tuas iactauiſti, hæc omnia velim ſcias de vobis ita ferri ac narrari vt non modo de omnibus vobis communiter, ſed nec de paucis quidem, de vnis tantum affirmentur. Tu autem ſi ex indiuiduo, ſiue ſingulari genus & vniuerſum concludere te poſſe arbitraris, malè perfectus es in dialecticis. At quę de leonibus memoriæ produntur, ea ferme omnium communia ſunt: id quod inſitæ, & cum ſemine ad poſteros propagatæ nobilitatis indicium eſt. Vt ergo non ideo genus humanum dicemus eruditum, quoniam Plato, Ariſtoteles, Homerus, Cicero eruditi fuerunt: nec idcirco diues, quoniam Crœſus in ampliſsimis opibus vixit: nec longæuum, quia Tithonus Auroræ maritus ſenio tandem in cicadam verſus memoratur: nec formoſum, quia Alcibiades & Helena pulchritudinis laudem tulerũt: nec religioſum, quia Numa Pompilius religionibus addictus, & ſacris obeundis deditus fuit: nec incredibili quadam magnitudine cõſilij atq; ingenij, quiq; artem obliuiſcendi quædam, quàm recordandi malint, quia Themiſtocles talis legitur: ſic nec elephantorum genus plenum rationis, memor, iuſtum, pium, gratum, homini proximũ vocabi-

cabimus,quoniam nonnulli,vel vnus etiam duntaxat de illis harum rerum aliquod documentum aliquandò dedit. Paucorum excellentia nuſquam nobilitat ipſam multitudinem: tametſi eidem honori & ornamento eſſe poteſt. Veruntamen (vide quàm tecum ſincerè fidenterq́ agam)cõcedo hæc vobis eſſe communia. Quid aliud hinc conſequitur, niſi vos nec homines omnino, nec belluas prorſus,ſed medium quoddam genus animalium decernendos? Iam verò, ſicut homines hominem ſibi præeſſe volunt, non belluam: ſic nos cum ſimus natæ rationis expertes, & brutæ animantes, ab animante bruto leges accipere, eiq́ dicto imperio audientes eſſe, tanquam legitimo regi volumus: non illi, qui à natura moribusq́ noſtris recedit, & ita ſimilis noſtrûm eſt,vt etiam vehementẹ diſsimilis reperiatur. Aut igitur nega in te ſubiectisq́ tuis ineſſe illas cum homine ſimilitudines: quod ſi feceris, vnde præſtantiam tuam probes,&cur regnum tibi debitum aſſeueres nihil habebis: aut ſi non negas,te noſtra cognatione alienum confiteare: qui nempe caremus ingeniis,qui dociles non ſumus, qui choros ducere, per funes incedere, amare etiam (vt vos ſoletis, & quod tu ſubdolè præteriiſti,cum de amore veſtro in homines loquerere)mulierculas neſcimus,qui nec probitate,nec manſuetudine,nec ſermonis intelligentia præſtamus, & aliud nihil ſumus quàm beſtiæ: atq́ ob eam rem te nobis iura dare nec poſſe, nec debere.Cur ergo homini ſeruimus? cur eius iuſſa conficimus? cur imperia perferimus? Quoniam,vt ſis ſciens, ab vniuerſa natura, cui ille cæleſtium

nutu ac voluntate iam inde vſq; ab initio præpoſitus eſt, nihil ſeiunctum cupimus. Quanquam magis homines leonum, quàm leones hominum ſerui ſunt. Laudaſti poſtea vires, & iſtam promuſcidẽ tuam, cuius varios vſus declaraſti, quantaq; vi polleret docuiſti. Sunt hæc magis tua, quà bellua es. Atqui nec à Leone abeſt laus roboris, qui pro corpore ſuo robuſtus eſt ſatis. Poſtremus orationis tuæ locus myſticos quoſdam elephanti ſignificatus complectebatur, eoſq; præclaros, ex quibus illud denuo concludere nitebare, te admodũ nobilem, & regia maieſtate dignum eſſe. Quid? Leo noſter quàm varia, quàm non vulgaria propter inſignem naturæ ſuæ prærogatiuam ſignificat? Animi corporiſq; vires, vigilantiam atq; cuſtodiam, filiorum in parentes obedientiam, ſolem & terram, dominatorem, animi domitorem, hominem terrificum, clementiam, virtutem: virtutem, inquam, ſola pellis, quo ornatu heroes ſibi placent, & quod his omnibus æquale, immo quod maius eſt omnibus, DEI FILIVM. Singula eius membra arcani alicuius argumentum præbent, in quo cum ſapientibus gentes ætateſq; omnes conſentiunt. Audi iam decora regis noſtri, & diſce, ſi potes, etiam in ipſo inueniri talia complura, qualia de te ipſe diſſertare non dubitauiſti. Quæſo te, nũ clementia non eſt, quod ſupplices parcit lædere, tam feras quam homines? Si ſæuit, in viros prius, quàm in fęminas ſęuit: in infantes autem non niſi acerrima exagitatus fame. Hoc cum feciſſe tradantur matres humanæ filijs ſuis, certè ignoſcendum eſt beſtiæ, ſi id committit in homines, quandoquidem

beſtia

beſtia eſt. Intelligunt leones quoq; ſermonem, & quidem ſupplicantium, miſericordiámq; rogitantium, quæ verè clementis animi nota, regaliſq; indolis clariſsimum ſignum eſt. In Libya captiua mulier dum Getuliam petit, complurium leonum per ſyluas impetum ſupplice affatu mitigauit. Aiebat ſe fœminam eſſe, profugam, infirmam, implorare ſe fidem & humanitatem animantis generoſiſsimi, & reliquorum imperatoris, indignam ſe eius gloria prædã fore. Cum porro natura & æquitas præſcribat, nocere nulli, niſi laceſsitum iniuria, leones vulnerati obſeruatione mira percuſſorem agnoſcunt, & in quamuis frequenti multitudine appetunt. Hoc ſimiliter vos factitatis, vt lædentib[9] iraſcamini, & ab iiſdem pœnas expetatis. Cæterùm ea moderatione non eſtis, qua illi: nam eum à quo telum venerit, quamuis non vulnerauerit, correptum raptatúmq; ſternunt, nihil vulneris imponunt: ſatis quippe habent hoc leuiſsimo ſupplicio eum admonere, vt deinceps iniuriam ne inferat. Dolis & ſuſpicionibus locus apud leones nullus: atq; vt limis oculis non aſpiciunt, ſed rectis: ſic viciſsim ſe limis aſpici nolunt. Erga bene meritos ipſi etiam gratiſsimi reperiuntur. Exempla pulcherrima, & magna quidem copia poſſem adducere: vt illius, qui in amphitheatro vnũ è beſtiariis, agnitũ, cum quõdam eius Magiſter fuiſſet, ab aliarum inſultu & dilaniatione beſtiarũ protexit: vt illius, cuius pedẽ læſum cũ curaſſet in ſylua ſeruus, eidem poſtmodũ per ſpectaculũ Romæ obiectus eſt. Leo agnouit medicũ, ad eius veſtigia ꝓcubuit, eius lateri ſemper adhæſit, eum tanquam mitis catellus,

quacunq; iret per vrbem comitatus eſt. Hæc & alia infinita proferre poſſem, ſi lógior eſſe vellem. Preterea liberalitatem leonum mihi conſidera. Arreptam prædam ſoli deuorare erubeſcunt, ſæpeq; aliis beſtiis de ea quod deuorent relinquunt. Veniamus ad eam, quæ in leone præcipua laus ducitur, & qua in illo res nulla admirabilior, omnibusq; honoribus dignior iudicari debet. Quænam igitur ea eſt? quæ? Magnanimitas. Hac neq; tu, neque animal vllum ſeſe cum illo vlla ex parte comparauerit. Cedite elephanti, cedite: in Leone habitat & elucet grauiſsimorum diſcriminum, & letalium periculorum contemptor, altiſsimus, fortiſsimus, inuictiſsimusq; animus. Fulgétes gladios, micantia tela, haſtas, contos, venatores, canes nihil horret: ſolo terrore diu ſe tuetur, ac veluti compelli ſe ad defenſionem teſtatus, tandem cooritur: non quaſi periculo coactus: ſed quaſi ſceleri & amentiæ iratus. Si quando multitudini cedendum ſtatuit (non eſt enim ſapiétis temerè ſe iis caſibus offerre, quos nec viribus, nec conſilio ſuperare poſsit) in ipſo diſceſſu (non enim dicam in fuga) cor impauidum, & ad dimicandum paratum oſtentat, dum valde cótemptim, & crebrò reſtitans mediis in campis, de loco abit: ita minimè negligit, quid de ſe ſentiatur. Si quem inſequatur, ſaltibus inſequitur. Nec eum vis vlla domare poſsit, niſi quartana febris ſpiritus eius aliquantum compr imeret. Quocirca qui periculis cincti circumuentiq; non cadunt animis, ſed fortiter reſiſtunt, nec conſtantiam ſuam infringi patiuntur, illi leonibus, non elephantis ſimiles dici ſolent: & in bello audaces animoſóſque poëtæ θυμο-

θυμολέοντας vocant. Ad medicandum Leo multis modis eſt vtilis. Adeps venenum pellit, quo perũctis virulentarum beſtiarum morſus nequaquam officiunt. Idem oleo roſaceo permixtus faciem à vitiis integram candidamq́ cõſeruat: aduſtas corporis partes, & tumores oculorum ſanat. Eiuſdem fel cum aqua oculorum claritatem acuit, & aduerſus comitialem morbum valet. Cor cum cibo ſumptum, quartanam fugat. Hîc tu forſitan mihi tacitus reſpondeas: quem ego tantopere tollam, ſolumq́ regem eſſe oportere contendam, eum terreri rotarum ſtrepitu, curribus vacuis, gallorũ cantu, & igne potiſsimùm. Hæc nec laudabilia, nec regia videri, Accipe contra, Elephantè. Noluit eum natura ſine malo tantis cumulare bonis, ne nimium ſibi plauderet, & pro rege crudeliſsimus tyrannus euaderet. Quo fine etiam quartana illũ implicuit. Decuit vtiq; meminiſſe, ſe quamuis regem, tamen non Deum, ſed belluam, & qui tantum terrorem incuteret aliis, ſe quoq; terreri, & quidem à paruis poſſe: quæ res illum extra fines exire non ſineret. Tu verò quantumuis eximius, & bonorum diues, veſtigio hominis in ſolitudine animaduerſo, priuſquam hominem ipſum conſpicias, inſidiarum metu percelleris & contremiſcis. Te minimus ſuum grunnitus, te caper in fugam coniicit. Vulneratus & territus in bello ſemper retrocedis, cum clade pernicieq́ tuarum partium. Si ad ſtagna limpida acceſſeritis, vbi vos tanquam in ſpeculo cernatis, ſupra modum vosmetipſos auerſamini, & reformidatis, confeſtimq́ diſceditis, & ne vosmet intueri cogamini, ob eam cauſſam omnino

nino turbidam bibitis. Nonne hoc eſt pueros imitari, qui vmbras ſuas timent, & exclamant? Inſuper cum ingenio tuo etiam ſtuporis notam habes. Vnde enim illud prouerbium in ſtupidum: nihil differs ab elephanto? Si ergo nihilominus te nobilem haberi poſtulas, cum eiuſmodi ſis, noli Leonem ob timiditatem ſuam iudicare ignobilem: tu quippe multò es illo timidior. Deniq;, vt finiamus, muta iſtam mentem, dimitte audaciam, & quem nos tot ſæculis dominum agnouimus, quemq; iuſtè, & manſuetè imperantem ſenſimus, tu quoque agnoſce. Ne exſpectes, dum vis afferatur: caue abutaris regis noſtri lenitate: ſcito illi longas eſſe manus: ſcito eum noſſe iram diſsimulare, opportuno autem tempore, poſt annos quamuis multos ſupplicium ſolere irrogare.

Aſpectabant elephantos animalia, & nutibus eos admonebant, vt poſita ferocia Leoni ſe in clientelam dicarent: ne rebus nouis ſtuderent, ſibiq; malum maximum pararent. Redeunt ad mentem elephanti: Leonem adorant, quomodo reges adorare conſueuerunt: veniam ſtultitiæ ſuæ petunt, & facilè conſequuntur. Collaudat verbis honorificentiſsimis oratorem ſuum Leo, & torque aureo donat, remq; geſtam annalibus conſignari iubet. Tum ab vtriſq; diſceditur: & ex eo, vbicunq; elephantes Leoni fiunt obuij, ſemper ſubſiſtunt, ſeſeq; in genua ſubmittentes, vt dominum ac principem ſuum reuerentur.

ANNO-

ANNOTATIONES.

ELEPHANTVS) *Quorundam opinione elephantos appellatos eſſe boues Lucas, ait Varro: quod primùm viſi ſint in Lucanis Pyrrhi bello: ſed & ex eo fortaſſe, quod Lucani boues validiſſimi eſſent, neq; vllam quadrupedem noſſent Romani boue maiorem.* Turneb. lib. 13. cap. 9. *De elephantis nullam Homerum feciſſe mentionem obſeruauit Pauſan. lib. 1. cum tamen de ebore non tacuerit. Nam lectos & opulentiorum domos ebore ornatas dixit. Quod ſi aut elephantum vidiſſet, aut de eo quidquā audiſſet, antiquius, opinor, duxiſſet hoc, quàm Pygmæorum & gruum pugnas commemorare. Eaſdem belluas, vt idem ſcriptor tradit, primus ex Europæ principibus Alexander Poro & Indis deuictis in poteſtate habuit. Quo mortuo, & alij reges, & plurimos Antigonus ſibi comparauit.* IN DANDIS CONSILIIS NESTORI) *Vſum Agamemnonem conſiliario Neſtore, & multum ei tribuiſſe propter ſummam cum eloquentia coniunctam prudentiam patet ex Iliad. & teſtatur Cic. epiſt. 14. lib. 9. Eſt tamen non alienum à dignitate tua, quod ipſi Agamemnoni regum regi fuit honeſtum, habere aliquem in conſilijs capiendis Neſtorem. Et in Cato. Et tamen ille dux Græciæ nunquam optat, vt Aiacis ſimiles habeat decem, at vt Neſtoris: quod ſi acciderit, non dubitat, quin breui Troia ſit peritura.* PRINCIPEM ANIMANTIVM) *Cum ſint genera animantium tria, aquatica, terreſtria, & pennigera, de quibus aliâs diſpu-*

tauimus, & certum habeatur auium principem ac velut dominam ob naturæ excellentiam eſſe aquilam, quadrupedum autem leonem, quem quaſi regem piſcibus dare conuenit? an ibi molem, an præſtantiam ſpectabimus? nam nec leo maior elephanto, nec aquila maior cygno, & nihilominus ille ſuorum Rex, hæc ſuarum regina. Hæc quæſtio tanti momenti apparet, vt comitia piſcium ad regem creandum, ſi nondum eſt aliquis, indicenda videantur: modo id balæna æquo animo ſuſtineat. IN ORDINEM REDIGARIS) *Antiqui cum ſignificare volebant hominem inter ſuæ conditionis homines retinendum continendumq́, id eſt, vt vulgò loquimur, ſuo ſtatu contentum eſſe cogendum, in ordinem eum redigendum, vel etiam cogendum dictitabant, hoc eſt, inter vulgares & gregarios annumerandum. Plin. epiſt. 23. lib. 1. Conſulis an exiſtimem te in Tribunatu cauſſas agere decere. Plurimum refert quid eſſe Tribunatum putes. Inanem vmbrā, & ſine honore nomen: an poteſtatem ſacroſanctam, & quam in ordinem cogi vt à nullo, ita ne à ſe quidem deceat. Et ep. 6. lib. 2. Liberti mei non idem quod ego bibunt, ſed idem ego quod liberti. Et mehercule, ſi gulæ temperes, non eſt oneroſum, quo vtaris ipſe, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quaſi in ordinem redigenda eſt, ſi ſumptibus parcas. Huic opponitur, eximere numero. Quintil. lib. 1. de Criticis loquens. Iudicio quidem ita ſeuerè ſunt vſi veteres Grammatici, vt non verſus modo cenſoria quadam virgula notare, & libros qui falſo viderentur inſcripti tanquam ſubdititios ſummo-*

ſommouere familia permiſerint ſibi: ſed auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Eximere igitur numero eſt eximium habere, id eſt, non inter vulgares connumerare, ſed tanquam præcipuum habere. Græci in ordinem redactos ἐγκυκλίους dicunt, id eſt, circulares, hoc eſt viles & vulgares. Contra, numero exemptos, ἐκκρίτους, προκρίτους, id eſt, eximios & præcipuos. Hæc vt breuiſſimè licuit ex Bud. in Pandect. CVM BOCCHVS REX) *Auctor Plin. lib. 8. cap. 5. In quo, vt item in præcedẽtibus & ſequentibus multa de elephantis. Nonnulla Baſil. quoq; Homil. 9. in Hexaëm. AElian. de animal. locis variis. Pererius comment. in Daniel. lib. 4.* PROPRIA IN PELLE) *Ab aſino Cumano, qui leonino exuuio coopertus, ſe leonem mentiebatur.* MAGIS HOMINES LEONVM) *Cum Diogenem Xeniadæ Corinthio venditum, ab eoq; pueris informandis, ac toti domui adminiſtrandæ præfectum neceſſarij vellent redimere, fatuos eos nominauit. Neq; enim leones ſeruos eſſe nutrientium: ſed contra illos ſeruire leonibus. Laert. lib. 6.* QVO ORNATV HEROES) *Exuuiæ leoninæ virtutis ſymbolum erant: quam ob cauſſam & ab heroibus geſtabantur, & Herculi dicabantur, qui apud Antiquos index & monumentum virtutis erat. Itaq; Diogenes conſpicatus quendam improbum eo ornatu impenſè gaudentem: ecquid, ait, virtutis indumentum vituperas? Vrſorum quoq; & pardorum, & pantherarum pelles ſimilem ob cauſſam geſtare ſolitas inuenimus.* VNVM E BESTIARIIS) *Erat ludus venatorius quoq;, vt gladiatori-*

us,in quo ſerui feras in arena ad populi voluptatem conficere docebantur. In ludum venatorium damnare reos, eſt in exercitationem feras in theatro conficiendi damnatos addicere. Qui inuiti ſic inſtituebantur, ad beſtias damnati dicebantur. Atq; hos omnes exiſtimo beſtiarios à Cicerone *& aliis vocatos, quia cum beſtiis ſpectante populo depugnabāt. Qui beſtiis obiiciebantur, ſtatim dilaniabantur. Hos beſtiis ſubiectos Iurecos.nominant. Fuſius iſta Bud.in Pandect. A Capitolino, & Iulio Firmico arenarij appellantur, qui à cæteris beſtiarij, à Græcis θηριομάχοι.* CVIVS PEDEM LAESVM) *Hanc hiſtoriam ex Gellio ſummatim narrauimus volum.2.progymn.82. cum de grato animo ageremus.* TANDEM COORITVR) *Magnanimitatem iſtam leonis, periculorumq; ad tempus contemptionem Virg.principio duodecimi feſtiuè graphicéq; depinxit, cum Turni violentiam & effrenatum animu ob oculos lectori conſtituit. Pœnorum qualis in aruis Saucius ille graui,&c.* GALLORVM CANTV) *De animalium diſsidiis concordiaq; Plin. lib. 10. cap. 74.* IRAM DISSIMVLARE, OPPORTVNO AVTEM) *Iliad.1.Calchas augur rogatus ab Achille, vt diceret, quāobrem deus ille, Apollo inquam, Græcis infeſtus tam funeſtam peſtilentiam excitaſſet, timet Agamemnonem: quod eſſet videlicet dicturus, quæ ille audire minimè vellet: atq; ob id quamuis iram in præſens diſsimularet ac tegeret, nihilominus aliquando pœnas in eum decerneret cum occaſionem vidiſſet. Verſus hi ſunt*

κρείσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηι.
εἴπερ γάρ τε χόλον γε αὐτῆμαρ καταπέψῃ.
ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον ὄφρα τελέσσῃ.
ἐν στήθεσσιν ἑοῖσι.

PROGYMNASMA QVARTVM ET QVADRAGESIMVM.

Aurum.

NAVIVS, HARMONIVS.

NAVIVS. Volo te ſaluere plurimùm, mi patruelis. H. Tantundem ego te contra. Hem per tempus aduenisti. N. Hoccine erat in deſiderio? H. Hoc ipſum, Naui chariſsime. N. Quamobrem verò? H. Quærin' tu quamobrem? Vt eſſes mihi inuſitatæ conſcius lætitiæ. N. Certè primus oculi coniectus, te præter vſitatum defæcatiſsimi animi, hilariſsimumq́ mihi nuntiabat. Cauſæ quid ſit, aueo perdiſcere. H. Aſsidamus. Hoc lucifero tanta me exceperunt bona, quanta aliâs nunquam, ex quo vitalem haurio ſpiritum humana matre natus, humano patre. Sine ſacris, vt ille in Capteiuis lætabundus ait, hæreditatem ſum aptus effertiſsimam: nec, quòad me anima comitabitur mea, in hanc vrbis regionem contuliſſe domicilium, atq; in has ædes immigraſſe pœnitebit: quæ plus habent in receſſu quam fronte promittant, vt Quintilianus ſcripſit de Grammatica.

Foris

Fortis contemptæ,intus feſtiuæ:à fronte ligneæ,in viſceribus aureæ. N. Aſt ego introgreſſus poſtquã ſum,nihil adhuc vidi vel aureum, vel inauratum. Vaſa hæc potoria, iſtæ lances, illæ quadræ è ſtanno ſunt. Menſæ ligneæ,ianua lignea,laquearia lignea, fornax lutea. Feneſtras vitreas, & in his plumbaturas conſpicor. Parietes interiores credo lateritios: per ſcalas huc aſcendi lapideas. Non eſt in promptu cur tu domum voces intrinſecus auream: pande ſodes arcanum. H. O Naui, nunc eſt profectò,cum me viuere quàm emori malim, non vti ante hac.Nunc eſt bibendum,nunc pede libero pulſanda tellus. Nunc ſolidè perſpicio, quid velit ſibi hoc protritum: auarus niſi cum moritur,nihil rectè facit.In hiſce ædibus habitauit quondam Euclione multo auarior, & nequior (nequàm enim omnis auarus: quandoquidem nec ſibi poteſt pati bene eſſe,nec alteri: qui non aurum ipſe poſsidet, ſed ab auro poſsidetur: cànis in præſepi)is theſaurum magnum clam domeſticis in intimo cellę angulo defodit,& ibidem vnà cor ſuũm. Eum,vt res loquitur,moriturus commonſtrauit nemini. Vbi hinc ad Acherontem abiit ſine viatico, cætera ad agnatos lege venerunt bona, aurum mihi alieno, & cum Inopia ætatem exigenti, quam Luxuria vxorem mihi dedit, diuinitus ſeruatum eſt: reperi ollam, ingentem ollam reperi auri plenam, nummûm duûm milliũ quingentorũ. Miror quî ſuſpicio de theſauro ibi condito ſurrepſerit. Deus deus nobis hoc impertiuit gaudium. Rem nactus ſum: vel amico nunc prodeſſe poſſum, vel inimicum perdere. Mecum perinde actum videtur, vt cum

Timone

Timone Lucianico. Imperauit enim Theſauro Plutus,vt ei terram fodienti eruendum ſe offerret, & ligonem altius præcepit impingere. Nec verò metuebam,quomodo nec ille,ne aut ſomnium eſſet,aut carbones inuenirem. Aurum inueni, & ligonem iſtũ conſecrabo. χρυσίον ἐστὶν ἐπίσημον, ὑπέρυθρον, βαρὺ καὶ τὴν πρόσοψιν ὑπερήδιστον. ὦ χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς, αἰθόμενον γὰρ πῦρ ἅτε διαπρέπεις καὶ νύκτωρ, καὶ μεθ' ἡμέραν. ἐλθέ, ὦ φίλτατε, καὶ ἐρασμιώτατε. νῦν πείθομαί γε καὶ Δία ποτὲ γενέσθαι χρυσόν. ὦ Μίδα καὶ Κροῖσε, καὶ τὰ ἐν Δελφοῖς ἀναθήματα, ὡς οὐδὲν ἄρα ἦτε ὡς πρὸς Ἁρμόνιον, καὶ τὸν Ἁρμονίου πλοῦτον, ᾧ γε οὐδὲ βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἴσος. Aurum eſt inſigne, fuluum, graue, & aſpectu longè iucundiſsimũ. Aurum pulcherrima fauſtitas mortalibus:quippe quod ignis in morem ardes,noctéſq; & dies renides. Ades ô mihi chariſſimum deſideratiſsimumq́; Iam aſſentior, vel Iouem ipſum olim aurum factum.O Mida Crœſeq́;, ac munera Delphico in templo dicata,vt nihil eratis,ſi cum Harmonio,cumq́; Harmonij opibus cõferamini: cui ne Perſarum quidem rex par eſt. N. Tam fęlici inuento euentuq́; gratulor tibi:inueniſti,non quod pueri in faba. Ergo iam tua cogitata in aurum commutabuntur, ſomniaq́; ſomniabis aurea. H. Haud equidem immeritò. Nam qui auro caret,huic tam malè eſt,quàm cui peſsimè: grauiſsimè ægrotat, ac periculoſiſsimè. Et hic frater tuus patruelis hucuſq; ægrotauit: iam cucurbita & piſce eſt effectus ſanior. Vah,cur me iſtum Hippocratem, iſtud alexipharmacum intra tecta habere tamdiu ignoraui?In auro ſita eſt fælicitas, & id etiã

ſeruis

ſeruis eſt honorabile: ſine quo parum dulcis eſt libertas, parum valet. Eius onus quantumlibet, non oneroſè quiuis portauerit. Quod ſi vel moleſtiſsimum foret, nunquam aut Cratem, aut Ariſtippum præpoſterè ſapientes imitarer: quorum ille fertur aurũ in vndas abieciſſe, cum dicto plauſibili: abite peſsimæ diuitiæ: mergam vos, ne mergar à vobis: hic ſeruum pediſequum, ſi pondere premeretur, iuſsit proiicere, quod ſatis ad leuandum putaret. Etſi quidam piſcantur hamis aureis, tamẽ non paſcuntur auro ſquamigeri: in conuiuiorum magnificentiam, ludorum apparationem, in ædificationes ſumptuoſas, in largitiones abundantem conferre pecuniam æquũ videtur. Prudenter Tullius. Expetuntur autẽ diuitiæ cùm ad vſus vitę neceſſarios, tum ad perfruẽdas voluptates. In quibus autem maior eſt animus, in iis pecuniæ cupiditas ſpectat ad opes, & ad gratificandi facultatẽ. N. Inconſultè illi philoſophi: nec ideo conſultius ſi profuſione in victu cultuq́ corporis, aut inſanis ſtructuris, atq́ intẽpeſtiuis donationibus abſumpſiſſent: rectiſsimè ſi humanitate cõmoti egentibus diſpertiuiſſent. H. Quale illorum cõſilum fuerit, nihil ad hoc tempus. Amaltheæ cornu non eſt quale pingitur bubulum. Aurum eſt *κέρας ἀμαλθείας*: hoc qui erit adeptus, quidquid optabit petat, omnia fundet amicos, poſſeſsiones, nobilitatẽ, coniugium, honores, eloquentiam, pulchritudinẽ. N. Vnum, & quidem optabiliſsimũ tacuiſti, vitã longã: immo addere tantum bonũ non potuiſti. Hoc ſi largiretur aurum, poſſent alia multa præ illo contemni, & eſſet ipſum longè magis expetendũ. H. Quid? inopia

μακρο-

μακροβιωτέρυς facit?non opinor.Perlepidos Menandri verſiculos edidici, eos attẽde dum pronuntio.

Ο μὲν ἐπίχαρμος τὺς θεὺς εἶναι λέγει
ἀνέμυς, ἥλιον, γῆν, ὕδωρ, πῦρ ἀστέρας.
ἐγὼ δ' ὑπέλαβον χρησίμυς εἶναι θεὺς
τὸ ἀργύριον ἡμῶν, καὶ τὸ χρυσίον.
ἱδρυσάμενος τύτυς γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν,
εὔξαι τί βύλει, πάντα σοι γενήσεται,
ἀγρὸς, οἰκίας, θεράποντες, ἀργυρώματα,
φίλοι, δικασαὶ, μάρτυρες: μόνον δίδυ,
αὐτῦς γὰρ ἕξεις τὺς θεὺς ὑπηρέτας.
Tellus, & ⱱnda, flamen, ignis, ſidera,
Fraterq́; luna ſunt Epicharmo numina.
Mihi alia eſt ſententia: longè ⱱtiliſsimos
Eſſe Deos auriq́; argentiq́; copiam.
Quod ſi domi tuæ iſtos collocaueris,
Quodcunq; petes, dabunt perliberaliter,
Fundos, ædes, ſeruos, & opera argentea,
Teſtes, amicos, & ſecundos iudices.
Cælicolæ tibi, ſi largiare, ſeruient.

Omnia pulchra, eximia, pretioſa ſolemus vocare aurea: nihil ergo illo pulchrius, nihil præſtantius, nihil pretioſius ducimus. Partus aureus, mores aurei, lux aurea, ætas aurea, libellus aureus, dicta aurea, os aureũ, gens aurea, Venus aurea, coniux aurea. Aurum conſenſu nationũ, cæterarum rerum mẽſura eſt. N. Quid ais Harmoni? nihil prẹſtantius, nihil pretioſius? Tentationibus, & duriſsimis reb' exercitatam ac probatam fidem non tantum auro pretioſiorem conſtituit Apoſtolorũ dux, ſed multò etiam pretioſiorem. Deinde præ ſapientia aurũ exiguam eſſe arenam teſtatur Salomon. Et quoniam

am locus eſt diuinus, & à me nunquam ſine animi permotione ſuauiſsima legitur, dabis viciſsim aures alienis, ac cæleſtibus verbis laudanti ſapientiā, quemadmodum ego tibi paulò ante, carminibus veteris comici aurum commendanti. H. Auſculto, dic quæ voluntas imperat. N. *Optaui, inquit, & datus eſt mihi ſenſus: & inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientia. Et prapoſui illam regnis & ſedibus, & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius. Nec comparaui illi lapidē pretioſum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur in conſpectu illius. Super ſalutē & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile eſt lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius. Infinitus eſt theſaurus hominibus: quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei.* Quibus tandem in monumētis ſeu latinis, ſeu græcis inueniemus aliquid ad ſapientiæ laudem luculentius? Pſalmographus item iudicia Dei ſcribit eſſe deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum: dulciora ſuper mel & fauum. Ouidius illi, auro inquam, præfert ingenium: cuius vulgatiſsimū diſtichon magiſtri in ludo diſcipulis occinere conſueuerunt, vt eos ad diſcendum cohortentur.

Ingenium quondam fuerat pretioſius auro,
Nunc eſt barbaries grandis habere nihil.

Virtutem auro viliorem affirmat Iuuenalis. *Plato* autem mirabilius, & magnificentius: quidquid eſt auri ſupra & infra terram, non poſſe cum ea comparari. Ferrum eſt pluris eo æſtimandum, quia vtilius: ſi quidē nec agricultura, nec militaris nec artium operoſarū ſeu quæſtuoſarū vlla ſine eo munus

nus ſuum expleuerit. Si vltra quæremus, alia inſuper velut ſigno dato procedēt, quæ auro tuo haud iniurià anteponere poſsimus. H. non me iſta fugiebant Naui: nec fuit mens mea talibus aurum anteferre: ſed iis ſolū, quæ vulgò homines admirantur, & conſectantur, quibúſq; adeptis, ſe ter beatos ducunt. Quanquã & ſapientes diuitū limina propter aurū terere ſolere Simonides dixit: & Demoſthenes, qui vir & quantus? aurea ſe haſta confodi paſſus eſt, vt mittam plures. Huius autem iudicij mei cum auctores habeam non ſpernendos, eò ſum in aſſerendo conſtantior. Nominaui ante Menandrū, nunc Pindarum accipe: cuius Olympiorum initij ſententia hæc eſt. Sicut omnium optima eſt aqua, ob cauſſas notas philoſophię alumnis: ſicut aurum inter diuitias velut rutilans ignis per nocturnas tenebras reſplendet: ſicut ſol reliquis ſideribus clarior & pulchrior eſt: ita olympicum agonem cunctis Græciæ ludis antecellere. Ecce, quæ poſsidemus vniuerſa, noſtras opes omnes caliginem & tenebras appellat cum auro ex altera parte collocatas: ipſum aurum αἰθόμενον πῦρ, ardentem atq; ideo valde lucentem ignem. N. Fulgor huius ignis permultos effecit cæcos, quia oculis irretortis eum aſpicere nequiuerunt, id eſt, vt non concupiſcerent nimium, & ab eo corrumperentur. Præterea multos eius flammæ aduſſerunt, quoſdã penitus exuſſerunt. H. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus (ſcriptū eſt apud Senecam) nihil non noſtro malo accepimus. Nihil inuenies tam manifeſtę vtilitatis, quod nō in contrariū transferat culpa. N. Veriſsimè tu quidē. At neminē oportet con-

fidentia niti aduerſus vitia: eſt enim infirma, mollis, flexibilis, & ad cuiuſque modi peccata cõſciſcenda paratior quã putemus natura noſtra. H. Non refragor. Interim haud falſus eſt Euripides ita dicẽs.

Ω χρυσὲ δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς,
ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
εἰ δ' ἡ κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Auro nil gratius aut pulchrius eſt hominibus,
Nec mater tantas ipſa voluptates habet,
Non liberi ita dulces, non ita charus pater.
Omnino, ſi Aphrodita lumina ſunt aurea,
Nihil nouum, eam amores mille iacularier.

An verò te latet illud neſcio cuius latini poëtæ?

Aurea nunc verè ſunt ſæcula, plurimus auro
Venit honos: auro conciliatur amor.

N. Et tu, nunquámne in iſtos de Propertio verſus incidiſti?

Auro pulſa fides, auro venalia iura:
Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

H. Nondum quidquam elocutus ſum de auri potentia, quæ cum expugnet omnia, ipſa manet inexpugnabilis. Plutarchus in Æmilio à veteribus hiſtoricis mandatum memoriæ narrat, non Philippum, ſed eius aurum ſubegiſſe Græciam: & conſtat vti eloquentia ſua Cyneam Pyrrhi legatũ plures vrbes, quàm armis: ſic ipſum Pyrrhum plures auro, quàm ferro ad deditionem cõpuliſſe. Percelebratum eſt etiam aurum Philippeum pro lectiſſimo atque optimo. Cumque arcẽ, ſeu caſtellum egregiis operibus munitum ad pręſidium occupare Philippus

pus decreuiſſet, exploratoréſq; difficillimè, vel potius nullo modo captum iri propter aſcenſus difficultatem retuliſſent, quæſiuit ille, an neq; aſellus auro onuſtus poſſet aſcendere: omnia enim huiuſmodi caſtella expugnari poſſe. Ponam hic è lyrico Romano accommodatum propoſitę diſputationi teſtimonium, è lib. 3.

Aurum per medios ire ſatellites
Et perrumpere amat ſaxa potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argiui domus, ob lucrum
Demerſa excidio. Diffidit Vrbium
Portas Vir Macedo, & ſubruit æmulos
Reges muneribus. Munera nauium
Sæuos illaqueant duces.

Conſidera item mihi duos illos ſenarios, quibus dicitur: auro loquente refutari argumenta omnia, quoniam vel ſilens quidlibet perſuadeat.

χρυσοῦ λαλοῦντος πᾶς ἀπρακτεῖ λόγος,
πείθειν γὰρ εἶδε καὶ πέφυκε μὴ λέγων.

Auro quoque proborum pariter, improborúmq; ingenium deprehendas: & eſt non minus lene tormentum, quod ad veritatęm exprimendam admouetur, quàm vinum. N. Aſſentior, & me confirmat Chilon vnus è ſeptem, cuius eſt: lapideis cotibus examinatur aurũ, auro autẽ hominũ mentes. H. Vſum eius in medicinis prætereo, ne longitudinę ſim faſtidio. N. Auro nomen datum inde vult Feſtus, quia præcipuè cuſtodiatur, Græcè etenim ὠρεῖν eſt cuſtodire, vnde & theſaurum. Alij ab antiquo vocabulo græco αὖρον, indeq; θήσαυρον. Hypſicrates qui à Varrone, & Gellio citatur, lib. 16. ſcripſitq; de Romanis vocib⁹, quæ à vetere lingua gręca de-

ca deriuantur, ab inuentore nomen *reperiſſe* cenſuit, qué vocitatum dicit Aurum. Quidam ab aura, id eſt, ſplendore, qui illi præcipuus eſt inter metalla. Adducitur Virg. Diſcolor inde auri per ramos aura refulſit. Nonnulli quod mentes hominũ auruncet, id eſt auertat: auruncare enim, & auerruncare indifferenter dicebant. Hęc poſtrema notatio inſtituto meo mirificè conuenit. Profectò auertit mentes humanas aurũ, & detorquet. Vnde autem, & quò? A recto ad prauum, à virtute ad vitiũ, ab innocentia ad flagitium, à pudicitia ad libidiné, quod fabula Danaes poëtæ monuerunt, à iuſtitia ad iniuſtitiam, à veritate ad mendatiũ, à ſummiſsione ad ſuperbiam, à charitate patriæ ad proditionem, ab omni ſanctitate ad omne facinus: vt prudentiſsimè dicat in Capteiuis ſenex: Odi ego aurum, multa multis ſæpe ſuaſit perperam: & Maro.

Vendidit hic auro patriam, dominumq́ potentem
Impoſuit, leges fixit pretio atq; refixit.

Materiam occaſionemq́ malorum innumerabiliũ in auro reperiemus, ſi vitam humanam cogitando perluſtrare voluerimus. Polymeſtor Rex Thracũ auri amore cæcatus, fas omne abrupit, Priami hoſpitis filium Polydorum obtruncauit: cuius ſceleris pœnas, ab Hecuba offoſsis oculis, interfectiſq; in conſpectu ſuo liberis graues cõdignáſq; perſoluit. Ob aurum Pygmalion Sichæum affinem ſecurus amorum germanæ, impius ante aras mactauit. Aurei monilis gratia Eriphyle maritum Amphiaraum, Laſthenes Olynthum Philippo Regi, Spuria Tarpei filia arcem Romanam Sabinis prodidit. M. Craſſus auro Parthorum inhians hoſti ludibrium fuit:

fuit: nam in os interfecti aurum liquidum infundentes: bibe, dixerunt, aurum, quod ſitiſti. Aurum effringit fores, pfodit parietes, viatores interimit, ſacrilegos facit: nec ab eo iniuſtè & per nefas parando homines rogi, rotæ, cruces, gladij carnificũ, cuiuſcunque generis tormenta deterrere poſſunt. Differens de ventis Seneca: Ingens, inquit, naturæ beneficium, ſi illud in iniuriã ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore vulgò dictitatum eſt, & à Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, vtrum illum magis naſci reipub. profuerit, an non naſci, dici etiã de ventis poteſt: adeo quidquid ex illis vtile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani demẽtia excogitat. Muta vocabulum, venti, in vocabulum, auri, eadem de hoc iure dixeris. Niſi cum virtute coniunctum eſt, inutile: quid inutile? perniciosum eſt aurum, meliúſq; eſt irrepertũ, & ſic ſitum, vt canit Horatius, id eſt, in aurifodinis, nondum humo effoſſum aut erutũ, adhuc in terræ latebris retruſum. Hoc magis adulatorũ, quàm amicorum pater eſt, curarum autem dolorumq; multorũ progenies quędam: quod dum tenetur, perpetuo timori: dum amittitur cruciamento eſt. Ad Romanos poſt vrbem conditã pluribus ſæculis, ſerò videlicet auri ſtudiũ irrepſit, & apud principes Reipub. Fabricios, Curios, Coruncanios, Calatinos diu antea in contemptione fuit: non fuit autem clarior Roma ciuitas, quandiu paupertati in ea, & parſimoniæ hoſpitium conceſſum eſt. Tu, patruelis chariſsime, etiam atq; etiam cauebis, ne aut parcius, aut ſordidius hac inuẽta pęcunia vta-

re, quod non ſpero: aut effuſius, & luxurioſius, quod magis metuo. Nam ſi rem à patre tuo traditam tibi, mediocriter ſumptum faciendo ſeruare, quam potationibus, & effuſionibus diſsipare maluiſſes, & famæ tuæ conſuluiſſes, & hac ipſa acceſſione ditior quàm es euaſiſſes. Nihilominus nunquam ſera eſt ad bonos mores via. H. Paternæ huic admonitioni tuæ gratias ago: ſpondeoq́ me ita vſurum hoc theſauro, vt per eum alium mihi meliorem, atq; non in aula, ſed in animo repoſitum conficiam, propter quem ſcilicet aſcenſus homini in cælum datur: qui mihi ſaluti, liberis meis, ac toti familiæ honori eſſe queat.

ANNOTATIONES.

VOLO TE SALVERE) *Volo pro opto & deſidero. Plau. Trinum. S. Dij fortunabunt veſtra conſilia. P. Ita volo. Cic. in epiſt. eum honorem tibi deos fotunare volo.* SINE SACRIS HÆREDITATEM) *Cũ hac oratione exultat paraſitus in Capteiuis, ob æternum cibum, quẽ ſe ab Hegione ob nuntium de aduentu filij allatum adepturũ ſperat. Senſus verborum eſt. Adeptus ſum hæreditatẽ pleniſſimam, vberrimã & refertiſſimã, ſine ſumptu & onere. Adeptus ſum copias meras, nullo ſumptu admixto aut adiuncto. Ratio autem huius ſententiæ hæc eſt. Sacra familiaria pecuniam ſequebantur, id eſt, eos, ad quos pecunia teſtatoris peruenerat, puta hæredem, bonorum poſſeſſorem, lagatariũ, aliúmue ſucceſſorem, ſi non extabat hæres. At ſacra ſine ſumptu fieri non poterant, vt neq; hodie ſiunt. Itaq; hæreditatem minuebant, alia magis, alia minus.*

nus. Qui igitur hæreditatē præſertim opimā, adeptus erat ſine ſacris, is iurè lætari poterat, quia magnū lucrum feciſſet ſine vllo intertrimento. Hæc compendiò ex Lamb. LVXVRIA VXOREM DEDIT) *Prologum Trinummi agit Luxuria, cui Plautus addit filiā Inopiam: ſumptus enim intemperantes eam generant. Hanc ſe Lesbonico adoleſcenti, qui abſente patre rem omnem prodegerat, in coniugium dare velle profitetur. Verſus afferemus.*

Lv. *Sequere mea gnata, vt munus fungaris tuum.*
In. *Sequor, ſed finem fore quem dicam, neſcio.*
Lv. *Adeſt, hem illæ ſunt ædes, i intrò nunc iam.*
Nunc ne quis erret veſtrum, paucis in viam
Deducam, ſi quidem operam dare promittitis.
Nūc primùm igitur, quæ ego ſim, & quæ illa hæc ſiet.
Huc quæ abiit intrò, dicam ſi animum aduortitis.
Primùm mihi Plautus nomen Luxuriæ indidit,
Tum hanc mihi gnatam eſſe voluit Inopiam.
Sed ea huc quid introierit impulſu meo,
Accipite, & date vacinas auris, dum eloquar.
Adoleſcens quidam eſt, qui habitat in hiſce ædibus.
Is rem paternam me adiutrice perdidit,
Quoniam ei qui me aleret, nihil video eſſe reliqui,
Dedi meam gnatam, quicum ætatem exigat.

NEQVAM ENIM OMNIS) *Nequitia à nequam ducitur. Nequā autem, vt auctor eſt Cic. 3. Tuſcul. ab eo quod nequicquā ſit in tali homine. Vbi nequicquam eſt non quicquam, & nihil. Ne enim pro non dixerunt veteres, vt è pluribus Terentij & Plauti locis conſtare poteſt. Sic 1. Tuſcul. Secernere autem animū à corpore nequicquam aliud eſt, quàm emori diſcere: id eſt, non aliud quicquam: malè enim emendatur, nihil quicquam.* NON QVOD PVERI IN FABA) *Strobilus ſeruus Lyconidis ſpeculatus ex*

occulto, vbi aurum abſtruderet ſenex, id eo diſcedente ſibi rapit, quadrilibrem aulam auro onuſtam. Inde inter cætera verba gaudij pleniſſima: reperi, inquit, non quod pueri clamitant in faba ſe reperiſſe. Magnum quiddã, non vile, contemptum, leue ac nugatorium ſe reperiſſe indicat. Nam midas eſt vermiculus, qui fabis innaſcitur. Hũc ſi quãdo nacti ſunt pueri, perinde quaſi magnum aliquid inuenerint, geſtiunt atque exclamant. AVRVM IN VNDAS) Huc ſpectauit Horat. Ode 24. lib. 3.

Vel nos in mare proximum
Gemmas, & lapides, aurum & inutile
Summi materiam mali
Mittamus.

HIC SERVVM PEDISEQVVM) *Laert. Ariſtippo.* τȣ̃ θεράποντος ἐν ὁδῷ βαστάζοντος ἀργύριον, καὶ βαρυνομένȣ, ἀπόχεε (ἔφη) τὸ πλέον, καὶ ὅσον δύνασαι βάσταζε. Cum ſeruus eius in via argentum portaret, eoq; onere grauaretur, abiice, inquit, quod vires tuas ſuperat, & quantum potes gere. Cic. 2. de Inuen. Et pecuniã in mare deiicere inutile, at non eo conſilio, quo Ariſtippus fecit. Horat. Sat. 3. li. 2.

quid ſimile iſti
Græcus Ariſtippus? qui ſeruos proiicere aurum
In media iuſſit Libya: quia tardius irent
Propter onus ſegnes.

Parui autem refert Laertium nominare argentum, cum auri etiam vocabulo fere pecunia, ſiue aureæ, ſiue argenteæ monetæ intelligatur. Atq; vt clarius perſpicias, quantus contemptor auri, ſiue pecuniæ fuerit Ariſtippus, iuſſit perdicem quinquaginta drachmis emi. Eam luxuriam

iniquius cuidam ferenti reſpondit : tu iſtam obulo non emeres? Annuenti : mihi verò, inquit ille, quinquaginta drachmæ pro obulo ſunt. PISCANTVR HAMIS AVREIS) *Qui mediocria commoda conſectantur cum periculo iacturæ maximæ, ij dicuntur piſcari hamo aureo : interdum ſiquidem piſcis hamum ſecum aufert. Valebit in Alchimiſtas quoq;, qui frequenter certa incertorum gratia conſumunt, & votis fruſtrantur.* SAPIENTES DIVITVM LIMINA) *Socrates contra indignantem, cum cerneret philoſophos obſidere diuitum fores: & medici, inquit, ægrotantium ædes frequentant. Laert.* AVREA SE HASTA CONFODI) *Prouerbium eſt, argenteis haſtis pugnare, de iis qui muneribus & largitione impetrant & perficiunt, quæ aliter non potuerunt. Ortum ab oraculo quod Pythius reddidit Philippo Regi conſulenti. quo pacto victoriâ potiretur.*

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.

Argenteis pugna telis, atq; omnia vinces.

Innuebat quoſdam pecunia ad proditionem ſollicitandos. Tamen nihil intereſt, vtrum argentea, an aurea haſta aliquem pugnare confodiq; dicamus, cum vtroq; modo idem intelligamus ἀλληγορικῶς*: pecunia ſcilicet aliquem tentari & corrumpi. De ſynanche Demoſthenis, & argyranche vide Gellium & Plutarchum in Demoſthene, & prouerbium, Argentanginam patitur.* NOCTVRNAS TENEBRAS) *Tenebræ dicuntur, quòd teneant vmbras. Nihil eniin ſunt tenebræ : ſed ipſa lucis abſentia tenebræ dicuntur: ſicut ſilentium non aliqua res eſt: ſed vbi ſonus*

non eſt, ſilentium dicitur. Sic tenebræ non aliquid ſunt: ſed vbi lux non eſt, tenebræ dicuntur. Iſid. lib. 13. cap. 10. Nebulones & tenebriones dicti, quia mendaciis & aſtutiis ſuis nebulam quandam & tenebras obijciant: aut quibus ad fugam fugitiuis, & furta hæc erant accommodata & vtilia. Nonius. QVIA OCVLIS IRRETORTIS) *Horat. Ode 2. lib. 2. ait virtutem regnum, & diadema tutum, propriamq; laurum vni deferre: cui?*

Quiſquis ingentes oculo irretorto
ſpectat aceruos.

Quorum verborum hæc eſt explanatio. Qui ingentes auri aceruos ita ſpectat, vt oculos ſuos nullam in aliam partem reflectat, aut retorqueat: qui aurum rectis oculis intueri poteſt: cuius ea eſt oculorum animi acies, vt auri ſplendore non offendatur, neq; præſtinguatur, id eſt, qui ita aſpicit, vt non concupiſcat, aut corrumpatur. Eſt autem metaphora ducta ab iis, qui oculorum vitio lucem aſpicere non poſſunt: ſed oculos ab ea demouere, atq; in aliam partem reflectere coguntur. Hæc & alia præclara multa in hunc poëtæ locum Lamb. AVRVM PHILIPPEVM PRO LECTISSIMO) *A Philippo Macedone ſic appellatum, à quo etiam Philippei nummi dicti, & Philippi ſimpliciter. Plaut. Curcul.*

Quia nudiuſquartus venimus in Cariam
Ex India: ibi nunc ſtatuam vult dare auream,
Solidam faciundam, ex auro Philippeo quæ ſiet
Septempedalis, factis monumentum ſuis.
Idem Trinum.

An ille tam eſſet ſtultus, qui mihi mille nummûm crederet
Philippeûm, quod me aurum deferre iuſſit ad gnatum ſuũ.
Horat.

Horat. epiſt. 1. lib. 2.

Gratus Alexandro regi magno fuit ille
Chœrilus, incultis qui verſibus & malè natis
Rettulit acceptos, regale numiſma, Philippos.

Aurum Colophonium etiam vſurpatur de probatiſſimo. Accommodabitur parœmia ad mores integerrimos, aut ingenij excellentiam oſtendendam. Aurum obryzum, eſt purum putumq́ue, excoctum, recoctum. Infectũ quod nondum cælatum eſt, aut percuſſum. Aurum netum gezogen Gold: *ſic etiam argentum factum, infectum, ſignatum. Argentum eſcarium, eſt argentea ſupellex menſaria.* QVOD FABVLA DANAES) *Horatius Ode 16. lib. 3.*

Incluſam Danaen turris ahenea
Robuſtæq́ue fores, & vigilum canum
Triſtes excubiæ munierant ſatis
Nocturnis ab adulteris:
Si non Acriſium, virginis abditæ
Cuſtodem pauidum, Iupiter & Venus
Riſiſſent: fore enim tutum iter, & patens
Conuerſo in pretium Deo.

IN AVRI FODINIS) *De effoſſione auri locus eſt notabilis apud Senecam lib. 5. Quæſt. natural. cap. 15. cum deteſtatione auaritiæ, quem ſubijcio.* Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſsimis vſq; latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumq; perueniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? quæ tanta neceſsitas hominem ad ſidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, nõ minore periculo quæren-

quærendum, quàm poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamq́; reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaritia vrgens terrarum pondus inicit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illò deſcendere auſi ſunt, vbi nouam rerum poſitionem, terrarumq́; pendentium habitus, ventosq́; per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamq́; noctem. *Plinij querela eſt lib. 33. cap. 1. Vtinam poſſet è vita in totum abdicari aurum, ſacra fames, vt celeberrimi auctores dixêre, proſciſſum conuitiis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum fæliciore æuo, cum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit, &c.* MAGIS ADVLATORVM, QVAM AMICORVM) *Non enim quid amico, ſed quid ſibi vtile ſit, ſpectat aſſentator: ſuis commodis metitur omnia: nec vidiſti, nec videbis aliquando quempiam adulantem pauperi.*

PRO-

PROGYMNASMA QVINTVM ET QVADRAGESIMVM.

Vita humana, & cæleſtis.

CARMINIVS, SALVIVS amici, ANGELI duo.

CARMINIVS. Cum proximo ſuperiore menſe in patriam, hæreditatis obeundæ veniſſem, quæ propinqui cuiuſdam teſtamento ad me pertinebat, nihil potius habui, quam vt Saluium Bonoſum, adoleſcentem inter ſuos inprimis honeſtũ ac nobilem, ſummaq́ſanctimoniæ & modeſtiæ fama, & mihi multò chariſsimum atq; amiciſsimum viſitarem, quem grauiter ægrum, ex epiſtola fratris eius ſub diſceſſum intellexeram. In cuius conſpectum vt veni, ingredientem iam, & conualeſcentem offendi. Ibi tum, vt vſus noſter ferebat, humaniſsimè inter nos conſalutauimus, & præ gaudio collacrumantes complexi ſumus. Quæro num bellè ſe habeat: melius, inquit, factum eſt mihi: Deo ſit laus, ex incommoda valetudine emerſi. Nec ita multum interceſſurum eſt temporis, cum etiam infinitis partibus melius erit. Sic omnipotenti complacitum, cuius ſecundiſsimæ ac liberaliſsimæ voluntati meam ego ſententiam libens ac lætus adſcribo. Hoc ſermone tam nouo & inexſpectato cum perculſum me aliquandiu ſilen-

ſilentium obtinuiſſet, ac deinde elicere ex eo inſtituerem, quid rei eſſet, quòd tectius loqueretur, *in* cælum ſuſpexit, atq; in huiuſcemodi verba linguã ſoluit. O ſanctiſsime vniuerſi procreator & domine, tibi gratias ago ſingulares, cum tuo conceſſu mihi contigit, vt antequam ex iſtis carceribus emitterer, in his ſedibus maiorum meorum cõſpicerem Carminium, hominem fideliſsima gratia mecum coniunctiſsimum, mihiq́; ex omnibus plurimas ob cauſſas maximè dilectum. Hic ego admiratione obſtupefactus, familiariter interrogare, cur ſibimet malè ominaretur: non de vita deſeréda, ſed propaganda homini adoleſcentiori, & iam nunc à periculoſo morbo confirmato propemodum corpore cogitandum videri. Reſpondit. Tu verò, Carmini, craſtina luce cognoſces omnia, ſi ad me reuiſes. Par eſt modo te cognatos ſalutare: deinde facies, vt apud me ſis hodie: niſi forte p̃cibus concedens, ad alium promiſeris. Reuiſam, mi Salui, inquam, & cras, & quotquot diebus hîc fuero commoratus, eroq́; apud te hodie. Ille mox ſuis cœnulam imperauit: ego neceſſarios, & ſanguine coniunctos conueni: ad cœnam vt condixeram redij, accubuimus, & nobiſcum aliquot amiculi, quos interim Saluius pueris dimiſsis vocauerat. De morbo ego illum, deq́; ſtatu ciuitatis: ille me de ſtudiis meis percontari. Tanta autẽ fuit in homine iucunditas, & tantus lepos in cõuiuiis, vt ex animo meo deleretur omnis illa triſtitia, qua me pręterita eius oratio aſperſerat: factumq́; eſt, nobis imprudentibus, vt ſermo in multã noctẽ produceretur: Poſtero die, cum eum ſatis geſſe arbitrarer, rurſus

ſaluta-

ſalutatum acceſsi, quæſiuiq́; num arctior illũ ſomnus occupauiſſet, Non peſsimè dormiui, inquit. Tempus eſt, inquam, vt me tranquilles, & dictorũ tuorum tam ominoſorũ rationem, id quod promiſiſti, edictes. Hic ille coniectis in me oculis, ac ſuſpirans. Secedamus, ait, in iſtud conclaue, in ſecretiorem locum, ſine arbitris. Seceſsimus, allata ſunt ſedilia, cõſedimus. Tũ ſic affari, & curas mihi non quidem demere, inijcere autem hiſce dictis.

Sextus decimus hic dies voluitur ab illo, quo tanta fuit morbi ſæuitia, tantusq́; dolorum æſtus, vt animam me depoſiturum eo ipſo crederem. Cum nox aduentans clauſo cælo diem componeret, exceſſus mentis atq; animi à corpore meo factus eſt, quem græco nomine ἔκστασιν appellamus. Procubueram in loco herbido, & florenti, deq́; cõfecto & conficiendo vitæ ſpatio mècum cogitabam, optabamq́; ætatem mihi quam longiſsimam donari. Hæc agitanti ſe obuios dederunt adoleſcẽtuli duo, habitu & forma ampliore, auguſtioreq́; omnino quam humana, lucis clariſsimæ radios iaculantes. Eorum vnus præ ſe gerebat quaſi mundum quendam puſillum: alter globũ ſtellulis aureis circumquaq; illuſtriſsimum. Surrexi illico, horroreq́; perfuſus & venerabundus cum aſtarẽ, & precibus peterem, vt contra intueri fas eſſet, ad vtrumq; latus meum quam proximè accedentes, meosq́; humeros leniter pulſantes, mitiſsimo aſpectu, blandiſsimaq́; voce: ades, inquiunt, animo bone iuuenis, & timorem quo perterritus es, miſſum facito: nulla tibi fraus nectitur, nullus dolus ſtruitur, ſalutis tuæ cauſſa diuinitꝰ ad te mittimur.

Tu

Tu modo quę dixerimus audi, quò duxerimus ſequere, quæ iuſſerimus præſta. Vos verò ſanctiſsimi cælites dicite, inquam, quę vultis, adducite quò placet, præcipite quæ lubet, me attentum & obſequentem habituri. Hæc vbi vltro citroq́; prolata, qui à dextris meum latus tegebat: procedamus, ait, hoc itinere per loca iſta patentiſsima, & virentiſsima, dum eò veniamus, vnde tibi admiranda ſumus oſtenſuri. Interea dic nobis, quid eſt, quod te huius vitę amor tantopere irretiuit? quid ita miſerum ducis ante caniciem, & decrepitam ſenectutem, quamuis in ipſo ætatis flore decedere, placidoq́; veluti ſomno in morte obdormiſcere? Nunquam ne legiſti, qui cæleſtibus chari ſint, eos in iuuentute emori? ne ſcilicet malitia mutet intellectū eorum, ſi vita diuturnior ſuppeditauerit. Cætera quidem in te magna & egregia ſunt, quorum gratia ſuperis charus & iucundus euaſiſti: hanc vnam in centeſimum annum extendendæ vitæ cupidinem ferunt paulò ægrius. Tum ego. Neſcio quomodo in hoc ad vulgi iudicium me accommodo, quod longum æuum non minimam beatitudinis partem numerat: & natura eodem trahit, quæ ſe diſſolui, & omnem corporis ſenſum leto extingui perhorreſcit. Suſcepit comes interior. Pares igitur duobus imprudentibus & fatuis conſiliariis: populo qui ex veritate pauca, ex opinione multa ęſtimat, & naturæ, quæ cæca & bruta eſt. Quod ſi illi cernerent quam multis miſeriis, laboribus, incōmodis, & calamitatibus hominum vita redundet, quamq́; ſit ærumnoſa & omnimodis infælix humana conditio, quàm è diuerſo beatus, omni bo-

norum

norum genere affluens, & cumulatus eorum ſtatus, qui corporibus laxati in cæleſtia palatia penetrauerunt, aliam tibi cantilenam, & ſuauiorẽ procul dubio occinerent. Non dubito, inquam, quin vos ſapiatis rectius: quare iſtud in animo meo deſiderium extinguite, & aliud præſtantius atq; ſalutarius accendite. Hîc ductor à dextris. Fundamentum & initium veſtrũ, quicunq; homines nati eſtis, quam vile, quam abiectum, quam fœdum? furens per membra libido, ſemen immundiſsimum. Cũ fœtoribus concipimini, cum cruciatibus generamini, cum laboribus enutrimini, cum ſollicitudinibus cuſtodimini. Qualis autem eſt ortus veſter? quibus cooperti byſsinis aut purpureis tegumentis huius luminis oras viſitis? qua innocentia? qua rerum cognitione præditi? qua dicendi facultate inſtructi? quibus valentes viribus? quibus armis? Nudos ex aluo profuſos terra excipit, natiua labe contaminatos, ignaros omniũ, mutos, fandi neſcios, imbecilles, inermes, lachrymantes, prorſusq; à belluis parum differentes. Quot porrò cernuntur, qui ipſimet ſe nunquam natos, aut quamprimum emortuos eſſe optare debent? qui & conſanguineis verecundiæ, & parentibus mœrori, & generi humano dedecori ſunt: nempe monſtroſi partus, & aut membris mutili, aut ſenſibus imminuti, aut animo parum valentes. Quam verò è corporibus veſtris commoditatem percipere licet? Beſtiæ oneribus ferundis ſunt idoneæ, lanas, catulos, lac, butyrum, caſeum, carnes demum & pelles ſuas ad vos alendos veſtiendosq; largiuntur: herbæ dant

flores,dant victum,dant medicinas:arbores ſuffi-ciunt poma cuiuſq; generis, vinum, oleum,balſa-mum: veſtri fructus tam ſpurci,vt verecundiæ lex naturalis eos abſcondere iubeat, & ſine honoris pręfatione inter caſtas aures nominari vetet.Cum ætas firmata aduenerit, quale tum, quantumq; agmen laborum, defatigationum,morborũ, mi-ſeriarum,dolorum, periculorum, perturbationũ, malorumq; & incommodorum grauiſsimorum in eam incurrit? Omnes anni,omnes menſes, dies omnes,noctes omnes,horæ quodammodo ſingu-læ aliquid pariunt, quietus & lætus ne ſis. Ab his flumina & maria nauigantur, nec vlla rabies ven-torum,nullę tempeſtates,naufragia nulla pertime-ſcuntur.Ab iſtis terra,per auia & inuia, per ſyluas, colles,montes,culta inculta loca, quanquam ma-ximis imbribus,fulminibus, tonitruis, frigoribus, niuibus,caloribus itinera peraguntur.Hi caſtra ſe-quuntur. Hi penetratis terræ viſceribus metallo-rum venas quæritant.Cæduntur lapides, cædun-tur ligna, & materia multis artibus miniſtratur. Texunt mortales, conſuunt, ſerunt arbores,colũt agros, venantur,piſcantur,aucupantur, vendunt, emunt, conſultant, litigant, fallunt & falluntur, aliaq; permulta,quæ pnumerare otioſum ſit, quo-tidie factitant,vt lucra proueniant,vt diuitiæ con-gerantur, vt honores obtineantur, vt dignitates amplificentur,vt libertates conſeruentur,vt pote-ſtates augeantur,vt voluptates acquirantur. Atta-men in his omnibus, dic ſi potes, mi iuuenis, quid eſt non caducum, nõ inſtabile, non mutationi ob-noxium?

noxium ? Sine requie labuntur & fluunt omnia. Nonne etiam in ſingulis curę affligunt, ſollicitudines mordent, timores perterrent, horrores concutiunt, mœſtitudines conturbant ? Nemo ab iſtis animorum peſtibus liber eſt. Quid loquar de hoſtibus veſtris? omitto cacodæmonem, qui ſaluti hominum aſsiduas tẽdit inſidias: omitto beſtias maiores & truculentas illas, vrſos, pardos, leones, lupos, apros: etiam minores, vt angues, ſcorpiones, araneas, pulices, muſcas, crabrones, à quibus vexamini moleſtiſsimè, cum à prioribus illis etiam dilaceremini: ipſi inter vos pernicioſiſsimi hoſtes eſtis: nec vllum ferè magnum malũ inuenias, quod non homini ab homine comparetur: nec ferme res aliæ ſeu animatæ, ſeu inanimæ vobis nocent, niſi opera eorum, qui vos oderunt. Quid dicam de ſubitis infortuniis, quæ miſeros obruunt? oritur incendium improuiſum, ſupellex tota perit ignibus. Cadit ab alto filius, fractisq; ceruicibus animã exſpirat. Noctu fures pecuniam, aut argentea vaſa compilant. In itinere latrones occurrũt, qui rebus omnibus viatorem ſpoliant. Repentinus morbus te, aut vxorem, aut filios inuadit, in domum tuam quiſpiam ſtuprum infert, continentia probri inſimulatur, integritati macula inuritur, bonitas infamia multatur. Nec vobis ad dolorem, gemitum, lacrymas propria mala ſufficiunt: ex amicorum quoq; cladibus & miſerijs eadem patimini, niſi è ligno dolati, aut lapidibus duriores eſtis. Nec vnquam mors longè abeſt: quantoq; amplius viuendo proceditis, tanto magis ad terminũ acceditis:

& quo plus augetur vita, hoc magis imminuitur. Senectus autem, quam pauci adipiſcuntur, infælicitatis & incommodorum theſaurus quidam eſt, & portus malorum omnium, nam ad illam omnia confugiunt: ſiquidem tum vires maximè deficiunt, oculi caligant, caput tremit, facies rugatur, articuli vacillãt, crines defluunt, dentes putreſcunt, aures obſurdeſcunt, corpus incurueſcit. Semper triſtis, querula, moroſa, tenax, pertinax, iracunda, credula, garrula, eſt ſenectus: nec quiſquam eſt, qui vbi eam attigerit, nõ accuſet. Hæc & alia quam plurima, cum ductor ille meus per viam qua ibamus de malis humanæ vitæ diſſereret, quibus me eius odio inflammaret, ad excelſum quendam montem appropinquauimus. Tum ille, vides, inquit, iſtum montem ſublimem, difficili aſcenſu atq; arduo? Video. Hunc neceſſe erit te ſcandere. Qui potero? Ne quæras. Vix hæc dixerat, cum me prope in ipſo cacumine conſtitutum aſpicio. Erat huic ſubiecta è regione ſpatioſiſsima quædam planities, in qua frequentia hominum tanta, quantã meminiſſe non videbar. Celebrabãtur paſsim cœtus, ſparſim palatia, ædes magnificæ, domus etiam humiles, tabernacula, mercimonia multiplicia viſebantur. Hoc loco me dux interior talibus aggreditur. Quid tu iſtuc eſſe putas, quod intueris? Ego? quid putem niſi mercatum aliquem? Mundi eſt imago & ſimulacrum, inquit, qui ipſe non falſò etiam mercatus dicitur, ad quem venitur, à quo receditur, in quo venditiones, emptiones, permutationes, rerumq; omnium varietates & copiæ, nego-

negotiationes, nundinationes, quæſtus, damna, fraudes,impoſturę quotidianę,vt in mercatibus euenire ſolet. Nunc te docebo, in hoc mundo quē incolis,neminē prorſus, cuiuſcunq; ordinis, ſummi,medij, aut infimi ſit,non miſerum eſſe. Cernis ex illo inaurato palatio (digito intento locum deſignabat) prodeuntem quempiam toga purpurea, corona & ſceptro inſignem, quem proximè Principes,id quod tiaræ indicāt, deinde ſatellites multi comitantur,cui obuij quiq; curuant genua? Cerno inquam.Et ille.Cenſen'hunc fælicem? Quid ni? quæ enim fælicitas maior,quam nulli parere, imperare plurimis,perfruiq; voluptatibus quibuſcūque libuerit:Erras,erras,inquit.Non illi ad honores,quietem,otium,ſecuritatem,gaudium:verum ad curas,ſollicitudines,onera,metus, pericula deliguntur, quibus ſceptra iſta & diademata referta ſunt.Hic autem faſtus,hæc maieſtas & pompa,hoc ſatellitium,iſta rerum abundantia,hæ delicię ſolutiſsimaq; licentia,nō ſunt fructus ſolidi: ſunt folia duntaxat,& inania nomina, vmbræ, imagines,ſōnia,& compedes,quamuis aureæ. An non aſsiduò verſantur in carcere,cum & ipſi armis tecti eſſe, & cū bene armatis cuſtodibus habitare, atq; in publico apparere coguntur? Quare autem iſtuc? quoniam à ſubiectis nunquam nō timent.Bonos iuxta ac malos,ſapientes iuxta ac inſipientes,fortes iuxta ac ignauos, potentes iuxta ac inopes metuunt. Ideo autem timent, quia quam plurima moleſta, ingrata & acerba, partim neceſsitate, partim peruerſitate in eos committunt. Imponunt vectigalia

ingentia ad ſumptus neceſſarios:interdum tamen ad alendã luxuriam & effuſionem. Qui arma ferre poſſunt,eos deſerta patria,parentibus,coniugibus,liberis,amicis ad militiam compellunt:nec tamen ſemper iuſta bella gerunt. Puniunt facinoroſos, & nonnunquam innocentes. Non ſe gerunt ſemper vt parentes erga liberos:ſed vt moroſiſsimi domini erga ſeruos. Aliena poſſeſſoribus legitimis quo iure qua iniuria eripiũt,ſua diſsipant. Nec optando modum,nec adipiſcendo finem faciunt. Eccleſiam quam defendere deberent oppugnant, fidem, iuſtitiam, religionem in poſtremis ducunt: hinc & neceſſariò miſeri fiunt,quia in ſcelere nulla poteſt eſſe fælicitas,& ſe odioſiſsimos reddunt. Ex quo ſequitur,vt quẽ oderunt ſubiecti,eum periiſſe expetant. Plerunq; ferro parantur & retinentur regna:ferro autem ceciderunt multi Imp. Reges atq; Principes, partim in acie hoſtili, partim domi cognata manu. Multi regnis ſpoliati,multi in ſeruitutem abducti. Quod ſi tam fælices ſunt, quare Auguſtus de imperio dimittendo cogitauit, Diocletianus dimiſit,alij recuſarunt? At ſaltem ipſorum miniſtri beati ſunt. Quomodo? quos fideliſsimos & chariſsimos habuerunt, iſtis aliquãdo præcipuè nocuerunt: & pleriq; non eos diligunt magis, qui amore digniores ſunt propter virtutẽ, ſcientiam, & prudentiam: ſed qui ad ingenia eorum aptiores, & cupiditatibus miniſtri diligentiores. Varia, inconſtans, & mutabilis Principum voluntas neminem timoris expertem eſſe ſinit:qui leuem culpam acerrimo ſupplicio vindicant,& ea imperant non-

nonnunquam,quæ ſi facias, deum grauiter offendas: ſi omittas gratia domini tui excidas. Aſpice illic cuneum hominum ſericis veſtibus ac torquibus conſpicuorum, è quibus alij niſos aut accipitres dextra ſuſtinent: alijs moloſsi collaribus bullatis ornati blandiuntur. Hi nobiles dicuntur. Atqui vera & germana nobilitas in ſola virtute conſiſtit, cuius conſectandæ magna neceſsitudine iſti nobiles conſtringuntur, ne à maioribus ſuis, qui factis præclaris nobilitatem ſibi pepererunt, cum degenerauerint, iniuſtè nobiles appellentur. Degenerant autem plurimi, quoq; aui clariores fuerunt, hoc ipſi obſcuriores ſunt: tantumq; in vitiis, quantum illi in virtutibus nituntur excellere. Eſt tamen res mobilis & inconſtans ac variabilis nobilitas, quæ nec omni in loco valet: cum qui apud barbaros nobiles ſunt, ſi à vobis capiantur, ſeruorũ loco habeantur, vti nobiles veſtri apud eos ſimiliter: & delinquentibus eſt cum ea pœna infligitur, vt eſſe nobiles deſinant. Seu rectè autem, ſeu perperam facere cęperint, ita in vtroq; excellũt, vt eos ignobili ſeu plebeio loco natus quiſpiã haud facilè aſſequatur. Sed abeamus ab iſtis. Intuere quemadmodum illa in parte longo ordine Patres curiam petant, vt Reipub. conſulent. Vide non procul ab eo loco quoſdam lictoribus pręeuntibus Prætores ſeu prouinciarum præſides. A dextris illorum conſeſſum iudicum, corona populi cinctum, accuſatores ibidem & defenſores aſpice. Hi omnes, magiſtratus inquam, quocunq; tandem nomine ſibi proprio appellentur, ab amore, ira, odio, timore, a-

uaritia,cupiditate rarò vacui ſunt.Honorãtur vulgò,obſeruantur,amantur ,ſed in ſpeciem : animis enim vilipenduntur,& diris deuouentur. Quodſi etiam ſincerè ac ſine ſimulatione diligantur,nihilominus quia vulgi leuitatẽ & inconſtantiam mutare non poſſunt,momento paruo breuiq́ tempore illa beneuolentia in odium tranſit , & bene meritis non alia refertur gratia,quam iniuria,deſpicientia,accuſatio,carcer,exilium, mors.Hem,quàm difficile eſt ſic præeſſe imperiis , regere ciuitates, moderari prouincias, exercere iudicia,vt proſis & placeas ſimul. Fit plerumq; , vt etiam bene conſulendo offendas,& hoc ipſo quod alios ſanas , alios vulneres.Seueritate opus eſt, nec minus clemẽtia: quarum virtutum apta coniunctio perquam laborioſa eſt:nempe vt cum ſeuerus es à clementia non recedas:& cum clementiã præſtas,ſeueritatem nõ deſeras. Nonne porrò qui alios iudicant , ab aliis iudicantur ? A deo quidem certè vocandi ſunt in iudicium, quod ille duriſsimum in eos exercebit, qui præſunt.Non ſine cauſſa.Quoniam ipſi cauſſas ad ſe delatas parum perſæpe cognoſcunt & excutiunt,& ſententiam iniquam ferunt : affectibus itẽ tranſuerſim rapiuntur:non iuſtè,id eſt,ſine & conſilio non bono,quamuis iuſta decernunt,& muneribus ſe deliniri patiuntur. Miſerrima conditio & fortuna iudicum , quorum ædes plenæ ſemper litium,iurgiorum, querelarum, clamorum deniq; : & quod tota vrbe vitiorum eſt , quod claudicat, quod ægrotãt, quod languet, quod à ſtatu recedit, hoc ipſis curandum tractandumq́ obtruditur.Aduocati

uocati dum tuentur alium, lædunt plurimos, ipſiq; controuerſias ſuſcitant, & ſuſcitatas alunt, ibique multæ lites, vbi talium hominum maior copia. Scribæ, Notarij, Tabelliones quæſtum ſibi inſtituunt, in publico munere priuata ſectãtur compendia, teſtamentis, formis, cautionibus, contractibus non optima fide ſcribendis. Quocirca contentiones exiſtunt, vbi pax ſperabatur. Hæc iſtis prope verbis proſequente ductore meo: En, exclamaui ego, en militaribus armis phalangem inſtructam, per medios tranſeuntem. Vt fulgent galeæ? vt micant clypei? His, ait ille, vehementer cordi eſſe debet defendere cum periculo capitis Rempub. omnéſq; ab ea propulſare iniurias. Quas tamen ipſimet nonnunquam inferunt, quod ſacrilegum eſt: & in quorum manibus atq; armis publica ſalus poſita videbatur, ab iis pernicies ac peſtis publica promanat. Vt porro demus eos officium ſuum explere numeris omnibus, milites beati non ſunt: nec ſatis multa videntur ei vitæ mala (quæ tamen plurima, vel potius innumerabilia ſunt) qui ſe militiæ addixit. Nunquam ferè quieſcit miles, continua in ſollicitudine metuq; verſatur, cui ſupra verticem mors impẽdet. In itineribus faciendis, in caſtris communiendis, in excubiis agendis, in inſidiis tendendis, in hoſte perſequendo, in præliando ſemper eſt occupatus. Nec eum victorem magna gloria ſequitur, quia tota ferme penes imperatorem eſt, non ſibi multum inde miles decerpit. Labores, pericula, vulnera, fames, ſitis, fatigatio, æſtus, frigora, aliaq; militaria incommoda ei relin-

quuntur. Per militiam ad honores & opes aſcenderunt quidam, fateor: ſed per eandem ad ignominiam, paupertatem, carceres, ſeruitutem protracti ſunt multò plures. O infælices, quos animas quodammodo in manibus gerere, & illam vocem crebrius audire oportet: aut occide, aut occideris. Audiſti de militia: num agriculturam non laborioſam & infælicem exiſtimas? Debebat quidem terra ſeruire homini, nulloq́ proſciſſa aratro, nullis foſſa ligonibus, nullis grauidata ſeminibus, per ſe proferre alēdis corporibus neceſſaria: ſed culpa veſtra factum eſt, vt votis colonorum non reſpondeat, & labores eorum ſæpius fruſtretur. Labores, inquã, & laſsitudines tum animi tum corporis tam multas & graues, quas norunt qui cũ terra rationes habent, quiq́ vnà cum hordeo & tritico ſollicitudines ſeminant, quibus nunquam expediuntur, quoad frumenta horreis condiderint. Vna grando, pruina, vredo, procella totam meſſem corrumpit, operamq́ omnem ad nihilum redigit: vt ſileam de volucribus, muribus, vermibus aliiſq́ beſtiis, à quibus ingentibus agricolę detrimentis afficiuntur. Hoc ſermonę confecto, in montis latus paſſibus aliquot progredimur. Ibi à læua ductor diuerſas diuerſorum opificum officinas mihi demonſtrare, ſutorum, ſartorum, fabrorum, pellionum, tornariorum, aliorum præterea: de incommodis & difficultatibus quibus obiicerentur, non pauca diſſerere, quorum hæc ſumma: eos videri ſeruos quodammodo, cum intellectum ſuum naturà liberum, & rebus omnibus ſuperiorem tam humi-

humilibus ſordidiſq; tractationibus & operis ſummitterent: nec tantum cum labore manuum atq; pedum neruorumq; omniũ, ſed etiam cum fraudibus, fallaciis & impoſturis rem quæritarent. Excludi eos ferme ab iis, quæ ingenio, conſilio & diſciplina continerentur: nec ad ciuiles functiones gubernandáſq; ciuitates adhiberi. Interea tympani ſtrepitus aures verberat ad quem oculos circumferentes, videmus ex ædibus pompam nuptialem procedere, pręgredientem ſponſum cum virorum ordine qui bini incedebant, ſequi ſponſam cum virginibus ſuis, & mulieribus. Ibant ad templum rectà, vt ibi fœdere indiſſolubili per ſacerdotẽ copularentur. Iſti, ait, connubium ineunt, ſocietatem vitę perpetuam, ac mortis tantum vi dirimendam. Veruntamen onerosa & ærumnoſa hæc ſocietas, quamuis blanda ſint mariti & vxoris nomina. Eſt quippe alter alteri non coniunctus ſolùm, verùm arctiſsimè colligatus. Habenda talis vxor, qualis ducta eſt: talis vir, qualis à principio nuptiarum, & ante nuptias fuit. Mulier pauper contemnitur, diues imperat, deformis cruciat. Rixæ, iurgia, diſsidia, exprobrationes, ſuſpiciones, querimonię inter coniuges aſsiduæ. Quanta cum animi perturbatione & timore quærũt placere mutuùm? nec tamen id ſemper aſſequuntur. Cogitur maritus honoris ſui cauſſa quam ſcit impudicam & adulteram laudare apud alios, vt pudicam & probam. Paucis abſoluam, molleſcunt effœminanturq; etiam fortes, cordatiq; homines in illo vitæ ſtatu, & propemodum nihil niſi terrena, & muliebria meditan-

ditantur.Nihil ſiquidem ita deiicit virilem animū ab altitudine ſua, vt blandimenta illa vxoria,& ſecretorum coniugalium quanquam legitima,tamē fœda conſuetudo. Qui autem in litteris otium ſuum omne conſumunt, & plerumq; à ducenda vxore abhorrent, quoniam ſapientiæ & voluptati ſimul operam dari poſſe non arbitrantur,& libero lectulo nihil quidquā eſſe iucundius experiuntur, eorum vita quietiſsima,moleſtiarum, dolorumq́ vacua omninò putatur:quos nihilominus ſibimet diſplicere,fatigari, perturbari, cruciari certum eſt, dum continenter diſcunt, tot volumina peruolutant,res obſcuras atq; difficiles ſtudioſiſsimè indagant, veritatem per latebras & receſſus altiſsimos inquirunt, ſuæ intelligentiæ imbecillitatem, ignorantiam nimis magnam ſcientiarumq́ difficultates agnoſcunt.Dum refellunt & refelluntur, dum corrigunt,explanant,diſputant,docent,perſcrutātur,commentantur,dum in cibo & ſomno temperant,tempeſtiuis conuiuiis reliquiſq; voluptatibus ſibi acriter interdicunt. Et tamen vix in ſumma ſenectute eo perueniunt, vt ſapere incipiant. Pauperes & mendici in contemptu hominum viuunt, rerum neceſſariarum inopia & egeſtate obſidentur,eſuriunt, ſitiunt, ſeminudi ſunt, calores & frigora iuxta perferunt: quando nec veſtes ſuppetunt, quibus vim frigorum pellant in hyeme: nec vmbracula ad ſedandos calores in æſtate. Marceſcunt, ſordeſcunt, contabeſcunt, vt ſimulacra per oppida & plateas ambulantes. Diuites curarum agminibus obſidentur,& oppugnantur.Vt domeſticis

ſticis nihil deſit, vt tributũ Principi exſoluatur, vt bona tã varia & fortunę ampliſsimæ cuſtodiantur, vt alia vendantur quæ ſuperuacanea ſunt, alia emantur quę deſunt. Si terra ſpem fefellerit, in mœrorem cadunt: ſi ingens frugum frũctuumq́ꝫ prouentus fuerit, emptores quærunt, & ob annonę vilitatem dolorem hauriunt. Nec interdiu ſolùm, quin & noctu non tantum plura acquirendi deſiderio ſtimulantur, verum etiam amittendi metu excarnificantur. Serui diurnis, nocturníſqꝫ miniſteriis, huc illuc curſitando, tot negotiis vno pæne tempore curandis & obeundis, nutibus dominorum, non modo iuſsibus obſeruandis quàm quotidie delaſſantur? Et in ſua fidelitate frequenter plagas accipiunt pro munere, domo pelluntur, mercede fraudantur. Dominus ſi acerbus, immitis, ac durus eſt, ſubiectorum vim: ſi mitis & humanus, contemptũ & inſolentiam metuit: quem domeſtica procuratio, & rei familiaris ſollicitudo continenter diſtinet. Qui cælibes viuunt, ſtimulis libidinũ compunguntur, & cum formis per mentem inſinuantibus continens bellum gerunt: ſemper in mediis ignibus verſantur, vt difficillimum ſit non comburi. Iam malos, qui habent domum clauſam virtuti, patentem atqꝫ adeo expoſitam cũpiditati, in ſceleribus ſuis conſcientiæ exagitant, & inflat eos arrogantia, corrodit inuidia, ſollicitat auaritia (cui nullum eſt officium tam ſanctum atqꝫ ſolemne, quin illud ipſa violet atqꝫ comminuat) inflammat libido, deuaſtat edacitas, exulcerat ira. Boni in ſemetipſos duri ac ſeueri exiſtunt, volun-

tarias

tarias corporum pœnas ſibimet irrogant, voluptates à ſenſibus amputant, vitam ducunt horridam atq; aridam, perſecutiones patiuntur, ludibria, verbera, inſuper & vincula, & carceres. In omnibus tandem vitæ generibus & ſtatibus, ſi rectè ratiocineris, plus laboris, quam quietis, mœroris quam lætitiæ, luctus quam ſolatij, difficultatis quam facilitatis, periculi quam ſecuritatis inuenies: multos vbique aculeos, calamitates, afflictiones, ærumnas, & miſerias. Quocirca quid eſt, quod in hac vita diutius velis permanere? Iterum, inquit ductor à dextra, nobiſcum vade, viſurus iucundiſsimum quippiam, quod totis medullis concupiſces. Deſcendimus de monte, per medios homines gradimur, neque ab vllo cernimur. Mihi ex oratione vtriuſque obortæ erant lacrymæ, quas illi abſtergentes, me bono animo vt eſſem cohortabantur. Ducebar igitur per loca non ita amœna & plana vt antea, ſed ſalebroſa, lapidoſa ac pæne inuia, & obſcura ſimul. Cum aliquoties ingemiſcerem huius aſperitate itineris, conſolabantur me verbis ſuauiſsimis, mox moxq; futurum finem promittebant addebantq;, non mirum ſi difficiliore via ad id perueniretur, quod mihi monſtraturi eſſent. Nam omnia præclara laborioſiores habere aditus, & hoc rationi inprimis eſſe conſentaneum. Reliquus omnis ſermo eorum per illam viam in exhortatione ad deſpiciendam hanc vitam quandocunque tandem, certè aliquando finiendam conſumebatur: cum inſuper de animorum miſeriis, quibus homines etiam quanquam fælices ſuo iudicio,

dicio, toto vitæ curſu premerentur, multa mihi adhuc narrarent. Et ſanè odium amplius viuendi non mediocre in me excitatum ſentiebam. Poſtquam horis duabus aut tribus (vt mihi quidem tum viſum eſt) per inculta locorum, per ſyluas, dumeta, valles atque colles ambulauimus, in pratum quoddam patentiſsimum deuenimus, currentibus paſsim riuulis irriguum, & omni florum varietate picturatum. Iubet me ad dexteram reſpicere ductor meus maior, quem globum aſtriferũ geſtaſſe ab initio dicebam. Reſpicio. O Carmini Carmini, quid ego ibi, qualia vidi? Mi Salui, quænam? obſecro. Cum arrectus eſſem ad audiendum, rurſum exclamans ille heu quid hîc moramur, inquit, cur non diſcedimus confeſtim ex hac confuſione, ex his tenebris? quam vileſcunt, quam ſordent mihi terrena omnia? Dic, inquam, mi optime & amantiſsime Salui, quod viſum vidiſti? Ciuitatem vidi ampliſsimam, & ſupra quam cuiquam credibile eſt, ſplendidè conſtructam, ſumptuosè, magnificè, multis & excelſis turribus, propugnaculis firmiſsimis, mœnibus altiſsimis, vnde ſe tam clari fulgores, tamque nitidi fundebant, vt quanquam adhuc diſtarem remotius, tamen radiis pæne excœcarer. Verùm illi comites mei, cum digitis primoribus oculos meos leniter tetigiſſent, tantæ lucis patientes effecerunt. Erat vrbs illa τετράγωνος: habebatq; portas duodecim, ex omni parte videlicet tres, ab oriente ſole, ab occaſu, ab Aquilone, ab Auſtro, eratq; non maior longitudo quam latitudo. Portę ſingulę ſingulis margaritis, mœnia ipſa

lapi-

lapidibus pretioſis conſtabant. Turres cum propugnaculis, ædibúſq; tabulis auri puriſsimi tegebantur. Afflabatur inde odor fragrantiſsimus, quàm ſuauem naribus nunquam acceperam, audiebanturq́; citharæ & organa dulciſsima, & cantus muſici omnis generis: quorum moduli & ſonitus ita me delectabant, vt vix apud me eſſem. Feriebat aures meas quacunq; vrbem circumirem præcipuè illud nobile, & ſæpe mihi illuſtri poſitum loco perlectum carmen: ABSTERGET DEVS OMNEM LACRYMAM AB OCVLIS EORVM, ET MORS VLTRA NON ERIT, NEQVE LVCTVS, NEQVE CLAMOR, NEQVE DOLOR ERIT VLTRA. Admirantem & obſtupeſcentem me ſic cõpellat ductor à dextris. Quid nunc? placet tibi hæc ciuitas? Mihi, inquam, an placeat quæris? vt nihil æquè, ex quo natus ſum. Quod illi nomen? Hieruſalem, inquit: Tum ego. Bene, inquam, & verè noua: nam in terris nulla illi ſimilis. Et hæc, inquit, de cælo deſcendit, vel potius ipſum eſt cælũ. Quàm me, ſubieci ego, hic aſpectus detinet? quomodo reficit? Et ille. Quid verò intus eſſe opinare? Quid? gaudia mera: nam hoc iſti odores quibus compleor, & cantus quos audio, & ſplendor quem aſpicio loquuntur. Quæ nec viſa cuiquam mortalium ſunt, inquit, nec auribus arrepta, nec mente vnquam tractata gaudia hîc vigent, viguerunt, vigebunt ſpatiis ſæculorum innumerabiliũ. Nullæ in hac præclara & ſancta ciuitate caligines, nullæ tenebræ, ꝑpetua & candidiſsima ſemper lux. Non ſuccedit hic dies nocti, non æſtati autumnus, autum-

autumno hyems: nulla dierum atque noctium, nulla temporum viciſsitudo. Perpetuum ver, dies ſempiternus. Nec verò hic luna lucet, non ſol radiat, non ſtellę micant, ſed Deus omnipotens ipſe eſt lumen, & agnus lucerna eius. Degitur hîc à beatiſsimis ciuibus vita ſecuriſsima, omnium ſcilicet periculorum expers, in quam nulla cadit mœſtitia, perturbatio, ſollicitudo, nullus morbus, nulla mors. Ita omnes alienam, vt ſuam ſibi beatitudinem gratulantur: ardentiſsima ſcilicet charitate cum Deo & inter ſe copulati. Quid tibi ego Prophetarum choros, Patriarcharum cœtus, Apoſtolorum ordinem, Martyrum myriadas, Confeſſorum turbas, ſanctarum mulierum virginúmque agmina deſcribam? Nec noſtræ quidem linguæ, nedum humanæ, ſatis queunt exprimere cæleſtium voluptatum copiam & magnitudinem, quibus in ſempiternum tempus perfruuntur, quos hunc in locum merita ſua introduxerunt. Libertas hîc eſt ſine vlla ſeruitute, ſanitas ſine ægrotatione, pulchritudo ſine labe, vbertas ſine inopia, ſecuritas ſine metu, cognitio ſine errore, ſaturitas ſine faſtidio. Nemo in hac ciuitate habitator humilis & abiectus, omnes illuſtres ſunt ac nobiles, quoniam omnes ſunt filij Dei, & filij chariſsimi. Quanta ex conſuetudine tot beatorum iucunditas? quale gaudium contemplari eum, qui continet bona omnia? quem ſol & luna mirantur, quem aſtriferi ignes adorant, quem tot millia ſpirituum ſanctorum hymnis & precibus aſsiduiſsimè venerantur. Si millies occidi poſſetis, non eſſent recuſandæ mille mortes, vt hac fælicitate potiremini: ſiqui-

dem nulla vſquam eſt, nec cogitari poteſt fælicitas, quæ poſsit cum hac aliqua ex parte, & aliquantulum comparari. Quid lucidius ſole? & tamen corpus tuum ſi intraueris in hanc ciuitatem ſimili ſplendore fulgebit: tuum & vniuſcuiuſque alterius. Quot igitur beati, tot ſoles. O lucem immenſam quam ſpargent ſoles innumerabiles. Sunt enim erúntque incolæ tam frequentes, vt eos dinumerare nemo poſsit, ex omnibus gentibus & populis, tribubus & linguis. Vbi perorauit, ſenſus mihi omnis eripi, torpere lingua, oculi nocte quadam tegi, obſurdeſcere aures, frigeſcere corpus. Tum illi me neſcio quo, certè quidem diuino ſucco perfuderunt, méque ipſum mihi reddiderunt. Itaque tenere me non potui: quæſiui, eſſétne intus Euſebius Bonoſus paternus auus meus, quem virum iuſtiſsimum atque optimum palàm, & in omni ſermone prædicabat, vt meminiſti, patria noſtra vniuerſa. Immo verò, inquiunt, eſt intus, &, ecce, (aperiebatur autem porta vna) ad te gradum fert, corpore longè alio, quam indutus erat, cum in terris viueret vitam veſtram, quæ mors dicenda eſt potius. Eum vt conſpexi, largo flumine vultum humectaui. Ille autem me amplexu ſtringens, & oſculo impertiens vetabat tantos fletus effundere, mihíque gratulabatur, quod ad locum eiuſmodi perductus eſſem. Ego autem vt primùm cohibitis lacrymis loqui potui. Aue mi, inquam, mira ſunt quæ iſti adoleſcentes de tua tuorúmque ſociorum ac ciuium beatitudine mihi commemorarunt. Quid ergo in terris hæreo? cur ad vos mihi acceſſus non patet? duc me tecum intrò, mi aue: ſi-

ne me nepotem tuum tantorum præmiorum participem fieri, & tantæ voluptatis vel particulam guſtare. Reſpondit ille. O fili, non eſt fas quenquam huc, niſi ab omni macula purgatum, & à Deo tanquam de ſtatione euocatum ingredi. Proinde iuſtitiam pietatemq́ꝫ ſanctiſsimè colito, tuorum maiorum veſtigia perſequere, & iſtam crede viam eſſe huc penetrandi. Nec diu tua te vota fruſtrabuntur. Poſt menſes paucos iterum in morbum, ex quo nunc conualeſces, lapſurus es, diémque tuum ſupremum, vt fas pium Chriſtianum facere, ſacramentis expiatus religiosè conficies: inde mecum æuo ſempiterno coniungeris. Huius rei fælix tibi nuntius mittor à prępotenti Deo: & vt hoc cognoſceres, omnemq́ꝫ ideo vitæ caducæ amorem abiiceres, & de immortalibus iſtis bonis, de quibus audiſti, adipiſcendis ſedulò multúmque cogitares, ea de cauſſa duo angeli huc vſque te adduxerunt. Quod ſupereſt, vigila vt bonus ſeruus. Nam ſi te dominus vigilantem inuenerit (inueniet autem) ſuper omnia bona ſua te conſtituet, iubebitq́ꝫ intrare in gaudium ſuum. Hæc locutus, repentinò vnà cum duobus illis comitibus è conſpectu meo ablatus eſt, & ego tanquam arctiſsimo ſomno ſolutus, me in cubiculo atque in lectulo meo ſub lucis exordium, valdè laſſum & ſudantem inueni, cæpíque exinde valere melius, & è morbo recreari. Nunc autem dies noctéſque aliud nihil voluo, quàm quo pacto me, dum adhuc in carunculæ huius folliculo ſum conſtitutus, promiſſa fælicitate non quidem dignum, quis enim illa dignus? ſed minus indignum reddere queam. Hæc tibi, Carmini,

mini, vt vni omnium ex amicis amiciſsimo ſignificare arcanò volui (nemini certè adhuc myſterium iſtud patefeci) vt eſſet mihi tecum communis lætitia: nec, cum de meo exceſſu audires, dolorem caperes, quem capturus eras. Sic meus Saluius. Quid tum animi habuiſſe me creditis? inuaſi in collum eius, & vim lacrymarum profudi inter verba ſingula: ſi tamen illa verba, & non potius ſingultus, aut dimidiata & interciſa verba fuerunt. Ille ſolatus me ſermone admodum dulci, magnopere cæleſtis vitæ cupidinem mihi commendauit, & hanc tanquam hæreditatem reliquit, quam tenebo quoad vixero. Cum iam inſtaret reditus ad vos, ſalutato eo digreſſus ſum. Deinde vnum & alterum adhuc diem in patria commoratus, & amicis valere iuſsis, quintodecimo die poſt, quam abieram, ad ſtudia mea repetenda in iſtam vrbem reueni.

ANNOTATIONES.

HÆREDITATIS OBEVNDAE VENISSEM) *Subauditur cauſſa, vt apud Græcos in ſimilibus* ἕνεκα. *Frequens loquendi genus Salluſtio. In orat. Philippi. Exercitum opprimendæ libertatis habet. Ibidem. Priuata arma opprimendæ libertatis cepit. Item aliâs. Arma ciuilia cepit legum ac libertatis ſubuertendæ. Omitto plures locos. Sic Terent. Adelph. Ne id aſſentandi magis, quam quod gratum habeam facere exiſtimes. Priſcianus lib. 18.* LACRYMANTES) *Infan-*

res cum primum in lucem eduntur, propter ſenſum frigoris ploratum emittunt. E càlidis enim vteri latebris, in quibus diu delituerunt, in aërem frigidum & inſuetum ſibi expromuntur à natura: ac proinde eius velut ictum ſentientes, doloris ſui indicium dant lacrymas. Atque hic ipſe dolor aliorum dolorum, qui in omni deinceps vita perferendi ſunt plurimi, principium eſt. De miſeriis infantiæ Plato *ſeu Xenocrates in Axiocho hunc in modum.* Τί μέρος τῆς ἡλικίας, &c. *Quænam vitæ pars incommodis & moleſtiis vacat?* Nonne *in primo ipſo ortus veſtibulo infans plorat, & à dolore vitam auſpicatur?* Nec *ab vlla quidem moleſtia immunis eſt, dum omnium incommodorum anguſtiis obſidetur atque circumuallatur, vel rerum neceſſariarum penuria, vel frigore, vel calore, vel plaga aliqua, quam tamen nondum fari, nec doloris ſui cauſſas explicare, ſed ſolo vagitu atque eiulatu angoris mœſtitiæq; ſignum dare poteſt.* QVOD NON HOMINI AB HOMINE) *Opportunè in mentem venit loci cuiuſdam ex 2. Off. idonei ad hoc ipſum confirmandum. Atque vt magnas vtilitates adipiſcimur conſpiratione hominum, atque conſenſu: ſic nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, quæ non homini ab homine naſcatur.* Eſt Dicearchi *liber de interitu hominum,* Peripatetici *magni & copioſi: qui collectis certis cauſſis eluuionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, belluarum etiam repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quædam genera hominum eſſe conſumpta: deinde comparat, quanto plures deleti ſint*

 homi-

homines hominum impetu, id eſt, bellis & ſeditionibus, quam omni reliqua calamitate. INFELICITATIS ET INCOMMODORVM THESAVRVS) *In ſenectutem quidquid in natura ruinoſum eſt, & interitui obnoxium, effundit ſe atque erumpit, & quidem ita, vt nullis remediis hæc imbecillitas auerti queat. Poſt pauca. Itaque dij rerum humanarum verè intelligentes, eos quos præ cæteris hominibus plurimi faciunt, ab hac vita citius liberant. Xenocrates.* NON FALSO ETIAM MERCATVS) *Pythagoras certè cum Leonti Phliaſiorum principi cauſſam edicere vellet, cur ſe philoſophum nouo tum nomine & inaudito appellaſſet, vitam humanam cum mercatu comparauit.* VNA GRANDO, PRVINA, VREDO) *Laudatur à multis agricolarum vita, vt ſecuriſſima, & tranquillitatis pleniſſima: ſed habet tamen ipſa quoque ſollicitudines, vlcera, ac ſtimulos ſuos, quod eleganter docet Horat. Ode 1. lib. 3. Vbi cum dixiſſet, contentum rebus neceſſariis non perturbari vllis incommodis, quæ ſtultos ſemper excruciant, ſubiungit.*

Non verberatæ grandine vineæ
Fundusq́; mendax, arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.

Et epiſt. 8. lib. 1. vbi ἀκηδίᾳ quadam ſe teneri oſtendit: ait enim ſe ægrum eſſe animi,

haud quia grando
Contuderit vites: oleamq́; momorderit æſtus,
Nec quia longinquis armentum ægrotet in agris.

Plato

Plato item Axiocho. At iucunda eſt, dicet quiſpiam, agricultura. Certum eſt. At non totum (quod aiunt) vlcus? ſemper doloris cauſſas inueniens. Cum videlicet modo ſiccitatem deploret, modo imbres, modo vredinem, modo rubiginem, modo calorem intempeſtiuum, vel frigus. Hæc ſummatim ex Victor. lib. 5. cap. 5. MAIORVM VESTIGIA PERSEQVERE) *Honeſtiſsimum eſt, inquit epiſtola quadam Plin. maiorum veſtigia ſequi, ſi modo recto itinere præceſſerint.*

FINIS.

1027